THOMÆ

FIENI,

PHILOSOPHI

AC MEDICI PRÆSTANTISSIMI

SIMIOTICE,

Sive De Signis Medicis,

TRACTATVS

Opus accuratissimum, omnibus Medicinæ studia amplexantibus summè necessarium.

In duas Partes divisum, cum Indicibus nova methodo paratis.

LVGDVNI,

Sumpt. IOANNIS ANTONII HVGVETAN,

& MARCI ANTONII RAVAVD.

M. DC. LXIII.

Viro Maximo, ac Incomparabili,

D. VOPISCO FORTVNATO

PLEMPIO,

MEDICINÆ PROFESSORVM

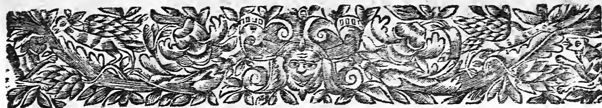
apud Lovanienses Principi, Sal. Pl.

VIR Maxime, Fautor Colendissime. *Cùm nulla omnino res utrique nostrûm magis in votis hactenus fuerit, quàm ut literaria de Repub. mereri quàm optimè possemus, lectissima nimirum sublimium ingeniorũ monumenta undequaq́; sollicitè conquirendo, ac præli nostri typographici operâ publicam in lucem expromendo: non potuimus non impensè nobis gratulari, quòd præter spem nostras ad manus haud ita pridem pervenerit* THOMÆ FIENI, *in alma vestra Academia Philosophi olim ac Medici longè Celeberrimi* TRACTATVS DE SIGNIS IATRICIS, *omniũ accuratissimus, Medicarum rerum Candidatis suo quidem tempore dictatus, nusquam tamen adhuc typis evulgatus: quẽ cùm oculatissimis eâ in arte Viris, perlustrãdum, excutiendũ, æstimandumq́; obtulissemus, non solùm plurimæ eruditionis plenum, sed etiam numeris omnibus absolutum, cedro tantum non dignum, cunctisq́; adeò Hippocratéorum Or-*

giorum consecraneis vtilissimum, renunciârunt. Quapropter de adornanda ipsius Editione sine mora satagere cepimus, eâ formâ qualẽ Tractatûs moles potissimum suadere videbatur. Istud verò dũ facimus, de Patrono quoq; idoneo, cui pro recepto more inscriberetur tãti Æsculapij labos, cogitãdum nobis fuit. Quo nomine vt in Te vnum, ex omni literatorũ cœtu, oculos defigeremus, VIR EXIMIE, *invitamentum habuimus non vnum. Enimverò cùm ea in Academia verseris, in qua natus hic laudatissimi tui decessoris αὐτόπαις, imò cùm in ipsa principem Medicæ professionis locum hodie obtineas, religio nobis fuisset ipsius nuncupationẽ ad vllum alium quàm ad Te dirigere. Ut iam prætereamus incredibilẽ tuorum meritorũ splendorem, omniũ in te oculos potentissimè allicientem ac rapientem, quæ propria est luminis indoles. Necnon vt sileamus varia illa tua lucubramenta, quorũ admiratione ac famâ totum orbẽ perculisti atque implevisti; quibus plura neutiquam deterioris sortis adijcere paras, quæ adhuc apud te elaborantur, & quæ si nobis aliquando impertire digneris, vtque nostris characteribus excusa pervulgentur annuere, dabimus profectò operam, vt quàm emendatissimè idipsum fiat. Quid autem ab industria & cura nostra tibi polliceri possis, tum ex hac ipsa editione, tum ex aliis innumeris conijciendum relinquimus. Interim vt nostram hancce compellatiunculam, & qualem qualem honoris significationem benignè consulere, nósque perpeti tuo favore irradiare velis, etiam atq; etiam oramus: Ut verò Te diutissimè sæculo huic nostro, tuæque familiæ sospitem servet Deus Opt. Max. ex animo vovemus,*

Inclyti Tui Nominis Cultores Præcipui,
IOAN. ANT. HVGVETAN, & MARC. ANT. RAVAVD.

ELENCHVS

ELENCHVS

Partium, Sectionum, Capitum, & §. totius Tractatus de Signis.

PARS PRIOR,

De Signis Medicis in genere: necnon de Rebus per ea signatis. pag. 1

SECTIO I.

De Signis Medicis in genere. *ibid.*

SECTIO II.

De Signis salubribus. 17

§.4.

SECTIO III.
De Signis Neutris. 45

SECTIO IV.
De Signis Insalubribus. 50

SECTIO V.
De Signis Prognoſticis. 86

SECTIO VI.

PARS ALTERA.

SECTIO I.

SECTIO II.

SECTIO III.

SECTIO IV.
De Signis ab Excrementis. 260

§. 5.

SECTIO V. ET VLT.

De Signis à simplicibus corporis affectibus. 395

THOMÆ

THOMÆ FIENI

ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ,

SEV

TRACTATVS DE SIGNIS.

PARS PRIOR:

De Signis medicis in genere: nec non de rebus per ea signatis.

SECTIO PRIMA.

De Signis in genere.

CAPVT I.

Signa.

IGNVM est, quicquid manifestius existens potest nos ducere in cognitionem illius, quod est occultius: De ratione signi est, quòd sit manifestum; de ratione signati seu illius quod significatur est quod sit occultum: saltem signum debet esse manifestius signato; & contrà signatum debet esse occultius signo: etenim non est necesse, vt signum sit perfectè manifestum, sed satis est, quod sit saltem manifestius signato.

Aliqui dicunt esse de ratione & essentiâ signi, vt sit cognitum sensu; sed hoc est falsum: quia multæ res possunt esse signa, quæ tamen non sunt cognitæ sensu, possunt enim esse cognitæ intellectu; & sufficit esse cognitas quomodocúnque sive sensu sive intellectu: Sic species bo-

narum actionum, bonæ victus rationis præteritæ in patiente aliquo reſeruatæ, in phantaſiâ Medici poſſunt eſſe ſigna ſanitatis præteritæ ipſius.

Sciendum tamen, quod pleraque ſigna ſint cognita ſenſu; & illa ſunt optima; nam illa ſigna ſunt optima, quæ ſunt nobis manifeſta & cognita, illa autem nobis optimè cognita ſunt, quæ ſenſu percipiuntur: ergo illa ſunt optima & ſecuriſſima ſigna. Aliqui dicunt, quòd nihil poſſit eſſe ſignum, niſi illius quod eſt actu; ſed hoc eſt falſum; nam multa ſunt ſigna rerum præteritarum & futurarum, quæ tamen res non ſunt actu; ſola enim præſentia ſunt actu.

Nulla res poteſt eſſe ſignum alicuius rei, cum quâ non habeat naturalem connexionem aut dependentiam; nam quæ non habent cum ſe mutuò connexionem aut dependentiam, quomodo poſſunt ſe mutuò indicare? nam eatenus vna res indicat alteram, quatenus vna poſitâ, altera debet etiam eſſe vel fuiſſe vel futura eſſe, propter concomitantiam quam habet vna cum aliâ, propter quam fit, quod quando vna eſt altera etiam debet eſſe, vel fuiſſe, vel futura eſſe. Quod ſi vna res poſſet ſignificare aliam, cum quâ non habet connexionem aut dependentiam, ſequeretur quòd omnes res omnium eſſent ſigna, & indiſtinctè vnumquodque poſſet eſſe ſignum alterius; quod manifeſtè falſum eſt. Ideo vnaquæque res non ſignificat vnamquámque, quia vnaquæque res non habet cum vnaquáque connexionem aut dependentiam. Loquor autem hîc de ſignis naturalibus, & non de artificialibus: nam ſigna artificialia non habent naturalem aliquam cum ſuis ſignatis connexionem. Porrò præcipua coniunctio & dependentia, quæ eſt inter res, eſt ratione cuiuſdam mutuæ cauſalitatis, quam habent inter ſe, quòd vna ſcilicet vel ſit cauſa vel effectus alterius, vel duo effectus eiuſdem cauſæ; & ideo illa quæ habent mutuam quandam inter ſe cauſalitatem, illa ſe mutuò maximè ſignificant, & ſic præcipua virtus ac ratio ſignificandi dependet à quadam cauſalitate, quam habet ſignum cum ſignato: & ideo quicquid eſt cauſa vel effectus alterius, poteſt eſſe ſignum alterius. Et contra, nullum ferè eſt ſignum naturale alicuius, quod non habeat aliquam rationem cauſæ vel effectus, ratione ſui ſignificati, & ideo quam rationem habet vnumquodque ratione cauſalitatis, talem habet in ratione ſignificandi, & ideo quò quid magis eſt totalis, magis propinqua, magis per ſe & efficax cauſa, eò eſt certius, efficacius ſecurius ſignum ſui ſignati & ſui effectus: & contrà, quò quid eſt effectus propinquior & magis proprius & per ſe ſuæ cauſæ, eò quoque eſt ſignum efficacius ſuæ cauſæ. Etſi itaque varij à Medicis ponantur fontes ſignorum ſeu capita rerum, à quibus ſigna deſumuntur, omnes tamen aliquâ ratione ad cauſas & effectus referri poſſunt. Cauſa ergo quæ effectus aliquos neceſſariò inducit, illa eoſdem quoque neceſſariò indicat: quos verò per accidens & contingenter & non neceſſariò, nec ſemper, eoſdem etiam non neceſſariò indicat; & contrà, effectus qui fiunt ab vnâ & eadem cauſâ neceſſariâ, ſuam eandem cauſam neceſſariò quoque indicant. Effectus

autem

autem qui fieri poſſunt à pluribus cauſis, non neceſſariò vnam aliquam determinatam indicant, ſed vel hanc vel illam ex illis omnibus, quæ illius effectus cauſæ eſſe poſſunt.

Quæ ergo ſunt ſigna ſuorum effectuum, & effectus ſuarum cauſarum, & coëffectus, ſunt ſibi mutuò ſignum. Idem effectus procedens ab vnâ causâ, eſt etiam ſignum alterius effectus ab eadem causâ procedentis: & ideo omnia ſigna vel ſunt cauſa, vel effectus, vel coëffectus ſui ſignati. Porrò quia vna cauſa ſemper producit plures effectus ſe mutuò ordine ſequentes, ideò vna cauſa poteſt plures effectus ſignificare: & quia vnus effectus ſemper habet plures cauſas, propinquam, remotam & remotiorem, per ſe & per accidens, ideò vnus effectus poteſt ſemper plures cauſas indicare; ex quibus patet, quòd vnius rei plura poſſint eſſe ſigna: nam eius ſigna poſſunt eſſe vel eius cauſæ, vel eius effectus, vel eius coëffectus, & ſic vnius rei tot poſſunt eſſe ſigna, quot illius ſunt cauſæ, effectus & coëffectus. Porrò quod ſignificat vt cauſa, indicat rem præſentem vel futuram: Quod ſignificat vt effectus, ſignificat rem vel præſentem vel præteritam; effectus igitur vt effectus non poteſt ſignificare futuram, & cauſa vt cauſa non poteſt indicare præteritam; nam cùm aliquid ſignificat vt effectus, illud ſignificat ſuam cauſam, quæ vel eſt ſimul tempore vel prior, & nunquam poſterior vel futura. Cùm aliquid indicat vt cauſa, illud indicat ſuũ effectũ; qui effectus vel eſt præſens vel futurus, nunquam autẽ præteritus vel prior ſuâ causâ; & ideo ſigna anãneſtica, quę ſunt ſigna pręteritorũ, definiuntur ab effectibus: & ſunt effectus indicantes ſuam cauſam præteritã.

Signa prognoſtica, quæ ſunt ſigna futurorum, deſumuntur à cauſis, & ſunt cauſæ indicantes ſuos effectus futuros; vel deſumuntur à coëffectibus, in quantum vnus effectus præſens, indicat etiam alium effectum (qui ab eadem causâ etiam ſolet procedere) breui futurum eſſe. Sic pulſus conuulſivus, lingua arida; nigra, in febribus ardentibus indicant delirium futurum; quia ſunt duo effectus à febribus ardentibus procedentes, quorum vnus præſens indicat alium breui etiam ſucceſſurum. Diagnoſtica quæ ſunt ſigna præſentium, deſumuntur partim à cauſis partim ab effectibus; quia cauſa & effectus ſimul poſſunt eſſe præſentes, & cauſa poteſt indicare præſentem effectum, & effectus præſentem cauſam. Verùm cùm cauſa indicet effectum, & effectus indicet cauſam quæri poteſt, vtrum duorum indicet efficaciùs, an cauſa effectum, an effectus cauſam? Reſpondetur: quòd effectus indicet efficaciùs cauſam quàm cauſa effectum: ratio eſt, quia quando cauſa eſt, non eſt certum, effectum eſſe futurum, poſſunt enim multa impedimenta interuenire, quæ efficiunt, quòd etiamſi cauſa ſit, effectus tamen non ſequatur; vel enim deeſt occaſio vel circunſtantiæ ad effectum requiſitæ; vel opponitur alia cauſa impediens primam; vel cauſa non eſt ſufficiens de ſe effectum producere: ſed quando effectus eſt, tunc neceſſariò cauſa eſt vel fuit. *Secundò.* Quia effectus rerum

ſunt notiores nobis & magis cadunt ſub ſenſum quàm cauſæ; nam cauſæ ſæpius ſunt ignotæ, & ideo cauſa non eſt tàm perfectum ſignum quàm effectus. De ratione enim ſigni eſt, vt ſit quàm maximè notum, & ideo in Medicina præcipua omnia ſigna deſumuntur ab effectibus; & ſic videre eſt, quòd omnia ſigna præcipua deſumantur à ſymptomatibus, quæ ſunt effectus morborum, ſcilicet ab actionibus læſis, vitiis excrementorum, qualitatibus corporis mutatis. Interim tamen cauſa eſt aliquando notior effectu: ſic caſus ab alto, venenum aſſumptum ſunt ſæpè cauſa multorum effectuum, vbi cauſa eſt nota, effectus tamen ſæpè ignoti; plerúmque tamen effectus ſunt notiores ſuis cauſis. Porrò ſigna quæ à ſymptomatibus vel effectibus deſumuntur, in Medicina maximi ſunt momenti & vtiliſſima, quia illa & morbũ, & partem effectam, & morbi cauſam, & materiæ robur oſtendunt; at quod indicat in ratione cauſæ, non poteſt omnia illa indicare, quia illa omnia ſe habent per modum diuerſarum cauſarum reſpectu ſymptomatum.

Vna autem cauſa non ſignificat aliam, ſed tantùm ſuũ effectum. Denique cauſa morbifica ad omnes partes eſt indifferens, & vna eademque cauſa poteſt modò hanc, modò illam partem afficere, & modò in vnam, modò in aliam dilabi; & ſic quia eſt indifferens ad omnes partes, ideo non poteſt vnam determinatam partem indicare. Porrò neque effectus aliquando ſecurè ſuam cauſam indicant: ratio eſt, quia effectuum cauſæ aliquando ſunt per ſe, aliquando per accidens. Effectus autem non neceſſariò indicat ſuam cauſam per accidens; quia effectus qui fit ab vnâ cauſâ per accidens, poteſt ab aliâ fieri per ſe, & contrà: & ſic dum ex effectu ſæpè putamus colligere cauſam per ſe, non rarò erramus; quia cauſa ſemper eſt alia, imò contraria, effectum illum per accidens inducens: ſic à calore exteriùs in membris percepto, iudicaremus cauſam illius eſſe internum calorem auctum, & tùm poſſumus errare, quia talis caloris externi cauſa aliquando poteſt eſſe frigus; vt patet in Arthritide fiente à cauſâ frigidâ, quæ tamen aliquando exteriùs in articulis cum tumore calorem, rubedinem & pulſum inducit: ſic ab externo partium frigore iudicaremus cauſam internam eſſe frigus; tamen ſæpè eſt calor qui trahendo inſtar cucurbitulæ calorem ad interiora, reliquit externa membra frigida; vt patet in ardentibus febribus, in quibus ſæpè externa frigent, interna vruntur; ſic in febribus intermittentibus, in ſyncope, in frigido ſudore.

Quæri porrò poteſt, an res aliquæ per ſeipſas ſeu per ſuam eſſentiam cognoſci poſſint? Reſpondetur autem quòd non, quia ſignum & ſignatum ſunt correlatiua, correlatiua autem inter ſe ſunt oppoſita, oppoſita autem non poſſunt eſſe vnum; ergo ſignum & ſignatum non poſſunt eſſe idem, & conſequenter nihil poteſt eſſe ſignum ſui ipſius, ſeu cognoſci per ſe ipſum ſiue per ſuam eſſentiam. Sed Reſpondeo aliqua poſſe cognoſci per ſe ipſa & per ſuam eſſentiam, ſic quòd non debeant cognoſci per ſuas cauſas, aut per ſuos effectus, aut per rem à ſe diſtinctam:

ctam: tamen quando cognoſcuntur, cognoſcuntur per ſpecies intentionales ſui, tanquam ſigna & tanquam quid diſtinctum à ſe. Species ergo ſunt ſigna rerum; ſed ſatis eſt vt ſignum ſit diuerſum à ſignato; alioqui vnum & idem eodem modo ſe habens, & ſecundum idem, non poteſt eſſe ſignum & ſignatum, ſeu ſignum ſui ipſius, propter rationem ſuprà dictam. Quòd autem nonnulla per ſe ipſa cognoſcantur, eſt manifeſtum; nam intemperies externa per ſe ipſam cognoſcitur, phlegmone externa, ſextus digitus vitium eſſe conformationis, externum vulnus, &c. per ſe ipſa cognoſcuntur. Etſi autem generaliter ſigna ferè omnia à cauſis, effectibus & coëffectibus ſumantur, in particulari tamen Medici ab aliis ſua ſigna deſumunt, quæ tamen omnia ad duos illos fontes generales, cauſarum ſcilicet & effectuum, reduci poſſunt. Deſumuntur igitur ſigna & à complexione, & corporis habitu, ætate, parentibus, regione, anni tempore, victus ratione, exercitij genere, educationibus, omnibuſque rebus non naturalibus; à cauſis quoque internis, ab actionibus animæ, ab excretis, corporis qualitatibus, à morbis prægreſſis, à morbis communiter vagantibus, à iuvantibus & nocentibus, à facili vel difficili in hunc vel illum morbum lapſu, à ſimili vel contrario etiam. Galenus *in arte parva* hos omnes fontes ad numerum quaternarium reducit, & dicit omnia ſigna ſumi vel à rei eſſentiâ, vel ab eſſentialiter rei inhærentibus, vel ab his quæ neceſſariò conſequuntur, operationibus, vel ab aliis, quæ morbum conſequuntur, accidentibus vel ſymptomatibus. Porrò de omnibus rebus non poſſunt ſemper ab omnibus fontibus ſigna rapi, ſed in vno caſu ab vno, in alio ab alio fonte melius certiuſque ſigna deſumuntur, interdum enim ab eſſentiâ rei ſigna deſumi non poſſunt, quia ſæpè eſſentia latet: ſic & à cauſis aliquando deſumi ſigna non poſſunt, quia cauſæ aliquando etiam ſunt obſcuræ; denique frequenter ab iis incerta ſigna deſumuntur, quia, vt ante dictum eſt, cauſæ non ſemper neceſſariò effectum producunt; vel producunt ſæpe varios, ſic vt vnus determinatè ſignificari non poſſit: ab eſſentiâ rei, quando ipſa nota eſt, certiſſima ſigna ſumuntur: inde ab eſſentialiter inhærentibus ac conſequentibus, vt ab actionibus læſis; minùs certò ab accidentibus ſeu caſibus, qui ſequuntur, id eſt, in aliis ſymptomatibus, vt qualitatibus corporis mutatis, ab excretis: ab actionibus læſis certiora deſumuntur ſigna quàm ab aliis ſymptomatibus, quia actio læſa eſt immediatum ac proximum ſymptoma morbi. Signa à ſimilitudine etiam exiguam habent vim, ſed ſolummodo faciunt ad maiorem confirmationem. A cauſis externis non ſumuntur etiam ſigna valdè certa, quia ſcilicet externæ & remotæ non cauſant niſi mediantibus cauſis internis. A cauſis internis non poſſunt etiam benè ſigna deſumi, quia illæ plerumque non ſunt manifeſtæ, ſed ipſe debent potius per ſigna quæri ac inueſtigari; ſigna autem debent eſſe manifeſta; quando tamen per alia ſigna ſatis ſunt manifeſtata, tunc poſſunt etiam rerum aliarum, nempe morborum, ſigna eſſe.

Cap. II.

Signorum differentiæ.

Signorum variæ ſunt differentiæ, eæ autem omnes meo iudicio poſſunt à duobus deſumi; vel à rebus ſignificantibus vel à ſignificatis.

A rebus ſignificantibus duo genera differentiarum deſumuntur: Prima differentia deſumitur ab ipsâ eſſentiâ ſignorum: Secunda differentia, à modo ſignificandi eorum.

Ab eſſentiâ rerum ſignificantium ſumuntur hæ differentiæ: quia vel res illæ, quæ ſignificant, ſunt cauſæ, vel effectus, vel coëffectus, id eſt, vt particulariùs dicam, vel ſunt anni tempus, vel regio, vel temperamentum, vel victus ratio, vel morbus, vel cauſa morbifica, vel pars affecta, vel ſymptomata, &c.

Et ſic enumerando differentias ſignorum, dicimus, quòd alia ſigna ſumantur ab hoc, alia ab illo fonte, & hæc eſt differentia diſrupta ab ipsâ eſſentiâ ſignorum; quia alia eſt eſſentia cauſę morbificæ ſignificantis, alia morbi ſignificantis, alia partis affectæ, alia actionum læſarum, &c.

A modo ſignificandi ſumuntur hæ differentiæ, quòd alia ſigna indicent ſemper, alia non ſemper; alia ſecurè, alia non ſecurè; alia vnum tantùm, alia plura; alia ſint propria, alia communia; alia ſeparabilia, alia inſeparabilia.

A rebus ſignificantibus ſumitur hæc differentia, quòd alia ſignificent ſanitatem, alia morbum, alia neutram conſtitutionem; tria enim hæc ſunt, quæ ſignificari poſſunt, ſanitas, morbus & neutralitas; & hæc conſtituunt tres illas differentias ſignorum, quas poſuit Gal. *in arte parvâ*, quòd ſcilicet *alia ſigna ſint ſalubria, alia inſalubria, alia neutra.*

Porrò ſingula horum in tres differentias alias ſecantur; quia vnumquodque horum ſignorum, vel ſignificat præſens, vel præteritum, vel futurum: id eſt, ſignificat rem ſignificatam vel vt præſentem, vel vt præteritam, vel vt futuram: ſic ſigna ſalubria ſignificant ſanitatem præſentem, præteritam, vel futuram; ſigna inſalubria ſignificant vel morbum præſentem, vel præteritum, vel futurum; ſigna neutra ſignificant neutralitatem vel præſentem, vel præteritam vel futuram. Inter hæc nulla coindicant; nam ſigna quæ indicant ſanitatem præteritam, ſunt eadem, quæ ſignificant morbum præſentem: ſigna morbi præteriti ſunt eadem, quæ ſanitatis præſentis: ſigna prognoſtica morbi ſalubris ſunt eadem, quæ ſanitatis futuræ. Tripliciter itaque res aliqua alterius ſignum eſſe poteſt; vel anamneſticè, vel diagnoſticè, vel prognoſticè. Anamneſticè quidem, cùm præteritum indicat: diagnoſticè, cùm præſens indicat: prognoſticè, cùm futurum indicat. Etſi autem hæc tria nomina applicari poſſint ſignis ſalubribus, inſalubribus & neutris, & ſic poſſint eſſe ſubdiuiſiones communes, & ſalubrium ſignorum, & inſalubrium, &

neutro

neutrorum, eò quod non tantùm morbi præſentes, præteriti & futuri cognoſcantur, ſed etiam ſanitas præſens, præterita & futura; & etiam neutralitas præſens, præterita, & futura; tamen vſus maluit, vt illa nomina propriè tantùm ſignis inſalubribus tribuantur, & ſint propriè ſubdiuiſiones ac ſpecies ſignorum inſalubrium: & ſic Medici per ſigna diagnoſtica & prognoſtica & anamneſtica propriè intelligunt ſigna inſalubria, ſeu ſigna in morbis tantùm apparentia; & ſic propriè tantùm ſigna inſalubria in hæc tria diuiduntur, anamneſtica, diagnoſtica & prognoſtica.

Signa Anamneſtica ſunt, quæ ſtatum morbi præteritum, & prægreſſas eiuſdem cauſas indicant. Diagnoſtica, quæ præſentem morbi ſtatum. Prognoſtica, quæ futurum demonſtrant.

Diagnoſtica adhuc ſunt quatruplicia; nam alia indicant morbi cauſam præſentem; alia morbi ſpeciem; alia partem affectam; alia ſymptomata. Plerique tamen Medici hoc quartum membrum omittunt, propterea quòd ſymptomata non indicentur, ſed per ſe ſint manifeſta, & ſint ipſamet quæ indicant: & quidem tales non malè faciunt, quia rarò ſymptomata indicantur: tamen quia aliquando ſymptomata ſunt obſcura, & cognoſci & indicari debent: ideò nos hoc quartum membrum addimus. Sic læſa ſanguificatio, læſa alimenti diſtributio, læſa attractio, per ſe ſunt obſcuræ; & ſæpe per alia ſigna, non minùs quàm vel morbus, vel cauſa morbi, vel pars affecta, cognoſci debent.

Signa prognoſtica etiam ſunt quadruplicia, vel quintuplicia; nam alia indicant morbum futurum, quæ cum ſignis neutralitatis coincidunt; alia futura morborum præſentium. Symptomata; alia longitudinem ac breuitatem; alia modum ſolutionis per ſolutionem ſimplicem, vel per criſin; quæ vel critica vel decretoria dicuntur: alia exitum ad vitam & mortem, quæ ſalutaria vel exitialia vocantur, demonſtrant.

Porro ſigna inſalubria adhuc aliam ſubdiuiſionem patiuntur, quæ à tempore, quo ipſa in nobis apparent, deſumitur: etenim nonnulla ſigna inſalubria cum morbo oriuntur, & mox vt morbus eſt, adſunt, & cùm morbus finitur, pereunt: & talia vocantur ſigna pathognomonica; cumque ea ſint à morbo inſeparabilia, ideò morbi ſpeciem perfectiſſimam indicant. Alia ſunt ſigna, quæ cum morbo aliquando adſunt, aliquanquando non; Et talia vocantur aſſidentia Latinè, Græcè ſynedreuonta. Alia ſunt, quæ poſt in decurſu morbi ſuperueniunt; & talia dicuntur ſuperuenientia, ſeu poſt apparentia, Græcè epiphænomena. Pathognomonica ſigna ſunt diagnoſtica, quoniam morbi præſentis ſpeciem indicant. Superuenientia verò plerumque ſunt prognoſtica; quia ex ſignis, quæ poſt decurſu morbi ſuperueniunt, ſolemus cognoſcere, quis morbi exitus ſit futurus; quod non ita ex ſignis pathognomonicis mox cum morbo orientibus, & ſpecies eius tantùm oſtendentibus, poſſumus cognoſcere. Aſſidentia ſigna partim ad diagnoſtica partim ad prognoſtica referuntur; quia aliquando præſentem morbi differentiam, aut cauſam

aut

aut partem affectam indicant; aliquando futurum euentum demonstrant. De singulis autem in particulari dicemus.

Cap. III.

Diuisio signorum generalissima.

GEneralissima diuisio est illa, quæ fit in salubria insalubria & neutra; nam sub illâ omnia signa continentur. Contra quod tamen aliquis posset obiicere; quia videntur aliqua signa esse, quæ sub nullâ illarum specierum continentur; etenim signa grauiditatis, signa vitæ præsentis, signa mortis seu corporis mortui, signa iracundiæ, mansuetudinis, sub nullâ illarum specierum videntur contineri. Sed respondetur: singula eorum, si quis exactè examinet, ad aliquam trium prædictarum referri, saltem reductivè: nam signa graviditatis sunt signa sanitatis; sunt enim signa operationis naturalis potentiæ generativæ. Signa mortis referuntur ad signa insalubria. Signa etiam vitæ præsentis referuntur ad signa sanitatis, & sic de aliis.

Circa divisionem signorum in anamnestica, diagnostica & prognostica, duo quæri possunt, 1. an ea divisio sit bona, & videtur quòd non; quia quando diuisio aliqua est bona, tùm membra diuisionis debent esse distincta, sic vt vnum non possit esse alterum: at contrarium videtur esse in hac divisione; quia membra divisionis sæpe coincidunt, & vnum sæpe est alterum; nam vnum & idem signum potest esse & anamnesticum & diagnosticum signum; denique vnum & idem signum potest esse diagnosticum & prognosticum simul. Sed Respond. quod anamnestica, diagnostica, prognostica non necessariò debeant differre; sed sufficit, quòd differant secundum rationem: Et vnum & idem signum secundum rem, seu signum, quod materialiter est vnum & idem potest formaliter esse diversum, & potest esse signum præsentis, futuri & præteriti, seu anamnesticum, diagnosticum & prognosticum; sed est anamnesticum vel diagnosticum ratione vnius signati, & prognosticum ratione alterius: sic vertigo est signum malæ dispositionis cerebri præsentis, & est signum prognosticum apoplexiæ futuræ: sic vrina rubra cum hypostasi indicat febrem præsentem, & præsentem victoriam naturæ super causam morbificam, & simul significat futuram crisim & sanitatem: imò quod magis est, omnia signa prognostica debent esse necessariò alicuius dispositionis præsentis; quia quicquid est signum, debet habere aliquam præsentem existentiæ suæ causam, & debet subiectari necessariò in aliquâ parte præsenter existente; illam ergo causam sui effectricem, & illam partem, in quâ subiectatur, potest indicare. Sed contrà, omne signum diagnosticum, non est alicuius futuri prognosticum: sic etiam omne

omne signum anamnesticum est etiam alicuius præsentis demonstratiuum, sed non contrà.

Quæritur 2. An sit par vtilitas signorum anamnesticorum, diagnosticorum & prognosticorum: Respond. quòd non: nam diagnosticorum est maxima vtilitas, inde prognosticorum, vltimò anamnesticorum. Pro quo Nota: quòd duplex sit vtilitas; alia respectu Medici, alia respecti ægri. Prognostica sunt vtilia respectu Medici, quia parant Medico maximum honorem & famam; est enim quid quasi diuinum scire prædicere futura: sunt etiam vtilia respectu Ægri, quia faciunt etiam ad curationem, sed non ita multùm; non curantur enim dispositiones futuræ, sed præsentes; satis enim tempestivè futura videbuntur, etiamsi non præcognoscantur: interim tamen etiam faciunt ad curationem; sæpe enim necessarium est præuidere futura, vt tempestiuè eis, antequam eueniant, occurratur: sic per prognostica debet præuideri breuitas & longitudo morbi, vt secundum eas sciat Medicus, an tenuem an verò pleniorem victum debeat præscribere: in brevi enim morbo, tenui; in longo, pleno victu opus est. Debet etiam Medicus præuidere, an crisis sit futura, vt si videat non futuram, ipsemet euacuationem instituat, & suppleat defectum naturæ. Debet etiam prævidere, per quas vias crisis futura sit, vt nulla exhibeat remedia, quæ naturam auertant ad alias vias, & sic impediat salutarem naturæ conatum: Debet etiam præuidere, an tumor in aliquam partem nobilem sit ruiturus, vt eâ ratione tempestiuè fluxum eius diuertere possit.

Diagnostica sunt maximè vtilia respectu ægri, quia illa maximè faciunt ad curationem: per illa enim cognoscuntur causa morbi, morbus, & pars effecta, quæ omnia est necessarium cognoscere vt morbus curetur: sunt etiam vtilia respectu medici; quia quæ iuuant ad curationem ægri, debent etiam facere ad honorem medici; quia medici honor pendet ex curatione ægri.

Anamnestica exiguam habent vtilitatem, siue respectu medici siue respectu ægroti: tamen videntur adhuc habere maiorem respectu medici quàm ægri; quia est aliqualis honos ex signis artificialibus scire pronuntiare præterita morbi, quæ ipse medicus à nullo audiuit: respectu ægri exiguam habent vtilitatem; quia omnia præterita potest medicus multò certiùs ab ægro & adstantibus intelligere, adeò vt vanum sit & frustraneum, eum velle dubia per signa artificialia inuestigare.

Circa diuisionem signorum in pathognomonica, assidentia & epiphænomena, sciendum est; medicos in illorum signorum distinctione esse valde confusos ac obscuros, nec bene explicare quænam sint singula illa signa; & in quo illorum ratio formalis ac essentia consistat, idque propter diversa Hipp. ac Gal. loca, quæ videntur aliquam repugnantiam habere. Aliqui assidentia & synedreuonta confundunt; aliqui putant esse diuersa; aliqui non. Nota ergo, quod signa pathognomonica sunt signa, vt patet ex nomine, quæ ostendunt morbi essentiam & speciem; signa quæ hoc ostendere possunt, debent necessariò esse signa sequentia

essentiam morbi & propria morbo; quia nisi essent propria morbo, & sequerentur præcisè vnius morbi essentiam & speciem, illum morbum non possent præcisè indicare; nam si sequerentur multos morbos, multos morbos indifferenter deberent significare, & sic non essent pathognomonica, nec indicantia speciem & essentiam morbi in particulari: Cùm ergo pathognomonica debent sequi essentiam morbi, sequitur quòd cum morbo debeant apparere; quod igitur est essentiale alicui, non potest ab illo seperari; sed positâ eius essentiâ adest, & ablatâ abest. Cùm igitur pathognomonica habeant duo: & quòd indicent essentiam morbi, & quòd cum morbo oriantur, dubitari potest, in vtro duorum essentia consistat; an in eo, quòd morbi essentiam indicent, an in eo, quòd simul cum morbo appareant: Respond. quòd eorum essentia consistat in indicare speciem morbi, & esse propria ei; non autem in apparere simul cum eo: est equidem verum, quod quæ morbi essentiam indicant, debeant consequenter exoriri & apparere cum eo; sed tamen in eo eorum essentia non consistit: nam si in eo consisteret essentia eorum, omnia signa, quæ cum morbo apparent, deberent esse pathognomonica; at hoc est falsum vt dicetur posteà: Aliqua signa synedreuonta bene oriuntur cum morbo, & tamen non indicant essentiam eius. Omnia ergo, quæ essentiam & speciem morbi indicant, sunt pathognomonica, & sunt propria morbo, quem indicant, & ab eo inseperabilia, sic vt necessariò debeant illi adesse, & nulli alteri, vt in pleuritide difficilis respiratio, dolor lateris punctorius, tussis, febris, & pulsus serratus. Nam tam citò quàm pleuritis adest, adsunt & signa, eâque finiente signa etiam pereunt, neque in nullo alio morbo, præterquam in pleuritide apparent. Talia autem signa pathognomonica in Medicinâ sunt pauca: nam pleraque omnia signa sunt communia, & adsunt multis morbis, & nullius certi sunt pathognomonica; quia si multa talia pathognomonica darentur, species & essentiæ morborum statim nobis essent cognitæ; nunc verò magna est difficultas cognoscendi eas, ideò quia plurimi morbi non habent sua signa pathognomonica.

Pro quo nota; quòd signa pathognomonica non sunt necessariò vnum signum solum, sed multa signa simul; sic in allato exemplo pleuritidis, difficilis respiratio sola & per se sumpta non est signum pathognomonicum eius, quia est commune multis morbis nam indicat etiam astma, perineumoniam &c. Tussis etiam sola non est signum pathognomonicum pleuritidis; quia non est propria illi, sed communis etiam multis morbis, vt phtisi, orthopnææ, hepatis inflammationi, & multis aliis. Sed omnia illa signa supradicta simul sumpta, sunt pathognomonica pleuritidis, & ei propria, & sic sumpta nullum alium præter pleuritidem morbum indicant.

In aliquibus morbis non nisi valde multa signa simul sumpta sunt pathognomonica; in aliquibus pauciora: In aliquibus etiam vnum solum signum per se sumptum potest esse signum pathognomonicum: sic ex-

creatio

creatio carunculæ sola est signum pathognomonicum exulcerationis pulmonis: squammulæ cum vrinâ dimissæ solæ sunt signum vlceris vesicæ; sanguis per nares & aures exiens in casu ab alto solum est signum pathonomonicum cerebri interiùs vulnerati. Sed sola talia pathognomonica sunt admodùm pauca, & in aliis plura oriri debent. Febris ardentis signum pathognomonicum est sitis inextinguibilis & ardor, nempe illa duo: phlegmones, calor, dolor, tumor, pulsatio &c. omnia simul iuncta. Pleuritidis quinque signa iam supra prolata.

Signa synedreuonta & epiphænomena sunt signa, quæ non indicant morbi essentiam aut speciem, sed aliqua alia, quæ cum morbo non necessariò oriuntur, nec ei necessariò semper adhærent; sed aliquando adsunt ei, aliquando non: & quando exoriuntur, plerumque apparent post.

Pro quo sciendum est, quod in morbis, vltra eorum essentiam & speciem, multa alia sint consideranda; v. g. diuersitas causæ, diuersitas partis affectæ, malignitas seu bonitas morbi, paroxysmi, & tempora eorum, coctio & cruditas, crisis, exitus morbi ad vitam vel ad mortem &c. hæc omnia indicantur à signis synedreuontis & epiphænomenis.

Differunt tamen inter se signa synedreuonta & epiphænomena; quòd synedreuonta seu assidentia nonnulla istorum indicent, epiphænomena verò alia ex illis. Synedreuonta indicant talia, quæ etsi de essentiâ morbi non sunt, tamen essentiæ morbi sunt valde coniuncta ac vicina, eamque circumstant & assident; ideóque assidentia vocantur: epiphænomena sint signa eorum quæ ab essentiâ morbi sunt magis remota, & post in morbo eueniunt, & ideò post apparentia vocantur. Quæ morbi essentiæ sunt valde coniuncta, sunt hæc: morbi differentiæ, seu causæ morbificæ diuersitas, diuersitas partis affectæ, quarum diuersitas aliquam constituit differentiam in morbo; & sic signa synedreuonta indicant aliquam morbi differentiam, contingentem ratione diuersæ causæ, vel ratione diuersæ partis affectæ, vel ratione malignitatis vel bonitatis morbi; & ideò signa quæ indicant diuersitatem causæ in aliquo morbo vel partis affectæ, vel morbi morem, sunt signa synedreuonta: epiphænomena verò signa indicant aliquas mutationes in morbis posteà contingentes, circa concoctionem & cruditatem, circa crisin, exitum ad vitam vel ad mortem &c. quæ quia in morbo posteà fiunt, ideò eorum signa post apparentia vocantur.

Verùm dicet aliquis: hæc differentia signorum sumitur à tempore apparendi; ergo deberent tantùm esse duo genera signorum, scilicet pathognomonica, quæ cum morbo apparent, & epiphænomena, quæ post apparent; nam inter illa duo spatia non est medium; ergo videntur frustra poni synedreuonta; nam etiam synedreuonta post apparent, ergo non differunt ab epiphænomenis; etenim propter hanc causam multi confuderunt hæc signa inter se, & non distinxerunt. Aliqui ponunt synedreuonta tanquam species epiphænomenion, & distinguunt signa sic, quod scilicet aliæ indicent speciem morbi, & cum morbo oriantur,

& vocantur pathognomonica: alia indicent omnia illa, quæ ab essentiâ morbi sunt distincta, & vocantur epiphænomena seu post apparentia. Horum verò post apparentium alia sunt synedreuonta, quæ morbo sunt coniuncta, & aliquas eius differentias ratione causæ aut partis affectæ indicant: alia sunt concoctionem indicantia, & signa cruditatis aut concoctionis vocantur: alia crisim indicant & vocantur critica, Latinè decretoria: alia exitum morbi ad vitam vel ad mortem, quæ vel salutaria vel lætalia dicuntur. Ac certè hæc distinctio non est mala, sed tamen est contra sententiam & opinionem Galeni, qui synedreuonta & post apparentia opponit tanquam species oppositas. Quapropter Resp. has differentias desumi quidem à tempore apparendi, aliquo modo, sed non solùm, sed simul etiam desumuntur ab eo, quod ostendunt: vnde cùm synedreuonta aliud ostendant quàm epiphænomena, & vtraque aliud quàm pathognomonica, meritò inter se tanquam tria diversa genera sunt distincta: nam pathognomonica morbi essentiam & speciem, synedreuonta morbi differentias, & nonnulla morbo coniuncta & propinqua, demonstrant: epiphænomena verò alias mutationes post in morbo contingentes, à morbi essentiâ remotiores: Imò meo iudicio hæc differentia signorum magis essentialiter desumitur ab eo, quod demonstrant, quàm à tempore quo oriuntur, & propterea meritò sunt diversa; nam quòd cum morbo vel post morbum appareant, solùm fit ex accidente; quatenus scilicet talia vel talia necessariò indicant; essentiam scilicet morbi cum quâ signa necessariò statim vniuntur; vel ab essentiâ distincta, cum quibus signa non statim necessariò vniuntur, sed plerumque post, Porrò synedreuonta plerumque, vt dixi, post apparent, sicut & epiphænomena: & propterea in generali significatione synodreuonta sunt verè mox apparentia; sed si mox apparentia sumamus in propriâ, strictâ ac particulari, Medicáque significatione sic non sunt mox apparentia, sed distincta ab iis.

Signa porrò synedreuonta sunt media inter pathognomonica & epiphænomena seu post apparentia: nam pathognomonica morbi essentiam atque speciem indicant; epiphænomena, quæ ab essentiâ multùm sunt remota; synedreuonta, quæ medio modo se habent, quia etsi de essentiâ morbi non sint, tamen essentiæ sunt finitima & monstrativa. Signa Pathognomonica vnâ cum morbo exoriuntur, epiphænomena semper post morbum. Synedreuonta verò interdum vnà cum morbo, plerumque verò post; interdum neque cum morbo neque post, sed nunquam apparent: interdum enim fit, vt in morbo nulla signa synedreuonta appareant. Horum signorum exempla superiùs in pleuritide protulimus. v.g. pathognomonica signa in pleuritide sunt hæc 5. difficilis respiratio, dolor punctorius, tussis, febris, pulsus serratus; hæc essentiam pleuritidis sequuntur: nam quia pleuritis est inflammatio membranæ costas succingentis, quæ tegit instrumentum respirationis, ideò eam necessariò sequitur difficilis respiratio:

quia

quia eſt in membranâ; & à calido humore, nempe à ſanguine bilioſo; ideò neceſſariò adeſt dolor punctorius: quia verò pleuritis eſt inflammatio, & vicina cordi; ideo neceſſariò ſequitur febris: & quia hæc eſſentiam & ſpeciem talis phlegmonis ſcilicet pleuritidis neceſſariò ſequuntur, ideò cum eâ neceſſariò oriuntur; ideóq; neceſſariò eam oſtendunt; effectus enim oſtēdit cauſam ſuā neceſſariò. Aſt in pleuritide ſigna aſſidentia ſunt hæc: quòd ſc. dolor aliquando ad iugulum aſcendat, aliquando deorſum feratur, & deſcendat ad hypochondria, quòd æger facilius cubet in latus dextrum, quàm ſiniſtrum. Hæc ſigna non ſequuntur eſſentiam morbi, quia ex eſſentiâ morbi non ſequitur neceſſariò, quòd dolor ad iugulum debeat aſcendere; poteſt enim pleuriſis eſſe ſic, quòd dolor, vt dixi deſcendat ad hypochondria, & contrà: ſic poſſe in hoc vel illud latus dormire non ſequitur neceſſariò ex eſſentiâ pleuritidis, ſed verè poteſt eſſe pleuritis, quòd tamen æger non debeat neceſſariò in dextrum latus decumbere, ſed poſſit meliùs incumbere ſiniſtro, & contrà; ergo hæc non ſequuntur ex eſſentiâ morbi, & propterea non oriuntur neceſſariò cum eſſentiâ morbi; & ſic etiam non indicant neceſſariò eſſentiam morbi, aut ſpeciem eius; nec ſunt pathognomonica, ſed tantùm oriuntur ex quâdam diverſitate partis affectæ, & ſic tantùm etiam aliquam pleuritidis differentiam indicant, ratione ſcilicet huius vel illius partis affectæ; pleuritidem autem eſſe in hâc vel illâ parte, eſt ſolum accidens, quod morbo advenit; & ſic ſigna, quæ hoc indicant, ſunt ſolummodò ſigna aſſidentia; nam poſſe incumbere in latus affectum, vel in oppoſitum indicat pleuritidem vel magis eſſe externam, ac magis exteriorem pleuræ ſuperficiem obſidere, vel magis internam vel profundam; quia quando eſt inflammatio in ſuperficie concauâ pleuræ, tunc ſi æger decumbat ſupra latus oppoſitum, pars inflammata remanet quaſi ſuſpenſa, & ſuperioribus partibus eam comprimentibus grauatur & magis dolet; quòd ſi decumbat ſupra latus affectum, pars inflammata decumbit ſupra muſculos: ſi inflammatio eſt in parte conuexâ, tum contrarium fit: ſic dolorem aſcendere ad iugulum, indicat talem differentiam pleuritidis, in quâ ſuperior pars membranæ inflammatur: deſcendere autem ad hypochondria, talem indicat differentiam, in quâ eiuſdem membranæ pars inferior affecta eſt.

Epiphænomena ſigna ſunt ſputa retinere vel excreare; ſputa eſſe rubra, vel aquea, vel purulenta, pus per vrinas emingi cordis anxietas ſuperueniens, deliria, inquietudo, ſyncope &c. nam hæc ſigna non proueniunt ex eſſentiâ pleuritidis, nec indicant eſſentiam aut ſpeciem eius, nec cum illâ oriuntur, ſed diu poſt ſuperueniunt; & indicant materiam morbificam coqui vel non coqui, morbum fore longum vel breuem, expulſionem criticam fieri vel non fieri, ſanitatem vel mortem ſecuturam; etenim ſputa eſſe bene cocta, eſt ſignum concoctionis & breuitatis morbi; eſſe cruda vel aquea, &c. eſt ſignum cruditatis ac longitudinis morbi; excreari pus, per vrinas emingi, eſt ſignum criſeos; non expelli,

 contrà.

contrà. Anxietas, deliria, inquietudo, syncope, externorum, frigiditas mortem; horum absentia, sanitatem pronunciant. Hæc signa verò apparent statim in initio morbi, quia ab essentiâ morbi non pendent, sed pendent à quâdam mutatione causæ morbificæ, quæ post decursum morbi contingit; & sic apparent post, & post apparentia, seu superuenientia, seu epiphænomena signa vocantur.

Hæc porrò signa tam synedreuonta quàm epiphænomena, non habent certum tempus apparendi; sed interdum citiùs & interdum seriùs, interdum verò non apparent: nam synedreuonta plerúmque post, interdum etiam cum morbo apparent: epiphænomena ferè semper post apparent: dico *ferè*, quia non est absolutè necessarium, vt semper appareant post; quia cum signa, quæ morbi exitum demonstrant, sunt epiphænomena, propterea quòd illa, quæ illud faciunt communiter semper veniant post; possint tamen inueniri aliqua signa, quæ morbi exitum demonstrant, & tamen cum morbo appareant: sic ipsa morbi essentia potest esse signum exitus ad mortem; sic essentia pestis, cancri &c. sunt signa exitus morbi ad mortem: hæc essentia morbi est simul cum morbo, quia est ipse morbus; & tamen in quantum est signum exitus ad mortem, est signum epiphænomenum, siue potius signa illa pathognomonica, quæ ostendunt essentiam morbi alicuius per se lætalis, eo ipso, quo ostendunt morbum seu essentiam morbi naturâ suâ lætalis, sunt etiam signa epiphænomena; & sic signa pathognomonica diuerso respectu, & in diuersâ consideratione possunt etiam esse epiphænomena: sunt enim pathognomonica quatenus indicant essentiam morbi, & sunt epiphænomena talis morbi, cuius exitus naturâ suâ est ad mortem. Vnde cùm pathognomonica exoriantur vnâ cum morbo, & pathognomonica etiam possint esse epiphænomena, sequitur quòd ipsa epiphænomena aliquando possint exoriri simul cum ipso morbo. Vt hinc pateat hæc signa vocari postapparentia, non quia ex suâ naturâ semper & necessariò debeant apparere pòst; sed quia ferè semper omnia pòst appareant, & quia ex naturâ suâ non debeant necessariò cum morbo apparere, sicut pathognomonica.

Porrò signa epiphænomena sunt tria: alia enim significant concoctionem & cruditatem; alia crisim; alia exitum ad vitam vel ad mortem, quæ salutaria vel lætalia vocantur. Horumque quæ concoctionem indicant, possunt apparere in principio, plerumque aut in augmento; in statu autem multò manifestiùs apparent signa criseos; rarò in augmento; numquam in principio. Signa vitæ vel mortis possunt quovis tempore apparere; sed maximè & certiora in statu. Porrò ex eo, quòd signa epiphænomena indicent hæc iam dicta, patet quòd epiphænomena sint prognostica; nam prognostica sunt illa, quæ concoctionem, crisim, & exitum morbi indicant. Ex quo patet, quòd prognostica omnia ab epiphænomenis seu postapparentibus desumantur; seu quòd om-

nia prognostica debeant esse epiphænomena. Pathognomonica verò & synedreuonta sunt diagnostica, seu sunt signa statum morbi præsentem indicantia. Pathognomonica speciem morbi præsentis; synedreuonta verò differentiam aliquam præsentem ipsius, ratione causæ, partis affectæ, aut alterius. Porrò sicut alia signa, ita & epiphænomena à morbi essentiâ, ac causis, & effectibus sumuntur: nam essentia morbi potest indicare, an concoctio humorum, an crisis sit futura, an exitus ad vitam vel ad mortem; nam aliqui morbi ex naturâ suâ non concoquuntur; aliqui per crisim non soluuntur; aliqui essentiâ & naturâ suâ sunt lætales. A causis: nam sanguis magis indicat concoctionem, quàm melancholia, vnus humor morbificus magis indicat futuram crisim quàm alius; & talem vel talem, scilicet vel per superna, vel per inferna; vnus humor magis indicat morbum quàm alius ex effectibus, nam actiones læsæ, & qualitates mutatæ, & exeuntia mutata & coctionem, & crisim; & exitum ad vitam vel mortem ostendunt. Etsi autem ab hic omnibus signa epiphænomena desumi possint, præcipuè tamen ab exeuntibus desumuntur.

Circa diuisionem signorum à modo significandi, sciendum; quòd signa diuidantur in certa & incerta, propria & impropria, seperabilia & inseperabilia. Sciendum est, quod non omnia signa sint æque certa; sed aliqua sunt certa ac secura, aliqua fallacia.

Signa certa sunt, quæ vnũ certũ aliquod necessariò & semper indicant. Fallacia quæ diuersa, modò vnum, modò aliud.

Sciendum quòd nonnulla signa vnum, nonnulla plura significent; nonnulla signa indicant se solis, aliqua solùm communicata cum multis aliis; nonnulla in vno morbo hoc, in alio aliud indicant, in vno bonum, in alio malum; sic rigor in febribus intermittentibus indicat morbi paroxysmum: in continuis cum internâ inflammatione coniunctus, suppurationem: In statu morborum circa tempus criseos, indicat crisim. Liuidus color in ardente febre, & partium extremarum frigiditas, mortem; in intermittentibus solùm paroxysmi accessionem indicat. Alvi fluxus in febrium principio aut mortem, aut morbi longitudinem: In statu concoctâ materiâ conualescentiam indicat & crisim.

Signa à causis.

Quò sunt causæ magis propinquæ, & magis per se, & magis solæ, eò sunt signa magis efficacia & certa.

Signa ab effectibus.

Effectus quò etiam sunt magis propinqui, magis per se & magis soli, eò indicant efficaciùs causam; quæ plures effectus facit, non indicat vnum præcisè, sed vel hunc vel illum. Effectus qui plures causas habent, à multis

multis causis possunt indicari : certiùs autem indicatur effectus, si indicatur ab omnibus suis causis, aut saltem pluribus; quàm si ab vnâ earum tantùm : Idem est de effectibus. Propria signa & inseparabilia sunt securissima; communia & seperabilia sunt incerta.

Signa propria sunt, quæ in vno tantùm genere morborum reperiuntur.

Communia, quæ in multis : hæc aliquando euadunt propria, si per aliud signum sibi coniunctum aut aliquam differentiam coarctentur: sic dolor punctorius est signum commune omnium membranarum effectarum, sed dolor punctorius in latere est signum proprium membranæ costas succingentis ac pleuritidis.

Signa porrò propria aliqua ita sunt propria, vt insint omnibus & solis; aliqua sunt ita propria, vt insint quidem solis, non tamen omnibus; illa sunt signa inseperabilia, hæc verò seperabilia: sic pulsus serratus est proprius inflammationibus, quia his solis inest, non tamen omnibus; quia non est in peripneumoniâ; nam in peripneumoniâ pulsus potiùs est vndosus : & sic est quidem proprium signum inflammationis, sed tamen seperabile. Dolor punctorius lateris est signum pleuritidis & proprium & inseparabile; quia inest omni & soli. Sic contrà, aliqua sunt signa communia inseparabilia, & aliqua separabilia. Dolor est signum commune, quia est communis multis morbis; in pleuritide tamen est signum inseparabile. Separabilia autem signa sunt plurima; plerumque enim signa communia sunt etiam separabilia; nam quæ nulli morbo propria sunt, sed omnibus communia, plerumque etiam nulli necessariò debent adesse, sed ab omnibus aliquando abesse & separari possunt. Communia & seperabilia sunt frequentia : nam pleraque omnia talia sunt signa.

Pathognomonica signa sunt propria, sic vt omnibus & solis insint; nimirum pathognomonica simul sumpta. Epiphænomena & synedreuonta interdum sunt communia, interdum propria. Signa epiphænomena propria desumi possunt ab excrementis, quæ ab ipsâ parte affectâ excernuntur; sic sputum quod pòst apparet in pleuritide, est signum epiphænomenum seu pòst apparens proprium; quia sputa sunt propria illius morbi; quoniam ab ipsâ parte affectâ excernuntur : sic aliquæ differentiæ vrinarum pòst apparentes in morbis hepatis ac venosi generis sunt signa mox apparentia propria; quia vrina propriè promanat ab illis partibus affectis. Contrà differentiæ vrinæ & alui in affectibus thoracis sunt signa communia. Et hæc sint dicta generaliter de differentiis signorum : nunc ad particularia transeundum.

SECTIO II.

De signis salubribus.

CAP. I.

Differentiæ signorum particulares.

§. I.

FAMOSISSIMA est diuisio signorum insalubria, insalubria & neutra.

Signa salubria sunt, quæ sanitatem indicant. Sanitas autem consideratur absolutè vel cum quâdam latitudine; id est, cum tali vel tali temperamento, tali vel tali complexione: sanitas enim non consistit in puncto, sed habet latitudinem quandam, adeò vt quis posset esse sanus & cum temperamento temperato, & cum aliquo modo intemperatò, cum calido & cum frigido, cum complexione biliosâ, melancholicâ, sanguineâ &c. signa ergo salubria & sanitatem absolutè & temperamenta & complexiones sanorum indicant.

§. II.

Sanitas cognoscitur vel ex suis causis, vel ex suis effectibus. Ex caussis: si adsint ea quæ sanitatem constituunt, scilicet bona temperies, bona conformatio & bona continuitas. Maximè verò cognoscitur ex effectibus; effectus enim sunt bonæ actiones naturales, corporis qualitates, exeuntia bene se habentia; si hæc omnia sint bona, est sanitas. Ex actionibus: si comedit cum appetitu, benè digerit, si nullus vspiam dolor percipiatur, nulla membrorum debilitas aut lascitudo, si quietè suauitérque dormiat, sine somniis turbulentis ac irrequietis, si sensus omnes vegeti sint. Ex excrementis: si excrementa exeant ordinariè statuto tempore, qualitate, colore, consistentiâ bonâ. A corporis qualitatibus: si partium saltem externarum conformatio videatur esse bona; si corpus ad actum est benè temperatum, & in actiuis ac passiuis qualitatibus moderatum; si nihil in corpore tumidum; si color corporis bonus; lingua non sordida aut amara; oculi pellucidi, viuaces, & similia.

A iuuantibus & nocentibus etiam sanitas cognoscitur, si ab aëre, cibo potu, & aliis externis causis non valde læditur; si nunquam ægrotauerit, etiam est signum optimæ sanitatis. Signa corporis benè temperati

 sunt

ſunt eadem ferè quæ ſanitatis; eſt tamen diuerſitas inter ea, ſicut eſt diuerſitas inter ſanitatem & optimum temperamentum; nam poteſt quis eſſe in optimo temperamento naturali, & tamen eſſe ægrotus. Signa optimi temperamenti naturalis tantùm in ſanitate ſunt conſideranda. Capiuntur etiam & à cauſis & ab effectibus: à cauſis: vt ab agnatis & parentibus; ſi nunquam ægrotauerint & fortes fuerint, & diu vixerint: ab effectibus; ſi omnes operationes ſint optimæ, ſi nullis externis affectibus, iracundiæ, timiditati, ignauiæ eſt obnoxius, ſi eſt prudens & ingenioſus, ſi corpus eſt optimè conformatum, non nimis magnum aut paruum, ſed mediocre; nam nimia magnitudo frigiditatis, breuitas ſiccitatis & nimij caloris eſt indicium. Sic corpus ad tactum molle valde temperatum percipitur; non molle aut flaccidum, non madidum aut ſiccum, non nimis obeſum aut nimis gracile, ſi color corporis eſt optimus, ſi capilli in pueritiâ ſint rufi, in florente ætate ad nigredinem tendentes, ſi tardè calveſcat aut ſeneſcat, ſi diu incolumis viuat, ſi excrementa corporis naturalia & moderata, vt ſputa, emunctiones, ſordes aurium, &c. ſi ad ſudorem non eſt nimis facilis aut nimis durus; hæc enim omnia habitum corporis temperatum indicant, à repugnantiâ ad cauſas morbificas id cognoſcitur: nam ſi omnibus cauſis externis calidis & frigidis, humidis & ſiccis æquè reſiſtat; & ab vnâ non faciliùs lædatur quàm ab alterâ; eſt ſignum temperamenti medij & temperati.

§. III.

Signa temperamenti calidi ſunt; ſi pater aut mater fuerint cholerici, aut calidi, ſi Itali aut Hiſpani, ſi calidis morbis ſemper laborârint, ſi ipſemet in calidiſſimâ regione natus aut educatus ſit, ſi calidiſſimis cibis ſemper aſſueuerit, ſi corporis habitus ad tactum percipitur valde calidus, ſi color corporis valde rubeus & fuſcus ſit, ſi pili nigricantes, criſpi & ſpiſſi, ſi crura, brachia & pectus ſint valde hirſuta, ſi ſemper in calidos raro in frigidos morbos incidit, ſi à calidis læditur, à frigidis bene habet, ſi corpore gracili eſt; ſi iracundus ingenioſus. Frigidi temperamenti ſigna ſunt his omnibus contraria. Humidi ſigna ſunt hæc: corporis ſegnities ob neruorum debilitatem & ſpiritus caliginoſos, ſtupiditas ob eandem cerebri diſpoſitionem, glabricies & defectus pilorum, pili rufi, corpus molle, album, excrementa multa, cruda, aquea, pituitoſa, &c. Si cum humore ſimul eſt calidum, erit molle, ſanguineum, carnoſum, magnum, ſiccitas enim ſignum eſt ſtaturæ paruæ; ideò gentes calidiores minoris ſunt ſtaturæ, erit etiam rubrum, quia tale corpus erit ſanguineum, ad venerem pronum, quia multum ſeminis generatur, quia ſemen calidum eſt & humidum: non erit ita piloſum, nam pili à ſicco & fuliginoſo excremento oriuntur. Si ſiccum ſit & ſimul calidum, erit gracile, cutis dura, ſicca, calor mordacior & acrior percipietur, ad venerem erit pronum ob acrimoniam caloris;

ris; sed minùs potens, ob materiæ seminalis defectum; magis erit iracundum, quia eius complexio erit colerica; magis ingeniosum, *nam splendor siccus*, inquit Plato, *anima sapientissima*, masculos generabit, mares enim magis sicci & calidi sunt, quàm fœminæ.

§. IV.

Circa iam dicta nonnulla se offerunt problemata.

Primum Problema.

An maximè resistere omnibus causis morbificis sit signum corporis temperati, seu (quod idem est) an corpora temperata resistant magis causis morbificis, quàm intemperata? Videtur autem quod non: Aristoteles 8. *de naturâ animalium*, ostendit animalia bruta minùs ægrotare hominibus; atqui animalia bruta sunt minùs temperata, quàm homines: ergo intemperata minùs ægrotant; & consequenter magis resistunt causis morbificis quàm temperata. 2. Aristoteles 5. *probl.* 22. dicit, *omnia temperata corpora crebriùs ægrotare, citiùs autem sanari.* 3. Galen. 8. *method. capite* 4. dicit, *temperata corpora faciliùs in febrem incidere, quàm frigida. & 3. aphorismorum* 18. dicit, *iuuenes qui intemperati sint, & calidi & sicci* (vt constat) *meliùs frigus hyemis ferre, quàm adolescentes temperatos.* Et 1. *aphor. com.* 13. dicit, *senes & pituitosos magis inediam ferre, quàm adolescentes temperatos*, & Avicenna 13. *de signis cerebri*, dicit, *citiùs temperatum corpus canescere, quàm aliquod intemperatum.* Sed respond. corpus temperatum omnibus caussis morbificis coniunctim seu simul sumptis magis resistit, quàm intemperatum, sed non singulis diuisim. Dico simul sumptis, quia temperatum illud est in medio omnium extremorum, & sic nullum est, quod ab omnibus extremis coniunctim sumptis sit tam remotum, quàm medium seu temperatum. Intemperata autem corpora aliquibus morbificis causis magis resistunt quàm temperata, sed non omnibus sicut temperata: ratio est, quia corpora habentia temperamentum planè contrarium meliùs resistunt causis ac morbis contrariis, quàm temperata; proptereà quod contraria à contrariis causis sint remotiora, quàm temperata seu media; in similiores enim intemperies facilior; in dissimiliores ac planè contrariis difficilior est lapsus: sic frigida resistunt meliùs calidis causis, quàm temperata; quia frigida à calidis sunt remotiora quàm temperata. Quòd temperata magis resistant omnibus causis morbificis simul sumptis quàm intemperata, docet Galen. 8. & 13. *capite artis paruæ*, vbi de cerebro loquens dicit: *quòd cerebrum temperatum melius caussis omnibus morbificis resistat quàm intemperatum*; & pro-

batur ratione: quia temperatum est medium inter extrema omnia vt dictum est; ab omnibus extremis simul sumptis magis remotum, quàm vllum intemperatum. 2. quia temperatum corpus habet operationes optimas; optimæ autem operationes optimè repugnant causis morbificis. 3. quia in illo omnes humores sunt optimi; optimi autem humores non possunt ita facilè morbos facere, & optimi humores à causis externis etiam non facilè deprauantur. *Ad argumenta Respond. Ad Primum*: Id fieri ob varias causas. 1. quia ducuntur instinctu; & sic non comedunt, nisi obiecta propria 2. quia non vtuntur tantâ ciborum diuersitate sicut homines. 3. non diuexantur curis & anxietatibus animi, quæ hominibus sunt causæ multorum morborum 4. quia non diu viuunt. 5. quia natura hoc donum eis dedit loco rationis; nam homines per rationem possunt morbos euitare, quod animalia irrationalia non possunt. *Ad secundum dico*; diuersas esse huius loci intemperationes, sed ita est, quòd ibi Aristoteles per commensurata temperatáque corpora intelligat corpora æqualiter ac vniformiter temperata, sic vt omnes partes corporis habeant eandem temperiem æqualiter; per incommensurata corpora intelligit corpora, quæ sunt temperata difformiter, sic vt vna pars sit frigidior, altera calidior, sic tamen vt totum corpus reducant ad temperiem; illa corpora dicit facilè ægrotare, quia quando vna intemperies communicatur vni parti, statim communicatur omnibus, propter æqualem temperiem omnium: hæc verò non ita ægrotant, quia etsi vni parti communicetur aliqua intemperies, ea retunditur & superatur à parte appositam intemperiem habente.

Problema Secundum.

An ex perfectissimis operationibus cognoscatur corpus tẽperatum, seu (quod idem est) an corpora temperata habeant operationes perfectissimas? *Resp.* loquendo coniunctim habet omnes operationes perfectissimas, id est, nullum temperamentum est, in quo omnes operationes animæ simul & coniunctim sumptæ sint tam perfectæ sicut in corpore temperato: sed loquendo diuisim aliquæ actiones in corpore intemperato sunt perfectiores quàm in corpore temperato. Prob. 1. quia si omnes actiones in corpore temperato essent perfectissimæ, omnes actiones animæ deberent esse perfectissimæ in homine; quia est omnium animalium perfectissimum: at ita non est, quia aliqua animalia meliùs audiunt, quam homines, vt aper; aliqua melius vident, vt lynx, aliqua meliùs odorantur, vt canes; aliqua sunt fortiora, vt leo, &c. 2. in mediâ ætate deberent omnes actiones esse perfectissimæ; sed ita non est, quia in pueritiâ vegetior est concoctrix & auctrix, in adolescentiâ generatrix; in iuuẽtute motrix; in senio intellectiua, &c. 3. quia videmus, quòd in vno & codẽ corpore

vna actio magis ſiccitate gaudet, alia humiditate; ſic retentrix magis gaudet ſiccitate, expultrix magis humiditate, imaginatio humiditate, memoria & motus ſiccitate, &c.

Problema Tertium.

An ex figurâ corporis poſſit optimum temperamentum cognoſci? videtur quòd ſic; quia Medici ſigna corporis optimè temperati ponunt corporis pulchritudinem. 2. etiam ponunt quantitatem corporis mediam, inter paruam & magnam. Prob. etiam ex Gal. *qui in arte paruâ* ponens ſigna temperamenti corporis, dicit, *ipſum eſſe medium inter omnes diſpoſitiones*; ergo debet etiam eſſe medium inter paruum & magnum. 3. paruitas & magnitudo pendet ex maiore vel minore calore; denique etiam ex maiore vel minore humiditate; at temperamentum temperatum eſt medium in his qualitatibus: ergo debet etiam eſſe medium in effectibus, qui ab iis pendent. 4. Gal. & Auic. ſigna temperati corporis ponunt venas neque paruas, neque magnas habere; ergo eâdem ratione reliquum corpus neque magnum neque paruum habere, erit ſignum temperamenti temperati. Quoad pulchritudinem verò, illa certè indicat optimam conformationem, ſed tamen mediatè videtur etiam indicare optimam temperiem, quia optima conformatio pendet ab optimâ temperie; nam temperamentum optimum eſt cauſa optimarum actionum; ergo conformationis. *Sed Reſpond.* illa aliquo modo etiam temperatum temperamentum indicare, ſi alia multa eiuſdem generis ſigna coïncidant, ſed tamen valde incertò; quia figura corporis non tantùm pendet à temperamento, ſed etiam à materiæ qualitate, à ſimilitudine & figurâ parentum, à cibi genere, à morbis prægreſſis, à rebus externis; quæ omnia poſſunt & paruitatis & magnitudinis cauſſa eſſe: ſic magni fiunt ex parentibus magnis, & parui ex paruis, cuiuſcumque ſint temperamenti. Facultas conformatrix etiam operatur in virtute propriâ modo incognito & planè diuino, & non pendet à totius corporis tẽperamento, vel ſi pendet à temperamento, non pendet à temperamento totius ſed vel vteri, vel ſeminis, vel teſtiũ, quorum temperamentum poteſt à temperamento totius eſſe diuerſum. Morbi etiam circa tempus vltimi incrementi orientes poſſunt eſſe cauſa vel magnitudinis vel paruitatis: aliqui morbi incrementum impediunt, aliqui iuuant; ſicuti videmus poſt intermittentes febres diuturnas, puerorum corpora excreſcere. Victus etiam ad quantitatem corporis conducit: nam qui in pueritiâ calidis & ſiccis cibis & vino multo vtuntur, minus excreſcunt; quàm qui lacte, fructibus, pultibus, cereuiſiâ, butyro aliiſque ſimilibus: cui poſitioni videtur etiam Gal. aſſentire, *libro de optimo corporis habitu*, vbi dicit, *temperatum corpus quoad alia omnia eſſe medium inter extrema, ſed non neceſſariò quoad quantitatem*; & rationem addit, *quia illa non ſolum temperamentum, ſed etiam materia multitudinem & paucitatem ſequitur.*

Problema Quartum.

An temperamentum corporis poſſit cognoſci ex temperamento cutis, ſeu habitu corporis; ſeu an temperies ad tactum externa ſit indicium ſimilis temperamenti interni ſeu totius corporis ? Videtur autem quòd non: quia videtur, quòd illud iudicium ſit incertum, eò quòd temperies interna ſit adeò inconſtans & variabilis, vt ad ſingula momenta mutari poſſit; à frigore hyberno, calore æſtiuo, exercitiis & motu, cibo, ſomno, & aliis cauſis. Temperamentum internum eſt conſtans & perpetuò idem. Temperies externa pendet à vario motu ſanguinis, vel ſpirituum ad exteriora vel interiora: ob varias autem cauſas modò extra, modò intra ſanguinem ferri contingit. In illo motu & mutatione ſi contingat Medicum cutem tangere, abſque dubio errabit; ſic metu, irâ, triſtitiâ, amore, moto ſanguine extra vel intra, contingit temperiem ad tactum mutari: ſic hauſto calido potu exteriora magis incaleſcunt: à cibo ſumpto exteriora frigeſcunt, cùm tamen interiora magis caleant. In ſomno etiam alia quàm in vigiliâ cutis temperies eſt: motu corpora incaleſcunt. 2. poteſt vna pars princeps, vt cor eſſe in exceſſu calidum, & hepar in exceſſu frigidum; ex illis tamen duabus qualitatibus ſe mutuò retundentibus reſultat in cute temperies illa. Temperies cutis non poteſt indicare temperamentum internum; quia temperamentũ internum non eſt vniforme, ſed contrariũ aliud in vnâ aliud in aliâ parte. 3. externa cutis temperies non poteſt bene ſenſu iudicari, id eſt, non poſſumus bene tactu iudicare, an aliquis habeat temperiem cutis calidam, an frigidam: ergo non poſſumus ex illâ iudicare. Probatur: quia exceſſum in qualitate aliquâ non poteſt manus percipere niſi ipſamet ſit temperata; Nam illam temperiem cutis alterius debemus metiri per receſſum à temperie manus noſtræ; nam ſi noſtra manus ſit calida, calorem cutis alterius, etiamſi excedens ſit, iudicabit temperatum vel frigidum, & contra; ſic qui in balneo eſt, vrinam ſuam per crura defluentem ſentiet frigidam, quam alio tempore ſentiet calidam; at nos non poſſumus ſemper iudicare, an noſtra manus ſit temperata: ergo per tactum de cutis alterius temperie certi nil poſſumus indicare. 4. Quia ſi manus noſtra ſit temperata, ſaltem non poterit percipere temperamentum temperatum illius, qui tangitur; quia illa temperamenta erunt ſibi mutuò ſimillima, & ſic vnum ab altero non afficietur, & ſic conſequenter non percipiet illud. *Verùm reſpond.* ex temperie cutis externâ poſſe internam diiudicari, modo cautelæ aliquæ obſeruentur. 1. vt quando corpus alterius tangitur & quando manus tangentis, & corpus illius, qui tangitur, ſint nullâ inſolitâ ab externis cauſis qualitate affecta; vt, v. g. exercitio & motu, igne, ſole, frigore ambiente &c. 2. vt corpus illud tangatur ſæpiùs & variis partibus; ſic enim non contingit error; nam ſi ſemper illa temperies eodem modo ſe habeat, eſt indicium eam

eſſe

esse natiuam & constantem; alioqui si mutetur, indicium est eam ab externâ causâ esse permutatam. 3. si consideremus ætatem, & porrò ratione ætatis iudicemus de temperamento; nam certum est, corpus pueri optimè pro ratione suæ ætatis temperamenti habere remissionem & blandiorem calorem, & maiorem humiditatem ac mollitiem: iuuenis acriorem & intensiorem calorem, & maiorem siccitatem ac duritiem, & sic deinceps. 4. Vt ille tactus fiat anni tempore temperato; nam in anni tempore intemperato, vt hyeme & æstate, temperies cutis non pendet à temperie internâ, sed à temperie aëris; & sic non super illo, sed tantùm super hoc iudicari potest: imò illis temporibus temperamentum internum & externum sunt contraria: nam, vt inquit Hip. *ventres hyeme & vere sunt calidissimi*, cùm tamen externa membra tum frigeant. 5. Vt sciamus illud indicium non valere nisi in regionibus temperatis, & non in intemperatis: ratio est, quia in regionibus temperatis & internæ & externæ partes sunt eiusdem temperamenti; vnde intemperies calida externarum partium indicat etiam intemperiem calidam internarum; & contrà: sed in regionibus intemperatis non ita; quia in illis externæ & internæ partes non sunt eiusdem temperamenti; sed si externæ partes sunt calidæ internæ erunt frigidæ; & contrà. Nam in calidis regionibus externæ partes calent; & ideò in illis hominibus cutis est sicca & fusca, nigra, pili nigri, densi, crispi; internæ verò sunt frigidæ: Contrà in frigidis. *Ad argumenta Respond.*

Ad primum. Illud iudicium propterea sumi debere frequenter, & cùm, & corpus tangentis, & illius qui tangitur, sunt in statu medio, à nullâ causâ externâ affecta.

Ad secundum. Illo in casu totum corpus redigitur ad temperiem mediam, quæ optimè per tactum diiudicatur; separatim verò an cor calidum, hæpar frigidum sit, & contrà, ex propriis & peculiaribus illorum signis est distinguendum.

Ad tertium. Possumus longâ experientiâ & sequenti manus nostræ ad diuersa corpora, quorum alia calida sunt alia frigida, applicatione dignoscere, an temperies manus nostræ media sit, an ad ad alterum extremum declinet; & hoc etiam docet dignoscere Gal. aliâ ratione; quia si æquales partes capiantur aquæ calidissimæ & frigidissimæ, & illæ misceantur, illa aqua erit media inter vtrumque extremum, tam si manus nostra tali aquæ imponatur, & in illâ nullum percipiat qualitatum excessum, sed mediocritatem, est signum, quòd manus nostra sit temperata; sin minus, intemperata: nam si talis aqua ei videatur calida, manus nostra erit temperamenti frigidioris; si frigida, calidioris.

Ad quartum. Tum temperiem cognosci negatione excessus.

Problema Quintum.

An temperamentum corporis possit cognosci ex constitutione corporis

ris gracili vel pingui: siue an necessariò gracilitas indicet calorem & siccitatem; obesitas frigiditatem & humiditatem? *Resp.* quòd constitutio habitus corporis tum solum indicet natiuum temperamentum, quando ipsa est naturalis; sed quando est non naturalis, sed vel ex viuendi ratione vel arte contractâ, tum non indicat complexionem natiuam, sed tantùm illas causas temporaneas, à quibus gracilitas illa vel pinguedo est producta, vt otium, exercitium, commessationes, inediam, mœrores & morbum prægressum. Distinguitur autem, an gracilitas & pinguedo sint natiuæ, nec ne; & an natiuam complexionem indicent, nec ne; quia si corpus est pingue, & simul venæ corporis sunt strictæ ac tenues, tunc indicat natiuam temperiem frigidam; quæ natiua frigiditas quia adfuit in primâ conformatione, ideò venæ euaserunt strictæ; frigoris enim est constringere; caloris dilatare & ampliare. At si cum obesitate venæ sunt magnæ ac laxæ, tum non indicant natiuam temperiem frigidam, sed alias causas; quæ obesitatem causarunt; nam quòd venæ sint latæ, indicium est, quod in hominis primo ortu non frigida, sed calida temperies præualuerit.

Problema Sextum.

An ex corporis pilis possit temperamentum totius cognosci? *Respond.* Cùm pili totius corporis eodem modo se habent, tùm potest ex iis temperamentum totius desumi; sed quando diuersarum partium pili diuersificantur, tum non indicant super temperamento totius, sed super temperamento partium tantùm. 2. Quando pili recedunt à qualitatibus pilorum parentum, tum certiùs indicant super temperamento indiuidui, cuius sunt pili. At quando respondent illis, tum non indicant necessariò temperamentum sui indiuidui, sed solùm naturam potentiæ conformatricis parentum, quæ posthabito etiam temperamento ex proprietate naturæ in fœtu expressit similitudines, quæ fuerunt in parentibus. 3. Pili primò & per se tantùm indicant temperamentum cutis, & temperamentum habitus externi; consequenter verò etiam indicant temperamentum totius internum, quatenus scilicet temperamentum sequitur & est simile temperamento interno. Verùm quia in aliquibus corporibus temperamentum externum cutis est diuersum à temperamento corporis interno; ideò in talibus qualitates pilorum non indicant temperamentum internum: hoc autem est in iis, qui habitant in regionibus intemperatis; nam in iis cùm externa cutis calida est & exusta, interiora sunt frigidiora: & contrà, cùm cutis externa frigida est, tum interna sunt calidiora; & ideò & corporis color & pili indicant internum corporis temperamentum solùm in regionibus temperatis, non autem in intemperatis; & sic in regionibus calidissimis corpora sunt fusca & nigra, & pili nigri & crispi; & tamen membra interna sunt frigidiora.

Problema Septimum.

An ex repugnantiâ ad causas externas seu à lædentibus ac iuuantibus possit sumi temperamenti signum; atque in particulari, an facilè frigere seu facilè à frigore externo lædi, & non posse bene frigus externum tolerare, sit signum frigidi temperamenti, an verò calidi? Pro cuius solutione & explicatione dico hominē facilè frigere, & non posse bene frigus tolerare, interdum contingere ratione interni vel externi corporis temperamenti, interdum ratione aliarum causarum. Quando contingit ratione temperamenti corporis, tunc potest super temperamento corporis indicare; sed quando non contingit ratione eius, sed ratione aliarum causarum, tùm non potest super eo indicare, sed tantùm indicat illas alias causas. Causæ autem, à quibus hoc fieri potest, sunt variæ: primò enim potest hoc contingere ex consuetudine; nam qui frigori sunt assueti non facilè frigent, nec facilè à frigore læduntur, sed faciliùs illud tolerant: & contrà, qui non sunt assueti, vt qui continuò in stuphis iuxta ignem, bene induti sunt, statim & facillimè frigescunt, & multò minùs frigus perferre possunt, quàm operarij, piscatores, mendici, qui raò igni assident, aut tenuibus vestibus sunt cooperti, aut aquas & res frigidas tangunt. 2. causa esse potest corporis gracilitas aut obesitas: nam macilenti possunt minùs hyemem & frigus perferre, sed meliùs ferunt æstatem & calorem: obesi verò contrà. Cuius ratio est, quia in gracilibus frigus facilè penetrat intima eorum, & statim peruenit ad neruos. In obesis verò est resistentia ex carne & adipe. In æstate verò calor per inguinem non potest exhalare ob pinguedinem circum positam, quæ poros angustat; in gracilibus non ita, quia tandem obesi in incessu magis grauantur mole corporis, & sic magis laborant in eo; & ideo magis sudant & calent, tertiò, quia illorum pinguedo inflammatur ab externo calore aëris; horum non. 3. Causa est cutis raritas vel densitas: nam in raris corporibus frigus facilè poros peruadit, & sic offendit ea; in solidis verò non ita quod docet Gal. *cap.59. artis paruæ*, vbi dicit: *facilè frigere non solùm est signum frigidæ complexionis, sed etiam raritatis corporis: non facilè frigere non solùm caliditatis, sed etiam densitatis est signum.* Vnde potest quis propter corporis sui raritatem facilè frigere, & à frigore offendi, qui tamen non frigidi sed calidi temperamenti est. Verùm cùm secundum Gal. facilè frigere indicet frigiditatem vel raritatem, non facilè frigere caliditatem vel densitatem, quomodo distinguemus, an facilè frigere oriatur ex frigiditate, an ex corporis raritate, & an indicet frigiditatem, an raritatem? Resp. si corpus illud, quod à frigido facilè frigescit, an calido etiam facilè incalescat, & tam facilè lædatur ab vno quàm ab alio, tùm est indicium quòd hoc proueniat à corporis raritate; & tum facilè frigere non indicat corporis frigiditatem sed raritatem; sed si à frigido

facilè frigeſcat, & à calido tamen non facilè caleſcat, tum eſt indicium, quòd hoc non proueniat à corporis raritate ſed ab eius temperie; nam ſi à raritate proueniret, tam facilè ab vno quàm ab altero extremo afficeretur. 4. cauſa eſt; quòd aliquando corpora habeant aliqua peculiaria vitia aliquarum partium, quæ non bene ferunt frigus, in quibus partibus cùm percipiunt frigus, ſtatim læduntur, & incommodum ſentiunt: vt ſi quis habeat rarum, tenue ac frigidum cerebrum & catharris obnoxium; aut vlcus alicuius neruoſæ partis, aut os ab vlcere denudatum, aut articulorum aliquorum, aut alicuius partis peculiarem debilitatem, in illo caſu à frigore lædi & incommodum percipere, non eſt ſignum frigiditatis totius, ſed ſaltem eſt ſignum eiuſmodi peculiatis intemperiei, aut vitij, aut noxæ in aliquâ peculiari patte; nam facilè frigere vnâ parte tantùm; non eſt ſignum frigiditatis totius, ſed tantùm frigiditatis illius partis: toto autem corpore frigere, & in omnibus partibus à frigore malè habere, ſignum eſt frigiditatis totius; ſic aliqui peculiariter extremo naſo frigent, ac frigus non facilè ferunt ſed ſtatim liuorem contrahunt; Aliqui auribus, aliqui in pedum calcaneis ſtatim ex frigore perniones contrahunt; alij manibus facilè frigent: Hoc autem non eſt ſignum frigiditatis totius, ſed illarum partium tantùm. Ex quo patet, quòd facilè frigere eſt tantùm ſignum frigiditatis totius in corporibus habentibus temperamentum æquale, non autem in habentibus temperamentum inæquale. In his omnibus facilè à frigore vel calore lædi non eſt ſignum temperamenti totius, ſed tantùm peculiarium cauſarum eiuſmodi paſſibilitatem inducentium. Sed extra hos caſus quæritur, an facilè frigere ſit ſignum frigiditatis, & facilè calere caliditatis: & videtur quòd non; imò videtur, quòd facilè frigere ſit potius ſignum caliditatis.

Probatur 1. ex communi axiomate, ſimile ſimili gaudet; nam qualitates à qualitatibus ſibi ſimilibus iuuantur, fouentur, conſeruanturque; contrariæ autem oderunt & fugiunt contrarias; quia ab eis corrumpuntur & deſtruuntur; ergo corpora frigida gaudent & bene habent à frigore, malè à calore; & contra calida bene habent à calore, malè à frigore; ergo malè habere à frigore non eſt ſignum frigiditatis, ſed potiùs caloris; & contrà: *probatur:* temperamenta & corpora omnia conſeruantur à ſimili, læduntur à contrario: ergo corpora frigida frigendo conſeruantur & bene habent; à calido verò deſtruuntur, alterantur & mutantur, adeò malè habent; ergo à frigore bene habere potiùs eſt ſignum frigiditatis: ab eo malè habere potius eſt ſignum caliditatis. Quòd autem ſimilia corpora ac temperamenta à ſimilibus conſeruentur & bene habeant, probatur multis Hip. & Gal. autoritatibus: etenim Gal. 3. *artis medicæ textu* 20. dicit *calidiora corpora calidiorem, frigidiora frigidiorem victus rationem expoſcere*; quod idem eſt dicere, ac frigida corpora frigidis, calida corpora calidis meliùs conſeruari. Et Hipp. 1. *Aphor.* 16.

&

& ibidem Gal. *in commentario* dicunt, *victum humidum conuenire febriculosis, & maximè pueris*: quia cùm ætas puerilis sit humida, ei similia & naturæ suæ magis consentanea conueniunt, quibus verbis indicatur similia temperamenta conseruari ac meliùs se habere similibus. Et sub initio sexti *de sanitate tuendâ* habet hæc verba: *si seruare temperamentum studes, in humidis naturis humectante, in siccis sicco cibo vteris; si alterare placet, contrariis*. 2. si ponantur duo homines, vnus temperatus, alius calidus in primo, & obiectum sit calidum in secundo: temperatus percipiet obiectum illud calidius, quàm calidus in primo; ratio est, quia tactus percipit intentionem alicuius qualitatis, secundum quod excedit temperiem sui organi: in intemperato obiectum excedit qualitatem organi in duobus gradibus; in calido vt vnum tantum in vno gradu; ergo eâdem ratione frigidus in vno gradu percipiet illud obiectum adhuc calidius, quàm calidus in vno gradu. Itaque si frigidus percipit obiectum calidum sub maiore calore quam calidus; ergo frigidus ab obiecto calido magis offenditur, quàm calidus; ergo ab illo obiecto calido magis dolebit quàm calidus; quod *probo*: quia illud obiectum calidum excedit temperiem organi illius hominis frigidi multò magis, quàm temperiem hominis calidi; ergo illud magis afficiet & alterabit, & maiorem inferet dolorem; quia quò sensibile est maius, eò magis etiam afficit organum, & magis lædit ac destruit illud: ergo frigidus magis læditur à calido, quàm ipse calidus: ergo magis lædi à calido est signum frigiditatis; & magis lædi à frigido est signum caliditatis. 3. *probatur experientiâ*: animalia meliùs degunt in loco temperamento suo similibus quàm secus; ergo à similibus qualitatibus corpora meliùs habent, & minùs læduntur quàm à contrariis: ergo frigida corpora meliùs à frigore, & calida à calore; & contrà: ergo à frigore benè habere est signum frigiditatis; & à frigore male habere est signum caliditatis. Antecedens *probatur*: quia pisces, qui frigidi sunt, in aquâ frigidâ conseruantur, gaudent & bene habent; in calidâ extinguuntur. Et Aristoteles *sexto de respiratione*. Et Theophrastus 1. *de causis plantarum cap.* 27. fatentur esse signum frigiditatis piscium, quod in loco frigido gaudeant ac conseruentur. Et reprehendunt Empedoclem, qui contrarium asserebat, sc. pisces calidos ex eo posse cognosci, quòd frigido loco conseruentur; & adferunt rationẽ, quòd scilicet vnumquodque in loco naturæ suæ simili optimè conseruetur *Probatur* 2. quia animalia calidissima vt Tygrides, Leones, Leopardi, & herbę calidissimæ, vt Zingiber, piper, cryophylla & omnia aromata nascuntur & crescunt in regionibus calidis, & ibi optimè conseruantur: in regionibus autem frigidis non crescunt, &, si plantentur, contabescunt & intereunt: hoc autem est indicium, quòd gaudeant calore, & à calore bene habeant; nam vbi vnumquodque nascitur, ibi & naturaliter magis conseruatur; natura enim fecit vnumquoque nasci in loco, vbi optimè conseruatur. 4. *Probatur* exemplo hominum sub septentrione habitantium; illi enim sunt frigidi, & tamen minùs læduntur,

lęduntur, & faciliùs tolerant frigus, quàm qui habitant in Aphricâ & sub tropicis: & contrà, qui sub tropicis habitant, sunt calidi; & tamen illi benè ferunt calorem, & meliùs quidem, quàm illi, qui habitant sub septendrione: imò illi frigus vix ferre possunt; quia si venirent ad Regionem frigidam, maximè frigerent, & frigus ferre non possent, imò à frigore interirent; & patet in Hispanis, qui cùm veniunt ad has regiones, magis frigent, magisque à frigore læduntur, quàm nos; ergo similes facilè ferunt res similis temperamenti, minus autem contrarij: ergo à frigore lædi est signum caliditatis, non autem frigiditatis.

Verùm his omnibus non obstantibus dico; facilè frigere esse signum frigiditatis; & facilè calere & à calore malè habere esse signum caliditatis, non autem frigiditatis: *Et Prob.* 1. Auctoritate Galeni *cap.* 59. *artis paruæ*, vbi dicit, *in omnibus commune signum temperamenti esse à frigore vel calore facilè affici: nam si membrum*, inquit, *facilè frigescat, est signum frigiditatis*, & *ibidem* ponens signa frigidi temperamenti cerebri, dicit, quòd eiusmodi temperamentum frigoris incommoda facilè sentiat, & ab eo lædatur: & ponens signa temperementi calidi dicit, quòd ab ambiente aëre calido magis grauetur: & ponens signa temperamenti compositi, scilicet calidi & humidi, dicit, quòd Austri, qui calidi sunt & humidi, sint nociui: Aquilonales verò venti salutares. *Probat.* 2. auctoritate Hippocr. qui 5. *Aphor.* 18. dicit *frigidum ossibus, neruis ac cerebro inimicum esse*; quia si: illa ipsa frigida sunt; ex quo patet, quòd frigida à frigidis offendantur; & consequenter à frigido lædi est signum frigiditatis. *Probatur etiam auctoritate* Aristotelis 1. *sectione* 4. *Problematum* 26. vbi quærens, cur æstate viri minus, mulieres magis veneri sint idoneæ, dicit rationem esse, quòd corpora virorum, quæ calida sunt, æstate æstuent; mulierum verò quæ frigida sunt, foueantur ac vigeant. Hanc sententiam etiam sequitur Scaliger *exercitatione* 274. vbi arguit canes esse frigidos, ex eo, quòd citò frigeant, & libenter in sole apricentur, *Probatur* 3. *ratione*. Quæ calida sunt, frigus non facilè patiuntur, quia resistunt ei: quæ verò frigida sunt, non resistunt, sed statim superantur; & sic à frigore non facilè offendi est signum caliditatis; facilè verò offendi est signum frigiditatis. Sic vina frigida à frigore facilè corrumpuntur & congelantur; quia non resistunt ei; calida verò non ita, quia resistunt. Sic qui frigidus est melius resistit calori, quàm calidus; & qui calidus est, magis resistit frigori quàm frigidus. Qui manus habet frigidas minùs læditur à re calidâ, quam apprehendit; & minùs recipit calorem eius, quàm qui habet manus calidas: & contrà, qui habet manus calidas, minùs læditur contrectando rem aliquam frigidam,

frigidam, quàm qui frigidas. *Probatur* 4. Temperamenta à contrario conseruantur & meliùs habent, à simili verò peiùs; ratio est, quia à contrario reducuntur ad mediocritatem, à simili abeunt in excessum; ergo à frigore lædi est signum frigiditatis; à frigido iuuari, caliditatis; loquor autem de temperamentis intemperatis, temperamentum medium siue temperatum excedentibus; quòd autem talia temperamenta à contrario conseruentur, ex eo patet; quòd per mediocriter contraria ad medium temperamenti genus reducantur; si ergo temperamenta intemperata à qualitate simili læduntur, à frigido lædi est signum temperamenti intemperati frigidi, non autem calidi. 5. *Probatur experientiâ*, quæ docet quòd frigida à frigidis statim lædantur, à calidis iuuentur: sic cachectici, hydropici semper frigent, & à frigido malè habent; quia sc. sunt frigidi. Senes etiam hyemem non bene ferunt, sed semper igni assident. Sic serpentes Salamandræ, quæ frigida animalia sunt, in frigidis regionibus malè habent, & torpida sunt, & semimoriuntur: æstate autem alacria ac vegeta sunt.

Ad argumenta in contrarium respondetur.

Ad primum. Qualitates quidem similibus gaudent ac conseruantur, sed non corpora; quia quando qualitates sunt excedentes, corpora cum illis non bene habent, sed sunt prona ad lapsum; & bene habent, cùm reducuntur ad mediocritatem; & cùm eorum qualitas excedens corrigitur & reprimitur, illa correctio & reductio fit per qualitates contrarias, & non per similes: & sic à qualitatibus contrariis meliùs habent, & consequenter à lapsu præcauentur; & hoc est, quod iam diximus, quòd temperamenta intemperata conseruentur à contrario, non à simili. *Explico*: temperamentum calidum vt duo, quoad suum esse qualitatis conseruatur à calido vt duo, & non à frigido: nam à frigore destrueretur, & desineret esse calidum vt duo; sed corpus, quod illud temperamentum vt duo habet, illud non meliùs conseruatur ab eo, sed meliùs conseruatur à frigido; ratio est, quia cum temperamento illo calido vt duo non est constitutum in optimâ sanitate, sed vergit ad ægritudinem, & non bene habet; & ideò à calido vt duo conseruaretur in illo malo statu. Sed à temperamento contrà reducitur ad mediocritatem, & ad optimam sanitatem; & sic ab eo meliùs habet, & meliùs conseruatur.

Ad secundum. Quòd calidi meliùs ac citiùs percipiant frigus, quàm frigidi, perceptione scilicet intentionali, propter rationem in argumento positam; sed non tàm citò nec tàm facilè recipiunt frigus realiter, nec tàm facilè frigidi fiunt, quàm qui frigidi sunt; cuius ratio est, quia calidi magis resistunt frigori, quàm frigidi, & quia calidi ab excessu frigidi sunt remotiores quàm frigidi; à termino enim propinquo facilior est lapsus seu permutatio ab extremo, quàm à termino remoto & contrario: sic calidæ manus primo attactu niuis intentionaliter suauiorem sentiunt frigiditatem, quàm frigidæ; sed contrectando diutiùs niuem non tam citò fient frigidæ, sicuti quæ ante frigidæ erant: contrarium ta-

men est in manibus frigidis, quæ tangunt res calidas; nam manus frigidæ non tam citò percipiunt calorem magnum, quàm calidæ; sed illic est alia causa, & tãtũ per accidẽs; hoc enim ideò fit, quia frigiditas obstupefacit sensum, & quia manus frigida nõ est ita àpta sentire sicut calida.

Ad tertium argumentum patebit responsio ex problemate sequenti.]

Ad quartum. Hoc esse per accidens, & propter aliam rationem, scilicet consuetudinem & subitam permutationem: postquàm consuetudinem paulatim exuerunt, tùm etiam septendrionales & in calidis ac meridionalibus regionibus optimè degunt.

Problema Octauum.

An à Regione possit desumi signum temperamenti nec ne, & quomodo; an nimirum regio sit signum temperamenti similis, an contrarij; id est, an res nasci & degere in regione calidâ sit signum eas esse calidas; an verò frigidas, & contrà? Dico autem, quod hæc quæstio est eadem cum illâ, quâ quæritur, an regio producat res calidas an frigidas: nam si facit esse calidas, ergo regio est signum caliditatis earum; si frigidas, contrà: nam regio est signum temperamenti vt causa; quale autem temperamentum facit, tale significat. Quæritur ergo quale temperamentum regio communicet rebus in eâ nascentibus, simile ne an contrarium? Videtur autem quod contrarium 1. authoritate Hipp. qui *libro de aëre, aquâ & locis* dicit, *corpora Æthiopum esse frigidiora, Scytarum calidiora; & corpora Asiatica esse pusillanima*; Æthiopia tamen est regio calidissima, Scythia verò est regio frigidissima, & Aristoteles 14. *problem.*8. quærit, *cur, qui loca calida incolunt, sint timidi*, & rationem dicit: *quia loca & regiones frigidæ faciunt corpora calida, & contra regiones calidæ faciunt frigida; nam* inquit, *temperamenta & loca contrario modo se habent ad naturam: cùm loca & temperamenta sunt frigida, tum natura est calida & contrà:* & subdit, *quod qui loca frigida incolunt, insito calore abundent.* hoc idem dicit 14. *probl.* 16. & addit etiam rationem, *quia in locis calidis calor exhalat, in frigidis per antiperistasin retinetur: metus autem à frigore, fortitudo à calore producitur.* Et eadem & 7. *politicorum* 2. & Alexander Aphrodisæus 2. *problem.*6. vbi dicunt, *animosos esse qui frigida loca incolunt, vt Europaos & Scythas: imbelles, qui calida, vt Asianos.* Sed & *sect.*14. *problem.*14. nam ibi dicit: *quod septendrionales habeant oculos cæruleos, meridionales verò nigros, ex eo, quòd septendrionales habeant exuberantiam interni caloris, propter ἀντιπερίστασιν frigoris: meridionales verò contrà*: & *prob.*15. *in calidis locis esse sapientiores, quàm in frigidis*; ratio est, quia qui regiones frigidas inhabitant, sunt calidiores, eorum verò calor sapientiæ obest: *tales enim*, inquit, *sunt sicut ebrij, quia sicut ebrij ob vini feruorem perdunt sapientiam, ita & illi: at qui regiones calidas inhabitant, sunt frigidi, & sic illi sunt sicut homines sobrij, & propterea prudentiores.* Et eodem *libro problem.*3. dicit, *in regionibus frigidis ardores febrium fieri; quia,* inquit, *in illis interna calent, ex quo febres faciliùs fiunt.* His etiam consentit Gal. 2. *de temper. c.*6. vbi dicit, quòd in Germanis,

manis Gallis & omni Francico & Scythico genere humida frigidáq; caro est,& omnis calor naturalis in iis ad viscera confugit vnà cum sanguine; vbi cùm premitur & feruet,iracundi, audaces & consiliis præcipitis fiũt.

Probatur 2.ratione:hyems facit corpora calida,pariter & nox, secundum illud Hipp.*Ventres hyeme sunt calidissimi*;ergo etiam frigida ob eandem rationem; cur enim non tam bene faceret idem regio quod hyems, & quod nox? hæc enim reddunt corpora calida; quia in eis aër est frigidus,qui calorem pellit ad interna: sed in regione frigida aër etiam est frigidus, sicut in hyeme; ergo etiam similiter calorem ad interna protrudit; & consequenter corpora calefacit.

Probatur 3.experientiâ:in aquis frigidis crescunt herbæ calidissimæ,vt nasturtium,& aliæ:in regionibus calidis crescunt herbæ & animalia frigidissima,quæ non possunt crescere in regionibus frigidis,vt lacertæ,serpentes, Salamandræ, citria, melones, cicuta, mandragora, lapides & gemmæ pretiosæ; quæ omnia habent frigiditatem. Denique in regionibus frigidis homines sunt voraciores,& magis sitibundi,vt apparet ex eo, quòd magis sint ebriosi,quàm in regionibus calidis:ergo in illis sunt calidiores;quia voracitas & siticulositas indicant abundantiam caloris.

Contrà verò,quòd Regio producat in rebus temperamentum simile, *probatur* his argumentis. 1. authoritate:nam auctores circa hanc rem videntur multa habere contraria.Etenim Aristoteles 14.*probl.9.*quærit,cur qui in calidâ regione habitant,diutiùs viuant,& dicit rationem esse, quia in regione calidâ corpora sunt calidiora, in frigidis frigidiora:vita enim in calido,mors verò in frigido consistit.Ptolomæus.2.*quadripartiti cap.3.* dicit,*homines,qui habitant intra tropicos,eò quod supra verticem eorum feratur sol,vstulatis nigrisque corporibus esse, capillo crispo & denso,facie contractâ,staturâ breui,naturâ calidos,moribusque feris,quos Æthiopos vocare consueuimus,& omnia animantia,& quæ ex terris nascuntur,eodem modo se habent*.At,inquit,*qui sub parallelis aquilonaribus habitant,cùm eorum punctus verticalis à Zodiaco & Solis calore longè absit,ideò etiam frigore & humiditate abundant; in quâ cùm alimenti copia insit,non exhauritur ipsa à vicino calore, ideo ibi,*inquit,*sunt homines colore albo,capillo longo, staturâ procerâ, carnosi,naturâ subgelidi,quos,*inquit,*singulariter vocamus Scythas*.Quæ verba Ptolomæi è directo aduersantur supra positis Aristotelis locis.Auerroës. 3.*colloc.*ait,*quæ nascuntur in locis calidis,plerumq; calida esse;sicut,*inquit,*quæ ex Indiâ adferuntur;& quæ nascuntur in frigidis frigida; quãuis tamen,*inquit, *aliquãdo possit esse per accidẽs,quòd nascãtur calida in terris frigidis,& frigida in calidis:sicut pinus in Illyriâ,Tamarindi in Arabiâ.*Idẽ docet Plin.*li.2.c.*28.

*Probatur.*2. ratione: vnumquodque generat sibi simile;ergo & Regio. Antecedens probatur:Non refrigerat & humectat, pituitam multiplicat somnum inducit:hyems corpora frigefacit; nam pituitam multiplicat, extinguit in rebus calorem natiuum: vnde plurimæ herbæ & animalia hyeme moriuntur; ergo & regio eadem facit. Sequela probatur: illa faciunt hoc per aëris frigiditatem;ergo & regio id facit eâdem ratione.

2. Regio

2. Regio calida efficit morbos calidos. Et Hipp. & Galen. dicunt febres ardentes esse morbos æstiuos, & anni tempore calido,& in regione calidâ maximè produci:ergo regio calida calefacit corpora; si calefacit, calefacit ea calore excessiuo ac morboso;ergo multò magis calefacit ea calore moderato & naturali.3. Vbi vnumquódque optimè conseruatur, ibi maximè generatur; sed calida corpora optimè conseruantur in calido, frigida in frigido;ergo in eo maximè generantur:sic Hispani in Hispaniâ, Scythæ in Scythicâ optimè habent;in contrariis Regionibus malè.In calidis Regionibus crescunt aromata & animalia calida;in frigidis contrà: ergo. Denique quis dicet Hispanos esse frigidiores Belgis? quis non asserat Hispanos & Italos esse calidos,Belgas esse frigidos? hoc autem solùm contingit ex eo, quòd illi in calidis regionibus, hi verò in frigidis geniti sint:ergo regio calida producit res calidas,frigida frigidas.

Pro huius quæstionis resolutione varia dici possunt, imprimis quòd corpora regionum iuxta Polum sitarum sint frigida, & quoad externas & quoad internas partes,eò quòd frigus ibi sit tam intensum,vt non solùm externas sed & internas partes peruadat & refrigeret.Corpora verò quæ degunt in regionibus mediis, sunt calida calore natiuo & naturali. Quæ in regionibus calidissimis,calida calore igneo & elementari,& non naturali. 2. Dici potest;quod regio per se producat temperamentum simile, sed per accidens aliquando producat contrarium, euocando sc. calore suo calorem corporum;vel concentrando eum suo frigore; & propterea in quibus corporibus hæc calidi concentratio vel euocatio locum habet, in iis facere temperamentum contrarium. In quibus verò locum non habet, in iis facere temperamentum simile;& sic in frigidissimis regionibus corpora omnia & animalia & plantas esse frigida;quia in iis concentratio locum non habet, eò quod in illis intensissimum frigus & externas & internas partes peruadat: In regionibus mediis, ad frigus tantùm tendentibus, vt Scythiâ,Poloniâ, Germaniâ,Galliâ,externas corporis partes esse frigidiores; eò quòd aëris frigus illas afficiat,& propterea mulieres ibi esse formosas, homines albos & pulchros, molli carne, pilis acutis; internas verò esse calidas, eò quòd illis ἀντιπερίστασις locum habet, & ideò eos esse cibi potusque appetentiores. In calidissimis verò Regionibus externas esse calidas propter Solis torrefactionem; & propterea homines ibi esse fuscos, crispos, breues, internas verò frigidas; quia à calore externo eorum calor internus euocatur; & ideò cibi potusque minus esse appetentes. Plantas plerasque esse calidas;eò quod in illas solis calor agat,& ideò in iis ἀντιπερίστασις non habet locum, sicut in animalibus. 3. dici potest, quæ mea est sententia, regiones producere in corporibus temperamentum simile & non contrarium: & regiones calidas producere corpora calida, frigidas frigida; hoc enim est manifestum experientiâ; quia iuxtà polum, vbi est summum frigus, homines sunt frigidi, torpidi,stupidi,molles,albi, parui, animalia frigida, vt vrsi, alces, lepores, &c. In regionibus calidis,

vt Hispaniâ, Africâ, homines sunt parui propter calorem & siccitatem, fusci nigri, iracundi, crispi, ingeniosi; ibi crescunt omnis generis aromata calidissima. In mediis regionibus corpora medio modo se habent. Sed in calidis regionibus corpora prædita sunt magis calore igneo, acri & mordaci, propter corporum à solis exustione siccitatem. In regionibus mediis, vt Germaniâ, Galliâ, prædita sunt calore magis blando, propter humiditatem coniunctam cum calore tali, qui ad actiones potentiarum vegetatiuarum ac naturalium videtur conuenientior. Ad argumenta Respondetur.

Ad primum ab auctoritate desumpta. Rationes, quibus Aristoteles colligit corpora in regionibus frigidis esse calida, esse parui momenti & friuolas; nam quòd ideò Asianos & aliquas nationes in calidis regionibus habitantes esse frigidas, quia sunt timidæ, nullius momenti est; quia & inter calidas & inter frigidas aliquæ timidæ sunt, aliquæ fortes & audaces, & plerumque calidæ sunt audaciores; & timiditas earum non est à temperamento, sed ab aliis causis, vel quia non habent regionem munitam, vel hostes potentes, vel non assueuerunt bello, vel non habent sufficientia armorum genera, vel laborant defectu prudentiæ, vel multo tempore vixerunt in deliciis omnium rerum, quæ faciunt homines ad bellum, molestias ac miserias illas tollendas inidoneos. Et quòd dicat ideò septendrionales cæsios oculos habere, ridiculum ac falsum est; quia cæsij oculi magis frigidum quàm calidum temperamentum indicant. Quòd dicat, in calidis regionibus homines esse sapientiores, propterea quòd homines sint frigidi; friuolum est ac falsum: ratio est, quia calor in calidis regionibus non potest esse tantus, vt faciat homines esse diliros, sicut facit calor febris acutæ. Quòd dicat in regionibus frigidissimis homines febribus calidissimis laborare, Gal. & Hipp. aduersantur, qui eas anni tempore calido & in regionibus calidissimis maximè fieri dicunt.

Ad secundum à ratione desumptum. Illud non multum probare: quia hoc ipsum est maximè controuersum, an hyems & nox reddant corpora calida, an frigida: cùm circa hoc sint diuersa Gal. & Hipp. loca, alicubi dicentium noctem ac hyemem per ἀντιπερίστασιν calefacere; alicubi eadem in corpore multiplicare pituitam; de quo *in tractatu de aëre* agimus. Quòd aliqua animalia, & herbæ frigidissimæ in calidissimis regionibus tantùm nascantur, ex accidente est; quia scilicet eorum calor natiuus tam exiguus est, vt in frigidâ regione extinguatur, sed egeat à maximo calore solis foueri & sustentari. Quòd in regionibus frigidis homines sint voraciores ac bibaciores, ratio est, non quòd internus sit intentior, sed quòd blandior & coniunctus cum humiditate, qualis ad operationes vegetatiuas est conuenientior: Accedit, quòd bibacitas aliquarum nationum non est ex temperamento aut naturâ, sed à malâ consuetudine & malis moribus proueniat. Et hæc de signis temperamentorum.

Cap. II.

Signa Complexionum.

§. I.

Signa complexionum, quæ etsi eadem ferè sint cum signis temperamentorum, eò quòd complexio sequatur temperamentum; tamen adhuc aliqualiter ab illis differunt; nam aliud est temperamentum, aliud complexio: nam temperamentum est harmonia qualitatum corporis: complexio verò est harmonia humorum in corpore existentium. Potest autem esse, quòd harmonia qualitatum corporis non sit eadem cum harmoniâ humorum; & propterea sunt aliqua signa humorum seu complexionis, quæ tamen non ponuntur inter signa temperamentorum: quòd autem non necessariò temperamentum & complexio coincidant, & se mutuò sequantur, ratio est; quia complexio & harmonia humorum pendet ex temperamento hepatis ac stomachi, seu vnius & alterius partis humores generantis: temperamentum verò totius pendet ex temperamento omnium viscerum, vt maximè ex temperamento cordis. Potest autem esse, quòd reliqua omnia membra sint calida, stomachus autem frigidus, aut hepar frigidum, & contrà; in quo casu temperamentum corporis erit calidum, complexio tamen erit pituitosa. Denique complexio etiam pendet ab alimentis; & sic fieri potest, quòd quis sit temperamento calidus, & tamen propter victus rationem & alimenta cruda sit pituitosus. Pendet etiam complexio à peculiarium membrorum humores à sanguine secernentium vitio; nam etsi quis sit naturâ frigidus, potest tamen esse, vt idem sit biliosus; si vesicula fellis naturaliter sit parua, si angustos meatus habeat, si debilis est virtute attractrice & idem est de liene. Denique etsi complexio & temperamentum plerumque coincidant, & se mutuò sequantur; tamen quia aliqua signa per se ac immediatè magis indicant temperamentum, aliqua immediatè ac per se complexionem; temperamentum verò non nisi mediatè ac secundariò, quatenus sc. temperamentum est causa complexionis; ideò seorsim signa complexionis sunt ponenda. A variis autem fontibus signa complexionum sumuntur, vt parentibus, ætate, regione, victus ratione; ab effectibus, vt actionibus, ab excrementis, à corporis qualitatibus & accidentibus, à morbis prægressis, à nocentibus ac iuuantibus.

§. II.

Signa complexionis sanguineæ.

Illius signa sunt; si est hilaris, ridibundus, non iracundus, liberalis, libidinosus;

dinosus; nam abundantia sanguinis causat abundantiam seminis; si somnolentus; nam oppletio venarum cerebri, & multi humidi vapores ex sanguine ad cerebrum ascendentes, capitis grauitatem ac somnolentiam causant. Aliqui sanguineos stupidos, aliqui ingeniosos faciunt; verùm medio modo se habent; si rosei coloris, si habitus est carnosus, si magnas venas habet; intellige, si cum amplitudine & tensione venarum simul sit bene carnosus; nam alioqui possent venæ esse tumidæ, non à sanguine, sed à statu, sero, ac aliis humoribus. Si de rebus rubris ac lætis somniat, si frequenter sanguinem per nares aut alias partes emittit, & cùm emittit alleuiatur, si menstrua semper sunt copiosa, si morbis sanguineis sæpe laborat, vt phlegmonibus, synocho, &c. si liberalem phlebotomiam facilè fert, si sanguis phlebotomiâ extractus sit purus, roseus, & parum aliorum humorum ei sit permixtum, si caro laxa est & mollis, si pronus est in sudores, si pulsus naturaliter semper est magnus ac plenus, si vitæ genus lautum fuerit, si corpore magno sit, & in pueritiâ celeriter acquisierit corporis incrementum, si in regione viuat temperatâ, si parentes habuerit eiusdem complexionis, &c.

§. III.

Signa Complexionis biliosæ.

Si est audax, agilis, iracundus, vindictæ cupidus, ingeniosus, perspicax, acuti sensus, siccus, macilentus, hirsutus, crispus, caloris fusci, capillis nigris, si in pueritiâ celeris fuerit incrementi ob calorem, sed incrementum citiùs esset propter siccitatem, si fuit obnoxius morbis biliosis, vt crisipelatis, febribus tertianis, ytero, &c. Si biliosa frequenter euomit, si excrementa naturaliter flaua, si à calidis cibis ac potu & aëre facilè læditur, si in calidissimâ regione habitauerit, si parentes tale temperamentum habuerint, si pulsus sit magnus, vehemens, velox, frequens, durus, si somnia habet de bellis, igne, insidiis, de volatu ob spirituum feruorem ac tenuitatem, si in extracto sanguine multa semper bilis supernatat, si semper à cholagogis meliùs habet, quàm ab aliis purgantibus, si sudores amari sint, ac flauo colore indusium pingant.

§. IV.

Signa Complexionis pituitosæ.

Stupidus, segnis, torpidus, obliuiosus, somno deditus; pituita enim cerebrum frigidum ac humidum facit, & spiritus nebulosos & crassos, si pulsus paruus, tardus, rarus, mollis; si corporis habitus pallidus, obessus,

mollis, si multa pituita per varias vias exit, vt per emunctiones excreationes, deiectiones; nam sola pituitæ multæ per nares emunctio non totius corporis, sed solùm cerebri frigiditatem indicat; si sanguis phlebotomiâ extractus multum habeat pituitæ permixtum, si menstrua alba, & non multùm pannum pingentia; si à phlegmagogis meliùs habet, quàm ab aliis purgantibus, si vrinæ naturaliter albiores & crassiores cum sedimento multo, si semper pituitosis morbis fuit obnoxius; si frequenter somniet, aquas, pluuias, niues; si cibis pituitosis, vt piscibus multis, lacte, fructibus, aquæ potu vel cereuisiæ vsus fuit, si in frigidâ semper habitauit regione, aut in regione palustri & circa mare; si cibis calidis iuuatur, iisque meliùs habet quàm frigidis; si aërem calidum ac æstiuum meliùs ferat, quàm alicuius alius temporis.

§. V.

Signa Complexionis melancholicæ.

Si est timidus, mœstus, taciturnus, cogitabundus, solitarius, inuidus, fraudulentus, auarus; nam hæc mœstiam, metum, sollicitudinem sequuntur; firmus in proposito nec facilè mutabilis ab eo; melancholia enim facit cerebrum solidum & siccum; hinc impressæ fortiter species ægrè eruuntur; si aspectus terribilis. Aristoteles 1. *problem. sect.* 30. dicit, *melancholicos etiam esse ingeniosos. Idem* 4. *problem.* 31. dicit *esse libidinosos*: si palpebrarum & totius corporis color ad fuscum vergit; si corpus siccum ac macilentum, melancholia enim, cùm frigida & sicca sit, nutrire est inepta; si somnia terribilia, turbulenta, plena timoris, de inferno, de tenebris, de rebus nigris; si morbis melancholicis sæpè obnoxius fuit, vt lienis duritiei, quartanæ, hemorrhoïdibus, si pulsus est paruus. Circa signa hæc nonnulla sese afferunt problemata.

§. VI.

Problema Primum.

An meticulositas sit signum melancholiæ; videtur autem quòd non: 1. in omni specie complexionum inueniuntur homines meticulosi & audaces: ergo meticulositas non est proprium signum eius. 2. audacia sequitur complexionem biliosam; ergo meticulositas sequitur complexionem pituitosam, & non melancholicam: quia sicut illæ passiones sunt sibi mutuò contrariæ, ita debent sequi contraria temperamenta; sed temperamento bilioso contrarium est temperamentum pituitosum & non melancholicum: ergo. 3. actiones animæ significant præcipuè super dispositione suorũ, à quibus fiunt; atqui organũ passionũ & appetitus est cerebrum:

brum: ergo illæ tantùm indicant ſuper diſpoſitione cerebri,& non ſuper diſpoſitione vel complexione totius;conſequentia probatur;quia cerebrũ poteſt eſſe affectum frigiditate & ſiccitate, vel affici humore melancholico, etiamſi neque illud temperamentum; neque ille tumor exuberet in toto; ergo meticuloſitas indicat tantùm ſuper diſpoſitione cerebri & non totius; 4. metus & triſtitia ſunt actiones facultatis appetitiuæ;appetitus & actiones eius ſequuntur, & mouentur ac determinantur à phantaſiâ & ab intellectu; & pro variâ actione phantaſiæ aliæ atque aliæ generantur appetitus paſſiones; ergo paſſiones appetitus tantùm indicant ſuper bonitate vel malitiâ phantaſiæ, ſuper defectu vel excellentiâ intellectus, &c. & non ſuper complexione corporis. Eſt equidem verum, quòd & phantaſia & animæ paſſiones bene parùm modificentur à corporis ſeu organorum complexione; ſed præcipuè tamen pendent à modo phantaſiæ. 5. Quia, quâ ratione melancholica cauſaret meticuloſitatem? ſi enim hoc faceret, vel faceret quia frigida eſt, quatenus ſcilicet frigiditas metum facit ſicuti calor audaciam; vel faceret ratione ſuæ nigredinis & opacitatis, quod Gal. 2. *de cauſis ſympt. cap.7.* Aëtius *lib.6. cap.9.* Serapion, Haliabbas & Alexander Benedictus dixerunt: ſed neutro modo id faciunt: ergo non ratione frigiditatis, quia ſic etiam pituitoſi eſſent meticuloſi, & magis quàm melancholici; & ſic metus non eſſet proprium ſignum melancholiæ ſed potius pituitæ: non etiam nigredo aut opacitas eius, quâ cerebrum denigrat, aut in eo tenebras parit, id facit, vt Auerroës 3. *Coll. cap.* 5. latè probauit: ergo. *Argumenta* Auerroïs præcipua ſunt hæc: 1. priuatio non poteſt producere effectum poſitiuum; tenebræ ſunt priuatio, timor autem effectus poſitiuus; ergo tenebræ non poſſunt timorem cauſare. 2. nigro aut opacitas organi vel ſpirituum non poſſunt lædere actionem aliâ ratione, quàm quatenus ex organo aut ſpiritibus auferunt diſpoſitionem ad illam actionem requiſitam; nempe quatenus auferunt albedinem, vel lucem, vel perſpicuitatem, ſed ad actiones quæ fiunt intus in cerebro, nempe phantaſiam & intellectum, non videtur vlla requiri ſpirituum aut organi luciditas, albedo aut perſpicuitas; ſed illa videntur tantùm requiri ad actionem viſus; ergo non lædunt actionem phantaſiæ, intellectus aut appetitus. 3. color non afficit cerebrum niſi actione intentionali & quatenus cognitus, ſed color melancholiæ in corpore aut cerebro exiſtentis non poteſt cognoſci à cerebro: ergo non afficit aut lædit ipſum. Minor probatur: quia color eſt obiectum ſenſus externi; obiecta autẽ ſenſus externi non poſſunt cognoſci à ſenſu interno,niſi priùs ſint cognita ac percepta à ſenſu externo, alioqui ſenſus externi eſſent fruſtra; ſed color melancholiæ exiſtentis in corpore aut cerebro non percipitur à ſenſu externo; ergo neque à ſenſu interno. 4. color eſt tale obiectum, quod naturâ ſuâ non eſt perceptibile aut cognoſcibile ſine lumine; ſed interius in cerebro aut corpore non eſt lumen, quo color melancholiæ illuminetur, vt ſit perceptibilis; ergo

color melancholiæ interiùs non est perceptibilis. His addi possunt alia argumenta. 5. si nigredo aut tenebræ ex naturâ suâ exterrefacerent, tunc posset dici, quòd nigredo aut opacitas melancholiæ in cerebro aut in corpore existentis possent causare quandam tristitiam aut meticulositatem; sed hoc non faciunt, quia color niger non est ex naturâ suâ magis territiuus quàm albus: tenebræ quoque ex naturâ suâ non terrent, sed tantùm per accidens, quia in tenebris nihil videmus, & sic timemus, ne à rebus externis offendamur, vt hominibus, spiritibus, parietibus, &c & maximè, quia tum non videmus socios, qui nos iuuare possent: hæc ratio non habet locum in cerebro. Ergo. Accedit, quòd non est plus luminis in cerebro, quando in eo non est humor melancholicus, quàm quando est; semper enim in cerebro sunt tenebræ, quia omne lumen est à sole; lumen autem solis non potest vsque in cerebrum aut ventriculos eius penetrare: Quare si tenebræ cerebri facerent meticulositatem, cùm semper in eo sint tenebræ, semper magna deberet in nobis esse meticulositas, & tam magna meticulositas, quando melancholia in cerebro non est, quàm quando est. Cui addi potest, quòd si tenebræ ex naturâ suâ terrerent, terrerent omnes homines, & in omni loco; sed tenebræ non terrent viros, præcipuè in suo cubiculo aut domo, vbi sciunt se esse securos ab externis iniuriis, sed tantùm terrent pueros & mulierculas, non prudentes, non stipatos magnâ societate, sed solos; ergo per se non terrent. 6. si nigredo melancholiæ faceret metum, hoc esset quia cerebrum aut spiritus nigrefaceret, & sic tenebras offunderet; sed hoc non facit; quia melancholia in melancholicis non est in cerebro aut spiritibus, sed in venis: ergo nec valet dicere, quòd ex illâ vnà cum sanguine spiritus ac cerebrum impleantur, & sic euadant nigri: quia si hoc esset, cerebrum melancholicorum deberet esse nigrum; atqui nullus scribit, cerebrum vllius melancholici post mortem appertum apparuisse nigrum, aut nigrius quàm alterius hominis; ergo. 7. si nigredo melancholiæ esset causa timoris, quatenus facit res percipi sub ratione, quòd sint horrendæ; sic illi qui melancholico morbo laborant, deberent omnia timere; quia nigredo illa faceret omnes res percipi sub ratione, quòd sint horrendæ: sed ipsi non omnia timent, sed aliqua tantùm: ergo: Immò aliqua, quæ naturâ suâ videtur timida, vt nox, sepulchra mortuorum, sollicitudo, illa ipsi non timent, sed potiùs sectantur & appetunt. Deniq; sequeretur, quòd Maniaci omniũ maximè deberent omnia timere; quia illorum melancholia est magis nigra, quàm melancholicorũ, cùm sit adusta & torrefacta; sed illi minùs timent. 8. Aristot. *libro de sensu & sensibili* dicit, quòd sensoriũ debeat esse denudatum ab obiecto, propter eà quòd interiùs existens faceret externa talia videri, quale ipsum est; vt patet ex eo, quòd oculi flaui videant omnia flaua: Ergo, si spiritus cerebri à melancholiâ fierent nigri & opaci, omnia, quæ vident melancholici, deberent esse nigricantia; imò melancholici deberent omnes res obscurè & imperfectè videre, & quasi obductas caligine; nam si spiritus

cerebri

cerebri essent nigricantes & opaci, etiam spiritus visorij deberent esse tales, cùm sint vnus & idem; sed hoc ita non est, quia melancholici tàm perfectè ac quicquam alius rem visu percipiunt: vt v. g. chartam vident tam albam ac alij. Ergo, si tenebræ, quas melancholiæ nigredo cerebro offendit, essent causa mœstitiæ in iis, qui morbo melancholico laborant, ipsi deberent tenebras maximè fugere & timere, sed contra delectantur eis. 10. sequitur, quòd tales lumine curarentur; sed contra curantur per tenebras, & à medicis in tenebris collocantur. 11. sanguis non adfert lætitiam per suam rubedinem: ergo nec melancholia tristitiam per suam nigredinem. 12. si melancholia redderet tristes suâ nigredine, pituita deberet reddere audaces & lætos suâ albedine; sed hoc non facit, audacia enim & lætitia non ponuntur vt signa complexionis pituitosæ.

Pro resolutione huius problematis, Dico, 1. Timiditatem non oriri semper à complexione melancholicâ, sed à modo phantasiæ, iudicij, intellectus; & ideò non necessariò meticulositas in hominibus semper indicat complexionem melancholicam, sed alias causas: etsi enim organi corporalis dispositio & complexio multùm disponunt homines ad has vel ad illas animi passiones, tamen per se magis pendent à phantasiâ, iudicio, intellectu, quàm à corporeo organo: & ideò tum tantùm meticulositas est signum complexionis melancholicæ, quando illa videtur esse natiua, & quando non videtur, subest causa aliqua ex phantasiæ inopiâ, vel iudicij defectu; & interim multa alia signa complexionis melancholicæ adsunt. Quòd autem ex multis causis meticulositas & tristitia oriantur, est manifestum; nam qui lætâ societate semper sunt educati, opulenti, nullas aduersitates, sed fœlicia omnia passi sunt, cuiuscumque tandem sint complexionis, læti semper sunt; contrà verò tristes, qui in sollicitudine, miseriis perpetuis, studiisque sunt versati, & sunt cogitabundi; quia dum seria sua studia semper reuoluunt, externas vanitates, historias, fabulas, dicteria contemnunt. Superstitiosi homines, malæ conscientiæ &c. sunt meticulosi, quia mortem, Diabolos & pœnas æternas timent; Imprudentes interdum sunt meticulosi, quia æstimant res magis arduas quàm sunt; interdum temerarij, quia non aduertunt pericula, quæ possent superuenire. Imbecilli sunt meticulosi, quia agnoscunt roboris sui paruitatem ad resistendum. Qui aliquando spectra viderunt aut in tenebris læsi fuerunt timidi sunt; quia timent, ne denuò simile eis superueniat. Vxores & proles habentes in bello sunt timidiores aliis, quia de illis post mortem solliciti sunt. Præliis assueti insuetis audaciores sunt, &c. *Dico* 2. meticulositatem, quæ à melancholiâ causatur, causari partim ratione frigidi temperamenti ipsius; partim & maximè ratione proprietatis essentiæ ipsius, non autem ratione nigredinis aut opacitatis: vt ex argumentis superiùs allatis est manifestum. Ad argumenta ergo Respondetur.

I. *Ad primum.* Ille metus oritur non ratione complexionis humorum

aut

aut dispositionis organi corporis, sed defectu iudicij aut intellectus, quæ ex causis iam dictis modificantur & determinantur.

Ad secundum. Sequitur argumentum, si melancholia causaret metum ratione sui temperamenti; sed iam est dictum, quòd maximè causet ratione proprietatis suæ essentiæ ac formæ.

Ad tertium. Meticulositas est iudicium complexionis melancholicæ, quando est, natiua, durabilis & perpetua, & talis indicat organi complexionem natiuam & permanētem; permanens autem & natiua complexio sequitur complexionem totius: accedit quòd passiones animi non solùm exerceantur in cerebro, sed & in corde; in cerebro quidem formaliter, in corde verò materialiter & efficienter; cordis autem complexionem sequitur complexio totius; & sic meticulositas est signum complexionis totius.

Ad quartum, & quintum. Responsio patet ex dictis.

Problema Secundum.

An libidinositas sit signum melancholicæ complexionis: seu an melancholici sint libidinosi? hoc asserit Aristoteles 4. *Problem. sect.* 3. & rationem dicit, *quia abundant flatibus*; hinc semen habent flatuosum, quod eos excitat ad libidinem; & quod euacuari eis est leuamento. Idem dicit Aëtius *lib.* 6. *cap.* 9. & Auic. 3. *Canon fen.* 2. eandem quam Galenus assignans rationem, sc. quòd tales plurimæ sint erectionis & fortis valdè, propter multitudinem inflationis. Sed cùm duplex sit melancholia, alia naturalis, quæ est quartus humor frigidus & siccus, alia non naturalis, quæ fit ex adustione bilis & aliorum humorum, quæque calida est & sic: dubitatur, cùm prædicti authores dicunt, melancholiam libidinem excitare, de quâ melancholiâ hoc sit intelligendum: An de illâ naturali frigidâ ac siccâ, an de hâc adustâ ac calidâ. Conciliator *comment. ad Problema* supra dictum, putat hoc verum esse & intelligendum de atrâ, dum de atrâ bile & non de melancholiâ naturali; quod probat. 1. quia ad libidinositatem requiruntur tria, seminis abundantia, sensibilitas partium, & flatuum copia; illa non sunt in melancholicis propriè dictis: ergo melancholia naturalis & propriè dicta non disponit ad libidinositatem: non abundantia seminis, quia materia seminis est sanguis calidus & humidus; immò Gal. *libr. artis medicæ* dicit, melancholicos paucum semen habere: non sensibilitas, quia sensibilitas sequitur optimam corporis temperaturam & consequenter sequitur caliditatem & humiditatem; melancholia autem cōtrarias qualitates habet, sc. frigiditatem & siccitatem, quas potiùs sequitur insensibilitas ac stupor: non spirituum vel flatuum copia; quia spirituositas fit à calore non à frigore. Probat Conciliator. 2. Biliosi sunt venerei, ergo non melancholici. Sequela probatur; quia contrariorum contrarij sunt effectus illæ complexiones sunt contrariæ: ergo. Verùm non est dubium, quin

sententia

ſententia ſit auctorum illa communis, quòd libidinoſitatem faciat melancholia naturalis, non atra bilis. Etenim Gal. 6. *Epidem. comment.* 12. ſupra dictum problema, adferens ex Ariſtotele, illud de melancholiâ naturali intelligit, non de atrâ bile. Aëtius *loco citato*, vbi aſſerit melancholicos eſſe libidinoſos, loquitur & tractat de melancholiâ naturali; vt etiam patet ex ratione, quam dicti auctores alligant; quod ſc. hoc fiat ob copiam flatuum, quæ fit ab eâ; flatus enim cùm fiant à debili calore, ſequitur melancholiam naturalem, quæ frigida eſt ac ſicca, & non atram bilem, quæ eſt calidiſſima. Verùm quicquid ſit de mente authorum; ego iudico, melancholiam non cauſare libidinoſitatem, ſed potiùs ſanguinem & bilem; *quòd probo*: 1. Rationibus Conciliatoris iam allegatis. 2. probo experientiâ; quia cuiuis eſt manifeſtum colericos & ſanguineos eſſe magis veneri addictos, quàm eos, qui habent complexionem frigidam. 2. patet, quia animalia calida ſunt libidinoſiora frigidis, & homines in calidis regionibus habitantes, vt Italos, Hiſpanos, &c. eſſe proniores ad venerem Belgis & Germanis. 3. Quia vere & æſtate homines ſunt ad Venerem proniores, quàm autumno aut hyeme, quibus temporibus regnant melancholia & pituita. 4. quia etiam in adoleſcentiâ & iuuenili ætate, quæ calidæ ſunt ac ſanguineæ & bile abundant, ille feruor maior eſt quàm in ætate virili vel ſenectute. 5. quia libidinoſitatem facit ſeminis abundantia, acrimonia & ſpirituoſitas: Abundantia ſeminis eſt ab abundantiâ ſanguinis; ſemen ergo eſt ex ſuperfluo ſanguine, acrimonia ſeminis eſt à calore; ſpirituoſitas etiam eſt à ſanguine; ſpiritus enim non ex melancholico ſanguine vel humore, ſed ex vapore optimi ſanguinis maximè generantur. Neque valet dicere, quòd melancholici multos flatus habent ob ſuam frigiditatem, qui ſemini miſceantur, ex quibus frequens fortiſque fiat erectio, & quaſi ſatyryaſis: quia erectio naturalis non eſt à flatu, ſed à ſpiritu ſeminis calido & ſubtili; nec in ſemine flatus ſunt, ſed ſpiritus optimi, qui ex ſemine & ſanguine generantur; ex quo patet, falſum quoque eſſe, legumina, vt fabas, piſa &c. ad venerem conferre, eò quòd flatulenta ſint.

Problema Tertium.

An Ingenioſitas ſit ſignum complexionis melancholicæ, ſeu an melancholici ſint ingenioſi? Hoc aſſeruit Ariſtoteles *ſectione 3. problem. 5. de generatione animalium cap. 1.* dicens, *quotquot vnquam in ſcientiis, artibus poëſi excelluerunt, melancholicos fuiſſe.* Videtur autem contra eſſe Hipp. *lib. de flatibus, textu. 2. & lib. 1. de morbis textu.* 28. vbi dicit, prudentiam repoſitam eſſe in ſanguine; ergo non in melancholiâ. Sequela probatur: quia contrariorum temperamentorum contrarij ſunt effectus: hi humores contrariantur temperamentis; ergo. 2. Ingenioſitas conſiſtit in tenui & ſubtili ſubſtantiâ cerebri, Galen. 12. *artis paruæ* atteſtante: at talem

F non

non poſſunt habere melancholici, cùm melancholia ſit humor craſſus & terreſtris: ergo. 3. actiones omnes corporis perficiuntur calore, frigiditas actioni eſt inimica. Ergo, etiam ingenium & actiones principes optimè perficiuntur calore, & non à frigore; ſed melancholia eſt frigida, cerebrum frigidum. Ergo. *Confirmatur*: quia experientia docet in calidis regionibus, vt Italiâ, Hiſpaniâ, Franciâ, homines eſſe ingenioſiores; in frigidis, vt Germaniâ, &c. eſſe ſtupidiores, quod etiam Ariſtoteles 15. *probl.* 15. aſſerit. Denique homines cholerici ſunt ingenioſiores frigidis & pituitoſis; ergo etiam eâdem ratione melancholicis. Huic videtur ratio adſtipulari; etenim cholerici ſunt calidi; calor autem addit actionibus alacritatem, & ſpiritus reddit magis tenues, puros, & igneos; ſunt etiam ſicci, ſiccitas autem ad ingenium facit, nam vt dicebat Heraclitus: *ſplendor ſiccus animus ſapientiſſimus*. Denique cholerici paucis excrementis abundant: hinc ſpiritus eis ſunt puriores. Hoc etiam confirmatur authoritate Galen. qui *in arte paruâ* mentis celeritatem inter ſigna calidi & ſicci temperamenti ponit. 4. Melancholia reddit homines meticuloſos; meticuloſitas omnibus conantibus obeſt; ergo fieri non poteſt vt melancholici in ſcientiis omnibus & artibus excellentiſſimi euadant, vt aſſerit Ariſtoteles.

Pro ſolutione ſciendum. Quòd pura melancholia, quæ eſt frigida & ſicca, non facit homines ingenioſos, ſed illa; quæ permixtione aliquâ bilis eſt temperata, vel quæ nonnihil aduſta & calefacta, vel illa, quæ impropriè melancholia, propriè atra bilis appellatur, quæ humorum aliorum moderatâ aduſtione genita eſt; & de tali melancholiâ loquitur Ariſtoteles *in problematibus*: Quandoquidem ibidem aſſerit, illam melancholiam, quæ ingenioſos facit, debere eſſe modicè excalefactam. Quod melancholia, quæ frigida eſt ac ſicca, non faciat bonum ingenium, patet ex argumentis iam allatis. Quod etiam neque atra bilis valde aduſta & torrefacta, manifeſtum eſt; quia illa potiùs ob magnum feruorem cauſat iram, furorem, mentis inconſtantiam, ſpirituum turbulentiam & inſtabilitatem, & laborum impatientiam; quæ omnia prudentiæ, ingenio, & magnæ ſapientiæ contrariantur, vt *eodem problemate citato* Ariſtoteles teſtatur. At quòd melancholia parùm ex calefacta & attenuata, vel melancholia ex aliorum humorum & præcipuè ſanguinis leui aduſtione genita, vel quæ calidorum humorum vt moderatæ bilis vel multi ſanguinis permixtione eſt temperata, ingenij cauſa ſit, rationi conſentaneum videtur: etenim ſi melancholiæ bilis ſit permixta, à bile erit ingenij celeritas & diſcurſiuum; à melancholiâ erit quædam firmitas ac conſtantia tum laboris tum operationum, & cerebrum erit paulò ſolidius denſiúſque, vnde ei impreſſæ ſpecies firmiter inhærebunt. Ab vtroque humore, quia ſiccus eſt, cerebrum ſiccum euadit; & excrementis vacuum: hoc autem ad ingenium & ſapientiam facit; nam cerebrum excrementis oneratum euadit ſtupidum, & ſpiritus gignit craſſos & caliginoſos: bilis attemperabit craſſam & terream ac frigidam ſubſtantiam melancholiæ

lancholiæ, ex quâ meticulositas ac stupor causaretur; melancholia temperabit bilis æstum ac feruorē, qui spiritus nimis inflammaret, & eos turbulentos ac instabiles redderet, ac furorem potiùs quàm sapientiam causaret: sic Galen. 10. *de naturâ humanâ commentario ad textum 39. animi acies,* inquit, *ac intelligentia à bilioso humore; consistentia ac siccitas à melancholico oriuntur.* Quòd autem moderata bilis, idem etiam ac multus sanguis melancholiæ permixtus præstat propter easdem causas: atra bilis etiam facit ingeniositatem, nempe quæ ex sanguinis moderatâ adustione genita est; nam quæ genita est ab adustione bilis, ea ingenio & prudentiæ est inidonea; cùm sit nimis calida & feruore suo spiritus adurendo, potiùs iracundiam, furorem, mentísque alienationem inducat. Dico, ex sanguinis moderatâ adustione genitâ, quia immoderatâ adustio idem faceret, quòd iam de atrâ bile ex choleræ adustione genitâ, diximus: moderata autem sanguinis adustio facit, vt spiritus multus generetur propter sanguinem, & tenuis, purg ac subtilis propter adustionem. Atque hæc de signis totius: nunc ad particularia.

CAP. III.

De Temperamentis membrorum in particulari.

§. I.

Signa Cerebri.

SIgna cerebri sumuntur à figurâ capitis, ab actionibus, excrementis, à iuuantibus ac lædentibus; quæ omnia ponit Gal. *in arte paruâ.*

Signa Cerebri bene temperati sunt: si actiones omnes ad cerebrum pertinentes, vt sensus externi, sensus interni, seu actiones principes, vt phantasia, memoria, ratiocinatio bene habeant, & in nullo eorum sit defectus; si somnus naturalis, nam somnus ad sensus pertinet; si facultas motiua etiam vegeta est; si animi passiones, vt ira, metus, audacia seruent mediocritatem; si caput nullis doloribus est affectum, si nulla pulsatio, nec vertigo sentiatur; si caput est bene conformatum, neque nimis paruum, neque nimis magnum; si oculi sint vegeti & viuaces; si excrementa auriũ & narium sint moderata secundum omnia accidentia, & secundum substantiæ modum, si pilorum color, qualitas medio modo se habent; si in pueritiâ flaui sint & paulatim ad moderatam nigredinem seu fuscedinem vergant; si canities & caluitium iusto tempore, neque nimis citò neque nimis serò adueniant; si à vento & aëris mutationibus, qualescunque sint, siue calidæ, siue frigidæ, non facilè afficiatur; si nec nimis citò nec nimis difficulter inebriatur; si ab odorib. nõ statim doleat, sed omnes facilè ferat. &c.

Signa Cerebri calidi; si sensus externi vegeti sint & acuti, propter spirituum subtilitatem, quam calor facit, si ad somnum minimè est

propensus, sed potiùs ad vigilias; si agilis est ac in velox in motu, si ingenij habet promptitudinem & discursuum celeritatem; si excrementa cerebri pauca; si à vino facilè læditur & inebriatur, si à calidis odoribus, à solis radiis statim caput dolet; si pili nigri, crispi, duri; & mox natis statim valde crescunt; si citò caluescit, &c.

Signa Cerebri frigidi sunt: si sensus sunt obtusi; si piger, torpidus, tardus, stupidus somnolentus, si excrementa aurium, oculorum, narium, palati multa sunt & cruda; si difficulter inebriatur; si à vento frigido facilè læditur & catharris vexatur; si pili rufi, recti, longi; si statim canescit, minimè autem caluescit.

Signa cerebri humidi sunt: si facilè addiscit & apprehendit, difficulter autem memoriatur, si sensus externi sint obtusiores, vt si minùs exactè olfacit aut audit, sine vitio particulari partium illarum; si paruo robore artuum præditus est; nam robur neruorum in siccitate consistit; si facies tumida, mollis & obesa; si caput magnum; nam humiditas ad incrementum facit; si excrementa capitis mucosa abundent; si pili flaui, longi, citò canescentes, non caluescentes; si sæpius inebriatus à vino non offenditur, nec caput dolet, sed meliùs habet; si à vento australi & aëre pluuioso ac nebuloso caput notabiliter lædatur.

Signa cerebri sicci. Si adest sensuum perspicacitas, memoriæ bonitas, artuum robur, agilitas ac longitudo, excrementa pauca, caput paruum, facies sicca, macilenta, capilli curti, duri, celeriter nascentes, crispi; si citò caluescit; ad vigilias, minimè verò ad somnum est pronus; si læditur à siccis, ab humidis bene habet, &c.

§. II.

Signa Temperamenti Cordis.

Illa etiam *in arte paruâ* Galen. ponit: & desumuntur ab iisdem etiam fontibus, à quibus signa cerebri, maximè verò ab actionibus, vt pulsu, animi passionibus, respiratione, thoracis conformatione, &c. ab excrementis enim hic nulla signa sumuntur, quia nulla à corde procedunt.

Signa Cordis calidi sunt: si pulsus magnus, vehemens, velox, frequens; si respiratio magna; si est audax, iracundus, furiosus; si thorax latus, & hirsutus; thoracis enim magnitudo secundum necessitatem magnæ aut paruæ respirationis, & consequenter secundum cordis maiorem aut minorem calorem conformatur; hirsutus, nam magnus calor fuligines multas excitat, quæ sunt pilorum materia; totum corporis temperamentum calidum, nisi constet hepar peculiariter frigiditate suâ obsistere.

Signa frigidi cordis. Si omnia contraria sint prædictis.

§. III.

Signa temperamenti Hepatis.

Signa calidi hepatis ſunt: ſanguis calidus & nigricans, totum corpus calidum, niſi forte cor ſuâ frigiditate percipiatur obſiſtere; flaua bilis multa etiam in ætate iuuenili, venæ corporis latæ, &c. ſi vini potu ſtatim totum corpus, facies, & volæ manuum inflammantes; facies rubicunda & puſtulas multas habens, ſiticuloſitas, &c.

Signa hepatis frigidi à contrariis ſumuntur.

Signa Ventriculi calidi. Si hypochondria egregiè caleant, ſi potus multus & frigidus iuuat; ſi multum comedat & optimè digerat; ſi poſt cibum aſſumptum etiam duriorem neque ructus neque tenſionem, neque dolorem ſentiat. *Signa frigidi contraria ſunt.*

§. IV.

Signa Teſtium calidorum ſunt: Si illi ſemper calidi percipiantur, ſi genitalia omnia magna ſint; ſi citò pubeſcant, & cum abundantiâ pilorum, ſi eſt ad venerem pronus, fœcundus, maſutorum generator *Frigidorum*, his ſunt contraria.

Signa Vteri calidi ſunt: ſi menſes abundant, & ſæpe recurrunt; ſi præmaturè apparuerunt, ſi citò acquiſierit pubertatem; ſi ad venerem prona; ſi vterus ſiccus, & nullius humoris pituitoſi expurgationi obnoxius, ſi maſculos plurimos generauerit, &c. Et hactenus de ſignis ſalubribus. Sequuntur inſalubria, ſed quia illa longiorem habent tractionem, ideò primò de neutris agemus.

SECTIO III.

Signa neutra.

§. I.

SIGNA neutra ſunt, quæ indicant corpus quidem non eſſe ægrotum, ſed tamen non perfectam habere ſanitatem, & morbis imminentibus obnoxium eſſe; & ſic ſigna morborum imminentium ſunt ſigna neutra. Morbos futuros prædicere ex parte ſpectat ad tractatum de prognoſticis; ſed quia prognoſtica ſigna magis ſignificant futurum in morbis præſentibus exitum, quàm futurorum morborum aduentum, ideo hîc futurorum morborum ſigna ponimus; nam cùm hîc ponantur ſigna ſanitatis perfectæ, & ſigna mor-

borum; meritò etiam signa poni possunt sanitatis neutræ & declinantis, ex quibus futuri morbi cognoscuntur: futuri autem morbi difficulter cognoscuntur, aliqui breui futuri sunt, aliqui diu post siue tardè; illi faciliùs, hi difficiliùs cognoscuntur. Morbi, qui causas habent fortuitas, non necessarias, & multis aliis morbis communes, vel causas partiales mediatas, aut tales, quæ non nisi multis aliis concurrentibus effectum suum producunt, cognoscuntur difficulter: Qui paulò post futuri sunt, at iam breui imminent; quia illi habent iam de facto dispositiones manifestas ac necessarias ad illos, faciliùs cognoscuntur: omnia enim futura ex causarum præcognitione deprehenduntur. Externæ causæ non necessariò effectum producunt; internæ autem multò citiùs.

Signa ergo neutralitatis & imminentium morborum ab actionibus & excrementis,& corporis qualitatibus cognoscuntur; nam si illa omnia medio modo se habent, neque optima sint, neque tamen adhuc sint morbosa, & si non se habeant quoad omnia, sicuti solent tempore perfectæ sanitatis, tamen mutatio non est notabilis, nec actiones vllæ notabiliter læduntur, signum est neutralitatis, imperfectæ sanitatis, & morborum imminentium: Tales sunt aliqui dolores in partibus,sed non notabiles, tumor corporis, ventris gracilitas, decoloratio, procliuitas in somnum magnum,vel peruigilium insolitum,frequenter expergisci de nocte,& iterum dormire,frequenter in lecto verti,nec posse bene in vno situ diu iacere,appetentia non bona,sitis vel nimia vel nulla,aliqua circa naturæ statum esse variata, colores excrementorum corporis esse mutatos,vel substantiæ modum,vel quantitatem, vel odorem, &c.sapores insoliti linguam afficientes, lassitudines spontaneæ,genua ab incessu facilè fatigari, facilè sudare præter solitum, crebra vlcera hinc inde in corpore oriri, corpus plus solito calere, somnia tumultuosa, oscitatio multa,fœtor oris, &c.

Ad signa neutra referuntur omnia signa repletionis; quæ signa ex tractatu de cibo & potu sunt petenda. Videamus porro, in quos morbos quispiam in particulari sit lapsurus. Hoc autem ex causis cognosci debet; quapropter omnes causæ tam internæ quàm externæ sunt examinãdæ; & quales morbos earũ singulæ producere natę sint,est videndum;tum ex præsentiâ earum futuri morbi species est præcognoscenda.

§. II.

Futurorum ergo morborum signa desumuntur ex causis sequentibus, & primùm internis. Itaque si præcesserint causæ calefacientes,incidet in morbos calidos; si frigefacientes, in frigidos. Sic 3. *Epidem. comment.* 6. *sect.* 89. adolescens Melibæi ex nimio potu & venere diu excalefactus decubuit. Et *Epid.* 1. *com.* 5. silenum ex lassitudinibus, potationibus,exercitationibus intempestiuis ignis corripuit.

A paren

A parentibus desumuntur signa; nam quorum parentes laborarunt morbo aliquo hæreditario, vel morbo Gallico, Elephantiasi, Phthisi, Podagrâ, Calculo, &c. eorum quoque filios esse laboraturos est suspicio.

Ab aëre: quos morbos & anni tempus, & regio nata sint inducere, in tractatu de sanitate tuendâ, capite de aëre est videndum.

A cometis etiam & siderum constellationibus signa sumi possunt; nam cometæ siccitates, ardores, putredines, pestes futuras indicant.

A cibis, nam qui ciborum consuetudinem antiquam immutant, in iis morbi timendi sunt, & tales, quales ille cibus producere natus est, quos autem morbos singuli cibi inferre possint, ex diætetice quærendum. Cùm est penuria tritici & bonorum alimentorum, malorum verò, vt fructuum copia, morbi ex corruptione humorum, vt febres ac pestes prædici possunt. In quo anno est copia fructuum adstringentium, vt pyrorum, cotaniorum, mespilorum, cornorum, sorborum, mororum, &c. dysenteriæ, alui fluxus, febres: etenim illi adstringendo humores prauos in corpore retinent; ipsemet quoque in corpore putrescunt, acrimoniam acquirunt, & sic interna vlcera causant.

A multâ crapulâ, conuulsiones, paralyses, hydropes timendæ.

A cruditatibus, obstructiones, febres, &c.

Ab exercitij genere signa quoque sumuntur: In otiosis morbi ex pituitâ expectandi. Vehementia exercitia facientibus, altè canentibus, concionantibus venæ ruptiones & herniæ fiunt: sedentariis catharri, obstructiones, calculi generantur. A multâ scriptione, præcipuè prono corpore, pectoris dolores, hepatis lienisque fiunt obstructiones. Ex assiduitate circa fornaces, oculorum rubedines. Ex argenti viui multâ tractatione, tremor. Ex frequenti plumbi fusione, aphonia. Laniones & Coriarij, qui pelles & morticinia multa tractant, anthrace, inquit Rondeletius, corripiuntur: Acupictores oculis sunt imbecilliores; vt imaginum ærearum sculptores. Infectores in phthisin facilè cadunt. Qui post cibum statim exercitia faciunt, cruditates & obstructiones patiuntur. Hipp. *lib. de aquâ aëre & locis* dicit, *Scythas multos fieri arthriticos & impotentes, propter equitationem.*

A somno multo, Catharrhi, apoplexiæ, dolores capitis, grauitas: à vigiliis melancholiæ, phrenitides, morbi ex cruditate expectantur.

Ab animi affectibus: ab irâ febres, apoplexiæ; &c. à tristitiâ phthisis, melancholia, &c.

A temperamento etiam signa petuntur; sic calidi calidis morbis obnoxij sunt, febribus ardentibus, tertianæ: humidi, putredinibus, destillationibus, vermibus, fluxionibus, &c. sicci, febribus acutis; Melancholici melancholicis; biliosi, biliosis morbis obnoxij sunt, & sic de cæteris.

A sexu: sic mulieres obnoxiæ sunt multis vitiis mammarum, vteri, aliisque per consensum vteri & menstruorũ immoderatione fientibus: sic

obesa

obesas mulieres non concipere, dixit Hipp. quòd in iis vterus nimio abdominis tumore prematur.

A corporis dispositione & habitu: astricta morbis, qui à prohibitâ transpiratione: laxa & mollia iis, qui à nimio effluuio fiunt: angustos meatus habentia, obstructionibus: obesa, morbis acutis, difficili respirationi, apoplexiæ, repentinæ morti, fluxionibus, putredini: Macilenta febribus ardentibus, marcosi obnoxij sunt. Sic Hipp. dixit: *qui naturâ admodum crassi sunt citius intereunt, quàm qui graciles.* Qui angustum thoracem habent, phthisi; qui collum curtum, grossum, apoplexiæ, gibbosi asthmati, & aliis affectibus pectoris sunt obnoxij.

A corporis qualitatibus signa desumuntur: pallidi biliosis morbis; nigri melancholicis, & biliosis morbis: rubicundi sanguineis obnoxij sunt: quibus sonitus multus in ventre auditur, dolores colici, ilij expectandi sunt: quibus cibi amari videntur, biliosi; quibus acidi, melancholici; quibus insipidi, pituitosi morbi timendi sunt. Quibus odor putridus exhalat à corpore ceu hircinus, iis magni & putridi morbi metuendi sunt.

Ab ætate: Gal. *Epid.3. com. 5.* dicit; *infantes aphthis facilè corripi ob tres causas; quòd corpora sint mollissima; quòd potui in vtero non assueta; quòd lac aliquando acrimoniam habeat.1.Epid.2.comm.5.* dicit, pueros etiam conuulsioni obnoxios esse propter infirmitatem corporis, & neruosi generosi generis mollitiem, ad quos neruos vapores ex cruditatibus & vermibus efferuntur, qui conuulsiones in iis faciunt.3. *Aph.* 24. dicit, etiam iis fieri aurium humiditates, quia ipsi humidi, & caput eis humidum; & quia multa ob voracitatem excrementa accumulant: propter quam causam etiam capitis scabiei obnoxij sunt. Plurimis etiam pueris tenasmum accidisse scribit Hipp.3. *Epid.5.* porrò & dentitioni, & alui fluxibus, & febribus ac conuulsionibus pueri obnoxij sunt: adultiores pueri vermibus & calculo laborant: cuius causam statuit Hipp.2. *de naturâ humanâ,* quòd calore abundent, ac humoribus scateant, & ductos angustos habeant: Ætas adolescentiæ; quia sanguinea est, morbis sanguineis, febribus, synochis, & sputo sanguinis est obnoxia. Hipp.3. *Aphor.27. grandioribus,* inquit, *& iam ad pubertatem accedentibus sanguinis profluuia è naribus fiunt;* & 1. *prognost.* 27. fluxum sanguinis in iis, qui intra annum 35. sunt, espectandum esse ait: quia sc. illa ætas sanguine abundat: vltra hanc ætatem, inquit, morbi laterales, pulmonis inflammationes, phrenetides, ardores, choleræ. Dicit etiam Hipp. *in Aphoris.* Iuuenes tabi obnoxios esse: quod Galen. *in comm.* dicit, non tam ratione ætatis per se euenire, quàm potiùs per accidens; quòd in iis magnæ exercitationes fiant saltationum, equitationum, clamorum, magnumque interdum frigus, interdum calor perferantur. Declinans ætas morbos ex atrâ bile & pituitâ producit, vt hæmorrhoïdes destillationes, apoplexias, oculorum & aurium humiditates, vt Hipp.1. *de naturâ humanâ sect.*28. testatur: insuper tremores, paralyses, tusses, peruigiliæ, cæcitates, &c.

Ab

Ab excrementis etiam signa sumuntur: si quis minus excrementorum, quàm par est, excernat, morbi ex multitudine timendi: si plus, morbi ex siccitate; si biliosa, biliosi; si pituitosa, pituitosi. Ex omni nimiâ sanguinis euacuatione, hydrops, atrophia sequitur.

Ab aliis corporis dispositionibus signa desumuntur. Sic Hipp. 6. *Aphor.* 28. *Eunuchi,* inquit, *neque podagrâ laborant, neque calui fiunt,* & *Aphor.* 29. *podagrâ,* inquit, *mulier non laborat, nisi menstrua defecerit,* & *Aphor.* 30. *puer podagrâ non laborat ante vsum venereum,* & *Aphor.* 33. *qui acidum eructant, non valde morbo laterali laborant, & Aph.* 34. *quicumque calui fiunt; illis magnæ varices non fiunt; quibus verò caluis magnæ varices fiunt, iis rursus capilli crescunt.*

A morbis & symptomatibus præsentibus etiam alij morbi secuturi, vel non secuturi cognoscuntur. *Qui Regio morbo laborant, non multùm ventosi fiunt,* inquit Hipp. 5. *Aphor.* 72. *Et* 65. *Quibus tumores in vlceribus apparent, non conuelluntur maximè, neque insaniunt.* Et *Aphor.* 70. *Quartanis laborantes non admodùm conuulsionibus capiuntur; si verò priùs conuulsione laborent, & quartana superueniat, conuulsione liberantur.* Et 5. *Aphor.* 8. *pleuritis, si non infra dies* 14. *purgetur, in Empyena transit.* Et 5. *Aph.* 1. *quicunque ab anginâ liberantur, iis ad pulmones vertitur, & in* 7. *diebus pereunt: si verò hos effugerint, suppurantur.* Sic *lib.* 6. *Aphor.* 48. indicat *lienosis difficultatem intestinorum sæpe superuenire.* 7. *Aphor.* 11. *pleuritidi peripneumoniam.* Porrò assiduum fluxum lachrymarum epiphora sequitur: dysenteria morbos acutos, & hepatis affectus, & omnes internas inflammationes frequenter sequitur: hydrops & cachexia apoplexiam sequitur: paralysis colico dolori & conuulsio superuenit; tertianæ quartana: in cubo & vertigini epilepsia; tremori paralysis; tinnitui aurium, surditas; suffusioni cæcitas; hæmoptysi, phthisis; phrenitidi, lethargus; herniæ, hernia scroti; suppressionibus mensium, febris pallida virginum: febri pallidæ, hydrops: scirrhum quoque hepatis ac lienis etiam hydrops sequitur: à longo fluxu muliebri, vlcus in vtero; ab vlcere penis carnositas oritur: vlcera hydropicorum in gangrænam frequenter abeunt; lassitudo futuræ febris indicium est; faciei pallor cum palpebrarum tumore, cachexiæ: capitis grauitas & brachij pondus vel frigiditas ac stupor, hemiplexiæ: in apoplexiâ cum nauseâ & ventris suppressione colicæ, pruritus ani, hæmorrhoidum prænuntia sunt.

Quo tempore quis in morbos incidet, sic cognoscitur: si causæ vel symptomata, ex quibus futuri morbi indicantur, sint magna & efficacia, citò futurum morbum indicant; aliàs serò, si corpus debile est, citiùs in morbum lapsurum, quàm si validum; in corporibus humidis, vt in pueritiâ, humidi morbi magis timendi sunt; in calidis, vt iuuentute, calidi; in frigidis, vt in senectute, frigidi: si scilicet causæ & accidentia, quæ morbum minantur, sint similia temperamento corporis, qualia sunt anni tempus, victus ratio, exercitia, &c. illis casibus citiùs quis in morbum incidet, quàm si hæc omnia essent contraria, sic quando abundantia,

dantia bilis præſens, vel vomitus bilioſus, vel amaritudo oris, calidum morbum minantur, citiùs ille futurus eſt, ſi inſtet æſtas, quàm ſi hyems; ſi corpus natura calidum eſt, quàm ſi frigidum: æſtiui morbi æſtate ſunt expectandi; frigidi hyeme; melancholici morbi melancholicis in autumno ſunt expectandi; ſanguinei ſanguineis in vere, bilioſi bilioſis in æſtate: aliqui etiam morbi ex naturâ ſuâ ac proprietate vno tempore anni magis oriuntur, quàm alio; apoplexia in autumno; epilepſia, podagra, catarrhi in magnis temporum mutationibus, vt præcipuè autumnali & menſe martio. Qui caput vel thoracem habent debilem, hyeme maximè morbos vereri debent. Et hæc de ſignis neutris.

SECTIO IV.

Signa inſalubria.

CAP. I.

De ſignis Anamneſticis & Diagnoſticis.

§. I.

SIGNA inſalubria, vt dixi, alia ſunt præteritorum, & vocantur Anamneſtica ſeu rememoratiua; alia præſentium, & vocantur diagnoſtica, alia futurorum, & vocantur prognoſtica: anamneſtica non magnum vſum habent, & pauca ſunt; propterea, quòd præterita meliùs ex ægrotis & aſſiſtentibus, quàm artificialibus coniecturis cognoſcuntur. Nonnulla tamen ponemus, quæ ex relatione haberi non poſſunt, ſed arte & ratione debent inueſtigari, vt v.g. cauſæ effectuum ſeu membrorum præſentium: illæ cauſæ debent cognoſci ex effectibus. Ergo ab effectibus fontes iſtorum ſignorum ſunt petendi.

Quo morbo quis mortuus ſit, ſic cognoſcitur: ſi poſt mortem exanthemata apparent nigra aut liuida; ſi tumores inguinum ac maxillarum, indicium eſt hominem habuiſſe peſtem, ac ex eâ mortuum eſſe: ſi poſt mortem pus per nares exit, abſceſſum in cerebro fuiſſe: ſi per os exit, in ventriculo vel vicinâ parte: ſic etiam ſi poſt mortem ſtatim fœtidus odor erumpit, indicium eſt internum abſceſſum diſruptum eſſe, ex eoque ægrum ſubitò interiiſſe: ſi in aliquâ parte cutis apparet violacei & liuidi coloris, & ibi æger viuens de dolore fuerit conqueſtus, indicium eſt ſubtus phlegmonem fuiſſe: ſic ab anginâ mortuis, circa collum liuidus & violaceus circulus; à pleuritide mortuis

ſæpe macula magna liuida, vnius duorum vel trium palmorum ad coſtas apparet.

An puer, ſi ſubitò mortuus eſt, à nutrice ſuffocatus in lecto, an ſponte ſuâ & à morbo mortuus, ſic cognoſcitur: ſi ante bene valuit, non fuit querulus, non plorauit, ſi ſubitò mortuus, ſi nutrix craſſa, ſomnolenta, ebrioſa, difficulter ex ſomno excitabilis, ſi circa os & nares pueri mortui apparet ſpuma, ſi facies non pallet, ſed eſt liuidi & violacei coloris, ſi aperto corpore ſpuma in aſperâ arteriâ & pulmone multa adhæreat ſignum eſt quòd ſit ſuffocatus.

An quis ex fulminis ictu mortuus ſit, cognoſcitur; quia, ſi fulminarit, ſi in loco ſeu campo aperto mortuus inuenitur, nullum vulnus habens, odorem ſpirans grauem ac ſulphureum, ſic vt nec canes nec aues cadauer attingant; ſi in parte aliquâ, quâ tactus eſt, macula liuida apparet cum notis vſtionis, indicium eſt, quòd ſit fulmine tactus. Scribit Plinius, quòd qui vigilans fulmine tangitur, cum mortuus eſt, eius oculi ſint clauſi; qui verò dormiens fulmine tactus eſt, eius oculi ſunt aperti. Aliqui dicunt, corpora fulmine tacta non putreſcere, & ideò veteribus nec ſolere cremari, nec ſepeliri.

An quis ſit ſuſpenſus mortuus an viuus, cognoſcitur: quia ſi viuus eſt ſuſpenſus, funis veſtigium in collo erit liuidum & nigricans; cutis circum contracta ac rugoſa propter funis compreſſionem, facies, brachia & crura erunt liuida, ſpuma circa os apparebit, & mucus ſpumoſus circa nares: ſi verò mortuus nihil iſtorum.

An mortuus quis an viuus ſit vulneratus, cognoſcitur: quia ſi viuus, vulnera apparebunt rubra ac cruenta, labra in ambitu tumida ac liuida: ſi mortuus, non item.

An quis ſit proiectus in aquam mortuus an viuus, cognoſcitur: quia ſi viuus, totus venter aquâ intumeſcit, circa nares ac os ſpumoſa & mucoſa excrementa cernuntur extremi digiti detriti & excoriati ex vi contra terram illatâ: ſi mortuus, contrà; quia mortuo non attrahitur aqua in ventrem, cùm omnes meatus tunc ſint occluſi, & frigore conſtricti.

An quis armis venenatis ſit interfectus, cognoſcitur: ſi ſtatim ſæua ſymptomata inſurgunt, virium labefactatio & magna deiectio, cordis delirium & palpitatio; ſi membrum redditur imbecille, ſi caro vulneris & circa vulnus à carne ſanâ multum diuerſa apparet, vt pallida ſupra modum, vel ſubliuida, vel vt mortua.

An quis venenũ per os aſſumpſerit, etiã ſignis cognoſci poteſt: hoc autẽ medicũ ſcire magni refert, ſiue æger adhuc viuat vt curetur, vel mortuus ſit, vt medicus in iudicio teſtimoniũ veritatis ferre poſſit, à quo ſæpe eorũ qui accuſantur, vita depẽdet. Circa hoc autẽ ſciendum eſt, medicũ debere valde eſſe circũſpectum, ne temerè pronuntiando hominẽ de crimine ſuſpectum, innocenter in vitæ pericula adducat. Difficilè autem eſt iudicare, an quis veneno mortuus ſit, nec ne: etenim tum eſt ſuſpicio veneni,

 quando

quando quis repentè magnis ac sæuis symptomatis corripitur; atqui talibus corripi potest à prauis, corruptis ac venenatis humoribus in corpore genitis: Er. *Minor prob.* etenim venena in corpore gigni possunt: ergo & effectus venenorum absque eo, quòd venena per os assumpta sint. *Antecedens prob.* authorit. Etenim Galen. *cap.5.6. de locis affectis*, quærit, an venena in corpore nostro gigni possint? & respondet quòd sic, & idem asserit *lib.4. cap.7. & 2. proreticorum, comment.17. & 6. epid. sect.5.* Et Aëtius *sermone 5. cap.129.* asserit, humores corporis posse euadere venenatos & vero veneno similes. Quod etiam probatur exemplo pestis, epilepsiæ, causatæ à vapore ex pollice pedis, vel digitis manuum ascendente; & semine & menstruo putrefactis, in quibus ex malitiâ symptomatum manifestum est, humores veneni naturam acquisiuisse *prob.* 2. à peste contingunt tam sæua symptomata, & tam citò contingit homines interire, quàm à veneno assumpto; ergo in corpore gignuntur mala, quæ non minora symptomata venenis inferunt; ergo & alia similiá in corpore generari possunt. *prob.* quia *lib.1. Epidem. sect.3.* est exemplum Critonis, quem rectè ambulantem pedis dolor fortis cepit, à magno digito, & decubuit; eidem superuenit horror, & cibi fastidium, & paruus calor; nocte secutum est delirium; secundâ die tumor per totum pedem apparuit subruber, pustulæ nigræ, febris acuta, delirium maius, bilis vomitus copiosus; mortuus est secundâ die: hæc symptomata sunt maxima, & non minora, quàm eorum, qui venenum assumpserunt, & quibus talia superueniunt, præcipuè in partibus internis, in iis meritò suspicio esse possit veneni, cùm tamen nullum fuerit assumptum, sed omnia à venenatis humoribus sint causata, vt ex eo patet, quòd nullam ibi Hipp. veneni faciat mentionem. Aliud exemplum est 3. *Epid. sect.3. ægroto quarto.* Primâ die vomuit, æruginosa, febris cum horrore, sudor multus capitis & continuus, grauitas cum dolore, vrinæ tenues, delirium, nunquam dormiuit, secundâ die mane fuit sine voce, febris acuta, sudauit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte conuulsiones, tertiâ die omnia exacerbata sũt, mortuus est; hæc omnia possent meritò veneni signa æstimari, cùm tamen ab humorum solùm malitiâ fuerint producta. Ex his patet arduum esse de venenis iudicare; potest tamen iudicari, si plura signa simul concurrant, & maximè ea quæ sequuuntur venenum. 1. si quis sanæ mentis, bene valens, & bonâ viuendi ratione vtens statim à cibo aut potu aut pharmaco assumpto, maximis ac variis symptomatibus corripiatur, si statim ventriculi superueniat æstuatio & anxietas, corporis iactatio, coloris faciei varia mutatio, nausea, vomitus fœtidus aut niger, tussis, singultus, tremor, stupor, punctura, mordicatio, rosiones intestinorum, cordis palpitatio, membrorum contractio aut conuulsio, sanguinis tetri per os eiectio, molesta vrinæ excretio, feruor totius corporis, vel frigus eiusdem, eruptio papularum aut macularum liuidarum per corpus, intumescentia ventris vel totius corporis, vertigo, lipothymia, syncope, ἀσφυξία, virium summa prostratio, lingua & labra tumefacta ac nigricantia,

nigricantia, extrema corporis, præsertim vngues liuidi, sudor frigidus circa frontem & tempora, oculi torui & mobiles etiam; si corpus mortuum aperiatur, & in gulâ vel stomacho exulceratio, rubedo, caro nigra, exusta appareat; si cibus in stomacho inuentus voraci cani obiiciatur, & paulò pòst etiam moriatur.

An vulneratus ex vulnere mortuus sit, an ex aliâ causâ, etiam dignosci potest. Hæc quæstio est quotidie obuia, & eius decisio ordinariè à magistratibus medicorum iudicio subiicitur; est autem ardua, quia ab eâ dependet vita ac salus illius, qui vulnerauit: vnde si medicus nimis temerariè iudicat, vt sæpe fit, reus est ipsemet mortis & supplicij vulneratoris. Difficile est autem hoc bene iudicare: nam etiamsi quis vulneratus sit, non propterea sequitur, quòd ex vulnere mortuus sit, sed potest esse mortuus ex aliâ causâ. Nos ergo, ne erremus, diuersis propositionibus & quęsitis rei difficultatẽ explicabimus. *Dico* itaq; 1. Si quis sit vulneratus sit, & vuln⁹ nõ sit absolutè lætale, & constat vulneratũ, vel medicum, vel chirurgũ notabilẽ errorem cõmisse, cuius ratione verisimile sit mortẽ causari potuisse, nullâ ratione pronuntiandũ est, vulneratum ex vulnere obiisse, aut vulnerantem mortis reũ esse, sed obiisse ex errore cõmisso; quia si potest ex errore commisso obiisse, etiamsi fortè non obierit, & hoc adhuc incertum sit, si saltem non est certum ex vulneris magnitudine eum obiisse, non est pronuntiandum, vulnerantem homicidij reum esse. Dico, si verisimile sit mortem ex errore causari potuisse, hoc autem cognoscitur ex symptomatibus, quæ ante mortem eueniunt, nam si talia symptomata eueniant, qualia sequi possunt errorem commissum, est indicium eum ex errore commisso obiisse; si verò talia sunt, quæ ex naturâ suâ non sunt nata sequi talem errorem commissum, sed quæ potiùs vulneris magnitudinem sequuntur, signum est mortem non ex errore commisso, sed ex vulnere euenisse; sic si chirurgus suâ ignorantiâ non sciuisset fluentem venam compescere, & inde secuta fuisset magna debilitas, vultus pallor, asphygmia, est indicium mortem esse secutam errore illius chirurgi; quia talem errorem talia symptomata sequi nata sunt: si chirurgus neglexisset adhibere repellentia, & exinde secuta esset maxima inflammatio; vel nimis frigida adhibuisset, & exinde secuta fuisset gangræna, ex eáque mortuus esset, verisimile est eum mortuum esse errore chirurgi, non vulneris magnitudine: nam tale symptoma natum est sequi talem errorem commissum: si æger continuò vinum bibisset, & secuta inde fuisset vulneris inflammatio, vel sanguinis fluor, aut magna febris, & ratione eius æger mortuus esset, verisimile est eum ex errore proprio & non vulneris magnitudine periisse; & ita, dico, iudicandum est, etiamsi ipsum vulnus sit magnum ac graue; nam etiamsi magnum sit ac graue, forsan tamen sine tali errore interueniente curari potuisset, nam etiam grauia ac magna vulnera à peritis chirurgis sæpe sanantur. Verùmtamen, si vulnus sit absolutè lætale, etiamsi error aliquis commissus sit, nihilominus mors tum vulneris magnitudini, & non commisso

errori imputanda est:ratio est, quia tum non est certum, quòd ex commisso errore sit secuta; sed hoc est certum, siue commisso, siue non commisso errore, æquè bene mortem fuisse secuturam ex vulneris magnitudine, & sic penè certum est & multò probabiliùs, mortem ex vulneris magnitudine, quàm ex errore commisso secutam, talis erroris commissi exempla sunt apud Hipp. 4. *Epid. parte* 15. in puero Metrophanto, qui ideo, quòd scalpello vlcus nudasset, vnde ipsum est refrigeratum, mortuus est, & 5. *Epid. parte* 14. in Philes filio, qui nudatione frontis factâ nonâ die, in febrem incidit, liuidum factum est os, & obiit. Verùm quando quis est vulneratus, & post vulnus sequuntur eiusmodi symptomata ac morbi, vt phlegmone, conuulsio, gangræna, hæmorrhogia; & ratione eorum vulneratus moritur, estne talis dicendus mortuus esse ex vulnere, nec ne? aliqui dicunt quòd non; nam talis, aiunt, moritur ratione illorum morborùm, qui vulneri superueniunt; ergo non ratione vulneris: sequela probatur, mors est adscribenda causæ proximæ & immediatæ, nō remotæ, sed in hoc casu vulnus est causa mediata & remota mortis, morbi illi sunt causa immediata & proxima; Ergo iis mors est adscribenda non vulneri. Sed dico, si tales morbi & symptomata oriuntur ex vulneris magnitudine, & non ex commisso errore aut aliâ superueniente causâ, mors tunc vulneri est adscribenda. *Resp.* argumento allato: quòd etsi hi morbi sint causa proxima, & non vulnus; tamen vulnus est causa principalis & prima, & causa illorum morborùm; & sic est etiam causa mortis, quæ ex illis morbis & symptomatibus sequitur: nam quod est causa causæ, est etiam causa causati. Et ita sentit & resoluit Galen. *lib. de causis procarcticis cap.* 2. *&* 3. vbi hanc quæstionem disputat. Sed si post vulnus sequitur alius morbus, quem probabile esset non oriri ratione vulneris, sed ex aliâ causâ propriâ & particulari, tum non esset mors vulneri, sed illi morbo imputanda. Vt, verbi gratiâ, si esset quis læsus in ventre, & superuenerit apoplexia, & vulneratus esset senex, probabile esset, illam apoplexiam ortam esse ex propriâ causâ & dispositione cerebri, & non ratione vulneris illius; quia talis morbus non est natus sequi tale vulnus, & verisimile est talem apoplexiam euenturam fuisse, etiamsi vulnus illud non fuisset inflictum; & proinde non vulneri sed apoplexiæ est imputanda. Sic si quis in capite vulneratus esset, & superueniret phlegmone, & inde gangræna in pede, ex quâ mors sequeretur, tum censendum esset illum non ex vulnere, sed alio morbo, qui fortuitò superuenit mortuum esse. Vbi tamen distinctione opus est; quia si vulnus est tale, quod ex naturâ suâ est aptum corporis humores commouere, tum si quæ mala ex illâ humorum agitatione oriantur, ratione quorum æger moritur, omnia illa mala & mors ipsa vulneri tanquam primæ suæ causæ sunt adscribenda: sed si vulnus tale sit, quod ex naturâ suâ non est aptum sic humores corporis agitare, vt si vulnus sit paruum, in externis partibus, tùm si quæ mala superueniant ex quibus æger moritur, illa non sunt vulneri adscribenda, sed propriæ

causæ ex dispositione, & morbo ex tali dispositione genito. Ex quo sequitur, quòd quando vulnus est absolutè lætale, qualiacunque tum mala vulnus ipsum sequantur, omnia illa & mors ipsa vulneri tanquam potissimæ causæ sunt adscribenda.

Est alia difficultas; si ab illato vulnere etiam magno post aliquot dies incipiat æger conualescere, & postea iterum incipiant pessima symptomata, & æger moriatur, estne talis mors vulneri adscribenda? videtur ex parte, quòd non: nam ex eo, quod æger post aliquot dies meliùs habuerit, cùm inceperit conualescere, videtur quòd vulnus non fuerit lætale, & quòd ex parte illius non fuerit periculum aut difficultas; nam si lætale fuisset, æger non meliùs, sed paulatim peiùs peiúsque habuisset, quòd autem postmodum tam sæua symptomata apparent, videtur certum esse, quòd vel ex parte medici, vel ægri aliquis error sit commissus, etiamsi is non innotescat; vel quòd alius affectus superuenerit, non ratione vulneris, sed ratione propriæ suæ causæ & corporis indispositionis, cuius ratione vulneratus mortuus sit, cuius mortis superuentus non debet ipsi vulneri imputari, & sic neque etiam mors, quæ illius morbi ratione est causata. Sed *Resp.* quòd æger priùs semper visus fuerit meliùs valere, & quòd non nisi post longum tempus sæua symptomata superueniant non excusare, quo minùs illa symptomata & mors vulneri imputentur: quia vulnera talia sæpe sunt, vt ipsa videãtur curari, & æger meliùs habere, & tamen serò post maximè ingrauescunt quòd contingit illis vulneribus, in quibus intùs materia aliqua aut sanguis retinetur, qui demum progressu temporis putrescit & suppurantur & interiùs phlegmonem, vlcera, gangrænam, aliáque mala & symptomata causant: sic sæpe in vulneribus capitis contingit, vt illa tantùm parua & superficialia esse videantur, & sine vllâ cranij fracturâ, & tamen ex contusione factâ fuit subtus vena disrupta, & sanguis extrauasatus, qui paulatim putrescens, demum 17. aut 18. die pessima symptomata & mortem infert. Dico tamen, quòd ordinariè & extra talem casum, si vulneratus meliùs habuerit, & visus fuerit conualescere, & per plateas aut ad templum exierit, si dum contingat interea mori, mortem non esse vulneri, sed alicui à se errori commisso adscribendam.

Alia est difficultas; si quis esset vulneratus vulnere paruo & non lætali, & esset debilis, puer, senex, plenus malis humoribus & cacheticus, sic vt ratione suæ debilitatis, & malæ dispositionis ex vulnere moreretur, ex quo est verisimile eum minimè moriturum fuisse, si illam debilitatem, ætatem, & malam corporis dispositionem non habuisset, v. g. si quis esset paruó vulnere in tibiâ læsus, & ob cachexiam vel senectutem gangræna sequeretur, ex eâque moreretur, esset ne mors illi vulneri adscribenda, sic vt vulnerator homicidij reus pronunciandus, nec ne? Aliqui dicunt, quòd non, & videtur probabile; quia tale vulnus ex se non est lætale; ergo mors non est ei adscribenda; talis curaretur, si non esset tam debilis, cacheticus, &c. ergo eius debilitas, cachexia,

cachexia, ætas, est causa mortis non vulnus; ergo mors non est vulneri adscribenda, & per consequens vulnerator illius mortis reus non est, cùm sit mortuus ratione suæ malæ dispositionis, cuius dispositionis vulnerator ipse non est causa, sed ipsemet vulneratus: neque potest dici, quòd vulnus sit saltem causa occasionalis mortis, quia effectus non est causæ occasionali adscribendus, sed tantùm veræ causæ efficienti principali; quia si vulnus & mors ex eo sequens possent causæ occasionali adscribi, sic sæpe eiusdem homicidij multi essent rei; nam qui amicum suum ad cœnam inuitauit, & inebriatus in plateâ lites quærat & occidatur; vel qui dum ab aliâ plateâ, per quàm ire debebat, diuertit, & sic in mortem incurrat, qui rixarum est origo, qui interfectori casualiter dedit gladium, aliisque varij, quibus tamen nunquam mors à vulnere causata imputatur, nec vnquam homicidij aut mortis reus declarandus. Pro resolutione *dico*, distinguendum esse; nam si vulnus est valde paruum, puto mortem tunc vulneratori non esse imputandam, sed potiùs malæ dispositioni & debilitati interfecti: contrà dicendum si vulnus sit mediocre, ratio est, quia si vulnus inflictum non fuisset, æger adhuc diutissimè vixisset, cum illâ suâ dispositione, debilitate & senio: ergo vulnus est causa mortis; neque quicquam est, quod dicatur esse mortis causa tantùm occasionalis, quia verè est causa efficiens; & senium & debilitas & cachexia non sunt causa mortis effectiua, sed sunt tantùm causa per accidens, quatenus non potuerunt vulneri & accidentibus, quæ ex eodem vulnere sunt secuta, resistere; aut sunt tantùm causa adiuuans mortis: præcipua autem causa mortis est vulnus; vulnus autem per se causa accidentium, & accidentia per se sunt causa mortis; & ita vulnus est quoque causa per se mortis; cui accedit, quòd in dubio semper pronunciandum potiùs est in fauorem illius qui vulnerauit, quàm contrà: ne temerario Medici iudicio, qui forsan innocens esset, ad supplicium perueniat; nam etsi illud vulnus non sit tam magnum, quod in iuuene robustissimo & optimè sano, gangrænam, febrem, aut debilitatem tantam inferre potuisset, quòd talis ex eo mori potuisset; tamen quia vulnus tantum est, quod saltem naturaliter in tali ætate & tali dispositione, & non solùm occasionaliter, sed verè effectiuè potuerit eiusmodi accidentia causare: & quia talia accidentia alioqui orta non fuissent, & ex paruâ causâ oriri non potuissent, sed orta sunt ex morbo seu vulnere, quod respectu ætatis & dispositionis corporis est magnum, ideo verè vulnus eiusmodi accidentium & mortis causa est iudicandum. Hæc de signis Anamnesticis.

§. II.

Signa Diagnostica.

Diagnostica signa sunt signa præsentium, præsentia quæ cognosci debent,

debent vel ſunt cauſa, vel morbus, vel pars affecta: hinc Diagnoſtica alia ſunt ſigna cauſarum, alia morbi, alia partis affectæ. Diagnoſtica cauſarum differunt ab anamneſticis per hoc, quòd anamneſtica ſint cauſarum præteritarum; & ſic præcipuè cauſarum externarum: Diagnoſtica verò ſunt cauſarum præſentium, quæ adhuc ſunt, & morbum actu faciunt ac fouent; & ſic maximè cauſarum internarum.

CAP. II.

De Signis Diagnoſticis cauſarum morbificarum in genere.

Diagnoſtica cauſarum præſentium alia indicant bilem, alia melancholiam, &c. nam hi humores ſunt cauſæ communes omnium morborum. Supra inter ſigna ſalubria egimus, de ſignis complexionis bilioſæ, melancholiæ, ſanguineæ, &c. Sed illa ab his differunt; nam ibi ponuntur ſigna complexionis naturalis; hîc verò ſigna humorum morbos facientium; propterea ſigna, quæ hîc ponuntur, ſunt ab illis parùm diuerſa: aliud enim eſt dicere aliquem eſſe complexione naturaliter & toto corpore ſanguineum, bilioſum, &c. aliud in eo hoc tempore bilem vel ſanguinem redundare; & hoc tempore & hâc parte morbum à ſanguine vel à bile generari, poteſt enim eſſe, vt aliquis ſit naturâ ſuâ ſanguineus, & tamen bilis in eo hoc tempore, hâc parte abundet, aut morbum faciat; & ſic alia ſunt ſigna, quæ naturalem complexionem bilioſam vel ſanguineam indicant; alia quæ cauſam vel humorem hoc tempore præſenti morbis facientem vel fouentem: ſic ſenſus impediti, cogitatio tarda, grauitas capitis, oculorum rubor, non ſunt ſigna complexionis ſanguineæ naturalis; quia potiùs contra ſanguinei ſunt ingenioſi, ſed tantùm ſunt ſigna ſanguinis pro tempore circa caput abundantis: eodem modo & tenſio vaſorum, laſſitudo ſpontanea, pruritus circa locum, vbi aliquando ſit ſecta vena, non ſunt ſigna naturalis complexionis, ſed ſunt ſigna ſanguinis pro nunc contra naturam abundantis, vel ſanguineæ ac morboſæ conſtitutionis, & ſanguinis morbum vel facturi vel facientis.

Porrò morbificæ cauſæ ex variis cognoſcuntur, & 1. ex iuuantibus ac lædentibus; ſi calida iuuant cauſa morbi eſt vel melancholia vel pituita vel flatus vel ſerum: ſi frigida, contrà. Sic Hipp. *lib. de ratione victus in morbis* docuit, in dolore lateris morbi cauſam per appoſita fomenta cognoſci; nam ſi æger iis iuuatur, debet morbi cauſam eſſe flatum; ſi læditur, calidum humorem ac ſanguinem ac veram pleuritidem eſſe.

A cauſis etiam externis, quæ præceſſerunt internæ cognoſcuntur: tales ſunt anni tempus, regio, victus ratio, &c. nam ſi eſt ver, & ſi æger ſit iuuenis, ſi vſus ſit potu meraciori, victu liberaliori & ſanguinis multi-

plicatiuo, signum est, sanguinem in eo abundare, & morbum facere. Iuuenilis ætas morbis à bile laborat, senilis à pituitâ; æstate à bile, vere à sanguine, hyeme à pituitâ morbi fiunt. In Hispaniâ à calidis humoribus, in regione frigidâ à frigidis; in mulieribus mensium, in viris item consueta vacuatio suppressa, vt hæmorrhagia, hęmorrhoïdes suppressæ, sãguinẽ abundare indicant. A simili etiam causæ morbi cognoscuntur; si æger solet morbis à sanguine laborare, cùm aliàs ægrotat, suspicio est sanguinem & tunc morbi causam esse. Ex iis, quæ sequuntur & symptomatibus etiam in causarum notitiam venimus; sic pustulæ rubræ, paruæ, rotundæ ex bile fiunt; latæ & sine pruritu, ex humore frigidiore; deliria fera atrocia, ex bile, iucundiora à sanguine; à bile inuasiones febriles sunt tertianæ, à melancholiâ quartanæ, à sanguine continuæ; à bile symptomata omnia & dolores sunt acutiora, ab aliis humoribus mitiora. Dolorum species etiam morbi causam indicant, dolor pungens bilem, grauatiuus pictuitam, tensiuus flatum indicat. Tumores, qui oboriuntur in morbis, sæpe morbi causam indicant; phlegmone sanguinem scirrhus seu tumor frigidus & durus, melancholiam; œdema, id est, tumor laxus ac mollis pituitam indicat; tumores tensi instar tympani & perlucidi flatum & aquam.

Qualitates externæ corporis etiam causam indicant: perpetuum frigus externum frigidum humorem, calor maximus calidum, color citrinus faciei vel totius corporis bilem, liuidus color melancholiam, faciei & oculorum rubedo, sanguinem.

Propria morborum symptomata etiam causam indicant: sic peruigilium calidos humores, somnolentia frigidos indicat; sitis calidos, asitia frigidos; pulsus celer, magnus calidam causam; lentus, tardus frigidam.

Excrementa morbi causam omnium maximè indicant: nam quale excernitur, tale esse quod in corpore abundat, est suspicio; sæpe bilem vomere signum est abundantis in corpore bilis, pituitam pituitæ, &c.

Pars affecta cognita etiam aliquando ducit in cognitionem causæ, vt si affectus est in vesicâ, vel regione renum, calculi suspicio suboritur; si in intestinis, flatuum vel vermium; si in vtero, seminis vel menstrui putrescentis: Et sic de aliis. Et hi sunt fontes signorum.

Cap. III.

De Signis Diagnosticis causarum morbificarum in particulari.

§. I.

Signa sanguinis abundantis.

In particulari signa sanguinis abundantis vel morbum facientis sunt in primis complexio sanguinea, & signa suprà omnia allata, quæ complexionem

plexionem naturalem sanguineam indicant: insuper si prægressit victus ratio sanguinis multiplicatiua, conuiuia multa & lauta, vita otiosa & læta; si est ætas iuuenilis, ver, regio, calida, si æger aliquo membro magno est mutilatus; nam tunc in reliquo corpore facilè sanguis abundat, si solitæ sanguinis euacuationes, vt phlebotomia, hæmorrhagiæ, hæmorrhoïdes, menses, sunt suppressæ; si morbi sanguinei, synochi, phlegmone sint adhuc antea prægressi, si pustulæ aliquæ appareant, si præcesserint somnia de rebus rubris, si sanguis ex aliquibus partibus, vt per nares, excernitur; si febris species quâ æger laborat sit synocha; si vrina crassa, rubra multa, si pulsus magnus, plenus, vndosus, sputum dulce, sudor fœtidus & multus, capitis grauitas, temporum pulsatio, vultus rubicundus, totius corporis venæ & in oculis rubicundæ & turgentes, pruritus in loco vbi aliquando vena secta fuerit, respiratio magna, sensuum stupiditas, oculi contusi & turgidi, cogitatio tarda, oscitatio, pandiculatio, spontanea lassitudo, incubus nocturnus, sputa dulcia, facilè tolerare multam sanguinis euacuationem, &c. si in extracto per phlebotomiam sanguine, multus purus sanguis, cum paucâ aliorum humorum permixtione reperitur, si morbi sanguinei passim per vrbem vagantur, &c.

§. II.

Signa Bilis abundantis.

Signa bilis in corpore abundantis aut morbum facientis: si color oculorum & faciei & totius corporis pallidus est & fuscus, sputa & excrementa citrina ac flaua, fortè etiam alba vt in phrenitide; si erysipelata vspiam appareant, si periodus febris, quâ æger laborat, est tertiana; si morbus exacerbatur in meridie, hoc enim est tempus, quo bilis in corpore maximè grassatur; si aliàs & antea biliosis morbis ægrotarit; si in extracto per phlebotomiam sanguine plurima bilis supernatat, si somnia turbulenta & truculenta de incendiis, rixis & pugnis præcesserint; si vigiliæ seu defectus somni adsit; si æger calidis cibis, vt vino & aromatibus, vsus fuerit; si valde afficitur frigidis ac humidis cibis, à calidis verò læditur; si morbus, quo laborat, maximus est & acutissimus, si dolores intensissimi & pungitiui; si æger complexionis est biliosæ si iuuenis; si est æstas & regio calidissima; si biliosi morbi grassentur, vt dysenteriæ, erisipelata, tertianæ, si sitis est vehemens, lingua citrina, amara, nigra; si ab assumptis cholagogis meliùs habet, eàque faciliùs fert; si consuetæ fortè bilis vomitus cessauerint, si æger est iracundus, inquietus; vrina flaua, ignea, mordax, cum pauco sedimento; pulsus celer, magnus, frequens, durus; sudores flaui seu indusia flauedine tingentes; si aurium excrementa multa & flaua, &c.

§. III.

Signa Pituitæ abundantis.

Signa pituitæ abundantis vel morbum facientis sunt: sensus hebetes, motuum tarditas, partium omnium grauitas & segnities, mentis pigritia, obliuio, somnolentia pulsus tardus, paruus, rarus, mollis, corpus album, molle, frigidum tactu, ætas puerilis aut senilis, hyems, morbi pituitosi, grassantes, si æger aliàs morbis pituitosis laborarit, phlegmata alba, mucosa, multa è corpore prodeuntia, per nares, os vomitum, deiectiones, saliua dulcis, insipida, paucitas sitis, nisi forsan phlegma, quod in corpore est, sit salsum, appetitus calidorum & iuuamen ab eis, læsio à frigidis, nausea, eructatio, diminuta coctio, ructus acidus, temperamentum ægri frigidum ac humidum, ætas senilis, victus prægressus pituitosus, vita sedentaria, habitatio circa mare, regio frigida, hyems, sexus muliebris, tumor in corpore œdematosus, dolor grauatiuus, menses albicantes pituitosi, vrina alba, pallida, modò tenuis, modò crassa & turbida, pedes œdematosi, in extracto sanguine pituita multa, somnia de aquis & pluuia, &c. si typus febris est quotidianus, cùm morbus est, qui à variis humoribus gigni potest; quando est à pituitâ, erit minor, ac leuior, & symptomata mitiora. A morbi genere etiam pituita cognoscitur, vt si est paralysis, epilepsia, apoplexia; nam hi morbi à pituitâ maximè oriri solent. A parte affecta, vt si est caput, stomachus, intestina, vesica; nam hæ partes maximè à pituitoso humore molestantur.

§. IV.

Signa Melancholiæ abundantis.

Si est solito timidior, mœstus, solitarius, color faciei liuidus; insomnia turbulenta, terribilia; morbi melancholici aliàs prægressi, vel nunc etiam præsentes, vt lichenes, varices, quaternæ, scirrhus lienis; si morbi melancholici grassantur, si tumor vspiam durus & frigidus, dolor grauatiuus, si est autumnus æger complexionis melancholicæ, si consuetæ hæmorrhoïdes vel sint suppressæ, vel fluant & æger eis iuuetur; pulsus paruus, tardus, durus; ructus acidus, vrina nigra, crassa, interdum & tenuis, cùm scilicet nihil melancholiæ expurgatur; menses nigricantes, sudores linteamina nigrefacientes, si excrementa nigra per vomitum vel deiectiones expurgantur, præcedens victus ratio melancholica, si melanagogis assumptis iuuatur, appetitus deprauatus seu caninus. Morbi species melancholiam ostendit, vt si est cancer, elephantiasis, quartana, scirrhus, varices, scorbutus, hæmorrhoïdes. Pars affecta etiam ostendit melancholiam; vt si in regione lienis dolor sentiatur.

§. V.

Signa seri abundantis.

Stomachus frigidus, lienis durities & obstructio, sputatio multa, vrina suppressa vel valde multa, sudor suppressus aut magna pronitas ad eum; facies, pedes tumidi & œdematosi, æger pallidus, cachechius, in extracto sanguine serositas plurima; parte aliquâ tactâ vel vulneratâ serositas multa effluens, vrina cruda & aquosa, alui deiectio liuida ac mollis; ab hydragogis iuuatur; aquositas multa à pharmaco purgatur, pruritus multus per totam cutem sine scabie aut pustulis; si multa aquæ potio præcessit, & vsus fructuum frigidorum, vt cerasorum, persicorum, cucumerum, melonum, &c. adest corporis ἀθροφία, sitis quoque ob seri salsitudinem, venter tumidus & asciticus, scrotum aquâ tumet, hydatides seu vesiculæ aquâ plenæ in corpore apparent.

§. VI.

Signa flatuum abundantium.

Ventriculus frigidus ac humidus, caloris debilitas, vsus ciborum: flatulentorum prægressus, complexio melancholica, lien melancholico humore turgens & obstructus, nam melancholia flatulentiam parit. Alij à flatu affectus prægressi vel comitantes, vt aurium tinnitus, oscitatio, palpitatio, colica, frequentes ructu crepitúque flatus, & ij cum leuamine; à crudis & frigidis læditur, & à calidis ac flatus discutientibus iuuatur; vsus ciborum flatulentorum prægressus, vt cereuisiæ recentis, leguminum musti, fructuum ac olerum, murmur in ventre frequens, vrina bullosa, si flatus in ventre concluditur, venter percussus instar tympani sonum edit.

CAP. IV.

Signa Diagnostica morborum.

SIgna morborum alia ostendunt morbi speciem, ala morbi differentias, scilicet, an morbus sit vnus, an plures, simplex an compositus, primarius an per consensum, mali vel boni moris, magnus aut paruus, acutus vel longus, &c. Signa, quæ morbum indicant, sæpe etiam indicant partem affectam: & contrà interdum pars affecta citiùs cognoscitur, quàm morbus; interdum contrà: sic si excernatur pus, statim cognoscitur morbus, & scitur esse vlcus vel abscessum; sed adhuc ignoratur in quâ parte consistat; contrà, si dolor in vesicâ sentiatur, aut vrinæ

ſuppreſſio adſit, ſtatim cognoſciturpars affecta, ſc. veſica; ſed affectus propterea adhuc non cognoſcitur: ſi dolor maximus eſt in ſtomacho vel capite, cognoſcitur bene pars affecta, ſed non ipſe affectus. Aliqua ſymptomata ſunt, quæ maximè ſequuntur naturam partis, vt propriæ partium actiones læſæ: aliqua verò quæ ſitum partis, vt dolores; & talia maximè indicant partem: aliqua non tam naturam partis ſequuntur, quàm potiùs naturam cauſæ morbificæ aut morbi, vt ſputa cruenta & purulenta; & illa potiùs indicant morbum ac morbi cauſam, quàm partem affectam.

Porrò morborum inueſtigatio eſt difficilis valde, cauſæ variæ ſunt: prima eſt, quia morbi interdum ſunt recentes & primùm incipiunt: nam incipientes morbi difficulter cognoſcuntur, eodem modo quo herbæ recenter & terrâ pullulantes. Ratio eſt, quia tum ſymptomata adhuc non ſunt manifeſta, neque tam multa; plurima enim demum poſt vel in ipſo morbi decurſu ſolummodò ſuperueniunt; cui accedit, quòd in morbis à fluxionibus materia huc illuc fluctuet, priuſquam parti inſederit. Hinc in principio ſymptomata ſunt confuſa ac diuerſa, provt variæ partes afficiuntur, ex quibus non poteſt præcisè morbus vnus cognoſci. Secunda cauſa eſt, quòd multi morbi ab eâdem cauſâ oriantur, & quòd diuerſi morbi in eâdem parte reſideant. Eadem autem cauſa materialis, & eadem pars affecta plurima ſymptomata eadem producunt: eadem autem ſymptomata eundem affectum indicant; & ideò per illa diuerſi affectus non poſſunt bene diſtingui. Propter hanc cauſam ſynochus putrida à non putridâ difficulter diſtinguitur; febris tertiana à febre ardente; quia vtriúſque ferè eadem eſt materia, eadem pars affecta, & ſic ex conſequenti ſymptomata non multùm diuerſa. Tertia cauſa eſt partium vicinarum vnio ac conſenſus, propter quæ fit, quòd malum exiſtens in vnâ parte, etiam coafficiat aliam, & ſæpe plures; vnde non ſolùm fiunt ſymptomata conſequentia vnam partem affectam, ſed diuerſas; quæ ſymptomatum confuſio ac diuerſitas eſt cauſa, cur medicus nequeat ſcire, quæ pars affecta, quis morbus, aut quæ cauſa eius: ſic vicinia renum & inteſtinorum nephriticum dolorem cum colico ſæpe confundunt: Continuitas extremitatis penis cum veſicâ, facit aliquando vt cognoſci nequeat, an affectus in pene ſit an veſicâ: quandoquidem à veſicæ vlcere & affectu penis extremitas eodem modo dolet & prurit, ac ſi affectus eſſet in eo. Dolor, qui ad clauiculam aſcendit, multos quotidie in penis inflammatione à dextri lateris pleuritide diſtinguendâ decipit: peripneumonia à pleuritide difficulter diſtinguitur, præcipuè in iis, qui pulmonem coſtis ad natum habent, quòd non paucis contingit. Quarta cauſa eſt: quòd multæ partes ad eandem actionem conſpirent, & eiuſdem actionis ſint inſtrumenta; hinc illâ actione læſione, ignoratur cuius inſtrumenti vitio ea ſit adſcribenda, an huius an illius; & conſequenter, quis affectus per eam ſignificetur, non ſcitur. Tuſſis, difficilis etiam reſpiratio, & tracheæ, & diaphragmatis, & pulmonis, & coſtarum vitio oriri

 poſſunt,

possunt,& sic nullum peculiarem affectum indicare possunt. Nimia symptomatum vehementia etiam reddit morbos occultiores; nam facit vt per sympathiam multa alia symptomata oriantur, quæ non sunt secundùm sed extra naturam morbi; & tùm in illâ diuersitate symptomatum nescit Medicus, ex quo symptomate debeat de morbi causâ, de morbo, & parte affectâ iudicare; quia non potest dignoscere, quæ inter omnia illa symptomata sint essentialia morbi, quæ consequentia, & quæ per consensum facta; sed hoc symptoma hanc, illud illam partem affectam indicat; hoc talem, aliud alium morbum vel causam; vnde in tanto symptomatum concursu nescit, quo se vertere debeat, & cui morbo debeat illa præcipuè imputare. Quinta & maxima causa est, morborum diuersorum concursus; vnus enim morbus habet vnius tantùm generis symptomata, multi verò concurrentes, habent symptomata diuersa: multitudo & confusio illa symptomatum parit difficultatem, vt dictum est; nam scire non possumus, an illa symptomata sint ab vnâ causâ, an verò à diuersis, an à se mutuò dependeant, & quomodo possint esse simul, an ob mutuum consensum partium, an aliquâ aliâ ratione. Et cùm videmus omnia illa symptomata ab vno morbo oiiri, putamus nos morbum ignorare, & esse nouum morbi genus nobis incognitum. Etsi symptomata aliquando sint contraria; si ex vno nobis videmur cognoscere morbum aut causam, ex altero contrarium, quod ex tali morbo vel causâ scimus oriri non posse, tunc iudicamus nos totum affectum ignorare; ex quo maximus error contingit. Alia causa ignorationis morborum est, quando vnus morbus in alium morbum mutatur; vt cùm phrenitis transit in lethargum, pleuridis in peripneumoniam, colica in paralysin, &c. tunc enim diuersa & contraria symptomata se mutuò consequuntur, quæ eandem, quæ iam dicta est, pariunt confusionem.

Capvt V.

Signorum Diagnosticorum Morborum fontes.

Signa Diagnostica morborum ex variis fontibus sumuntur; generatim autem maximè ab his quatuor: causis sc. internis, symptomatibus, parte affectâ, iuuantibus & nocentibus. Sub causis continentur, ætas, regio, anni tempus, parentes, aëris constitutio, victus ratio, sexus, dispositio corporis, vt obesitas vel gracilitas, figura vt magnitudo ventris, crurum &c. consuetudo, complexio, &c. Sub symptomatibus continentur actiones læsæ, corporis affectus, excrementa vitiosa, dolores, &c.

A regione morbi cognoscuntur, quia certi morbi in certis regionibus magis grassantur; sic sudor Anglicus in Angliâ: scorbutus in maritimis Regionibus: Elephantiasis Alexandriæ; Podagra & Anxiones ad articulos in Scythiâ.

Ab anni tempore: nam similia anni tempora similes morbos inducunt; æstas biliosos, hyems pituitosos, catarrhos, &c.

A cibi genere: nam ab eo, quòd aliquis semper est vsus cibis calidis, cognoscitur morbus aut intemperies, quâ intus in stomacho, hepate, aliisque partibus laborat, esset calida.

Ab epidemiâ aëris constitutione: quia si aliqui morbi communiter grassantur, de iis statim potest esse suspicio.

Ab ætate: si senex est, colligitur morbus frigidus & à pituitâ si iuuenis, calidus & biliosus.

A parentibus: nam si parentes fuerint arthritici, phthisici, calculosi, leprosi, aut aliquo morbo hæreditario laborantes, de iisdem in filiis suspicio est.

A consuetudine; vt si æger aliquis aliquo morbo frequenter solet laborare; nam si quis pleuritide frequenter laborauit, cùm dolorem in latere sentire incipit, suspicio iterum erit pleuritidis.

A sexu; sic Eunuchi neque podagrâ laborant, neque calui fiunt, mulier etiam, inquit Hippoc. podagrâ non laborat, nisi menstrua defecerint.

A vitæ exercitio: sic studiosi distillationibus pituitosis, & melancholicis morbis obnoxij sunt; sedentarij omnes facilè calculum incurrunt; qui multum scribunt, pectoris dolores & viscerum obstructiones; acupictores oculis debilitantur; infectores pannorum phthisi facilè corripiuntur; auri fabri & typorum fusores paralysi; nautæ & qui mari adhabitant, scorbuto.

A corporis dispositione & figurâ: obesi morbis frigidis, apoplexiæ, obstructionibus obnoxij sunt; qui venas latas habent, in morbos calidos sunt proni, qui verò angustas, in frigidos.

Ab animi affectibus: Iracundi, celeri ingenio præditi calidis ac biliosis morbis; torpidi, stupidi & somnolenti morbis pituitosis.

Ab intermissâ aliquâ solitâ euacuatione, morbi etiam possunt dignosci: sic si quis post hæmorroïdes suppressas in morbum incidat, illum esse melancholicum colligi potest; eodem modo de suppressis aliis euacuationibus iudicandum est.

Porrò à symptomatibus etiam cognoscuntur morbi, vt actionibus læsis, excretis, corporis qualitatibus: sic pulsus celer, creber, magnus febrem indicat, deglutitio læsa anginam; mictio impedita calculum aut carunculam; dolor pulsatorius ac punctorius phlegmonem, &c. rigor febres intermittentes indicat, non continuas; sed rigor tertianam indicat, frigus quotidianam, horror quartanam.

Tempus symptomatum etiam morbum indicat: sic dolores nocte magis augeri, morbi gallici indicium sunt; auessiones tabidis de nocte magis quoque fiunt, &c.

Ab excrementis: si pus excretum vlcus vel abscessum significat: sic si caro aut membranæ excernantur, idem indicant; nam si caro, vlcus in

visceribus ac partibus carnosis, vt pulmone, hepate, renibus, &c. si membranæ, in partibus membranosis, vt trachæâ, intestinis, vesicâ; Et arenæ in vrinis calidam intemperiem & calculum significant; alui fæces, seminibus cucurbitæ similes, latum vermem significant; cibi non mutati diarrhœam, potus non mutatus diabetem; suppressa excrementa & flatus in eo, qui ventris dolore laborat, colicam indicant; vrina crocea & fæces albæ iterum; sanguis per venæ sectionem extractus & non concrescens ac putridus, elephantiasim indicat.

A qualitatibus: vngues curui tabem significant; lingua nigricans, lentores circa dentes & in faucibus, febrem ardentem; calor flauus totius corporis vel oculorum, iterum; niger, aquatum, pallidus in virginibus menses retentos, & vteri obstructionem; maculæ liuidæ in tibiis & scapulis, præcipuè si cum exulceratione gingiuarum aut palati sint coniunctæ, scorbutum indicant; magnus rubor maxillarum peripneumoniam; fœtor exeuntium putredinem ac corruptelam aliquam humorum; maximus fœtor putrescere partes indicat; tumor pectinis in ischuriâ obstructionem meatus vrinarij seu colli vesicæ; tumor dextri hypochondrij obstructionem & scirrhum hepatis: sinistri scirrhum lienis indicat; tumor inguinis & scroti herniam; tumor œdematosus pedum, cachexiam & hydropem incipientem totius corporis seu anasarcam; ventris totius ascitem ac tympanitem; ascitem, si venter vnâ manu percussus contra alteram manum, quasi fluctuantem aquam, proiiciat; tympanitem, si instar tympani percussus sonet.

Ex parte affectâ morbus aliquâ ratione nosci potest, dolor renum & lumborum calculi suspicionem mouet; dolor in perinæo calculi vesicæ; dolor ventris colicæ, aut in pueris vermium. In summâ, quo morbo vnaquæque pars magis affici nata est, illius morbi suspicionem parit, si ipsa malè habere percipiatur.

A iuuantibus & nocentibus morbi quoque cognoscuntur: si calida iuuant, intemperies est frigida; si frigida, calida; quæ colicam, scorbutum, calculum, &c. iuuare prædicantur, colicæ, scorbuti, calculi suspicionem faciunt. Et hi sunt fontes signorum, vnde signa diagnostica morborum desumuntur: nunc ad ipsa signa in particulari transeamus.

CAP. VI.

Signa differentiarum morbi accidentalium & generalium.

§. I.

Signa Morbi magni vel parui.

MOrbus est tripliciter magnus; vel est magnus secundum accidentia, quia scilicet, eius propria & pathognomonica symptomata sunt

magna & valdè intenſa:vel eſt magnus ob ſuam malignitatem ac malum morem; vel eſt magnus ob nobilitatem partis affectæ, quam occupat.

Signa morbi magni etiam triplicia ſunt: nam & illa ſigna, quæ morbum ſecundum eſſentiam ſuam magnum eſſe indicant; & illa, quæ indicant morbum malignum eſſe; & ea, quæ indicant morbum conſiſtere in parte principe ſeu nobili; omnia ſunt ſigna magni morbi.

Magnitudo autem morbi ſecundum eſſentiam cognoſcitur vel per ſe ipſam, ſeu ex propriâ ſuâ naturâ, vel ex magnitudine cauſæ prægreſſæ vel præſentis, vel ex magnitudine effectuum ſeu ſymptomatum; nam de ſignis malignitatis mox ſeorſim agemus. Per ſe ipſum cognoſcitur morbus magnus, vt ſi eſt Apoplexia, gangræna, cancer, elephantiaſis, &c. illi enim morbi ex naturâ ſuâ ſunt magni: & ſic cùm ſunt præſentes ex ſe ipſis cognoſcuntur eſſe magni ſine vllis aliis ſignis: ſic intemperies tùm eſt magna, cùm calor eſt maximus; poſtremò vlcus vulnus etiam ſunt magna, ſi ipſe tumor, vlcus, vulnus oculis videntur maxima; & ſic de aliis. 2. cognoſcitur magnitudo ex magnitudine cauſæ, vt ſi cauſa eſt ſanguis; nam ille eſt principaliſſimus humor, & in toto corpore eſt copioſus: ſi venenum aſſumptum morbi cauſa ſit; ſi magnum vulnus, ſi magnus lapis ſuper caput ceciderit, cognoſcis morbi magnitudinem.

Ad magnitudinem cauſæ refertur diſſimilitudo morbi à naturâ ægri, anni tempore, regione, ætate, &c. contrario enim naturæ & anni tempore morbo laborare, cauſæ & proinde etiam morbi magnitudinem arguit. Cognoſcitur etiam magnitudo morbi ſecundùm eſſentiam ex propriis & pathognomonicis ſignis maximis, quando ſcilicet propria ſymptomata morbi in ſuo genere ſunt maxima, vt cùm eſt affectus ventriculi, ſi inappetentia ſit magna, ſi vomitus ſit maximus, &c. Cùm eſt affectus oculi, ſi cœcitas ſit maxima. Cùm eſt colica, ſi dolor eſt intenſiſſimus. Cùm eſt pleuritis, ſi reſpiratio ſit difficillima, tuſſis maxima, dolor intollerabilis: in ſummâ, quando vnaquæque actio in ſuo genere maximè eſt læſa, tùm dicitur ille morbus in ſuo genere magnus. Morbus magnus cognoſcitur etiam non ſolùm ex pathognomonicis ſignis magnis, ſed etiam ex multitudine & magnitudine aliorum ſymptomatum ſuperuenientium ſic: aut aſſidentium; vt ſi eſt incompeſcibilis ſanguinis fluxus, dolor maximus aut valdè diuturnus, vigiliæ, cibi faſtidium, conuulſiones, deliria, ſyncope, pulſus parui inæquales, excrementa liuida, virium deiectio, excretio alicuius excrementi per vulnera, & quando talia ſymptomata ſunt ſimul cauſæ morbificæ.

Magnus morbus etiam cognoſcitur ab excellentiâ partis affectæ, ſi ſit cerebrum, cor, hepar, ſtomachus, &c. hinc vulnera dicuntur magna, ſi neruos, thoracem, ventriculum, inteſtina afficiant. Magnitudo morbi etiam ex iuuantibus & nocentibus cognoſcitur, vt ſi multis magniſque remediis non cedat; ſi ſtatim quàm maximè augeatur, niſi magna remedia ſint adhibita, &c.

§. II.

§. II.

Signa Morbi maligni.

Malignus morbus idem ferè est quod magnus; nam morbi maligni sunt magni morbi; in eo tamen differunt, quòd morbus magnus habeat symptomata pathognomonica magna, malignus verò non; sed habet symptomata parua, & sic ipse morbus videtur paruus; & interim clam cordi, spiritibus, calori natiuo & vitæ insidiatur, & habet aliqua symptomata superuenientia maxima & lætalia, vt conuulsionem, delirium, animi deliquia, fluxum sanguinis per nasum aut intestina, exanthemata, &c. Porrò signa malignitatis à plurimis etiam sumuntur, vt ab ipsâ morbi essentiâ, causis, parte affectâ, effectibus & symptomatibus.

A morbi essentiâ; quia si est Elephantiasis, cancer, carbunculus, pestis, &c. eo ipso, quo tales esse cognoscuntur, sine vllis aliis signis, cognoscuntur esse maligni.

A parte affectâ: sic vlcera vteri, tendinum, ani caries ossium, vulnera neruorum possunt dici morbi maligni.

A causis; nam si à vitio aëris fit, ab aquis putridis, à venenis, à cibis malignis, assatione & putredine humorum, cognoscitur quòd sit morbus malignus; nam etiamsi non adsint pessima symptomata, est tamen timendum, quòd breui superuenient, æquè bene potest esse morbus malignus; nam tales morbi clam homines interimunt, etiamsi nulla signa magna aut mala videantur apparere: cuius ratio est, quòd natura in talibus causæ succumbat, nec cum eâ pugnet.

Cognoscuntur etiam ab effectibus seu symptomatibus; quia nullum adesse magnum aut vehemens symptoma, & nihilominus tamen laborantem esse anxium, inquietum, summè debilem, signum est malignitatis: sic etiam si malum parùm remittit, & à leui remissione iterum celeriter exacerbatur. Insuper adsunt sudores & excretiones in principio, & iis æger non leuatur, & simul extrema esse frigida, & peruigilium adesse.

A principio quoque corripi ægros summo cum dolore & tensione hypochondriorum, horrere sine causa, incalescere, sudare, sanguinem è naribus stillare, maximè si febricula sit lenta, & reliqua signa appareant veluti salutis; in principio apparere tumores paruos & minores, quàm morbo conueniant; inter plura signa nihil aut parum ostendentia vnum adesse valdè malum & pernitiosum, fraudulentum est & signum malignitatis; sine magnâ febre dentes nigro lentore abduci, & linguam esse acidam ac nigram, & cum tali siccitate non sitire; faciem mox à principio morbi esse indicibili quodam modo mutatam; oculos calidos & rubicundos, cum colore subfusco carnis circumpositæ, & palpebrarum demissione seu conniuentiâ; pulsum in magnitudinis febris comparatione paruum valdè esse, cum incredibili celeritate & frequentiâ; à paruâ

euacuatione vires esse valde deiectas, & statim pulsum paruum, inæqualem & frequentem fieri; deliquia animi frequenter sine causâ obuenire, omnia sunt signa malignitatis. Porrò maximus capitis & cordis dolor, isque mox à principio, corporis citra magnum dolorem inquietudo, inappetentia magna, vomitus, nauseæ sine causâ, difficultas respirationis, corporis intumescentia, excrementa valde esse mutata, æruginosa, nigra, vel flaua admodùm; sudores pauci frigidi per frontem ac ceruicem tantùm emanantes, vrina pauca intensè rubra subiugalis cum sedimento crasso, oleosa, viridis, nigra & similia, ad signa malignitatis sunt referenda.

§. III.

Signa morbi longi & breuis.

Longitudo ac breuitas morbi à variis noscuntur; à morbi specie, motu, prauitate, aut magnitudine, à parte affectâ, viribus, à causis internis & externis, à symptomatibus, à iuuantibus & lædentibus.

A morbi specie: quia morbi acuti sunt breues; acuti sunt, quia celeriter mouentur & statim habent maxima symptomata. Tales morbi breues sunt apoplexia, angina, pleuritis, viscerum & internarum partium magnæ inflammationes, febres acutæ & ardentes, &c. Morbi longi sunt paralyses, obstructiones, scirrhi, phthisis, hydrops, calculus, quartana, elephantiasis, morbus gallicus, scorbutus, podagra, melancholia hypochondriaca, vlcera interna, &c. Morbi omnes magni & maligni sunt breues; quia naturam citò prosternunt. Morbi parui etiam sunt breues; quia citò à naturâ superantur, vt ephemera febris omnia itaque signa, quæ indicant morbi magnitudinem, indicant etiam breuitatem. Morbi in passiuis qualitatibus tardè curantur, maximè in siccitate; vt in hecticâ & hydrope patet; in actiuis verò, & maximè in calore sunt breuiores difficilibus; morbi plures simul iuncti, cum vires sunt robustæ, faciunt longitudinem; cum vires sunt debiles, breuitatem, quia citiùs hominem perimunt. Morbi similes naturæ, ætati, regioni, &c. sunt diuturni, quia ab illis fouentur. Morbi etiam, qui per accessiones inuadunt, sunt longiores continuis, simplex morbus citiùs soluitur composito. Vlcera caua, sordida, fistulosa, callosa, aliis curatu sunt difficiliora.

A parte affectâ, quia morbi, qui multas simul partes occupant, si magni sint & periculosi, sunt breuiores; si salutares, sunt longiores. Morbi calidi & magni in partibus nobilibus, sunt valde breues, nec possunt esse diuturni, in ignobilibus verò possunt; partes enim nobiles magnas læsiones non diu ferunt. In ossibus vitia diutiùs durant, quàm in carne. Neruorum vulnera seriùs curantur quàm carnis. In profundis partibus, ad quas medicamenta non possunt bene peruenire, diutiùs durãt morbi, quàm in externis. Febres diu durant in corporibus vbi cutis est

adstrictas.

adstricta; in quibus verò non est adstricta non item. Partes calidiores, rariores, laxas habentes cauitates, per quas medicamenta assumi, & excrementa excerni possunt, citiùs curantur aliis. Vlcera ossium, pudendi, vteri, neruorum & articulorum, & quæ fouentur à continuo affluxu, humorum, sunt diuturniora. Partem affectam cordi esse vel propinquiorem vel remotiorem, morbos facit breuiores vel longiores. Apostemata in externis & remotis partibus seriùs suppurantur, quàm in cordis vicinis, ob caloris imbecillitatem. In parte quæ continuò moueri debet, vlcera seriùs curantur, vt patet in phthisi, quæ difficulter curatur, quia pulmo semper mouetur.

A robore virium: nam virium robur lætales morbos prolongat, salutares abbreuiat; & contrà virium imbecillitas lætales morbos abbreuiat; cùm sic ob earum imbecillitatem natura minùs valeat causæ morbificæ resistere; salutares verò prolongat.

A causis: à bile & sanguine sunt breuiores, & à pituitâ & melancholiâ sunt longiores: sic scirrhus, elephantiasis, quartana, contumaces morbi sunt; quia à melancholiâ oriuntur: paralysis, podagra, obstructiones, catarrhi; quia à pituitâ. Causæ magnitudo, multitudo & glutinositas in acutis celeritatem, in longis diuturnitatem parit. Mobilitas humorum & turgentia morbi faciunt celeritatem, non solùm in lætalibus sed & salutaribus. Errores, qui in ægris committuntur, salutares morbos prolongant, lætales abbreuiant. Ætas, Regio, anni tempus morborum etiam celeritatem causant vel longitudinem, nam morbi frigidi in senibus diutiùs durant, quàm in iuuenibus. Frigidarum regionum morbi sunt diuturni; autumnales quartanæ diuturniores sunt æstiuis. In corporibus pessimâ dispositione præditis, si morbus occidit, occidit celeriùs; si curatur, curatur seriùs. Qui calido sunt temperamento breuioribus laborant morbis, quàm qui frigido.

A symptomatibus omnium optimè breuitas ac longitudo morbi cognoscitur: In quo morbo symptomata multa & magna statim fiunt, & symptomata pathognomonica statim valdè augentur, & epiphænomena statim superueniunt, ille morbus breuis est futurus; id est, cuius morbi motus est celer, is quoque breuis est futurus; nam qui citissimè suum principium & augmentum transit, & statim ad statum venit, is breuis est futurus; contrà, qui illis temporibus diu hæret. An autem sua tempora citò & celeriter transeant, ex symptomatum incremento & epiphænomenorum superuentu cognoscitur; quapropter omnia illa signa, quæ apta sunt morbi tempora indicare, etiam possunt indicare morbi breuitatem vel longitudinem. Si morbus per paroxysmos inuadat, & paroxysmi anticipent, si sint intensiores, morbus erit breuis; si contrà, diuturnus. Accessio æqualis breuiorem, inæqualis & inordinata longiorem morbum indicat. Febres, quæ tertiâ die recurrunt, sunt breuiores; longiores, quæ quotidie; longissimæ, quæ quarto quoque die recurrunt. Plerumque symptomatum magnitudo morbi breuitatem indicat. Est

tamen distinguendum; nam in morbis lætalibus, quò symptomata sunt maiora, eò ipsi morbi sunt breuiores; in salutaribus verò quò maiora, eò sunt longiores: contrà, cùm minora symptomata, quæ acutos morbos indicant, vt febris continua, pulsus celeritas, magnitudo, capitis dolor, sitis, vigiliæ, delirium, linguæ ariditas & nigredo, inquietudo, anxietas, vrina rubicunda, &c. signa sunt breuium ac celerum morborum. Morbi qui facultates animales afficiunt, sunt longi, nisi respiratio grauiter lædatur. Morbi qui naturales facultates afficiunt sunt breuissimi: qui vitales, quò plures facultates afficiuntur, eò morbus maior est ac breuior.

Ab excretis, sic breuitas cognoscitur, cùm signa concoctionis apparent, & quò ea citiùs apparent, eò breuior morbus erit, nisi errores interueniant. Cùm concoctio perseuerat, breuior morbus est, quàm cùm est interrupta. Si concocta facilè & sine labore excernuntur, breuitatis morbi indicium sunt; præcipuè si excretio continuetur; nam si cessat, vel mortis vel salutis indicium est. Ea quæ & substantiâ & colore variant, morbi longitudinis indicium sunt: nam varij colores varios humores & varias dispositiones indicant, quæ difficilius vincuntur. Vnde Hipp. *in Aphor.* dicit; *frigidos sudores & deiectiones varias in morbo salutari longitudinem indicare*; dicit *(in salutari)* quia in lætali mortem accelerant. Excrementorum crassities & viscositas in acutis & lætalibus morbis breuitatem ac celerem mortem: in salutaribus tardam curationem indicant. Aquosa sanies in vlceribus eorum longitudinem indicat. In febribus sudores crassi & tenaces earum longitudinem indicant. In pleuritide sputum tenue vel nimis crassum malum est, & citam mortem; mediocre breuem curationem ostendit. In morbis, in quibus nulla fit concoctio, quantò tenuiora sunt excrementa, tantò faciliùs euacuantur, & tantò indicant morbum breuiorem; nam in morbis, qui concoquuntur, crassities indicat celeritatem; quia indicat coctionem: coctio enim procedit incrassando. Humores per vias latas & è directo excerni, securioris & breuioris curationis signum est, quàm contrà. Humorem extra corpus expelli, breuioris curationis signum est, quàm in apostemata conuerti.

§. IV.

Signa Morbi spurij vel exquisiti.

Morbus spurius cognoscitur etiam ex iisdem fontibus. 1. Ergo ex symptomatum magnitudine vel remissione: nam in spuriis ea semper sunt remissiora. Sic tertiana exquisita, quæ ex solâ bile fit, habet maiora symptomata, quam quæ ex bile pituitæ permixtâ. Sic pleuritis spuria non est tam vehemens sicut exquisita. Cognoscitur etiam ex motu morbi; nam morbum habere citissimum motum, & citissimè sua tempora pertransire,

transire, & ad statum venire, breuem; & symptomata statim crescere & augeri, accessiones ipsas esse magnas & intensas, signum est morbi exquisiti, & ex calidissimis humoribus orti: contraria verò spurij, & ex pituitâ vel melancholiâ permixtis geniti signum sunt.

Ab ipsâ etiam morbi essentiâ cognoscitur: nam in febribus, si calor tactu percipitur mordax & intensus, febris est exquisita, aliud spuria.

Ab excrementis etiam cognoscitur: si sedimentum in vrinis acutorum est crassius & pituitosius, signum est morbi spurij: si humor, qui expellitur tussi, vomitu, deiectionibus, &c. non est ita biliosus, sed habet multam materiam albam, viscidam, pituitosam aut serosam admixtam, morbus spurius est. Sic in pleuritide sputum minus flauum, sed albicans, signum est pleuritidis nothæ.

A parte affectâ: etenim morbus dupliciter spurius est, & ratione causæ, & ratione partis affectæ; sic in pleuritide dolorem ad scapulas ascendere est signum pleuritidis veræ & exquisitæ; quia signum est eam esse in costis veris: descendere verò eam ad hypochondria, signum est eam esse in costis mendosis. Sic in anginâ respirationem & deglutionem esse difficillimas, & exteriùs nullum tumorem apparere, nec dolorem ad tactum exacerbari, signum est anginæ veræ; quia est signum phlegmonis existentis in musculis internis faucium: at illa contrario modo se habere, signa sunt anginæ spuriæ.

§. V.

Signa Morbi primarij vel per consensum.

Ex iisdem etiam fontibus petuntur: petuntur scilicet ex morbo, parte affectâ, causis, symptomatibus, iuuantibus ac nocentibus, &c.

A morbo; quia si præcessit morbus in parte vnâ, & sequatur morbus in aliâ parte, est indicium morbum secundum esse per sympatheiam; maximè si partes sunt tales, quòd inter se solent habere sympathiam. Sic si quis oculos caligine obductos habeat, & simul adsit dolor stomachi vel præcesserit, indicium est caliginem illam esse per sympathiam stomachi; maximè si oculi per se non videantur malè habere: hoc manifestiùs erit, si vnâ parte malè habente altera etiam peius habeat; & contrà. Vbi magnitudo est signum protopathiæ, remissio & paruitas est signum sympathiæ; maior enim est morbus per protopathiam, quàm qui est per sympathiam: sic intensissimus dolor capitis non potest esse nisi per protopathiam; mediocris etiam potest esse per sympathiam. Symptoma ergo esse minora, & etiam non esse omnia, quæ in morbo per protopathiam adesse solent, signum est sympathiæ; nam morbi per protopathiam in eodem magis tenore perseuerant, quia causa eorum semper est præsens parti affectæ; proinde eam perpetuò eodem & æquali tenore afficit. Morbi per sympathiam magis per interualla recurrunt; quia causa est absens,

abſens, & tantùm per interualla parti communicatur; ſic mala & dolores, quæ ſecundum acceſſiones febrium in aliquibus partibus oriuntur, ſunt per conſenſum.

A parte affectà hoc etiam colligitur: nam ſi pars affecta talis ſit, vt alicuius alterius conſenſu pati nata ſit, cùm ipſa affecta eſt, per conſenſum laborare ſuſpicio eſt. Sunt enim in corpore aliquæ partes, quæ aliarum conſenſu magis affici ſolent: ſic caput ventriculo condolere conſueuit, & etiam contrà, ventriculo affecto, dolores capitis ſequuntur: capite læſo, vt in vertigine, cranij fracturâ, ventriculi nauſea & æruginoſæ bilis vomitio ſubſequuntur. Caput etiam vtero ſummè condolet, maximè eius pars poſterior: non rarò etiam inteſtinis, vt in vermibus puerorum patet. Ventriculus etiam vtero condolet, renibus, veſicæ, & inteſtinis; ſic colicam, calculum, vomitiones, ſtomachi debilitas comitatur. Caput pedibus etiam conſentit; nam à pedum frigiditate & humiditate capitis dolores, & refrigerationes, & catarrhi oriuntur: ab aurâ venenatâ à pedibus aſcendente aliquando epilepſia contingit. Iecur cum clauiculâ, dorſo, & coſtis mendoſis circa partem dextram conſenſum habet. Affecto ſtomacho dolor ſub & in dorſo ſentitur. Veſicâ affectâ dolor in extremo ſiue ſupremo virgæ percipitur. Vterus cum inguinibus & mammis conſenſum habet. Rectum inteſtinum cum vtero & collo veſicæ. Hinc à partu contingunt hæmorrhoïdes; à calculo veſicæ inteſtini recti læſa retentio: cùm enim calculo veſicæ affecti mingere volunt, etiam excrementa reddere coguntur. Aures & fauces pulmonibus conſentiunt; hinc cùm in faucibus aliquid inſtillat, tuſſis ſubſequitur; cùm aures purgando ſcalprum profundiùs imponimus, itidem tuſſis exoritur. Cor ſtomacho condolet, vt in cardiacâ eſt manifeſtum. Tandem omnes partes cordi, & cor omnibus partibus principibus facilè conſentit.

A cauſis etiam colligitur conſenſus: nam ſi cauſa eſt talis, quæ facilè vel difficulter affectum per conſenſum facit, ex eo, qualis affectus ſit, facilè cognoſci poteſt. Morbi qui ex pituitâ & melancholiâ ſunt, non ſunt per conſenſum. Sed magis qui ex flatibus, vaporibus, calidis tenuiſque humoribus oriuntur; propterea, quod hæ natæ ſint facilè ab vnâ parte in aliam ferri; illi non item. Si nullæ præceſſerint cauſæ, quæ morbum per conſenſum facere potuerint, ſignum eſt eum per protopathiam ac primarium affectum eſſe.

A ſymptomatibus ſigna capiuntur; nam in quâ parte ſymptomata priùs apparuerunt, illa ægrotat per eſſentiam: in quâ ſecundò, illa per ſympathiam. In quâ priùs etiam deſierit, illa per conſenſum laborat, in quâ diutiùs perſeuerat, illa per eſſentiam. Symptomatum magnitudo, vt dictum eſt, indicat protopathiam. Nonnulla ſymptomata aliis magis per conſenſum fiunt: ſic capitis dolores, vomitiones, peruigilium, deliria, deiecta appetentia, ſæpe non vicinæ partis, ſed remotarum conſenſu fiunt.

A

A iuuantibus & lædentibus etiam ſigna capiuntur: ſic dolente capite ſi remedia ventriculo adhibeantur & proſint, ſignum eſt dolorem capitis vitio ventriculi eſſe factum; ſin minus, primario vitio cerebri.

Verùm Notand. 1. In hâc morbi primarij ac per conſenſum indicatione interdum deceptionem contingere poſſe;nam,vt docet Auerrhoës 4. *Coll. cap.*45. ſæpe affectus putatur eſſe per ſympathiam, cùm tamen reuerâ ſit per eſſentiam. Pro quo ſciendum eſt, conſenſum eſſe duplicem; alium acceſſionis, alium morbi; poteſt morbus ſecundum acceſſionem aliquam eſſe per conſenſum, & tamen ſecundum ſe totum eſſe per protopathiam: verbi gratia,poteſt eſſe, quòd quis habeat caput valde debile & alio vitio affectum, ſic tamen, quòd illud vitium in eo non cauſet dolorem;tùm aſcendente aliquo vel minime vapore ex ventriculo, qui aliàs, ſi caput non ægrotaret, non eſſet ſufficiens dolorem inferre caput dolebit;ille dolor eſt quidem per conſenſum ſecundum illam acceſſionem, & tamen caput interdum eſt reuerà affectum per eſſentiam. Morbus ergo, & debilitas, & læſio in capite eſt per protopathiam, ſed tamen illa acceſſio doloris eſt per ſympathiam. Ex hoc autem poteſt deceptio contingere; quia ex hoc, quod ille dolor propter aliquorum vaporum aſcenſum colligatur eſſe per conſenſum, poſſet cogitari, quòd cerebrum tantùm per conſenſum ægrotaret, & nullus ſit in eo affectus aut debilitas per conſenſum; cùm tamen contrarium eſſet verum. Sic poteſt aliquis laborare Epilepſiâ per eſſentiam, & tamen fieri, vt eius acceſſiones aliquæ aliquando fiant per conſenſum. Qui autem videret illas acceſſiones eſſe per conſenſum, ſi ex eo iudicaret totum morbum eſſe per conſenſum, iſte abſque dubio in eius curatione grauiter erraret.

Nota 2. quòd pars, quæ antea ſemper per conſenſum laborauit, tandem etiam idiopathiam induat; ex quo etiam deceptio fieri poteſt quia ſi ex eo, quòd antea per ſympathiam laborauit, iudicaremus, quod poſt & ſemper adhuc ſympathiâ laboraret, erraremus; ſympathia enim paulatim in idiopathiam tranſit, vel ſecundum totum, vel ſaltem ſecundum partem. Hoc autem an factum ſit, cognoſci ex eo poteſt; quia ſi pars mandans & primariò affecta meliùs habeat, & tamen ſecundarius affectus propter hoc non iuuatur, ſignum eſt partem ſecundariò laborantem etiam affectum aliquem per eſſentiam induiſſe, aut morbum primarium admiſiſſe.

Nota 3. quòd aliquando duæ partes ab vnâ eademque cauſâ lædantur;in eo caſu, eò quòd vna parte affectâ altera etiam afficiatur,ſuſpicio eſſe poteſt, quòd vna pars afficeretur per conſenſum alterius; ſed deceptio ex eo eſſet, quòd ab vnâ cauſâ vtraque æquè primariò poſſet laborare: ſic, verbi gratiâ,ex defluxu humoris bilioſi in caput & ventriculum poteſt vtraque pars æquè primariò affici; ſic tamen quòd priùs afficeretur ventriculus ob vicinitatem, ſeriùs cerebrum ob diſtantiam: in illo inquam caſu facilè putari poſſet, cerebrum laborare vitio ſtoma-

chi; ex eo, quod cerebrum laboret posterius, ventriculus priùs; & quòd illa mala se mutuò sequantur; & vno posito alterum ponatur, & vno cessante alterum cesset; & tamen vtraque æquè primariò laborauit.

§. VI.

Signa Morbi simplicis vel compositi.

Simplex morbus cognoscitur, cùm symptomata sunt pauca, vel simplicia, & omnia eiusdem generis, & sibi mutuò consentientia, & in vnius solius affectus declarationem conspirantia. Morbi verò complicati censendi sunt, quando varia diuersi generis symptomata & ferè contraria sunt, & quæ omnia ab vno simplici morbo vix proficisci posse videntur; & talia, quæ diuersas partes affectas esse indicant; nam cùm diuersæ partes affectæ esse indicantur, tùm verisimile est diuersos etiam esse affectus: nam pro diuersitate subiectorum diuersificantur sæpè accidentia; sic cùm est læsa visio, & simul læsa respiratio, indicantur diuersæ partes affectæ, oculi scilicet & pulmo; & consequenter indicantur diuersi & complicati morbi: vnus enim idemque affectus non videtur posse vtrique parti insidere; interim tamen iudicium hoc est adhuc incertum; nam sæpe contingit vnum eundémque morbum diuersas partes occupare, & tunc ex diuersitate partium affectarum non potest diuersitas morborum iudicari. Pro quo sciendum est, difficile esse morbos complicatos cognoscere: ratio est, quia in tali casu non est signum aliquod pathognomonicum proprium alicuius morbi, sed symptomata sunt plura ac confusa; vel non sunt sincera sed permista, & vnum est retusum ab altero, & habet aliquid de altero sibi permixtum; vnde symptomata fiunt obscura & obfuscantur, & sic nullum symptoma syncerum pathognomonicum cognoscitur: aut in multitudine symptomatum, etiamsi sincera sint, non potest sciri, quodnam ex iis omnibus sit pathognomonicum, & an sit vnum, an plura. Notandum ergo, quod morbi complicati vel sint cum sui generis morbis, vel diuersi: quando complicantur cum morbis diuersi generis, tùm illi faciliùs inter se distinguuntur; ratio est, quia tum singulorum symptomata sunt diuersa & diuersi generis, adeò vt ostendant se non posse ab vno eodemque affectu causari, sed tantùm à diuersis. At cùm complicantur cum morbis eiusdem generis, tùm difficiliùs distinguuntur; quia ob similitudinem symptomata putantur ab vno morbo proficisci. Denique illi morbi, qui complicantur vel sunt in eadem parte, vel in diuersis partibus, vel vterque in toto. Si vterque est in toto, vel eâdem parte, tùm difficiliùs distinguuntur; si in diuersis, faciliùs: ratio est, quia diuersæ partes affectæ producunt diuersas genere læsas actiones, ex quarum diuersitate dum iudicamus diuersas partes affectas, iudicamus diuersos esse morbos. Et cùm in eâdem parte sunt plures morbi, ex vnitate partis affectæ putamus vnum esse

morbum;

morborum; & contra, quando vnus morbus est in diuersis partibus, ex pluralitate partium affectarum iudicamus plures esse morbos, & sic fallimur, maximè dico, quia vel ipsa pathognomonica morborum signa permixtione illâ inter se sunt obscurata; vel quia in multitudine symptomatum non cognoscitur, nec scitur, quænam ex illis sit vera signa pathognomonica, &c. Et hæc signa sunt differentiarum accidentalium & generalium. Sequuntur signa differentiarum essentialium & magis particularium: & primò intemperiei.

CAP. VII.

Signa Differentiarum morbi essentialium & magis particularium.

§. I.

Signa morbi calidi, frigidi, humidi & sicci omnia etiam petuntur à fontibus supra dictis.

Signa Morbi calidi.

A causis: si præcesserunt causæ calefacientes; vt anni tempus calidissimum, mora sub sole, vina calidissima, alimenta calida, exercitia vehementia, balnea, ita complexio sanguinea ac biliosa, iuuentus, &c.

A parte affectâ: quia si est cor, hepar, pulmo; de affectibus calidis: si ventriculus, stomachus, intestina, vterus, cerebrum; de frigidis suspicio est.

Ex symptomatibus: si calor tactu percipitur, si adest febris, rubedo vultus & totius corporis, vigiliæ, sitis, cibi fastidium, cutis arida, lingua sicca & nigra, pulsus magnus, celer, creber, somnia turbulenta ignis, incendij, &c. delirium furiosum, sodores, biliosa vomitio, vel deiectio, vrina rubra, morbus celeriter inuadens, & subitò maxima symptomata orientia.

A iuuantibus & lædentibus: si calidis læditur, frigidis iuuatur, &c.

Signa frigidi morbi his omnibus sunt contraria.

Signa morbi sicci.

Si præcesserunt inedia, abstinentia à potu, vel vsus vini meracioris, exercitia nimia, mora sub sole, balnea in aquis thermalibus, vt sulphureis & vitriolatis, nimiæ aliquæ euacuationes, tristitia, venus immoderata, cutis arida & rugosa, habitus constrictus, siccitas alui, sitis,

morbus valdè lentè inuadens; nam siccitas paulatim inducitur; læditur à siccantibus, ab humidis iuuatur.

Signa morbi humidi.

Signa morbi humidi his contraria sunt: si præcesserint pluuiæ multæ & magnæ, aëris nebulosa constitutio, ventus austrinus, tempus hybernum, habitatio ad mane vel in loco aquatico & paludoso, in cubiculo humido & ad terram sito, exercitium in aquis vel circa aquas, victus ratio humida, olerum, lactis, piscium, &c. multa potio, præcipuè aquæ aut cereuisiæ tenuis, somnus longus, balnea aquæ dulcis, medicamentorum humectantium vsus; adest corporis mollities ac tumor ventris laxitas, excrementa aquea ac pituitosa, sputum multum tenue, &c. Vrina multa alba cruda, pulsus mollis rarus, complexio humida, crura œdematosa, torpor & pigritia corporis, debilitas potentiæ motiuæ seu imbecillitas caloris, actiones intellectus, memoriæ ac sensuum debiles ac obtusæ, diminutio facultatis retentricis, auctio expultricis; etenim ex aliquorum symptomatum læsione & proprietate intemperies excedens faciliùs cognoscitur; aliquæ enim actiones vno, aliæ alio temperamento magis gaudent & offenduntur. Sic appetentia magis gaudet frigore concoctio calore; vnde læsa appetentia caliditatem indicat, coctio læsa frigus: motus, sensus tam interni quàm externi, facultas retentrix, &c. sicco perficiuntur: expultrix à sicco læditur, humido gaudet.

§. II.

Signa morborum Instrumentalium.

Tumores & Apostemata interna indicant dolores, tensio, grauitas, faciei decoloratio, partis alicuius actio grauiter læsa. Si tumores calidi sint, modò sint magni, & in partibus præcipuis, febricula adest, æstus maximus intus percipitur, dolor magnus & punctorius, sitis, lingua arida, pulsus magnus, celer, durus: Apostematum tamen in generali pauca signa poni possunt: quia præcipuè desumuntur ab actione læsæ ipsius partis, vbi insunt; vel symptomatibus ipsi parti propriis: sic pulmonis inflammatio cognoscitur ex genarum rubedine, difficultate spirandi, tussi siccâ, grauitatis sensu in medio thoracis. Inflammatio pericardij iisdem signis cognoscitur; sed difficultas spirandi est minor, dolor est punctorius, adest delirium, &c. Inflammatio iecoris cognoscitur ex dolore graui à dextro hypochondrio ad clauiculam vsque exporrecto, difficultate spirandi, tussi siccâ, ardore magno, siti, febre continuâ, æger in dextrum latus faciliùs decumbit, quàm in sinistrum; præsertim quàm diu stomachus est vacuus; nam stomacho repleto & post cibum faciliùs in sinistrum latus decumbit. Particulaiia singulorum membrorum

ſigna proferre non eſt huius loci, ea ex authoribus practicis, qui particulares morbos deſcribunt, ſunt ſumenda.

§. III.

Signa obſtructionum.

Signa obſtructionum in generali ſunt: ſi præceſſerunt cauſæ obſtruentes, ſi aëri frigido, hyemali, nocturno multùm fuit expoſitus, ſi otium præceſſit, ſomnolentia, cibi craſſi ſucci, vt carnes porcinæ, leporinæ, ceruinæ, fructus auſteri, corna, ſorba, meſpila, cytonea, caſtaneæ, potus vini craſſi, auſteri, nigri, ſi pituita multa in corpore abundat; nam illa maximè omnium humorum obſtruere nata eſt, ſi tenſio, ſi grauitas ſentitur, ſi quæ naturaliter tranſire debent, vt ſpiritus, excrementa, &c. tranſire impediuntur; ſi talia ſymptomata oriantur, quæ ex tali impedito tranſitu oriri nata ſunt: ſic obſtructio in neruis cognoſcitur per paralyſin; in neruis opticis, per cæcitatem, nullo alio extremo oculi vitio apparente: obſtructio aſperæ arteriæ, per læſam reſpirationem; faucium œſophagi per impeditam deglutitionem, & cibi ac potus per os ac nares reditum: obſtructis venis meſeraicis chylus per aluum excernitur, quia per venas illas ad hepar tranſire non poteſt: meatu vrinario obſtructo vrina ſupprimitur: vnde circa veſicam tumor durus, magnus, ac rotundus fit; Renibus obſtructis etiam vrina ſupprimitur, ſed ſine tumore veſicæ; lumborum autem grauitas adeſt. Sunt & hîc ſingularum obſtructionum ſigna à practicis petenda.

§. IV.

Signa vlcerum.

Signa vlcerum internorum ſunt; ſi præceſſit vſus acrium ciborum, ſi ſalſæ pituitæ, deſtillationes billioſæ, multæ & amaræ bilis per aliquam partem euacuationem; ſi præceſſit ſanguinis per aliquam partem euacuatio, & ſuccedat euacuatio materiæ albæ & purulentæ, & cùm hoc dolor in aliquâ parte ſẽtiatur præcipuè qui exacerbatur, cùm ſalſæ alicuius aut mordacis materiæ per illam tranſitus fit; ſi lenta febricula adeſt; partis actio læſa; ſi illi materiæ albæ ac purulentæ aliquando ſit aliquid ſanguinis permixtum, & per interualla ſanguinis alicuius fit euacuatio, ſignum eſt interni vlceris.

Cap. VIII.

Signa Diagnostica Partis affectæ.

PArs affecta ex variis cognoſcitur; actione læsâ, excrementis, ſitu ipſorum accidentium; vt à ſitu doloris, tumoris grauitatis, caloris, qui percipitur; à propriis accidentibus, quæ vnam partem propriè ac peculiariter conſequuntur, aliam non: ſic flauedo corporis ſequitur affectam veſiculam fellis: à doloris differentiâ; nam dolor grauatiuus parenchyma, punctorius & tenſiuus membranam affectam ſignificat. Ab actione læsâ cognoſcitur pars affecta; nam actio læſa indicat vitium illius partis, à quâ ipſa læditur; ſic actiones animales læſæ indicant affectum cerebrum, læſa concoctio ſtomachum, læſa reſpiratio pulmonem, læſio motus neruum neruorum ac principium, læſa mictio, veſicam, &c.

Notand. autem, ob alias cauſas non poſſe ſæpe bene partem affectam ex actionibus læſis cognoſci. Prima cauſa eſt, quia actio ſæpe læditur etiamſi illa pars, quæ primariò ac principaliter illam actionem efficit, non ſit affecta, ſed ſæpe tantùm pars aliqua illi parti vicina, vel pars aliqua ad dictam illam actionem aliquo modo concurrens; ratio eſt, quia ad vnam actionem debent frequenter multæ partes cooperari & concurrere, quia actio non ſemper perficitur ab vnâ parte, ſed ſæpe à pluribus; quarum cùm vna tantum læditur, læditur tota actio. In illo caſu ex illâ actione læsâ non poſſumus certò dicere, quænam ex illis omnibus partibus, ad vnam actionem concurrentibus, ſit affecta; nam quæcunque earum affecta ſit, actio ſemper eſt læſa: ſic ad reſpirationem concurrunt trachæia, pulmo, muſculi thoracis, diaphragmatis; ad viſionem, tot membranæ, tot humores, neruus opticus; cerebrum, muſculi ad motum, tendines, ſpinalis medulla, &c. ad omnes actiones concurrunt cor, & partes aliæ principes; hinc reſpiratione læsâ non poſſumus dicere, an affecta pars ſit pulmo, an thorax, an diaphragma, &c. læſis actionibus animalibus non poſſumus certò aſſerere cerebrum eſſe affectum; quia cerebrum poteſt eſſe ſanum, & tantùm cor eſſe affectum, vel alia pars ſine quâ non ſic in ſyncope ob affectum cordis, in apoplexia ob carotidum obſtructionem, actiones omnes animales læduntur; cerebro tamen non affecto. Actio ergo læſa non ſolùm indicat vitium partis principaliter actionem facientis, ſed etiam alterius quaquâ ratione ad actionem concurrentis. 2. Cauſa eſt, quia actio partis inſtrumentalis læditur propter læſionem partis ſimilaris, ex quâ illa inſtrumentalis cõſtat; vnde qui ex læsâ actione inſtrumẽtali vellet neceſſariò colligere partem aliquam inſtrumentatẽ eſſe læſam, poſſet falli; cum poſſit actio inſtrumẽtalis eſſe lęſa, & tamẽ non eſſe lęſa inſtrumẽtalis in quantũ inſtrumentalis eſt; ſic ambulatio læditur propter magnam cruris intemperiem: actiones omnes,

omnes, etsi sint instrumentariæ, lęduntur propter febrem. 3. Causa est, quia actio aliquando læditur sine eo, quòd pars illam actionem afficiens sit læsa, sed ideò solùm læditur, quod cum aliâ verè affectâ consensum habeat. In illo casu, qui ex actionis alicuius læsione iudicaret, partem illius actionis efficientem læsam esse, erraret; cùm possit eius actio esse læsa & ipsa tamen esse sana. Hoc autem contingit in iis partibus, quæ inter se mutuò consensum habent: sic ex dolore capitis non potest colligi cerebrum aut caput esse affectum, quia potest caput dolere, & nullum esse in eo vitium, sed tantùm in stomacho, vel vtero, vel aliis cum quibus consentit: sic ore stomachi laborante; cor etiam vehementer afficitur: In iecoris magnâ affectione singultus sequitur; vtero laborante respiratio læditur. 4. Causa est, quia interdum multæ actiones læsæ & multa symptomata simul concurrunt; tunc autem est difficile partem affectam cognoscere; nam vnum symptoma indicat vnam partem affectam, aliud etiam; & sic non potest verè pars affecta dignosci; & non potest distingui, an sit vna affecta an plures, & an vna sit affecta per consensum alterius, an vtraque æquè primò ac per se affecta sit. Hoc autem contingit in morbis magnis, qui multa variáque symptomata inferunt, & propterea difficile est in iis partem affectam bene distinguere. Quando omnia symptomata coincidunt in iudicando partem affectam, tunc quidem illa euidenter cognoscuntur; sed quando sunt diuisa, vt hæc hanc, illa aliam partem affectam indicent; tunc non bene scitur, an sint plures partes affectæ, an vna tantùm; & an aliæ tantùm afficiantur propter affectum prioris; & quæ sit illa, quæ primariò afficitur, hæcne an illa. Cùm affectæ partes plures sunt vicinæ, & in communem actionem conspirantes, tunc difficilè est verè & primariò affectam bene distinguere: facilè autem, cùm sunt remotæ, & ad diuersas actiones natæ; nam cùm sunt vicinæ & in eandem conspirantes, tunc habent symptomata similia, adeóque signa communia; nam quæcumque tunc illarum partium lædatur, ferè eadem actio læditur; imò sæpe tam bene actio læditur, cum tantùm læditur pars aliqua minus principalis concurrens tantùm vt causa adiuuans, aut vt causa sine quâ non, quàm cum læditur ipsa principalis. Pro quo notandum, in illis casibus maioris certitudinis gratiâ, plura semper symptomata esse coniungenda, & ex pluribus, non ex vno tantùm esse iudicandum; & cùm ex actione læsâ solâ non potest pars affecta cognosci, etiam deberi considerari alia symptomata huic vel illi parti magis propria, ex quibus possumus in verè affectæ partis cognitionem peruenire. Not. 2. quòd ex pluribus actionibus læsis certiùs cognoscitur pars affecta, quàm ex vnâ tantùm; sic ex gustatione, tactione, & motu linguæ simul læsis certiùs cognoscitur lingua affecta, quàm ex læso motu solùm; nam potest gustus esse læsus per consensum stomachi vel cerebri; sed quando plures linguæ actiones sunt læsæ, debet ipsa lingua necessariò esse affecta. Not. 3. Quò plures actiones & quidem diuersæ sunt læsæ, eò iudicatur membrum affectum esse magis

principale seu generale; sic si tantùm retentio stomachi sit læsa, non iudicatur per hoc totum stomachum esse læsum, sed eius pylorum tantùm sed si omnes actiones ventriculi sint læsæ, tunc iudicatur totus stomachus esse læsus: si tantùm visio oculi læditur & non motus, iudicatur tantùm neruus opticus esse affectus, sed si præter visum etiam motus læditur, iudicatur neruus communis esse affectus: si tantùm motus pedum læditur, obstructionem saltem esse in ramis neruorum inferioribus spinalis medullæ; sed si etiam motus brachiorum læditur, iudicatur læsio esse in superiori ramo spinalis medullæ, vel in cerebro. Not. 4. Quando pars aliqua est affecta, tunc eius actio necessariò læditur; at contra, quando eius actio est læsa, tunc ipsa necessariò non est læsa; quia potest esse læsa per consensum: quapropter oportet videre, an pars, cuius actio est læsa, sit talis, vt habeat consensum cum aliâ, necne; si non habet, tunc iudicatur ipsamet esse læsa, si verò habet, suspicio est, fortè non esse læsam, sed tantùm condolere, & propterea tunc sunt signa inuestiganda, per quæ cognosci potest, an primariò, an per consensum læsa sit, & oportet videre, quæ partes, quibus condolere natæ sint, de quibus supra: oportet etiam distinguere, an partes tales sint, vt habeant actionem insitam, an tantùm influentem: quia si actio quæ læditur, est insita, indicat suam partem effectiuam per se esse læsam; sed si actio sit influens, etiamsi ipsa sit læsa, non propterea pars illius efficiens est læsa. Sic læsâ visione oculi, non propterea oculus est læsus, sed potest esse vitium in cerebro. Læso motu brachiorum & crurum non est necessariò vitium in brachiis aut cruribus; sed potest esse in spinali medullâ, aut cerebro; propterea, quod illæ actiones sint influentes.

Porrò sicut ex actione læsâ cognoscimus partem affectam, ita ex actione non læsâ cognoscimus partem non esse affectam; vnde bene sequitur, non est læsio visus, ergo oculus non est læsus: Item non est læsa respiratio, ergo non est læsus pulmo. Et sicut ex actione læsâ non semper iudicatur esse læsa pars illam actionem efficiens, sc. quando tantùm est læsa per consensum; ita contrà, sæpe iudicatur alia pars affecta, cuius consensu actio partis secundæ læsa est. Sic ex respiratione læsâ & tussi siccâ sæpe colligitur affectus hepatis, ex cardiacâ colligitur affectus stomachi, ex stupore crurum affectus renum, ex vomitu post casum caluaria fracta, ex vomitu cum dolore intestina affecta in colicâ, ex pruritu virgæ calculus vesicæ.

Dolor multis modis partem affectam indicat, & ratione suæ essentiæ, & speciei, & magnitudinis, & modi, & situs, & temporis.

Ratione suæ essentiæ: nam cùm dolor est, cognoscitur affectum non esse in parte sensu carente: sic dolor arthiticus ad tendines & membranas pertinet, quia os sensu destitutum est. Dolor thoracis non potest esse in pulmone. Dolor capitis, non potest esse in cerebro, quia cerebrum sensu caret.

Ratione suæ speciei & differentiæ: quia dolor pulsatorius arterias

aut

aut partes arteriis adiacentes affectas indicat; talis dolor pulsatorius non est in peripneumoniâ, neque in hepatis inflammatione, nec in glandulis, nec liene, nec renibus; quia aliqua illorum sensu, aliqua arteriis carent. Dolor punctorius & fodicans membranam inflammatam significat; ex eoque oritur, quòd membrana ampliùs dilatari nequeat, talis dolor est in pleuritide, phrenitide, in colicâ à vitreâ pituitâ; in cephalæâ, cùm membranæ cerebri sunt affectæ. Dolor conuulsiuus tractiuus neruos affectos indicat, extensus venas & arterias, dolor latus etiam membranas affectas indicat, dolor obtusus & grauatiuus indicat affecta viscera, & partes magno sensu destitutas, & per membranas aliis partibus annexas, dolor circa pectus & caput, si ad tactum exasperatur, est externus; sin minus, est internus. Cùm dolor tensiuus aut pulsatorius est in capite, affectus non potest esse in substantiâ cerebri, sed in venis aut membranis cerebrum circumdantibus; quia cerebrum est indolens.

Ratione situs, nam vbi dolor est, ibi malum. Dolor profundus ac pulsatorius in pectore ad musculos intercostales & arteriis vicinos attinet. Dolor instar cinguli adstrictioris sub ventriculo est in vase venoso ad lienem. Dolores ventris profundi in ventriculo sunt, aut in intestinis; sublimes verò in musculis epigastrij. Dolor in imo ventre, pectine ac perinæo indicat vesicæ affectum. Profundus dolor brachiorum aut crurum ossium membranas affectas indicat. Si ex aliis signis constet vlcus esse in ventriculo, si dolor percipitur in parte anteriori, & inferiori, est in orificio superiori; si posterius autem, in dorso & inter scapulas, est in orificio inferiori.

Ratione temporis: si affectus in ventriculo existens, dum sumitur cibus aut potus, percipitur, est in orificio superiori; si verò eo tempore, quo chylus è stomacho exit, est in orificio inferiori; si toto tempore, quo cibus est in stomacho, totus stomachus est affectus, si deglutita aliquà re acri aut salsâ dolor percipitur inter deglutiendum, affectus est in œsophago; si post deglutitionem est in ventriculo. Si sūt signa vlceris intestinorum, & post alui deiectionem statim oriatur dolor, vlcus est in intestinis inferioribus; si diu ante deiectionem, est in superioribus. Si dolor sentiatur parte ventris infernâ, vlcus est in crassis intestinis, si supernâ in tenuibus. Si est in thorace dolor, qui post inspiratum frigidum aërem, vaporem, vel fumum augetur, vlcus inibi est. Si post mictionem dolor sentiatur, vlcus est in vesicâ. Not. tamen, quòd aliquando ex situ doloris affecta pars non bene cognoscatur, quando scilicet multæ partes sunt vicinæ & sibi mutuò incumbentes; quia tum dolor potest tam bene vni parti quàm alteri esse communis.

Ab excrementis etiam cognoscitur pars affecta, præcipuè quando excrementa sunt alicui parti propria, aut per vnam tantùm partem transeunt; nam quando per multas partes transeunt, tunc ex iis non potest vna certa aliqua pars indicari, eò quòd ipsa sint communia omnibus: sic cùm vrina est purulenta aut sanguinolenta indicatur quidem vlcus, sed

non indicatur, in quâ parte præcisè sit; nam potest vrina esse talis, siue vlcus sit in vesicâ, siue in renibus, siue in hepate, siue in mesenterio siue thorace: si id, quod excernitur, est de essentiâ partis, tunc deducit nos in cognitionem perfectam partis affectæ; si verò non sit de essentiâ, indicat quidem eam, sed non ita certò.

A particulâ partis excretâ sumitur significatio, sic cartilago per tussim eiecta, significat asperam arteriam læsam, caruncula per tussim eiecta pulmonem, substantia membranosa, crassa ac viscosa, epiglottidem & laryngem, tenuis tracheiam vlceratam; Caruncula cum vrinis exiens renes, membranulæ vesicam exulceratam: ramentum cum alui fœcibus exiens, si tenuius intestina tenuia, si verò crassius & carnosum, rectum intestinum esse affectum significat. In vulneribus thoracis carnis particula exiens pulmonem vulneratum. In vulneribus abdominis dextri lateris carnea pars exiens hepar, sinistri lateris lienem vulneratum ostendit. In vulneribus capitis aliquid simile substantiæ cerebri exiens, menynges & cerebrum vulneratum. In vulneribus abdominis pinguedinem exire, vulnus esse penetrans indicium est, & peritonæum & omentum læsa. In vlceribus si ramentum ossis exit, os cariosum esse significatur.

Contenta partium exeuntia sic partem effectam indicāt: vrina per vulnus exiens vesicam vel aliquam viam vrinariam læsam significat. Stercus per vulnus exiens læsa intestina; chylus exiens stomachum; chylus flauescens ac biliosus tenue intestinum; sanguis exiens cùm saltu & impetu arterias, exiens sine saltu venas læsas ostendit; aër per vulnus thoracis exiens vulnus esse penetrans ac profundum & pleuram esse læsam; semen sponte effluens etiam vigilanti, vel etiam nimis crebro dormienti, vasa spermatica debilia esse indicat; sanguis exiens per oculos, aures nasum, palatum, &c. cerebri venas intus ruptas, ac menynges esse affectas; vbi sudor exit, ibi malum est. Vrina per sedem exiens intestinum rectum vulneratum vel exulceratum, simul etiam vlceratam vesicam vel perforatam indicat.

Indicant autem exeuntia variis modis; vel ratione suæ substantiæ, vel ratione viæ, per quam exeunt, vel ratione modi quo exeunt, vel ratione qualitatum, quibus sunt affecta; interdùm magis vnâ, interdum magis aliâ ratione. Modo exeundi; si cum tussi exeat, prodit ex thorace vel pulmone; si cum tussi magnâ, ex thorace; si cum paruâ ex tracheiâ vel pulmone; si vomitu ex stomacho; si excreatione ex faucibus, aut palato; si mixtione ex renibus aut vesicâ; si sanguis exit saliendo, alteria aliqua est vulnerata; sin minus, vena; si multus & subitò sanguis excernitur, è magnis venis prouenit; si lentè & paucus, ex paruis; si sanguis exit cum dolore, ex partibus sentientibus promanat; si sine dolore ex partibus parenchymaticis & nullo sensu præditis; materia aliqua si exit cum dolore, vbi dolor percipitur inde exit: si statim à dolore ventris sequitur deiectio, intestina interiora affecta esse indicatur; si diu post superiora. Si

aliquid exit purum & impermixtum, vt ſanguis, pus, &c. ex proximis ſedibus profluere indicatur; ſi reliquis excremẽtis permixtum, ex longinquis: ſic in vlceribus inteſtinorum, ſi pus & ſanguis exeunt ante feces, vlcus eſt in inteſtino recto; ſi verò pus vel ſanguis cum admixtione alterius alicuius ſubſtantiæ, vlcus eſt in remotioribus; eo quod in longâ viâ debeat permiſceri fœcibus; ſi pus quod exit cum vrinâ, & vrinam antecedit, vlcus eſt in virgâ; ſi poſt, indicat vlceratas eſſe partes ſuperiores, vt veſicam, renes, vreteres, hepar, &c.

Ratione qualitatum quibus ſunt affecta, indicatur pars ægra; nam chylus flaueſcens excrementitius ab inteſtinis tenuibus, vt dictum eſt, promanat. Sanguis tenuis, fluidus, paucus ab aſperâ arteriâ venit, ſpumoſus à pulmone, ater à thorace; chilo permixtus à ventriculo prodit: ſi ſanguis eſt excrementis mucoſis permixtus, & antea per nares fluxerit, & poſt per os fluat, ex capite in tracheiam delapſus eſſe cenſeri debet. Fœtor ex vulnere abdominis exiens, læſa indicat inteſtina.

Ratione viæ excernendi; quia via illa ſiue exitus non poteſt indicare læſionem alicuius alterius partis, cui tranſitum non præbet: ſic quod excernitur tuſſi, per aſperam arteriam; quod vomitu per œſophagum; & debet prouenire ex aliquâ illarum partium, quæ cum aſperâ arteriâ & œſophago habet communitatem viarum. Quod per aluum exit, à ſtomacho inteſtinis, meſenterio, hepate, prouenire debet: quod per vias vrinæ, à veſicâ, venis emulgentibus, renibus, hepate, &c. & ſic è contrà, quod per mixtionem exit, non poteſt venire ab inteſtinis: quod per vomitum, non poteſt venire à pulmone, & ſic de aliis.

Retenta, quæ exire deberent, illam partem affectam indicant: in quâ retinentur: ſic menſtrua retenta affectum vteri: fœces retentæ inteſtina; vrina retenta veſicam ac affectos renes indicat.

A qualitatibus corporis & accidentibus, (quæ tertia ſpecies eſt ſymptomatum) pars affecta cognoſcitur. Color flauus oculorum & faciei folliculum fellis indicat eſſe affectum. Color liuidus ac maculæ liuidæ, vt in ſcorbuto, lienem. Rubor faciei, inflammationem pulmonis. Faciei puſtulæ, maculæ, & exanthemata hepatis vitium & ardorem, faciei decoloratio in iuuenibus fœminis, vteri obſtructionem, in aliis debilitatem hepatis & frigiditatem indicat.

A tumoribus corporis pars affecta cognoſcitur: nam vbi tumor apparet, ibi affectus eſſe dignoſcitur. Tumor durus ſub hypochondrio dextro, nota eſt affecti hepatis, ſub ſiniſtro, lienis. Tumor in pube veſicam affectam indicat, ſub oſſe pectoris, ſtomachum. Apoſtemata circa caput orta, cerebri; circa alas, cordis; circa inguina hepatis affectus oſtendunt.

Calor quoque & æſtuatio, quâ parte percipitur, in eâ malum eſſe ſignificant. In Empyemate an pus ſit in dextrâ, an verò in ſiniſtrâ parte thoracis, cognoſcitur ex ſitu maioris caloris, vt docet Auicenna; ſi linteum madidum pectori imponatur, omnibus paribus, quâ parte linteum

 exſiccatur,

citiùs exſiccatur, eâ parte affectum latus iudicatur, atque pus ibi coacervari; nam vbi pus eſt, ibi maior calor; vbi autem maior calor, ibi linteum exiccatur citiùs. Calor in volâ manus & plantis pedum ordinariè citra febrem, hepatis calidam intemperiem oſtendit.

A murmure, & flatuum ſonitu, & fœtoribus è corpore prodeuntibus etiam pars affecta cognoſcitur. Si murmura in ventre percipiuntur, inteſtina ſunt offenſa; ſi ructus obueniat, ſtomachus laborat. Si concuſſo corpore ſonitus aquæ in pectore percipiatur, in thorace aqua eſſe cognoſcitur; ſi in ventre ille ſonitus edatur, aqua eſt in abdominis cauitate: ſi fœtor ex ore exit; vel dentes ſunt affecti, vel in ſtomacho vel in inteſtinis eſt corruptela. Si in alui fœcibus fœtor ille eſt, inteſtina ſunt affecta: ſi in vrinâ, vlcus veſicæ portendit.

A cauſis morbificis pars affecta cognoſcitur. A parentibus; quia ſi parentes aliquibus morbis hæreditariis laborarunt, quâ parte illæ fuerunt affecti; eâdem & proles affectas eſſe, ſuſpicio eſſe poteſt.

Ab ætate: ſic pueri doloribus dentium & inteſtinorum, vermibus, veſicæ calculo, ſolent laborare.

A ſexu; nam ſi mulier aliqua ægrotat, de affectu aliquo vteri mox incidit ſuſpicio.

Ab aſſumptis: ſic crapulâ cerebrum debilitatur, &c. à crudis & flatuoſis ſumptis, inteſtina flatibus implentur & dolent, ab vſu vinorum calidorum hepar offenditur & inflammatur: à frigidorum vſu nimia ingurgitatione ciborum, ſtomachus debilitatur. Si ſubeſt aëris vitium & corruptela, cerebrum, cor, pulmones affici poſſe indicatur. Lepus marinus aſſumptus pulmonem peculiariter lædit, cantharides veſicam.

Ab exercitij genere: quia ſicut exercitia certum morbi genus indicare nata ſunt; ita & partem affectam, in quâ illud morbi genus ſubiectari ſolet: ſic pannorum infectoribus pulmo phthiſi infeſtari ſolet: deauratoribus & typorum fuſoribus cerebrum & nerui ſolent debilitari: nautis lien intumeſcere & corrumpi.

Ex partium etiam quarundam naturâ pars ægra aliquando cognoſcitur: ſic ſi dolor eſt, cognoſcitur malum non eſſe in parte inſenſibili. Sic ex pure eiecto cognoſcitur eſſe vlcus aut apoſtema: illud tamen in corde non eſſe certum eſt, quia cor neque vlcus, neque apoſtema ferre poteſt. Si cognoſcitur pars mandans, ex eiuſdem notitiâ deuenitur etiam in notitiam recipientis: nam pro certo tenetur illam affectam eſſe debere, quæ cum mandante ſympathiam ac ductum habet communem.

A iuuantibus & lædentibus etiam pars affecta cognoſcitur: ſi diuretica & renes expurgantia conferant, renes affecti cognoſcuntur; ſi clyſteres ſtatim dolorem ſedant, inteſtina; ſi ructus, ventriculus; ſi flatus emiſſi, inteſtina; ſi fœtida odorata & vterina iuuant; vterus affectus cognoſcitur. In vulnere ſi frigida valde nocent, neruus denudatus eſſe indicatur.

Ex morbi genere etiam pars affecta cognoſcitur: ſic in ſcorbuto certum

tum eſt lienem eſſe affectum; in paralyſi, neruos; in cachexiâ, hepar; in apoplexiâ caput. Si febris pallida virginum adſit, vterus laborare cenſetur.

Cap. IX.

Signa Diagnoſtica Symptomatum.

SYmptomatum pauca ſunt ſigna, nam ſymptomatum pleraque ſenſu ſunt manifeſta, & ipſamet ferè ſunt ſigna, ſaltem præcipua, omnium aliorum, & quia ipſamet inter omnia, ex quibus ſigna deſumi poſſunt, ſunt manifeſtiſſima; ideò nulla ſunt ſigna eorum; quia nulla eis ſunt manifeſtiora: ſignum enim debet eſſe manifeſtius ſignato. Nihilominus aliqua ſymptomata per ſe non ſunt adeò manifeſta; quare etiam & ipſa per ſigna ſunt inueſtiganda: & ſic præter ſigna morborum, cauſarum & partis affectæ, dantur etiam ſigna ſymptomatum: illa autem petuntur ab aliis ſymptomatibus manifeſtioribus. Symptomata, quæ inueſtigari poſſunt, ſunt, an facultas attractix ſit læſa: an retentio in membris non bene fiat: an concoctio, vel humorum in partibus maturatio an ſuppuratio in apoſtematibus non bene fiat: de quibus iam ordine.

An læſa ſit attractio cognoſcitur, ſi frigiditas corporis eſt aucta; nam calor attractionem iuuat; ſi corpus contabeſcit, ſine aliâ causâ manifeſtâ, & tamen coctio bona ſit, & nulla læſio expultricis appareat; ſi bonum alimentum, quod attahi debet, elabatur, vt ſanguis, chylus. Læſa attractrix lienis cognoſcitur ex arquato nigro; hepatis ex fluore alui chyloſo; folliculi fellis ex ictero.

Signa læſæ retentricis ſunt; ſi ſtatim cibi etiam indigeſti & poſt paucas horas exeunt; ſi adſit vomitus perpetuus; ſi exeunt illa, quæ retineri deberent, vt in epilepticis, ſtercus, ſperma, ſanguis: in phthiſicis ſudores, vomitus perpetui: in moribundis deiectiones perpetuæ.

Signa læſæ concoctricis: ſi æger frigidi ſit temperamenti, faſtidium cibi, abſentia famis tempore conſueto, ructus acidi, grauitas ſtomachi poſt aſſumptum cibum, vrina cruda tenuis, aquoſa cum craſſo ſedimento, excrementa mucoſa, pituitoſa, valde fœtentia, ſputum multum, vomitio aquæ multæ, mane adhuc pondus circa ſtomachum eſſe, ſi aſſumpta ſint cruda, frigida, dura, glutinoſa.

Defectus maturationis humorum in ſingulis partibus, cerebro, thorace, &c. etiam ſuis ſignis cognoſcuntur, vt & defectus ſuppurationis; quæ hîc referre ſingula nimis longum foret.

SECTIO V.

De Signis Prognosticis.

PROOEMIVM.

HACTENVS de diagnosticis & anamnesticis,nunc de prognosticis. Pro quo sciendum est, quod scientia prognosticandi sit valde difficilis & incerta:quæ difficultas & incertitudo pendet à variis causis, vt hîc immediatè patebit.

CAPVT I.

§. I.

HVius itaque difficultatis prognosticandi variæ sunt causæ, 1. quia in morbis multi effectus & mutationes proueniunt à causis externis superuenientibus, quas medicus non potest præuidere. Causæ illæ externæ sunt à cœlo, aëre, animi passionibus, quæ ægro aliquando contingunt, vt à tristi nuntio, iurgiis domesticis, &c. huc referuntur errata quæ committuntur tum ab ægro, tum ab adstantibus, tum ab ipso medico; quæ omnia faciunt, vt aliter eueniat in morbis, quam euenturum fuisset, si in nullo peccatum esset; talia motum, & morem & magnitudinem morbi possent variare; facere scilicet, vt ex paruis magni,ex benignis maligni euadant; possent crisim accelerare vel retardare; & possent esse causa, cur noui morbi contingerent.

2. Causa est, noui morbi superuenientes, siue ex erratis, vt iam dictum est, siue ex causis externis vel internis latentibus: ij enim totum decursum prioris morbi conuertunt, incipientes concoctiones impediunt, & destruunt, & naturæ conatus conuertunt, sæpeque faciunt, vt qui anteà videbatur conualiturus, noui morbi superuentu moriatur.

3. Causa est,quia in morbis sæpe vel iam turgent humores,vel postea turgebunt; tum autem inordinato motu per corpus fluctuant; ex quo motu incertum est, in quam partem humores sint incubituri; nam si in partem ignobilem ferantur, æger conualescit; si in nobilem, moritur. Hinc prædictio est incerta.

4. Causa est, quia, vt inquit Hipp. 8. *epid. text.* 8. *comment.* 26. *signa sæpe à similitudinibus sumuntur, circa quas sæpissimè error contingere potest.*

5. Causa est, quia cùm in morbis varia signa appareant, aliqua bona, aliqua mala; ad bene prognosticandum oportet illa signa inter se conferre, & conferendo iudicare, vtra aliis præualeant, & secundum ea prædicere: signa autem omnia inter se conferre,& iudicare, quænam inter ea efficaciora sint in significando, est valde difficile, vt Gal. demonstrat *cap.* 13. *lib.* 1. *de crisibus &* 2. *prognosticorum* 55. denique oportet conferre naturæ robur cum magnitudine morbi; hoc autem, præcipuè quando vnum ab alio non multum superatur, difficile est bene æstimare.

6. Causa est,quia futura debemus prædicere ex præsentium cognitione, seu vt effectus præsentium; at cognitio præsentium sæpe est incertissima: quare vt prædictio futurorum adhuc multò sit incertior est necesse.

7. Causa est, quia morbus sæpe est à venenatâ qualitate, & occultâ proprietate, cuius effectus sunt varij, admirabiles,ignoti;& partium mirabiles sunt consensus,propter quos eadem symptomata à diuersis membris affectis possunt prouenire.

8. Causa est, quia vt ait Auerrhoës 7. *Coll. cap.*21. *sicut in reliqua naturâ, sic in medicinâ nostrâ miracula eueniunt*: vnde multi morbi adiudicati non rarò reuiuiscunt.

9. Causa est, quia præsagitio in Medico tria requirit; summum studium, diuturnam praxin,& magnam memoriam omnium signorum,quæ toto morbi decursu contigerunt, vt sic ea valeat prudenter simul connectere, & conferre: at illa omnia pauci medici habent. Ergo, &c. & ideò prædictio non nisi medici experti est, qui longo vsu & experientiâ nouerit naturæ vires ex pulsu & aliis operationibus morborum causas & mores & necessitatem aut contingentiam futurorum effectuum ex causarum maiore vel minore efficaciâ æstimare;ideò Rhases 1. *continentis* 31. *monet*, ne medici statim respondeant ægris aut adstantibus, volentibus præscire, quidnam in morbo sit futurum, & Hipp. *in initio* 21. *prognosticorum* monet medicos, vt valdè sint cauti, tum in reliquâ arte, tum in prædictionibus;quia inquit,si prædictio successerit, erit in admirationem,sin minùs, in ridiculum.

Not. autem, quòd prædictio in omnibus morbis non sit æquè incerta, sed in aliquibus est certior, in aliis incertior. Dico. 1. quòd prædictio in morbis malignis & exitialibus sit magis incerta; ratio est, quia habent incertos motus, vnde possunt sæpe medicum imprudentem decipere;tales enim furtim vitæ insidiantur sine magnis symptomatibus, etiam tum, cùm adhuc notæ concoctionis apparent. 2. Dico:certior & firmior est prædictio in morbis ortis à causa externâ manifestâ & cognitâ, & occasione recenti, quàm in ortis à causâ paulatim in corpore succrescente, vel quorum nulla causa cognoscitur: ratio est, quia in illis morbis quantitas causæ cognita est, quæ declarat morbi magnitudinem;in his verò, in quibus humor paulatim per annos coaceruatur, est difficillimum

causæ

causæ quantitatem metiri. Dico 3. prædictiones omnes sunt securiores in progressu morbi, quàm in principio morbi: causa est, quia in progressu morbi, quando morbus adultior est, & plura ac manifestiora se offerunt symptomata, magis est cognitus, quàm quando incipit, & quando symptomata nondum apparuere, nec ita sint euidentia. Accedit, quòd ex signis concoctionis mors vel salus optimè prædicatur: signa autem concoctionis post apparent, non autem in principio; & hæc est causa, propter quam Rhoses loco cita dixerit, medicum non debere statim prædicere in principio, sed solùm in progressu morbi.

Quæritur, an prædictio sit securior in morbis acutis quàm longis, 1. auctoritate Hipp. *lib. de naturâ humanâ*; vbi dicit, *in morbis, qui subitò oriuntur, & quorum manifestæ sunt causæ, verissimas esse prædictiones*. prob. 2. ex eo, quòd Gal. *lib. de crisibus & diebus criticis* acutorum morborum, non autem diuturnorum prognosin explicauerit; quo videtur indicare, in diuturnis morbis nullam esse prognosin: nam si in illis maior certiorque esset prædicendi occasio, vtique non minùs prædictiones in diuturnis quàm in acutis tradidisset. prob. 3. quia signa criseos acutorum sunt maiora & magis clara, quàm diuturnorum; diuturnorum enim morborum materia magis altè infixa iacet præcordiis, & est frigida, & difficulter coquitur, & coctionis eius signa sunt obscura & tarda; & cum eorum humores sint frigidi ac lenti, non possunt à naturâ ita exactè expelli, sicut materia acutorum, quæ est tenuis & fluida; & ita diuturni morbi non ita profectè soluuntur vt acuti, & ideò magis repugnant, quàm acuti; & sic eorum prædictio est incerta, cùm sæpe recrudescant, quando putantur curati, quod non videtur ita fieri in acutis. 4. quia dictum est, errata, quæ in morbis contingunt esse vnam causam incertitudinis prædictionum; at plura errata contingunt in morbis longis, quàm in acutis, ob longitudinem durationis eorum. E. Hinc Rhases *Aphor.* 19. 21. Aphorismum exposuit his verbis: *acutorum incertus est exitus: Ergo incertior*, inquit, *erit exitus diuturnorum*.

Pro resolutione dico, prædictiones esse incertiores in acutis morbis, quàm diuturnis: hoc docent manifestè Hipp. & Gal. 2. *Aphor.* 19. & ratio est, quia in morbis acutis humores turgent, & in hanc vel illam partem feruntur. Ille autem humorum tumor siue turgentia est causa, cur prædictiones sint incertæ, vt supra. Denique in acutis humor est mordax, & ideò intempestiuè aliquando facultatem irritat: ex quo multa præter ordinem fiunt, & præcipuè in iis talis fit irritatio, qui biliosi sunt & acuto sensu præditi.

Ad argumenta in contrarium Respond.

Primò ad loca Hip. *lib. de natura humanâ*: non ibi velle Hipp. in morbis acutis esse magis certas, sed dicere, quòd in omnibus morbis tam acutis quàm diuturnis, in quibus morbi causa est recens, externa, & manifesta, prædictio sit certior quàm in iis, quorum causa est occulta & interna, & paulatim ac latenter in corpore genita.

Ad

Ad 2. Galenum ibi docere, morbos acutos quidem habere crebriores crises, non tamen negare, quin diuturni etiam suas habeant, etsi non ita manifestas. Interim tamen etsi crises acutorum, & signa criseos eorum sint clariora & euidentiora, non ideo sequitur, quod propterea signa exitus illarum criseon sint certiora.

Ad 3. Etiam materiam acutorum sæpe in præcordiis latere; & etsi signa critica sint certiora in acutis quàm in diuturnis, non tamen ideò sequitur omnia signa salutis vel mortis in acutis quàm diuturnis esse certiora; non enim signa critica sola sunt signa salutis & mortis, sed etiam multa alia, quæ tam bene, & quidem meliùs possunt ostendere quid futurum sit in diuturnis, quàm in acutis.

Ad 4. Propter diuturniorem morbi durationem posse plures errores committi in diuturnis, quàm in acutis; sed hoc est externum: & nos hîc tantùm loquimur de certitudine prædictionis, quæ desumitur ex naturâ & essentiâ morborum, non de illâ quæ fit propter errata externa, quæ errata non comittuntur neque necessariò nec semper, & possunt non fieri; imò possunt interdum maiora fieri in vnâ horâ, quàm in multo tempore; cui accedit, quòd etsi in diuturnis possint committi plura errata, tamen quæ cōmittuntur in illis non sunt ita dānosa sicut quæ committũtur in acutis; quia quæ committuntur in diuturnis possunt corrigi; datur enim tēpus & curandi occasio, in acutis non itē: cùm occasio sit præceps in acutis; & erratum paruum in maximis morbis etiam fit magnum.

Cùm igitur prognosis difficilis sit ac incerta, quæritur quomodo se medicus gerere debeat, vt sine errore prognosticet. Dicit Celsus *lib.6. cap.3.* Medicum vt omnia signa, ex quibus prædicere debet, obseruet, debere assidere ægroto in lumine, & ex opposito eius; ratio est; vt cùm maxima signa, salutis vel mortis ex colore vultus, linguâ, nasi acumine, oculorum splendore vel cauitate petantur, ipse illa omnia discernere debet, quod non posset bene facere, si ægrum in tenebris iacentem visitaret. 2. debet medicus videre, vt in morbis malignis acutis, & generatim in morbis, in quibus diximus incertam esse prædictoinem, non facilè aut temerè iudicet, sed cum quadam dubitatione. 3. Etiam cum signa coctionis & salutis adsunt, adhuc non debet medicus absolutè prognosticare, nisi cum illâ clausulâ (nisi error aliquis committatur). Sic faciebat semper Galen. vt ipse refert, *libro de constitutione artis cap.*18. *&* 1. *de diebus decrotoriis cap.*11. sæpissimè enim errores & externæ causæ incidunt, quæ totum bonitatis statum ex improuiso immutant: iis causis tantum tribuit Galen. vt 6. *de morbis vulgaribus cap.* 8. dixerit, *silenum custodem palæstræ ob aquæ potum interiisse; & alium quendam mortuum esse, eò quod intempestiuè sanatus esset, vt refert ibidem lib.*1.*sect.*3. *comm.*29. 4. debet Medicus cauere, ne suas prædictiones faciat in principiis morborum: epiphænomena enim signa, ex quibus de salute & morte iudicatur non statim, sed postmodum apparent: hinc Galen. dicit 3. *de locis aff. cap.*5. Se nunquam in suis prædictionibus errasse, eò quòd semper signa

coctionis expectaret, antequam prædiceret, etenim 3. *de crisibus cap.* 8. dicit, se nunquam vidisse morientem, cui signa concoctionis apparuerint. 5. debet cauere, ne faciat suas prædictiones, quamdiu humores turgent, & sunt inquieti; sed quando iam quieuerunt: alioqui prædictio erit incerta & temeraria. 6. non debet Medicus prædicere ex vno signo solo, sed ex omnibus simul collatis; & debet omnia signa inter se conferre, & secundum ea, quæ præponderant, debet suam prædictionem facere; ex quo non debet signa semper numero sed dignitate inter se comparare: vnum enim signum solum aliquando plus indicat, quàm multa alia simul sumpta; maximè autem debet virium robur cum magnitudine morbi conferre: ex eâ enim tota ratio exitus morbi ad vitam vel ad mortem pendet. 7. Medicus potest multò esse facilior in prædicendo mortem quàm vitam; nam si promittat vitam & contingat ægrum mori, infinitam parit calumniam; putatur enim per ignorantiam suam mortis causa esse; sed si mortem prædicat, & æger conualescat, non refert calumniam, sed potiùs gratiam; & putatur morbum lætalem suâ doctrinâ & diligentiâ superasse: & sic etsi malè prædixit, tamen bene curauit, quòd homines pluris faciunt, quàm bonam prædictionem. 8. non debet medicus temerè prædicere mortem; vel si prædicat mortem non debet tamen ipsi ægrotanti dicere, sed solùm adstantibus: nam imprimis, per hoc æger consternatur & desperat, ex quo morbus ingrauescit. Secundò; quia medicus, qui prædicit mortem, facilè ab ægro aut amicis dimittitur, & aduocatur alius, qui promittit sanitatem; putant enim eum qui prædicit mortem, de propriis viribus diffidere; & credunt fortè morbum non esse adeò difficilem, sed medicum esse tam indoctum, qui non valeat talem morbum curare; & sic factâ prognosticatione de morte, & tamen superueniens secundus casu morbum curet, omnis prioris medici fama destruitur.

Quæritur, quid medicus in morbis debeat scire prædicere; seu quarum rerum prognostica sint signa? Hipp. *lib. de diebus decretoriis in principio*, & 3. *Epid. sect.* 3. *in fine*, docet medicum debere tria scire prædicere. 1. futuras anni tempestates, ac morbos, qui ex illis oriuntur, seu morbos, sanis euenturos. 2. præsentium longitudinem seu breuitatem. 3. morborum præsentium exitum ad vitam vel ad mortem. Verùm futuras anni tempestates & morbos, qui sanis ex iis proueniunt, docere non est huius loci, nec hoc solent medici communiter tractare inter prognostica; nam inter prognostica non tractant medici de morbis, qui sanis sunt euenturi, sed quis exitus ægri ex præsenti morbo sit futurus. Restat igitur, quòd duo reliqua debeant prædici; sub exitu autem ad vitam vel ad mortem continetur modus exitus eorundem.

§. II.

§. II.

Signa Prognostica quid significent.

Per Prognostica tria colligi & præuideri debent: 1. exitus morbi ad vitam vel ad mortem, id est, an æger sit conualiturus an moriturus. 2. morbi breuitas vel longitudo, id est, an diu sit duraturus, necne. 3. modus exitus, id est, quomodo & quâ ratione morbus sit finiendus, an per crisim, an simplicem solutionem: & si per crisim, quo tempore, & per qualem crisim, & per quas vias: si per solutionem, quo etiam modo, & quâ ratione illa sit futura. De illis ergo tribus distinctè tractabimus.

§. III.

Signorum Prognosticorum fontes.

Signa omnia vel sunt causæ, vel effectus, vel coëffectus suorũ signatorũ signa prognostica non possunt esse effectus; quia quando aliquid est signũ vt effectus, tunc est signum suæ causæ: ergo quod est signum vt effectus, debet esse signum alicuius, quod est prius: nam causa est prior suo effecto: ergo quod est signum vt effectus, non potest esse signum alicuius futuri. Ex quo sequitur, quòd prognostica signa non possint esse signa vt effectus. Quando verò aliquid est signum vt causa; illud est signum sui effectus; effectus autem est posterior; itaque præsentis vel futuri: præsentis, quia aliquando effectus est simul cum suâ causâ: futuri quia aliquando post sequitur; ergo quæ debent esse signa futurorum, ea debent esse signa vt causa. Coëffectus etiam possunt indicare futura; nam quæ sunt signa vt coëffectus, indicant coëffectum; sic nimirum, si vnus effectus adest, ergo etiam alium effectum adesse vel adfore necesse est. Signa ergo prognostica sunt signa vel vt causæ, vel vt coëffectus. Nonnulla significant vt causæ; vt morbus, causa morbi, pars affecta, naturæ vires, & omnia, quæ ad naturam referuntur, vt consuetudo, temperamentum, ætas, &c. Sic si morbus sit malignus in parte nobili constitutus, si causa eius venenata, copiosa, in occulto latitans, futuram mortem indicant, per hoc quòd mortem faciunt, & sic sunt signa mortis vt causæ. Nonnulla significant vt coëffectus, & talia signa sunt symptomata; omnia enim symptomata inter se sunt coëffectus, id est, effectus procedentes ab vnâ eademque causâ, nempe morbo: & sic vnum symptoma indicat alterum futurum vt coëffectus. Vbi tamen adhuc notandum, quòd symptomata, quæ mortem faciunt, vt difficultas respirandi, dolor intolerabilis, vigiliæ immodicæ, superfluæ euacuationes, & plerumque reliqua symptomata indicant mortem, vel futurum in morbis euentum vt coëffectus: sic stridor dentium, conuulsio, delirium inquietudo, spontaneus fluor lacrymarum & excrementorum, sudor frigidus, lingua arida, oculi caui, nasus acutus & similia infinita,

significant mortem non vt causæ; quia ista mortem facere non possunt; sed significant vt coëffectus, quatenus etiam indicant mortem futuram esse, & effectus istius causæ, cuius etiam ipsi sunt effectus, indicant: ergo symptomata futurum statum & vt causæ & vt coëffectus indicant: nam in quantum sunt symptomata, non indicant in ratione causæ, sed tantùm in ratione coëffectus; quia symptomata quando indicant in ratione causæ, tunc non indicant vt symptomata, sed quatenus, cùm modum excedunt, naturam causæ induerunt; tunc etiamsi ratione morbi quidem sint symptomata, tamen vi illius, quod induunt, sunt causæ morbificæ; & sic symptomata vt symptomata non indicant futura, nisi vt coëffectus, non vt causæ. Prognostica, quæ indicant vt causæ, sunt certiora; nam talia sunt causæ eorum, quæ prædicuntur. Futuri autem euentus ex nullo meliùs, quàm ex præsentiâ causarum cognoscuntur. Coëffectus sæpe etiam optimè indicant futura, præsertim cùm causæ, ex quibus ea prædici deberent, sunt latentes; sæpe enim morbus & morbifica causa latent; tunc autem ex symptomatibus & effectibus, qui manifesti sunt, futura meliùs cognoscuntur: talia autem symptomata & effectus sunt coëffectus eorum, quæ indicantur. Cùm igitur futurorum omnium duæ sint causæ, morbus & natura, quæ inter se luctam ineunt, & quicquid in morbis fit ab illis duobus necessariò fit; ideò ab illis duobus necessariò ac præcipuè omnia prognostica sunt desumenda; maximè ex comparatione eorum inter se; sicut enim ex consideratione luctantium colligitur, quis sit futurus euentus, ita etiam ex consideratione naturæ & morbi luctantium inter se & omnia reliqua, à quibus prognostica desumi possunt, ad ea referuntur: ad morbum refertur morbi causa interna & externa, subiectum morbi, id est, pars affecta, symptomata, &c. ad naturam, habitus consuetudo, ætas temperamentum, &c. Ab his ergo omnibus prognostica desumuntur. Ad ea ergo procedendum, ponendo de prognosticis primò regulas quasdam generales; posteà particulares à particularibus fontibus desumptas.

Cap. II.

Signa Prognostica exitus morbi ad vitam vel mortem: & primò, Regulæ generales.

1. Quò plura concurrunt signa eiusdem vel diuersi generis, eò certiùs est præsagium.

2. Signa multa mala, etiamsi per se non sint periciosa, tamen concurrentia mortem indicant.

3. Aliquando ad conualescendum omnia signa bona adesse debere est necessum ad moriendum autem sufficit aliquando adesse vnum malum: sic si aliquis pus expuat, in quo nulla tamen alia signa praua appareant,

reant, illud vnum tamen malum, ſcilicet ſputum puris, eſt lætale, & non obſtantibus omnibus bonis, indicat mortem ſecuturam.

4. Aliqua ſigna mala, ſi non ſunt valde mala, ab vno ſigno bono aliquando ſuperantur; & aliquando vnum ſignum egregiè malum poteſt multa ſigna bona facere ſuſpecta.

5. Bona ſigna ſæpe malum prænunciant; ſed talia ſigna quidem non ſunt bona, ſed non apparent mala: ſic ſi grauia ſymptomata, vt dolor, nimiæ vigiliæ, delirium, ſitis inextinguibilis, &c. aliquando in morbis ceſſantes ſine ratione, cùm ſcilicet nec morbus ipſe videatur diminui, nec ſigna concoctionis adſint, videntur illa ſigna eſſe bona, ſed tamen ſunt ſuſpecta & malum prænuntiant; indicium enim ſunt vel materiam dolorem & alia ſymptomata inferentem, aliò transferri, & partem aliquam principem poſſe inuadere, vel calorem extingui, vel facultatem aliquam emori, ſc. ſenſitiuam: ſic in phreniticis, ſi illi, quia antea furebant, quieti euadant, & modeſtè loquantur, ſed tamen interim morbus non diminuatur, videtur eſſe bonum ſignum, ſed eſt malum, quia indicat, quòd morti proximi ſint.

6. In aliquibus morbis aliqua ſigna ſunt lætalia, quæ in aliis non ſunt mala, vel ſaltem non indicant magnam prauitatem, aliqua enim in aliquibus ſunt à naturâ, & in iis non ſunt mala; in aliquibus ſunt ex morbo, & ſunt peſſima: ſic aliqui habent ex naturâ pulſus inæquales & paruos; aliqui colliquationes vrinis innatantes; aliqui naturaliter inter dormiendum dentibus ſtrident; aliqui palpebras inter dormiendum non claudunt; quæ omnia ſigna in acutis morbis eſſent lætalia, ſi non eſſent à naturâ; ſed quando ſciuntur eſſe à naturâ, tunc non ſunt mala. Sunt aliqua ſigna, quæ ſequuntur naturam morbi, & talia non ſunt lætalia: ſic delirium aut vigiliæ in phrenitide non ſunt ſigna peſſima aut lætalia; quia ſequuntur naturam phrenitidis, & in phreniticis ſolùm deſignant ſpeciem morbi; at in morbis aliis magis deſignant prauitatem. Mictus inuoluntarius in paralyſi, ſomnus in læthargo non ſunt ſigna prauitatis, ſed tantùm ſigna pathognomonica affectus. Diſtinguendum ergo eſt, an ſymptomata morbi naturam, an verò morbi morem ſequantur. Sunt quidem talia ſigna in morbis illis, quorum ſpeciem ſequuntur, mala eatenus, quatenus indicant morbum, qui eſt malus; ſed multò ſunt deteriora in aliis morbis, in quibus non proueniunt ex naturâ morbi, ſed ſuperueniunt propter morbi magnitudinem, & malum morem: quia in eis ſignificant prauitatem; peiora autem ſunt ſigna, quæ indicant prauitatem, quàm illa quæ tantùm indicant morbi ſpeciem.

7. Aliquando eadem ſigna ſunt bona, aliquando peſſima: ſic peſſima ſymptomata ſæpe ſunt bona, ſi concoctionem ſequantur, & in die critico fiant, ac criſim futuram indicent: ſic inquietudo, delirium, anhelatio, cardialgia, ſunt quidem peſſima in ſe ſigna; ſed ſi concoctionem ſequantur, ſunt optima, & ſunt ſigna critica, id eſt, futuram criſim indicantia.

8. Mala ſigna quæ intermittunt, ſunt mitiora continuis: ſic ſi alicui morbo ſuperueniat conuulſio, delirium, dolor, euacuationes immodicæ, &c. quò illa ſymptomata ſunt magis continua, eò ſunt peiora; ſi verò intermittunt, etſi per ſe ſint mala, ſunt tamen continuantibus meliora.

9. Mala quæ præter rationem eueniunt, non ſunt formidanda: ſic ex humorum commotione, vel prauis ex aliquâ parte vaporibus aliò propulſis, varia aliquando oriuntur ſymptomata, quæ tamen, ſi morbus periculo vacet, ſeu ex naturâ ſuâ non ſit periculoſus, nullum etiam periculum minantur.

10. Si quid, quòd iuuare ſolet, noceat, & quidem eo tempore, quo deberet eſſe vtiliſſimum, eſt lætale: Sic Hipp. *in quo morbo ſomnus laborem facit, eſt lætale:* Si ſomnus, qui aliàs in morbis ſolet deſiderari, & plerumque eſſe bonus & alleuiare ægros, debilet, eſt lætale; indicat enim roboris & virium maximam deiectionem.

11. Meliorum contraria ſunt peiora; ſic meliora ſunt ſalubriora, ſi quarto die appareant, quàm ſi alio die: & contra peiora ſunt ſigna mala, quæ illo die apparent, quàm quæ alio; nam quæ bona ſunt, ea ſunt meliora diebus decretoriis, quàm in aliis; è contra verò, quæ ſunt mala, peiora ſunt in die decretorio, quàm in alio.

12. Quicquid ſalubre eſt, id omne ſalubrius eſt, dum eſt æquale, quàm dum eſt inæquale; & contra quod malum eſt, eò eſt deterius, ſi eſt æquale: ſic in vrinis bonum ſedimentum melius eſt, ſi eſt læue & æquale; ſedimentum verò malum eò eſt peius, quò eſt æqualius: ſic pulſuum parua inæqualitas melior eſt, ſi ſit inordinata, peior ſi ſit ordinata; cùm tamen contrà ordo in aliis pulſibus ſit laudabilis; in prauis tamen inæqualitatibus eſt culpabilis; ſic ſudor ex toto corpore effluens calidus melior eſt eo, qui per aliquam partem tantùm effluit, ſi modò morbus ſit vniuerſalis; frigidus verò ſudor ex toto corpore effluens peior eſt eo, qui tantùm ex aliquâ parte effluit: malum quò plures partes occuparit, eò deterius eſt.

13. Remotio & abſentia illorum, quæ obſiſtere poſſunt, facit prædictionem certiorem, ſic ſi futura criſis per ſudores expectetur, longè certior euadet, ſi vrinas intercipi contigerit; indicium enim eſt, quòd natura ſerum futuris ſudoribus euacuandum reſeruet: ſic ſi per ſanguinem euacuatio ſit futura, certius eſt ſignum, ſi aluus ſupprimatur.

14. Contraria contrariis ſuperuenientia ſunt bona: ſic hyems tollit morbos æſtiuos, æſtas hyemales: ſic pueri, qui morbo comitiali laborant, ſuperueniente mutatione ætatis liberantur: ſic ſuppreſſioni ſuperueniens euacuatio eam tollit: ſic hæmorrhoïdes lienoſis ſuperuenientes, eos curant, & hæc de regulis generalibus; nunc de particularibus.

CAP. III.

Regulæ particulares de morbi exitu salubri vel insalubri.

1. Exitus morbi ad vitam vel ad mortem ex duobus colligitur, robore naturæ & morbi magnitudine; vtrum eorum vicerit, sciendum hoc morbus terminabitur; quapropter illa duo debent inter se conferri, & ex eorum inter se collatione, quid euenturum sit, apparebit; etenim si vires non sint fortes, & morbus sit valde magnus, poterit eas prosternere & mortem inferre: si vires sunt magnæ, etiamsi morbus sit magnus, modò non sit nimis magnus, adhuc potest natura eum superare: si vires sint debiles, & morbus sit magnus, necessariò debet esse exitus ad mortem. Itaque ab his duobus prognostica euentus desumuntur, & ideò ad certò prædicendum oportet inuestigare signa, quibus morborum ac virium magnitudo cognoscitur, & illa tum inter se collata inseruiunt pro signis prognosticis.

2. Morbi aliqui suâ specie ac naturâ sunt exitiales, tales sunt lepra, cancer, podagra inueterata, phthisis confirmata, spasmus, hydrops, pestis, apoplexia, scirrhi partium principium, &c. In morbis malignis prædictiones sunt incertæ, quia occultâ vi statim cor spiritusque aggrediuntur; sic in peste aliquando omnibus functionibus vtentes, & vix ægroti apparentes, breui post mortui concidunt, & hæc regula desumpta est à proprio more morbi.

3. Quæ desumuntur à morbi magnitudine: morbi magni periculum inferunt; magni dicuntur absolutè, vel in comparatione ad vires. Magni absolutè sunt, qui oriuntur vel à causâ magnâ, vel qui magna symptomata inducunt, vel lædunt partes principes aut ad vitam valde necessarias, vel multas simul partes occupant. Maius est periculum, quò plures magnitudinis causæ concurrunt. Si morbus sit magnus ratione causæ & ratione partis affectæ, erit maior, quam si sit tantùm magnus ratione vnius: vt si cruda & magna intemperies occupet cor, maior est morbus, quàm si tantùm magna esset, & si tantùm cruda occuparet: vel si occuparet, & non esset magna. Magnus est etiam morbus, etsi sit in parte ignobili, qui in suâ specie est magnus, & magna symptomata infert: sic inflammatio in parte ignobili, si sit magna & inferat magna symptomata, nempe continuam febrem, aut gangrænam, erit morbus magnus. Magnus etiam potest haberi morbus, in quo materia turget in comparatione ad vires; qui magni morbi esse possunt, qui pueris, grauidis, senibus, teneriori bus, vel à prægresso alio morbo debilitatis, eueniunt, qui ex se non sunt magni, neque essent si euenirent hominibus robustis.

4. Quæ desumuntur ab aliis morborum differentiis, vt:

A numero; sic morbi simplices sunt leuiores compositis; & inter compositos confusi sunt leuiores implicitis; plures morbi simul concurrentes maius periculum adferunt, quàm vnus solus.

A loco: morbi, qui multas partes occupant, sunt grauiores propriis & peculiaribus alicui parti: qui nobiles partes occupant, grauiores sunt iis, qui ignobiles.

A motu: sic in acutis morbis incertæ sunt prædictiones ad vitam & mortem; ratio est, quia, vt suprà dictum, ij fiunt ab humoribus tenuibus mobilibus, & turgentibus, provt in hanc vel illam partem fluctuant & decumbunt, possunt causare mortem provt in aliam salutem.

Acuti morbi sunt periculosiores, longis, & curatu difficiliores: periculosiores, quia fiunt ab humoribus calidissimis in venis ac locis cordi vicinis putrescentibus, inferunt maxima symptomata, quibus natura statim superatur: sunt etiam difficiliores curatu, quia vt est dictum, sunt maiores & periculosiores; tales enim sunt maiori diligentiâ & prudentiâ curandi, quàm faciles, & non periculosi. 2. quia, quæ in acutis mouenda sunt, moueri debent in principio; principium autem facilè transit antequam medicus aduocetur, vel iam vocatus antequam morbum cognoscat; & sic interea præterit occasio agendorum. 3. Quia in acutis est breue spatium, intra quod si auxilium non prosit, æger moritur, & non datur tempus experiendi aliud vel diu deliberandi; & si quid peccatum est in curâ, non potest recuperari aut restaurari: at in morbis longis, si in aliquo est erratum, error longinquitate temporis potest corrigi, & non est periculum. Hinc Hipp. 1. *de ratione victus text.* 8. magis laudat illos medicos, qui in morbis acutis minùs delinquunt; ac si diceret, quia non errare est operosum. Et Celsus *lib.* 3. *cap.* 1. dicit, magis condonandum esse medico, qui non potest acuto morbo laborantes sanare, quàm qui non potest sanare laborantes morbo longo.

A tempore: morbi inueterati sunt deteriores & difficiliores curatu quàm recentes. Hæc regula de morbis longis loquitur; nam acuti non possunt inueterari. Hoc docet Hipp. *libro de locis in homine*, atque ideò Aëtius *lib.* 1. *Chronicorum in procemio* dicebat, *in morbis longis dilationem medelæ esse malam*; *nam ob cunctationem*, inquit, *in vitia incurabilia fit prolapsus*; ratio est, quia impacti frigidi humores paulatim calore corporis condensantur, & lapidescunt in membris, & quotidianâ accessione aliorum multiplicantur; & tandem temperamentum naturale membri, in quo fiunt, penitùs destruunt, & paulatim omnes alias partes in consensum trahunt. Ex quo notandum, quod etsi dictum sit, acutos esse peiores longis, hoc de longis recedentibus non de inueteratis est intelligendum: nam longi inueterati tam sunt mali, quàm acuti, immò peiores. Hinc dicit Aurelianus *in diuturnorum curatione*, quòd acutæ passiones sponte suâ soluantur, naturâ vel fortunâ adiuuante; longi verò & inueterati solâ medici peritiâ soluuntur; & dicit ideò curationem tardarum passionum medico æternam gloriam parare.

A

¶ A modo inhæsionis: morbi qui inhærent κατὰ ἕξιν, sunt peiores iis, qui inhærent κατὰ σχέσιν, id est, qui tantum inhærent per modum dispositionis, sunt faciliores iis, qui inhærent per modum habitus. Hæc regula cum præcedenti ferè consentit. Morbi per idiopatheiam sunt peiores iis, qui sunt per sympatheiam. Quæ regula potest intelligi dupliciter, vel comparatione ad ipsam partem affectam, vel comparatione ad totum corpus: grauiùs laborat semper pars affecta morbo per protopatheiam, quàm morbo per sympathiam; quia in morbo per protopatheiam causa est præsens, & in ipsâ parte affectâ; In morbo per sympathiam abest, & per interualla partem afficit. At in comparatione ad totum, aliquando morbi per sympathiam sunt peiores iis, qui fiunt per protopathiam: vt si partes ignobiles laborent per protopathiam visceris, vel alicuius partis incurabiliter ægræ, difficiliùs laborabunt, quàm si proprio vitio laborarent. Fixa mala sunt deteriora mobilibus; indicium enim est, quòd humores sint solidi, densi, viscidi; & ita membris impacti, vt dissolui, conuelli, & deduci nequeant: at si mala situm mutant, indicium est, humores mobiles esse, & facilè à naturâ excussum iri: & ideò dolores & mala, quæ antea fixa erant, mobilia fieri, est bonum signum.

Cap. IV.

Alia prognostica exitus morbi ad vitam vel ad mortem à morbi causa desumpta.

Causæ aliæ sunt internæ, aliæ externæ; Ab externis sumuntur prognostica sic.

1. Periculosior est morbus, cuius causa est occulta, ac latens, ac paulatim in corpore concreta, quàm cuius est manifesta. Hinc dicit Hipp. 2. *de naturâ hum. cap.* 8. quod morbi, qui celeriter fiunt, & quorum occasiones sunt manifestæ, quàm maximè periculo vacent; tum enim qualis quantaque causa sit, cognoscitur: sic sæpiùs constat *in Epid. libris* eos præter expectationem grauiùs habuisse, quibus morbus clam fuerat collectus. Causæ autem manifestæ & recentes Galen. teste, sunt hæ: æstus, refrigerationes, vigiliæ, ebrietates, lassitudines, &c. ab aëre porrò præcipua prognostica sumuntur. Hinc Hipp. *in prognosticis* iubet considerare, an in morbis sit aliquid diuinum; vbi Galen. *in commentario* per *diuinum* intelligit aërem; quasi diceret, considerandum esse in morbis, an causa fouens eosque generans non sit aër. Ab aëre, frugibus aquis, &c. fiunt morbi communes, quorum aliqui sunt endemij, aliqui epidemij, aliqui sporades seu proprij.

2. Endemij sunt leuiores, epidemij peiores. Epidemij autem alij sunt

ſimplices alij peſtilentiales: peſtilentiales omnium ſunt grauiſſimi. Semper autem morbi epidemij habent aliquam malignitatem coniunctam: ſic pleuritides epidemiæ ſemper ferè ſunt peſtilentiales, & magis lætales aliis.

3. Morbi autumnales ſunt aliis grauiores; Ver ſaluberrimum eſt: ratio eſt, quia vires à progreſsâ æſtate ſunt debiliores, & materia morbifica eſt melancholica; & humores, qui à calore aëris prægreſſi ſunt attenuati, in autumno ob ſuperueniens frigus introrſum ad partes nobiles vergunt.

4. Ab internis cauſis prognoſtica ſic ſumuntur. Quò plures concurrunt cauſæ morbificæ diuerſi generis, tantò grauius eſt malum: ſic ſi quis calculoſus & imbecillo ventriculo laborans corripiatur febre, tres obtinebit cauſas diuerſi generis, vnde ægriùs ſanabitur.

5. Intemperies actiuæ faciliùs curantur, quàm paſſiuæ; intemperies humida faciliùs quàm ſicca: ratio eſt, quia plura inueniuntur remedia exſiccantia quàm humectantia.

6. Quidam morbi ex pituitâ ſunt periculoſiores, quidam ex bile; periculoſſimi, qui fiunt ex bile & melancholiâ aduſtâ.

Cap. V.

Alia prognoſtica morbi exitus ad vitam vel ad mortem à partibus.

1. Morbi principibus partibus inhærentes ſunt peiores iis, qui inhærent partibus ignobilibus: ſic periculoſior eſt phlegmone in pulmone, quàm in cruribus.

2. Morbi inhærentes partibus inſigni facultate expultrice præditis, faciliùs curantur iis, qui inhærent partibus debili expultrice præditis.

3. Mala, quò plures partes occupant, eò ſunt deteriora.

4. Malum foràs vergere, & ab affectâ parte quàm longiſſimè recedere, bonum eſt; contrà, malum: ſic in pulmonis affectibus ſeu phlegmone obſceſſus crurum ab Hipp. bonus dicitur: ſic ſi anginâ laboranti tumor in collo fiat, bonum eſt; foràs enim morbus profertur; è contrà, cùm tumor foràs prouenerat, eum ſtatim deliteſcere, & difficultatem reſpirandi augeri, malum eſt; indicat enim intro vergere. Hominibus ardente febre laborantibus, quos ſacer ignis externè corripit, inquit, Hipp. *in libris Epidem.* bonum eſt; aliis eâdem febre laborantibus, quos ignis ille non corripit, malum: ſic in febribus acutis parotides poſt aures, bubones peſtilentiales fieri, bonum eſt; non quidem per ſe & ſimpliciter, ſed ſaltem eſt meliùs; indicat enim materiam venenatam foràs vergere, & non intus in venis ac prope cor remanere.

5. Eodem

5. Eodem modo humores à partibus nobilibus ferri ad partes ignobiles, bonum. Quæ regula cum priori ferè concordat; cùm internæ partes sint nobiles, externæ ignobiles; possunt tamen etiam internæ esse ignobiles; & sic non tantùm ad externas partes malum ferri est bonum; sed etiam ad internas ignobiles.

§. II.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel ad mortem à naturâ ægrotantis desumpta.

1. Robusti, si morbis capiuntur, magis quàm valetudinarij periclitantur; ratio est, vt inquit Galen. quia corpora imbecilla rarò afficiuntur à causis magnis; quia non tardant ægrotare donec causa sit magna, sed à quâuis minimâ causâ statim læduntur; talis autem causa facilè tolli potest; at robusti, & qui nunquam ferè ægrotant, non læduntur à paruâ causâ, sed tantùm à magnâ: itaque antequam ægrotant, magnam causam subesse est necessarium, est alia ratio; quia imbecilli dum sæpiùs morbis diuexentur, sæpiis remediis vtuntur; quo fit, vt nulla quantitas humorum in eorum corporibus coaceruari possit; at robusti confidentes robori naturæ, nunquam; quo fit, vt temporis spacio plurimi in eis humores congregentur.

2. Nemo facilè sibi contrariis corripitur morbis; facilior enim est excessus in symbolum, quàm in dissymbolum: sic frigidi non facilè corripiuntur morbis calidis, nec contrà; vnde fit, vt illi magis periclitentur, quorum naturæ, ætati, regioni, &c. morbus non conuenit, quàm contrà; ratio est, quia in morbis similibus naturæ, ætati, regioni, &c. non est tantus excessus, quantus in dissimilibus & contrariis; & ideò cùm quis laborat morbis contrariis, indicatur in eo magnitudo causæ; maior enim est causa, quæ frigidum potuit perducere ad excessum caloris, quàm quæ calidum: sic qui est calidus in 4 si cadat in morbum calidum ad 2, non recedit à naturâ, nisi ad duos gradus at si frigidus in vno gradu ad eundem gradum caloris perducatur, recedit à naturâ ad plures gradus: sic febris in iuuene non est tam periculosa quàm in sene: hinc dicit Hipp. *in Aphor. senibus, si acutis morbis corripiantur, non esse spem salutis.* Et alibi, *in calidis regionibus calidi magis morbi generantur, & minùs sunt periculosi:* & positis duabus febribus magnitudine paribus illa periculosior est, quæ fit in hyeme, quàm quæ in æstate. Contra hanc regulam dici potest; morbos similes naturæ, ætati, anni tempori esse difficiliores contrariis; quia similes fouentur & augentur à naturâ, ætate, anni tempore, similibus: contrarij verò oppugnantur. Sic dicit Galen. senes si frigidis morbis corripiantur, difficiliùs curari, & alibi, grauedines & raucedines inualde senibus non curantur. Sed Respond. opus esse distinctione: morbi

contrarij vel sunt acuti vel longi, vel incipientes & parui, vel firmati, vel magni. Acuti morbi contrarij generaliter sunt peiores similibus; ratio est, quia in illis magnitudo causæ significatur : & contrà, ipsos à naturâ, ætate, regione, anni tempore oppugnari, parùm eis prodesse potest, quia citò finiuntur ita vt vis oppugnatiua eorum parum momenti adferre possit. In morbis longis, qui diu durant, diu semper à naturâ, ætate, regione contrariis oppugnati multùm prodesse potest. Insuper sic est distinguendum : si morbi similes sunt parui, longè sunt faciliores contrariis; sed si sint valde magni, tunc etiam sunt tam mali quàm contrarij : quia etsi contrarij habent vnum malum, scilicet magnitudinem causæ; similes habent aliud malum, quòd scilicet, dum à naturâ foueantur, paulatim ad extremum excessum perueniant; & sic æquè ac contrarij sunt periculosi.

3. Mala sunt, quæ præter consuetudinem facit æger : sic *ex modesto homine ferox, responsio mala*, inquit, Hipp. taciturnos ex naturâ suâ in morbo fieri loquaces, delirij signum est.

4. Quæ sunt à naturâ, etsi ex se videantur mala, non sunt tamen pro malis habenda; similis regula supra posita est : sic aliqui habent ex naturâ suâ pulsus intermittentes & languidos: aliqui dormiunt oculis apertis : aliqui inter dormiendum dentibus strident, quæ omnia in morbis acutis habentur pro pessimis signis, quando sc. oriuntur à magnitudine causæ; sed cùm fiunt à naturâ non indicant causæ magnitudinem, & ita non sunt mala.

5. Qui inclinationem naturalem habent ad aliquem morbum, vti facilè in eum incidunt, ita quoque difficiliùs ab eo liberantur. Sic Hipp. 1. *epidem. comment.* 1. *textu* 18. inquit, *& maximè moriebantur, quibus natura vergebat ad phthisin*, id est, qui ad phthisin habent naturalem inclinationem.

6. *Qui naturâ admodùm crassi sunt & obesi, citiùs intereunt*, inquit, Hipp. 1. *Aphor.* 44. *quàm qui graciles*; ratio est, quia tales exiguo calore sunt præditi, & quia eorum venæ sunt angustæ & statim suffocantur.

7. Ægros in morbo sibi plurimùm in vultu dissimiles esse factos, est malum; causæ enim magnitudinem indicat; ideò bonum est, medicum ægros nouisse in sanitate, vt indicet, quantum in morbo à naturâ recesserint : sic aliqui naturaliter habent oculos cauos, cæsios, obscuros, fossas circa palpebras oculorum cæruleas, quæ si à morbo contingerent, malum significarent; cùm à naturâ, minimè.

8. Ex complexione naturali ægrotantis potest vel diuturnitas vel magnitudo morbi cognosci; nam si æger est biliosus, suspicamus morbi causam esse biliosam; si pituitosus, pituitosam; ex cognitione autem causæ cognoscimus, an morbus celerem motum sit habiturus, necne. Ab ætate, etiam prognostica desumuntur; omnes morbi magni

per

per senium sunt maiores; quia calor natiuus & facultates omnes in illâ ætate sunt debiliores.

9. *Senes iuuenibus minùs ægrotant; qui autem longi morbi eis eueniunt, maxima parte vsque ad mortem eos comitantur*, inquit Hippocr. 7. *Aphor.* 39. & iterum 4. *raucedines & grauedines in valde senibus concoctionem non admittunt*, dicit etiam Galen. quòd & nephritis, & podagra & paralysis, & asthma, & tusses senes vsque ad mortem comitantur. Sic etiam ab Apoplexiâ ægrè liberantur.

10. Qui aliquem morbum ingenitum habet; ægriùs ab eo liberatur; morbi enim hæreditarij difficiles & ferè impossibiles sunt curatu.

11. Prægnantes morbis acutis corripi est lætale, & eò magis, quò fœtus est maior; ratio est, quia in illis facilè vires prosternuntur; tum etiam, quia illis nec venæ sectio, nec purgatio, nec vlla magna remedia adhiberi possunt, quæ tamen in morbis acutis sunt necessaria.

12. In mulieribus & timidis hominibus mala sunt maiora, quia remedia non admittunt.

§. III.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel mortem, à symptomatibus desumpta.

1. Quo plura symptomata & diuersi generis coniunguntur, eò deteriùs: plura, quia vel indicant causæ magnitudinem, vel partis affectæ nobilitatem, vel extensionem: diuersi generis, quia causas habent diuersas; diuersæ autem causæ singulæ frequenter propriam postulant curationem; sic si cui tertianâ laboranti pedes intumescunt, & magna vrgeat sitis, malum; causæ enim eorum sunt diuersi generis, ventriculi scilicet calor, & hepatis imbecillitas.

2. Grauia symptomata cum virium imbecillitate sunt lætalia, cuncta enim symptomata, quæ ex se lætalia non sunt, fiunt lætalia per hoc, quod cum virium imbecillitate coniungantur.

3. Bona sunt symptomata, quæ morbi causam oppugnant; mala verò, quæ adaugent: sic febrem conuulsioni superuenire melius, quàm contrà; quia hæc calori suo morbi causam absumit: sic quartana melancholiæ morbo & lienosis, multisque aliis morbis superueniens, eos liberat, è contra malus in pleuritide dolor est; quia sanguinis maiorem effluxum excitat, qui est morbi causa: sic inquietudo, quæ nimij caloris symptoma est, calorem non oppugnat, sed potiùs auget ratione motus.

§. IV.

Prognostica ab actionibus læsis desumpta.

1. Quò actiones, quæ læduntur magis sunt ad vitam necessariæ, eò est periculosius; sic lædi respirationem, pulsum, spirituum vitalium per corpus distributionem, est lætale.

2. Exitialia sunt, quæ facultates per se labefactatas demonstrant: si sc. non partis aut humoris vitio, sed imbecillitatâ per se & essentialiter facultate fiat: Sic inæqualis & intermittens pulsus periculosior est, cùm ab imbecillitate facultatis causatur, quàm cùm ab humorum grauantium aut opprimentium multitudine: sic deficiens pulsus ab imbecillitate facultatis exitij signum est; si ab humorum grauamine, accidentali aliquo deliquio animi, minus. *Si sordes in acutis circa oculos apparent, exitiosum est,* inquit, Hipp. intellige, si non fiant ab humorum copiâ, sed facultatis regentis aut retinentis imbecillitate: sic decumbere in dorso, si non fiat propter humorum grauantium copiam, sed propter meram imbecillitatem, quæ non valeat corpus supra latus vnum firmare, pessimum est: sic surditas cùm ab humore aliquo fit in meatibus impacto, non est exitialis; sed si à deperditâ audiendi facultate fiat, est exitialis. Similiter de cœcitate: sic si deiecta appetentia ab humore ventriculum afficiente fit, non est adeò mala; sed si à facultate ventriculi languidâ fiat, est exitiosa. Vrinæ nigræ, quæ à melancholico fiunt humore, meliores sunt iis, quæ à caloris natiui deperditione fiunt; quia hæ sunt prorsus lætales: sic externarum partium frigus ab humoribus intrò ob aliquam causam reuocatis, non est tam mala, quàm si contingeret ob caloris natiui defectum, qui non sufficit ad externas partes extendi: Sic ex rigore refrigerationes, quæ non recalescunt, malæ; non enim reuocationem caloris indicant, quâ is aliquando reuertetur; sed indicant eius extinctionem: Sic quoque si extremæ partes liuescant ab humoribus sub cute contentis; non est adeò malum; si verò propter caloris natiui in illis extinctionem, est lætale: sic sudores qui ab imbecillitate facultatis fiunt, mali sunt; qui verò ex materiæ expurgandæ præsentiâ, boni; hinc sudores tabe affectis oborientes sunt lætales.

Quæri potest: quænam actio læsa maius periculum inferat? Resp. quòd illa, cuius integritas ad vitæ conseruationem est maximè necessaria; talis est vitalis; & de illâ signa sunt maximè periculosa, quæ facultatem vitalem debilitatam ostendunt; quando enim illa debilis est, necessum est, vt omnes aliæ debilitentur, quia reliquæ omnes eius auxilio egent: & de illâ non est dubium, sed est dubium, an post illam animalis an naturalis sit magis necessaria: Dico itaque: in morbis, qui oriuntur ab humoribus, quos coqui est necessum & expelli, in iis facultas naturalis est maximè necessaria; & ideò in illis deterius est

lædi

lædi naturalem quàm animalem. In generali autem naturalis vbique videtur ad vitam magis esse necessaria, quàm animalis, excepto quòd sola respiratio, quæ est actio animalis, magis sit necessaria ac maioris momenti, quàm vlla naturalis: cùm ergo respiratio pendeat à facultate animali; animalem sic lædi, vt propter eam respiratio lædatur, pessimum est: nutritio non est tam necessaria ad vitam, quàm respiratio; at extra casum læsæ respirationis, reliquæ actiones animales non sunt ad vitam necessariæ; & ideò etsi lædantur, non est tam periculosum. Interim quia etiam sæpe animalis facultas læditur, & tamen nihilominus respiratio manet illæsa, vt apparet in debilissimis, qui cum vix possint manum vel pedem mouere, nihilominus ideò non cessant bene respirare; ideò absolutè dici potest naturales facultates magis ad vitam esse necessarias, quam animales: & consequenter signa ostendentia læsionem facultatis naturalis esse periculosiora signis ostendentibus læsionem facultatis animalis: nihilominus tamen, quia vna dependet ab aliâ, ideò vnâ grauiter læsâ facilè alia in consensum trahitur. Pessima signa sunt crebra animi deliquia & maximè sine manifestâ causâ, id est, sine vllâ nimiâ euacuatione prægressâ, sed sponte orta. Respiratio difficilis, crebra & sublimis, in quâ omnes thoracis & colli musculi, pinnæ narium cooperantur; pulsus languidus, valdè celer, & quod peius est, summè rarus, intermittens, inæqualis; omnium autem pessimum signum est ἀσφυξία, id est, totalis mòtus arteriarum deperditio: *In omni morbo facilè se habere ad oblata, bonum est*, inquit Hipp. 2. *Aphor.* 33. & Gal. 3. *epidem. comm.* 23. dicit, *semper in signis optimis esse à cibo non abhorrere*, & Hipp. *in epid.* testatur, in quâdam pestilentiâ maximè perniciosâ cepisse ægrotantes summum cibi fastidium; sitim cessare permanente causâ sitim faciente, pessimum est; quia vel delirium indicat, vel emortuam oris ventriculi facultatem.

§. V.

Signa exitus morbi ad vitam vel ad mortem, à secundo genere symptomatum, scilicet à qualitatibus corporis mutatis.

Ea sumuntur vel à qualitatibus visibilibus, vel tangibilibus, vel olfactibilibus, &c. vt nimirum colore, odore, frigore, calore, murmuribus, aliisque, quæ in partibus corporis percipiuntur.

Reg. 1. Qualitates sensibiles corporis, si tales sunt, quales secundum naturam esse debent, est bonum; si contrà, malum. Tamen etsi à naturali statim recedant, non ideò statim indicant imbecillitatem, aut malum; cùm possint interdum esse factæ à naturâ conante expellere caussam morbificam, quæ expulsa malas illas qualitates corpori inducit; quià

quia illo casu tales qualitates sunt criticæ, & sic sunt bonæ. An autem criticæ sint an verò symptomaticæ, sic est distinguendum: quia si fiunt tempestiuè, tempore criseos, & post concoctionem humorum, si fiunt cum facili tolerantiâ; sunt criticæ ac bonæ; aliàs non. Sic calor flauus in membris die septimo, est salutaris; quia cognoscitur esse criticus; diebus multò anterioribus esset exitialis.

2. Color niger partium, excrementorum & apostematum est malus, si fiat à calore vrente: præcessit color viridis, si est à frigore. Liuidus vtrocunque modo sit factus, est pessimus, & naturæ vires deficere ostendit, nisi criticus sit ab humoris melancholici expulsione; tunc enim est bonus, vt in arenato.

3. A sono, odoribus, saporibus sic sumuntur signa, dentium stridores in acutis febribus sunt lætales; quia sunt conuulsiui. Odores fœtidi magnam putredinem indicant. Aurium sordes dulces sunt lætales.

4. A qualitatibus tangibilibus sic sumuntur signa, & 1. à qualitatibus primis. *Calor æqualis & mollities per totum corpus, bona est*, teste Hipp. 2. *prognosticorum* 56. inæqualitas caloris vel cruditatem denotat, vt in febre epialâ: aut summam viscerum inflammationem cucurbitæ instar calorem introrsum trahentem, vt in lipyriâ; quod adeò periculosum æstimatur, vt in febre non intermittente ab Hipp. 4. *Aphor.* 48. mortiferum iudicetur. Mutatio vicissim accidens, modò caloris, modò frigoris, sic vt eædem partes modò calidæ, modò frigidæ sentiantur, notat imbecillitatem calidi innati, & consequenter naturam languere. Tumores in corpore oborientes sentiri frigidos, & sudores frigidos esse, est lætale. Ad qualitates sensibiles etiam referuntur tensio, durities, figura, magnitudo partium, &c. Tensio ventris est mala; nam vt ait Hipp. 1. *prognosticorum* 27. *bonum est præcordia mollia & sine tensione esse.* Figura partium mutata sæpe etiam est pessimum signum, præcipuè vultus. Hinc facies, quam Hippocraticam Medici vocant, signum est lætale. Figura propter paralysim vel conuulsionem mutata, malum signum est; vt si vnus oculus fiat minor, labia, nares contrahantur, si minuatur moles corporis & magnitudo plusquàm pro ratione, ætate, victu, morbo, &c. imbecillitas naturæ denotatur. Mala est nimia gracilitas ventris adueniens; præstat enim partes, quæ circa vmbilicum sunt non tabescere, vt docuit Hipp. sed suam molem seruare, ventrem in maximum tumorem crescere vel tympanitis vel ascitis signum est.

Ad qualitates sensibiles possunt etiam tumores partium referri; sunt enim tumores magnitudo morbosa partium visu tactúque perceptibilis. Si tumores sunt opus naturæ seu critici, boni sunt; sin verò minus, sed symptomatici, sunt mali. An autem critici sint an symptomatici, cognoscitur ex variis signis. 1. ex signis generalibus, tùm ex particularibus: generalibus, si post eos ægritudo minuatur, si ægro cum facili tolerantiâ obueniant: particularibus, si sint in substantiâ, quantitate, qualitate, tempore,

tempore, loco conuenientibus; quæ omnia sunt consideranda: substantia, vt sc. tumores respondeant naturæ & speciei humoris morbum facientis; vt verbi gratia, si melancholia morbum fecerit, tumor sit scirrhosus; si pituita, œdematosus; si sanguis, phlegmonosus: quantitas; vt scilicet magnitudo tumoris, respondeat quantitati seu multitudini humoris peccantis; nam si humor peccans fuerit multus, & tumor eueniet paruus, malum & defectum naturæ indicat; quia tales euacuationes non fiunt propter expultricis robur, aut humorum expellendorum copiam; sed vel propter retentricis imbecillitatem, vel calorem liquantem aut humores agitantem; discernitur enim euacuatio critica à symptomaticâ, sicut dictum est de tumorum tum propriis tum communibus signis: cõmunibus, vt facili tolerantiâ & leuatione: morbis propriis; si excrementa substantiâ, quantitate, qualitate, loco, tempore & modo excretionis sunt concurrentia; si substantia sit similis substantiæ humoris morbum facientis; si quantitas respondeat quantitati humoris morbifici; si excrementa non sunt cruda, sed cocta; si in statu, si in die critico, si è directo per vias cum affectâ parte communionem habentes fiant, signum est criticas esse, è contrà verò symptomaticas.

Verùm notandum, non omnes excretiones symptomaticas esse malas, sed aliquando etiam esse bonas; plerumque tamen vel sunt malæ, vel non ita bonæ, vel saltem minùs securæ; sic morbilli, variolæ sunt excretiones symptomaticæ, & tamen plerumque sunt salutares: sic videmus quotidie ob malitiam & tenuitatem humorum multis hominibus excretiones fieri, quæ benè succedunt & non sunt malæ; immò nos sæpe cruda adhuc existente materiâ & in principiis non inutiliter purgamus, vt etiam Aëtius confirmauit. Plerumque tamen tales excretiones sunt malæ, vel non securæ; quia vel recidiuæ, vel cum grauissimis symptomatibus recurrunt. Porrò ab iisdem circumstantiis reliqua omnia prognostica, quæ ab excretis desumuntur, sunt petenda.

5. Malum est excerni ea, quæ sunt toto genere contra naturam; vt lapides, vermes, animalia monstrosa, qualia sunt ranæ, lacerti; sic sanguinem per aliquam partem copiosè excerni est malum, præterquam in mulieribus per menses, in viris per hæmorroïdes, siue in aliis per nares, siue malitiâ excerni possunt: mulieribus etiam, quibus menses sunt retenti, sine noxâ aliquando visum est atram bilem excerni, *in initio morbi euacuari*, teste Hipp. 4. *Aphor. 22. malum est*: sic pus & saniem eiici contra naturam est. Colliquationem cum excrementis vel vrinis exire, malum est: sic in tabidis, in calidis febribus est lætale; maximè enim ea conspiciuntur in deiectionibus eorum, qui febribus pestilentialibus laborant.

6. Excretiones non sunt tam à multitudine, quàm à bonitate æstimandæ: *si talia*, inquit Hipp. *purgentur, qualia oportet, confert & leuiter ferunt*; si itaque morbi sunt biliosi, confert multam biliosam materiam expelli; si pituitosi, pituitosam: sic malum est, materiam quæ morbum

non facit euacuari : ſic hæmmorrhagia in lethargo eſt peſſima, quia ſanguis lethargum non facit. Vtrùm verò conuenientia euacuentur, ex collatione cauſæ morbificæ cognoſcitur, & ſi æger facilè ferat, & morbus leniatur. Peſſima eſt in excretis nigredo; quia vel maximum ardorem & vſtionem, vel caloris natiui extinctionem ſignificat. Paucos vidi ſanari, qui nigram aquam per os emittebant. Vrina in laborantibus calculo frequenter exit nigra, præcipuè poſt exercitium, & cùm anteà exiuit cruenta; & talis, quamuis non ſit bona, tamen non eſt exitialis aut praua; quia contingit à ſanguine extrauenato, qui vrinæ permiſcetur, & morâ in corpore nigredinem contraxit. Fœtor magnus excrementorum, putredinem indicat, vel naturam à morbo ſuperari. Quæ excernuntur, expedit neque nimis calida, neque nimis frigida percipi in exitu; calida ardorem & bilioſos humores ſignificant; nimis frigida excerni, caloris extinctionem. Malum eſt, quæ liquida eſſe debent, eſſe ſolidiora; nam hoc magnam eorum aſſationem indicat, vt eiectiones duræ, emunctiones concretæ & ſpiſſæ in formâ globuli; ſic è contra nimis aquea eſſe, cruditatem ſignificant; nam quæ coquuntur, craſſeſcunt. Peſſimum autem eſt eo tempore, quo excrementa deberent eſſe cocta, adhuc cruda excerni.

7. Euacuationes nimiæ vel nimis paucæ ſunt malæ; nimiæ enim vel vires nimis deiiciunt, vel aliquando mortem inferunt propter magnam ſpirituum diſſipationem: vnde ſummas euacuationes ſyncope non rarò ſequitur: ſic in hydrope aquam vniuerſam, aut in empytemate pus totum ſimul exire, malum inquit Hipp. ſic etiam nimis exiguæ euacuationes ſunt malæ; 1. quia per eas non ſufficienter euacuatur cauſa morbifica; vnde vel recidiua, vel mors eſt metuenda. 2. indicatur naturæ imbecillitas, quæ periculum facit, ne morbo ſuccumbat: ſic ſtilla narium in febribus acutis, in diebus decretoriis, mala: ſic ſudores eodem tempore vel pauci valdè, vel ex vnâ parte tantùm particulari æquè ſunt pernicioſi.

8. Excernenda eo tempore expelli, quo in ſanitate expelli ſolent, eſt ſalubre: quæ verò ſunt morboſa, & tantùm morbi tempore expelluntur, ea bonum eſt expelli poſt ſigna viſa coctionis, & in die critico: Sic excrementa alui excerni eo tempore in morbis, quo in ſanitate ſolent, eſt bonum: excrementa morboſa, ſi expelluntur ante ſtatum, & ante ſigna coctionis, non eſt excretio critica, ſed ſymptomatica; adeoque mala, aut ſaltem rarò bona, vel ad minimum non ſecura.

9. Excrementa, quæ etiam tempore ſanitatis exeunt, ea ſi etiam in morbis excernuntur, bonum eſt, expelli per vias ordinarias, & à naturâ ad id deſtinatas, & per quas tempore ſanitatis ſolent expelli: vt deiectiones per aluum, menſes per vterum, vrinas per veſicam: quæ ſi per aliam viam excernuntur, vt deiectiones per vomitum, eſt ſignum ilei & exitiale: vrinam per ſedem expelli eſt ſignum vlceris inteſtini recti.

Menſes

Menses per os est signum obstructionis in venis ad vterum tendentibus. Quæ autem tantùm morbi tempore ex naturâ sine causâ morbificâ expelluntur, bonum est ea excerni per vnam viam, & non per plures. 2. bonum est excerni per vias conuenientes. Conuenientes autem viæ sunt viæ proximæ, latæ, & è directo positæ, & viæ, per quas affecta pars commodiùs & faciliùs potest euacuari: per proximas, tùm ne partes intermediæ à malignitate eius, quod excernitur, lædantur; tùm quia facilior est per propinquam, quàm per remotam partem euacuatio: è directo, quia partium è directo maior est communio, & sic euacuatio facilior: sic cum hepar & dextræ partes laborant, bonum est sanguinem è nare dextrâ effluere; cùm verò lien & sinistræ partes laborant, ex sinistrâ: sic tumores critici è directo fieri meliùs est, quàm ex opposito: viæ conuenientes etiam sunt, per quas causa morbifica meliùs solet expelli: sic tenuis & biliosa materia facilè expellitur per sudores, melancholica per hæmorroïdes, pituitosa per vomitum & secessum.

10. Quæ secundum voluntatem excerni deberent, ea excerni præter voluntatem est malum: Sic lachrymæ inuoluntariæ in acutis febribus sunt lætales: fœces & vrina contra voluntatem exeuntes vel delirium, vel summam facultatis retentricis imbecillitatem, vel paralysin indicant.

§. VI.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel mortem à morbi temporibus.

Reg. 1. Mala sunt signa quæ præter naturam eueniunt; sic signa coctionis in vrinâ apparere in principio morbi, malum; quia est præter naturam & rationem temporis illiùs, vt in eo concoctio appareat: naturaliter enim concoctio non tam citò fit: signum enim est humorem illum non à naturali, sed igneo & præter naturam calore agitari; & è contrà, in statu concoctionis signa non apparere, malum: quia si natura debito modo procederet, in illo tempore vrina deberet apparere cocta.

2. Signa ex naturâ suâ praua, ratione temporis morbi, in quo fiunt, possunt esse bona; sic signa critica, vt inquietatio, rigor, vertigines, etsi per se sint signa mala, tamen si appareant eo tempore, quo iam futura crisis expectatur, sunt bona; sic vrinam esse crudam, per se est malum signum; tamen apparere crudam in principio morbi, non est malum; imò meliùs in principio apparere crudam, quàm coctam.

3. Praua signa, si per initia morborum appareant, sunt peiora, quàm si appareant in decursu morborum: Sic deliria, conuulsiones, surditas, virium imbecillitas, &c. quò citiùs in morbo apparent, eò sunt peiora: sic euacuationes, quæ in principiis morborum fiunt, sunt malæ;

quæ verò in vigore non ita. Illæ enim fiunt antequam materia ſi concocta; quare indicant aut humorum morbificorum ſummam copiam, aut naturam non eſſe ſufficientem eis concoquendis; ſi verò ſatis potens eſſet, eos retineret & concoqueret, non autem expelleret: ſic vrinæ, quæ in principiis morborum turbidæ apparent, malæ; quia in principio natura humores adhuc non aggreditur; itaque tunc vrina adhuc non deberet eſſe turbida, ſed tantùm tenuis; ſed in incremento primùm turbida eſſe deberet.

4. Signa ſalubria ſunt meliora, ſi die. 5. 7. 11. & 14. id eſt, in diebus decretoriis fiunt, quàm aliis. Signa verò mala ſunt peiora, ſi in iiſdem diebus appareant, quàm in aliis: Sic narium ſtilla, vt ſemper malum, ita peſſimum ſignum eſſe ait Hipp. Sic in die indice ſigna magna apparere, eſt malum; bona verò, bonum; ſic in tertianis continuis, ſi quinta dies, quæ eſt dies index, acceſſionem inferat, æger in periculo erit: ſic ſaporem, qui vndecimâ die Hermocratem inuadebat, malum eſſe dicebat Hipp. *in Epid.* nam dies 11. eſt dies index.

5. Morbum citò ad ſtatum venire, eſt bonum: bonum eſt ſymptomata citò ad ſummum peruenire, & meliùs quàm lentè & longo tempore: ratio eſt, quia natura meliùs morbi inſultibus reſiſtit, ſi breui tantùm tempore, quàm ſi longo cum eo ſit dimicatura; ſubintellige, niſi ſymptomata ſint peſſima & lætalia: nam ſi talia ſint, quò citiùs & celeriùs irruunt, eò magis & citiùs mortem oſtendunt.

6. Tunc eſt præcipuè bonum, ſtatum quoad ſymptomata breui fieri, quando ſtatus quoad concoctionem paribus paſſibus ambulat; ſi ſtatus quoad concoctionem reſpondeat ſtatui quoad ſymptomata, eſt ſignum certum ſalutis: dico clariùs; ſi eâ proportione, quâ ſymptomata creſcunt & tendunt ad ſtatum, eâdem & æquè celeriter concoctio cauſæ morbificæ tendit ad ſtatum ſeu ad ſummum, & quàm multùm augentur ſymptomata tã multũ etiã augeatur concoctio humoris morbifici, (quod ex vrinâ eſt cognoſcẽdum) eſt bonum ſignum; ſed ſi citiùs fiat progreſſus ad ſtatum quoad ſymptomata, quàm ad ſtatum quoad concoctionem, ſeu ſymptomata citiùs ſint in ſummo quàm coctio, vel tunc adhuc vix coctio appareat, quando iam ſymptomata ſunt maxima, eſt malum ſignum; indicat enim morbum naturâ eſſe longè ſuperiorem.

7. Quando morbus eſt in declinatione, non eſt ampliùs periculum; non enim poteſt quiſquam in declinatione morbi mori: quia tunc natura eſt facta ſuperior morbo, alioqui non eſſet declinatio; quando enim natura eſt ſuperior morbo, æger non poteſt mori; quia ſi moreretur morbus eſſet ſuperior naturâ, quæ duo contraria non poſſunt ſimul conſiſtere. Interim diſtinguenda eſt declinatio vera à falsâ; ſæpe enim morbus videtur declinare, & non declinat; & ſic eſt falſa declinatio & in tali poteſt æger mori; & talis declinatio facit medicum in prædicendo errare. Imò falſa declinatio ſæpe eſt peſſimum ſignum; tunc enim eſt falſa declinatio, quando ſymptomata minuuntur, & tamen

non

non minuuntur in omnibus. Symptomata minui permanente eâdem morbi magnitudine sæpè est pessimum signum: sic in externâ inflammatione doloris & caloris sine causâ cessatio non sunt signa bona; indicant enim calorem innatum propter sui exiguitatem aut humoris morbifici malitiam desistere à pugnâ; & signum est futuræ gangrænæ seu mortis membri: sic etiam in morbis internis cessatio febris & symptomatum sine causâ, indicat perire non externum sed internum calorem & naturalem.

§. VII.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel ad mortem à iuuantibus & lædentibus desumpta.

Reg. 1. Si quæ iuuare deberent aut solent, non iuuant, malum; peius si etiam obsint: nam, vt inquit, Galen. 2. *prognost. text.* 51. aut exitium aut difficile iudicium indicant. Sic 3. *prognost.* 35. sanguinis eruptio non iuuans, vel est mortalis, vel iudicatu difficilem morbum significat. Ita sudor, copiosæ vrinæ, deiectiones, vomitus, hæmorrhoïdes, parotides non iuuantes, malum significant; indicant enim naturam succumbere, & à multitudine causæ morbificæ superari: sic *quibus somnus laborem facit*, inquit Hipp. *lætale*.

2. Si leuia remedia prosunt, & leuia errata non obsunt, indicant morbum esse salutarem: contrà, si leuia remedia nihil iuuant, & valida parùm, leuia verò errata statim obsunt, testantur morbum esse perniciosum: *facilè ferre morbi grauitatem, est optimum signum*, teste Hipp. 2. *Aphor.* 33.

3. A similitudine cum aliis ægrotis eodẽ morbo affectis etiam prognostica desumi possunt: sic verbi gratia, si morbus sit epidemicus, id est, populariter grassans, & plurimi ex eo mortui sunt, indicium est etiam hunc, de quo quæritur esse moriturum: contrà, si aliqui conualuerint, & hunc conualiturum. Hactenus de prognosticis à morbo desumptis: restant nunc prognostica è natura seu virium robore aut imbecillitate desumpta, de quibus nunc ordine.

§. VII.

Prognostica exitus morbi ad vitam vel ad mortem à naturæ viribus.

Reg. 1. Grauia symptomata cum virium imbecillitate coniuncta, sunt lætalia; imò etiamsi adeò grauia & lætalia ex seipsis non sint, tamen fiunt talia, si cum virium imbecillitate coniungantur.

2. Omnia symptomata, quæ contingunt ex facultatis imbecillitate, vel quæ facultates emortuas indicant, sunt pessima, & sunt peiora iis, quæ contingunt ex vi causæ morbificæ: sic excretiones, quæ fiunt propter læsam facultatem retentricem, sunt peiores iis, quæ

contingunt propter irritam expultricem: hinc lacrymæ inuoluntariæ, ſudores frigidi, excrementorum inuoluntarius exitus ſunt mala ſigna; ſic non videre, non audire in morbis acutis, ſi contingant ob emortuam facultatem peiora ſunt, quàm ſi ob aliam cauſam contingerent.

3. Quò vires citiùs in morbis ſunt labefactatæ, eò peius; nam cùm à causâ morbificâ in progreſſu morbi ſemper magis magiſque debilitentur, quò citiùs ac magis in principio ſunt debilitatæ, eò magis debiles futuras in ſtatu præſumendum. Porrò mox in principio vires eſſe valdè proſtratas, morbi ac cauſæ morbificæ malignitatem indicat.

4. In ſtatu circa tempus criſeos, ſi vires ſint ſummoperè proſtratæ, vel nulla criſis aut ſaltem imperfecta eſt expectanda.

5. Peſſimum eſt vitalem facultatem eſſe valdè proſtratam; eâ enim valdè debili exiſtente, reliquæ omnes neceſſariò debiles ſunt. Peſſimum quoque eſt, facultatem illam eſſe debilem, à quâ morbus debet ſuperari: ſic eo tempore quo coctiones ac criſes fieri debent, naturalem potentiam eſſe debilem, malum. In morbis pectoris, quando materia morbifica tuſſi expellenda eſt, ſi facultas animalis, cuius ope illa ex pectore expelli debet, ſit debilis, malum: inde enim fit, vt materia, etſi concocta ſit, tamen intus retineatur; & ex retentâ æger ſuffocetur ac moriatur.

Cap. VI.

§. I.

Signa quibus vires validæ vel imbecilles cognoſcuntur.

Omnis prognoſis pendet ex colatione morbi & eorum, quæ ad morbum ſpectant, nempe cauſarum & ſymptomatum cum viribus naturæ; nam quæ alterâ fortior eſt, ea ſuperabit, & ſecundum fortiorem eſt exitus morbi futurus; itaque vires in omni præſagitione maximè ſunt ſpectandæ. Debent autem vires conſiderari cum reſpectu ad morbi ſtatum; ad futurum enim exitum præſagiendum non ſufficit ſpectare, quales ſint vires præſentes, ſed quales ſint futuræ in morbi ſtatu: quid enim iuuaret nunc eſſe fortes, ſi in ſtatu, quando præcipua lucta cum naturâ eſt facienda, eſſent debiles? videndum eſt igitur, an nunc ita fortes ſint, vt bene vſque ad ſtatum poſſint perdurare: hoc autem præuidere admodùm difficile eſt; quia etſi vires nunc adhuc ſint fortes, tamen quia non bene ſcitur, quænam grauia ſymptomata ſint ſuperuentura, quæ vires deſtruent, ideò non ſcitur quales ad ſtatum ſint peruenturæ. Porrò notandum, ſicut dictum eſt, quòd non ſit indifferens, cùm cuius facultatis robore morbus conferatur, ſed debet maximè conferri

ferri cum robore facultatis illius, quam morbus ex suâ naturâ magis est natus lædere; illa enim est, quæ in progressu morbi maximè debilitabitur, & cuius robore maximè opus erit ad morbi oppugnationem; oportet ergo animaduertere quamnam morbus maximè labefactet, & an ea adhuc sit sufficiens futura ad morbi expugnationem, & an illa sit eadem, quæ morbum debet expugnare; ea tamen quæ à morbo maximè labefactatur, est præcipuè consideranda; quia etiamsi illa non esset illa, per quam causa morbi deberet expugnari, tamen quia facultates quâdam sympathiâ se mutuò consequuntur, ideò quanda vna est grauiter læsa, contingit quoque consequenter alias lædi, atque illam per quam morbus debet expugnari: sic aliqui morbi aliquas facultates non lædunt, & tum etsi talis facultas sit integra, ex illius integritate non sequitur, ægrum non moriturum; imò poterit mori, etsi illa sit integra; propterea scilicet, quòd alia sit grauiter labefacta à morbo, cuius labefactationem & imbecillitatem sequitur imbecillitas illius: sic ex optimo pulsu non licet sanitatem polliceri in apoplexiâ aut asthmate; quia hi morbi non lædunt pulsum, sed ex illâ facultate iudicare oportet, quam lædunt illi morbi, scilicet ex omnimodâ sensus & motus abolitione in Apoplexiâ, & ex diminutione respirationis in asthmate: sic in hydrope non oportet sanitatem polliceri ex eo, quòd æger habeat omnes potentias animales fortes, sed oportet considerare potentias naturales, & videre, quomodo illæ sese habeant; illæ enim sunt, quas hydrops labefactat.

Denique oportet morbum conferre cum illâ facultate, quam morbus labefactat per se, & non cum illâ, quam labefactat per accidens, & per consensum: quia hæc labefactatio aliquando tantùm est momentanea, & non diu durat, & facilè cessat; quia non est læsa per essentiam: sic in aliquibus morbis facultas vitalis est per consensum grauiter læsa, & tamen propterea non indicatur mors futura; quia illa læsio non est per essentiam, nec est læsio intrinseca, sed tantùm accidentalis; si verò vitalis esset tam grauiter læsa per essentiam, indicaret mortem; sed cùm sit ex accidenti & sympathiâ quâdam læsa, etiamsi grauissimè læsa foret, tamen propterea mortem non indicaret: sic in suffocatione vteri, in affectibus stomachi, in horâ quâ vena secatur, aliquando sequitur syncope, aut facultas vitalis patitur grauissimam læsionem, tamen illa læsio in eis propterea non indicat mortem, quia tantùm est læsio per consensum, & non per essentiam. Porrò oportet insuper morbum maximè conferre cum illâ facultate, à quâ pendet vita, talis autem est vitalis: illâ enim pereunte, omnes pereunt. In morbis, quibus concoctio expectatur & futura crisis, insuper facultas naturalis maximè est consideranda; illa enim est, cuius ope morbus debet superari, & quæ causam morbificam debet concoquere, & coctam expellere.

Virium robur à tribus cognoscitur, nempe à causis, effectibus, & iuuantibus nocentibusque de quibus ordine.

A causis possunt cognosci vel iis, quæ vires constituunt, vel iis, quæ vires labefactant; si enim illa quæ vires constituunt, malè se habent, erunt debiles; si bene, erunt validæ: si illa, quæ vires labefactant, sint magna, vires erunt debiles; si exigua, erunt validæ: vires constituunt bona partium temperatura, bona constitutio, & vnitas illæsa; si partium temperies non sit grauiter mutata; si calor natiuus firmus; si compositio ac vnitas partium non grauiter læsa, vires erunt validæ: verùm hoc per se non potest bene cognosci, sed debet cognosci ex symptomatibus seu actionibus læsis. Porrò vires labefactantur à morbo & causâ morbi; ergo ex earum magnitudine possumus vires colligere: si morbus & causa morbi sunt magna, vires debent esse imbecillæ; si parua, validæ; ergo omnia, quæ morbi & causæ morbificæ indicant magnitudinem, illa sunt signa virium: quæ illorum indicant paruitatem, illa omnia sunt signa fortium & robustarum virium: quæ verò significant morbi & causæ morbificæ magnitudinem, illa sunt superiùs dicta. Vires etiam mutant per modum causæ, ætas, regio, anni tempus, sexus, corporis habitus, vt obesitas, gracilitas, puerperium; ex illis etiam virium robur cognoscitur; sic si æger sit puer, aut senex, si mulier sit grauida aut puerpera, si valdè tenera corporis habitu, si obesus sit, si æstas & summus aëris æstus, si regio calida, omnia illa significant maiorem virium debilitatem.

Cognoscitur etiam virium robur ex effectibus seu symptomatibus, ac ex iis omnium clarissimè, imò ferè ex iis solis imbecillitas ac robur virium perfectè cognoscitur, & præcipuè ex actionibus læsis; quando enim alicuius facultatis actiones sunt grauissimè læsæ, indicant propriam facultatem, à quâ oriuntur, grauiter esse læsam: sic ex excrementis & excretionibus etiam vires colliguntur: sic quando excrementa sunt cocta, naturalibus qualitatibus affecta, tempore, modo debito, & loco excernuntur, indicium est facultates bene se habere; aliàs malè.

A iuuantibus quoque ac lædentibus vires cognoscuntur; quia si æger à minimâ causâ statim grauiter læditur, indicium est illam facultatem quæ inde læditur, valdè esse imbecillem: si etiam à magno lædente non multùm offendatur, indicium est esse fortem.

§. II.

Animalis facultatis robusta signa sunt.

Si omnes sensus externi & interni sint benè, vt visus, auditus, gustus, tactus, olfactus, memoria, phantasia; si bene dormiat, si facultas motiua sit robusta, vt si ambulare possit, se ipsum erigere, fortiter loqui, &c. nam si æger non bene videat, audiat, non possit etiam bene perferre lumen, nec murmur hominum loquentium; si in acutis febribus surdescat,

descat, si non bene dormiat. At è contrà in soporem inciderit, si vix loqui possit, & loquatur voce titubante, si delirat, non bene recordetur, si somnus eum grauat ac molestiam adferat, si non possit bene cibum ac potum deglutire, sed paruis portionibus debeat paulatim demittere, si respiratio sit alta & sublimis, si non possit insidere aut stare, si non possit se in lecto erigere, vel vix caput attollere, si non possit cochlear ori admouere, aut digitis tenere, & admouendo valde titubat, si non sit satis fortis ad iacendum in vno latere, sed iaceat semper supinus, si semper deuoluatur ad imum lecti, si se ipsum vertere non possit, si os dormiendo non claudatur, si non sentit dolores, quos absque dubio debet habere, si dentibus stridet, si conuulsio oboritur, signum est facultatem animalem esse debilem; hæ enim omnes facultatis animalis sunt actiones ac symptomata. Oportet autem in his omnibus considerare, an non eueniant ab aliquâ propriâ aut particulari, vel externâ causâ, an verò ab ipsius facultatis essentialis ac intrinsecâ debilitate: si ex tali causâ proueniunt, non sunt mala, si ab hâc, mala; pessima enim, vt dictum est, sunt symptomata, quæ ex ipsius facultatis debilitate proueniunt.

§. III.

Signa robustæ facultatis vitalis, aut imbecillæ.

Hæc facultas cognoscitur ex pulsu & respiratione; nam etsi respiratio magis indicet facultatem animalem, quàm vitalem, eò quòd efficiens causa respirationis sit facultas animalis; tamen etiam indicat robur facultatis vitalis, eò quòd respiratio tendit ad facultatem vitalem tanquam ad finem, & pro statu facultatis vitalis tanquam sui finis ipsa quoque varietur.

Signa igitur debilis facultatis vitalis sunt: pulsus celeritas & frequentia, sed multò magis maxima raritas ac tarditas; nam pulsus valdè celer adhuc indicat aliquod robur, & ideò celeritas pulsus non potest esse cum summâ imbecillitate: sed si post summam celeritatem & cum languore pulsus insuper fiat summè tardus, signum est sumæ debilitatis. Pulsus intermittens etiam pessimus est; deterior qui in vno & eodem ictu intermittit, quàm qui in pluribus; tùm qui inæqualiter & inordinatè intermittit, quàm qui ordinatè peior, qui pluries intermittit, quàm qui rariùs. In vno item ictu & eodem intermittens deterior est, cùm primam partem ictus maiorem & celeriorem habet, secundam verò minorem & tardiorem, quàm qui contrà. Asphyxia omnium pessima est. Omnes facultates esse valdè debiles signum est facultatem vitalem esse debilem; omnes enim facultates in operatione dependent à facultate vitali; vnde cùm ipsa est debilis, omnes esse debiles est necessarium; & cùm omnes debiles sunt, videtur facultas communis debilis esse debere, à cuius robore omnes dependent. Quoad respirationem; cita, breuis, suspiriosa,

parua, frigida, inæqualis, interrupta, magna & sublimis debilem facultatem vitalem indicat. Cordis robur etiam cognoscitur ex sufficienti vel insufficienti caloris in omnia membra distributione; vnde si extremæ partes pallent, si semper frigidæ sunt, si frigidum emittunt sudorem, liuent, vel aliquæ etiam emoriantur, id est, in gangrænam abeunt, signum est debilis facultatis vitalis, quæ extremas partes nequeat sufficienti calore vitali perfundere; Porrò cordis palpitatio, lipothymiæ, anxietates, internus spirituum sanguinisque tremor debilem facultatem vitalem ostendunt.

§ IV.

Signa debilis vel robustæ facultatis naturalis.

Hæc colliguntur ex ipsius naturalis facultatis actionibus, & maximè ex actionibus ministris læsis vel integris; vt expulsione, attractione, retentione, concoctione: tum etiam ex excrementis crudis vel coctis, bene vel malè se in quantitate, qualitate, modo & loco, temporéque exitus habentibus. Verùm cùm naturalis facultas omnibus insit, eius robur aut debilitas in omnibus non cognoscitur iisdem signis, sed diuersis ac vnicuique parti propriis; aliis enim signis cognoscitur debilis facultas naturalis in cerebro, aliis in pulmone, aliis in stomacho, aliis in hepate, aliis in liene, &c. omnibus autem in eo communis est, quòd cognoscatur ex actionibus læsis & excrementis, sed in singulis actiones naturales quoad speciem & differentias quasdam proprias differunt, sicut & excrementa: nam expulsio in cerebro est sternutatio, in stomacho vomitus, & deiectio, in pulmone tussis, &c.

In cerebro excrementa sunt mucus, lachrymæ; in pulmone sputa, in stomacho deiectiones, &c. Ergo potentiæ naturales cerebri cognoscuntur debiles esse, si adsit lacrymatio, si excrementa per nares more solito non excernuntur per palatum, si mucus plurimus aqueus, tenuis, incoctus exeat; si oculi non sint viuaces sed obscuri. Facultas naturalis in pulmone cognoscitur esse debilis; si sputa retinentur, maximè si sint cocta, & excerni deberent; vel si excernantur cruda, aquea, & inconcocta. Facultas debilis naturalis in stomacho cognoscitur, si non adsit appetentia, si æger cibum fastidiat, si nullum saporem in eo iudicet, vel iudicet amarum, si assumptum euomat, aut ab assumpto malè habeat, & dolorem sentiat, si ructus emittat acidos, si à cibo statim caleat, aut rubeat, aut sudet, si excrementa alui non deiiciuntur, vel si deiiciuntur, exusta, sicca vel aquea, liquida & pituitosa, seu non conuersa, sed talia ferè, qualia sunt assumpta. Excrementa vel vrinam sponte exire; dysenteria in acutis morbis, &c. sunt signa debilitatæ facultatis naturalis. Hepatis facultas naturalis debilis esse cognoscitur, si adest extremorum frigus, pessimus totius corporis color, venæ minimæ & vento inflatæ, si

sanguis

sanguis aliqua parte exiens sit aqueus & serosus, si adest fluxus hepaticus, si crura œdematosa, si vrina tenuis, alba, cruda, si sudores frigidi, si corpus atrophiâ laborat, si hæmorrhoïdes, sudores, vrinæ, alui fœces vitro & immodicè fluant, &c. At contrà naturalis facultatis robustæ hepatis signa sunt, si corporis habitus non diminuantur, sed potiùs augeatur, si corpus rubeat, caleat, venas tumidas & nigras habet, &c.

Porrò ex morbifici humoris ac excrementorum concoctione in acutis morbis facultatis naturalis robur maximè cognoscitur: si ergo excrementa in statu & augmento sunt cocta, si post coctionem & in statu excernantur, robustam facultatem naturalem indicant: contrà, si in statu cruda apparent, vel apparent cocta ante tempus, id est, ante statum & in principio, & excernantur antequam concocta sint, vel non exeunt debito modo, aut non sufficienter; indicant facultatem naturalem esse debilem: sic sudores incipientes, qui non finiuntur vel non sunt vniuersales, sic qualescunque criticæ expulsiones, quæ fieri deberent, & eo tempore, quo fieri deberent, non fiunt; vel videntur incipere & non perseuerant, vt vomitus, abscessus, deiectiones, debilem indicant potentiam naturalem. Hinc stillæ narium in omnibus febribus ac inflammationibus, exanthemata parua incipientia, sed non vlteriùs prorumpentia, & statim euanescentia; Item bubones & abscessus parui statim delitescentes indicant debilitatem facultatis naturalis.

CAP. VII.

Prognostica temporis exitus morbi, id est, an morbus sit futurus longus an breuis.

CVm morbus & natura inter se luctantes, sint omnium, quæ in morbo eueniunt, causæ, etiam omnium quæ in morbo eueniunt, sunt signa. Cùm itaque in morbo non tantùum eueniunt salutaria aut perniciosa symptomata, vel vt vno verbo dicam, malitia aut bonitas exitus; sed etiam celeritas vel tarditas exitus, id est, morbi breuitas vel longitudo, & talis vel talis modus exitus, vtique eorum signa, ac proinde prognostica à naturâ & morbo desumpta, etiam sunt signa breuitatis ac longitudinis morbi. Sub tempore futuri exitus continetur non tantùm, an breui an serò, sed etiam an interdiu, an noctu, & quo die, quâ horâ morbus exitum sit habiturus. Sub morbo porrò symptomata & causæ morbi continentur, non tantùm internæ, sed etiam externæ: & sic in vniuersum prognostica breuitatis vel longitudinis morbi à morbi specie, motu, paruitate, magnitudine, parte affectâ, à causis internis, ab ætate regione, anni tempore, à peculiari naturâ ægrotantis, ab eius

quoque temperamento, à virium robore desumuntur; accedit quòd etiam & à simili, & à lædentibus ac iuuantibus nonnulla breuitatis vel longitudinis morbi prognostica signa desumantur.

A naturâ desumuntur ita prognostica; virium robur lætales prolongat morbos, salutares abbreuiat; & contrà, virium imbecillitas lætales morbos abbreuiat, salutares prolongat; nam cùm morbus non est lætalis, si vires sint debiles, morbus prolongatur; nam cùm morbus non est lætalis, causa morbifica non est vehemens, neque admodùm inuadit naturam; & vicissim cum vires sunt debiles, natura non valde aggreditur morbum; & sic ex vtraque causâ morbus diu durat; & contrà cùm morbus est periculosus & magnus, & vires robustæ, morbus fit longior; morbum enim magnum non potest natura bene superare; sed si morbus est magnus & vires imbecilles, fit breuis; nam vires debiles non possunt magno morbo diu resistere, & sic morbus fit breuis, quia statim æger moritur.

Prognostica breuitatis vel longitudinis morbi à morbo desumpta: Hæc desumuntur vel à morbi specie, vel magnitudine, vel multitudine, vel malignitate. Ab eius specie, quia aliqui morbi naturâ suâ sunt breues, & tales suam breuitatem sæpiùs ostendunt: sic phrenitis, tertiana, causus, pestis, & omnes morbi accuti, seu à bile geniti, sunt breues: alij vt scirrhi, frigidi tumores, elephantiasis, morbus gallicus, cancer, &c. sunt morbi longi. Magni morbi sunt breues, vt & valde parui; illi statim naturam superant, hi ab ipsâ superantur. Mediocres sunt longiores: quapropter omnia signa, quæ indicant morbi magnitudinem, indicant morbi breuitatem. Morbi in passiuis qualitatibus tardè curantur, & maximè in siccitate; sicut apparet in hecticâ, in hydrope: In actiuis verò & maximè in calore sunt breuiores. Morbi plures simul iuncti, cùm vires tamen sunt fortes, faciunt longitudinem; cùm debiles, breuitatem. Morbi dissimiles naturæ, ætati, regioni, morbi hectici inæquales, communes seu varias partes occupantes, sunt diuturni. Morbi, qui per accessiones inuadunt, & non continuò affligunt, sunt aliis longiores.

A causâ morbi sic breuitatis vel longitudinis morbi prognostica desumuntur: habitus ægrotantis solidior & temperamentum simile causæ morbificæ faciunt morbum longiorem; quia in talibus morbus à naturâ fouetur; sic quartanæ in melancholicis sunt longiores, quàm in biliosis. Qui calido sunt temperamento breuiores, quàm qui frigido. Ætas, anni tempus, regio etiam causant morborum celeritatem vel longitudinem; sic frigidarum regionum morbi sunt diuturniores, & autumnales quartanæ diuturniores sunt æstiuis. Porrò omnes causæ, quæ robur naturæ indicant in morbis salutaribus breuitatem, in periculosis verò longitudinem demonstrant. Cùm causa morbi est pauca, calida, tenuis, morbis est celerior, è contrà, cùm glutinosa, multa, frigida, tardior, saltem in morbo salutari; nam in lætali multitudo causat mortis celeritatem. Mobilitas & turgentia humorum etiam faciunt celeritatem.

tatem, non solùm in lætalibus sed etiam in salutaribus, contrà, immobilitas. Errores, qui in ægris committuntur, salutares morbos prolongant, & lætales abbreuiant.

A parte affectâ etiam breuitatis vel longitudinis prognostica capiuntur: mala, quæ partes principes occupant, non valde diuturna sunt: sic erysipelata, inflammationes, si cor inuadunt, in limine occidunt. Morbi pestilentes & febres ardentes ideò quoque breues sunt; quia cor valde afficiunt, & loco cordi vicino oriuntur. Morbi, qui facultates animales afficiunt, sunt diuturniores, nisi respiratio valde lædatur. Morbi qui potentias naturales euadunt, sæpe etiam sunt longi: breuissimi qui vitales. Partem affectam cordi esse propinquiorem ac remotiorem morbos facit vel breuiores vel longiores; vt in arthritide, quia causa morbi est remota à fonte caloris, difficiliùs curatur. Apostemata, quæ sunt in partibus externis, seriùs suppurantur, quàm quæ in partibus cordi vicinis, ob caloris imbecillitatem. Morbi qui fiunt in aliquâ parte, ad quam continuò labuntur excrementa, erunt longi; hinc vlcera intestinorum propter continuum bilis transitum sunt diuturniora. In parte, quæ continuò debet moueri, vlcera & vulnera seriùs consolidantur, vt in phthisi seu vlcere pulmonis est manifestum.

A symptomatibus optimè breuitas vel longitudo morbi cognoscitur, eò quòd symptomata causis sint manifestiora; morbi enim species, causa morbi & pars affecta sæpè latent, & non nisi ex symptomatibus cognoscuntur; & ideò non tam certò ac symptomata morbi breuitatem aut longitudinem pollicentur. A symptomatibus ergo cognoscitur breuitas vel longitudo morbi; sic in primis ex celeri motu morbi, seu ex celeri morbi per sua tempora transitu breuitas cognoscitur: quapropter omnia illa signa, quæ tempora morbi indicant, possunt morbi longitudinem vel breuitatem indicare; illa autem tempora indicant symptomata; & ideò symptomata celeriter vel tardè superuenientia, morbi tarditatem vel celeritatem, adeoque breuitatem vel longitudinem ostendunt. Itaque si symptomata morbi pathognomonica seu propria, & quæ epiphænomena seu superuenientia vocantur, citò appareant, signum est morbum celeriter moueri ac non diu duraturum.

Ab excrementis etiam cognoscuntur tempora morborum siue bonis siue malis; si enim citò in excrementis signa concoctionis apparent, & signa eius continuò augentur; vel è contra loco concoctionis apparet citò prauitas excrementorum seu dispositio concoctioni contraria, signum est morbum celeriter moueri, & citò sua tempora pertransire, adeoque futurum breuem: contrà si diutissimè maneat cruditas, & concoctio lentè procedat in vrinis vel aliis excrementis, indicium est longitudinis. Atque hâc ratione cognoscitur celer vel tardus motus in illis morbis, qui non habent accessionem; quòd si verò per accessionem inuadant per modum inuasionis paroxysmi, adeoque breuitas vel longitudo, & celeritas vel tarditas cognoscitur, siue illæ accessiones sint

febriles, siue propriæ ipsi morbo, quales in epilepsiâ podagrâ videntur; nam si paroxysmi anticipent, si insequentes sint maiores, seu cum intensioribus semper symptomatibus diutiùs durent, signum est morbum celeriter moueri, & futurum breuem; si differentia paroxysmorum, quoad tempora inuasionis, magnitudinem vel durationem, sit exigua, tardè morbum moueri indicat. Porrò si paroxysmi omnes in se sint breues, etiam indicant morbi breuitatem; nam si morbus omnia tempora paroxysmi, seu omnia tempora particularia citò transit, iudicium est, quòd etiam tempora vniuersalia citò transit, adeoque morbus breuis sit futurus; nam ex citâ transactione temporum particularium cognoscitur, an morbi causa sit tenuis, an crassa; ex cognitione autem causæ morbificæ cognoscitur celeritas motus totius morbi; nam morbi, qui tenuem causam habent, celerem habent motum, qui crassam, lentum, vt suprà. Illa tempora particularia seu paroxysmos oportet considerare non tantùm in febribus intermittentibus sed etiam continuis; nam etsi continuæ febres non habeant suos paroxysmos tam euidentes, quemadmodum intermittentes, habent tamen aliquos; atque hæc est confusa temporis exitus morbi cognitio, quâ tantùm scimus, an morbus breui an serò exitum sit habiturus: sed per supradicta non scimus determinatum diem aut horam mortis. Restat ergo descendere ad illa signa, quibus indicatur, quo die, quâ horâ morbus sit finiturus.

Cap. VIII.

Signa temporis determinati exitus morbi.

Pro quo notandum, quòd dies exitus morbi non possit cognosci in morbis diuturnis, sed tantùm in acutis, & in iis qui concoquuntur ac soluuntur per crisim: ratio est, quia cognoscitur dies exitus per hoc, quod cognoscitur dies criseos: nam in die criseos est exitus morbi vel ad bonum vel ad malum. Dies autem criseos cognoscitur ex signis coctionis, ex symptomatibus, ex temporibus morbi, ex motu eius, ex consideratione dierum criticorum & indicum; illa omnia non habent locum in morbis longis, quia morbi longi non terminantur crisi, nec habent dies indices aut criticos; denique morbi longi multis durant diebus; in illâ autem multitudine dierum difficile est iudicare, quo illorum morbus sit permutandus, & tempora eorum lentè permutantur, & non valdè bene distinguuntur. At acuti morbi paucis diebus durant, in quâ paucitate facilè potest colligi, quis sit dies criseos futurus; denique in acutis tempora manifestè distinguuntur, & manifestè cognoscitur tempus status; vnde cùm in statu fiat crisis, facilè cognoscitur, quo die illa sit futura. Dicere itaque quo die determinato morbus

bus ſit exitum habiturus, ferè eſt dicere, quo tempore vniuerſali morbus eſt finiendus; quando enim ſcimus, quo tempore vniuerſali ſit finiendus, tunc ferè ſcimus quo die; nam cùm ſcimus tempus generale, & cum eo quis dies ſit futurus criticus, quis futura dies index, quis ſit dies acceſſionis particularis, facilè ſciemus, quis ſit dies criſeos; fit enim criſis in ſtatu & maximè die decretorio, & maximè in acceſſione particulari, ſeu in ipſo paroxyſmo.

Sciendum itaque, quòd in multis temporibus ægri poſſunt mori; poſſunt mori in ſtatu, & in eo vt plurimùm moriuntur, quia illud eſt peſſimum morbi tempus. Etiam in morbis, qui non ſunt maximi vel valdè maligni, ſemper moriuntur in ſtatu; In morbis verò maximis, peſtilentibus, malignis, aliquando moriuntur in augmento, aliquando in principio; in declinatione verò nunquam poteſt æger mori, quia in declinatione natura eſt ſuperior morbo. Quoad morbos ſalubres, qui curantur, dico, quòd morbi vel paulatim ſoluuntur ad ſanitatem vel ſubitò: qui paulatim, ſoluuntur in declinatione, tales enim morbi ſoluuntur concoctione; coctio autem in declinatione eſt perfecta; at qui ſubitò ad ſanitatem ſoluuntur, non poſſunt ſolui neque in principio, neque in augmento, neque in declinatione; non enim in declinatione, quia qui ſubitò ad ſanitatem ſoluuntur, ſoluuntur mediante pugnâ; at pugna inter morbũ & naturam non poteſt fieri in declinatione, ſed tantùm in ſtatu; quia in declinatione morbus eſt iam à naturâ ſuperatus & ſic tum non eſt ampliùs pugna inter morbum & naturam; itaque non niſi in ſtatu fieri poteſt ſolutio ſubita, nempe in fine ſtatus: non etiam poteſt ſubita ſolutio fieri in principio; quia tunc natura necdum aggreditur morbum, ideoque non poteſt inter eos eſſe pugna: non etiam in incremento, quia tum concoctio necdum eſt perfecta. Verbi gratiâ; ſcimus, in quo morbi tempore fit ſolutio, nempe in ſtatu, & ſtatus in acutis non continet niſi duos, tres aut quatuor dies, ſcimus confusè, quòd in vno illorum dierum, & maximè in poſteriori fiet criſis ſiue ſolutio. Vt autem illum diem præcisè ſciamus, oportet diem indicem; dies enim index decretorium indicat; in die decretorio criſis plerúmque fit, vt dictum eſt. Oportet etiam conſiderare diem paroxyſmi febrilis; quia cùm paroxyſmus ſit peſſimum tempus morbi, in illo fit maxima irritatio naturæ, adeóque lucta, & conſequenter criſis ſeu morbi exitus. Dies ergo indices maximè indicant diem exitus; ſic quartus indicat quid futurum die ſeptimo, vndecimus quid decimo quarto, decimus ſeptimus quid vigeſimo, vel vigeſimo primo, & ſic deinceps. Vnde ſciendum, quòd primi quaternarij ſint fortiores & efficaciores indicatione poſterioribus; primi enim vſque ad vigeſimum plurimam vim habent & ſecuritatem in indicando; qui vigeſimum ſequuntur non item, & inter illos adhuc certiùs indicat quartus quàm vndecimus, vndecimus quàm decimus ſeptimus: vt enim ſeptenarij ſeu decretorij primi ſunt fortiores poſterioribus in indicando, & eo quo ſunt poſteriores, ſemper magis magiſque perdunt

perdunt suam vim in sygnificando, ita quoque indices primi sunt fortiores in indicando posterioribus.

Signa autem, quæ in die indice indicant, sunt signa concoctionis vel dispositionis coctioni contrariæ; nam si signa coctionis euidentiora apparent die quarto, aut si aliqua incipiens euacuatio tum appareat, vt stilla narium, leuis sudor, &c. signum est die septimo crisim futuram; sic Hipp. 4. *Aphor.*71. *Vrina*, inquit, *nebulam ostendens septimo, futuram salutem ostendit*. Porrò non tantùm signa coctionis vel cruditatis, sed etiam symptomatum in die indice notabilis auctio vel diminutio in die decretorio subsequente crisim seu exitum morbi significat; nam si illo die noua aut praua aliqua symptomata appareant, aut peiora notabiliter augeantur, malum exitum die septimo ostendunt; si minuantur, bonum. Porrò, vt dixi, oportet etiam accessiones morbi considerare, & videre quo die ac tempore illa recurrant; nam secundum ea tempus exitus etiam parùm variatur; nam crisis plerumque fit in die accessionis, eò quòd accessiones malignitate suâ naturam valdè irritent, & consequenter excitent ad crisim faciendam: accessiones autem magis accidunt in aliquibus morbis in diebus paribus, in aliis in imparibus. Morbi autem lætales paribus, salutares imparibus magis iudicantur; cùm itaque lætalis est morbus, etiamsi die quarto crisis seu mors sit indicata, tum ratione accessionis, quæ fortè in sextum diem incidit, tum etiam quia lætales magis iudicantur diebus paribus, fiet quòd potiùs sexto, qui est par, quàm septimo, qui est impar, infausta crisis, & cum eâ mors sit futura; impetus enim accessionis facit crisim præuenire diem septimum, & fieri citiùs, nempe die sexto: nam malignitas accessionis naturam irritans facit, quòd natura non possit expectare diem septimum, seu diem, qui fuit indicatus, sed eum præueniat. Oportet ergo vnà cum die indice accessionis vim ponderare, an natura poterit expectare diem septimum, an verò vi accessionis irritata eum sit præuentura. Porrò & propter errorem aliquem in morbo commissum siue à medico siue ab adstantibus, vel ægro, causis externis, aëre, animi passionibus, &c. fieri potest, vt dies varietur: nam, vt diximus, errata in morbo salutari faciunt crisim seriùs contingere; in exitiali verò citiùs. Propter robur aut imbecillitatem naturæ potest etiam dies prolongari aut abbreuiari: nam magnum naturæ robur in morte salutari fortè faciet crisim paulo citiùs ante septimum diem fieri: in lætali verò, quo resistit diutiùs causæ morbificæ, faciet vt seriùs seu post septimum diem eueniet. Contrà verò imbecillitas naturæ, quæ non potest perdurare, seu resistere morbo vsque ad diem septimum, potest facere vt crisis mala ante septimum diem, seu ante diem à die indice indicatum, eueniat. Oportet etiam considerare celeritatem motus morbi; potest enim fieri, quòd ita celeriter morbus mouebitur, quòd diem septimum suâ celeritate præuertet.

Dies ergo index indicat diem exitus morbi siue ad bonum siue ad malum. Sed accessio, celeritas motus, errata externa, robur vel imbecil-

litas

litas naturæ, diem illum indicatum parùm immutant, & faciunt, vt vel paulò citiùs vel feriùs crisis eueniat. Quòd si noctem circa diem septimum vel ante videris esse difficilem, certum erit postridie esse crisim futuram, secundum illud Hipp. 2. *Aph.*13. *quibus crisis fit, antecedens nox difficilior fit.*

Notandum insuper, in morbis inordinatis & inconstantibus, quales sunt erraticæ febres, non bene posse diem euentus prædici; cùm non possit in eis cognosci, qui quaterni, qui septeni, adeoque qui indices & decretorij dies sint.

Porrò præter diem euentus potest & hora cognosci, quæ si colligitur: Exitus morbi in die accessionis, vt dictum est, maximè contingit; si ergo scimus, in quo tempore particulari accessiones seu paroxysmi exitus morbi maximè fiat, iam scimus horam eius.

Sciendum ergo, quòd in morbo salubri solutio maximè fiat in declinatione accessionis; in morbo lætali potest mors contingere quouis tempore paroxysmi: itaque vt hora cognoscatur, primùm oportet considerare, quo tempore accessionis antea æger semper peius habuerit; in illo enim eodem tempore, quo anteà peius habuit, verisimile est etiam tunc peius habiturum, adeoque moriturum; mors enim fit in pessimo tempore. Secundò: oportet considerare genus seu naturam morbi, & symptomata morbi; aliqui enim morbi mortem maximè inferunt suffocando calorem naturalem; aliqui verò intensione & magnitudine symptomatum vires superantium, aliqui merâ virtutis resolutione. Qui suffocatione caloris, moriuntur in principio paroxysmi; quia tunc calor natiuus magis ad centrum recurrit, vnde tunc intus faciliùs suffocatur. Qui violentiâ morbi & magnitudine symptomatum, illi magis moriuntur in incremento & statu paroxysmi; eò quòd tunc ob prægressa paroxysmi tempora principium, incrementum ac statum, facultas maximè laborauerit, & laborando sit fatigata, & vires exsolutæ; quapropter qui internis inflammationibus laborat, aut morbis pendentibus ex multis crassis succis, iis maximè timendum in principio; quia eo tempore calor natiuus vnà cùm sanguine aliisque humoribus, tum naturalibus, tum morbificis, ad locum inflammationis retractus suffocatur. Qui febribus vehementibus, iis timendum in statu paroxysmi, quia tunc febris symptomata sunt maxima. Qui per totum morbum seu totum morbi tempus virtutis solutiones & syncopes passi sunt, iis timendum in declinatione paroxysmi. Ex his ergo scitur, quo tempore particulari seu quo tempore paroxysmi exitus morbi sit futurus; hoc autem est idem, ac scire horam exitus; quia tempora certâ horâ eueniunt, & non nisi paucis horis durant.

Cap. IX.

§. I.

Prognostica exitus morbi à modo desumpta.

MOrbi omnes vel manent in eodem statu vel mutantur. Si mutantur, vel mutantur ad perfectam conualescentiam, vel ad statum medium. Finiuntur autem vel ad conualescentiam vel mortem totius, vel alicuius tantùm partis: ad conualescentiam vel mortem totius, si sint morbi totius corporis, vel si sint morbi partes aut facultates toti necessarias lædentes: ad conualescentiam aut mortem vnius tantùm partis, si sint morbi vnam tantùm particularem aliquam partem afficientes. Vel finiuntur ad statum medium, idque tripliciter: vel enim tantùm meliorantur, sic vt non perueniant ad perfectam sanitatem; vel tantùm deteriorantur, sic vt non terminentur ad mortem. Ad perfectam terminantur sanitatem, cùm natura est absolutè superior: ad mortem, cùm morbus est superior. Deteriorantur, cùm quidem morbus est superior, non tamen absolutè: meliorantur, cùm natura est superior, sed non tamen etiam absolutè. Manent in eodem statu, cùm neutrum alterum absolutè vincit. Qui manent in eodem statu, necessariò sunt in aliquâ parte vitæ non necessariâ; vt paralysis in neruis, fistulæ in cruribus, podagra in artubus, & sunt morbi radicati, & tamen parui, cum quibus homo sanus & adhuc diu commodè viuere potest. Qui deteriorantur tantùm, aut meliorantur, sunt morbi, qui paulatim soluuntur: de quibus iam dicendum.

Permutantur porrò omnes morbi, siue sint salutares siue lætales vel in vnam vel in alteram partem, vel subitò vel paulatim. Quoad salutares, intemperies partium sine materiâ paulatim vincuntur, vlcera paulatim carne implentur, fracturæ vulnera paulatim curantur, &c. Quoad lætales, paulatim conficiunt, qui sunt in parte ignobili, qui tales naturâ sunt, vt paulatim serpant & augeantur; vt cancer, elephanthiasis, tumor frigidus pericardij, frigidus affectus mesenterij paulatim hepar debilitat. Item affectus qui sunt in parte nobili sed tardè crescunt lenteque mouentur; vt viscerum intemperies, vlcera renum, lienis, iecoris, vteri, viscerum obstructiones, scirrhi viscerum; quæ omnia, cùm curari non possunt, paulatim capiunt incrementum. Morbi qui subitò finiuntur, vel finiuntur cum pugnâ, id est, cum magnâ perturbatione corporis, & subitâ ac violentâ humoris morbifici agitatione, vel finiuntur sine pugnâ. Tam salubres, quàm lætales morbi possunt finiri vel paulatim vel subitò. Salubres finiuntur paulatim, quando morbus est paruus, vt ephemera; talis

enim ob paruitatem non facit resistentiam naturæ. Salubres finiuntur subitò, quando morbus est magnus,& vires sunt maiores.Salubres morbi, qui subitò finiuntur, semper finiuntur cum pugnâ; quando enim natura subitò superat morbum,hoc facit violentiâ quâdam humoris morbifici expulsione; violentam autem & subitam expulsionem non potest facere sine luctâ; causa enim morbifica resistit conatui naturæ, vnde corpus grauiter perturbatur; & hoc est pugna. Letales morbi qui finiuntur subitò, finiuntur aliquando cum pugnâ, aliquando sine eâ. Tunc finiuntur sine pugnâ, quando morbus & causa morbifica sunt adeò violenta & perniciosa, vt subitò naturam pessundent, sine eo, quòd natura audeat se malignitati morbi opponere; cùm autem sese non opponit, tum non fit lucta. Lætales morbi tunc finiuntur cum pugnâ, quando morbus & causa morbifica superant quidem naturam, sed tamen non ita absolutè, quin adhuc natura fortiter iis resistat, & pugnet cum iis, priusquam patiatur se superari. Morbi maligni venenati & pestilentes plerumque finiuntur sine pugnâ; quia adeò statim à principio naturam & cordis robur labefactant, vt natura sic oppressa non valeat eis obsistere. Sine pugnâ etiam possunt finiri morbi magni ac exitiales, etsi non sint toto genere magni, nimirum si superueniant viribus ex præcedenti aliquo morbo, vel aliâ causâ summè debilitatis; tales enim finiuntur ad mortem subitò ob morbi magnitudinem, & tamen sine pugnâ ob virium summam debilitatem. Cum pugnâ etiam finiuntur morbi magni, qui non toto genere sunt magni, & qui coniunguntur cum viribus mediocriter robustis, id est, sic robustis, vt tamen sint inferiores morbo; quia enim magni sunt, subitò finiuntur; quia verò natura non est satis robusta,ideò finiuntur ad mortem. Qui subitò & sine pugna finiuntur, eorum terminatio non habet proprium nomen. Qui subitò & cum pugna finiuntur, finiuntur crisi & violentâ humoris morbifici expulsione, saltem à naturâ tentatâ siue cum bono, siue cum malo fine.

Itaque crisi finiuntur morbi salutares & lætales; verùm salutares finiuntur crisi bonâ & ad sanitatem,lætales verò crisi mala & ad mortem. Verùm cùm finiuntur ad mortem, illa est crisis impropriè dicta; quia crisis propriè dicta denotat mutationem ad salutem.

Morbi qui finiuntur crisi, finiuntur crisi facta vel per translationem vel per expulsionem: duplex enim est crisis per translationem & per expulsionem. Crisis per expulsionem est, quando natura expellit causam morbificã totaliter extra corpus.Crisis per translationem,quando natura causam morbificam non expellit extra corpus,sed in aliam partem.Crisis quæ fit per expulsionem, fit vel per hæmorrhagiam, vel menses, vel hæmorrhoïdes, vel vomitum, vel sudores, vel vrinas, vel deiectiones. Crisis quæ fit per translationem, fit, cùm causa morbifica transfertur à parte affectâ ad aliam partem, in quâ facit morbos alios, & illa

 causa

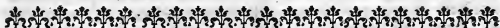
causa morbifica vel transfertur ad partes ignobiles & externas, vel in partes nobiles ac internas: in partes externas, vt carnes & autem; & tunc facit in eâ vel parotydes, vel bubones, vel exanthemata, vel alias cutis efflorescentias, aut prauum colorem, vt in Ictero. Aliquando in partes internas, & tum in iis facit alios morbos. Et illa causa morbi sic transfertur, vel vt tota simul conglobetur in tumorem, & faciat apostema; & illa vocatur crisis per abscessum: vel sic transfertur, vt non sit ita conglomerata pro tumore; & tunc pro diuersis partibus, quibus incumbit, diuersos in iis parit affectus; & illa vocatur crisis per permutationem.

§. II.

Alia signa modi exitus.

1. Modi sicut alia omnia prognostica, etiam desumuntur à morbo & naturâ; cùm enim morbus & natura sint causæ omnium, quæ in morbis eueniunt, etiam sunt causæ modi, quo morbus terminatur; & signa omnia modi exitus ab illis desumuntur. Quòd natura & morbus etiam sint causæ modi exitus, est manifestum: natura enim & morbus, quatenus se hoc vel illo modo habent, & quatenus natura est debilis vel fortis, provt etiam morbus est magnus vel paruus, hæc vel illa morbi species in hâc vel illâ parte, ab hâc vel illâ causâ progenitus, eatenus causa sunt, vt morbus hoc vel illo modo, lentè vel subitò, cum pugnâ vel sine pugnâ, per pulsionem vel translationem, & per hanc vel illam expulsionem terminetur: sic natura valida potest subitò & cum impetu hominem sanare, debilis verò non nisi lentè. Morbus validus subitò hominem interire facit, paruus lentè; sic species morbi etiam indicant modum exitus; sic ephemera indicat morbum paulatim finiendum, quia est morbus paruus. Morbi magni, celeres, acuti morbum crisi finiendum indicant; morbi à bile indicant subitum exitum futurum, & potiùs per expulsionem; quia materia est acuta, calida, tenuis, leuis, facilè expulsibilis. Morbi autem à pituitâ indicant lentam solutionem, vel solutionem per translationem; quia materia est frigida, viscida, lenta crassa, & sic non facilè ex toto corpore expulsibilis, sed tantùm aliquando vsque in partem aliquam vicinam: sic morbi à sanguine indicant crisim, per hæmorrhagiam, menses: A bile per sudores, vrinas: à pituitâ per vomitum, secessum: à melancholiâ per hæmorrhoïdes. Morbi in partibus supernis per hæmorrhagiam, vomitum, parotides; in partibus infernis per menses, deiectiones, hæmorrhoïdes. Modum exitus morbi à naturâ & morbo manifestum est ex his omnibus, sicuti alia omnia prognostica, pendere. Verùm quia morbi & naturæ robur non semper ex se ipsis dignoscuntur, sed sæpe debent per alia dignosci, vt ex causis, symptomatibus, parte affectâ, iuuantibus ac lædentibus; ideò

ex his manifeſtiùs ſigna deſumuntur modi exitus morbi, quæ tamen eatenus tantùm indicant modum exitus, quatenus indicant morbi vel naturæ conſtitutionem. Ab his ergo quatuor morbi exitus cognoſcuntur, nempe à morbi ſpecie, cauſis, ſymptomatibus, iuuantibus & lædentibus. Quia porrò nulla morbi ſolutio perfectiùs cognoſci poteſt quàm criſis, & quia nullam in morbis ſolutionem tanti refert cognoſcere, quantam futuram criſim; ideò tota ratio cognitionis modi exitus ferè verſatur circa cognitionem criſis; alias enim lentas morborum ſolutiones cognoſcere magni non refert; cùm earum ratione non ſit neceſſarium curam multùm variare, nec ex iis certum ad vitam vel ad mortem euentum ita bene poſſimus cognoſcere; quia non poteſt bene dignoſci, per quam viam, quando & quo modo illæ lentæ & paulatinæ ſolutiones ſint futuræ. At criſes quando, quomodo, & an ad ſalutem vel mortem ſint futuræ, multò euidentiùs cognoſcuntur. Denique ſciendum, an criſis ſit futura nec ne, futura ne eſt breui, an ſerò. Secundum hoc debet medicamentum & victus ratio mutari; idcirco intereſt medicum eſſe valde verſatum in cognitione criſeos. Itaque cùm illam ſolutionem in morbis cognoſcere ſit tanti momenti, ideò de eâ in hac tertiâ prognoſticorum parte agendum.

SECTIO VI.

CAPVT I.

De Criſi.

§. I.

MORBI ergo terminantur dupliciter, vel ſubitò & violenter, ac cum pugnâ; & hoc eſt iudicari aut ſolui per criſim: vel terminantur lentè; & hoc eſt ſolui per ſimplicem ſolutionem: primò dicemus de terminatione per criſim.

Criſis nomen variè ſumitur apud Hipp. Verùm in propria ſignificatione criſis eſt ſubita ac violenta cauſæ morbificæ ex parte affectâ expulſio, facta à naturâ ad finem, vt inde ſanitas ſequatur. Dico (ſubita ac violenta) ad diſtinctionem aliarum ſolutionum, quæ lentè fiunt: dico (expulſio ex parte affectâ) quia, vt ſupra dictum eſt, non eſt neceſſarium in criſi, vt cauſa morbifica expellatur extra corpus, ſed vt expellatur ex parte affectâ; & hoc ſufficit ad hoc, vt ſit criſis, poteſt enim in criſi expelli non extra corpus, ſed tantùm in partem aliquam.

§. II.

Causæ Criseos.

Tres ſunt cauſæ efficientes criſeos; prima ſunt dies decretorij, ſecunda eſt cauſa morbifica, tertia validum robur naturæ. Primò dies decretorij ſunt cauſæ criſeos, quatenus habent ex naturâ vim inducendi motionem humoribus, & ſic naturam excitandi ad criſim. Secunda cauſa ſunt humores morbifici, qui vel cruditate ſuâ vel acrimoniâ vel malitiâ irritent naturam ad expulſionem, vel concoctione ſua & maturitate inuitent eam ad ſui deturbationem & expulſionem; interim tamen nec dies critici, nec cauſa morbifica ſunt veræ criſeos efficientes, ſed tantùm adiuuantes vel impellentes, quæ ſpecies cauſarum etiam ad cauſam efficientem referuntur. Tertia cauſa eſt natura, & illa eſt vera cauſa efficiens criſeos, quia illa eſt, quæ effectiuè expulſionem facit; natura autem tantùm criſim facit, cùm eſt robuſta, non autem cùm eſt debilis, vel ſaltem cùm ſuperat cauſam morbificam; niſi enim ſuperaret, non poſſet criſim facere: non eſt tamen neceſſe, vt omninò ſit robuſta, ſed ſufficit, quòd ſit robuſtior cauſa morbifica; ſi enim neceſſariò in totum ſuperaret, & ſemper abſolutè robuſta eſſet, deberet neceſſariò ſemper poſt omnem criſim ſequi ſanitas, & omnis criſis deberet eſſe bona; cùm tamen è contrà ſæpe ſit mala & imperfecta.

Cap. II.

§. I.

Circa ſolutionem per criſim quatuor ſunt conſideranda; 1. an ſit futura criſis. 2. quando ſit futura. 3. quomodo. 4. qualis ſit futura, an bona, an mala ſeu imperfecta.

An criſis ſit futura, cognoſcitur ex morbi ſpecie, morbi tempore, ſymptomatibus, & naturæ robore, & aliis ſignis, quæ hæc indicare poſſunt.

Ex morbi ſpecie cognoſcitur futura criſis; ſi morbus ſit talis, vt per criſim ſit ſolubilis; aliqui enim morbi tales ſunt, vt per criſim ſoleant plerumque finiri; alij non per criſim, ſed lentè & paulatim: ſi ſunt terminabiles per criſim, quando tales adſunt, indicium faciunt futuræ criſeos, ſi alia omnia correſpondeant. In primis igitur morbi calidi, magni, acuti per criſim ſoluuntur; frigidi verò, lenti, parui, non item. Ratio eſt, quia in criſi debet eſſe pugna inter morbum & naturam; in lentis autem & paruis morbis non eſt talis ſubita pugna; ergo qui

decimum

decimum quartum diem excedunt, plerumque non terminantur crisi. Dico (plerumque) quia etiam aliquando diuturni possunt crisi terminari, sed hoc est rarum; sic Antiphoni Cretopoli apud Hipp. contigit, qui circa diem quadragesimum per crisin fuit liberatus; sic 6. *Epid.* dicit, Cleantidem rigore percussum febricitasse acutè, & iudicatum largo sudore die 80. & in *Epid.* dicit Nicodemum in Abderis per vrinas die 24. fuisse iudicatum, & virginem in Abderis per sudores 34. Verùm, vti dico, hæ crises raræ sunt, & plerumque non sunt perfectæ nec legitimæ. Tunc autem diuturniores morbi per crisim perfectè soluuntur, quando nouum aliquem impetum, aut vehemens aliquod incrementum, aut acutiem quandam acquirunt: alioqui quando morbi lento motu incedunt, non fiunt in eis crises. Porrò, quò morbus vlteriùs processerit & diuturnior factus sit, eò minùs violenter aut minùs per crisim, sed magis per simplicem solutionem terminatur; & si per crisim terminatur, quò est diuturnior, eò quoque magis lenta ac diuturna erit crisis; & sic est crisis magis imperfecta, & multis diebus durans; crisis enim perfecta & impetuosa, non nisi vno die durat. Porrò morbi particulares vni tantùm parti proprij non terminantur per crisim, sed solùm morbi toti communes & vniuersales. Præcipuè autem crises animaduertuntur in morbis venosi generis, in acutis, ardentibus & malignis febribus; & quando medici in prognosticis agunt de crisi, tunc illa solùm sunt intelligenda, quæ eueniunt in morbis acutis.

A causâ morbi etiam cognoscitur futura crisis; quia morbi, qui fiunt à causâ calidâ, ab humoribus putrescentibus, & maximè ex sanguine & bile, solent per crisim terminari; qui verò à pituitâ vel melancholiâ, non item: ratio est, quia calidi humores maximè putrescunt, & concoquuntur, & sic natura eos maximè intendit expellere: Quos enim humores natura concoquit, eos coquit ad illum finem, vt concoctos posteà expellat. Denique humores calidi magnos & celeres faciunt morbos, tales autem cum pugnâ celeriter, adeoque per crisim terminantur; insuper tales humores acrimoniâ & calore suo sunt infesti & maligni, & sic stimulant ac lacessunt naturam ad violentam & subitam expulsionem: sunt etiam tenues & naturâ suâ facilè expulsibiles: humores quoque quantitate abundante magis crisim faciunt quàm pauci; pauci enim à naturâ facilè superantur, multi non nisi cum pugnâ & violentiâ. Porrò, morbi pituitosi, etsi rariùs crisi terminentur, nonnunquam tamen etiam per eam terminari possunt, præcipuè si pituita putredinem aliquam aut mordacitatem acquisierit, vel si ei aliqua biliosa materia fuerit admixta, vel morbus à pituitâ magnus. Talem crisim describit Hippocrates *in Epidem.* in illo ægro, qui in horto decumbebat, qui quadragesimâ die pituitosa multa ac alba deiecit, & sudauit, qui sudor proueniebat ex aliquâ parte illius materiæ pituitosæ, fortè extenuatâ, & ex parte aliquâ bilis illi permixtâ. Plerumque tamen cùm morbi pituitosi per crisim terminantur, terminantur per crisim imperfectam,

fectam, id eſt, per criſim factam per tranſlationem ſeu metaſtaſim, quæ criſis non eſt tam perfecta,ſicut illa,quæ fit per totalem expulſionem;ratio eſt, quia cùm pituita ſit craſſa & lenta, non poteſt ita perfectè & abſolutè ac totaliter extra corpus expelli, ſed tantùm transfertur in vicinam aliquam partem.

A morbi tempore etiam futura criſis cognoſcitur; non enim omni tempore fit criſis, ſed plerumque in ſtatu; cùm ergo ſtatus adeſt, & adhuc ſigna indicantia ſtatum; indicium eſt breui futuram eſſe criſim. Alia morbi tempora, cùm in eis criſis non fit, non poſſunt ita bene de futurâ criſi, aut ſaltem non ita bene de tempore futuræ criſeos indicare. Ideò autem criſis fit in ſtatu, quia criſis fit poſt perfectam concoctionem; natura enim debitè operans non priùs expellit cauſam morbificam, quàm perfectè eam concoxerit; concoctio non priùs quàm in ſtatu eſt finita. Dico criſim plerumque in ſtatu fieri;quia aliquando etiam fieri poteſt in incremento, ſed hoc rariſſimè; & illa criſis non eſt optima aut perfectiſſima ſed imperfecta, & contingit non à naturâ debitè operante, ſed à malitiâ cauſæ morbificæ irritante; in incremento enim materia non eſt perfectè cocta, & ideò natura ordinatè agens eam expellere non conatur. Verùm ſi materia ſit tam maligna,multa,acris,mordax, & naturam nimiùm laceſſat, ſic vt non valeat expectare donec eam perfectè concoxerit, vel ſi aliquid eo tempore incidit, quod aliâ ratione naturam ad expulſionem prouocet, fit etiam tunc aliquando, vt natura cauſam morbificam expellat,& faciat criſim; ſed illa criſis non eſt ſecura;tum enim aliquando poteſt eſſe bona, aliquando mala; mala autem tripliciter, vel quòd tendat ad mortem, vel quòd tota cauſa morbi non ſit expulſa, vel quòd fiat recidiua.

A naturæ robore etiam cognoſcitur futura criſis: quia ſi natura eſt robuſta, concurrentibus omnibus ad criſim requiſitis, fiet criſis;contrà verò ſi natura eſt debilis, & causâ morbificâ inferior. Si ergo materia ſit cruda, & multa ſigna concoctionis apparent, & tamen morbus ſit in ſtatu ſeu in ſummo quoad accidentia, quod indicium eſt naturam eſſe inferiorem causâ morbi, indicatur criſis non eſſe futura; inſuper quoque etſi materia cocta ſit, ſi interim adſint ſigna maximæ debilitatis naturæ, ſignum eſt criſim non eſſe futuram.

A ſymptomatibus etiam cognoſcitur futura criſis, & quidem omnium euidentiſſimè; nam ſymptomata omnium ſignorum ſunt euidentiſſima, & tum morbus, tum cauſa morbi, tum naturæ robur vel imbecillitas, à quibus futuræ criſeos ſigna deſumi iam diximus, ex ipſis ſymptomatibus cognoſcuntur: illa ſymptomata vocantur critica ſigna; & etſi ex aliis iam dictis etiam ſigna futuræ criſeos deſumantur, tamen illa non vocantur propriè ſigna critica ſeu decretoria; ſed ſigna critica præcipuè ſunt ſymptomata. Sciendum ergo eſt, quòd ſigna quædam critica aliquando ſint peſſima ſymptomata, quæ cùm aliquando certo modo & certo tempore & in certis morbis apparent,ſunt ſigna critica & indicant

indicant futuram crisim: dico (cùm apparent certo tempore & in certis morbis) quia illa pessima symptomata non sunt semper signa critica, nec in omni morbo, sed tantùm certo tempore & in certis morbis. Itaque illa symptomata non sunt ex naturâ suâ signa critica, nec semper, quando apparent, sunt critica, aut futuram crisim ostendunt, sed tantùm aliquando in certis morborum generibus, & certo tempore, & certo modo obuenientia; & quando illa symptomata non sunt signa critica seu quando non indicant crisim, tunc sunt pessima, & indicant mortem seu magnum mortis periculum: at quando sunt critica, seu quando indicant crisim, tunc sunt bona, quia crisim in morbis futuram esse est bonum signum, quia indicat naturam validam & superiorem causâ morbificâ. Tamen illa symptomata seu signa critica in se considerata sunt terribilia, & ideò quando inexpertus Medicus illa videret in morbis, terreretur ab illis, & putaret esse signa mortis; sicut sunt in aliis morbis, in quibus ipsa non sunt signa critica: sed quando expertus Medicus ea videt in acutis morbis per crisim iudicabilibus certo tempore apparere, non terretur ab illis, sed gaudet & bene sperat, quia etsi ipsa ex naturâ suâ videantur terribilia & lætalia, tamen per accidens, quatenus indicant futuram crisim, sunt potiùs bona; cùm ergo illa symptomata non sunt critica ex naturâ suâ, nec semper crisim indicant, ideò oportet bene distinguere, quando talia symptomata sint critica & quando non, ne erremus, & ne ex illis fortè contrarium iudicium feramus; quia quando sunt critica, indicant salutem; quando non, mortem vel aliquod aliud malum indicant. Tunc autem illa symptomata sunt critica, quando oboriuntur ob agitationem & pugnam naturæ agitantis & mouentis causam morbificam ad expulsionem; sed quando fiunt ab aliâ causâ, tunc non sunt critica, & indicant tantùm illam causam à quâ fiunt, & non futuram crisim. A multis autem aliis causis illa symptomata possunt fieri; nam sunt aliquando symptomata pathognomonica orientia ex naturâ & specie morbi; & tunc tantùm indicant morbi naturam & speciem, non crisim; & quando sunt pathognomonica, tunc mox à principio adsunt; aliquando sunt signa epiphænomena seu superuenientia, & tunc indicant morbi morem; & conditionem, & malignitatem; adeoque salutem vel mortem; nonnunquàm verò designant crisim instantem, & tunc tantùm vocantur signa critica. Talia symptomata sunt: dolor capitis, inquietudo, anxietas, vigiliæ, difficilis respiratio, sensuum obtenebratio, aurium sonitus, splendores oculorum, delirium, vertigo, lipothymia, febris acutio, rigor, &c. hæc, dico, aliquando indicant futuram crisim, sed non semper; sæpe enim solummodo indicant morbi speciem, vel malignitatem: sic difficilis respiratio in peripneumoniâ & pleuritide non est signum criticum sed pathognomonicum indicans morbi, sc. adesse inflammationem pectoris: sic oculorum splendores, vigiliæ, delirium in phrenitide non indicant vllam crisim sed tantùm morbi speciem sc. cerebri autem meningum in-

flammationem; illa enim ſymptomata illos morbos naturaliter ſequuntur: ſic lipothymia, anxietas, obtenebratio oculorum, ſurditas in morbis, non ſemper indicant futuram criſim, nec ſemper ſunt ſigna critica, ſed ſæpe ſunt epiphænomena prouenientia ex morbi magnitudine, malignitate, & indicant mortem. Aliquando autem oriuntur ex pugnâ naturæ incipientis cauſam morbificam mouere ad faciendam criſim, & tunc ſunt critica & indicant futuram criſim: nam cùm incipit cauſa morbifica moueri, & natura cum illâ pugnare, ex illo motu & pugnâ oriuntur peſſima illa ſymptomata, corpus valde turbatur, vapores ex humoribus motis in caput, ad cor & pulmonem feruntur, & faciunt vigilias, anxietates, oculorum ruborem, reſpirandi difficultatem, febris exacerbationem, &c. vt ergo ſciamus, quando hæc ſymptomata ſint critica, quando non, ita eſt procedendum: quando aliqua ex his ſymptomatibus inceperunt apparere mox cum ipſo morbo, & ſtatim à principio, & quòd morbus talis ſit, & hæc talia ſymptomata ex naturâ producere ſoleat, indicium eſt non eſſe critica; critica enim ſigna non apparent in principio, ſed in fine ipſius ſtatus morbi; ſed quando hæc ſymptomata apparent in augmento morbi, & cùm oborientibus illis pathognomonica ſigna ſimul fiunt maiora, & nulla apparent ſigna concoctionis, ſed potiùs cruditatis, & ſignum quòd tunc non ſint ſigna critica, ſed potiùs epiphænomena prouenientia ex morbi magnitudine & malitiâ, & tunc ſunt mala & indicant mortem. Sed quando talia ſymptomata apparent in ſtatu, circa diem decretorium, & ſubitò ſuboriuntur, maximè cum antea non fuerint, & oriantur, multa ex illis ſimul, & præceſſerunt ſigna concoctionis, & adſit virtus valida, indicium eſt, quòd illa ſymptomata tunc ſint critica, & oriantur ex pugnâ naturæ cum cauſâ morbificâ; non enim tunc poſſunt eſſe pathognomonica; nam ſi eſſent pathognomonica incepiſſent cum ipſo morbo; & quando multa talia ſymptomata eueniunt, etiam indicium eſt, quod ſint pathognomonica, quia vnus morbus non habet, tam multa ſigna pathognomonica, aut tam multa ſigna diuerſa, imò contraria. Non poſſunt etiam eſſe ſigna epiphænomena, ſeu ſigna mali moris, aut magnitudinis aut malignitatis morbi; quia ſi virtus ſit valida, & ſigna concoctionis præceſſerint, non poteſt morbus malignus eſſe. Reſtat ergo, vt ſint epiphænomena boni moris, id eſt, ſigna critica. Eſt tamen nihilominus adhuc ſæpe difficile bene diſtinguere, an illa ſymptomata ſint pathognomonica an verò epiphænomena, an critica; propterea debet Medicus valde eſſe circumſpectus, ne faciendo iudicium ex eis decipiatur.

Porrò not. quòd ſigna critica adhuc ſint diuerſi generis; nam alia ſunt, quæ ſolam perturbationem criſi præuiam oſtendunt, quia à ſolâ illa perturbatione cauſantur: vt capitis dolor, inquietudo, vigiliæ, difficilis reſpiratio, ſenſuum obtenebratio, temporum & frontis grauitas, aurium ſtrepitus, ſplendores oculorum, lacrymæ inuoluntariæ, obliuio, rigor, faciei rubor, faſtidium, ſitis, æſtus, hypochondriorum tenſio,

sio, nox difficilis, &c. alia sunt quæ simul perturbationem & simul expulsionem à naturâ factam demonstrant, vt vomitus, alui deiectiones, sudores, &c. illa prima sunt tantùm signa criseos futuræ, hæc verò non tantùm futuræ, sed ipsius etiam criseos causa seu pars.

Est & alia signorum criticorum diuisio; quædam enim sunt omni crisi communia, & indifferentes sunt omnis & qualiscunque criseos signa; vt anxietas vigiliæ, delirium, somnus grauis, difficilis respiratio, sensus alienatio, &c. at quædam sunt quæ certam tantùm crisim, id est, tali vel tali modo, per talem vel talem partem futuram indicant; sicut dolor capitis, colli, ventriculi, oculorum suffusio & rubor, crisim per hæmorrhogiam futuram significant, & sic sunt multa alia, de quibus postea in particulari agemus.

Porrò non omnem crisim præcedunt omnia signa critica superiùs enumerata, sed aliqua tantùm, & in aliquibus morbis hæc, in aliis alia, prout crisis aliter atque aliter est futura, & prout varia est morbi species, aut ægri natura. Vnum ex præcipuis signis, ex quibus futura crisis dignoscitur, est, si ea quæ excernuntur sint concocta, & talia vt causæ morbificæ concoctionem indicant; quia vbi causa morbifica est cruda & inconcocta, & nulla præcesserunt signa concoctionis in excrementis, & vbi vrinæ sunt crudæ, turbatæ, sine nubeculâ, suspenso aut hypostasi, indicium est, nullam esse futuram crisim; naturæ enim ordo est, vt non expellat causam morbificam, nisi coctam; si ergo concocta sit, & concoctionis signa apparent in excrementis, ac præcipuè in vrinis, & morbus talis sit, qui crisi solui natus est, & vires ægri respondeant, signum est, quod natura materiam morbificam expellet, & crisim faciet; sin cruda sit, indicium est quòd non: indicium enim est naturam causâ morbificâ esse interiorem, præcipuè verò si vires debiles siue ex pulsu siue ex aliis signis esse comperiantur.

Porrò non tantùm ex prædictis, sed ex regione, anni tempore, naturâ ægrotantis colligi potest, an sit futura crisis; si enim regio calida sit & sicca, si anni tempus æstiuum, si æger sanguineus, biliosus & calidæ complexionis, signa sunt futuræ criseos; quia in talibus crises maximè fieri natæ sunt: In frigidis regionibus, anni tempore frigido, & complexione frigidâ crises minùs fiunt, quia in talibus morbi sunt magis pituitosi, quos supra dictum est crisi non ita finiri; aut non sint pituitosi, non sunt tamen legitimi, aut ex bile aut ex sanguine puris ac synceris, sed spurij ac nothi, & ex illis cum frigidis humoribus permixtis. In huiusmodi ergo regionibus, anni tempore, complexionibus, humores non ita putrescunt; quare neque ita exactè à naturâ coquuntur: & cùm causa morbifica non sit sincera, sed mixta cum humoribus frigidis, morbi non sunt tam acuti, neque celeres, neque causa morbifica habet illam mordacitatem, quâ naturæ adeò sit molesta, aut eam sic irritet aut stimulet ad subitam aut violentam expulsionem, quæ omnia requirunt, vt crisis fiat. Itaq; in Belgio, Germaniâ multò rariores sunt crises quàm in

 Italiâ

Italiâ & Hispaniâ. Accedit quòd non in hâc tantùm regione, sed & omnibus aliis multo rariores sunt crises quàm temporibus Galeni fuerunt; aut si sint æquè frequentes, non sunt tamen perfectæ, nec tam subitæ ac manifestæ, sed magis spuriæ & obscuræ, & naturam simplicis seu paulatinæ solutionis redolentes; adeò vt nobis continuò praxim exercentibus rarum sit perfectas ac legitimas crises animaduertere; quapropter cùm crises hic imperfectæ, raræ & obscuræ sint; & signa quoque critica hic rara sint & obscura atque imperfecta; & ideo in hâc regione multò difficiliùs & incertiùs est cognoscere & prognosticare, quàm in illis calidis regionibus: nam neque hîc est illorum dierum indicum aut decretoriorum, quæ in aliis regionibus ad indicandum potestas, ex quibus maximè & an futura sit crisis, & quo tempore, & an bona an mala est, dignoscendum. Atque hæc sunt omnia signa, ex quibus cognoscitur, an crisis sit futura. Inter quæ est notandum, quòd aliqua aliquando in morbo indicent futuram crisim, sed non indicant eam statim futuram esse, sed aliquando, & in suo tempore. Talia sunt morbi species, magnitudo, pars affecta, causa morbifica, regio, anni tempus, temperamentum ægrotantis, &c. sed hæc non vocantur propriè signa critica. Alia iam proximam ac instantem crisim significant; & illa sunt illa pessima symptomata supra dicta; & talia ideò propriè signa critica vocantur.

§. II.

Quando sit futura Crisis.

Crisis iam instans cognoscitur ex signis iam dictis, quæ propriè critica vocantur, & ex morbi tempore cum illis coniuncto; quia si iam est morbi status, & illa signa critica subitò oboriantur, nempe magna in tempore perturbatio, inquietudo, spirandi difficultas, pulsus inæqualis, mentis repentina alienatio, delirium, paroxysmus vehementior, rigor, sitis, capitis dolor, difficilior sine ratione morbi tolerantia, indicium iam iam imminere crisim; at in principio vel in incremento, & diu ante cognoscere, quando sit futura crisis, colligi debet ex aliis signis, nempe ex morbi specie, magnitudine, celeritate motus per sua tempora, causâ morbificâ, anni tempore, regione, temperamento ægrotantis, & omnium maximè ex citiùs vel seriùs apparentibus manifestis signis concoctionis; tum etiam ex diei decretorij propinquitate vel remotione, ex naturæ robore vel imbecillitate.

Sciendum igitur est, crises optimas & salutares maximè & præcipuè fieri in statu morbi; quantum ergo absumus à summo statu morbi, tantùm quoque absumus à tempore criseos. Nihilominus tamen fiunt interdum crises in principio status seu in morbi incremento, & hoc quando natura est valdè robusta: hoc etiam cognoscitur ex diebus indicibus;

dicibus; index enim septimi est quartus, decimi quarti vndecimus, vigesimi primi decimus septimus. Si ergo aliqua signa critica appareant in die indice, signum est crisin futuram in illo die decretorio, qui illi diei indici respondet: si in quarto apparent, futuram crisim in septimo significant, si in vndecimo futuram decimo quarto. Si ergo diebus indicibus euacuationes quæpiam, aut signa coctionis in excrementis appareant, aut signa aliqua criticum motum ostendentia, quæ scilicet antea non apparuerunt, vt si vehemens capitis dolor appareat, qui ante non apparuisset, absque dubio futuram crisim denotat: si tum aliqua incipiens euacuatio vel stilla narium oboriatur, esset indicium in proximo sequente die decretorio illo indici respondente, crisim futuram esse; & bonam quidem, si signa critica in die indice apparentia sint bona; malam, si mala; subintellige, si crises perfectæ sint futuræ, & alia omnia iusto ordine progrediantur; alioqui sciendum, quòd vel morbus aliam naturam acquirit, aut malignus est, ita quod ante vel post solito celeriùs moueatur, alio atque alio die crisis fieri poterit. Porrò ratione paroxysmorum dies quoque decretorius variatur; nam qui paribus diebus habent accessiones, paribus quoque iudicantur; qui imparibus, imparibus etiam iudicantur; cum enim in paroxysmo natura valde stimuletur à causâ morbificâ, si dies paroxysmi præueniat diem criticum à die indice indicatum; & quam crisim die decretorio alioqui fuisset factura, propter istam irritationem faciet in die paroxysmi: si ergo dies quartus, qui est index, indicauerit crisim futuram in septimo, si paroxysmus inciderit in diem quintum aut octauum, fiet potiùs, vt crisis die sexto vel octauo eueniat: sed si paroxysmus incidat in diem septimum, cùm ille sit decretorius, absque dubio morbus terminabitur in illo. Porrò concoctionem seriùs vel citiùs in vrinâ apparere, celeritatem iudicij portendit; morbum celerem motum habere, citò per sua tempora transire, celeriter augeri, & citò epiphænomena signa apparere, indicium est, morbum futurum breuem, & citò crisim futuram. Proinde quæcunque signa morbi breuitatem indicant, ea quoque & tempus futuræ criseos, id est, crisim citiùs futuram esse possunt indicare, quò natura est robustior, eò celeriùs, quò debilior, eò tardiùs crisim molietur; nam quò est robustior eò & citiùs humores concoquet & expellet: quòd si simul natura à morbi vehementiâ irritetur, crisis tempus ordinarium præuertet, etiamsi non adhuc exactissimè humores sint cocti. Errata, quæ in morbo eueniunt sæpe faciunt crisim non esse; impediunt enim sæpe humorum inceptam concoctionem, ex quâ serior crisis.

Cap. III.

Quomodo Crisis sit futura.

§. I.

CRisis triplex est, alia fit per expulsionem, alia per translationem seu metastasim, seu vt vocant per abscessum, alia aliquando per longum somnum. Per expulsionem fit, quando materia morbifica extra corpus expellitur: per abscessum dicitur esse illa crisis, quando causa morbifica expellitur quidem ex parte affectâ, & morbus soluitur, sed non totaliter expellitur extra corpus, sed in aliam aliquam partem externam, aut ignobiliorem, & in eâ parit alium morbum, & sic vocatur crisis per abscessum; quia tum causa morbi abscedit à parte affectâ & secedit in aliam: crisis per expulsionem est crisis perfecta, per translationem verò imperfecta. Fit autem crisis per translationem seu abscessum ob tres causas: vel quia natura non est satis valida ad expellendum humores extra corpus, sed solùm expellit aliquo vsque; vel quia causa morbifica est densa, crassa, pituitosa & viscida, miniméque fluida, sic vt partibus adhæreat, nec per eas liberè & faciliter feratur; vel quia ductus per quos ipsa deberet expelli sunt angusti & non satis apperti. Morbi accutissimi, quia à calidis fiunt humoribus, cum ægri viribus robustis, soluuntur crisi per expulsionem; qui ab humoribus calidis & tenuibus cum virium imbecillitate, vel ab humoribus crassis, viscidis cum virium etiam robore, soluuntur crisi per abscessum; si enim calido & fluido humori accedat virium robur, expulsio fit perfecta & valida adeoque extra corpus: si in alterutro sit defectus, tantùm crisis fit aliquo vsque. Per somnum longum aliquando fit crisis in pueris; per hoc quòd calidum natiuum eorum per somnum intus materiam morbificam durante somno dissoluat atque dissipet; verùm hæc crisis per somnum non est vera crisis, etsi aliqui eam ad veram criseos speciem referant, sed potiùs ad lentam morbi solutionem est referenda. Per somnum futura crisis colligi potest, si sit puer, tempus vernum vel hyemale; tunc enim somni sunt longiores; si causa morbifica sit pituita; talis enim humor somnos longos facere natus est. Crisis per expulsionem fit 5. modis; vel per sanguinis fluxum, vel vomitum, vel deiectiones, vel sudores, vel vrinas: quæ per sanguinis fluxum fit, vel fit per hæmorrhagiam narium, vel per hæmorrhoïdes, vel per menses. Crises per vrinas non sunt crebræ nec perfectæ; quia materia copiosa acutos morbos faciens non potest sufficienter per vrinas expurgari. An per sudores sit futura crisis cognoscitur 1. ex eo, quòd plurimi morbi acuti per sudores terminentur, ratio est, quia illi à succis tenuibus & biliosis fiunt, qui

facilè

facilè cum sudoribus exire possunt. Morbi itaque à bile, tertianæ continuæ & ardentes plerumque sudoribus finiuntur: morbi quoque quorum causa est in venis, & eo loco, vnde facilè transire possit ad cutem, per sudores terminantur; quorum verò causa in visceribus conclusa iacet, non ita; si æger raro corporis habitu præditus sit, naturaliter ad sudores procliuis, si æstas aut ver, maximè sudores expectandi sunt: Sic Hipp. 3. *Aphor.* 6. *cùm æstas*, inquit, *fuerit*, *magis sudores sunt expectandi.* Sudores etiam denunciantur ab illis, quæ humorem morbificum ad cutim deferri indicant, vt calor & rubor cutis, pulsus latus, mollis, magnus, vndosus; cùm æger somniat se totum in sudores conuerti; sudores etiam ostenduntur à deiectionibus & vrinis retentis, horroreque superueniente. Sic Hipp. 4. *Aphor.* 48. ex horrore superueniente conicit ardentem febrem sudoribus terminandam esse. Porrò fit etiam aliquando crisis per vrinas, verùm neque ea est valde frequens, neque sufficiens nec valdè salutaris; quia difficile est, vt natura humores morbosos sic attenuet, vt in serosam substantiam conuertat; & cum viæ vrinariæ sint angustæ, raro natura per eas violentam aut copiosam humorum facit expulsionem; per vrinas tamen fuit Piceon apud Hipp. *in Epid.* iudicatus; & Auicenna *fen.* 2. *part.* 4. *tractatu* 1. *cap.* 8. dicit infirmos multoties mingere vrinas malas in substantiâ, colore & aliis accidentibus, quæ aliquando sunt criticæ, & bonæ, & eueniunt, inquit, in ægritudinibus acutis & hepatis: vrinæ, quæ criticæ sunt, debent esse crassæ, variæ, rubicundæ, cum pure mixtæ vel nigræ. Expurgantur per vrinam humores tenues, & partes circa renes, lienem & hepar; aliquando etiam pus in pulmone contentum illâc euacuatur: Si ergo humores morbifici sint tenues, vel morbus sit ab aquoso humore, vt hydrops, talis est aptus per vrinas solui; nihilominus tamen aliquando etiam per vrinas soluuntur morbi à crassis humoribus causati, vt de quartanâ & quotidianâ docet experientia: si adsunt signa indicantia materiam morbi ad vesicam ferri, vt prauitas circa vesicam, ardor in virgâ superueniens, si insuper aluus exsiccetur & nulla adsint signa futuri sudoris, crisim per vrinas prænuntiant. Per menses etiam aliquando fit crisis: sic teste Hipp. 3. *Epid. parte* 3. iudicata fuit mulier, quæ in Thaso habitabat, & Larissa virgo, & quædam alia, *lib.* 1. *parte* 3. *& alibi* ait, *quibus die critico menses eruperunt, omnes pericula euaserunt.* Fluxus sanguinis ex vtero colligi potest; si mulier est, si pars affecta est sub septo transuerso, si tensio & dolor ad lumbos & inguina descendat, si mensium periodus instet, &c. Per hæmorrhoïdes etiam aliquando crisis fit; hæmorrhoïdes superuenturæ colliguntur, si humor peccans est melancholicus seu atra bilis, si ætas constans, si autumnus, si æger hæmorrhoïdes pati sit consuetus, si affectus lienis, si præcordia & partes sub septo transuerso laborent, si sentiatur dolor & grauitas circa lumbos. Per hæmorrhoïdes sæpe iudicantur febres continentes seu synochi, inflammationes iecoris, melancholici capitis, mesenterij ac lienis affectus. Et

hæc de Crisi per expulsionem. Restat crisis per abscessum, metastasim seu translationem.

§. II.

De Crisi per abscessum.

Quæritur autem, an crisis per abscessum sit vera crisis: & videtur quòd non; etenim non potest esse vera crisis, nisi materia quæ expellitur sit cocta; at cum ex morbo sequitur abscessus, materia quæ est in abscessu non est cocta sed cruda; ergo eius expulsio non fuit critica; vel fatendum esset materiam expellere per crisim materiam non concoctam, quod est absurdum: quod autem materia in abscessu non sit concocta probatur; quia paulatim decurrentibus abscessus seu ipsius tumoris temporibus tandem maturatur & in pus conuertitur, in quod non erat mox à principio abscessus conuersa. Confirmatur: quia si materia in principio abscessus esset cocta, sequeretur quòd aliquis morbus nempe abscessus inciperet à materiâ concoctâ, quod est absurdum; quia in principio morbi nunquam materia est cocta; quia si esset cocta non esset iam morbi principium sed status; principium enim morbi dicit materiæ cruditatem. Verùm Resp. materiam abscessus posse esse & coctam & crudam; est enim cocta quoad primum morbum, cuius est crisis; seu est cocta concoctione conueniente naturæ ipsius morbi, & concoctione qualem requirunt, & qualem potest, & qualem intendit dare pars affecta, in quâ causa morbifica antea fuit; sed est cruda respectu abscessus qui sequitur, seu respectu partis ad quam transmittitur, & respectu morbi secundi; etenim in venis habuit concoctionem quæ vocatur maturatio seu reductio ad benigniorem statum; In abscessu verò requirit aliam concoctionem, quæ vocatur suppuratio. In primo morbo cùm materia adhuc in venis existeret, habuit coctionem, qualem faciunt venæ in suis humoribus; In abscessu adhuc aliam requirit coctionem, qualem scilicet facit calor in humoribus in habitu corporis contentis; & sic cùm materia ratione primi morbi fuerit cocta, meritò illa transpositio in aliam partem dicenda est crisis per translationem. Expulsio in aliam partem vel fit in partem nobiliorem, vel æquè nobilem, vel ignobiliorem quàm fuit: Prima quando fit in nobiliorem vel æquè nobilem est mala, & illa translatio non est vera crisis; quia crisis dicit quandam solutionem bonam, & in melius, & vel extra corpus vel in sentinam aliquam corporis, aut partem ignobilem; sed talis transpositio est potiùs transmutatio vnius morbi in alterum. Translatio quæ fit ad partem ignobiliorem, est crisis, & talis est bona; illa translatio vel fit in habitum corporis, vel in partes carnosas, vel

in

in glandulas, vel emunctoria corporis, vt inguina, alas, post aures; vel in articulos, vel etiam in neruos. Porrò materia, quæ sic transmittitur, vel colligitur in vnam massam, & tunc fit apostema; vel sparsim expellitur, & tunc fiunt varij alij affectus, veluti pustulæ, exanthemata, icterus, aut aliæ maculæ seu fœtidi colores in cute; & mutationes morborum in alios, tales frequenter sunt pleuritis, si in 14. diebus non expurgatur, vergit in empyema; empyema si 40. diebus non expurgatur, vergit in phthisim ac tabem: acuti morbi sæpe in icterum mutantur; angina & pleuritis sæpe conuertuntur in peripneumoniam: febris vna sæpe in aliam & plures mutatur: vertigo in epilepsiam vel apoplexiam: punctum neruorum in conuulsionem: colica in paralysim: diarrhæa biliosa in dysenteriam: dysenteria & omnes alui nimij fluxus in hydropem, &c. permutatio morbi in meliorem est bona; permutatio in alium morbum, sic quòd prior morbus non cesset, est mala, quia morbum morbo addit: permutatio ad mortem deteriorem, etiamsi prior cesset etiam est mala: sic cùm ita materia in neruos expellitur, vt totum vnum latus fiat paralyticum, illa permutatio est mala, nisi primum malum fuerit lætale. Si morbus terminetur per generationem abscessus in partibus internis, qui abscessus maturentur & erumpent, & pus in corporis cauitatem effundant, vnde euacuari nequeat, sunt mali. Translatio omnis seu crisis per abscessum fit à vincente naturâ, sed non ita perfectè vincente, sicut in crisi per expulsionem; idque vel ob naturæ debilitatem, vel materiæ pertinacitatem & crassitiem, vel viarum angustiam aut densitatem. Quando materia est tenuis, fluida, obediens, morbus magnus, celer, acutus, materia perfectè cocta, vires valde fortes, non fit translatio aut abscessus, sed crisis per totalem expulsionem; contrà cùm morbus est paulò diuturnior, materia non ita perfectè cocta, viscosa, nec apta ita facilè extra corpus expelli, vires non ita absolutè validæ, abscessus est expectandus.

Quomodo translatio sit futura ex naturâ morbi potest colligi; si scilicet consideretur quâ translatione tale morbi genus soleat plerumque solui. Ad quam autem partem translatio sit futura, colligi potest ex parte, quæ in ægro est debilis, vel morbosa, & ex partibus vicinis, in quas humores faciliùs excerni possunt: sic cerebrum in neruos, viscera in emunctoria, in glandulas; aliæ partes in articulos facilè suos humores morbificos transmittunt. Posito ergo, quòd in cutem translatio facienda iudicetur, an potiùs in pustulas sit eruptura, an tantùm in prauum colorem, colligitur; quia si cutis est rara, potiùs prauo colore suffundetur; si densa potiùs pustulæ fient; cùm humor est tenuis, potiùs prauus color excitabitur; cùm glutinosus & crassus, potiùs pustulæ. Cùm aliquando translatio fiat

in glandulas, articulos, neruos, ad ſciendum, in quod horum potiùs tranſlatio fiet, conſiderandum eſt, quænam iſtarum partium in ægro ſit debilior; nam in debiliorem plerumque magis fiunt tranſlationes; ſic morbus qui diuturnior eſt, & à ſuccis frigidioribus, aptior eſt fieri per tranſlationem in articulos; vt febres quotidianæ: contrà acutus & prauus morbus, qui à ſuccis oritur calidioribus, vt febres peſtilentes & viſcerum ac nobilium partium inflammationes magis in glandulas & emunctoria. Tandem ad quam partem humorem morbificum iam incipere moueri videbimus, in eam futuram eſſe tranſlationem ſuſpicio erit: hoc autem cognoſcitur ex partis grauitate, dolore, diſtenſione, pulſu, palpitatione, rubore, &c. An abſceſſus ſurſum vel deorſum magis fiet, colligitur ex parte affectâ & ſede humorum; nam ſi pars affecta eſt ſurſum, potiùs ſurſum abſceſſus fiet poſt aures, vel ſub axillis, vel in collo: contrà ſi deorſum. Colligitur etiam ex modo ſubſtantiæ ipſorum humorum; nam tenues faciliùs ſurſum feruntur, craſſi magis deorſum. Partes quoque ſingulæ ſua propria emunctoria habent, in quæ ex ſingulis illis abſceſſus magis fit; ſic in cerebri affectibus abſceſſus magis poſt aures ſiue parotides fient: In morbis thoracis, ſub axillis; in morbis ventris inferioris ac hepatis, in inguinibus. Peculiares quoque morborum ſpecies peculiares ſuos habent abſceſſus; ſic in febribus peſtilentibus videbimus materiam venenatam magis in tumorem inguinum & axillarum pelli: in lue venereâ tantùm bubones inguinum fieri: lienis morbi longi in crus ſiniſtrum magis abſcedunt; hepatis in dextrum, ac in iis tumores ſeu œdemata faciunt: in apoplexiâ in ſpinalem medullam: in anginâ cauſa morbifica ſæpe expellitur ad pulmonem: humores graues magis deorſum, leues magis ſurſum feruntur. Si æger partem aliquam debiliorem habeat, quáque ſoleat frequentius laborare, aut in quam frequenter humores aliàs ſolent decumbere, in eam ſuſpicio erit tranſlationem magis factum iri: ſic qui crus habent debilius ob fracturam aut alium morbum, in illud faciliùs abſceſſus reiicietur: qui habitum corporis naturâ vel nimio balnei vſu rarum habent, faciliùs recipiunt puſtulas, maculas, tubercula in cute: qui articulos à balneo, frigore, venere, debiliores habent, faciliùs tranſlationem in iis patiuntur. Quò abſceſſus magis ad exteriora fiunt, & ad membra ignobiliora, & à corde remotiora & partibus principibus, eò ſunt meliores: ſic boni ſunt qui fiunt per parotides, voriolas, articulos; non ita boni qui fiunt in neruis. Vbi tamen notandum, quòd quando abſceſſus fiunt ad emunctoria, communiter meliùs fiunt ad propinqua quàm ad remota; ratio eſt, quia ad propinqua fiunt faciliùs, & ſine nocumento partium intermediarum; & minori negotio omnis cauſa morbifica in propinquam partem exoneratur, quàm in longinquam; quia vt exoneretur in propinquam, per

breuiorem

breuiorem viam humores sunt pellendi, quàm cùm in remotam; per breuiorem autem viam facilior est transitus. Cùm morbus est magnus & causa morbi multa, optimum est abscessus magno fieri: alioqui verisimile est totam causam morbificam non expelli; hinc in magnis febribus inguinum meliores sunt quàm aurium; quia illi abscessus his plerumque sunt maiores: sic paraplegicis obortæ parotides, inquit Hippoc. malæ, quia morbo illi discutiendo non sufficiunt.

Porrò abscessus facti vel resoluuntur, vel indurantur, vel suppurantur, vel retrocedunt; & si retrocedunt, retrocedunt vel in eandem partem, vnde promanarunt, vel in aliam. Malum est abscessus retrocedere; optimum ad extra fieri: si retrocedunt in eandem partem, recidiuam faciunt; si in aliam partem, varios morbos facere possunt; si ad partes nobiles, sæpe subitam mortem inferunt. Abscessus discuti omnium optimum est, bonum tamen etiam & plerumque securiùs suppurari; malum verò indurari & permanere; omnium verò pessimum in gangrænam abire. Abscessus parui, calidi, & in loco calido existentes magis suppurantur, præcipuè si sint à sanguine, & maximè si sit æstas: magni à viscidis & crassis humoribus facti, præcipuè in partibus externis, & à fonte caloris remotis, & magis hyeme, facilè indurantur. An autem resoluentur, an discutientur, an indurabuntur, exactiùs infestigare non est huius loci, sed spectat ad tractatum de apostematibus, de quibus in chirurgiâ, & hisce omnibus modis per crisim morbi soluuntur. Porrò crisi iam factâ considerandum est, an ea sit bona vel mala, an stabilis nec ne, seu an sit cum periculo recidiuæ necne.

CAP. IV.

An Crisis facta bona sit, an mala, &c.

§. I.

SI enim crisis facta non sit bona, vel mors sequitur, vel periculum est recidiuæ; si morbus sit magnus, & naturâ suâ periculosus, ac lætalis, & crisis imperfectissima ac pessima, fit mors: si crisis mediocris & tamen non perfecta est periculum recidiuæ. Vt ergo cognoscatur an perfecta crisis sit facta, debent in eâ sex considerari; quia bona crisis debet habere sex conditiones.

§. II.

Conditiones bonæ Criſeos.

Prima conditio eſt, vt ſit facta cum præuiis ſignis coctionis. Secunda vt ſit facta in ſtatu, & die decretorio, & non in quouis die decretorio, ſed in tali qui conuenit naturæ ipſius morbi; etenim aliquibus morbis nempe perperacutis conuenit pro die decretorio dies quartus; in peracutis ſeptimus, in aliis decimus quartus. Tertia conditio eſt, vt expellatur cauſa morbifica & non alius humor morbum minimè faciens. Quarta, vt quantitas humoris expulſi reſpondeat magnitudini morbi ſeu quantitati cauſæ morbificæ; nam ſi cauſa morbifica totaliter non expellatur, ſed eius pars aliqua remaneat; ſi magna mors, ſi parua, recidiua fiet. Quinta, vt fiat criſis ſine malis ſymptomatibus. 6. vt modus & ſpecies criſeos conueniat ſpeciei morbi, & cauſæ morbificæ, & naturæ ægrotantis, & ſitui cauſæ morbificæ; ideſt, vt fiat per talem regionem, qualem & cauſæ morbificæ ſitus, & natura, ac conſuetudo ægrotantis, & ipſius tolerantia requirat; nam aliqui morbi, aliqui humores, aliquæ partes affectæ, aliqui ægri hâc, alij alia ſpecie criſeos commodiùs iudicantur. Optima eſt ergo criſis quæ fit in ſtatu, in die decretorio, & quæ ſigna coctionis præuia habuit, quæ in die indice fuit præindicata, quæ fit cum manifeſtâ expulſione, eaque magnâ, & per vias latas ac patentes atque propinquas; & ſi criſis non fiat expulſione, ſaltem in eâ fiant abſceſſus magni, remoti à parte affectâ, & partibus principibus: optima inſuper eſt criſis, quæ fit cum facili tolerantiâ, in quâ non adfuerunt peſſima aut periculoſa ſymptomata, non delirium, non maxima anxietas, ſed facilitas reſpirandi, præſentia mentis, in quâ æger, ſtatim à criſi meliùs habet, quæ ſit facta ordinatè & citra magnam derturbationem, in quâ omnes prognoſticationes firmæ & non fallaces, & ordine debito tempora & ſymptomata proceſſerunt, & vires fuerunt robuſtæ. Cauenda eſt porrò falſa declinatio, in quâ ſymptomata videntur minui & tamen non minuuntur, ſed in quâ ideò videntur minui, quòd calor & natura ſint ſuperati. Cognoſcitur autem talis falſa declinatio, quia in verâ declinatione ac perfectâ criſi pulſus eſt validus, æqualis, ordinatus; in falsâ, contrà: ſi itaque criſis fuit imperfecta erit etiam inſtabilis, & recidiua eſt metuenda: quapropter ſi poſt factam criſim ſequitur perfecta alleuiatio, robur naturæ, pulſus bonitas, omnium ſymptomatum abolitio, ſi æger non facilè à paruis nocentibus offendatur, ſignum eſt criſim ſtabilem futuram eſſe, & non eſſe periculum recidiuæ; at ſi criſis apparuerit

paruerit imperfecta, si symptomata lentè minuuntur, si à paruis facilè æger læditur, si remaneant adhuc aliqua praua symptomata, vt sitis, fastidium, dolor, debilitas, & surgendi inopia, periculum est recidiuæ. Humores, si tenues fuerunt, cùm illi facilè & perfectè ob suam tenuitatem potuerunt expelli, maiorem stabilitatem promittunt: crassi & frigidi, cùm difficulter omnes expellantur, maius faciunt periculum recidiuæ; quia de eis maior suspicio est, quòd ob lentorem & crassitiem fortè aliquid potuit remansisse, quod non fuerit expulsum. Ab anni quoque tempore salubri vel insalubri recidiuæ potest suspicio desumi. Mutationes, quæ in die critico apparuerunt, & priùs in die indice fuerunt indicatæ siue bonæ siue malæ, magis stabiles sunt iis, quæ alio die contigerunt, & indicatæ non fuerunt: sic Hippoc. 4. *Coac. text.* 41. *quæ febres*, inquit, *neque criticis diebus, neque cum signis concoctionis recedunt, patiuntur recidiuam*, & 3. *prognostic.* 22. idem repetit; & alio loco, cruda, inquit, & incocta criseos dolores & recidiuas minantur. Si morbus acutus soluatur lentè, & videatur declinare sine crisi, periculum est recidiuæ; ratio est, quia natura non solet aucutos eiusmodi morbos sine crisi terminare. Sæpè etiam cùm debitè facta crisis videtur, tamen vel ob errorem commissum vel aliam causam morbi recidiuant. Quando verò recidiua fieri timetur, quo die futura sit, aliquo modo colligi potest ex Hippoc. qui videtur indicare, quod quotâ die facta est crisis, totidem diebus post crisim recidiua sit futura; & postquam recidiua inceperit, totidem iterum diebus post iudicabitur: sic *quarto Epidem. text.* 11. dicit virginem quandam die 6. sic esse iudicatam: *sextâ* inquit, *die rediit morbus; & sextâ die iterum fuit iudicata*. Cùm natura secundam crisim, siue crisim recidiuæ facit, facit eam per easdem vias, per quas fecit crisim morbi primi: quòd si verò per alias fecerit vias, est malum; nam quando ad diuersa euacuationis genera natura conuertitur, est malum; tunc enim natura arguitur vel esse debilis, vel irritata, vel saltem euacuationem malè facit, eò quòd vna euacuatio alterius sit impeditiua; cùm enim natura pluribus est intenta nullum perfectè facit. Atque hactenus de signatis, id est, de iis, quæ significantur, causâ, morbo, parte affectâ, &c. iisdem præteritis, præsentibus ac futuris; quæ omnia, significantur & sunt signata; significatur enim quæ sit causa, quis sit morbus, quæ pars affecta; & significatur quid sit præteritum, quid præsens, quid futurum; & sic illa sunt signata: Restat ergo vt transeamus ad significantia. Etsi autem, cum signa significentur per significantia, quando tractantur signata, necesse etiam fuerit ponere illa significantia, quæ illa signata significant, & sic egerimus etiam aliquo modo de significantibus; tamen non egimus de significantibus secundum ordinem significantium, & non egimus de significantibus in particulari; & non egimus,

quomodo ; quare , & quantum ſignificantia ſingula ſignificent ; ideò ad illa nunc eſt tranſeundum : & ſicuti in particulari egimus , quæ ſint illa , quæ ſignificantur , ita nunc in particulari dicendum , quæ ſignificant & quâ virtute ſignificent ; quod idem eſt dicere , ac qui ſint fontes ſignorum , ſeu quæ ſint illa , à quibus ſigna præteritorum, præſentium & futurorum morborum , cauſarum ſymptomatum partis affectæ, &c. deſumantur.

TRACTATVS

TRACTATVS DE SIGNIS, PARS ALTERA.

De Signis quatenus significant.

PROOEMIVM.

De fontibus Signorum.

QVI-NAM sint fontes signorum, diximus in exordio huius tractatus: Fontes magis particulares sunt, tum res naturales, tum non naturales, tum etiam contra naturam. Sub rebus naturalibus comprehenduntur temperamentum, corporis habitus, ætas, sexus ac dispositio, & quæ sunt similia.

SECTIO I.

Signa à Rebus Naturalibus, & primùm à Temperamento.

CAPVT I.

A Temperamento possunt sumi diagnostica signa & prognostica caussarum, morborum, partis affectæ, futuri exitus, breuitatis & longitudinis morborum, criseos, & modi eius.

Caussarum;

Causarum; sic qui calido sunt temperamento censentur bile abundare, eorumque morbi à bile causari; qui frigido & humido, pituitâ, &c.

Morborum: qui temperamento humidiori sunt præditi, sunt pluribus morbis obnoxij quàm alij: inprimis sunt obnoxij morbis, qui causantur ab iniuriâ aëris, vt à ventis, pluuiis, gelu; & hoc propter temperamenti symboleitatem; deinde magis obnoxij sunt morbis populariter grassantibus, id est, epidemicis: quia scilicet humida corporis dispositio magis est passibilis, & magis putredini obnoxia, & quia tales laxiores habent poros, per quos externa aëris vitia in corpus penetrant. Magis etiam obnoxij sunt morbis fientibus à causis internis, eò quòd semper pluribus scateant humoribus quàm sicci. Hinc 6. *Aphor.2.* habetur, quòd *quibus nares naturâ sunt humidiores, & genitura humidior, ij minùs integrâ sanitate fruuntur; quibus verò contraria, salubriùs degunt*; per homines enim nares & genituram humidam habentes, intelligit eos, qui totius corporis temperiem humidam habent; si poneret tantùm nares humidas, posset intelligi de illis, qui tantùm humido sunt cerebro; at cùm ponat nares & genituram humidam, manifestum est, quòd intelligat de humidis toto corpore; nam in diuersis & remotis partibus illam humiditatem apparere, signum est totius corporis humidi. *Nonnulla temperamenta*, dicit Hippoc. 3. *Aphor.2. ad æstatem, alia ad hyemem meliùs habent*; calida meliùs habent in hyeme, quia eius frigiditate ad mediocritatem reducuntur; cùm è contrà æstate laberentur in excessum, & nimiam substantiæ dissipationem paterentur: at frigida meliùs habent æstate; quia tum incalescunt vsque ad mediocritatem. Temperamentum sibi similes generat morbos; nam, vt ait Hipp. *similibus naturæ, anni tempori, temperamento maximè corripimur morbis*; ratio est, quia facilior est transitus ad symbolum, quàm ad asymbolum: sic calidi in calidos, frigidi in frigidos, biliosi in biliosos & acutos, sanguinei in sanguineos morbos incidunt, vt hæmorrhagias, synochos, inflammationes, &c. Circa quæ tamen notandum, aliquando per accidens fieri, vt contrarium fiat & contrarij potiùs morbi eueniant, quàm similes: hoc verò fieri potest pluribus modis; primò ex eo, quòd in corpore nostro prouentus humorum non semper respondeat temperamento; etenim potest aliquis toto corpore & solidis partibus habere aliquod temperamentum, verbi gratiâ; calidum & siccum, & tamen in vnâ eius parte potest abundare frigus, vt in cerebro vel stomacho; & sic potest in aliquâ parte humor frigidus coaceruari, non obstante, quòd totum corpus secundum præcipuas ac solidas partes sit calidum & siccum. 2. potest quis calidus & siccus existens, multo aquæ potu, piscium, fructuum ac multorum ciborum esu, pituitam in aliquibus membris, & in venis congregasse, & ratione eius in frigidum morbum incidere: & hâc ratione potest frequenter esse lapsus in contrarios morbos. 3. per accidens potest etiam quis frigidus & pituiti abundans laborare morbis biliosis; vt

ſi verbi gratiâ ab abundante pituitâ veſicula fellis ſit obſtructa, bilis inde in totum corpus regurgitabit, & fiet icterus, qui ad calidos & bilioſos morbos refertur; & ita per accidens frigidus & pituitoſus in calidum & bilioſum morbum incidet.

Partis affectæ: nam ſi quis naturaliter frigido ac humido cerebro, laboret morbo frigido & humido, ſuſpicio eſſe poterit morbi originem à cerebro eſſe; ſi calido hepate præditus morbis laboret calidis, originem eſſe ab hepate. Porrò ab hepate calidi, à cerebro frigidi morbi ſæpe originem habent; quia ſcilicet illud calidum, hoc frigidum naturâ eſt.

Futuri exitus morborum: qui frigido & ſicco ſunt temperamento, morbis infeſtantur diuturnioribus; qui calido & ſicco, acutis.

Breuitatis vel longitudinis morbi: temperamentum calidum morbos calidos reddit breuiores, frigidum frigidos diuturniores; etenim temperamentum cauſæ morbificæ ſimile longiorem facit morbum, ſi ſc. morbus eſt ſalutaris; quia in talibus morbus à temperamento fouetur: ſic quartanæ in melancholicis ſunt longiores. At temperamentum cauſæ morbificæ ſimile in lætalibus morbis abbreuiat morbum, quia mortem accelerat: qui calido temperamento præditi ſunt, in iis magis quàm in frigidis ſolutio per criſim eſt expectanda. Quod temperamentum cauſis morbificis magis reſiſtat, & quod temperamentum vitæ ſit longioris, in tractatis de temperamentis quærendum eſt. Breuiter temperamentum temperatum omnibus cauſis morbificis ſimul ſumptis, magis quouis alio reſiſtit cauſis & morbis temperamenti contrarij: Temperamentum autem calidum & humidum maximè eſt longæuum.

CAP. II.

Signa à corporis diſpoſitione.

SVb corporis diſpoſitione tria maximè comprehenduntur: magnitudo & paruitas, gracilitas & obeſitas, raritas & denſitas. Signa, quæ ab his ſumuntur, poſſunt etiam referri ad ſigna deſumpta à parte, ſed ſub ſignis à parte potiùs comprehenduntur ſigna, quæ à particularibus membris deſumuntur hîc verò conſideramus potiùs ſigna, quæ deſumuntur à totius corporis diſpoſitione; deinde ſub ſignis à partibus comprehunduntur potiùs ſigna à partibus contra naturam ſeſe habentibus, hîc potiùs deſumuntur ſigna ab habentibus ſe naturaliter, & contentis adhuc intra limites ſanitatis.

A magnitudine & paruitate: corpora magna ſunt humidiora paruis; etenim ideò facta fuerunt maiora, quia humidiora; humidæ enim partes capiunt incrementum non ſiccæ; quia humida magis ſunt explicabilia

T quàm

quàm ſicca; & hinc corporibus cum ætate ſicceſcentibus ceſſat incrementum. Quæritur 1. an corpora calidiora ſint calidiora minoribus? videtur quòd ſint calidiora; etenim calor natiuus eſt cauſa incrementi, & magnitudo indicat robur facultatis naturalis generatricis ac auctricis; robur autem facultatis naturalis dependet à maiore calore; quæ enim debili calore prædita ſunt, neque bene nutriri neque bene augeri poſſunt. Verùm tamen dico, maiora corpora eſſe minùs calida; etenim etſi calor ſit cauſa incrementi, tamen poſteà maius incrementum per accidens eſt cauſa minoris caloris, eò quòd in magno corpore calor ſit magis diſperſus, & per plures partes euaneſcibilis, quàm in paruo: magnitudo quidem indicat magnum fuiſſe calorem in primâ ætate, qui membra dilatauerat, & indicat magnum calorem dum incrementum fit, ſed non poſtquam iam factum eſt, ac in ætate adultâ: eſt & alia ratio; quia cùm corpora magna ſint humida, calor ab illâ humiditate retunditur, & ita fit minor. Probatur experientiâ: quia in frigidis regionibus corpora ſunt magna, in calidis minora. Denique videmus homines paruos eſſe bilioſos, iracundos & animoſos, quæ ſunt ſigna & effectus caloris. Interdum tamen magnitudo non tam indicat calorem quàm potiùs humiditatem: ſic corpora Hollandorum ſunt maiora; non quia ſunt calidiora, ſed quia humidiora: & ideò corpora valde magna non ſunt fortia; quia habent neruos nimis humidos. Porrò corpora valde parua vel indicant defectum caloris, qui non potuerit membra dilatare, vel nimiam ſiccitatem, quæ fecit membra minùs dilatabilia. Nihilominus tamen corporis magnitudo vel paruitas non ſunt certa ſigna temperamenti; eo quòd cum omni temperamento omnis corporis quantitas poſſit conſiſtere, ſed magnitudo & paruitas potiùs occultæ ſeminis proprietati ſunt adſcribendæ, quàm temperamento.

Quæritur 2. An magnitudo ſit ſignum longæuitatis. Ariſtoteles *libro de longitudine & breuitate vitæ* dicit, animalia magna plerumque eſſe longæuiora; vnde dubitari poſſet, an hoc etiam ſeſe ſic habeat in ſpecie humanâ. Videtur autem quòd ſic; nam, vt dictum eſt, magnitudo indicat robur conformatricis & facultatum naturalium; inſuper indicat abundantiam humidi & calidi, quod eſt in eis; iſta autem faciunt ad longitudinem vitæ; adiici etiam poteſt; quòd in magnis calor ſit mitior propter abundantiam humidi, quod habent; hinc calor ille humidum minùs citò conſumit: In paruis propter ſiccitatem calor eſt ingens; hinc humidum citiùs conſumitur. Verùm pro reſolutione dico: corpora valdè parua non eſſe longæua; quia vel laborant ſiccitate, vel defectu caloris; corpora valdè magna non ſunt etiam valdè longæua, quia vel laborant ſiccitate vel defectu caloris; corpora valdè magna non ſunt etiam valdè longæua, quia calor in eis nimis eſt diſperſus, & humidum eorum eſt magis aqueum, & ita calor ab eo retunditur, & ipſum faciliùs diſſipatur, & humores magis putredini ſunt obnoxij.

A gracilitate & obeſitate: Hippoc. 2. *Aphor.* 44. *qui naturâ admodùm*

craſſi

crassi sunt, inquit, *illi citiùs intereunt, quàm qui graciles.* Plinius *lib.* 11. *cap.*37. dicit, *pinguia corpora faciliùs & citiùs senescere.* Pro quo sciendum est, quòd obesitas est signum sanitatis, interim tum est in fieri, sed ex accidenti est causa mali, cùm iam facta est, & morborum, & citæ mortis; etenim obesitas non fit nisi optimus & pinguis sanguis generetur, talis autem non generatur, nisi calor natiuus sit vegetus, & facultates naturales optimè sese habeant; & ideò necessariò non ægrotus existens fit pinguis; sed contrà qui in ægritudinem incidunt pinguedinem deponunt: per accidens tamen obesitas est causa morborum; nam per generationem pinguedinis consumitur optimum alimentum & optimus sanguis, & consequenter diminuitur calor natiuus, qui in sanguine subiectatur. 2. pinguedo comprimit venas & arterias, & coangustat omnes canales; hinc varia incommoda eueniunt: primò quòd paucus sit in corpore spiritus, nam in paruis canalibus non potest esse multus spiritus. Secundò propter illas angustias non possunt fuligines liberè exhalare: hinc calor natiuus non bene ventilatur sed suffocatur, & sic facultas naturalis non potest bene corpus & humores regere; atque hinc etiam calor diminuitur & corpus fit frigidius, & facilè humores qui non ventilantur, putrescunt. Denique tumores in corpore non possunt liberè commeare, & excrementa non possunt liberè expelli & separari, & facultas expultrix debilitatur: hinc ægri morbis facilè sucumbunt, & obnoxij sunt repentinæ morti; propter illas causas, obesi obnoxij sunt apoplexiæ; quia arteriæ carotides ipsis sunt angustæ, & à pinguedine colli comprimuntur: sunt etiam asthmatici, quia musculi intercostales pinguedine onerati, & diaphragma non liberè attolluntur & explicantur, & partes circa collum fiunt angustiores. Dicit etiam alicubi Hipp. obesas mulieres difficulter concipere; propterea quod collum vteri nimio abdominis tumore comprimatur: in partu etiam magis aliis periclitantur, cùm ob eandem causam, tum quòd motus sint impotentes, & statim lassentur & deficiant, & abdominis musculi, quibus ad fœtus exclusionem maximè opus est, nimiâ grauati pinguedine vi motiuâ destituuntur. Obesi etiam ad rem veneream minùs sunt idonei, eò quòd seminalis materia iis in ordinem conuertatur. In obesis facultas motiua est valde debilis, tum quia nerui in iis sunt tumidiores ob pinguedinem; tum etiam quòd musculi in eis nequeant tam liberè contrahi, quia impediuntur à pinguedine quâ infarciuntur, tum etiam quia mole corporis grauantur; ideò nec robur habent in mouendo, nec diu possunt continuare, sed statim lassantur; ideò nec currere, nec saltare, nec luctari valent. Hipp. *libro de aëre, aqua & locis* dicit, Scythas valde crassos & pingues esse; & plurimos sibi brachia, humores, pectora, lumbos & coxas vere, vt efluente pinguedine corpora fiant validiora. Denique obesi à vesicæ calculo per sectionem ægrè liberantur, eò quòd ob carnis spissitudinem ad ipsum calculum difficulter perueniri potest. Obesi itaque frigidi sunt ac humidi, paucum sanguinem & paucum spiritum habent, & venas,

ventres, & omnia angusta. Vnde Hippoc. 2. *Epid. quorum,* inquit, *venæ amplæ, ventres & ossa ampla, his sunt qui tenues sunt, pingues verò iis contraria habent.* Quoad gracilitatem, ea si naturalis est, contraria omnia indicant. Sed est quædam gracilitas, quæ contra naturam est, ac morbum sequitur, quæ vocatur emaciatio & contabescentia, à quâ signa varia desumuntur; in primis macies significat vel defectum alimenti, vt in iis, qui præ inediâ marcescunt: vel indicat defectum concoctionis, vt cùm generantur humores, ex quibus corpus non potest nutriri, sed contabescit: vel indicat defectum attractricis; vt cùm habitus corporis vitio affectus alimentum ad se non trahit; vel propter obstructionem in meseraïcis alimentum attrahi & distribui non potest; vel propter vitium expultricis irritatæ, vt cùm nimio sudore, vel vomitu vel deiectionibus, vel sanguinis profluuiis omnis substantia alimentaris è corpore extrahitur: quapropter macies indicat vel phthisim vel hecticam vel obstructionem meseraicarum, vel hepatis corruptelam ac intemperiem, vel alicuius alterius visceris præcipui corruptionem, aut vlcus, vel vehementem alui, sudorum, sanguinisque fluxum, vel inediam, vigilias, mœrores, morbi malignitatem aut extremum ardorem, vel vermem aliquem aut aliquos omne alimentum consumentes. Macies ex phthisi & hecticâ est valdè mala. Macies, in quâ partes solidæ consumuntur in hecticâ est incurabilis, à sputo sanguinis, pleuritide, peripneumoniâ & maximè in iis, quibus pectus non benè fuit expurgatum, & tussi multâ, purulenti phlegmaticis excreatione phthisis vel hecticæ signum est. Qui febribus ardentibus diu vexati fuerunt, si febricula remanet &, emaciantur, non est malum; at emaciari sine causâ est malum. Itaque puerum aut senem emaciari facilè; in illo, quia substantiam habet valdè dissipabilem; in hoc, quia est debilis, emaciari post diuturnum morbum, vel morbum magnum, post sudores, sanguinis aut alui profluuia, post vigilias, mœrores, inedias, in æstate illum, qui rarum, calidum ac facilè dissipabile corpus habet, non est mirum, neque adeò timendum, at si contraria omnia sint, & præter rationem contabescat, est signum malum & valde suspectum. Porrò sicut est malum signum contabescere sine causâ, ita è contra malum est etiam non contabescere, quando iusta contabescendi causa adest. Hipp. 2. *Aphor.* 28. *febricitantium,* inquit, *non omninò leuiter manere corpus, & non imminui, vel etiam plus diminui quàm ratio postulet, est malum;* etenim nihil minui est signum diuturnitatis morbi; plurimùm verò minui, caloris natiui & facultatum naturalium magnæ debilitatis signum est. *Si quis à morbo cibum assumens,* inquit Hippoc. 2. *Aphor.* 8. *non corroboratur, pluri alimento corpus vti significatur; quòd si non assumenti hoc accidat, scire oportet, quòd indigeat euacuatione;* etenim in morbis longis emaciari nihil mirum, at in conualescentibus à morbis longis, si cibum bene capiant, emaciari & non nutriri, nec crassescere est signum cacochymiæ humorum, & consequenter recidiuæ, & ita purgatio indicatur.

A raritate & densitate quæ desumuntur signa, tum ad hanc classem, referri possunt, tum etiam ad illa signa, quæ à partibus externis ac cute seu corporis poris desumuntur: Sed cùm hîc loquamur de densitate & raritate cutis naturali, ideò signa, quæ ab his desumuntur, potiùs ad hanc classem sunt referenda, quam ad signa à parte, vbi sc. potiùs de dispositione partium contra naturam agimus: talia autem ex hoc fonte signa desumuntur. Adstricta corpora morbis à prohibitâ transpiratione, quales præcipuè sunt febres: laxa & mollia iis, qui à nimio effluuio fiunt, sunt obnoxia. Qui solidiore corporis habitu præditi sunt, morbis diuturnioribus laborant, quàm qui laxiore, præcipuè cum morbi sint venosi generis, aut ipsius habitus corporis; eò quòd in his excrementa per sudores & insensibilem transpirationem facilè exhalent, in illis autem retineantur. Qui solidiore corporis sunt habitu, in iis crises per sudores non sunt expectandæ, vel saltem minùs bonæ ac difficiliores. Qui rariorem habitum habent, longæuiores sunt ratione mortis violentæ; qui strictiorem, ratione mortis naturalis; ratio est, quia qui rariorem habitum habent, iis excrementa arteriarum & venarum non ita includuntur, sed facilè exhalant, & eorum naturalis calor liberè difflatur; & sic non fit in illis putredo propter cohibitam transpirationem; & consequenter neque febres, quibus homines sæpe moriuntur; & sic minus sunt obnoxij morbis, & ita minùs parati sunt obire morte violentâ, quæ fit à morbo. At qui cute sunt adstrictâ, iis minùs caloris ac spirituum & humidi primigenij exhalat, sed reseruatur, & ita minùs parati sunt obire morte naturali, quæ fit propter calidi & humidi paulatinam consumptionem.

A figurâ quoque corporis signa desumi possunt: Corporis pulchritudo optimam temperiem significat. Qui angustum habent thoracem, phthisi & astmati sunt obnoxij. Mulieres abdomen infernum ac nates latiores habentes, fœcundæ esse prædicantur. Color faciei pallidus ac citrinus complexionem biliosam, albus pituitosam, roseus sanguineam, liuidus melancholicam indicat.

A sexu etiam temperamentum cognoscitur; etenim mulieres viris sunt frigidiores & humidiores; cùm mulier ægrotat, mox de causis illi sexui propriis suspicio incidere potest; an nimirum morbus ratione vteri, ratione partus, mensium ac seminis suppressorum non eueniat; etenim mulieres variis vteri, mammarum, menstruorum, puerperij morbis obnoxiæ sunt, quibus viri carent: varicibus, hæmorrhoïdibus, herniâ vmbilici, difficultate retinendæ vrinæ sæpe laborant, quæ à labore puerperij sæpe iis remanent; eodem modo & ani prolapsu, & vteri procidentia. Multa mala ac vitia in mulieribus non sunt periculosa, quæ in viris habentur maxima; sic vomitus, mictus, aut expulsio sanguinis in mulieribus minùs sunt periculosa, quã in viris, præcipuè si menses eis sint suppressi; cõtingunt enim hæc symptomata ex mẽsibus propter vteri obstructionẽ ad alias partes regurgitãtibus, quibus expulsis euacuationes

illæ vltrò cessant; & non tantùm non sunt lætales & symptomaticæ, sed criticæ & salutares, licet sint non naturales, ratione viæ per quam exeunt: sic immensi dolores, angustiæ, vomitus, epilepsiæ, causa œdematosa in mulieribus ratione vaporum ex vtero ascendentium facilè contingunt, quæ nullo negotio cessant & curantur, quæ tamen in viris non nisi periculosissima, & non nisi à grauissimis causis fientia haberentur. Prægnantes morbis acutis capi est lætale; præsertim cùm fœtus est maior; ratio est, quia in iis vires facilè prosternuntur, & propter fœtum neque purgatio, neque venæ sectio ita facilè, sicut in viris, potest adhiberi. *Mulier*, inquit Hippoc. *podagrâ non laborat, nisi menstrua defecerint.* Mulieres à calculo vesicæ faciliùs liberantur, quàm viri; & sine sectione aliquando ex iis extrahi potest, quod in viris omninò impossibile est. Ad hanc classem referuntur & Eunuchi, de quibus dixit Hipp. 6. *Aphor.* 29. *quòd neque podagrâ laborent, neque calui fiant*, & Eunuchi fiunt plerumque obesi; propterea quòd in iis in pinguedinem abeat, quod in aliis in semen conuertitur.

Ab ætate omnis generis signa desumuntur: diagnostica causarum & præcipuè morborum, & prognostica futurorum euentuum: diagnostica causarum: nam ab ætate puerili & infantili cognoscitur sæpe quòd causa morbi sint vermes, dentium productio, materni lactis malicia, nimia ciborum voracitas, quæ plerumque sunt causæ morborum illi ætati peculiarium. Ab ætate iuuenili indicatur causa morbi esse bilis, vel sanguis, exercitia immoderata, nimia vini potio, potus frigidæ aquæ post sudores, & violenta exercitia; & sic de aliis ætatibus audiemus. Ex ætate etiam cognoscitur temperamentum; nam ætas puerilis est calida & humida, iuuenilis calida & sicca, senilis frigida & sicca. Ab ætate etiam desumuntur signa morborum; quia vnaquæque ætas suis particularibus morbis est obnoxia. Ab eâ etiam sumuntur prognostica futurorum euentuum; nam magnis morbis ætas puerilis & senilis facilè succumbunt; crises præcipuè fiunt in ætate iuuenili, eò quòd acutis maximè morbis ea ætas laboret, propter sanguineam & biliosam suam complexionem. Crises pueris magis fiunt per vomitum & deiectiones; iuuenibus per hæmorrhagias, & sudores; senibus per hæmorrhoïdes, decubitus morborum in alias partes &c.

Diagnostica morborum sunt hæc. Hipp. 3. *Aphor.* 24. sic inquit: *in ætatibus puerilibus contingunt feruida oris vlcera, quæ aphthæ vocantur, eueniunt vomitus, tusses, pauores, vmbilici inflammationes, aurium humiditates.* & 3. *Aphor.* 25. *in progressu verò*, inquit, *cùm iam dentire incipiunt, gingiuarum pruririgines, febres, conuulsiones, alui profluuia, & maximè quando caninos edunt dentes, & iis præsertim pueris, qui crassissimi sunt, & aluos duras habent.* & 3. *Aphor.* 26. *tonsillæ & quæ in occipitio est, vertebræ ad interiora luxationes, crebri anhelitus, quos asthma vocant, calculi, lumbrici rotundi, ascarides, ac acrochordones strumæ, & alia tubercula*; hæc enim vitia copiam humorum & corruptionem sequuntur, quæ etsi etiam in

tenellis

tenellis pueris sint, tamen non ideò illi morbi in eis oriuntur, vt Gal. annotauit, quia citiùs moriuntur, quàm talia sustinere possint symptomata; qualia scilicet sunt vertebræ luxatio & angina; & quia cute sunt tenerrimâ, ideo illa, quæ hîc recensentur tubercula etiam non perferunt. & 3. *Aphor.*27. sic ait, *grandioribus autem & iam ad pubertatem accedentibus plurima ex iam prædictis, & etiam febres diuturnæ magis, & ex naribus sanguinis profluuia eueniunt.* & 3. *Aphor.*29. *Iuuenibus autem sanguinis sputiones, tabes, febres acutæ, morbis comitialis & alij.* Dicit Hippoc. hîc pueros aphthis magis obnoxios esse, quod idem ait Galen.3. *Epid.*3. *comm.*5. *textu* 12. & dicit hoc fieri ob tres causas. 1. quia eorum corpora mollissima sunt, & quasi mucosa, 2. quia eorum os cibis & poculis est insuetum, ideò lac matris, præsertim si acrimoniâ præditum sit; eas aphthas producit. Vomitus eis fiunt propter stomachi mollitiem, & flacciditatem, & quia lac in stomacho sæpe corrumpitur. Tusses eis eueniunt propter humiditates ex cerebro destillantes. Vmbilici inflammationes; quia ille non ita pridem præfectus est, & in ductibus eius adhuc aliquis sanguis hæret, qui facilè calorem & putredinem concipit, & inflammationem facit. Aurium humiditates, quia humidissimi sunt, & vires habent imbecilles, & cibos adhuc non perfectè conficiunt; ex quo fit, vt pluribus humiditatibus abundent, dicit item pueros conuulsionibus esse obnoxios, quod dicit etiam Galen.1. *Epid.*2. *comm.*5. & quod fieri dicit propter infirmitatem, & neruosi generis mollitiem. Pueri etiam laborant dentium & vmbilici inflammationibus, ex quibus oriuntur dolores, ex doloribus febres, pauores, conuulsiones, epilepsiæ; hæc etiam ex vaporibus in stomacho & intestinis putrescentibus eueniunt. Dicit etiam alui profluuiis obnoxios esse, quod fit propter alimenti in eis corruptionem. Dicit etiam pueros calculo laborare; quòd idem dicit 2. *de naturâ humanâ sect.*17. cuius causa ibi asseritur; quia scilicet ob voracitatem pluribus abundant humoribus, qui à corporis calore in lapidem indurantur; posset addi & tertia causa, quia sc. viæ eorum sunt angustæ, ex quo fit, quòd cruditates retineantur & in partibus compingantur; quia eorum cruditates in intestinis putrescunt; & quia calido & humido temperamento præditi sunt, quod putredini est obnoxium. Dicit autem vermes magis fieri in adultioribus, quia illi plures congregant cruditates, quàm infantes, propterea quòd illi magis ingurgitent cibos quàm hi, & plures carnes ac fructus vorent. Dicit quòd adolescentes sanguinis profluio & sputo magis sint obnoxij; ratio est, quia sanguis in illâ ætate multiplicatur, & calor intenditur, vnde sanguis funditur, attenuatur, & fit acer ac biliosus, & accedunt exercitia vehementia, quæ oscula venarum rumpunt & laxant, & hinc 1. *prognost.*37. loquens de crisibus dicit, *infra annum* 35. *fluxum sanguinis expectandum esse.* Dicit iuuenes tabi esse obnoxios, cuius causam dicit Galenus esse non per se ab ætate, sed ex accidenti aliquo, quod illi ætati aduenit; nimirum, quod iuuenes saltationes maximas & vehementissima exercitia obeant, vel

quòd

quòd magnum frigus perferant, & præcipuè post magnam corporis excalefactionem; quia etiam potui frigido indulgent, aquas frigidas ingrediuntur, vento frigido ad corporis recreationem se exponant, vociferentur, &c. ex quibus sanguinis sputiones, & sic ex consequenti phthisis. Etenim ætates triplici modo causant morbos; vel ratione temperamenti similis; vel ratione humorum qui in eis generantur, qui morbi eis per se competunt; vel ratione accidentium, vt exercitiorum, curarum, studiorum, ebrietatum, &c. qui morbi ætati illi eueniunt ex accidenti. Porrò pueri scabiei etiam maximè sunt obnoxij; tum quia humoribus & cruditatibus ob voracitatem maximè abundant; tum etiam quia cute sunt tenerâ: maximè autem scabie capitis laborant: hydrocephalus pueris etiam est familiaris, ob corporis humiditatem. Dicit etiam Galen. 3. *Epid.3.comm.5. textu* 53. pueris multis accidisse tenasmum, qui plerumque eis euenit propter ascarides. Vltra ætatem iuuenilem, inquit Hippoc. morbi laterales, pulmonis inflammationes, phrenitides, ardores, choleræ: siquidem hi affectus ex bile fiunt, quæ in illâ ætate plurima generatur. Declinans ætas morbos ex atrâ bile producit; senes enim sunt frigidi & sicci, quæ temperies melancholico humori respondet. Fiunt etiam eis morbi ex pituitâ plurimi; & Hippoc. 2. *de naturâ humanâ sect.*28. dicit, senibus ex pituitæ copiâ destillationes, apoplexias, oculorum & narium humiditates, tusses & similia mala fieri. Senes vigiliis obnoxij sunt propter cerebri intrinsecam ac naturalem siccitatem; nam etsi pituitâ abundet, tamen quia illa aduentitia est, & in subiectas plerumque delabitur partes, manet cerebrum naturali suâ complexione siccum; vnde peruigilium contingit. Hippoc.3. *Aphor.*21. dicit, *etiam senes pruritu laborare*; quòd ideò fieri putat Galen. quòd cutis eorum ob frigiditatem sit densior; vnde fit vt superfluitates sub eâ non discutiantur sed retentæ salsedinem contrahant, à quâ fit pruritus. Hipp. 3. *Epid.3. comm.*22. ait, quòd *multis sacer ignis contigerit & minuta puncta toto corpore, & maximè sexagenariis circa caput*; cur autem sacer ignis infestauerit magis sexagenarios, rationem dat in commentariis Galen. quia sc. aëris ambientis præter naturam calor causa fuit, cur humores putrescerent; vnde cùm senes multas superfluas habuerint humiditates, quæ sunt materia putredinis, cùm ad illas aëris calor accesserit, ex illâ tempestate magis humorum putridæ corruptioni opportuni fuerunt senes, quàm iuuenes. Dicit etiam Hipp. senes sacro igni esse obnoxios; quod nonnulli authores interpretantur fieri posse ex eo, quòd serum & pituitosi humores in eis contenti ab ambiente calido facilè putrescant. Verùm hæc ratio videtur friuola, quia eâdem ratione & febribus intermittentibus, quæ ex humoribus in habitu putrescentibus, teste Galeno, contingunt, magis obnoxij essent. 5. *Aphor.*7. inquit, *quibuscumque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt; quibuscumque autem anno* 25. *iis commoriuntur.* Vbi intelligendum est, quòd si hic morbus in pueritiâ inceperit, & vsque ad annum 25. durauerit,

rauerit, quòd vsque ad mortem si tunc non euanuerit. 2. *Aphor.* 45. *quicunque* inquit, *iuuenes morbo comitiali laborant, mutatione maxime ætatis, & temporum, & locorum, victuúmque liberantur*: ibi autem loquitur Hipp. de tali morbo, qui ex intemperie natiuâ processit.

Coronidis loco quæri potest: quænam ætas omnium plurimis morbis sit obnoxia? Videtur autem minùs obnoxia esse iuuenilis: 1. quia videtur illa maximè esse temperata, cùm illa videatur constituta medio loco inter ætatem puerilem & senilem. 2. quia illa ætas est robustior, & ratione sui temperamenti, & ratione caloris natiui; ex quo videtur, quòd omnibus causis morbificis magis resistere possit. Verùm contrarium asserit Hipp. 2. *Aphor.* 39. vbi sic expressis verbis ait: *senes iuuenibus minùs ægrotant; qui autem morbi longi eis eueniunt, maximâ ex parte ad mortem vsque comitantur.* Ratio cur illa ætas minùs sit obnoxia morbis, est, quia senis corpus est durum, & ita externis iniuriis minùs expositum. 2. quia illa est magis obseruans dietæ, & in esu minùs peccat; Iuuenes autem intemperatissimè viuunt. Quia autem ætas senilis sicca est, ideò morbis quibus laborat non facilè liberatur; potior ratio est, quia morbi senum sunt ab humore frigido; ætas autem illa frigida est, & pituitam multiplicat, & sic similitudine sui temperamenti fouet causam morbificam; & propter facultatum imbecillitatem & caloris natiui exiguitatem nequit humores illos concoquere & expellere. Sic iterum Aphor. 40. lib. 2. *raucedines*, inquit, *& grauedines in valdè senibus concoctionem non admittunt*, & Galen. nephritidem, podagram, paralysim, splenis frigidos affectus, asthma, tusses, dicit senes vsque ad mortem comitari. Puer podagrâ non laborat ante vsum venereum, inquit Hippoc. quia ante illud tempus non est occasio magnæ articulorum aut neruorum debilitatis.

A partibus corporis duobus modis signa desumuntur, primò à parte vt est subiectum morbi, seu à parte affectâ. 2. à parte vt est externa, & vt est visibilis seu sub externum sensum cadens. Cùm à parte affectâ signa desumuntur, tunc sumuntur ab eius essentiâ, excellentiâ, proprietatibus & facultatibus, & tum sumuntur signa plerumque à parte, vt est causa: nam pars affecta est concausa talis vel talis morbi, talium vel talium symptomatum, talis vel talis euentus; & sic à parte affectâ plerumque sumuntur signa morborum & symptomatum, quæ sunt affectus ipsius partis affectæ, & quorum ipsa est causa. Dico (plerumque) quia pars affecta potest etiam indicare aliquando causam morbificam: sic intestina affecta indicant causam esse vermes: vteri affecti causam esse menstrua vel semen, &c. sed tum, vt dico, plerumque indicat morbos & symptomata, ac euentus eorum; cùm verò sumuntur signa à partibus externis, in quantùm sunt visibiles, vel sensu perceptibiles, tunc sumuntur signa ab eis, non vt sunt subiectum morbi; quia morbus plerumque non est in eis, sed in partibus internis; sed sumuntur signa ab eis, vt effectus morbi interni, & vt symptomata eius: & tum sumuntur

ſigna à quibuſdam accidentibus & qualitatibus partibus externis inhærentibus, cauſatis à morbo interno, quæ ſenſu percipiuntur, & ex quibus tanquam ex affectu de morbo & de cauſâ internâ, imò & de parte affectâ iudicatur; & ita ſigna quæ ſumuntur à partibus externis coincidunt cum ſignis, quæ ſumuntur à qualitatibus & accidentibus corporis, de quibus poſt dicemus, & ad illum fontem poſſunt referri; nam cùm ſumuntur ſigna à qualitatibus corporis ipſis partibus inhærentibus & ſub ſenſum cadentibus, & cùm ſumuntur ſigna à partibus ſingulis, & ſigna à qualitatibus corporis mutatis, de quibus poſteà dicemus, ſunt eadem: nihilominus tamen hîc nos ea ſeparamus claritatis causâ, propterea quòd aliqua ſigna ab eiuſmodi accidentibus deſumpta, longè faciliùs obuia ſint, & occurrant promptiùs nobis, ſequendo ordinem partium, in quibus illa apparent, quàm ſequendo claſſem & diuiſionem eſſentialem accidentium, quàm ſequẽdo ordinem partium quibus inſunt.

A parte affectâ itaque varia ſigna deſumi poſſunt, tum diagnoſtica cauſarum & morborum, tum prognoſtica futurorum euentuum. Cauſarum: quia ſi renes & lumbi ſint affecti, & dolor ſentiatur in eis; ſi veſica ſit affecta & dolor ſentiatur in perinæo, ſuſpicio eſt cauſam morbi eſſe calculum. Si inteſtina malè habent, cauſam eſſe flatus vel vermes, &c. Si lien, melancholicum humorem. Morborum; ſi guttur eſt affectum, anginam; ſi latera thoracis, pleuritidem ſuſpicamur: ſi tumor in mammis, cancrum: ſi dolor in articulis, podagram: & ſic de aliis. Præcipuè autem à parte affectâ ſumuntur prognoſtica futuri euentus; ſic morbi principibus partibus inexiſtentes ſunt periculoſiores; iidem non ſunt valde diuturni; nam ſi cauſa morbifica leuis eſt, propter robur partis principis ſtatim expellitur aut ſuperatur, & ſic morbus abbreuiatur ad ſalutem: ſi verò cauſa ſit magna, ſtatim grauis noxa toti corpori infertur, & ſic morbus abbreuiatur ad mortem; magnas enim læſiones partes principes non diu ferunt. Quò mala cordi vel propinquiora ſunt vel remotiora, ſecundum hoc ſunt breuiora vel diuturniora: ſic arthritis, quia cauſa eius à corde & fonte caloris eſt remota, difficiliùs curatur. Inflammationes in partibus à corde remotis ſeriùs ſuppurantur. In ſummâ morbi calidi & qui egent refrigerio, breuiores ſunt ſi cordi viciniores, ſed morbi frigidi, & qui egent ſubſidio caloris natiui, quò ſunt à corde remotiores, eò ſunt longiores, ſi ſc. ſint ſalutares; nam ſi ſint lætales fiunt breuiores, quia citiùs ad mortem terminantur. Itaque in ſalutaribus morbis partis affectæ nobilitas abbreuiat morbum; in lætalibus prolongat. In partibus à corde remotiſſimis ſunt faciliùs gangrænæ, quàm in propinquis. In partibus, quæ continuò debent moueri, vulnera & vlcera difficiliùs curantur; hinc vlcera pulmonis ſunt tam difficilia curatu, quia pulmo eſt in continuo motu.

A parte affectâ cognoſcitur etiam morbi malignitas: ſic vlcera vteri, ſedis, penis, &c. maligna ſunt, & difficilis curationis; nam ad quam partem continuò labuntur excrementa, in eâ fiunt morbi longiores.

giores. Mala, quò plures partes occupant, eò ſunt peiora, puta ſi vtrobique æquè nobiles afficiant; nam alioqui poteſt plus periculi eſſe ab vnâ parte nobili affectâ, quàm à multis ignobilibus. Malum ab vnâ parte ad aliam tranſire plerumque meliùs eſt, quàm eſſe fixum; nam ſi mutatur, vel indicat materiam eſſe flatum, vel ſaltem humorem eſſe tenuem, mobilem & fluxilem; & ſic facilè poſſe educi, & necdum conſediſſe, ſed adhuc eſſe in motu, & à partibus adhuc ſuperari & expelli, & hærere in latioribus viis, & necdum poris neque ſubſtantiæ partium eſſe impactum, necdum concretum, aut inſpiſſatum, & necdum eius oneri facultatem expultricem ſuccubuiſſe. Dico, quòd moueri plerumque ſit meliùs; ſi ſc. materia non feratur ad partem ignobilem; præſtat enim in parte ignobili malum fixum eſſe, quàm ad nobiliorem moueri. Sed malum à parte nobili ad ignobiliorem conuerti, ſemper eſt bonum; ſic mala interna, dolores, apoſtemata foràs vergere, eſt ſalutare: ſic in anginâ, pleuritide tumorem & dolorem ad extra ferri, vt exteriùs appareat & tangatur, vel ad tactum dolor exaſperatur, bonum. Mala ab affectâ parte quàm longiſſimè recedere, bonum; ſic enim ad eam difficiliùs reuertentur.

Porrò ex vnâ parte affectâ cognoſcitur etiam aliquando alia: hoc autem cognoſcitur ex partium inter ſe ſympathiâ; nam ſæpe pars, quæ putatur eſſe affecta, aut in quâ dolor aut vitium percipitur, non eſt ipſa pars primariò affecta, ſed ſæpe dolet per conſenſum, & pars, quæ primariò eſt affecta, ac in quâ cauſa morbi reſidet, eſt alia. Cùm autem illa, quæ per conſenſum laborat, indicat illam affectam eſſe, cum quâ habet conſenſum, dolor in parte aliquâ perceptus non ſemper indicat affectum eſſe in illâ parte; etenim dolores variè diſperguntur, & communicantur etiam partibus remotis per neruos, membranas, vapores; & ſæpe vnâ parte dolente dolent omnes vicinæ, etſi in omnibus vitium non ſit. Sæpe vnâ dolente incipiunt etiam dolere illæ, quæ ex ante vitio aliquo affectæ erant, etiamſi ex ante non doluerint, & nulla noua aut maior doloris cauſa eis acceſſerit: ex dolore in ſummitate virgæ cognoſcitur veſica calculo eſſe affecta: ex ſtupore crurum renes calculo laborare: ex dolore occipitis affectus vterinus: ex turgentiâ mammarum fœtum in vtero eſſe: ex gracileſcentiâ periculum fore, vt mulier abortiat: cardialgia ſæpe arguit affectum ventriculi, vt & capitis dolor: vomitus bilis, qui eſt affectus ventriculi, indicat capitis fracturam, ſi præceſſerit caſus ex alto, vel ictus ſupra caput: ſic delirium ſequitur diaphragmatis inflammationem: capitis dolor pedum frigiditatem & humiditatem: ex paralyſi membrorum cognoſcitur cerebri, vel medullæ ſpinalis intemperies, vel obſtructio: macies membrorum hepatis ardorem ſignificat: œdemata crurum hepatis intemperiem frigidam: Quando duæ partes ſimul meliùs & ſimul peiùs habent, ſignum eſt vnam alterius ſympathiâ affici, & vnam tantùm earum eſſe affectam per protopathiam. Notandum tamen quòd hoc non ſemper

est necessariò verùm, sed quòd possit vtraque per se laborare, & vtraque esse primariò affecta; & hoc fit, quando vtraque ab eâdem causâ communi simul afficitur; etenim illa causa posita sicut afficit vnam partem per se, ita afficit & alteram, & illa causa ablata sicut vna meliùs habet, ita & alia; & tamen tunc neutra alterius sympathiâ laborat, sed vtraque per se & æquè primariò est affecta; quando vicissim in duabus partibus sunt affectus, & vnâ meliùs habente, altera peius habet, & dolet, est signum, quòd causa morbifica ab vnâ ad alteram conuertatur. Et hæc sunt signa à parte affectâ, seu ab illâ parte, quæ est subiectum morborum. Nunc de signis à partibus externis ac accidentibus, quæ sunt morborum effectus & symptomata.

Cap. III.

Signa à partibus externis: & primùm à toto corpore.

§. I.

Ad hanc classem referri possunt signa, quæ à dispositione corporis iam in medium attulimus, nempe quæ à corporis magnitudine vel paruitate, gracilitate vel obesitate, raritate vel densitate sumuntur. Qui angustum thoracem habent asthmati & phthisi sunt obnoxij: gibbosi breuis vitæ sunt & anhelosi, quia viæ spiritus sunt coarctatæ & incuruatæ. Scribit Aristoteles, quòd qui ventris partem, quæ sub vmbilico est, habent maiorem, quàm quæ attinet ad pectus, sint breuis vitæ; & rationem dat, quia superiorem ventrem habere paruum indicat debilitatem caloris, cordis, stomachi, hepatisque; & consequenter indicat debilitatem concoctionis, ex quibus necessum est vitam fieri breuiorem; si enim calor validus & robustus fuisset, in primâ generatione, partes supernas, in quibus tùm maximè erat, magis dilatasset & explicasset: Cutis color indicat humores in corpore abundantes; roseus sanguinem, pallidus bilem, liuidus melancholiam, albus pituitam: laxitas & humiditas cutis in sanis significat temperamentum humidum; in ægris verò morbos ex humiditate. Cutis quæ à subiectâ parte facilè diuellitur, tabis signum est. Cutim & carnem corporis, quæ antea solida ac dura fuit, flaccescere, signum est atrophiæ, ac ægritudinis imminentis, & corpus minùs rectè nutriri. Cutis tuberosa & grandinosa instar anseris deplumati, secundum aliquos est certum signum lepræ.

§. II.

§. II.

A Capite.

A capitis magnitudine & paruitate sumuntur signa: Caput paruum teste Galen. *in arte paruâ* est malum signum; indicat enim paruam substantiam cerebri; à multâ autem substantiâ cerebri aliorum pendet substantia, vti ex eo patet, quòd cerebrum humanum nullâ aliâ ratione differat à cerebro aliorum animalium, quam substantiæ cerebri multitudine; substantia enim cerebri humani quintuplo maior est substantiâ cerebri bouis. Itaque caput paruum indicat ventricu os paruos & angustos, & spiritus paucos, & insuper indicat reliqua omnia quæ à capite oriuntur esse parua. Nam Halyabbas inquit de hâc materiâ, quando radix est parua, etiam sunt parua, quæ ab illâ oriuntur, & cùm cerebri substantia est parua, indicat spinalem medullam esse paruam, & consequenter omnes neruos ex eâ orientes; & proinde facultates minùs esse vegetas. Anterior pars capitis parua indicat debilitatem sensuum; posterior verò imbecillitatem potentiæ motiuæ. Addit Galen. 1. *Epid. comm.* 3. *text.* 3. ideò caput paruum esse malum, quia non solum arguit super paruitate cerebri, sed etiam super vitio aliorum principiorum, quatenus scilicet sicut facultas formatrix defecit in conformatione vnius principij, ita etiam potest censeri defecisse in conformatione aliorum.

§. III.

A faciei similitudine.

A faciei similitudine desumuntur signa factâ comparatione cùm statu naturali: sic Hipp. 1. *prognost.* 8. *Considerare*, inquit, *oportet in acutis morbis primùm vultum ægrotantis, sitne similis benevalentium; & potissimùm sui, ita enim optimus erit; si verò quàm maximè sibi contrarius sit, malum signum est.* Ita non refert, an facies sit alba, vel rubra, vel liuida in morbo, quia si est sicut in sanitate esse solet, est bona: & ideò facies pallida melior est quàm rubra, & contrà, si æger talem in sanitate solet habere; etenim faciem à statu naturali multùm esse mutatam, morbi magnitudinem indicat; & quò citiùs, eò peius, si mox in principio morbi est permutata, indicat malignitatem: si verò solùm in statu, tunc non est ita malum; quia non est mirum vultum esse permutatum, cùm æger iam tamdiu cum morbo fuerit conflictatus & 1. *prognost.* 9. & 10. addit Hipp. *Talis autem fuerit nasus compressus, oculi cavi, adstricta tempora, aures frigidæ & contractæ; & fibræ earum versæ; item cutis circa frontem dura, intenta, arida, & totius vultus color viridis & niger.* Hæc

facies vocatur Hippocratica, quia sic ab Hippocrate est descripta; & talis in morbis acutis est pessima; & si talis apparet in principio, aut intra triduum, est exitiosum. Et 1. *prognost*. 13. *Si*, inquit, *lucem fugiat, aut nolenter illacrymet, aut oculi peruertantur, aut alter altero fuerit minor, aut candidum oculi fiat rubrum, aut liuidæ aut nigræ venæ, aut sordes circa oculos appareant, aut sublimes tumidique oculi, vel caui admodùm fuerint, aut squallentes & obscuri, vel totius vultus calor permutetur; hæc omnia mala esse atque pernitiosa censendum est*. Et 1. *prognost*. 15. *si peruertitur aut liuida palpebra est, aut labrum, aut nasus cum aliquo alio signo pernitioso, sciendum est mortem propè esse*; lætare enim est habete labra resoluta, & pendentia, & frigida, atque albicantia. Hæc omnia signa intelligendum est esse pernitiosa in morbis acutis, vt continuis & ardentibus febribus. Item in viscerum qualiumcunque cerebri, pulmonum, hepatis, renum mesenterij, & similium partium inflammationibus. Lumen auersari signum est visoriam retentricem læsam. Oculum alterum altero minorem esse, motricem esse læsam; vt & oculos non claudi, & os hiare. Sordes oculorum concoctricis vitium indicant. Oculorum peruersio, conuulsionem. Instabiles oculi delirium aut tremorem. Hæc autem omnia indicant ex mali magnitudine. Cerebrum in consensum trahi & grauiter lædi, malum; est autem malum partes principes in consensum trahi. *In febre non intermittente si labrum vel palpebra vel supercilium, vel oculus, vel nasus peruertantur, vel non videant vel audiant, iam debili existente corpore, quicquid horum euenerit mors in propinquo est*: peruersiones illæ indicant conuulsionem; conuulsio est ab inatione; talis omnis post acutas febres est exitialis.

§. IV.

A faciei colore.

Faciei pallor in virginibus febrem pallidam, aut vteri obstructionem indicat, si alia etiam adsint signa, vt dolor capitis, difficilis anhelitus, febricula, &c. In aliis verò color pallidus indicat morbum gallicum, si alia signa comitentur; vel cachexiam, si insuper vultus tumet, aut crura sint œdematosa. Rubedo faciei in sanis significat sanguineam complexionem. Rubedo cum pustulis & rubedo ad liuiditatem quandam vergens significat intemperiem calidam hepatis, præcipuè si fuerit ebriosus, si quoque volarum ac plantarum pedis calor sentiatur, si est sitibundus, &c. etenim ex calore hepatis sanguis accenditur, hinc fœcundi vapores ad extrema corporis & maximè in caput feruntur, vnde pustulæ & rubedo illa & extremorum calor oriuntur. Rubedo in vultu liuido vnà cum faciei ac nasi indecoro tumore & labiis crassis, signum est elephantiasis. Hippoc. 2. *prognost*. 14. sic inquit: *color bonus cum mœstitiâ malum*; vbi per colorem bonum debet intelligi color ruber ad liuedinem tendens; talis color cum mœstitiâ coniunctus est malum signum

gnum, quia indicat humoris melancholici copiam, vel morbum melancholiam dictum. Rubedo faciei signum est sanguinem ad superiora ferri: hinc qui roseo isto colore in sanitate præditi sunt, facilè in hæmorrhagiam ac phthisim incidunt; quia in talibus sanguis ad superiora fertur. Rubedo maxillarum, si adest febris, tussis, ac difficilis respiratio, proprium ac pathognominicum signum est peripneumoniæ. Hipp. 2. *Prognost.* 60. genarum rubedinem etiam inter signa empyematis refert. Contingit autem in vtrisque hanc rubedinem generari, Galeno teste, ex calore in pulmone adaucto, qui in faciem redundat, & tussim, quæ ægrum defatigando concitat eiusmodi in facie colorem & ruborem maxillarum. Rubor assiduus in longis lentisque febribus, pulmonis præcipuè ardorem, & ad tabem viã ostendit, præcipuè si tussicula adest: si verò non solùm genæ sed & tota facies rubeat, & flammea sit, & accedat externa corporis caliditas, est signum febris. In omnibus febribus ac morbis acutis facies flammea, si non est alia manifesta causa ruboris, vt ira, pudor, &c. est mala, quia febris & æstus magnitudinem indicat, & calorem sursum ferri, vnde vel phrenitis vel peripneumonia sit metuenda; nisi rubedo sit fortè critica: nam aliquando rubedo in statu vel circa tempus criseos est signum futuræ criseos per hæmorrhagiam: sic 4. *Coacarum prænotionum text.* 3. inquit Hipp. *quibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor & venarum pulsus, iis vt plurimùm fit sanguinis fluor.* Et sic Gal. *in lib. de præsagiis ad Posthumum,* in ciue quodam Romano ex facie rubrâ erupturum criticè sanguinem prædixit. Tum autem præcipuè rubedo hæmorrhagiam indicat; si febris est synochus, si æger pletoricus, si est tempus & dies criseos, si signa coctionis præcesserint, si adest dolor capitis, & venarum circa tempora pulsatio, si insuper oculis splendores ac caligines obuersentur, nares pruriant, &c. Porrò rubor faciei etiam aliquando parotides post aures futuras indicat. Sic Gal. *comm.* 2. *in* 6. *Epid. text.* 18. testatur eiusmodi ruborem, cùm sanguis non erupit, indicare crisim per abscessum. Hipp. 3. *Prorrhecticorum tex.* 73. quibus comatosa fastidia, hypochondria dolentia & cruenta, ex quo in iis parotides excitantur: ante autẽ faciei signa inquit. Vbi Gal. *in comm.* inter faciei signa parotides indicantia, ponit ruborẽ, tumorem, oculorum humiditates, caliginosam visionem. Not. tamen, quòd facies rubra non solùm parotides aut hæmorrhagiam indicat, sed potest etiam indicare quámuis crisim, & est signum criseos generale, & non tantùm particulare; quomodocunque enim crisis fiat, potest cũ eâ facies esse flammea; sub crisi enim humores agitantur, febris inardescit, vapores feruidi ex motis humoribus & luctâ naturæ in caput feruntur, & hinc non est mirum, faciem flammeam fieri: & sic facies flammea quamuis crisim potest indicare; hanc crisim cum talibus, aliam cum aliis signis; præcipuè tamen & magis particulariter, vt diximus, parotides & hæmorrhagiam indicat. Rubra facies etiã aliquando indicat phrenitidẽ, vt sic cum rubore faciei simul adsit oculorum tumor, intuitus ferox, deliriũ, &c. Sic 5. *Coacarũ prænotionum tex.* 13. *Qui,* inquit Hipp. *capite dolẽt firmiter,*

delirantes

delirantes, aluo suppressâ, feroci aspectu, rubrâ facie in posteriorem partem conuelluntur. Primò est signum conuulsionis, quatenus scilicet est signum phrenitidis, quæ potest in conuulsionem terminari; & proinde magis per se est signum phrenitidis. 1. *Coacarum. text.* 33. sic habetur. *Rigores, in quibus multa in somnum inclinatio inuenta est, vtcúmque sunt lætales; quòd si in iis facies instar flammæ exardescat cum sudore, malignum est.* Et 2.*Proreticorum.* 33. habetur: *æstuosi, rigores quadamtenus perniciosi, inflammans quoque cum sudore facies in his mala.* Vbi intelligendum est, quòd flammea facies tempore criseos fiendæ sit mala, si solùm faciei sudor comitatur, id est, si solum vnum signum criticum comitatur, aut vna euacuatio, quæ non sit sufficiens indicare morbum; aut si talis sudor comitetur, qui morbum non indicet, & sit vel paruus, vel non generalis: nam talis facies est signum criticum; vnde si crisis non sequitur, aut alia signa non concurrant, est signum naturam quidem agitare humores, sed succumbere, & crisim non futuram, vel fore imperfectam: *Etenim*, vt inquit Hippocrates, *indicatoria non indicantia sunt mala.* Coloris inæqualitas faciei est mala; sic Hippoc. *libro de aëre, æquâ, & locis: cùm toti*, inquit, *corpori mutationes accidunt, & corpus refrigeratur, & vicissim calefit, & color alius ex alio oritur, morbi longitudinem indicat.*

A tumore faciei etiam signa desumuntur; sic vultus collapsus, nasus acutus, adstricta tempora, in morbis longis tabem, in acutis morbem ostendunt. Vultus tumidus, albus, œdematosus, anasarcam prænunciat; idque magis si crura etiam sint œdematosa; si & magnæ euacuationes, & acutus morbus, ventrisque duricies præcesserit.

A qualitatibus primis etiam signa desumuntur: nasus & aures frigidæ & liuido colore præditæ, in acutis morbis signum est lætale.

§. V.

Ab Oculis.

Ab oculis maxima & diuersissima signa desumuntur: Hipp. 6. *Epid. sect.* 4. *textu* 28. dicit, *ita valere corpus sicuti valent oculi; cùm illi bene videntur habere, corpus bene valet.* Signa mortis à nullo efficaciùs sumuntur, quàm ab oculis; quia vitæ & vitalium actionum omnium instrumenta sunt spiritus; oculi autem spiritibus pleni sunt; tùm etiam quia oculi cum corde maximum habent consensum. Varia autem circa oculos considerari possunt, à quibus signa sumuntur: vt ab oculorum magnitudine, figurâ, colore; contentis, motu & actione, palpebris, &c.

Ab oculorum figurâ: oculi magni indicant cerebri humiditatem & caliditatem: humiditatem, quia oculi magni sunt ab humorum in oculis contentorum multitudine. Multitudo autem humorum oculi indicat cerebri humiditatem; nisi enim cerebrum in primâ generatione humidum

humidum fuiſſet, non fuiſſet tam multum humiditatis ab eo ad oculos ſecretum: Caliditatem, quia indicat robur conformatricis in primâ generatione; conformatio enim robuſta facit partes magnas, robur autem conformatricis indicat vegetum calorem, illud autem oculi præcipuè indicant, quando cum magnitudine vegeta viſio eſt coniuncta. Magnitudo oculorum etiam indicat abundantiam ſpirituum; non enim humores tantùm ſed & ſpiritus faciunt oculos intumeſcere; hinc vno oculo clauſo pupilla alterius dilatatur, quia plus ſpirituum ingreditur. Pupillæ paruitas ſignum eſt viſionis robuſtioris; in paruâ enim pupillâ ſpecies magis vniuntur, in magnâ diſſipantur: accedit quòd cùm pupilla eſt magna, humor cryſtallinus ab externo lumine magis offenditur, minùs cum eſt parua. Humorem autem cryſtallinum ab externo lumine offendi, patet ex eo, quòd cùm oculus lumini obuertitur, pupilla contrahitur, & euadit minor; quam contractionem ideò natura facit; vt externum lumen arceat, à quo percipit ſe offendi. Oculi valde exerti minùs vident remota; meliùs autem caui ob eandem rationem: ſic ſtantes in Sole cum volumus res remotas perfectas videre, manus oculis ſuperponimus; quia ſcilicet hâc ratione oculi occultantur & euadunt profundiores, ſeu quaſi in cauo collocantur. In cataractâ ſi vno oculo clauſo cataracta alterius oculi mouetur, ſignum eſt non adeſſe cœcitatem, aut obſtructionem in neruo optico, ſed ablatâ cataractâ viſionem reſtitutum iri, & ſic hoc in cataractâ eſt bonum ſignum. Oculi in morbis fiunt maiores ab humoris influxu. A nerui optici rupturâ, à plenitudine humorum in cerebro, ab irâ, furore, nimio vomitu, colli conſtrictione etiam oculi intumeſcunt; quia ſpiritus ab iis in oculos feruntur. Ab anginâ oculos intumeſcere, & ex orbitâ ſuâ quaſi exire, eſt malum ſignum; quia magnitudinem conſtrictionis circa collum ſignificat, & ſuffocationem. Oculi caui indicant mœrores, vigilias, cogitationes, & omnes affectus oculos exſiccantes & ſpiritus conſumentes; indicant etiam tabem & acutas febres. Vnum oculum in acutis febribus altero fieri minorem iam ante diximus ex Hippoc. inter ſigna pernicioſa haberi. Oculos in acutis morbis prominere, & intumeſcere etiam eſt malum; tales autem oculi apparere ſolent in variis capitis doloribus inflammatoriis, qui cum moto ſpiritu & calore ex inflammatione repleti intumeſcunt. Dicit Mercurialis à multis lacrymis oculos minui, quia ſc. lachrymis multi oculorum humores, præcipuè autem albugineus diminuuntur.

A colore oculorum. Cæruleus color viſus bonitatem indicat: flauedo in tunicâ adnatâ ſeu in albo oculi apparens ſignum eſt icteri; in nullâ enim parte flauedo citiùs apparet, quàm in albo oculi. Rubedo in oculi albo ophthalmiam indicat, cerebri calorem & humores ac ſanguinem ſpiritusſque ad ſuperiora ferri. Si album in oculis flaueſcat, & mirâ craſſitie ſicut vngue obtegatur, ſignum elephantiaſis eſſe dicit Fernelius. *Malum,* inquit, Hippoc. I. *prognoſt.* I. *ſi oculi candidum rubeat*; quia

indicat calorem esse tantum, vt cerebrum ex eius multitudine inflammetur. Rubedo palpebrarum est signum epiphoræ: oculorum rubedo hæmorrhagiam etiam indicat, sic Hipp.3.*Proret.Ceruicis*, inquit, *dolores, oculi intensè rubri sanguinis eruptionem ostendunt*. Et *primo Coacarum prænoticnum sect.2. text.8.qui*, inquit, *caput dolent, stupore detenti, dolorosi & prærubro oculo, sanguinem fundunt*: intellige è naribus, modò sit status & præcesserit causæ morbificæ coctio, & alia signa criseos adsint. Oculi feroces & torui delirium indicant. Hoc docet Hipp.6. *Epid.text.*45. vbi docet tales oculos proprios esse phreniticorum; & delirantium, & sæpe conuulsionem portendere, quæ in talibus est lœtalis. *Et tertio Prorecticorum* dicit, *nigra vomentes, cibos fastidientes, deliros, quibus oculus ferox & clausus, eos non esse medicamentis tractandos, sed prognosticis relinquendos. Oculos apparere non splendidos, sed obscuros & hebetes, & mortuorum oculis similes, propinquæ mortis signum est*; vt tradit Gal.2. *Proretic. comm.2.text.16.Et 2.Epid.* dicit, *quorum oculi non sunt robusti, mors in propinquo est*; etenim oculorum claritas spirituum copiam, obscuritas defectum indicat. Cardanus inter signa certæ mortis ponit, si oculi ægrotantis inspicientis hominis effigiem non reflectant. Oculi dissimiles mutati, imò vitio affecti in morbis acutis tempore criseos possunt non esse mali, sed indicare crisim: Quia enim tempore criseos omnia in corpore mouentur, humores agitantur, vapores in caput feruntur, non est mirum oculos esse mutatos; & ideò si cum signis coctionis & aliis signis criseos sunt coniuncti, possunt esse bonum signum, nempe signum criseos; alioqui extra tempus criseos oculi mali in acutis semper sunt malum signum; nisi fortè eorum vitium oriatur ab aliâ quâdam manifestâ causâ, vt fumo, ploratu, ictu aut peculiari ac propriâ aliquâ defluxione. Porrò oculi mali tempore criseos si sint coniuncti cum malis signis & signis iudicatoriis non iudicantibus sunt exitiosi.

Ab oculi motu: *Instabiles palpebræ sunt indices vigiliarum*, teste Galeno 1. *Prognost.*11. *Oculi instabiles sunt mali, id est immobiles* inquit Gal. 2. *Proret.* 11. Et 4. *Coacarum sect.* 2. *text.* 38. dicit Hippocr. quòd *oculos perpetuò rictare sit perniciosum*; *etenim*, vt aliis locis dicit, *oculi instabiles delirium indicant vel tremorem*: è contrà verò. 2. *Proret.* dicit Hippoc. *concretos oculos semper esse malos*. Gal. autem *in comment.* dicit, *concretos seu immobiles oculos fieri vel propter summam debilitatem potentiæ motiuæ, vel ob paralysim, vel ob conuulsionem*; quorum vtrunque in acutis lætale & Gal. 6. *Epid.6.tex.37.* dicit, *oculos immobiles seu concretos fieri propter potentiæ motiuæ extinctionem. Palsiebras inter dormiendum non claudi, perniciosum signum esse in Coacis*, dicit Hipp. & 1.*Prognost.*11. dicit, *suspectiones oculorum per somnum esse perniciosas*. Suspectiones autem oculorum vocat eas, quando oculi non clauduntur, & aliquid de albo eorum videtur; dicit esse periculosas, nisi manifesta subsit causa, & nisi, inquit, naturaliter sic dormire consueuerint; & nisi vel alui fluor adsit,

vel medicamentum valde purgans ſit aſſumptum, vel triſtitia inædiáve præceſſerit, *etenim tales*, inquit, *ſuſpectiones motiuæ oculorum facultatis maximam debilitatem indicant*; etenim ad clauſionem magis opus eſt robore facultatis motiuæ, quàm ad apertionem; quia oculi naturaliter magis ſunt aperti quàm clauſi: quòd ſi autem ex manifeſtâ causâ id fieret, non eſſet tam malum; quia illam debilitatem tum non indicaret: contingunt autem ex manifeſtis cauſis tales ſuſpectiones ex eo, quòd iſtæ omnes oculos exiccent, & exiccando difficilem pariant motum & clauſionem. In pueris palpebras non perfectè claudi eſt ſignum vermium, vt docet Ægineta, *lib.4. cap.57.* & Auic. *lib.3. parte 16. ſect.5. cap.2.* è contrà verò oculos eſſe clauſos & difficulter aperiri in ſanis indicat ſomnolentiam, vigilias prægreſſas, vel oculorum peculiare vitium, ratione cuius palpebræ à ſordibus detinentur, & ægrè apperiuntur. Porrò in morbis acutis eſt ſignum lætale, niſi etiam fiat à causâ aliquâ manifeſtâ, vel niſi ſit fortè ſignum criticum. Quòd autem poſſit aliquando eſſe ſignum criticum, docet Hipp.3. *Coacarum* his verbis: *qui in febri continuâ muti iacent clauſis oculis ſubinde conniuentibus, ſiquidem è naribus ſanguis fluxerit, aut vomuerint, & exinde loquantur, & ad ſe redeant, ſeruantur: quòd ſi nihil horum eueniat in difficilem redacti reſpirationem breui moriuntur.* Palpebrarum peruerſio eſt etiam mala; ſic Hipp.4. *Aph.49. in febre*, inquit, *non intermittente ſi labrum, vel palpebra, vel ſupercilium, vel oculus peruertatur, vel non videat, vel non audiat, debili exiſtente corpore, mors proxima eſt* quòd idem dicit 1. *prognoſt. text.* 15. etenim oculos peruerti vel reſolutionem vel conuulſionem indicat, illud imbecillitatem, hoc ſummam ſiccitatem & magnitudinem caloris indicat: talis peruerſio eſt mala, niſi etiam ſit critica; poteſt autem aliquando eſſe critica, & contingere ab humorum tempore criſeos agitatione, à qua multa alia eueniunt ſymptomata, quæ ex ſe videntur peſſima, ſed in quantum futuram criſim ſignificant, non ſunt mala. Sic Hipp.3. *Epid. ſect.1. text.23. Oculus*, inquit, *diſtortus erat*, vbi Galen. in *comm.* ait, quòd delirauerit æger in nocte, & dextro oculo ſtrabo fuerit; *Res ſunt*, inquit, *quæ in criſibus ſolent euenire.* Oculum ipſum ſurſum contorqueri inſtantis mortis indicium eſt; contingit autem, inquit Mercurialis, ex eo, quòd calor expirans & exiens per partes ſuperiores eas attollat; ſed ratio videtur friuola.

A contentis oculorum; vt lacrymis, ſordibus, &c. Lacrymæ triſtantium ſunt calidæ, laborantium verò frigidæ: rationem ponit Ariſtoteles *ſect.31. problem.24.* quia quod incoctum crudumque eſt, id eſt frigidum; lachrymæ autem triſtantium ſunt antea coctæ, & ideò calidæ; ſed laborantium humores ſunt crudi & ideò frigidi. Porrò lachrymæ inuoluntariæ & ſordes oculorum in acutis morbis ſunt etiam peſſimum ſignum. *Oculo inareſcens pituita malum*, inquit Hipp.6. *Epid. parte 1. text.23.* quod idem Celſus *lib.2. c.6.* tradit; ratio eſt, quia eſt ſignum ſummæ debilitatis concoctricis facultatis oculorum. *Malum*, inquit, Hipp.1. *progn.10.*

si oculi nolentes illachryment; huius rationem dicit esse Galen. quia debilitatem indicat facultatis retentricis; si verò illachryment à manifestâ causâ, vt lippitudine propriâ, afflictione, &c. non est malum. Porrò oculi præter voluntatem illachrymantes etiam aliquando sunt signum criticum, & sanguinis è naribus eruptionem indicant, vt dicit Gal. 3. *de Crisibus cap.* 11. Sic Hippoc. 1. *Epid. sect.* 2. *text.* 8. *quibus*, inquit, *in febribus acutis atque adeò ardentibus non spontaneæ erumpunt lachrymæ, iis narium profluuium est expectandum*; modò reliqua signa non sint exitialia, tunc enim non crisim sed mortem ostenderent, quòd idem repetit. 6. *Epid. sect.* 1. *text.* 31. & *in Coacis prænotionibus* 1. *Proreticor.* 17. habetur, *quòd concretus in oculo puluisculus insaniam ostendit*; vbi inquit, Taurellus, non est intelligendus puluisculus, sed quædam asperitas in oculo oborta, nata ex palpebris resiccatis; nam quando palpebræ ita exsiccantur, vt in eis asperitas oboriatur, quæ sensum facit puluisculi cuiusdam, quem ægri digitis eximere volunt, signum est summi in cerebro caloris & siccitatis, ex quibus sequitur delirium: Verùm ratio mihi friuola videtur; & puto sic interpretandum esse, quòd eodem modo, quo insaniæ signum est, ægros carpere floccos, & actionem aliquam facere sine ratione & causâ, ita etiam est signum insaniæ, eos semper digito oculos extergere, quasi quidam puluisculus in eis esset. Verùm de lachrymis latiùs agemus infra, vbi de excrementis.

Ab oculi actione, vt visione: 1. *prognost.* 10. inquit Hippoc. *malum esse si ægri lucem non ferant*; Idem dicit *in Coacis prænotionibus*: ratio est, quia indicat magnam imbecillitatem & inopiam spirituum; nisi fortè locus sit valdè splendens, aut doleant oculi, aut sint inflammati, aut capitis dolor adsit; nam si locus valdè lucidus est, tum tale lumen, & sanos offendit; & sic mirum non est, ægros ex eo offendi.

§. VI.

A Naso.

Nasus acutus seu compressus in morbis acutis est signum lætale, inquit Hippoc. 1. *prognost.* 6. sicuti & caui oculi & adstricta tempora; quoniam indicant humoris & solidæ eorum substantiæ consumptionem, vt *ibidem* 7. declarat Galen. *Nasus si peruertatur in febre continuâ debili existente corpore lætale*. 4. *Aph.* 49. Nasus rubicundior factus est iudicationis signum teste Gal. 1. *ad Glauconem cap.* 14. præcipuè autem est iudicationis futuræ per alui fluxum. Hoc docet Hipp. *libro de Coacis prænot.* cùm dicit; *rubores circa nasum alui humescentis signa sunt*. In morbis acutis nasi & aurium liuor & frigus, sicut & omnium partium extremarum, malum signum est; quia signum est caloris natiui in extremis illis partibus incipientis extingui. Narium alas in acutis morbis secundum motum respirationis moueri est malum signum; indicat enim calorem cordis esse

maximum,

maximum, & magnam esse ventilandi caloris à corde necessitatem, virium debilitatem, cui motus ordinarius thoracis non sufficit: quapropter natura conatur id compensare magnâ narium dilatatione. Nasus acutus & narium interstitium absumptum, inter signa elephantiasis referuntur. Narium vlcus sordidum ocæna, obstructio & caruncula in eis adnascens colicam indicat. Potum assumptum per nares reddi in anginâ periculosum est, & signum magnæ in trahæâ angustiæ. Narium pruritus in acutis delirium indicat; pruritus enim contingit ab acribus fumis & biliosis humoribus sursum ascendentibus; à talibus autem delirium est expectandum. Aliàs pruritus narium, nisi fiat à causâ manifestâ, vt à pilo pungente, indicat vermes in intestinis esse, præcipuè in pueris; vel præsagit futuram sanguinis hæmorrhagiam, præcipuè circa tempus criseos.

§. VII.

Ab Auribus.

Aures frigidæ, contractæ, fibræ earum versæ, periculosum inquit Hippoc. 1. *prognost.* 9. nam aures contractæ, vt & nasus & tempora adstricta, in acutis summum calorem & exiccationem notant. Aures frigidæ, liuidæ, vt de naso dictum est, calorem natiuum extingui significant; & proinde signum lætale, teste Hippoc. *eodem loco*, & *in Coacis prænot.* Acuti aurium dolores in acutis morbis non carent periculo; *aurium dolor acutus,* inquit idem 3. *prognost. cum febre continuâ ac vehemente difficilis est*; periculum enim delirij minatur; quia cerebri nobilissimi scilicet visceris malignam inflammationem significat: interim tamen non raro post dolorem in auribus suppuratio contingit, quâ factâ pus criticè expellitur, & morbus dolorque soluuntur. Exemplum est 4. *Epid.* in quodam, qui criticè pure erumpente 7. die fuit liberatus. Sonus aurium in acutis febribus etiam est malum signum, præcipuè autem in principio; quia tunc non potest esse signum criticum. In statu autem, etsi etiam sit malum signum, potest tamen etiam tunc aliquando esse bonum signum & signum criticum, si cum aliis criticis signis concurrat; ideò autem malum est, quia indicat feruidos fumos in caput ascendentes, cerebrum in consensum rapi ac inflammatum iri, vel dilirium secuturum. Quòd autem etiam possit aliquando esse signum criticum, colligitur ex Hippoc. 4. *Coacarum text.* 18. cùm dicit, *in ardentibus febribus superueniens sonus aurium cum hallucinatione oculorum & narium grauitate, hi*, inquit, *insaniunt, nisi sanguis è naribus fluxerit.* 4. *Aphor.* 60. sic habetur: *quibus in febribus aures obsurduerint, sanguis è naribus fluens, aut aluus turbata, soluit morbum.* Et *libro de Crisibus* sic habetur: *quibus in febribus aures obsurduerint, hos non solutâ febre insanire necesse est*; soluit autem sanguis è naribus exiens, aut aluus biliosa eiiciens, aut dysenteria, aut

coxarum aut inguinum dolor: de his vide latiùs infrà, vbi de surditate. *Hominibus sordes aurium dulces quidem morbiferæ, amaræ autem non*, inquit Hippoc.*6.de morbis vulgaribus sect.5. textu 19.* cuius rationem esse iudico, amaritudo perfectam earum coctionem, & vegetum adhuc calorem natiuum, dulcedo autem, (per quam intelligenda est earum insipiditas) cruditatem, defectum concoctionis & caloris natiui extinctionem indicat. *Abscessus iuxta aurem, seu parotides in acutis morbis & maximè febribus ardentibus fieri, & si non indicationes fecerint, aut maturuerint, aut ex naribus sanguis fluxerit, & vrinæ subsidentiam crassam habuerint*, inquit Hipp. *in Coacis prænot. ægri intereunt. Abscessus circa aurem in morbis diuturnis suppurari non valde albo sed inodoro pure, mortem inferunt & maximè in mulieribus*, inquit Hipp. *eodem loco.*

§. VIII.

A Labris.

Dicit Hippoc. 1. *Prognost.12. si peruertitur aut nigra est palpebra, aut nasus, aut labrum cum aliquo alio malo signo, mortem significat* & optimè addit, (cum aliquo alio malo signo) vt si non audiat, non videat, &c. vnum enim signum malum, si alia plura eiusdem generis ei non sint coniuncta, non est tanti faciendum: nam si alia non responderet censendum est ex aliquâ causâ peculiari, vel externâ, vel nobis incognitâ, saltem non ex magnitudine morbi prouenire, & 4. *Aphor.49.* Sic inquit: *Si labrum, vel oculus, vel nasus, vel supercilium inuertitur, & non videat, vel non audiat, debili existente corpore, mors proxima est.* Labrum inferius tremulum aliquando præcedit futuras crises; & sic aliquando est signum decretorium; significat autem crisim per vomitum futuram, teste Galen. *de Crisibus cap.1.* Hoc habuit Chelion apud Hippoc.3. *Epidem. sect.2.text.28.*& iudicatus est. Labra exulcerari in febribus communiter à vulgo habetur pro bono signo solutionis febris; sic experientia sæpe docet, cùm febres soluuntur, labra exulcerari: hæc opinio est etiam fundata in auctoritate antiquorum. Hippoc. *in Epid. sect. 8. text.8.* ait, *Febres, in quibus labra vlcerantur, fortassis cessant*: per vocabulum (fortassis) indicat Hippoc. illud signum non esse certum, aut necessarium solutionis, sed aliquale tantùm; etenim Galen.*in comm.*dicit esse signum maximi ardoris; quod autem est signum maximi ardoris, non potest semper esse signum solutionis; etenim, inquit Galen. labra ob nullam aliam rationem vlcerari videntur, quàm quia acer quidem vapor ex biliosorum humorum in corpore contentorũ copiâ ad fauces, labra, & os ascendat, qui partes illas modò sordibus & lentoribus conspurcat, modò exulcerat. Huic doctrinæ consentit Auicenna, qui asserere videtur, illam exulcerationem aliquando indicare caloris magnitudinem, aliquando verò febris solutionem, etenim *libro 4. parte 2. sect.1. cap.28.*

sic

sic ait, *sciſſio labrorum in febribus acutis ſignificat ſuperfluitatem inflammationis*; at verò *in Canticis parte* 1. *cantico* 4. 77. dixit; *& puſtulæ narium aut labrorum in tertianâ ſignum ſunt ſalutis prognoſticum*, quod *ibidem* Auerrhoës *in commentis* affirmat.

§. IX.

A Dentibus.

Dentes robuſtos & ſpiſſos habere eſt ſignum longæ vitæ. Hoc confirmat Ariſtoteles. *ſect.*34. *problem.*1. & 2. *ſect.*44. vbi quærit, cur raros dentes habentes ſint breuioris vitæ, & Reſpondet, id eſſe, quia ſignum eſt, os illud, ex quo dentes oriuntur eſſe ſolidum & denſum; & conſequenter oſſa capitis reliqua eſſe denſa & ſolida; & conſequenter parùm perſpirabilia; hinc quia cerebrum non poteſt liberè perſpirare, fit debile & humidum; tale autem facilè putreſcit. Idem repetit Ariſtoteles 2. *hiſtor. animalium cap.* 3. & confirmat Hippoc. 2. *Epid. ſect.*6. & Plinius *libro* 7. *cap.* 16. Valleſius verò *in comment. ad locum citatum Epidem.* reddit aliam cauſam probabiliorem, & dicit crebros dentes indicare longam vitam duobus modis; & vt cauſam, & vt ſignum: cauſam, quia multi & firmi dentes faciunt bonam maſticationem; maſticatio bona meliorem concoctionem, &c. vt ſignum, quia multi & robuſti ac firmi dentes ſunt ſignum robuſtæ facultatis conformatricis in primâ generatione, & conſequenter vegeti caloris natiui & longæ vitæ. Dentium vacillatio & gingiuarum vndiquaque exeſio ac excreſcentia cum ſanguine & pure ab eis promanante ſignificant ſcorbutum, præcipuè ſi alia ſigna, vt maculæ liuidæ, dolor genuum & articulorum adſint. Stridor dentium in febribus acutis eſt lætalis. Hipp. 1. *prognoſt. text.* 25. ſic inquit: ſi *quis ſtridat dentibus, reliquâ vitâ id facere non aſſuetus, inſania indicatur aut mors; in vtriſque autem*, inquit, *futurum prædicere periculum neceſſe eſt*; & Galen. *in comm.* dicit, *quòd ſtridor ante inſaniam futuram inſaniam præſagit, poſt inſaniam verò vel cum inſaniâ, mortem.* Idem habet Hippoc. 1. *Proret.* 13. exemplum eſt apud ipſum *in Epidem.* in muliere anginosâ, quæ apud Metronem habitabat, de quâ dicit, quòd pridie antequam moreretur, dentium habebat attritionem; ratio eſt, quia dentium ſtridor fit à conuulſione muſculorum maxillarum; & ſtridor dentium nihil eſt aliud quàm conuulſio orta, propter læſam grauiſſimè partem principem quæ eſt principium neruorum, & propter exiccatos à ſummo æſtu maxillarum muſculos. Conuulſionem autem poſt acutas febres lætalẽ eſſe Hip. tum 2. *Aph.* 26. tum aliis multis locis affirmat. Dictum autem eſt hoc ſignum periculoſum eſſe, niſi ſit conſuetum; nam quæ à naturâ fiunt, & ſunt conſueta, non ſunt mala: multi autem à naturâ habent, vt dormientes

strident : ita Gal.3. *Prognost*. dicit, multos à naturâ habere oculos cauos, pulsus intermittentes , dentium stridores , pronam seu supra ventrem dormitionem , plangosam vocem, &c. quæ omnia in talibus non sunt mala , cùm tamen in non assuetis præsertim cum aliis malis signis coniuncta essent periculosissima. Extra morbos acutos pueros dormientes dentibus stridere est signum vermium , vt testatur Paulus *lib*.4.*cap*.57. & Auic.*lib*.3. *parte* 16.*sect*.5. Lentores circa dentes sunt malum signum. Hipp.4. *Aph*.53.Sic inquit,*quibus lentores in febribus circa dentes nascuntur,iis fortes febres fiunt:*ratio assignatur 4.*Epid.ad finem,quia* , inquit,tales pituitosæ humiditates circa dentes affigi non possent, nisi ingens febris calor adesset,qui easdem exiccaret.

§. X.

A Linguâ & Ore.

Linguæ sordes & albedo febrem continuam significant : etenim in omni febre continuâ mox lingua sordida fit , & alba cùm punctis rubris albedinem illam intercurrentibus. Fiunt autem istæ sordes & albedo à crassis vaporibus & humoribus putrescentibus in caput ac palatum ascendentibus , ibidemque ad linguam exiccatis & concretis: quapropter in omni morbo , in quo febris periculum adesse potest, lingua est aspicienda ; quia mox illa febrem prodit. Hipp.6.*Epid.part*.5. *text*.14. dicit , linguam indicare , qui humores morbum faciant ; *nam*, inquit,*qui humor morbum facit,ab eius colore lingua inficitur* : si lingua pallida est , peccat bilis ; si rubescat,peccat serum sanguinis ; si est liuida peccat melancholia. Et ita *textu* 16.lingua lotium significat , quòd sicut lotium refert qualitatem humoris peccantis,ita & lingua.Porrò est considerandum , an lingua eiusmodi mutationes habeat à febre , an ab aliquâ causâ peculiari ac manifesta ; quia si habet à manifestâ causâ , vt, verbi gratiâ , à potu aut cibo assumpto,aut peculiari à capite humoris in eam defluxione,tunc nihil super febrem siue specie siue malitiâ indicat. Linguam in febre acutâ naturali maximè esse similem est bonum signum ; vt esse rubram, esse mollem & humidam ; nam esse aridam, albam,nigram,malum est , & magnitudinem febris , ac maximum in interioribus æstum significat : in quo tamen oportet animaduertere ne fallamur ; nam lingua est quandoque mollis ac pituitosa defluxione ex capite, vel aliquando fit mollis à potu immediatè ante medici aduentum præbito ; nam quando talis ab illis causis esset , tunc eius dispositio neque bonitatem , neque febris paruitatem notat. Lingua ergo arida, dura,parua,ac valde contracta , nigra , viridis summum ardorem , siccitatem , febrem ardentem , delirium atque periculum indicat. *Lingua*, inquit Hipp. 1.*Proret*.3.*densæ,duræ,& aridæ phreniticæ sunt*.& 4.*de ratione victus*,*comm*.4. *lingua enim*, inquit, *dura & arida desipientiam significat*. In

In Coacis prænot. Sic inquit, *lingua, quæ in principio quidem inhorruit, in colore verò permanet, & in progressu temporis exasperatur, liuescit & rumpitur, lætalis est*; qualem linguam habuit Philiscus 1. *Epid. sect.* 3. *text.* 8. & Hermocrates *lib.* 3 *sect.* 1. *text*, 11. & ideò perierunt. Interim tamen etsi tales linguæ sint periculosæ, & indicent ardentem febrem & magnitudinem incendij, tamen non necessariò indicant mortem; quia multi cum talibus linguis adhuc conualescunt; sicut in exemplo virginis Larissæ apud Hipp. *in Epid.* apparuit, & Galen. *in comment.* id manifestè ostendit. *Linguæ contremiscentes signa sunt non constantis mentis*, inquit Hipp. 1. *Proret.* 2. ratio est, quia lingua tremula indicat conuulsionem, quæ in acutis febribus est lætalis. Lingua valde sicca in anginâ est etiam pessimum signum; quia indicat magnitudinem inflammationis gutturis, & summum ardorem. *In acutis febribus, si in linguâ apparuerint pustulæ ciceribus magnitudine æquales, in principio sequentis diei morietur*, inquit Rhases, 1. *ad Almansorem cap.* 2. præcipuè linguæ aridæ, nigræ exitium indicant, si insuper ægri non sitiant; hoc enim est signum vel delirij, vel extinctæ facultatis naturalis, vt Galen. 1. *Epid.* docuit. Exemplum habet Hippoc. 1. *Epid. comm.* 3. *text.* 29. & aliud de Hermocrate *lib.* 3. *sect.* 1. *text.* 11. Qui cum aliis pessimis signis linguam habentes aridam non fuerunt sitibundi, mortui sunt. Porrò de signis à loquelâ infra agemus, vbi de signis ab actionibus læsis. Hiante ore dormire in acutis, nisi sit assuetum, est malum; indicat enim maximum ardorem & summam necessitatem ventilandi cordis, cui ordinaria per nares respiratio non sufficit, sed necessarium est ægros insuper ôs aperire ad sufficientem aërem hauriendum, quo ardorem extinguant.

§. XI.

A faucibus.

A faucibus etiam signa sumuntur, præcipuè in anginâ & inflammatione gutturis. In anginâ enim fauces & rubere & tumorem in iis apparere est bonum signum; nihil verò apparere, malum. *Si febre habitâ non apparente tumore in faucibus strangulatio repentè superuenit, lætale*, inquit, Hippoc. 4. *Aphor.* 34. & 35. & *in Coacis prænot.* Sic inquit, *in febribus deglutire non posse citra tumorem, malum est*, quod idem & Celsus *lib.* 2. *cap.* 6. affirmat; ratio est quia hoc indicat tumorem interiùs esse ac in profundo gutturis, malum autem est eiusmodi tumores intrò vergere; bonum, foras. Sic 3. *prognost.* 2. *quibus*, inquit Hippoc. *fauces rubent ac ceruix & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intrò recurrit, maximè saluantur.* Et *eodem libro*: *Securissimum est*, inquit, *si rubor quàm maximè foràs vertatur.* Vbi tamen adhuc considerandum est, ruborem maximum in faucibus ceruice, & pectore apparere, non esse semper bonum signum, quin possit esse pessimum; potest enim esse, vt tumor sit tam magnus, vt

non solùm internas partes occupet, sed magnitudine suâ afficiat & fauces & externas partes; at si ita ad externas partes vergit, vt in internis sit minor, bonum. Itaque si exteriùs illa signa appareant, & deglutitio, respiratio,ac loquela sint faciles, est bonum:si verò exteriùs appareant,& nihilominus febris sit maior, & suffocatio magna,magnitudinē morbi indicat, qui & internas & externas partes occupet. In febribus acutis fauces multis sordibus albis, quasi tenello caseo circūquaque esse oblitas,est malum signum,indicans vel mortem,vel saltē delirium.Palatum esse durum,aridum,& siccum est exitiale, sicuti de linguâ dixi.*Fauces exulceratæ cum febre difficiles sunt*, inquit Hipp.3. *Prognost*.15. & ideò, si hoc cum aliis prauis signis sit coniunctum,prædicendum,inquit,morbum cum periculo esse. Et 2. *Proret*.54. *collum durum & dolorosum, & maxillarum colligatio, & venarum iugularium palpitatio fortis, & tendinum distentio est perniciosum*. Et *in Coacis prænot*. dicit, *in omni febri malum esse dolorem colli; pessimum autem in his, in quibus timor est,vt etiam insaniant*; ratio est quia in febribus est maxima respirādi & caloris ventilandi necessitas : ideò bonum est collum & partes respirationi inseruientes esse liberas; & contrà verò affici & dolere, est malum, quia respiratio fit difficilior.2. quia indicium est calores & vapores æstuosos ad guttur & cerebrum ferri, & periculum inde esse, ne sicut in gutture dolores, ita quoque vlteriùs in cerebro insaniam inferant.

§. XII.

A Thorace.

Qui angusto sunt thorace,ij phthisi & difficultati respirandi sunt obnoxij. Gibbosi iisdem malis obnoxij sunt, & plerumque non sunt vitæ longæuæ,vt supra dictum est:quia partes spiritales sunt coarctatæ,vnde nec cor liberè ventilari, nec spiritus vitales & calor natiuus liberè distribui & communicari possunt. *Mulieri vterum gerenti, si mammæ graciles repentè fiunt, abortit*, inquit Hipp.5. *Aph*.37. & 38. *geminos habenti si altera tantum mamma gracilis fiat, vnum tantum*, inquit, *fœtum abortit; marem si dextra; fœmellam, si sinistra*: Ratio est,quia mammæ cum vtero maximè consentiunt: & mammas gracilescere signum est fœtum esse debilem,etenim fœtus pro suâ nutritione attrahit sanguinem è venis vteri; cùm autem vteri sanguis non sufficit,attrahit etiam aliquid sanguinis & lactis è mammis,vnde mammæ gracilescunt; ac proinde mammas gracilescere,signum est fœtum laborare inopiâ alimenti,& parum sanguinis ad vterum ferri,& sic futurum abortum. *Mulieri grauidæ si lac è mammis copiosè effluat, imbecillum fœtum indicat*,inquit Hippoc.5.*Aph*.52.ratio est, quia indicat fœtum parùm sanguinis trahere,sed sanguinem ad mammas ferri, & sic suâ copiâ effluere:fœtum autē parum sanguinis trahere,eius imbecillitatē indicat.*Sanguinem in mammis colligi, furorem indiat*: inquit

Hipp.

Hipp.5. *Aph*.40. Verùm dicit Gal.hoc signum rarò apparere: contingit autem hoc ex eo,quòd sanguis in mammis coaceruatus, aliquando malignitatem acquirit;vnde vapores in cerebrum ascendentes delirium faciunt, & signum est sanguinem ad superiora ferri. *Quæ nec prægnans est, nec puerpara,& tamen lac habet,illi menstrua defecerunt*.Hipp.5.*Aph*.39.*In mammarum papillis color viridis, conceptaculi morbum ostendit. 6. Epid. parte 5.text*.18.

§. XIII.

De Hypochondriis.

In hypochondriis hæc considerari possunt; eorum qualitates nempe calor & frigus,magnitudo & paruitas,durities & mollities, tensio, subsultus,rugitus,&c. & ab his omnibus signa desumuntur.

Hypochondriorum nomen interdum strictiùs, interdum latiùs sumitur.Strictè sumendo vocantur hypochondria, partes illæ externæ abdominis, quæ supra vmbilicum versus vtrumque latus continentur, quod idem 2.*Proret*. asserit. In latiore verò significatione etiam præcordia hypocondriorum nomine continentur, atque adeò ventriculus, hepar, lien & septum transuersum hypochondrij nomen sortiuntur, & sic per hypochondrium dextrum,hepar;per sinistrum,lien intelligitur.Hipp.1.*Prognost*.25.Sic inquit:*Hypochondria saluberrima sunt,si dolore vacant,si mollia & æqualia sint tam sinistrâ quàm dextrâ parte*; ratio est, quia tum hypochondria sanis sunt simillima;optimum enim sanitatis signum est,partes taliter se in morbis habere, qualiter in sanitate consueuerunt. Denique hypochondria sic sese habere signum est,in nullo viscerum,neque in liene,neque in stomacho,neque in hepate,neque in septo transuerso vitium vllum esse;nam si in aliquo illorum vitium esset,necessariò hypochondria deberent esse mutata, & deberet vel aliquis dolor, vel durities,vel aliud vitium percipi. In acutis autem febribus illas partes bene sese habere est optimum signum.Vbi tamen notandum,quod aliquando possit esse tensio in hypochondriis,quæ non est mala;& hoc quando est critica; nam aliquãdo eiusmodi tensio est signum criticum:sic 3.*de Crisibus c*.11.habetur, quod *tensio præcordiorum sine dolore sit signum sanguinis fluxus è naribus*, & 3. *Proret*.55.sic habetur; *ventris quoque palpitationes cum hypocondriorum tensione sublongâ,& tumente,sanguinis indicat eruptionem*,& paulò post inquit:*Hypochondriorum tensio cum grauitate capitis,& surditate, & splendoribus sanguinem enuntiant effluxurum*:talis autem tensio critica fit propter sanguinis copiam circa præcordia congregatam,qui ibidẽ excitari incipit ad expulsionẽ;ex quâ ascendentibus sursum vaporibus simul fiunt & palpitationes,& splendores oculorum,& rubedo vultus,& alia eiusmodi signa critica. Ex dictis antè colligitur, quomodo tensio critica discernatur ab aliâ,quę est periculosa,quæ contingit ex inflammatione viscerum: nimirum quòd tensio critica sit sine dolore,alia verò cum dolore;nam,vt

inquit Galen. 3. *de Crisibus*, quòd si præcordia cum dolore tenduntur, non fluxum sanguinis futurum, sed aliquam ibi adesse inflammationem significant. Est aliud signum, quo cognosci potest, an tensio sit critica, necne; quia quæ critica est, subitò & tempore status, & cum aliis signis criseos apparet; at quæ inflammationem ac obstructionem sequitur, lentè fit & diu durat.

Porrò quia magni momenti est scire, quid Hypochondriorum tensio in morbis significet, sciendum est duplicem obseruari hypochondriorum tensionem; vna species tensionis est, quando sentiuntur quidem præcordia esse tensa & renitentia, sed tamen non sentitur sub illis aliqua durities, aut durus tumor; talis tensio vocatur à Galen. tensio vacua, tensio submollis, & tensio sine duritie; & de tali tensione etiam agit Hippoc. *in Epidemicis* loquens de hypochondriis; & hæc tensio vt non habet coniunctum tumorem, ita etiam non habet coniunctum notabilem dolorem. Alia species tensionis est, quando sic hypochondria tensa sunt, vt verè dura sentiantur, vel sub ipsis sentiatur magna durities ac tumor durus. Prima tensio, quæ est sine tumore potest aliquando causari à flatu præcordia contendente; aliquando à copioso sanguine circa præcordia congregato, & sursum à naturâ protruso, sicut fieri potest, quando crisis per hæmorrhagiam facienda instat, sicuti iam dictum est; vel potest etiam fieri à siccitate magnâ præcordiorum, ex quâ quædam fit tensio, quæ quodammodò est conuulsiua, quæ tensio ab Hippoc. aliquando sublimia hypochondria vocatur; tensionem talem ab eiusmodi causa fieri docet Hippoc. 1. *Prognost.* 3. his verbis: *quandoque intenduntur ilia sine inflammatione propriè dictâ, propter vehementem siccitatem non solùm in ilibus existentem, sed etiam in septo transuerso, costis, membranâ succingente, præcordiis.* Et 3. *Epid. comment.* 3. *text.* 1. *Hypochondrium,* inquit, *tenditur, vbi à septo transuerso vicinæ partes conuelluntur;* conuellitur autem septum transuersum vel propter inflammationem in pleuritide, vel propter neruos septum mouentes ardore exiccatos, vel propter ipsiusmet diaphragmatis inflammationem: fit etiam aliquando tensio ab aliquâ inflammatione in visceribus aut partibus internis latente, quæ non est ita magna, nec profundè ac in imo hypochondriorum hæret; vt si inflammatio sit in cauo hepatis, aut profundiore parte stomachi; tum enim etsi interiùs tumor & inflammatio sint, tamen exteriùs tactu non percipiuntur, sed sentitur sola tensio sine tumore: hæc tensio sine dolore & tumore non est semper tam malum signum; quia hæc tensio non necessariò indicat viscerum inflammationem, quæ in acutis est mala, sed potest indicare crisim, vt dictum est; & tunc est bona, si alia signa criseos concurrant: vel indicat tensionem à flatu; & tunc etiam non est mala, præcipuè si alia signa indicantia flatum concurrant. Est tamen aliquando mala, præcipuè cùm indicat eiusmodi tensionem conuulsiuam, & summam à caloris intensione siccitatem. Est etiam mala ex eo,

eo, quòd possit talem profundè latentem viscerum inflammationem indicare. Et Gal.3. *Epid. comm.2. text.5.* scribit hypochondriorum mollem renitentiam significare aliquod viscus, stomachum, hepar, aut lienem, vel diaphragma esse inflammatum. Et 1. *Epid.* de tensione Hypochondrij in Sileno agens, dicit, septi tranuersi inflammatione Hypochondriorum per continuitatem sursum trahi, & tendi sine tumore. Et 3. *Epidem.* de hâc tensione agens dicit, quòd Hypochondrium dextrum in Hermocrate tendebatur, sed sine tumore; vel quia non magna erat iecoris inflammatio, vel quia erat solùm in imâ parte eius, & necdum in gibbâ; vel quia inflammatio erat in partibus profundis. Secunda verò tensio, quæ est cum dolore & tumore interdum fit ex inflammatione musculorum abdominis, interdum à viscerum iam dictorum inflammatione & quidem magnâ, & præcipuè cum gibba iecoris est inflammata; talis tensio in acutis non est tam mala, si contingat ob musculorum inflammationem; sed si contingat ob inflammationem viscerum, tum est mala & lætalis; quia viscerum inflammatio est periculosissima: Imò Hipp. 1. *Prognost.39.* dicit talem tensionem citam mortem indicare, præcipuè, vt inquit, *text.42.* cùm inflammatio est magna. Vbi tamen sciendum est, quòd talis inflammatio est quidem periculosa. Sed tamen non necessariò citam mortem indicat, sed sæpe inflammatio in suppurationem solùm conuertitur, quæ etsi sæpe etiam mortem inferat, tamen nec semper, nec necessariò, nec cito: nam si talis inflammatio diu durat, & non citò mortem inferat, suppurationem minatur: sic Hipp. 2. *Prognost.* ita inquit: *Si febris tertium diem transcendat, & tumor non desistat, in suppurationem verti contingit.*

Verùm obiiciet aliquis. Hippoc. 2. *Aphor.35.* commendat hypochondrium & abdomen crassum: ergo videtur falsum hypochondria tensa & dura esse mala. Respondeo: aliud esse durum & tensum, aliud crassum & magnum. Malum est hypochondria dura esse & tensa, sed non est malum esse læta, crassa & robusta. Hippoc. autem hîc loquitur de crassitie & magnitudine, & non de duritie & tensione; sic enim inquit: *in quouis morbo partes ad vmbilicum & imum ventrem attinentes crassitudinem habere, meliùs est; malum verò extenuari & contabescere;* ratio est, quia partes illas contabescere indicat maximum æstum in partibus internis, ob quem partes exiccantur, consumuntur & gracilescunt. Malum etiam est eas partes, quæ origini alimenti proximæ sunt alimento destitui, & non nutriri; quid enim fiet de remotioribus, si propinquæ suo alimento destituantur? intellige autem malum esse nisi fiat à causâ manifestâ: nam si fiat ab inediâ, vigiliis, alui fluxu, tunc non est tam malum. Malum etiam est hypochondria percipi ardentia; quia magnitudinem æstus indicant. Malum si cum ardore adsit dicta tensio & dolor, & interiùs pulsatio percipiatur; tum enim longè manifestiùs in internis partibus inflammatio subesse indicatur: peius autem illa percipi in parte dextrâ, quàm sinistrâ;

nam in parte dextrâ hepatis inflammationem indicant. Malum etiam est hypochondria esse inæqualia in calore & frigore; Sic enim esse, signum est inflammationis in illâ parte, in quâ maior calor percipitur; nam nisi in vnâ inflammatio esset, non esset illa inæqualitas; sed omnia æqualiter perciperentur. *Præcordium*, inquit Hippocr. *molle esse conuenit, & doloris expers, & æquale, sed inflammatum & inæqualiter se habens, aut dolens signum est*, inquit, *ægritudinis non leuis*: & ita *in Epid.* varia exempla habentur eorum, qui eiusmodi prauè affecta corpora habuere & obierunt; vt Philistæ adolescentis, qui in magno foro decumbebat, Apollonij adolescentis, Mœlibae, Hermocratis & aliorum. *Pulsus in præcordiis aliquando prænuntiat insaniam*, hoc dicit Gal. 1. *Prognost.* 28. *Verùm oculos intueri oportet*, inquit, *qui si crebrò mouentur*, inquit, *insania est expectanda.* Ex quibus colligitur, quòd non semper talis pulsus insaniam significet, sed tunc tantùm cùm alia signa delirij etiam adsunt, inter quæ est creber oculorum motus. Idem repetitur *in Coacis prænot.* his verbis: *Pulsus in præcordio cum tumultu, mentis emotorius est, & magis si oculi frequenter moueantur*: ratio est, quia vehementis æstuosæque inflammationis signum est, ex quâ delirium est timendum. *Febres ex hypochondrij doloribus malignæ*, inquit Hyppocr. 2. *Proret.* 21. vbi *in Comment.* dicit Gal. non omnes febres ex hypochondij doloribus ortas esse malignas, sed tantùm illas quæ oriuntur ex doloribus seu inflammationibus viscerum in ipsis hypochondriis contentorum, vt diaphragmatis, lienis, &c. nam in inflammatione seu doloribus musculorũ existentium in hypochondriis non necessariò oritur febris, neque acuta neque magna. *Quibus dolor circa hypochondrium fit absque inflammatione, iis febris superueniens morbum soluit*, inquit Hippoc. 6. *Aphor.* 40. Etenim dolores hypochondrij, qui fiunt sine inflammatione, fiunt vel ab obstructione, vel flatu, vel inæquali temperie frigidâ; hæc omnia, inquit Gal. curat & dissipat febris, quare & dolores ab iis ortos; etenim febris, cùm sit calor, resoluendo & fundendo humores frigidos facientes obstructionem, curat illa; dissipat etiam & discutit flatus, & frigidam intemperiem curat. Tumor in præcordiis durus & dolorosus pessimus est, si iuxta omnes partes fuerit; talis enim indicat citam mortem; sed vt habetur. 6. *Aph.* 7. & 2. *Proret.* 21. *qui duri & dolentes non sunt, non sunt ita periculosi.* Verum de signis à tumoribus infra latiùs suo loco.

§. XIV.

A partibus ventris.

Vesicæ duræ & dolentes omninò quidem malæ sunt, inquit Hipp. *pessimæ verò cum febre continuâ*; etenim tumor cum dolore est calore circa pu-

bem

bem indicat vesicæ inflammationem, quæ est periculosa; *soluitur autem hic morbus*, vt docet Hipp. *per vrinam purulentam cum subsidentiâ alba & leui*; ratio est, quia hoc indicat illam inflammationem in abscessu erupuisse; *quòd si verò*, inquit, *sic non soluatur, nec vesica mollescat, in primis circuitibus ægrum moriturum timor est*. Totius ventris magnus tumor sine dolore & inflammatione, nisi mulier grauida sit, indicat vel scirrhosos tumores, vel hydropis speciem cùm tumores scirrhosi sunt, venter inæqualiter durus & tensus, & hinc inde duras exstantias habet, vnâ parte quàm alterâ rariores; cùm verò est hydrops, venter æqualiter tumet ac durus est. Si venter cum tumore & duritie pulsatus sonitum edit instar tympani, & signum tympanitidis; sin autem manu super dextrâ eius parte adhibitâ, eius sinistra pars percutiatur, & sonitum edat instar aquæ conquassatæ, & sentiatur contra manum vndositas aquæ in ventre fluctuantis, est signum ascitidis; idque multò magis si crura sint œdematosa, aut scrotum tumidum sit ac perlucidum instar membranæ aquâ repletæ. Quid ventris rugitus indicet infra habetur. Tumores in inguinibus vel morbum gallicum vel pestem vel herniam, vel alios bubones criticos significant: at de his infra, vbi de signis à tumoribus ventris. Rugæ ac maculositas in mulieribus, eas in vtero fœtum habuisse indicant. Scrotum & genitalis adstricta, non laxa, nec pendula, nisi ab aëris frigore talia sint, in sanis indicant firmitudinem & robur; ideò ægris genitalia sic nunquam sunt adstricta, sed semper pendula & flaccida. In ægris si genitalia & testes conuelluntur dolor vehemens & mors indicatur.

§. XV.

Ab extremis partibus, & primùm ab Vnguibus.

Vnguium crassities & signum elephantiasis. Vngues excrescentes & curui sunt signum hecticæ. Sed de hic latiùs, vbi de signis ab excrementis.

§. XVI.

De Venis.

Venarum magnitudo indicat temperamentũ hepatis calidũ, teste Gal. *in arte paruâ*; paruitas verò frigidum. Vbi sciendum, quòd non sit necessariò semper verum. Nam magnitudo membrorum non est semper signum abundantiæ caloris; ratio est, quia calor non est semper causa efficiens, & non est causa efficiens principalis conformationis ac figuræ membrorũ sed facultas formatrix; ideò magnitudo non pendet à calore, sed à facultate conformatrice: est equidẽ verũ, quod instrumentũ con-

forma

formatricis est calor & sæpe conformatrix format mēbra maiora, quādo calor est maior; sed effectus non semper pendet à causâ instrumentali, sed sæpe magis à principali, & sæpe proprietas conformatricis est ipsa causa per se magnitudinis & paruitatis membrorum: sic illi filij sæpe sunt magni, quorum parentes sunt magni; & filij sæpe magnum habent nasum, magnos pedes, & alia membra magna, quorum parentes illa eadem magna habuerunt siue filij frigidi sint siue calidi. Sic aliqui parentes producent filios paruos & calidos, alij filios magnos & tamen præditos temperamento frigidiore. Ex quo patet, quòd magnitudo non semper pendeat à calore, sed sæpe à naturâ & proprietate conformatricis; sicuti autem est de toto corpore, sic est de singulis partibus. Porrò etsi magnitudo venarum indicat abundantiam caloris, non indicat tamen quovis tempore & per totam vitam, sed solùm tempore conformationis; etenim potest calor in vtero ac tempore generationis fuisse magnus, & fecisse venas magnas; & potest ille calor, qui tunc fuit magnus, postea decursu ætatis fuisse diminutus; & tamen venæ permanebunt in illâ magnitudine, in quâ in primâ generatione fuerunt conformatæ: & è contrà, potuisset calor in primâ generatione fuisse debilis, & sic fecisse venas paruas; & tamen postea per ætatem, victus rationem creuisse, & tamen propter hoc venæ non fuerunt factæ maiores, sed manent, sicut in principio fuerunt factæ: sicut enim primò factæ fuerunt, ita permanent, siue temperies minuatur siue augeatur; vnde cum mutatâ temperie non mutetur magnitudo venarum, patet quòd magnitudo venarum non possit indicare super temperie aduentitiâ, sed tantùm super temperie naturali & primævâ; atque consequenter neque natiuum super aduentitio, neque aduentitium super natiuo indicare potest. Venas esse sanguine plenas signum est caloris; paruas venas habent pingues, graciles verò magnas. Ratio est, quia in obesis venæ comprimuntur, ita vt non possint magnificari, 2. quia in obesis est paucus sanguis, cùm conuertatur in adipem; hinc venæ sunt paruæ. 3. quia in obesis venæ apparent minores, quàm sint, eo quòd tegantur multâ pinguedine & carne superiacente. Venæ in aliquibus apparent minores, quia profundiùs sub cute decurrunt. Venæ tenues & pallidæ cum pallore partium extremarum morbum virginum indicant & cachexiam.

§. XVII.

A Cruribus, Brachiis & aliis partibus.

Si causa morbifica ad externas partes feratur, ad cutem, axillas, inguina, post aures in morbis acutis, est bonum signum: sic dolores ab internis ad externa conuerti est bonum: sic tumores in brachiis, axillis, post aures, sic pustulæ, exanthemata, prurit[illegible]s, scabies, &c. colores extranei apparentes sunt bonum signum; intellige si critici fiant, id est in morbi

statu,

ſtatu, naturâ validâ, prægreſſis ſignis concoctionis; de quibus omnibus infra, vbi de tumoribus in morbis acutis. Externas partes frigere, vt manus, aures, &c. eſt malum ſignum; peius ſi non tantùm frigeant, ſed etiam liueſcant. 2. *Prognoſt.*4. ſic habetur: *Si caput, pedes, frigidi ſint, ventre & coſtis calentibus, malum:* Sic Hipp. 1. *Epid. comm.*2. *text.*28. & *comm.*3. *text.*66. de Philiſco & aliis moribundis agens, dicit, quòd extrema erant frigida, ſic vt calor reuocari non poſſet. Sed de his latiùs, vbi de ſignis à corporis qualitatibus deſumptis. Manuum geſticulationes floccos capere, & muſcas abigere ſunt ſigna delirij, & conſequenter lætalia. De quibus infra, vbi de ſignis ab actionibus motus. Atque hæc ſunt ſigna à rebus naturalibus.

SECTIO II.

A Rebus non Naturalibus.

CAPVT I.

PROOEMIVM.

A Rebus non naturalibus etiam ſigna ſumuntur: res, enim non naturales ſunt cauſæ morborum, ſymptomatum & cauſarum internarum; quare etiam poſſunt eſſe ſigna eorum, ſicut ſupra dictum eſt; ſunt enim ſigna ſuorum effectuum. Cùm autem ſint cauſæ omnium rerum contra naturam, de omnibus rebus contra naturam, cauſis morbificis, ſymptomatibus poſſunt ſigna deſumi; proximè autem ac certiùs ab eis deſumuntur ſigna cauſarum morbificarum, propterea quòd ipſæ cauſas morbificas internas proximè & per ſe producant. Deſumuntur etiam ab iis ſigna morborum, ſed per accidens & mediatè, eo quòd cauſæ externæ morbos producant mediantibus cauſis internis.

§. I.

Ab Aëre.

Ad aërem referuntur regiones, anni tempora, cœli conſtitutiones, ſyderum conſtellationes, lunæ aſpectus, cometæ vrbium ædiumque ſitus, &c. à quibus omnibus ſigna deſumi poſſunt; etenim quorum illa ſunt cauſæ, eorum quoque ſunt ſigna; & ideò videndum quid regio, anni tempora, &c. cauſent, & quos effectus inducant; nam illorum etiam effe-

ctuum sunt signa; vnde si sciatur, quomodo & quales sint causæ, scitur etiam quomodo & qualia sint signa, quorum autem effectuum & morborum sint causæ, non spectat ad simeioticen exactè tractare, sed hoc spectat ad hygieinem; quare eò recurrendum est; nos autem hîc summariè & leuiter tantùm ab eis signa sumemus.

§. II.

A Regione.

Regiones inducunt morbos vel ratione sui temperamenti, vel ratione ciborum qui in iis crescunt, & comeduntur, vel ratione proprietatis influxus cœli in eam, vel ratione marium ac montium, qui in eis sunt.

In climatibus calidis calidi, in frigidis frigidi morbi generantur, saltem ordinariè & per se; nam aliquando etiam contrarij per accidens generantur. Aristoteles *sect.*3. *probl.*3. dicit, *in frigidissimis regionibus febres ardentes maximè fieri*; cuius rationem esse dicit, quia *frigiditas externa repercutit calorem ad interiora*; hoc autem fit non per se, sed per accidens. Porrò in variis regionibus peculiares aliqui morbi generantur, qui morbi solent vocari endemij seu vernaculi, quod Lucretius lib. 7. testatur, & Nicephorus *lib.*15. *cap.*17. dicit, vrbem Constantinopolitanam valde vexari podagrâ. Hippoc. *lib. de aëre, aquâ, & locis* dicit, Scythas ischiade ac sterilitate solere infestari. Galen. 1. *Epid. comm.* 2. dicit, semitertianas febres prauas Romæ familiarissimas fuisse. Aurelianus 2. *acutorum* 10. & 1. *diuturnorum* 3. scribit, Romæ febres cũ mentis alienatione, & lethargiam affectionem esse communem; & incubem frequentem esse, & quasi contagio contrahi. Et Galen. 5. *methodi* scribit. Alexandiæ familiarem fuisse Elephantiasim. In regionibus Alpinis familiaris est bronchocele. In Hispaniâ & Syriâ strumæ. In Apuliâ icterus. In Vasconiâ lycanthropia. Florentiæ in Italia Epilepsia. Bononiæ & aliis Italiæ vrbibus cœcitas. Auenzoar *lib.*2. *theisir, tract.*2. *cap.* 2. dicit, in Mauritaniâ familiares esse dracunculos in tibiis genitos; quod mihi etiam retulit quidam cognatus meus, qui ex illis partibus reuersus laborabat verme in brachio, & dicebat ferè omnes homines ibi esse eidem morbo obnoxios. Polonis familiaris ac proprius est quidam morbus, qui vocatur plica, in quo oriuntur in corpore tumores, qui suppurati & aperti emittunt simul cum sordibus infinitam multitudinem pediculorum, & in quo momento temporis omnes totius corporis pili ita sibi mutuò implicantur, & fœtido vapore è corporis poris erumpente ita sibi mutuò conglutinantur, vt extricari non possint; & barba non pilos sed quasi serpentes refert; qui si abscinduntur, breui post mors sequitur: quapropter in illis locis magis semper magisque illis morbis est metuendum, cùm vel minima signa apparent, quàm in aliis.

§. III.

§. III.

Ab anni tempore.

Anni tempora duobus modis morbos causant, vno modo per se & ex naturâ suâ & ratione sui proprij temperamenti: secundo modo per accidens, idque tripliciter: vel sc. ratione tempestatum, quæ in eis contingunt, vel ratione ciborum, qui in eis comeduntur, vel ratione exercitiorum, quæ in eis vigent, vel etiam ratione humorum, qui in præcedentibus anni temporibus fuerunt generati; & sic ex accidenti à sequenti anni tempore excipiuntur, & in ipsis mouentur, & morbos faciunt. Hipp. 3. *Aphor.* 19. sic inquit; *Morbi omnes in omnibus temporibus fiunt, quidam verò magis in quibusdam ipsorum fiunt & exacerbantur.* 3. *Aphor.* 20. inquit: *Vere furores & atræ biles, & morbi comitiales, & profluuia sanguinis, & grauedines & raucedines, & lepræ, & tusses, & impetigines & vitiligines & pustulæ vlcerosæ plurimæ & tubercula & articulorum dolores.* Ex his morbis aliqui fiunt ex propriâ naturâ veris, & per se ab ipso vere producuntur, & vocantur verni ac vernales; & tales sunt illi, qui fiunt à sanguine; idque vel ab ipsâ sanguinis quantitate, vel sanguinis motu; vt tumores, anginæ, sanguinis profluuia, &c. nam cum ver sit calidum & humidum, sanguinem multiplicat, & calore suo fundit, & agitat eum. Aliqui verò illorum morborum fiunt in vere per accidens, non quatenus ver illos humores generat, ex quibus illi morbi fiunt, sed quatenus à præcedentibus anni temporibus generatos humores excipit, eosque calore suo fundit & agitat; nam ex prædictis morbis multi fiunt à pituitâ & melancholiâ, quæ in vere non generantur, sed in aliis temporibus ipsum ver præcedentibus, ac inde in corpore vsque ad ver remanserunt, & tum temporis incipiunt agitari & moueri, & sic tunc primùm morbos faciunt qui morbi reuerà non sunt vernales, sed tantùm per accidens in vere fiunt; sunt verni igitur non generatione materiæ, sed materiæ motu; sic & melancholiæ & morbi gallici verno tempore recurrunt & exasperantur, cùm tamen non magis in vere quàm in aliis temporibus generentur, quapropter videndum est, qui morbi cuique anni tempori sint proprij. De quibus ordine.

§. IV.

Morbi æstatis siue æstiui.

Tertio Aphor. 21. Sic loquitur Hipp. de morbis æstatis, *Æstate nonnulla horum & febres continuæ, & ardentes, & tertianæ, & quartanæ & vomitus, & alui profluuia, & lippitudines oculorum, & aurium dolores, & oris exulcerationes, & genitalium putredines, & sudamina.* In æstate morbi calidi, & morbi omnes ex bile generantur, & humores à calore externo in cutem

 rapiuntur.

rapiuntur. Itaque ex prædictis morbi omnes, qui ex bile generantur, sunt propriè æstiui & æstati proprij; vt sunt furores, pleuritides, febres tertianæ, &c. nonnulli alij per accidens generantur: quartanæ fiunt, cùm bilis multa aut melancholia in corpore iam ante præexistente aduritur; Vomitus à bile sursum motâ, albi profluuia ob cibos & fructus multos, qui æstate comeduntur; tum etiam propter bilis multiplicationem, quæ ad intestina expellitur; & sic de aliis.

§. V.

Morbi Autumnales.

Aphor.22. sect.3. Sic ait Hippoc. *Autumno verò & plurimi æstiui morbi fiunt, & febres, quartanæ & erraticæ, & aquæ intercutes, & tabes, & stillicidia vrinæ, & difficultates intestinorum, & coxendicum dolores, & anginæ & anhelationes, ilei, & morbi comitiales, & furores, & atræ biles,* Et 3. *Aphor.*10. dicit, quòd *autumnus sit tabidis malus*; Autumnus ergo biliosum in corpore à prægressâ æstate collectum humorem reperiens suâ frigiditate crescente morbos excitat materiâ quidem æstiuos, sed motu tamen autumnales: Externum enim frigus bilem difflari prohibet, quo fit, quòd in corpore retenta morbos inferat, quos hîc enarrat Hippoc. At verò si propriam autumni naturam spectes, non biliosos sed melancholicos morbos causat; autumnus enim recipiens aërem & corpora iam ab æstate facta sicciora, & in eâ frigus superinducens, mirum non est, quòd melancholia, quæ est frigida & sicca, multiplicetur.

§. VI.

Morbi hyemales.

Porrò 23. *Aphor. sect.3.* Sic inquit; *hyeme morbi laterales & pulmonis inflammationes, & grauedines, & raucedines, tusses, dolores pectoris & laterum ac lumborum, capitis dolores, vertigines, & apoplexiæ.* Rationem verò cur hyeme frigido anni tempore, morbi laterales, & pulmonis inflammationes fiant, dicit Galen. esse, tum quia pulmo frigore offenditur, tum quia humores frigore exprimuntur è cerebro, qui in pulmonem dilabuntur. Et hæc de affectibus anni temporis ex propriâ naturâ.

§. VII.

De Accidentalibus anni Constitutionibus.

De accidentalibus anni constitutionibus sic loquitur Hipp. 3. *Aph.7. In siccitatibus febres acutæ fiunt, & qualis anni constitutio fuerit, tales plurimùm*

rimùm morbos expectare oportet: ſiccitas autem febres non inducit. Sed febres quæ in ſiccâ temporis conſtitutione ex aliâ cauſâ fiunt, propter ſiccitatem redduntur acutiores. 3. *Aphor.*17.ſic inquit; *ex anni conſtitutionibus ſiccitates imbribus ſunt ſalubriores & minùs mortiferæ.*Et *Aph.præcedenti* inquit: *in pluuiarum multitudine plerúmque fiunt febres longæ, alui profluuia,putredines,morbi comitiales, apoplexiæ, & anginæ. In ſiccitatibus, tabes, lippitudines, articulorum dolores,ſtillicidia vrinæ,inteſtinorum difficultates.* Et *eod. lib.*7. *Aphor.*8. *in conſtantibus temporibus morbi conſtantes & boni iudicij: in inconſtantibus contra.* Et *Aphor.* 4. *in temporibus, quando eadem die modò calor, modò frigus ſunt, oportet expectare morbos autumnales.*

Porrò & comparatio & ſucceſſio temporum inter ſe etiam peculiares morbos faciunt. *Aphor.*11.*lib.*3. ſic habetur:*Si hyems ſicca & aquilonia fuerit, ver autem pluuioſum ac auſtrale, neceſſe eſt æſtate febres acutas fieri, & lippitudines, & dyſenterias, præſertim verò mulieribus atque viris humidioribus*; ratio eſt, quia veris pluuioſa & auſtralis conſtitutio pituitoſos humores multiplicat,qui & morâ putredinem, & æſtatis calore acrimoniam nacti, facilè febres acutas in æſtate, lippitudines & dyſenterias inducunt, maximè verò iis, qui ſuperfluitatibus excipiendis ſunt aptiores;quales ſunt mulieres & viri pituitoſiores.*Aphor.*12. ſic inquit, *Si verò hyems auſtralis, & pluuioſa, & clemens fuerit, ver autem ſiccum & aquilonium, mulieres quibus partus ad ver inſtat, & quacunque occaſione abortiunt; quæ verò pariunt,pariunt infantes imbecillos, & morbidos, quare vel ſtatim intereunt,vel tenues ac valetudinariè viuunt. Cæteris verò hominibus dyſenteriæ & lippitudines ſiccæ fiunt, ſenioribus autem deſtillationes, quæ citò interimunt*; Ratio eſt, quia in hyeme collecta eſt in corporibus pituita; ver eam excipiens ſuo calore deſtillationes excitat; caput autem auſtrino hyemis ſtatu repletum, ſi veris frigore comprimatur, deſtillationes producit.3.*Aphor.*13.ſic inquit;*Si verò æſtas ſicca & aquilonia fuerit autumnus verò pluuioſus & auſtralis, dolores capitis ad hyemem fiunt, & tuſſes, raucedines & grauedines; quibuſdam autem & tabes*; ratio eſt, quia in hoc caſu hyems eoſdem exhibit humores, quos priùs æſtas à vere exceperat ſc. pituitoſos: at quando æſtas eos recepit à vere, putredine & acrimoniâ ab æſtate acquiſitis, fecerunt febres dyſenterias, &c. at verò quando hyems eoſdem recipit ab autumno pluuioſo & auſtrali, tunc ab hyeme ipſi non fiunt putridi, ſed tales manent, & ſic deſtillando faciunt tuſſes, grauedines & raucedines;quatenus hyemis frigus caput humoribus plenum comprimens,deſtillationes mouet.*Aph.* verò 14.ſic inquit;*ſi verò autumnus aquilonius fuerit & ſiccus,iis qui naturam habent humidiorem & mulieribus conferet;reliquis verò fient lippitudines ſiccæ & febres acutæ,& grauedines, nonnullis verò & atræ biles.*

Sic proponitur æſtas aquilonia & ſicca, & autumnus pariter talis; quòd autem hic autumnus frigidus & ſiccus febres ardentes, grauedines, lippitudines ſiccas; & atras biles excitare dicatur,

id ei per accidens adſcribendum eſt, ſi ſc. Corpus aliquod in hoc aëris ſtatu bile refertum fuerit. Porrò longas febres in autumno fieri rationi conſentaneum eſt, eo quòd in autumno melancholia multiplicetur; febres autem ex melancholiâ ſunt diuturnæ. Quæ anni conſtitutiones quos morbos inferant ac prænuncient, vide apud Hipp. *in Epid.* & *lib. de aëre, aquâ & loc.* & apud Ariſtotelem *ſect.* 1. *problem. à problemate* 8. *vſque ad* 15.

§. VIII.

A Conſtellationibus Syderum.

Solſtitia & æquinoctia, magnas, vt inquit Hippoc. *libro de aëre, aquâ & loc. in corporibus faciunt mutationes.* Cometarum apparitio morbos, aëris corruptelam, & prauam prænuntiat conſtitutionem: hic cometæ prægreſſi inter peſtis futuræ ſigna ponuntur. Nam, inquit Porphyrius, Cometa ſi ad aquilonem tendit, ſiccitates; ſi ad occaſum, bonam aëris conſtitutionem; ſi ad ortum, peſtem, luem & tabem prænuntiat. Ratio cur cometæ malum prænuntiant, eſt, quia ipſi ex prauis & pinguibus in aërem eleuatis exhalatibus, ibidemque inflammatis generantur: hinc colligitur aërem ab illis exhalationibus infici ac impurum reddi, ac proinde ab eo humana corpora infectum iri. Porrò, quia illæ in aëre inflammantur, fit vt aëri quoque feruor ille & inflammatio communicentur, quæ in corporibus hominum etiam ardores ac malignas febres excitant.

§. IX.

A Lunæ ætate.

Aëtius *lib.* 1. *Tetrabili ſermone* 3. *capite* 162. dicit, quod *primus ſeptenarius à nouilunio vſque ad diem* 7. *ſit ſimilis veri: ſecundus vſque ad plenilunium æſtati, tertius autumno, quartus hyemi.* Ex quo ſequeretur, quòd ſimiles morbi ab illis cauſarentur, quales ab illis temporibus anni cauſari ſolent. Aliqui dicunt tunc temporis mala exacerbari & periculoſiora eſſe, quando luna eſt in ſignis illis membris reſpondentibus, in quibus ipſa mala ſeu morbi ſubiectantur; dicunt autem arietem reſpondere capiti, & quando luna eſt in ariete, tunc lunam eſſe in capite, id eſt, tunc lunam determinatè agere in caput. Taurum reſpondere collo; quia tauri habent craſſum collum. Geminos reſpondere humeris & brachiis; quia brachia ſunt gemina. Cancrum ſcapulis & coſtis; quia coſtæ ſunt ſicut pedes cancrorum. Leonem cordi & ventriculo; quia leo eſt valdè vorax & animoſus. Virginem ventri, Libram pudendis, veſicæ, ano. Capricornum genibus. Aquarium cruribus. Piſces pedibus. Et cùm Luna

eſt

est in illis signis, tum illam in eas partes magis influere ac operari, proinde vetant medici astrologici, ne tunc in illis membris aliquæ vstiones, sectiones, phlebotomiæ fiant, aut in illis per aliqua remedia mutationes. Verùm hæc nihili sunt facienda, & sunt figmenta vanorum hominum, quæ à doctis medicis contemnuntur; etenim illa signa cœlestia nullam habent cum partibus corporis nostri sympathiam; neque enim maiorem habet Aries sympathiam cum capite, quàm cum cruribus; Leo cum corde, quàm cum vesicâ: nec Luna hoc tempore magis in vnam determinatam partem agit, quam in aliam, sed in totum corpus æqualiter & quouis tempore agit; quia est causa vniuersalis emittens vim vniuersalem in omnia corpora subiecta receptiua actiones eius; sicut enim Sol hoc die non calefacit hanc partem hominis, alio die aliam, sed quouis die & tempore omnes partes æqualiter, ita & Luna agit in omnes partes corporis æqualiter, & quouis tempore. Est equidem verùm, quòd Luna magis agat in vnam partem quàm in aliam; quia sc. vna est magis receptiua eius actionis, quàm alia, nempe magis agit in cerebrum, medullam, sanguinem, quàm in partes sicciores; quia Luna dominatur humiditatibus, illæ autem partes sunt humidæ; sed tamen non magis agit in eas existens in vno signo, quàm in alio: Interim tamen secundum Lunæ quadras constat corpora nostra nonnihil mutari, & Lunam tunc in corpora nostra non paruam habere actiuitatem. Lunâ crescente ossium medullæ implentur, cerebrum augetur, humiditates in corpore augentur, mutantur, agitantur & mouentur: sic menstruorum purgatio à Lunæ motu dependet: vnde versiculus.

Luna vetus vetulas, Iuuenes noua luna repurgat.

Crescẽte ac plenâ Lunâ morbi omnes à multitudine humorum, præcipuè sanguinis ac pituitæ, quæ humida est, generantur, augentur, & exacerbantur: Sic hydropici peius habent lunâ crescente, & tum in anasarcâ crura magis fiũt œdematosa: sic & apoplexia, & angina, & lethargus, & asthma, & epilepsia, & paralysis crescente lunâ magis fiunt & augentur. Morbus melancholicus etiam lunæ motum sequitur, ideò melancholici solent vocari lunatici: luna enim crescens & plena magis humectat, quàm decrescens & vacua: plena etiam magis calefacit, ideò humores fundit; sic & humores humiditate suâ multiplicando & calore suo fundendo eiusmodi morbos causat. At morbi, qui à siccitate contingunt, augentur lunâ decrescente: sic senes, hectici, &c. magis deficiunt Lunâ decrescente.

Quæritur, quâ lunæ constitutione homines magis moriantur? Plinius ex sententiâ Aristotelis 2. *histor.* 98. dicit, nullum animal in Oceano Gallico, nisi mari decrescente, exspirare; ex quo sequitur quòd moriantur luna à Meridiano descendente ad Horizontem; nam maris motus Lunæ motum sequitur. Pro cuius responsione dico: Lunam humectare & calefacere: calor autem eius est viuificus; nam calor eius sequitur lumen; lumen eius est à sole; ergo & calor eius est à sole; solis calor est

viuificus

viuificus, ergo & Lunæ: & consequenter, quò luna est plenior, eò magis calefacit,& quidem calore viuifico; ex quo sequitur, quòd lunâ crescente res minùs moriantur, quia augetur calor viuificus; decrescente verò moriantur, quia calor ille viuificus minuitur: quod quidem intelligendum est,quantum est ex parte caloris eius;sed quia luna non tantùm calefacit, sed etiam humectat, ideò aliquando contingit, quòd etsi suâ calefactione vitam conseruet, suâ tamen humiditate eandem destruat. Sicut autem Luna maximè calefacit, dum crescit ac plena est,sic etiam magis humectat, cùm crescit ac plena est; & ideò ad bene iudicandum vtendum est distinctione: ex morbis, qui fiunt à nimiâ humiditate & plenitudine nimiâ humorum, præcipuè sanguinis, pituitæ & serositatis,magis moriuntur homines lunâ crescente: ex morbis autem à siccitate, vt hecticâ, phthisi, &c. magis moriuntur lunâ decrescente.

Cap. II.

Signa à quinque reliquis rebus non naturalibus.

§. I.

A Cibo & Potu.

Hippoc. 2. *Aphor.*17. Sic inquit, *vbi cibus præter naturam plus ingestus est, is morbum facit,* & *Aphor.* 45. *lib.*4. Sic inquit, *quibus tubernacula, vel in articulis dolores fiunt, ij pluribus vtuntur cibis.* Quibus verbis colligitur, quòd plenitudo cibi causet tubercula in articulis, & articulorum dolores. Hunc Aphorismum intelligit Galen. de conualescentibus; sed neque de solis, neque de omnibus est intelligendus: nam conualescentibus & sanis sæpe fiunt ibi tumores ob alias causas,ob partium scilicet debilitatem, & naturæ robur eò humorum reliquias expellentis. Porrò, qui calidissimis semper vinis vtuntur & crapulosi sunt, primùm in hepatis intemperiem calidam, in faciei pustulas & rubores; inde in podagram, paralysim, apoplexiam, cachexiam, hydropem & phthisim frequenter incidunt. Vina Rhenana peculiari facultate putantur podagram facere:aquæ potus non assuetis, & quibus hepar & ventriculus imbecilla sunt, lienteriam ac hydropem, & dictorum viscerum magnam imbecillitatem inducunt, & præsagiunt. Qui aquis salsis & nitrosis vtuntur, facilè dysenteriâ corripiuntur. Qui aquas niuosas bibunt, vt in quibusdam regionibus, in herniam gutturis incidunt. Qui aquas bibunt lutosas, & per argillam fluentes, calculo frequenter & omni genere obstructionum laborant; quia illi aquæ terrestres partes ac etiam viscosæ plurimæ permiscentur. Qui aquis cisternarum vtuntur,

vtuntur, obstructionibus quoque, & ventris constipationi sunt obnoxij, propter vim adstringendi, quam aqua illa recipit à rubrica fabrili, quâ in variis regionibus cisternæ solent obduci. Idem patiuntur, qui bibunt aquas per fictiles canales fluentes, præsertim quando illi adhuc sunt recentes. Galen. asserit aquas per plumbeos canales fluentes dysenteriam inducere, propterea quòd talis aqua cerussam à plumbo abluat. Qui potu ex pomis & pyris facto vtuntur, vt in Heluetiâ, Germaniâ & aliis regionibus frequens vsus est, œdemata, dolores colicos, morbosque ex pituitâ & flatu contrahunt. In Bauariâ & vicinis regionibus vt Austriâ, vbi vtuntur vinis Tirolensibus, primò in colicam, à colicâ in paralysim incidunt; quod ibi ita frequens est, vt in vnâ Abbatiâ aliquando viderim 20. paralyticos ex illâ causâ sic affectos. Vbi homines solent vesci leguminibus, carnibus ac piscibus salitis ac infumatis, vino generoso, aliis, cæpis, porro, sinapi, cancro & elephantiasi solent infestari. Ad eos etiam disponunt carnes venaticæ, gallorum Indicorum, pauonum, auium supra mare volantium & in eo degentium, vt anatum, anserum, &c. Multi venatores elephantiaci euadunt ex ceruinæ carnis frequenti vsu; Inquit Galen. 2. *de nat. hum. cap. 9. qui leguminibus vescebantur, iis crura debilitabantur:* legumina enim & pisces flatus & cruditates gignunt, ventrem distendunt, calculculum generant, & cruditatibus illis ad articulos propulsis podagram inferunt. Qui cerasis aut fungis plurimum vtuntur, (intellige cerasa nigra & immatura) anginâ solent infestari: qui persicis lippitudinem; qui ficubus, scabiem persæpè acquirunt; qui nucibus, amygdalis, pineis, cephalalgiâ, ventriculi dolore & subuersione infestantur: Qui sale, caseo, lacticiniis, pane azymo seu non salito nec fermentato, calculo ac nephritide. Quo anno frequentiora sunt cotonea, mespila, nuces, & adstringentia omnia, eo dysenteriæ magis fiunt ac ventris fluxus; propterea scilicet quòd in corporibus diu retenta putredinem & acrimoniam acquirant. Pueri voraces, cibos malè masticantes, carnes multas comedentes, vermibus laborant. Puellæ picâ laborantes, quæ gingibere, caryophyllis, pipere, vel frumento ac lateribus vescuntur, in obstructionem, cachexiam, ac hydropem incidunt.

§. II.

A Motu & Quiete.

Otiosam vitam agentes cruditatibus ac obstructionibus laborant, pituitam multam coaceruant, & morbis omnibus ex pituitâ obnoxij sunt. Qui lautè viuunt & in otio versantur, facilè corporis obesitatem contrahunt; ita videmus omnia animalia in otio ac quiete detenta saginari ac corporis molem adipisci. Studiosi ac sedentariam vitam agentes catarrhis, calculo ac cerebri debilitate, & morbis oculorum sæpe infe-

ſtantur.Exercitia nimia pariunt laſſitudines,virium diſſolutiones,febres, & multos alios morbos, propter partium attritionem & humorum agitationem: *Silenum,* inquit Hippoc 1.*Epid.comm.*8. *text.*19. *ex laſſitudine, potationibus & exercitationibus intempeſtiuis ignis corripuit.* Exercitia nimia in corpore cacochymico & cruditatibus referto, præſertim poſt aſſumptum cibum, cruditates, obſtructiones & humorum putredinem inferunt; humores enim ſic agitati in anguſtiſſimas vias rapiuntur, vnde obſtructiones; & in ſtomacho cibus nec concoctus diffluit; vnde cruditates, ex quibus putredines. Nimia exercitia in aëre calidiſſimo ſanguinis eruptiones & acutas febres cauſant. Quibus ſanguis rareſcit & inflammatur, ſi poſt calorem bibunt, vel vento frigido ſe exponunt, aut in aquâ frigidâ natent febres putridas, anginam, pleuritidem, &c. perſæpe contrahunt. Exercitia in frigido & humido aëre catarrhos & grauedines inferunt; equitationes ac violentæ ſaltationes, ancuriſmata, rupturas, & ſanguinis eruptiones cauſant. Hipp. *lib. de aëre, aquâ & locis* dicit, *Scythas multos eſſe arthriticos, & ad venerem impotentes propter equitationem.* Concionatores & religioſi altâ voce cantantes ſanguinis eruptione & herniâ ſolent infeſtari: hinc infiniti concionatores ſunt, qui herniâ laborant. Genibus nudis ſuper frigidis lapidibus frequenter in templo flectentes, flaccidos & aquoſos tumores in genibus acquirunt. Plumbifuſores aphoniâ & vocis abolitione vexantur. *Laniones & Coriarij,* inquit Rondeletius, *qui morticinia tractant, carbone non peſtilente facilè capiuntur.* Pannorũ infectores in phthiſim incidunt; acupictores in vitia oculorum; typorum fuſores in tremorem, paralyſim, & vultus decolorationem cadunt. In mari nauigantes & in indicam proficiſcentes plerumque Scorbutus inuadit. *Iuuenibus,* inquit Hippoc. 1. *Epid.*5.*text.*19. *propter intermiſſos labores conſuetos puris expuitio & mixtio cruenta deiectionéſque accidunt.* Sed dicit Gal. *in comm.* per puris expuitionem & mixtionem non verum pus ſed pituitam eſſe intelligendam; alioqui Hippocratis ſententiam veritate carere; certum autem eſt ob defectum exercitij corpora reddi pituitoſa, & phlegmata plura expui, & vrinam emingi cum ſedimento magis craſſo & pituitoſo. Qui in pratis ſupra dorſum decumbunt, ac ſupra terram dormiunt, ſpinæ dorſi ac neruorum refrigerationem contrahunt, & malis quæ inde oriri poſſunt, exponuntur. Venatores ſæpe melancholicis morbis corripiuntur, vt ſupra dictum eſt, quia venaticis ac ceruinis carnibus frequenter vtuntur.

§. III.

A ſomno & Vigiliâ.

Qui ſomno meridiano ſeſe dedunt, in capitis frigiditatem ac debilitatem incurrunt, & capitis doloribus catarrhis, apoplexiæ, aliiſque cerebri affectibus ſunt obnoxij; caput enim impletur vaporibus, ſi cibi

ſumptionem mox ſomnus excipiat. Somnolentia indicat cerebri frigiditatem & humiditatem. Somnolentia in ſenibus & ſomnus cum ſtertore, indicat procliuitatem ad apoplexiam. *Somnus in quo morbo laborem facit,* inquit Hippoc. 2. *Aphor.*1. *lethalis eſt*; ſi verò iuuat lætalis non eſt. *Somnus vigilia, ſi modum exceſſerint,* inquit Hipp. 2. *Aphor.* 3. *malum.* Verùm de ſignis à ſomno & vigiliis latiùs, vbi de ſignis ab actionibus animalibus.

§. IV.

De Euacuatione & Inanitione.

Qui aluo lubricâ ſunt, à variis malis præſeruantur, qui adſtrictâ in dolores colicos, iliacos, venarum meſeraicarum, hepatis, folliculi fellis, & aliarum partium obſtructiones incidunt. Alui lubricitas humiditatem, vel frigidam totius, ſaltem hepatis complexionem indicat; durities ſiccitatem & calorem. Menſtruorum retentio febres, morbum virgineum inappetentiam, difficultatem reſpirandi, palpitationes, cachexiam, &c. inducit. Immodicus fluxus atrophiam ac hydropem minatur, & ſterilitatem inducit. Retentia ſubita menſtruorum in muliere virum expertâ ſine alio morbo, eſt præcipuum indicium conceptionis. Qui liberaliter emungunt plerumque à capitis doloribus, vertigine ac catarrhis liberi ſunt; Qui verò nares ſiccas habent, prædictis morbis magis obnoxij ſunt; & ſi ſenes ſunt, apoplexiam plus aliis metuere debent. Qui frequenter ſanguinem è naribus emittunt, phthiſim metuere debent, quia in talibus ſanguis ſurſum fertur; ideò fit, quòd aliquando venis narium obturatis ſanguis ad pulmonem feratur, & eius venas oppleat, ac quantitate ſuâ orificia relaſcet, & inde ſputum ſanguinis ſequatur; ſputum verò ſanguinis plerumque phthiſis excipit. Si hæmorrhagia magna eſt ac diuturna, in cachexiam & hydropem fit lapſus. Hęmorrhoïdes à morbis melancholicis ac lienis affectibus liberant. Sagacitas melancholicam complexionem indicat; qui ſagaces ſunt, plerumque vitæ ſunt breuioris; neque enim hæc opinio ſolùm eſt medicorum, ſed & vulgi.

§. V.

Ab Animi affectibus.

Metus & triſtitia diu durans, melancholicum eſt, inquit Hipp. id eſt, melancholicum morbum minatur.

Ex animi affectibus naturalis complexio cognoſcitur: Iracũdi ſunt calidi; timidi, frigidi & ſicci. Hinc qui iracundi ſunt, in febres ac alios morbos calidos incidunt; timidi ac triſtes in frigidos. Subitus terror facit abortum; fœtum ſignaturas, & non raro perpetuum vultus pallorem, ac

 perpetuam

perpetuam cordis palpitationem. Nonnulli ex magno metu incidunt in Epilepsiam, alij in pestem, alij in subitam canitiem, alij etiam derepentè moriuntur. Ira mala latentia & sopita excitat, humores agitat & mouet, cordis palpitationem, sanguinis inflammationem, hæmorrhagiam, fluxum menstruorum ac calidas febres excitat; in sanguineis etiam sæpe causat apoplexiam, præcipuè illam, quæ à carotidum arteriarum propter multum crassumque sanguinem obstructione causatur; ab irâ enim sanguis ad caput fertur; hinc irati inflammantur in vultu & toruitatem acquirunt aspectus. Tristitia ossa exiccat, atrophiam & hecticam facit, & vultus pallorem; & coniuncta morbis longis eos reddit periculosos & lætales.

SECTIO III.

Signa à Rebus contra naturam, & primùm, à causis morbificis.

CAPUT I.

A Causis morbificis etiam signa desumuntur. Res non naturales sunt causæ externæ: quomodo ab iis signa desumantur iam ostensum est. Porrò à causis internis quando cognitæ sunt, etiam desumuntur signa.

Pituitosi in obstructiones, frigidos morbos, catharrhos, febres quotidianas, & morbos longos proni sunt.

Sanguinei in febres synochas, hæmorrhagias, peripneumoniam, anginam, pleuritidem & phlegmonarum omnia genera, ac morbos à sanguine ortos facilè incidunt.

Melancholici in hæmorrhoides, lienis duritiem & obstructiones, quartanam, cancrum, elephantiasim, scirrhos, scorbutum, melancholiam, &c.

Cholerici in icterum, tertianam, dysenteriam, phrenitidem, crisipelata, herpetes causones, &c.

A pituitâ morbi sunt longiores, à bile & sanguine breuiores. Morbi à calidis causis plerumque sunt periculosiores iis, qui à causis frigidis fiunt. Morbi à pituita & melancholiâ lentè magis soluuntur; Morbi verò à sanguine & bile magis per crisim ac subitam euacuationem. Morbi à pluribus & contrariis causis interdum sunt peiores; cùm contrarias exigant indicationes; interdum verò leuiores, quòd se mutuò retundant & ad mediocritatem reducant.

CAP. II.

A Morbis.

A Morbis varia ſignorum genera deſumuntur;anamneſtica, diagnoſtica,& prognoſtica. Anamneſtica , quia à morbo cauſæ tùm internæ tum externæ cognoſcuntur : ſic ſynochus ſanguinem,tertiana bilem, quartana melancholiam ,œdemata pituitam, ſcirrhi melancholiam,eriſipelata & herpetes bilem indicant.

A morbo etiam temperamenta cognoſcuntur : ſic qui ſæpe morbis ex bile corripiuntur, bilioſi:qui morbi ex ſanguine , ſanguinei eſſe iudicantur. Ex morborum paroxyſmis & duratione etiam cauſa morbifica cognoſcitur: morbi breues tenuem & crudum humorem indicant ; longi & pertinaces lentum & humidum , ſc.melancholicum & pituitoſum:Inſultus tertianarij bilem,quotidiani pituitam indicant.

Deſumuntur etiam ſigna diagnoſtica ; nam vbi à parte affectâ ſæpè morbi,ita è contrà , pars affecta à morbo cognoſcitur : ſic ex ictero folliculus fellis, ex calculo renes , ex ſcorbuto lien , ex febribus intermittentibus vel affectum eſſe habitum corporis,vel paruas venas,vel viſcera ipſa : ex continuis venas maiores & cordi vicinas.

Deſumuntur etiam ſigna prognoſtica ; nam ex vno morbo præſente cognoſcitur ſæpe quis alius morbus ſit ſecuturus. Cognoſcitur etiam quantum periculum immineat, quis exitus morbi futurus, quàm diu duraturus: Sic morbi magni, morbi multi, morbi naturâ ſuâ lætales,morbi principem aliquam partem occupantes , &c. periculum minantur, contrarij contrà : ſic febres ardentes,anginæ,pleuritides , apoplexia,cancer,peſtis, hydrops, periculum oſtendunt. *In morbis minùs periclitantur,* inquit Hippoc.2.*Aphor.*34. *quorum naturæ, ætati, anni tempori morbus congruit.* In acutis morbis , & maximè malignis incertæ ſunt prædictiones; nam occulti morbi malignâ ſuâ vi ſtatim cor ſpirituſque petunt, & ſæpe qui omnibus functionibus ſani apparent, breui ſine causâ manifeſtâ moriuntur ; hinc morbi mali moris & maligni ſunt pericūloſiores aliis; quia ſc. occultâ & venenatâ qualitate agunt,vt patet in peſte. Epidemici morbi ſunt periculoſi ; quia peculiarem ferè habent malignitatem coniunctam ; ſic pleuritides epidemicæ ferè peſtilentiales, & ſemper ſunt aliis lætaliores. Morbi acuti ſunt difficilioris curationis diuturnis: hinc Celſus *lib.*3. *cap.*1.dicit, magis condonandum eſſe medico , qui non poteſt acutos morbos curare , quàm qui non poteſt diuturnos ; ratio eſt, quia in acutis præcipites ſunt occaſiones & mutationes, quas qui non aduertit, non poteſt commiſſum errorem poſteà reſarcire ; in longis verò poteſt. In morbis naturâ ſuâ longis faciliùs curantur recentes

quàm inueterati. Morbi continui sunt periculosiores iis, qui per accessiones inuadunt; nam in illis natura à grauamine morbi non potest respirare ac vires resumere, in his potest. Simplices morbi sunt leuiores compositis. Morbi ordinati & constantes leuiores sunt inordinatis. Morbi per protapathiam sunt difficiliores iis, qui per sympathiam fiunt.

A morbo etiam sumuntur signa longitudinis ac durationis; Morbi, qui citò crescunt, & statim maxima habent symptomata, & citò ad statum perueniunt, non sunt diu duraturi; contrà, qui lentè mouentur. Morbi multi simul si sunt lætales, vitam abbreuiant; si salutares mortem prolongant. Morbi periculosi in partibus nobilibus breuiores sunt, in ignobilibus longiores. Frigidi sunt longiores, calidi breuiores. Morbi qui suâ naturâ sunt breues breuem semper durationem prænunciant; qui verò naturâ longi, contrà: Sic causones, febres ardentes, pestes, anginæ, & inflammationes internæ sunt breues; contrà cancer, elephantiasis, phthisis, hydrops, quartana, podagra sunt morbi longi.

A morbo etiam colligitur modus exitus morbi; aliqui enim morbi ex naturâ suâ per crisim soluuntur, alij non: frigidi morbi finiuntur per simplicem solutionem; acuti per crisim, præcipuè in regionibus calidis. Morbi venosi generis ac à putredine orti sæpe per crisim terminantur, morbi partium externarum minimè. Tertianæ, synochi, febres ardentes, ac malignæ sæpe per crisim soluuntur, intermittentes, vt podagra, scabies, elephantiasis, paralysis, morbi sunt naturâ suâ tales, vt per crisim non soluantur.

A Morbo etiam cognoscitur, qualis sit futura crisis; nam alij morbi hâc, ac aliâ crisi soluuntur. Item ex morbis præsentibus alij morbi futuri colliguntur; ex tinnitu aurium surditas; ex suffusione cataracta ac cæcitas; ex vertigine apoplexia & epilepsia; ex partis stupore ac frigiditate paralysis; à sputo sanguinis phthisis; ex phrenitide aliquando lethargus; ex febre erraticâ quartana; à diarrhæâ biliosâ dysenteriæ; ab herniâ inguinum hernia scroti; à pleuritide non purgatâ peripneumonia; à peripneumoniâ ac anginâ phthisis; à febris acutis febris hectica; à febre pallidâ cachexia, hydrops; ex scirrho hepatis ac lienis ascites; à diuturnâ cordis palpitatione hectica; à longo fluxu muliebri seu albis mensibus vlcus vteri; A gonorrhæâ virulentâ carnositas penis; à non virulenta emaciatio & atrophia; à diuturnis lachrymis epiphora, ophtalmia & egylops sunt metuenda. Conuulsio & paralysis persæpe colicis doloribus superuenit, materiâ ab intestinis ad neruos transmissâ; quartana tertianæ, cùm humor biliosus à calore nimio fuit adustus & torrefactus. De his plurimi sunt apud Hipp. aphorismi & aliæ passim sententiæ. *Quicumque pleuritide laborantes in 14. diebus non purgantur, iy ad suppurationem vertuntur*, inquit Hipp. 5. *Aphor.* 8. & 5. *Aphor.* 10. *quibuscunque anginâ laborantibus ad pulmonem vertitur, illi in diebus septem pereunt; si verò hos effugerint, suppurantur*, & 5. *Aphor.* 15. *quicunque ex morbo laterali suppurantur, si in 40. diebus fuerint purgati liberantur; si verò non, in tabem transeunt* & 7. *Aphor.*

*Aphor.*11. *à morbo laterali pulmonis inflammatio malum est* & 6. *Aph.*8. *lienosis difficultas intestinorum superueniens bonum est.* Et *Aph.*43. *quicunque lienosi à difficultate intestinorum capiuntur, si diu durauerit, aqua intercus aut leuitas intestinorum aduenit, & moriuntur.*5. *Aphor.*72. *qui regio morbo laborant, non multùm ventosi fiunt*; ratio est quia ille morbus fit à bile 6. *Aphor.*33. sic inquit, *qui acidum eructat non valde morbo laterali corripitur*; ratio est contraria, quia acidus ructus fit à ventriculi frigiditate & copiâ pituitæ, pleuritis *verò fit à bile* 6. *Aph.*34. sic ait; *quicunque calui fiunt, iis magni varices non fiunt; quibus verò caluis magni varices fiunt, iis rursus capillitium crescit*; ratio est quia caluities aliquando fit à melancholicis humoribus sub capitis cute detentis, cùm autem varices superueniunt, signum est eos ad crura deriuari. 5. *Aph.*65. *quibus tumores in vlceribus apparent, maximè non conuelluntur neque insaniunt*: Ratio Hipp. est, quia vbi vlcera sunt, eò natura frequenter omnes humores protrudit; hinc in vlceribus aliquando fiunt tumores; quibus autem fiunt, iis neque insania, neque conuulsio fit, neque alij morbi, quia, inquam humores ad tumores & vlcera conuertuntur; at si tumores iam facti subitò disparеant, & fuerint ad partes posteriores conuersi conuulsio fieri potest, humoribus scilicet in spinam transmissis; & si humores fuerint ad partes anteriores conuersi, fieri potest insania, humoribus sc. per venas & arterias ad caput transmissis. 5. *Aph.* 70. *à quartanis capti non admodùm conuulsionibus capiuntur; si verò priùs capiantur & quartana superuenerit, liberantur*; ratio Aphor. est quia calor febrilis discutit, & rigor febrilis expellit humores illos, qui conuulsionem facere possunt 6. *Epid.* 6. *text.* 7. *quartâ*, inquit, *laborantes magno morbo non capiuntur*, (per magnum morbum intelligit morbum comitialem) & 1. *Epid. sect.* 3. *text.* 4. dicit, quòd quartana superueniens ab aliis multis morbis liberet; & simile dicit 2. *Aphor.* 26. his verbis, *febrem conuulsioni superuenire meliùs est quàm conuulsionem febri*; ratio est, quia si febris superueniat conuulsioni ex repletione ac pituitâ factæ, febris illam pituitam discutit & consumit, & sic conuulsio cessat: at quando conuulsio superuenit febri & quidem acutæ, & est conuulsio facta ex siccitate propter summam cerebri ac neruosi generis nimiam exsiccationem; talis autem conuulsio ex siccitate est lætalis. *Bonum est*, inquit Hipp. 6. *Aphor.* 17. *si lippitudini alui profluuium superueniat*; nam sic humorum abundantia euacuatur, & ad intestina retrahitur. *Longo alui profluuio laboranti spontaneus vomitus superueniens bonum*, inquit Hippoc. *Aph.* 15. *lib.* 6. quia humores sursum tendunt, ex quo alui profluuium cessat. *Melancholiâ & nephritide laborantibus hæmorroïdes superuenientes bonum*, inquit Hipp. *Aphor.* 11. *lib.* 6. *quibus biliosæ deiectiones sunt, iis surditate superueniente desinunt; & quibus surditas adest, iis deiectionibus biliosis superuenientibus finitur*, inquit 4. *Aph.* 28. & 6. *Aphor.* 5. *à maniâ difficultas intestinorum aut hydrops aut extasis bonum.*

Cap. III.

A symptomatibus.

PRæcipua signa sumuntur à symptomatibus; symptomata enim sunt effectus morborum, causarum morbificarum ac partis affectæ; & ideò illa omnia possunt indicare; nam quando effectus adsunt, signum est causam adesse, & talem causam, quæ talem effectum edere & causare nata est. Significant ergo symptomata, quomodo effectus significant causam; interdum tamen significant etiam sicut causa effectum; nam aliqua symptomata magnitudine sui induunt naturam causæ; & non solùm sequuntur aliquem morbum, sed & aliquem morbum faciunt; vt magni dolores, vigiliæ, hæmorrhagiæ, alui fluxus, sudores & omnes immodicæ euacuationes; & tum etiam significant futuros morbos, vt causa effectum. Significant etiam vt coëffectus, quapropter à symptomatibus etiam sumuntur signa anamnestica, diagnostica, & prognostica. Anamnestica, nam ex symptomatibus præteritæ causæ nosci possunt: diagnostica, quia ex symptomatibus cognoscuntur & causæ præsentes, & morbi præsentes, & pars affecta præsens: prognostica; quia ex nullis signis meliùs morbi exitus futurus cognoscitur modus solutionis, quàm à symptomatibus; hæc autem futura significant symptomata, præcipuè in ratione coëffectus.

Cap. IV.

Ab actionibus animalibus.

§. I.

CVm actionum aliæ sint animales aliæ vitales, aliæ naturales, nos de singulis agemus, & primò de signis sumptis ab actionibus animalibus.

Actiones animales aliæ sunt principes, aliæ sensitiuæ, aliæ motiuæ, de quibus nunc ordine; & primùm ab actionibus animalibus principibus.

§. II.

A Delirio.

Qui dociles facilè sunt, humidi & calidi sunt, qui naturâ alacriores & excitatio

excitatiores sunt, sunt aliis calidiores; nam qui frigidi sunt stupidi & somnolenti sunt. Actiones principes primò quidem ostendunt solam cerebri temperiem, & per consequens totius corporis, præcipuè verò in pueris; propterea quod in illis temperies partium adhuc sint proportionatæ, & æquales, & necdum visu rerum externarum disproportionatæ; vnde qui cerebro est valde frigido & humido, non est verisimile quòd reliquo corpore sit valde calidus & siccus. Itaque dociles, iracundi, ad amores & odia procliues sunt & alacriores, & temperamento calidiore. Sicci pertinaces sunt. Humidi somnolenti & ab opinione mobiles. Sensus omnes hebetes & obtusos habere, frigiditatis ac humiditatis signum est. Fatuitas indicat frigidam cerebri intemperiem, vel malam conformationem, vel paucam cerebri substantiam. Deliria in morbis mala & periculosa sunt, partim vt signa, partim vt causæ: vt signa, quia indicant cerebri, quæ pars princeps est, magnam læsionem, aut aliarum partium læsionem tantam esse, vt cerebrum in consensum trahatur: vt causæ, quia deliria faciunt ægros inobedientes & monitis ac rationi non parentes; vnde fit quod sæpe non comedant, bibant, nec necessaria remedia admittere velint. Sæpe etiam sunt deliria cum magno motu & corporis agitatione coniuncta, ex quo ægri valde lassantur, debilitantur, & humores magis agitantur, & venæ sectio, & cucurbitulæ, & clysteres adhiberi non possunt, metu, ne in illâ corporis agitatione ab illis lædantur, ac à scalpello grauiter vulnerentur, aut vena clausa denuò erumpat. Deliria meliora aut deteriora sunt pro tempore quo apparent pro ratione morbi in quo apparent, pro ratio ne viriũ quæ cum illis coniunguntur, pro ratione concoctionis & cruditatis, aliisque symptomatibus, quæ cum illis coniunguntur. In febribus acutis deliria sunt malum signum; indicant enim ardorem tantum esse, vt cerebrum ac spiritus animales in consensum rapiantur & inflammentur. *Quibus in febribus ardentibus tremores fiunt, delirium eis succedit*, inquit Hippoc. 6. *Aphor.* 26. nam translatis humoribus morbificis à venis ad neruos, cerebrum in consensum trahitur, & tremor & delirium sequitur. Ex delirio ægroti semper assurgentes, vel semper iacentes quidem, sed continuò partem aliquam mouentes, aut semper deliria loquentes inter paucos dies extenuantur, inquit Hipp. *Deliria præcedentia crisim, bona* inquit idem 1. *de Crisibus cap.* 8. nam deliria sub crisim si signa coctionis præcesserint, & alia signa adsint, futuram crisim significant; & sic sunt bona signa. Signa enim quæ ex naturâ suâ pessima sunt, bona euadunt, si sint critica, vt est 2. *Aphor.* 27. Desipientiæ aliæ sunt mites, aliæ ferinæ, aliæ cum risu, aliæ cum silentio, aliæ cum corporis agitatione: *Desipientiæ, quæ sunt cum risu, securiores: quæ verò cum studio, periculosiores*, inquit Hipp. 6. *Aphor.* 53. ratio est, quia quæ cum risu fiunt, fiunt à sanguine inflammato; quæ verò cum studio, taciturnitate, & profundâ cogitatione fiunt, ab humore melancholico superassato. Quæ cum silentio fiunt, obscuræ & blandæ desipientiæ sunt malæ; de his 2. *Coacan.*

 sect. 1.

*sect.*1. *text.*30. Sic inquit Hipp. *In febribus insaniæ vehementes silente ægro, sed non tamen priuatâ voce lætale.* Delirium cum silentio sequitur frequenter deliria ferocia & turbulenta; quia significant vel vires esse deiectas, vt æger nequeat ampliùs sic tumultuare, vel bile à summo calore esse assatam & in atram bilem conuersam. Notandum tamen quòd delirium cum silentio aliquando contingit propter affectum lethargicum coniunctum; aliquando propter vocis abolitionem; vtrumque silentium est lætale: Primum quidem, quia est pessimum calidissimum morbum in lethargum conuerti; nam 3. *Proret.* inquit, *insanabilia sunt ea frigora, quæ ex calidis morbis oriuntur*: Secundum silentium contingit, quia loqui non possunt; hoc verò fit à facultate animali emortuâ, vel vocalibus instrumentis conuulsis aut exiccatis, quorum vtrumque est lætale: aliquando tamen potest talis vocis abolitio fieri à causâ externâ aut manifestâ, vt frigido percepto catharro; & tum talis vocis abolitio cum delirio non est lætalis. Deliria cum prauis aliis symptomatibus, vt tremore, conuulsione coniunctâ sunt lætalia; & tunc tremores & conuulsiones non superueniunt, nisi deliriis magnis & ferinis; deliria autem magna sunt periculosa: denique eiusmodi tremores & conuulsiones superueniunt propter summam cerebri ac neruosi generis à calore exiccationem; tantum autem esse ardorem vt cerebrum exiccetur, est lætale: hæc deliria vocat Galen. phrenitides tremulas, & vbicumque earum facit mentionem, dicit esse pernitiosas. 1. *Proret.* 14. *mente ob melancholiam aberrantibus tremores superuenientes maligni.* Et *sect.*16. phrenitici modico vtentes strepitum edentes, tremorem incurrunt; & postmodum dicit, hæc omnia esse mala & lætalia, & *text.* 19. *vacillationes mentis cum voce caliginosâ, linguæque conuulsiones cum tremore, & voces obmutescentes, & durities in his pernitiosa.* Et 3. *Coacar. sect.*2. *text.*22. *in vehementi phrenitide tremores mortiferi.* Porrò deliria omnia in phrenitide & ardentibus febribus, si mortifera sint in conuulsionem desinunt, & conuulsio eis superuenit, vt Galen. 1. *Proret.*3. affirmat; & talis conuulsio est signum mortis, Sic Galen. 13. *Method. cap.*8. *Succedit*, inquit, *conuulsio maximè exitiali phrenitidi, nec sanatum ita conuulsum vllum aut ipse vidi*, inquit, *aut alium narrantem audiui*; Palpitationes etiam seu conuulsio animalium motus qui non sunt vera conuulsio, sed tremores conuulsiui, ac manuum subsultus deliriis superuenientes, etsi non perinde vt veræ conuulsiones tamen etiam sunt lætales. Hipp. 1. *Epid. comm.*1. *text.*52. *Phreniticis*, inquit, *conuulsiones fiunt & virulenta vomunt, & ex iis quidem subitò moriuntur, vt in Philistâ phrenitice fuit obseruatum*; quia sc. talis vomitus causæ magnitudinem indicat, nisi forte sit in die critico, aut sit copiosus nam tum non esset malum sed posset esse decretorius. *Delirium etiam cum stillicidio sanguinis è naribus* 3. *Proreticorum text.*49. *&* 1. *Proret. text.*1. *planè lætale indicatur.* Porrò & deliria sine siti, & cum deiectionibus ac vrinis albis inter lætalia habentur, vt ex 1. *Proret. text.*16. *&* 4. *Aph.*72. patet. Cùm delirio nihil dormire, vel dormire hiante ore, vel delirium

à somno non mitigari ac minui, perniciosum est; contra *bonum vbi somnus delirium sedat*, vt habetur 2. *Aphor*. 2. Sopor quoque post delirium & peruigilium sunt perniciosa: sic 3. *Epid.text.2.nullus*, inquit, *phreniticorum vehementer tum insanit, sed quadam veternosâ in somnum delatione capite grauatus moritur*. Delirium etiam cum magnâ obliuione ac stupiditate est malum; quia indicat cerebri ardorem in frigiditatem esse conuersam. Si delirantibus facies flammea est, si desipientes neque vident neque audiunt: si frigent aut rigeant, & externa liuescant, si aliquâ anxietate laborent, stridant dentibus, singultiant, frigidum habeant sudorem, &c. mors in propinquo est, *ex multâ potatione rigor & desipientia malum*, inquit Hipp. 7. *Aphor*. 7. desipientia sola post potum non est ita mala quia omnibus ebriis contingit, sed desipientia cum rigore; talis enim caloris natiui à multo vino suffocationem ac extinctionem ostendit. *A profluuio sanguinis desipientia ac conuulsio, malum*, inquit Hipp. 7. *Aphor*. 9. ratio est, quia conuulsio corporis ab euacuatione sanguinis exiccationem ac spirituum extractionem significat. *A pulmonis inflammatione phrenitis malum*, inquit Hipp. 7. *Aphor*. 10. *delirio sedari phrenitidem lætale*, inquit, 6. *Epid.sect.7.text*. 11. ratio est, quia materiam, quæ inflammationem pulmonis ac phrenitidem facit, ad cerebrum conuersam esse indicium est, *ex capitis ictu stupescentia ac desipientia malum*, inquit Hippoc. 7. *Aphor*. 14. quia vulnus ad cerebrum penetrasse, vel cerebrum concussum & loco motum, indicat, *ex vigiliis conuulsio ac desipientia malum*. 7. *Aphor*. 18. quia sc. indicat maximam siccitatem, quæ lætalis est.

§. III.

Ab obliuione ac memoriâ deperditâ.

Obliuio ac memoria deperdita indicat frigidam ac humidam cerebri intemperiem natam ex humoribus frigidis ac pituitosis, vt Galen. 3. *de loc. aff. cap*. 5. docet, per vsum refrigerantium, ac narcoticorum, vel læsionem conformationis cerebri; nam à casu ex alto, percussione & vulneribus capitis non rarò obliuio contingit. Sic legimus Messalem Coruinum ex lapidis ictu ita memoriam perdidisse, vt literas & proprium nomen fuerit oblitus. Idem contingit etiam aliquando ab apoplexiâ & epilepsiâ prægressis. Si obliuio à frigidâ causâ ac humiditate ortum ducat, vel apoplexiam, vel epilepsiam, vel lethargum minatur. Thucidides scribit de magnâ quadam peste, à quâ qui superstites manserunt, omnes obliuione tacti fuerunt. Obliuio in morbis acutis est periculosa, quia vel emortuam facultatem indicat, vel calidam cerebri intemperiem in frigidam esse conuersam; quam conuersionem esse periculosam iam ante dictum est, etenim vti etiam dictum est, veternosa in acutis constitutio est pernitiosa. *Ignorantia cum rigore mala; mala quoque*

& obliuio, inquit Hipp. 1. *Proret.* 3. *Ratio est*, inquit Galen. *in comm. quia indicat calorem victum à refrigeratione symptomaticâ:* sic Hipp. 3. *Epid.* 3. *text.* 84. loquens de Apollonio phrenitico *Externæ*, inquit, *partes vndique erant frigidæ, aliquantulum delirabat, omnium quæ locutus erat, obliuiscebatur.* Et alibi *in Epid. obliuio, sub accessiones languor vocísque defectus;* quæ omnia Galen. 3. *Proret.* 3. *text.* 37. dicit esse signa lætalia. Aliqui propter delirium videntur præteritorum esse obliti, quia delirando sic loquuntur, vt videantur præteritorum non meminisse; sed illa non est vera obliuio, sed tantùm delirium; nam qui sic delirant, paulò post garriendo sæpe ostendunt se memores esse eorum, quæ antea videbantur fuisse obliti; & talis obliuio quia non est vera, sed tantùm delirium, non est tam mala, & solum indicat, quod ipsum delirium indicat. Porrò sicut multa symptomata pessima aliquando sunt critica, & tum non sunt mala, ita aliquando sub crisim cum aliis signis criticis contingit obliuio; propter humorum agitationem, vnde vel vapores, vel ipsi humores, sanguis sc. aut pituita, aliquando in caput feruntur, & talis non est mala, sed futuram crisim denuntiat, nempe si cum aliis signis criticis, & signis coctionis prægressis concurrat, & in statu ac die critico.

§. IV.

A somno & vigiliâ.

Prognosticorum 2. *text.* 11. dicit Hippoc. *illum somnum esse bonum, qui sic est, sicuti ex naturâ & consuetudine esse solet. Somnus & vigilia vtraque si modum excedant, malum*, inquit Hippoc. 2. *Aphor.* 3. malum autem est & vt signum, & vt causa: vt signum, quia indicat naturam non consueto modo se habere, si in somno mutatio aliqua contingit: vt causa, quia somnus deficiens est causa, vt spiritus non regenerentur, vires non restaurentur, concoctio humorum ac alimentorum non rectè fiat, corpus siccius euadat & debilius; somnus enim reficit & humectat; & efficit vt humiditates in corpore multiplicentur. Somnus exuperans caput humectat, vaporosa excrementa in corpore retinet & minùs discuti ac expelli facit; ideò bene Hippoc. 6. *Epid. sect.* 6. *text.* 5. *labor, somnus, cibus, potus, venus, omnia mediocria sunto. In quo morbo somnus laborem facit, lætale*, inquit Hippoc. 2. *Aphor.* 1. malum enim est, ex quo natura iuuamen deberet percipere, ex eo percipere noxam; cùm ergo ex somno natura deberet refici, spiritus reparari, materia morbifica meliùs coqui, si nihil istorum consequatur, sed è contrà symptomata, iectigatio, delirium, debilitas, &c. augeantur, malum est; signum enim est, naturam nihil antedictorum facere, & causam morbificam non compescere, sed illam naturâ esse superiorem; porrò hic aphorismus præcipuè veritatem habet in declinatione morbi ac paroxysmorum; tum enim somnus maximè confert; si ergo tum non confert, signum est de-

bilitatis

bilitatis caloris natiui, qui cauſam morbificam ſuperare non poteſt: at in perturbatione criticâ, in principiis paroxyſmorum febrilium ſomnus eſt nociuus, quia per ſomnum humores intrò rapiuntur, qui foras pelli deberent. Itaque ſi tum ſomnus nocet, eſt quidem malum vt cauſa, ſed non vt ſignum, quia tum iuuare non ſolet nec debet; at tum non iuuare cum iuuare debet & ſolet, eſt malum ſignum, & ſignum debilitatis naturæ. *Vbi ſomnus delirium ſedauerit*, inquit Hippoc.2. *Aphor*.2. *bonum*; quia indicat naturam eſſe ſuperiorem, & ſuperare cauſam morbificam, & diſcutere acres fumos, ac humectare cerebri ſiccitatem, & acres humores delirium facientes mitigare. Auicenna *lib*.4.*fen*.2.*ſect*.1.*cap*.49. *profunditas ſomni*, inquit, *cum debilitate pulſus*, *malum*; quia ſi cum profundo ſomno pulſus eſt debilis, ſignum eſt, quòd ſomnus ſit potiùs à victâ & debilitatâ facultate naturali, quàm ab humiditate aut aliâ cauſâ; niſi enim facultas quodammodo eſſet emortua, pulſus non eſſet debilis, ſed potiùs fortior; naturaliter enim à ſomno pulſus euadunt fortiores. In magnis viſcerum inflammationibus, in tempore criſeos, in peſte, in aſſumpto veneno ſomnus malus; quia per ſomnum ſanguis ſpirituſque ad interiora trahuntur; hinc inflammationes augentur ſanguine ad eas confluente, & venenata qualitas tum peſtilentiæ tum veneni aſſumpti, quæ ad externas & ignobiles partes protrudi deberet, intrò ad cor & alia nobilia viſcera repit. In febribus & aliis morbis ſomnus vtilis eſt, quia humores coquit. Somno in pueris ſæpe acutæ febres iudicantur, & ſomnus in pueris ſæpe eſt criticus; iudicat autem febres, quatenus corpus humectat, humores coquit, & ſpiritus reſtaurat; quibus natura roborata cauſam morbificam ſuperat, & febres ceſſant. *In febribus tremores & conuulſiones malum*, inquit Hippoc. *Aphor*. ratio eſt, quia illa ſunt ſymptomata malè affecti cerebri ex ſymptomaticâ tetri vaporis & bilioſi humoris aſſatione, qui conuerſus in humorem melancholicum ad cerebrum ac neruoſum genus præcipuè ex ore ventriculi transfertur. 2. *Prognoſt*.12. ſic habetur: *peſſimum ſi neque interdiu neque nocte dormiat; dolor enim, labor ac deſipientia ab eo indicantur*; dolor & labor indicantur vt cauſa, vigiliæ ac deſipientiæ vt effectus; nam vigiliæ vel ſummam ſiccitatem, vel dolorem, vel anxietatem, vel animi ægritudinem, quæ ſomnum interpellent, indicant, vt teſtatur Gal. indicant autem deſipientiam vt futuram; nam ex nimiâ ſiccitate & ſpirituum cerebri exhauſtione ſequitur deſipientia. 5. *Aphor*.27. ſic habetur: *Quibus noctu bibendi eſt auiditas, iis admodum ſitientibus ſomnus bonus eſt*: quod idem Rhaſes 10. *ad Almanſorem cap*.21. aſſerit; ratio eſt, quia ſitientibus noctu potum dare non eſt bonum, & ſic præſtat ſitim ſomno fallere, nam potus concoctionem humorum, quæ noctu maximè fit, impedit, ſomnus verò iuuat: interim ſomnus ſitim ſedat humectando, humores acres mitigando & coquendo, qui ſitim faciunt. Vigiliæ ſunt ſignum maximi ardoris ac ſiccitatis, ideò peruigilium febres acutas plerumque comitatur; eſt autem peruigilium in acutis febribus valde malum,

quia exiccat magis & inquietudinem adfert, & coctionem humorum ac alimentorum impedit, & ſpiritus exhaurit; hinc peruigilium ſæpe conuulſio ac delirium ſequitur: Hinc Hipp.4. *Aphor*.2. ait, *in vigiliâ conuulſio & deſipientia malum*, & præcipuè malæ ſunt vigiliæ, ſi cum aliis malis ſignis adſint, vt vomitu æruginoſo, maximâ ſiti, capitis dolore, &c. quia tum delirium præſagiunt: hinc Hippoc.1. *Proret*.10. *qui in capitis doloribus æruginoſos vomitus habent vigilántque cum ſurditate, hi vehementer inſaniunt*. Porrò varia habentur exempla apud Hippoc. *in Epid*. eorum, qui inſomnes in ardentibus febribus obierunt. Porrò ſicuti vigilias aliquando deliria & conuulſiones ſequuntur, ita etiam aliquando ſequuntur comata, quæ non minùs illis lætalia ſunt, vt Galen.4. *Aph*.67. oſtendit: contingunt autem eiuſmodi comata poſt vigilias vel emortuâ facultate, vel vſu nimio refrigerantium remediorum, vel reſolutâ bile; pituitâ, quæ in capite erat, relictâ. Porrò etſi vigiliæ in ardentibus febribus plerumque ſint pernitioſæ, poſſunt tamen nonnunquam eſſe bonæ, nempe cum ſunt criticæ; nam ſicut aliquando ſomnolentia, ita aliquando vigiliæ inter critica ſigna referuntur, ſiquidem inter alia ſigna critica, deliria, anxietates, inquietudines, dolores maximè vigiliæ referuntur, vt docet Galen. 3. *de Criſibus*; tales autem vigiliæ debent eſſe in vigore; nam, vt inquit Galen. 4. *Aphor*. 70. *quo ægri magis ad criſim accedunt, eò magis vigilant, grauiter habent ac febricitant*, & 3. *Proret. text*. 45. *qui compoſiti*; inquit, *perturbantur, peruigilant, naribus ſtillant, ſextâ die liberantur, & capitis affecti grauitate, & ſyncipite dolente peruigileſque ſanguinem profundunt*, &c. quod idem aliis locis refert. Itaque hi ſomni omnes intra limites ſomni naturalis comprehenduntur. Sunt verò alij ſomni toto genere nō naturales, qui ſopores, ac ſomni longi ac veternoſi & comatoſi vocantur; tales ſomni ſunt illi, qui ſunt valdè diuturni, & non ceſſant, & à quibus ægri vix poſſunt excitari, & cùm excitati ſunt, mox iterum obdormiunt; tales ſomni apparent in lethargo, apoplexiâ, caro, catalepſi, comate, &c. cùm ergo ægri eiuſmodi ſomno tenentur, alicuius iſtorum morborum indicium eſt. Porrò ſicuti illi morbi ſunt magni & periculoſi, ita quoque ſomni, qui illos indicant, ſunt periculoſi.

CAP. V.

A læſione ſenſuum externorum.

§. I.

SEnſuum vitia aliud in morbis acutis, aliud in morbis longis indicant; in longis non ſunt ita pernitioſa aut lætalia ſicut in acutis; neque

neque in longis ita signa prognostica vitæ aut mortis ab eis desumi possunt, sicut in acutis. Extra acutos morbos vitia & læsiones sensuum plerumque contingunt vitio proprio, & primario suorum sensoriorum ac partium: à quibus fiunt, vel exercentur: in acutis verò, quę vitia contingunt, plerumque contingunt per sympathiam totius, vt in febribus acutis ac malignis, vel viscerum præcipuorum inflammationibus; & plerumque contingunt propter magnitudinem morborum eorundem, & per hoc, quòd magnitudo mali cerebro communicetur, ac facultatem animalem in consensum trahat, quod in eiusmodi morbis est perniтiosum, ac malum; capite enim in consensum tracto, debent necessariò circa aliquos sensus læsiones contingere. Euidentes ergo aliquæ sensuum læsiones in acutis morbis adesse est malum signum; non adesse tamen, propterea non est bonum signum, aut signum salutis; quia possunt morbi multi acuti esse lætales, & hominem interimere sine eo, quòd in illis euidentes aliquæ læsiones sensuum contingant; propterea, quòd eiusmodi febres ac inflammationes viscerum contingant frequenter in partibus à capite remotis, quæ possunt interimere sine eo, quòd caput aut facultates animales coafficiantur, tamen nihilominus caput coafficitur, vel saltem semper coafficitur sub mortem, & ferè sub mortem aliquæ læsiones sensuum semper concurrunt. Plerumque autem in acutis euidentissima signa mortis à sensuum læsionibus hauriuntur. Tam autem illæ sunt lætales, quando à proprio aut peculiari aliquo vitio suorum instrumentorum non contingunt, sed consensu morbi acuti, aut propter magnitudinem eius, aut facultatis animalis læsionem aut imbecillitatem; nam si in morbo acuto contingeret hebetudo visus, aut surditas propter peculiare aliquod auris aut oculi vitium, propter catarrhum, propter ophtalmiam, aut peculiarem aliquam læsionem, quæ quocunque tempore etiam extra illum morbum acutum contingere potest, non esset tum vllum lætale aut perniciosum signum; sed tantùm signum indifferens, & nihil super ipsâ febri aut morbo acuto, cum quo casualiter incidit, indicans, sed tantùm indicans suam propriam causam. Verùm cùm aliquando difficulter distinguitur, an illæ læsiones propter peculiare aliquod sensorij vitium, an verò propter acuti morbi magnitudinem contingat; ideò oportet alia symptomata considerare; nam si cum eiusmodi læsione sensuum cum surditate, cum cæcitate, etiam alia pessima & lætalia signa concurrant; si nulla manifesta eiusmodi læsionum causa adsit, si omnia consentiant, si cruda omnia sint, si delirij species aliqua, aut metus, vigiliæ, capitis grauitas, & tandem si virium adest imbecillitas, signum est læsionem à morbi magnitudine esse; multò maius signum erit, si non in vno tantùm, sed in pluribus sensibus læsio percipiatur. Itaque.

§. II.

A læsione visus.

In acutis morbis non videre, vel obscuros ac caliginosos oculos habere, est malum signum. Hipp.4. *Aphor.*49. *In febre*, inquit, *non intermittente si oculus, aut nasus peruertatur, & æger non videat neque audiat, iam debili existente corpore, mors in propinquo est.* Quæ eadem.1. *Coacar. sect.*1. *text.*10. & aliis locis repetit. Splendores oculis obuersantes, videre muscas volantes, sunt etiam signum perniciosum: *malum est quoque*, inquit Hipp.1.*Prognost.*13. *si ægri non ferant lumen.* Hæc autem signa sunt mala, nisi sint critica; possunt autem aliquando esse critica, sicut & quæuis alia pessima symptomata. Hoc testantur Galen. & Hipp. variis locis: *Quibus surditas*, inquit Hipp.1.*Coacar.sect.*2.*text.*7.*cum grauitate capitis & hypochondrij tensione, & ad oculos splendore, profluuium sanguinis significatur.* Et 3.*de Crisibus sect.*1.*text.*18. hæmorrhagiæ criticæ futuræ signa ponit Galen. *si motus fulgoris oculis appareat cum visus obscuritate*, quæ eadem citat 3. *Prognost. text.*35. Non solùm per hæmorrhagiam, sed & per vomitum futuram crisim indicant tales affectiones. Sic Hippoc. 3. *Prognost.*30. *In febre*, inquit, *non extiosâ tenebricosum aliquod oculis obuersari, vomitum biliosum indicat.* Et 3. *de Crisibus cap. vlt. Vertigines*, inquit, *obortæ cum agitatione labris inferioris, & multâ saliuâ, orisque ventriculi morsu & capitis dolore vomitum futurum indicant.* Tum autem hæc tenebricositas & caligo oculorum hæmorrhagiam significat, quando simul adest oculorum & faciei rubedo, & splendores oculis obuersantes, capitis grauitas, morbus sanguineus, ætas iuuenilis: tum autem potiùs indicat vomitum futurum, cùm adest ventriculi dolor, nausea, labri tremor, febris biliosa, & pro splendoribus oculorum, oculorum vertigo: tum autem maximè hæ visus læsiones critica signa præbent, quando cum aliis signis criticis apparent, in die decretorio, præuiis signis concoctionis, & facultate robustâ; nam si in morbi principio, vel in incremento apparent, vel in statu sine signis coctionis, facultate existente debili, tum non pro signis criticis ac bonis, sed pro pernitiosis & lætalibus debent haberi. Extra morbos acutos læsæ visiones suas causas & sua sensoria affecta esse indicant; indicant autẽ vel spirituum inopiã, vel crassitiem, vel aliam qualitatem malam, vel tunicarum aut humorum ac maximè crystallini obscuritatem, vel opticorum neruorum obstructionem. Pessima læsio visus est, quæ contingit sine vllo externo oculi vitio; nam hæc contingit vitio interno ac profundo, quo collyria ac remedia externa non possunt pertingere; vel contingit ex nerui optici obstructione, quæ difficilis est curationis. Res geminas videre humoris crystallini à suâ sede remotionem notat. Muscas ante oculos videre volantes, delirium indicat, vel suffusionem & cataractam minatur. Flaua omnia videri,

icterum

icterum indicat. Videri omnia in orbem versa, vertiginem animalium spirituum in cerebro circumactionem, vapores feruidos biliosos in eo circumagitantes, & cerebri debilitatem indicat. Quid istæ visionum differentiæ indicent, nempe videre meliùs propinqua, vel videre meliùs remota, vel meliùs videre de die, vel meliùs videre de nocte, vel videre res maiores vel minores quàm sunt; suo loco est videndum, vbi scilicet de causis eiusmodi symptomatum disputatur, quæ referre huius loci non est.

§. III.

Ab Auditione læsâ.

Mala est surditas in morbis acutis: sic Hipp. 4. *Aphor.* 49. vt iam audiuimus, *lætale*, inquit, *si in febribus acutis æger aut non videat, aut non audiat debili existente corpore.* Additur (*debili existente corpore*) quia tum est iudicium fieri ab emortuâ facultate: nam si facultas non esset debilis, & non adessent symptomata mala, suspicio esset, quòd possint à vitio aliquo auri proprio contingere, quod non esset lætale: pessima quoque surditas si cum aliis signis lætalibus coniungatur: sic 1. *Coacar. sect.* 2. *text.* 10. *valde surdi, tremuli, linguâ resoluti, torpidi, malum.* Et paulò post addit: *Surdastri, trementes manibus, dolentes ceruice, crassa mingentes, nigra vomentes, lætaliter habent.* Sic varia exempla sunt apud Hipp. *in Epid.* mortuorum, qui inter pessima signa surditatem quoque habuerunt, vt 3. *Epid.* 3. in philistâ & aliis. Surditas & aliæ capitis affectiones superuenientes acutis ac malignis morbis, sunt etiam aliquando signa imminentis delirij; indicant enim cerebrum ob malignitatem mali in consensum trahi: Sic 1. *Pror.* 10. inquit Hipp. *qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate citò vehementer insaniunt*; nam si vomitus sint æruginosi, signum est, bilem pessimam abundare, & si superueniant vigiliæ & surditas, signum est, quòd illa bilis superiora petat, & consequenter quòd delirium sit secuturum, & *eod. lib. text.* 32. habetur, *quòd surditas & vrinæ absque residentiâ prærubra & sublime petentes mentis oberrationem portendant.* Et Hipp. *in Coac. prænot. in acutis febribus aures obsurdescere,* dicit *esse furiosum.* Porrò sicut cœcitas, ita aliquando surditas est signum criticum, & tunc etiam non est malum: sic 3. *Proret. text.* 55. habetur, quòd hypochondrij sensio cum capitis grauitate & surditate, quæ consequenter fatigant, sanguinis profusionem denuntiant: sic 5. *Aphor.* 6. *quibus per febres aures obsurduerunt, iis sanguis è naribus profluens, aut perturbata aluus soluit morbum.* Aliquando surditas parotidas post aures futuras indicat: Sic 3. *Proret.* 67. *surdis*, inquit, *mansuetæ parotides fiunt.* Tùm autem surditas critica erit habenda, quando in statu cum aliis signis criticis, cum preuiis signis coctionis, ac robustis viribus apparet; quòd si in principio & incremento cum debili-

bus viribus,& sine signis concoctionis appareat,est malum signum.Quòd si etiam post crisim eiusmodi symptomata, vt hebetudo oculorum, surditas, & alia mala signa appareant, præcipuè cum nulla in crisi facta fuerit euacuatio, pessimum signum sunt, nam vt est 3. *Proret.* 3. *indicatoria non iudicantia sunt lætalia.* Non solùm surditas est mala, sed & aurium tinnitus. Circa quod notand. quod ægri aliquando conquerantur, se multa audire, magnum strepitum, campanas, homines colloquentes; sed hoc fit ex delirio; nam imaginantur se audire & nihil audiunt, & de eo hîc non agimus. Aliquando ægri mente constantes asserunt se in auribus tinnitum habere; talis autem sonitus in ardentibus febribus est etiam pernitiosus: Sic Hipp. *Coac.sect.2.text.6. bombus & sonitus aurium in acutis lætalis*; est autem malum signum,quia indicat biliosum humorẽ in caput ferri,& se in anfractus aurium insinuare,aut cerebri sanguinem inflammari, vnde feruidi vapores aëri implantato commiscentur. Malus est etiam aurium tinnitus, quia aliquando futurum delirium significat; nam vt ait Galen. ab eadem causâ fit delirium & sonitus aurium, nempe à feruidis fumis sursum eleuatis; etenim *secundo Proret. text*.1. dicit,*quòd humor ad caput ascendens facit tum desipientiam tum aurium sonitum*: sic 1. *Proret*.18. habetur; *quod si aurium sonitus euenit cum caligine, euenerítque in naribus grauitas, mente ex melancholiâ aberrant, nisi*, vt inquit Hipp.*sanguis fluxerit.*Ex hoc verò quòd addit,(nisi sanguis fluxerit,) patet,quòd sonitus aurium etiam aliquando sit signum criticum,quòd itidẽ confirmat Hipp.1.*Coacar.sect.2.tex.7*.vbi dicit,*aurium sonitum tum delirij, tum è naribus fluxuri indicium esse.* Extra morbos acutos tinnitus aurium est solummodò signum suæ causæ, nempe obstructionis in aure à pituitâ, flatibus, aut aliquo alio obstruente. Insuper indicat cerebri frigidam intemperiem, pituitæ & flatuum in eo abundantiam. Si solùm in aëre hoc vitium percipiatur, solius affectus auris indicium est; si verò iungatur cum aliis affecti cerebri ac aliorum sensuum symptomatibus, vt visus obscuritate, capitis dolore, grauitate, olfactu diminuto, somnolentiâ, &c. indicium est affecti capitis vel afficiendi, & tinnitum non proprio auris vitio, sed per consensum cerebri vel aliarum partium fieri: sic aliquando graues cerebri morbos indicat, vt testatur Hippoc.1. *Coac. sect*.1.his verbis.*Quibus capitis dolor, sonitus aurium sine febre, tenebricosa vertigo, vocis tarditas, manicum torpor, hos vel apoplecticos,vel epilepticos, vel obliniosos fore expectandum.* Tinnitus diuturnus difficilis est curationis, & surditatem præsagit. Tinnitus fiunt etiam aliquando in conualescentibus, tum etiam à crapulâ, repletione, ventriculi cruditatibus, capitis ictum, &c. fit etiam tinnitus à venenatis medicamentis; vt si quis in morbo gallico hydrargyo inungatur, frequenter tinnitu laborat; sic etiam qui sedent aure obuersâ ostiis,præcipuè austro spirante:sic qui frequenter aquis innatant, sæpe tinnitu laborant;quare etiam aliquando has causas potest indicare.

§. IV.

§. IV.

A læso olfactu.

Læsus olfactus in acutis est etiam malum signum, eo modo, quo de læsâ visione & auditione, dictum est: quia sc. cerebrum in consensum trahi indicat, vel delirium imminere. Extra morbos acutos olfactus læsus indicat suam causam, nempe vel nasi compressionem, vel internam obstructionem, vel catarrhos, vel cerebri humidam ac frigidam intemperiem. Contingit aliquando ægrotantibus, vt in corpore proprio sentiant magnum fœtorem, quòd omnia quæ exhibentur illis videantur fœtere, etsi assidentes nullum tamen eiusmodi fœtorem percipiant. Hoc autem contingit ab humoribus aliquibus circa os ethmoides putrescentibus, ex quibus fœtor aliquis ad organum olfactus emanans, organum ipsum imbutũ & omnia externa ipso fœtore affecta esse iudicat; eodem modo, quo oculus omnium ictericorum iudicat omnia esse flaua, quando ipse flauedine est affectus. Verùm signa à corporis ac excrementorum fœtoribus desumpta, ad hunc locum non spectant, sed ad illos fontes, qui à corporis qualitatibus mutatis desumuntur.

§. V.

A læso gustu.

Ordinarium est in morbis acutis & febribus, vt gustus lædatur, & vt ægri ordinarium saporem cibi ac potus non percipiant; & quæ eis aliàs grati saporis solent esse, tum amari saporis eadem esse videantur, quia lingua sordibus à vaporibus ex humorum in stomacho & venis putrescentium abundantiâ factis inficitur, quæ quo vaporum illorum gustu inficitur, eodem & omnes res præditas esse iudicat. Iudicat autem plerumque res amaras, interdum salsas, interdum acidas, &c. provt humores sunt, qui morbum faciunt; adeoque ex illâ specie saporis, quæ sic percipitur, aliquâ ratione diuersitas causæ morbificæ dignosci potest: nam si amara omnia videantur, bilem; si acida melancholiam; si insipida pituitam; si salsa, pituitam salsam indicat: Catarrhus quoque gustum lædit, qui si frigidus est, omnia insipida videntur; si verò calidus, tenuis, salsus, salita omnia.

§. VI.

A læso tactu.

Ad symptomata læsi tactus referuntur dolores, stupor, pruritus, insensibilitas. Verùm cùm dolor possit etiam referri ad symptomata in qua-

litate tangibili, nos de signis à dolore agemus infra, vbi de signis à qualitatibus corporis; nam cùm signa à dolore magnam tractationem requirant, hanc seriem signorum ab actionibus læsis desumptam plurimùm interturbaret; itaque quod attinet ad stuporem.

Stupores in morbis acutis, non possunt esse boni, nisi sint critici; possunt autem aliquando esse critici, naturâ causam morbificam ad partes externas ac neruosum genus propellente. Tum autem stuporem criticum esse iudicare poterimus, si oborto stupore morbus minuatur, ac æger meliùs habeat: aliàs in morbis acutis stupores sunt periculosi, nisi fortè fiant ab aliquo proprio aut peculiari vitio, aut à causâ manifestâ, tunc nihil mali indicant, nisi proprium ipsius partis vitium: si à causâ manifestâ, vt si æger in brachium incubuerit, aut brachium fortiter habuerit ligatum, aut crure distorto dormiens iacuerit, nihil tunc indicat mali. Alioqui si stupor ratione ipsius morbi acuti superueniat, vel indicat emorientem facultatem, quod pessimum & lætale; & hoc indicabit, si pars quæ stupida est, simul etiam sit frigida & liuida, & summa corporis adsit debilitas; vel indicat causam morbificam ad partem nobilem, nempe cerebrum, transmitti, quod est periculosum, & tum potest indicare vel apoplexiam, vel epilepsiam, vel catalepsim, vel aliquid simile futurum. Extra morbos acutos stupor vel assumpta vel foris adhibita narcocia indicat, vel obstructionem in neruis ad partem stupidam currentibus, vel luxationem & percussionem, vel cerebri vitium, ac frigidam humidamque intemperiem eius. Si stupor est generalis totius lateris, vel partium superiorum, indicium est cerebri affecti: si est tantùm vnius partis, aut partium inferiorum signum est vitij in neruo illo, qui in illam partem fertur. Hippoc. 7. *Coac. sect. 2. text. 1. Torpores*, inquit, *& sensu priuationes præter consuetudinem ortæ futuras apoplexias denuntiant.* Certè stupores, vel apoplexiam, vel paralysim, vel spasmum, vel grauem aliquam potentiæ motiuæ læsionem indicant, & plerumque eas præcedunt. Stupores partium infernarum non sunt ita periculosi, sicut supernarum, ac partium quæ sunt circa caput; ratio est, quia harum partium nerui oriuntur ex spinali medulla, illarum autem ex capite. Vitia autem spinalis medullæ minùs sunt periculosa vitiis capitis. Stupor alterius cruris est vnum ex signis calculi renum; contingit autem ille stupor propter neruorum cruris à calculo compressionem illo loco, vbi ex medulla spinali oriuntur.

Eiusdem generis cum stupore signum est insensibilitas; sed longè maius vel gangrænæ & emortuæ facultatis vel apoplexiæ vel paralysis. Insensibilitas in partibus scabie ac vlceribus laborantibus est signum lepræ; si enim leprosi acu in partibus vlceratis punguntur, non sentiunt. Solet etiam poni inter signa stigmatum diabolicorum; nam qui stigmata diabolica habent, etiamsi intrò pungantur non sentiunt. Non sentire est etiam signum delirij: *qui aliquâ parte dolentes dolorem non sentiunt*, inquit, Hipp. *iis mens ægrotat.* Dolorem non sentire in magnis affectibus, signum est

affectus

affectus existentis in pulmone, eò quòd pulmo insensibilis sit, ac neruis careat.

A pruritu; pruritus autem indicat humores tenues ac salsos sub cute contentos, eosdémque quiescentes: tenues quidem, quia si essent crassi, scabiem facerent: quiescentes, quia si mouerentur, allidendo ad partes sensibiles facerent rigorem vel horrorem; quando itaque pruritus comitatur morbos, magnam tenuis & salsi humoris in corpore abundantiam esse ostendit. Si postmodùm in morbis pruritus sentiatur, qui priùs non fuerit, signum est crudos & crassos humores calore attenuatos esse, & salsedinem contraxisse. Insuper etiam indicat robur facultatis expultricis, quæ humores ad cutim & externas partes protrudit: sed cùm pruritus ad dolorem etiam referatur, de eo latiùs, vbi de signis à dolore agemus.

CAP. VI.

A Motu voluntario.

§. I.

VAria sunt symptomata motus voluntarij, à quibus signa desumi possunt; motus diminutio, abolitio, lassitudo, tremor, conuulsio, palpitatio, gesticulatio, pandiculatio, inquietudo, certus decubitus, modus, rigor respiratio, &c.

A torpore seu motus diminutione ferè eadem, quæ à stupore signa desumuntur; sunt enim plerumque simul, & à quo vnum, ab eodem & alterum causatur. Contingit torpor & motus inopia ac paralysis ab obstructione cerebri, spinalis medullæ, à compressione neruorum, vt luxatione ossis, vel tumoribus comprimentibus, à nerui induratione, vulneratione, refrigeratione, spirituum qui in neruis sunt malitiâ & prauitate emortuâ facultate, spirituum à neruis reuocatione; quare omnes has caussas indicat. In apoplexiâ, paralysi, epilepsiâ, deliquiis animi, vteri suffocatione motus extinguitur. Paralysis etiam frequenter sequitur dolorem colicum, materiâ sc. ab intestinis ad venas, à venis in neruos transmissâ. In capitis vulneribus paralysim superuenire est malum; indicat enim cranium fractum, vel menynges vulneratas, vel cerebrum compressum, vel concussum. In casu ab alto etiam paralysis est mala; quia indicat spinalem medullam grauiter affectam. Paralysim apoplexiæ superuenire est bonum signum; quia est indiciū humores in neruos ac medullā è cerebro expelli. Paralysis in acutis febribus semper est perniciosa, nisi sit critica; signum enim est humorem ad cerebrum conuerti, vel frigidam intemperiem cerebri magno ardori superuenire, quod est malum. Cōtingit autem

aliquando criticam esse, naturâ humores morbificos è venis ad neruos ac spinalem medullam expellente; sed hoc est rarò: difficilis est humorum à venis in neruos metastasis, & talis crisis ac transmissio humorum est valde imperfecta; quia fit non per apertos, sed saltem per cœcos ductus, & transudatione per partium substantiam.

§. II.

A tremore.

Tremor semper neruorum ac musculorum indicat debilitatem. Contingit autem à manifestâ causâ, vt à gestatione grauium ponderum, aut nimio exercitio; ab animi passionibus, vt irâ, timore, ebrietate. Aliàs contingit vel à paucitate spirituum animalium, debilitate cerebri, ac potentiæ motiuæ, à grauibus morbis prægressis, à quibus membra sunt debilitata; ab obstructione in neruis, à nimiâ refrigeratione, humectatione, & aliquando ab exiccatione, & alimenti neruorum ac musculorum consumptione, ex quâ ipsi debilitantur: sic post famem, vigilias immoderatas, venerem, &c. sequitur tremor. Tremor in acutis febribus est periculosus, nisi fiat à manifestâ causâ; etenim vel significat superabundantiam ac copiam humorum musculos ac neruos grauantium, vel humorum ad cerebrum motus, vel summum ardorem neruos exiccantem; in principiis morborum humorum abundantiam, in statu siccitatem magnam indicat. De tremore loquitur Hipp. 3. *Epid. sect.* 1. *Pythion*, inquit, *primâ die cœpit manu tremere, febris acuta delirium, secundâ & tertiâ die omnia exacerbata, septimâ os distractum, octauâ omnia exacerbata, semper*, inquit, *tremor perseuerabat*; *in summâ, fuit in magno periculo, & tremor fuit vnum inter maxima symptomata.* Eodem modo in Cherione 3. *Epid. sect.* 2. ægroto, & in vxore Emmyris 4. *Epid.* tremor pessimi præsagij fuit. Et *in Coacis: In pernitiosis*, inquit, *iam praui tremores & vomitus æruginosos & postea caput dolentes. Surdastri, manibus tremuli, nigra vomentes, ac mingentes pernitiosè habent.* Et vbique illo libro tremor inter pernitiosa signa habetur. Porrò in phreniticis tremor est semper pernitiosus; quia conuulsionem præsagit & mortem, eo quòd indicet summam cerebri & neruorum siccitatem, & Hipp. *in Proret.* & Galen. *in comm.* idem asserunt; nam si apparet in statu potest aliquando esse criticus, naturâ sc. expellente humorem morbificum ad neruos ac spinalem medullam: nihilominus in phreniticis semper est pernitiosus, & si oritur antequam adsit delirium, præsagit ipsum; si oritur post, conuulsionem ac mortem minatur. *Phrenitica in vehementer trementia, finiuntur*, inquit, Hippoc. *in præsag.* & 1. *Proret. tremulæ, obscuræ, blandæque desipientiæ sunt valde phreniticæ*; rationem dat Galen. *in comment.* quia tremor valde affectum cerebrum, & tum ipsum tum neruos valde exsiccatos à calore esse ostendit, & ita pessimi semper sunt tremores, qui in principio

ac incremento apparent; nam in ſtatu poſſunt aliquando eſſe critici, & ſic boni, naturâ humores ad neruorum genus expellente, præcipuè verò poſt ſigna concoctionis, circa diem criticum, cùm aliis ſignis criticis. Talis fuit tremor in adoleſcente peregrino, qui ſextâ die fuit indicatus, teſte Hipp. 4. *Epid.* quem febris die ſeptimâ cum tremore dimiſit. Sic ſupra habuimus, quòd labíj inferioris tremor aliquando ſit ſignum criſeos per vomitum futuræ. Extra morbos acutos tremor nihil mali ſignificat præter ſe ipſum, ſi durat, prænunciat frequenter paralyſim, aliquando apoplexiam. In ſenibus difficilis eſt curationis.

§. III.

A Conuulſione.

Conuulſio grauiſſimum eſt malum. Dignoſcitur autem pars affecta, tum cauſa morbi, tum futurus morbi euentus. Pars affecta dignoſcitur; nam quando conuulſio eſt totius corporis & partes capitis occupat, vt oculos, frontis cutem, mandibulas, linguæ radicem, ſignum eſt cerebrum eſſe affectum: ſeu communem illam radicem; vnde partes capiti proximæ & totum corpus neruos ſuos tanquam ramos acquirunt: ſi infra caput omnes partes conuulſione tentantur, indicium eſt vitium eſſe in ſpinali medullâ; ſi vna pars ſola conuellatur, indicium eſt ibi vitium eſſe, vnde neruus proximè oritur, qui in illam partem conuulſam diſſeminatur. Dignoſcitur etiam ex conuulſione cauſa; nam quot ſunt cauſæ quæ conuulſionem cauſare poſſunt, tot cauſas conuulſio poteſt indicare: cauſæ autem proximæ conuulſionis ſunt tum repletio tum inanitio & ſiccitas, tùm etiam partium refrigeratio, inſuper venenata qualitas, ſeu ab humoribus in corpore corruptis, ſeu à veneno aſſumpto, ſeu ictu ac morſu inflicto. Cauſæ mediatæ ſunt diuerſæ; nam aliquando fit conuulſio in ardentibus febribus, aliquando à vulnere, aliquando à punctura nerui, aliquando ab elleboro aut purgatione vehementi ſumptâ. Aliquando à nimiâ ſanguinis euacuatione, fit aliquando à maximâ ebrietate & vaporibus vini, aliquando à flatibus vel pituitâ neruis impactâ, fit etiam aliquando à vermibus, aliquando à venenatis vaporibus ab vtero aſcendentibus, aliquando à venenis aſſumptis, & inflictu ſcorpionis, &c. Contingit etiam aliquando ab ebrietate, vt patet ex Hipp. 5. *Aphor.* 5. *Si ebrius quiſpiam repentè obmutuerit, conuulſus moritur.* Has itaque omnes cauſas conuulſio poteſt indicare; quam illarum indicet, oportet ex coniunctis ac propriis ſignis colligere. Cognoſcitur etiam ex conuulſione futuri morbi euentus. Omnis conuulſio generalis, (quales ſunt illæ tres ſpecies emproſthotonos, opiſtotonos, tetanos) eſt pernicioſa; periculoſior tetanos, nam, vt inquit Hippoc. 4. *Aphor.* 6. *intra* 4. *dies interimit.* Conuulſio omnis ex inatione, ſi nimirum ſit vniuerſalis, eſt periculoſa, præſertim ſi eſt ex ſiccitate; nam cum illâ ſiccitate totius,

ex quâ oritur conuulſio, non poteſt vita ſtare. Conuulſio ex magnis euacuationibus etiam eſt lætalis 5. *Aphor.* 56. ſic inquit Hippocrates: *ſi muliebri profluuio conuulſio aut animi defectus ſuperuenerit, malum.* 5. *Aph.* 3. & 7. *Aphor.* 9. *à copioſo ſanguinis fluxu conuulſio aut ſingultus, malum.* Et 5. *Aph.* 4. *à purgatione immodicâ conuulſio aut ſingultus, malus*; & *conuulſio ab elleboro lætalis.* Et *Aphor.* 25. *ſect.* 7. *à medicamenti potu conuulſio mortiferum.* Eſt autem conuulſio ex elleboro mala duplici de causâ, & quatenus helleborus ſuâ vehementiâ poteſt facere ſuperpurgationem, & quat. eſt medicamentum venenatum, etenim quæ à venenatis medicamentis conuulſio fit eſt periculoſa: Sic Hipp. 5. *Epid. text.* 1. ſcribit de quâdam puellâ 25. annorum, quæ, vt fœtum perderet, venenatum medicamentum ſumens, in conuulſionem incidit & mortua eſt. Conuulſio ex vulnere etiam eſt lætalis, teſte Hipp. 5. *Aphor.* 65. Exempla ſunt apud ipſum *in Epid.* in Scamandro, in filio Herpagi & Tichone; in illâ pulchrâ Nerei virgine, & aliis, qui vulnerati, poſteà conuulſi obierunt. A magnis doloribus etiam conuulſio eſt peſſima: Sic Hipp. 7. *Aphor.* 10. *ab ileo,* inquit, *vomitus, ſingultus, deſipientia, & conuulſio malum.* 7. *Aph.* 18. *propter vigiliam conuulſio aut deſipientia, malum.* Conuulſiones in febribus etiam ſunt lætales. Hinc Galen. 12. *method. cap.* 8. de iis ſic ſcribit: *conuulſio*, inquit, *talis, ſi modò curabitur, humectationem expetit*; *ceterùm,* inquit, *curatu difficilis vel omninò impoſſibilis eſt, ſi febris occaſione eſt contracta, plerúmque ſuccedit exitiali phrenitidi, & taliter conuulſum neminem ſanatum,* inquit, *aut ipſe vidi, aut alium narrantem audiui.* Hippoc. 7. *Aphor.* 13. *propter ardores vehementes conuulſio aut tetanus, malum.* Et *ſect.* 2. *Aphor.* 26. *melius eſt,* inquit, *conuulſioni febrem ſuperuenire, quàm contrà*; quia febris ſuperueniens conuulſioni, eam ſoluit, ſi nimirum conuulſio ſit à flatu ac repletione frigidi humoris, & ipſa febris ſit mediocris. At conuulſio quæ fit à febre, fit propter ſummam exiccationem; & talis eſt ferè incurabilis. Et 4. *Aphor.* 66. *in febribus acutis conuulſiones & circa viſcera vehementes dolores malum portendunt.* Et 4. *Aphor.* 49. *in febre non intermittente ſi labrum vel palpebra, vel ſupercilium, vel oculus, vel auris peruertatur, &c. iam debili exiſtente corpore, mors in propinquo eſt.* Ita quoque Galen. *comm. in Aphor.* 35. & 66. *lib.* 4. dicit *conuulſiones, quæ acutis febribus ſuperueniunt, plerúmque eſſe lætales; propterea quòd contingant à ſummo febris ardore, & neruorum exiccatione.* Tales conuulſiones in febribus ſunt lætales in adultis, ſed in pueris non ita; quia in iis non ita magnus eſt receſſus à naturali ſtatu; pueri enim plerumque multis cruditatibus laborant, & neruoſum genus habent valde infirmum. Hoc dicit Galen. 1. *Epid. comm.* 2. *text.* 23. his verbis: *Pueri,* inquit, *propter neruoſi generis debilitatem conuulſionibus ſunt opportuni, & de paruis occaſionibus hoc eis malum accidit, & minùs eſt periculoſum.* Hoc dicit quoque Hippoc. 2. *Epidem. Multos*, inquit, *conuulſiones maximè, pueros ab initio tentauerunt, febricitabant & febribus conuulſiones ſuccedebant; erant hæc pleriſque diuturniora & innocua.* Et

in coacis; conuulsio, inquit, *in febribus lætales, minimè verò in pueris.*

Notand. porrò, quòd conuulsiones in principio febrium non sint ita lætales, sicut in statu; sunt equidem malæ, sed multò minùs; ratio est, quia in principiis non contingunt à maximâ exiccatione, quia tum illa summa exiccatio non potest adhuc esse facta, quia tum primò ardor incipit; sed fiunt à copiâ humorum: talis autem humorum copia non est ita mala, sicut extremus ardor & exiccatio; hæc enim est lætalis & incurabilis, illa verò potest tum arte, tum criticâ naturæ expulsione euacuari & falli: interim tamen adhuc est mala; quia dum indicat abundantiam humorum, indicat saltem magnitudinem morbi futuram: & sic varia sunt exempla apud Hippoc. *in Epid.* Picionis qui apud Telluris ædem habitabat: Chelionis qui apud Demetum. Vxoris Heracriti & morosæ mulieris, quam primâ die conuulsio corripuit: qui omnes nihilominus euaserunt.

Not. 2. quòd conuulsiones in febribus aliquando fiant ab aliis causis quàm à summâ exiccatione; & tum tales conuulsiones non sunt ita perniciosæ; contingit enim in pueris aliquando à vermibus; in aliis ab humore acri, mordaci, aut æruginosâ bile orificium stomachi obsidente, à quibus venenati vapores in cerebrum feruntur conuulsionem causantes, vel quia cerebrum illis partibus ab acris illis humoribus commorsis consentit, vnde conuulsio; & tales conuulsiones, quia non indicant exiccationem sicut aliæ, non sunt ita lætales, sed sæpe de facillimo cessant; sæpe enim aut demisso semine, aut bile per vomitum reiectâ cessant: sic in filio Herophili apud Hipp. 5. *Epid.* fuit conuulsio oculorum quæ vomitu atræ bilis per pennam ori immissam cessauit: sic Gal. *comm. in Aphor.* 5. *sect.* 1. dicit, de quodam adolescente, qui frequenter vniuersali conuulsione laborabat ex æruginosâ bile in orificio stomachi contentâ, quâ per vomitum excretâ, statim liberabatur. Signa autem ex quibus cognosci potest, an conuulsio sit ab aliquâ tali causâ, an à summâ exiccatione, varia sunt; si enim febris est in statu, si est maxima & cum summo ardore, si adest virium debilitas, immensa sitis, delirium, vigiliæ, linguæ ariditas, &c. indicium est, quòd tunc conuulsio fiat à siccitate, & quòd sit lætalis; sin hæc non adsint, & adsint signa affectus stomachi, aut vteri, aut vermium in intestinis, aut præcessit aliqua causa manifesta, ex quâ potuerit conuulsio esse orta, signum est conuulsionem esse ab aliâ causâ, & proinde non adeò lætalem. Signum pessimæ conuulsionis est, si sit orta ex præuio tremore; nam si tremor conuertitur in conuulsionem, signum est, quòd conuulsio sit à siccitate & maximâ febre.

Not. 3. quòd conuulsio etiam aliquando possit esse critica, & vel signum futuræ criseos, sicut sunt multa alia symptomata pessima signa, rigor, tremor, delirium, &c. propter agitationem & motum humorum neruosas partes offendentium, vel adsit crisis ipsa naturâ causam morbificam ad neruos expellente: talis criticæ conuulsionis exempla sunt apud

Hipp. 2. *Epid.* in illo, qui in Dealcis horto habitabat; & alij, qui cum illâ euaserunt & liberati sunt. Porrò sicut conuulsio est pessima, quæ acutas febres sequitur, ita longè pessima est & omninò lætalis, quæ phrenitidem comitatur; nam talis contingit propter summam cerebri exiccationem. Vnde Galen. 12. *method. cap.* 8. dicit, quòd exitiali phrenitidi superueniat conuulsio: & Hipp. 5. *Epid. comm.* 2. *text.* 53. *phreniticis*, inquit, *conuulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his*, inquit, *quidam subitò moriuntur.* Proinde varia apud Hipp. 3. & 5. *Epid.* phreniticorum sunt exempla, quibus conuulsio superuenerit, vt vxoris Philini, mulieris Cysici, & 5. *Epid.* Coronidis seruæ, &c. qui omnes obierunt.

§. IV.

A rigore & horrore.

Maxima in morbis signa desumuntur à rigore, tum partis affectæ, tum causarum, tum morbi, tum futuri eorum euentus. Contingit autem rigor, quando materia acris, mordax, ac biliosa ad partes neruosas ac sensibiles in habitu corporis existentes, vel contra membranas sensiles viscerum fertur, & allidit, easque pungit, mordicat & offendit; propter quem morsum spiritus & calor natiuus per modum fugæ primùm ad interiora se recipiunt, post verò iterū foras erumpunt; & sic alternatim; in quo motu caloris, percipitur frigus, & musculi coërcentur & vibrantur, ad expellendum id, quod eis nociuum est, tamdiu donec calor totaliter foras prorumpat, & causa morbifica expellatur; ex quo patet, quòd rigor fit, cùm aliquid sensibilibus partibus est molestum, quod natura, mediante motu caloris natiui & mediante concussione musculorum, qui sunt in habitu, conatur expellere. Rigor omnis ferè contingit in febribus, aliquando tamen etiam contingit sine febre, vt in inflammatione viscerum, quæ ad suppurationem perueniunt; cum sc. acrimonia puris membranas viscerum pungit & vellicat, in quorum consensum trahitur neruosum genus ac musculi, qui in habitu sunt. Fit autem rigor & in febribus intermittentibus & in continuis, maximè autem & semper in intermittentibus: in intermittentibus fit in singulis accessionibus, quando morbifica causa in habitum corporis expellitur, quæ ad partes sensiles allidit. Itaque in quotidianis rigor continuè fit, in tertianis alternis diebus, in quartanis quarto quoque die: in continuis fit etiam aliquando rigor, sed non semper, & quando fit, tunc non fit ordinatè, sic vt per certa interualla, velut in intermittentibus, recurrat, quapropter cùm rigor ordinariè & semper fiat in intermittentibus, in continuis verò non, sed tantùm aliquando, ideò rigor in febribus est signum intermittentiæ. Vnde Hipp. 4. *Aphor.* 63. *quibus*, inquit, *quotidie rigores fiunt, quotidie etiam febres soluuntur.* Itaque febrem inuadere cum rigore, horrore, aut refrigeratione, est signum, quòd sit intermittens, non autem continua; nam

nam continuæ non habent rigorem: sic Galen. *Primò de arte curandi ad Glauconem capite* 8. proponens signa continuarum febrium dicit inter cætera esse quòd non habeant rigorem, horrorem aut frigus. Quod idem Auicenna 4. *fen. tract.* 2. *cap.* 2. asserit. Verùm tamen hoc signum non est absolutè certum; nam aliquando rigores etiam apparent in febribus continuis, vt dictum est, & post rigorem in iis non sequitur semper intermissio, sicut in intermittentibus. Et in intermittentibus rigor est bonus, quia ostendit materiam expelli ad habitum, vnde mox sequitur infebricitatio. At in continuis rigor non semper est bonus, sed plerumque malus. In continuis etiam aliquando apparere rigorem patet ex Hipp. 4. *Aphor.* 46. vbi ait; *Si rigor incidat non deficiente febre, ægro iam debili, lætale.* Et *in Coac. pronot.* dicit, *in febribus acutis continuos rigores esse prauos.* Et 4. *Aphor.* 58. *si in febre continuâ rigor superueniat, solutio*, inquit. Ex quibus locis patet in febribus continuis etiam apparere rigorem. Verùm hoc non est ordinarium, & est differentia; nam in intermittentibus sunt rigores magni & manifesti, & ordinatè per certos periodos recurrentes & cum eis fit manifesta exacerbatio. Verùm in continuis hæc non fiunt. Fiunt autem tales rigores in acutis ac continuis febribus ob varias caussas; vel quia cum febre adest inflammatio viscerum internorum; nam quando calidi & acres humores incipiunt in membranosas viscerum partes fluere, vel quando illa inflammatio in pus incipit conuerti, tunc ab acrimoniâ humorum ac puris sensibiles viscerum partes punguntur, & sic fit rigor. Vel fiunt rigores ab acribus & mordacibus fumis ex putrescentibus humoribus ad habitum eleuatis, qui propter cutis externam obstructionem per carnosas ac sensiles eius partes oberrant, & faciunt rigorem; vel contingunt naturâ humores necdum coctos sed crudos ad habitum corporis symptomaticè expellente: vel contingunt circa tempus status & sub tempus criseos, naturâ sc. humores morbificos iam coctos ad externa expellente. Aliqui ex istis rigoribus sunt boni, aliqui mali; ad quod distinguendum oportet considerare, à quâ istarum caussarum seu quo istorum modorum rigores fiant, & quo tempore, an in principio febris, an in medio, an in statu; & quales rigores sint, & quid post eos sequatur. Rigores in principiis continuarum febrium non sunt boni; vel enim indicant viscerum inflammationem cum febre coniungi; vel ostendunt febris malignitatem; indicant enim humores esse acres & mordaces ac biliosos, & illos turgere, ac hinc inde in corpus ac in habitum ferri; vel naturam ab eis irritatam eos symptomaticè ad habitum expellere, quod est malum; nam talis expulsio non est critica aut salutaris, sed mala & symptomatica; quia fit in principio & non in statu, & est humoris adhoc crudi & non cocti, & est insufficiens, ac talis quâ morbus non soluitur. Hæc confirmat Galen. *comm.* 2. *in secundum Epid. text.* 75. vbi dicit, quòd rigor in principio vel significet febrem ex inflammatione viscerum, vel insignem malignitatem. Tales rigores ex viscerum inflammationibus contingere patet 2. & 3. *Coacar.* & in *lib.*

Proret. vbi proponit frequenter rigores cum obliuione ac ignorantiâ,vel rigores cum face flammeâ, vel rigores cum dolore vesicæ,qui sunt dolores ex viscerum sc. cerebri, vesicæ, pulmonis, & iecoris inflammatione contingentes, sunt omnes periculosi: sic Galen. 6. *de loc. affect. c.*4. ostendit, ex suppuratione renum, vesicæ, hepatis eiusmodi rigores excitari. Dignoscuntur autem inflammationes ex rigore; quia si rigor apparet in principio febris,& est diuturnus septem aut octo horarum,& non est ita magnus, & alicuius partis affectæ signa adsunt, (quod ex dolore percipitur, & ex actionibus alicuius partis læsæ,& excrementis eius mutatis, & propriis illius partis signis,) certum est illius partis inflammationem adesse: vt si, verbi gratiâ, rigor apparet in principio cum acuta febre, cum difficultate respirandi, cum rubedine genarum, &c. signum est peripneumoniæ: si cum dolore capitis, oculis rubris & flammeis, delirio, &c. signum est phrenitidis: si cum dolore vesicæ,difficultate mingendi; signum est inflammationis vesicæ. Et sic de aliis. Rigores,qui sic in principio apparent, indicant incipientem inflammationem ac humores acres iam in partes sensibiles viscerum, nempe membranas, influere; at si rigores posteà appareant iterum, signum sunt non iam incipientium inflammationum, sed talium, quæ in pus vertuntur; quapropter rigores, qui in medio febrium oriuntur, sunt etiam praui; quia vel symptomaticam expulsionem humorum indicant, vel suppurationem, quorum vtrumque est malum. Possunt tamen etiam aliquando rigores fieri ab acribus halitibus in habitum eleuatis, qui propter cutis obstructionem nequeunt exhalare, sed per habitum oberrant, & tales rigores non sunt tam mali; interim tamen non etiam boni; quia saltem acrimoniam humorum & acrem putredinem, ex quâ illi mordaces habitus resurgunt, & cutis obstructionem indicant. Aliàs rigores in medio febrium, & ante statum, aut ante diem criticum sunt periculosi: sic Hipp. 4. *Aphor.*29. dicit, *quòd rigor in sextâ die habeat iudicium difficile*; quia dies sexta non est critica; sic etiam, vt dictum est, rigores in principio, vt testis est Galen. 2. *in primum Epid.* sunt signum malignitatis; etenim rigor est signum criticum, & fit naturâ humores in habitum expellente; critica autem signa in principio apparentia sunt mala, imò si apparent in principio cum virtute debili sunt lætalia. Hinc Hippoc. 4. *Aphor.*46. *rigor*, inquit, *si incidat cum febre non deficiente & virtute debili, est lætalis*; quia rigor cum virtute debili est signum decretorium non decernens; quomodo enim decerneret, si facultas est debilis? *decretoria autem non decernentia*, vt inquit Hippoc. *sunt lætalia.* At rigor apparens in statu, si cum aliis signis criticis coniungitur, si præcesserint signa concoctionis, si facultas est valida & appareat in die critico, est signum bonæ criseos futuræ; & talis rigor est bonus, & de tali loquitur Hipp. 4. *Aphor.*58. cùm dicit, *à febre continuâ habito si rigor superuenerit, solutio*: indicium enim est, humores iam à naturâ aptari, & vel per habitum

bitum vel per alias partes depulsum iri. Et hæc sunt signa à rigore desumpta secundum tempus morbi in quo apparent.

Sumuntur etiam signa à rigore secundum aliqua, quæ cum rigore coniunguntur, seu à modo rigoris: sic rigor, qui præcedit euacuationem, est bonus: sic Galen. *in comm. ad Aphor.58. sect.4.* dicit, in febribus ardentibus illum solummodo rigorem esse bonum ac febrem tollere, quem vel sudor magnus, vel magna euacuatio sequitur; nam si non sequitur euacuatio, est signum, quòd natura solùm sit à malignitate causæ morbificæ irritata, & ea non sit expulsa, sed retenta], & postmodum maius malum in corpore causatura; contrà verò, si rigor sequitur euacuationem malum est; signum enim est plus materiæ retineri quam euacuari. Hinc Hippoc. *sect.7. Aphor. 4. à sudore rigor malum. Refrigerationes post rigorem, quæ non recalescunt, malæ*, inquit Hipp. *Proret.*

§. V.

A palpitatione.

Palpitatio est quædam agitatio & motus ac concussio partium internarum, constans quâdam partium dilatatione & constrictione. Hæc contingit aliquando in toto corpore, aliquando in vnâ aut pluribus partibus tantùm, vt corde, stomacho, hypochondriis. Causa palpitationis est crassus quidam flatus ac spiritus in parte contentus exitum quærens, & non inueniens, qui illo suo motu partem palpitare ac tremere facit. Talis autem flatus ac spiritus est soboles frigiditatis; & ideò palpitationis causa est quædam frigiditas & caloris naturalis defectus. Contingit tamen etiam palpitatio aliquando, à morsu biliosorum humorum ac pituitosorum, vel à vaporibus venenatis os ventriculi ac cor infestantibus, qui faciunt illas partes agitari & concuti, conantes illos humores seu vapores suo motu à se propellere. In acutis febribus membrorum palpitationes, malum: nam vel indicant eorum refrigerationem, vel defectum caloris natiui vaporosos flatus generantis, vel indicant malitiam vel venenositatem vaporum membra ad illum motum concitantium. Membrorum autem refrigeratio in acutis febribus est mala; quia, vt supra dictum est, indicat defectum caloris natiui: est etiam pessimum, humores ita esse venenatos & mordaces; vnde quibuscunque palpitatio euenit, semper est mala. 1. *Pror. 55. circum vmbilicum dolores palpitantes*, inquit Hippoc. *mentis alienationem indicant*: quia indicant vaporosos flatus vel malignos vapores, qui fortè in caput ascendent; & si ascenderint mentis læsionem inducent. Ventriculi ac cordis palpitationes in acutis febribus frequenter etiam animi deliquia inducunt. 1. *Epid. comm.3. text.19.* scribit Hippoc. de sileno, quòd à prima die spiritum magnum habuit, & hypochondriorum magnam palpitationem; & mortuus est. *Palpitationem per totum*, inquit Hipp. 1. *Pror. sæpe sequi-*

tur defectus loquelæ & obmutescentia, & inde mors; nam cùm palpitatio est per totum, refrigeratio est per totum; refrigerationem autem talem facilè sequi potest defectus loquelæ, musculis sc. refrigeratis ac stupore affectis, vt *in comm.* inquit Gal. facilè sequitur mors, quippe quæ in frigore ac caloris extinctione consistit.

Not. tamen, quòd sicut de omnibus aliis pessimis symptomatibus dictum est, etiam aliquæ palpitationes possint esse bonæ; nimirum quando sunt criticæ; nam sicut, tremores, conuulsiones, rigores possunt esse critici, ita & palpitationes; quod probatur ex Hippoc. 1. *Pror.* vbi sic loquitur: *ventris quoque palpitationes cum hypochondrij tensione sublongâ & tumente indicant sanguinis eruptionem; inhorrescunt autem hi*, inquit.

§. VI.

A gesticulatione manuum.

A manuum motu pars affecta ac periculum in morbis aliquando cognoscitur. Fricatio narium perpetua in pueris vermium signum est. Fricatio virgæ & continua manus admotio inter signa calculi ponitur. Qui apoplexiâ tacti sunt, siue à causâ naturali, siue à casu, siue ab ictu violento, ratione destituti perpetuò manum capiti admouent; quia ibi mali causam ac læsionem percipiunt, quas manu cogitant amouere: sic in doloribus, cui parti ægri sæpiùs manum admouent, ibi dolorem sentiunt. Inordinata manuum gesticulatio in febribus acutis, delirij, & consequenter perniciosum signum est: sic 1. *Prognost.* 23. *In febre acutâ aut phrenitide aut pulmoniâ, aut capitis dolore, qui manus ad os fert, aut muscas, quæ non adsunt venatur, aut festucas colligit, aut floccos à veste carpit, aut stipulas à pariete colligit, id omne malum atque exitiale est*; quia indicat delirium, quod in acutis febribus est lætale. 3. *Epid. sect.* 3. *text.* 86. scribit Hippoc. de vxore Dealcis, quòd semper tacita villos straguli carpebat, & scalpebat, plorabat, & mox ridebat; quæ omnia sunt signa delirij.

§. VII.

A pandiculatione & oscitatione.

Pandiculatio nihil est aliud, quàm omnium corporis partium distentio. Differt pandiculatio ab oscitatione; quod pandiculatio sit symptoma omnium musculorum, oscitatio verò solùm musculorum iuxta maxillas, vt docet Galen. 2. *de caus. sympt. cap.* 5. fiunt autem pandiculatio & oscitatio, cùm spiritus aliquis vaporosus in musculis contentis expellitur. Pandiculatio & oscitatio in sanis signa sunt somnolentiæ, vel somni prægressi non absoluti, cum quo adhuc dormiendi voluntas permanet.

In

In ægris verò ſunt ſigna imminentis febris: ſunt autem ſigna non continuarum, ſed intermittentium febrium; nam ante paroxyſmum intermittentium febrium ſemper pandiculationes & oſcitationes præcedunt, ratio eſt, quia ante paroxyſmos in illis febribus, cùm iam humores paroxyſmum facientes incipiunt moueri & agitari, vaporoſa fuligo è vaſis in muſculos extruditur, vnde pandiculatio; cumque multus ſæpe aër cum iis ſic extrudatur, is ad partes oris exitum quærens ipſum diducit & aperit, vnde fit oſcitatio.

§. VIII.

A decubitu.

Multa etiam à decubitu ſigna ſumuntur tùm partis affectæ tum futuri euentus, tum ipſius morbi. *Ægrotum cubare ſicut in ſanitate ordinariè ſolet, eſt bonum ſignum*, inquit Hipp. 7. *Coac. ſi.* Et 1. *Prognoſt.* 16. Plerumque autem ſolent ſani cubare in alterutrum latus, pedibus nonnihil contractis; & ideò talis cubandi ratio in ægris eſt bonum ſignum; niſi fortè habuerit ſemper aliam cubandi conſuetudinem; nam tum cubare eum ſicut ſanus conſueuit non eſt malum, ſed bonum. Cubare autem in latus eſt bonum ſignum; quia eſt ſignum robuſtæ adhuc facultatis motiuæ valentis ſc. corpus adhuc ita ſuper latus ſuſtinere, ne in dorſum cadat; decubitus enim in latus non fit niſi cooperante facultate motiuâ, & muſculis ita corpus ſuper latus continentibus; niſi enim ipſum ita ſuſtinerent, corpus ſuâ grauitate conciderct in dorſum, vt Galen. *comm.* 1. *Prognoſt. ſect.* 17. teſtatur. Supinum autem cubare eſt malum; idque dupliciter, vt cauſa ſc. & vt ſignum. Vt cauſa: quia hoc decubitu reſpiratio læditur, propterea quòd tum pondus thoracis pulmoni incumbat, quod non fit cum corpus decumbit in latus. 2. quia talis decubitus infert terribilia ſomnia, quia reſpirationem lædit & diſponit ad incubum, apoplexiam, paralyſim; eo quod pituita in cerebro per noctem collecta faciliùs in ſpinalem medullam & poſteriores cerebri ventriculos, qui ſunt digniores, decidat. 3. quia naturaliter pituita debet purgari per nares, talis autem decubitus plurimùm impedit talem euacuationem. Vt ſignum: quia indicat debilitatem potentiæ animalis non valentis corpus in latere ſuſtinere, ſed ſinentis ipſum ſuâ grauitate cadere in dorſum, quod eſt malum in grauiſſimè ægrotantibus & debilibus. Sic morientes omnes in dorſo iacent, nec in latere poſſent ſuſtineri. *Decumbere in ventre, niſi æger ſit aſſuetus, eſt etiam malum*; vt habetur 1. *Prognoſt.* 22. eſt autem malum dupliciter; & vt cauſa, & vt ſignum. Vt cauſa; quia impedit reſpirationem, imò in pueris, ſenibus, debilibus ſæpe poſſet cauſare ſuffocationem: vt ſignum; quia vel eſt ſignum delirij, vel doloris ventris: delirij quidem, quia æger aliquid facit contra conſuetudinem, honeſtatem, & citra rationem: doloris ventris; quia ſæpe dolore ven-

tris laborantes delectantur seu voluptatem capiunt manibus ventrem premendo, vel ei incumbendo, præcipuè quando dolor à flatibus causatur; quia flatus inferunt dolorem tendendo, tensio autem illa reprimitur pressione manuum vel incubitu in ipsam. Ægrum in lecto non diu posse sedere erectum, sed statim decumbere est signum debilitatis. Non posse dormire capite demisso sed debere dormire corpore eleuatiore & valde erecto, idque præter consuetudinem, signum est difficultatis respirandi & orthopnææ: nam erecto existente corpore minore molestiâ musculi eleuantur, & viæ thoracis sunt latiores, quàm dum grauitate suâ pulmoni incumbunt, & eum coarctant. Residere frequenter in lecto est etiam malum signum; nam vt ait Galen. *in prognost.* causæ cur ægri velint frequenter in lecto assurgere & sedere sunt inquietatio, vel delirium; nam modò velle decumbere, modò velle residere est signum magnæ angustiæ & inquietudinis; morbi enim vehementia & magnus æstus faciunt, vt non possint manere quieti, sed semper quærant mutationes. Est etiam signum delirij; nam delirantes sunt inquieti, & quid faciant ignorant. Manibus & cruribus extensis ac distractis dormire est etiam malum; nam qui ita iacent, id faciunt vel scientes vel delirantes: si scientes, signum est magis doloris & angustiæ, & quod placidè dormire non possint: si delirantes, iam hoc malum est, quatenus est signum delirij proiectis manibus pedibusque iacere, capite ceruicali incumbente, vt mentum in altum erigatur, vel vt caput à ceruicali ita inflectatur, vt mentum clauiculis incumbat, iam mortis signum est. *Ægrum semper decidere ad imum lecti, vel ad pedes deorsum delabi*, inquit Hipp. *magno cum periculo est*; quia est signum debilitatis potentiæ motiuæ, quæ non valet corpus continere loco lecti eleuatiore, sed sinit ipsum semper deorsum ad pedes prolabi. Verùm considerandum est, an talis decubitus fiat ratione debilitatis; nam aliquando fit propter aliam causam, quia sc. vel lectus malè stratus est, vel quia æger ob frigus magis in lectum se immergit, vel hoc facit, vt pedibus imum lecti tangat, & eo tanquam corporis suo fulcro vtatur. Pedes extra stragula protrudere, est signum vel magni ardoris, vel inquietudinis, vel delirij: si est in paroxysmo febrili, & pedes valde caleant, est signum magni æstus, aliàs inquietationis. Et si aura sit frigida, pedes frigidi, est signum delirij. Si quis ob præcordiorum aut abdominis dolorem conqueratur, & decubitu in ventre vel pressione manuum iuuetur, signum est colicæ ac doloris à flatu; at si attactum non fert, neque stragula super ventrem nisi leuissima tolerare potest, signum est inflammationis. Ex decubitu etiam pars affecta cognoscitur: in inflammatione hepatis facilior est decubitus in latus dextrum, quàm sinistrum; ratio est, quia si in sinistrum decumbat, pondus hepatis inflammati, quod est in dextro, propendet versus latus sinistrum, & ita mole suâ distrahit membranas, & vincula, quibus alligatur, & diaphragma attrahitur; vnde dolor, anxietas & difficultas respirandi. At quando decumbit in dextrum, tunc hepatis moles in dextro

existentis

existentis placidè sine tali diuulsione ac tensione incumbit in musculos abdominis ac lectum, & ita quietus iacet: sic etiam qui pleuritide laborant, non possunt incumbere in latus sanum, propter eandem causam; quia tum phlegmone propendet ad cauitatem thoracis, & sic pondere suo diuellit pleuram à costis & thorace; sed decumbunt meliùs in latus ægrum; quia tum moles phlegmonis non dependet in partem oppositam, sed thoraci leuiter incumbit; atque hoc est, quando phlegmone est interna; sed quando est in ipsis musculis thoracis, tunc difficiliùs incumbunt in latus ægrum; ratio est, quia cùm phlegmone tunc sit valde externa, dolet pars à tactu externo, non dolet autem cum phlegmone est profunda & interna; & ideò qui laborant phlegmone internâ, non sentiunt dolorem à pressione aut à tactu externo lecti; at cum phlegmone est externa, tunc à pressione lecti sentiunt dolorem. Quid significet hiante ore dormire non est huius loci exprimere.

§. IX.

Ab inquietatione.

Hoc signum ad decubitum etiam referri posset; vocatur autem inquietatio, quando æger est valde inquietus, & nullo situ permanere potest, sed singulis momentis se modò in dextrum, modò in sinistrum latus vertit, modò in ventrem, modò erigit, modo ab vno lecto ad alterum transferri cupit, modò pedes contrahit, modo extendit, & in singulas horas lectum aliter sterni iubet; aliquando vocatur iactitatio, iectigatio, anxietas. A causis variis contingit hæc inquietudo; interdum cùm stomachus ciborum quantitate, aut multis prauis humoribus ad vomitum commoueri incipientibus est oppressus; vel cum humor aliquis malignus os eius obsidet. Interdum ab inflammatione internâ diaphragmatis, hepatis, vel aliorum viscerum dolores ac puncturas inferente; interdum ab occultâ morbi ac humorum malignitate, vt in peste. Interdum à maximo febris ardore, præsertim in statu; interdum cum humores in venis ac circa præcordia turgentes agitantur; vel cùm crisis instat & humores morbifici à naturâ coqui & expelli ac agitari incipiunt. In pueris contingit aliquando à vermibus ad os stomachi ascendentibus, ipsumque pungentibus. Frequenter etiam contingit in variolis antequàm erumpant, & cùm erumpunt, cessat. Inquietudo, si æger cibo se impleuerit, si nausea adsit, vitio stomachi oriri significatur; idque magis si subsequente vomitu cessauerit; quod tùm fit, quando causa inquietudinem faciens, in stomachi cauitate fuerit contenta; nam si ea in paucâ sit quantitate, & vel tunicis vel orificio stomachi impacta; nec sequitur vomitus, nec etsi sequeretur, ideò statim inquietudo cessaret. Si inquietudo est cum dolore interno, & intus maximus ardor percipitur, & foris pedes ac manus frigeant, potiùs erysipelas aut phlegmo-

 nem

nem in internis partibus indicat. Si ſigna coctionis præceſsêre, natura ſit valde valida, & poſtridie ſit dies critica, vt ſi ſit dies ſexta, & adſint alia ſigna iudicatoria, ſignum eſt poſtridie criſim eſſe futuram. Hinc Hippoc. 2. *Aphor.*13. *quibuſcunque indicatio fit, iis nox ante acceſſionem grauis exiſtit.* Omnis inquietudo ſeu anxietas, exceptâ eâ quæ critica eſt, eſt mala; non omnis tamen eſt æquè mala aut pernicioſa, quæ contingit vitio ſtomachi, non ſemper eſt periculoſa, quia non diu durat, & vomitu oborto ſæpe ceſſat. Ideo Hippoc. *in Coac. prænot.* dicit, *quòd anxietas cum faſtidio & nauſeâ non ſit maligna:* ſic 7. *Epid. text.*85. Cheotini vxor in febri ſemitertianâ, cum febris inciperet, habebat anxietatem, vomitum, horrorem ac ſitim, procedente verò febre cum melicratum potaſſet & vomuiſſet, horror & anxietas ſedata ſunt. Contingit verò talis anxietas ſæpe in acceſſionibus febrium intermittentium cum nauſeâ; & talis non eſt pernicioſa. Anxietas quæ fit propter magnitudinem æſtus in febribus acutis, tempore ſtatus, etſi non ſit bona, quippe quæ magnitudinem æſtus febrilis indicat, tamen non eſt pernicioſa ac lætalis, quia ex ratione morbi & ſymptomatum ardentibus febribus eſt propria. Si inquietudo fiat propter morbillos aut exanthemata, quæ necdum eruperunt, non eſt etiam tam mala, quia iis prorumpere incipiẽtibus ceſſat, & talis inquietatio eſt quodãmodo critica, qualẽ diximus non eſſe malã. At anxietates & inquietationes, quæ fiunt in febribus malignis, ſeu in iis febribus, quæ foris apparent eſſe mites & benignæ, & quibus exteriora non videntur multum calere, quales febres; vel propter internam inflammationem, vel propter abundantiam putridorum humorum in venis circa præcordia æſtuantium, vel virium imbecillitatem contingunt, illæ ſunt periculoſæ. Omnium verò peſſimę, quæ cum animi deliquiis, cum ſudore frigido, cum externâ manuum ac pedum refrigeratione contingunt. Talis fuit in ſileno, de quo Hipp. *in Epid. lib.*1. *com.*3. *text.*9. ſic 1. *Pror. text.*26. *quæ cum refrigeratione*, inquit Hipp. *& febre & ſudore partium ſuperiorum fiunt inquietationes, ſunt phrenitica & pernicioſa.* Peſſimæ ſunt inquietationes in die critico, quas nulla ſequitur humoris morbifici euacuatio: Sic 2. *Pror. text.*27. *quæ in indicatoriis diebus cum proiectione & inquietatione & abſque ſudore contingunt perfrigerationes, malæ*, inquit, *exiſtunt.* Inquietudo in ſanis futuros morbos prænunciat.

§. X.

A laſſitudine.

Laſſitudo eſt duplex, alia fit à laboribus, vel aliâ causâ manifeſtâ, quæ non eſt huius loci; alia eſt ſpontanea & ſine vllo labore fiens, de quâ hîc eſt ſermo. Hæc autem eſt triplex, teſte Galeno: vlceroſa ſcilicet tenſiua, & phlegmanoſa. Vlceroſa eſt, cum ſentitur quædam laſſitudo, & impotentia ad motum cum quadam corroſione ac vlcerationis

ſenſu,

sensu, quasi corpus pungeretur multis aciculis. Tensiua est, cùm sentitur quædam tensio, & homines sentiunt se grauatos, & talis sensus tensionis est in partibus, ac si partes ruptionis sensu paterentur. Phlegmanosa est, quando in eâ percipitur vtraque illa lassitudo, tensiua scilicet seu sensus tensionis, & vlcerosa seu sensus corrosionis ac punctionis. Et phlegmanosa talis est, vt ægri sentiant se musculos quasi contusos & calentes habere, imò sentiunt quasi ossa contusa ac fracta; vnde hæc lassitudo etiam ostocopos vocatur. Vlcerosa lassitudo fit à cacochymia, & ab acribus ac mordacibus humoribus, qui è venis in musculos sese insinuant; tales enim propter acrimoniam suam in musculos faciunt sensum vlceris. Tensiua lassitudo fit à plethorâ siue à tensione venarum; nam si adesset etiam cacochymia, non sola tensio sentiretur, sed etiam sensus corrosionis, & etiam vlcerationis. Phlegmonosa fit à plethorâ simul cum cacochymia mixta; propterea quòd in phlegmonosâ & tensionis & vlcerationis sensus adsit. Ex his facilè est colligere, quid eiusmodi lassitudines in morbis indicent; *in primis*, vt inquit Hippoc. 2. *Epid.* 15. *spontaneæ lassitudines morbos prænuntiant*; significant enim morbificam aliquam causam contineri, seu plethoram seu cacochymiam, à qua ipsæ causantur; de quibus verendum est, ne breui morbum inducant. Tensiua lassitudo plethoram indicat & futuros morbos, quales à plenitudine sanguinis possunt causari. Vlcerosa indicat cacochymiam & futuros morbos è bile, ac acribus humoribus, ac morbos à putredine humorum fientes. Phlegmonosa & plethoram & cacochymiam indicat, & morbos consequenter graues. Lassitudines in ipsis morbis & præcipuè acutis ortæ, plerumque sunt malæ. Dico (plerumque) quia aliquæ lassitudines quodam modo sunt criticæ; nam aliquando humores è venis critico modo à naturâ ad externa propelluntur, & tales lassitudines morbis oborientes sunt bonæ. Itaque lassitudines crurum & aliorum membrorum cum signis concoctionis & cum morbi prioris remissione sunt bonæ. Bonæ sunt etiam illæ, quæ superueniente euacuatione euanescunt; nam significant criticam expulsionem; malæ quæ perseuerant. Lassitudines aliquando prænuntiant abscessus: sic. 4. *Aphor.* 31. inquit Hippoc. *quoquo modo in febribus facta sit lassitudo, ad articulos, maximè & circa maxillas, fiunt abscessus.* Lassitudines cum multis aliis symptomatibus sunt malæ; indicant enim naturam ab humoribus vndiquaque obrui. 2. *Proret. text.* 3. sic habetur; *quibus aluus liuida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigiliæ, obscuritas, oculorum & impotentia fuerit, vt mente moueantur spes est.* Et 1. *Coac. sect.* 1. *text.* 36. *Delassati, caliginosi, peruigiles, in somnum proni, desudantes, recalescentes, malum.* Et 3. *Coacar. sect.* 1. *Lassati, singultuosi, stupore occupati, malum, &c.*

§. XI.

A paralysi & torpore membrorum.

Paralysis omnis necessariò fit vel cerebri vel spinalis medullæ vitio; vnde omnis paralysis aliquam istarum partium læsam indicat. Contingit paralysis aliquando à manifestâ causâ, aliquando ab internâ. A manifestâ, vt argento viuo, decubitu per noctem in frigidâ & humidâ terrâ, partium refrigeratione maximâ, morâ in aquâ, casu ab alto, percussione, &c. paralysis ergo aliquam ex illis causis indicat. Omnis autem paralysis est mala & difficilis curationis, præcipuè in ætate senili: quæ à præsectione nerui, luxatione, est incurabilis: quæ à casu ex alto & ictu capitis, est periculosa ac lætalis; quæ fit per se primò ab obstructione vel compressione contingit; obstructio illa à frigidis ac pituitosis plerumque fit humoribus; compressio à tumoribus: sic Galen. 1. *de loc. aff. cap.* 6. dicit quemdam incidisse in stuporem digitorum propter tumorem factum circa septimam vertebram; hinc paralysis refrigerationem ac pituitam neruis impactam indicat; aliquando sequitur alios morbos, vt apoplexiam, epilepsiam, colicam, febres acutas, febres chronicas, lethargum, peripneumoniam, &c. Aliquibus morbis superueniens est bona, aliquibus mala. Cùm apoplexiæ, epilepsiæ, colicæ superuenit, eas soluit; & talis paralysis est critica, quia fit humoribus à naturâ in spinalem medullam, genus neruosum, ac habitum corporis expulsis. Tum bonum est paralysim esse criticam, quando prior morbus est periculosior & deterior paralysi superuenienti; at quando paralysis est deterior, tum non est bona, nec talis censetur esse critica, sed potiùs symptomatica, & paralysis per transmissionem ac metastasim humorum facta. Tunc paralysis cognoscitur esse critica, quando illâ superueniente prior morbus minuitur, vel cessat. In febribus acutis torpor ac paralysis sunt malum, quia frigiditatem cerebri, ac caloris natiui defectum indicant, quæ in omnibus acutis sunt mala, nisi sint critica, quod rarò fit. Torpores & sensus priuationes, præcipuè in senibus futuram apoplexiam significant. Partes quæ paralysi sunt affectæ, indicant quo loco causa morbifica sit contenta; de quo apud Practicos.

§. XII.

A Casu in terram.

In aliquibus morbis contingit, vt ægri subitò nolentes in terram cadant, nec pedibus consistere possint, & sensu motuque quodammodo priuentur; talis subitus casus est malum signum; nam indicat magnitudinem mali, quòd ita in momento omnes corporis vires & virtus motiua pereant, vt ægri cadere cogantur. Indicat autem casus offensionem cerebri

bri

bri eamque maximam & facultatis animalis omnimodam læsionem. Læditur autem cerebrum & potentiæ animales vel affectu primario, vel affectu per consensum. Casus non indicat necessariò læsionem cerebri per se, sed vel vno vel altero modo; nam casus ille contingit & in morbis primariis cerebri, vt in apoplexiâ & epilepsiâ; contingit etiam in morbis qui non sunt cerebri, sed aliarum partium, vt in leipothymiâ, quæ est affectus cordis, in vulnere thoracis, &c. Solet autem casus fieri maximè in 5. morbis: in apoplexiâ, epilepsiâ, catalepsi, suffocatione vteri, & leipothymiâ, sub quâ potest comprehendi magnum vulnus subitam & magnam sanguinis effusionem, indeque lipothymiam inducens. Potest etiam fieri; si magnus intùs abscessus subitò rumpatur, vel in paracentesi pus vel aqua confertim effluat. Potest etiam fieri casus à subito timore; sed ab his postremis fit, quatenus ab eis fit lipothymia. Non potest autem hic casus fieri, nisi in morbis, qui vel cor vel cerebrum offendunt per se vel per sympathiam, à vaporibus sc. aut humoribus malignis subitò ad ea delatis; vel à spiritibus subitò euacuatis aut subtractis; nam si cerebrum læditur, mox facultas animalis & motiua pereunt; vnde corpus motu destinatum cadit: si cor læditur, vitales spiritus à cerebro retrahuntur, quibus destitutum cerebrum priuatur etiam facultatum suarum vsu; quippe quæ lumine à corde transmisso egent.

Quæritur: an verum sit, quòd vulgus dicit, illam apoplexiam esse simpliciter lætalem, in quâ æger in terram cadit. Respond. subitum casum esse signum magnitudinis magni; & ideò sic cadere est malum signum; sed an ceciderit super lectum, aut terram quoad hanc rationem seu quoad rationem signi est indifferens; est tamen aliquando malum vt causa cecidisse in terram, quia potest contingere vt tali casu se læderit, & caput alliserit contra terram, quâ concussione absque dubio apoplexia augeretur.

CAP. VII.

A Respiratione.

§ I.

Respiratio mutatur vel ratione finis, vel ratione potentiæ mouentis, vel ratione instrumentorum. Ratione finis; nam si calor est maior vel minor, id est, necessitas maior vel minor refrigerij, quod est finis respirationis, variatur respiratio: si potentia est fortis vel debilis, eadem permutatur. Si membra ad refrigerationem concurrentia benè vel malè se habent; eodem modo semper contingit in respiratione differentia; ideoque differentia respirationis vitium vel circa vnum vel circa alte-

rum istorum indicat. Porrò instrumenta ad respirationem concurrentia sunt plurima, cerebrum, nerui, nares, fauces, thorax, pulmo, mediastinum, diaphragma, musculi, aspera arteria, venæ & arteriæ pulmonis: quapropter vitio vnius istorum læditur respiratio; nam ad bonam respirationem debent omnia illa instrumenta bene sese habere; ad malum sufficit vitium vnius; & propterea respiratio vitiata non indicat affectum vnius istarum partium tantùm, sc. pulmonis aut diagphragmatis, sed supradictarum omnium; nam sæpe tam bene imò magis sæpe læditur respiratio propter vitium vnius saltem partis coadiuuãtis ad modum & bene esse respirationis, & concurrentis tantùm per modũ causæ sine quâ non, quapropter vitium partis effectiuè & principaliter respirationem facientis. Itaque respiratio læsa est dubium signum, & non indicat necessariò vitium pulmonis, sed vel vitium eius vel diaphragmatis, vel cerebri, vel asperæ arteriæ, vel faucium, vel hepatis, vel vteri. Cuius autem vitio contingat ex aliis signis concurrentibus debet colligi: Sic in amantibus propter imaginationem distractam, in phrenitcis per obliuionem respiratio fit rara & suspiriosa: Sic vitio potentiæ motiuæ existentis in cerebro læditur respiratio. Contingit etiam respirationem lædi vitio hepatis; nam in inflammationibus hepatis respiratio læditur propter diaphragmatis coarctationem. Vitio vteri, vt patet in strangulatione; nam in eâ aliquando respiratio in totum aboletur. Vitio colli & asperæ arteriæ, vt patet in anginosis, strangulatis per suspensionem. Vitio cordis, sic corde excalefacto respiratio fit maior & crebrior. Vitio stomachi ac ventris inferioris; sic cibo repletis, hydropicis, mulieribus grauidis parua cebraque fit respiratio, nullius ergo partis vitium, nec vllum determinatè morbum indicat vitiata respiratio. Propter multos alios morbos adhuc potest vitiari respiratio, vt propter inflammationem, obstructionem tubercula, puris collectionem, compressionem, magnam ac diuturnam exulcerationem, per quam pulmonis substantia est diminuta, neruorum ac musculorum paralysim, &c. Respiratio enim neque partem affectam, neque morbi speciem bene potest indicare. Meliùs autem indicat futurum morbi euentum, periculum sc. vel salutem; nam cùm actio ad vitam valde sit necessaria, eam bene se habere est bonum signum; malè verò, malum. Respiratio itaque cùm sit symptoma, & consequenter indicet per modum effectus, ideò maximè indicat suam causam: vnde si sciatur, quænam sint causæ singularum differentiarum respirationis, scitur quoque quid indicent. Porrò cùm respiratio constet duabus partibus, inspiratione & expiratione, à tota respiratione seu vtraque simul, vel vnaquaque seorsim signa desumi possunt. Inspirationem esse expiratione iucundiorem, signum est magni æstus & caloris; nam inspiratione attrahitur frigidus aër, quo æstus ille retunditur. Expirationem inspiratione esse iucundiorem, signum est cor & pulmonem obrui prauis vaporibus ac fuliginibus. Inspirationem expiratione esse molestiorem, iucundiorem verò expirationem, indicat

etiam

etiam inflammationem, dolorem, angustiam, obstructionem, ac pondus circa partes anhelitus, & debilitatem potentiæ motiuæ respirationem facientis; nam hæc omnia faciunt inspirationem esse molestam, difficilem atque dolorosam; nam tum non possunt partes thoracis facilè & sine dolore dilatari; expirationem verò illa eadem faciunt facilem; quia expiratione concidit thorax, quæ concidentia fit minori conatu & minori robore facultatis, & per concidentiam pulmo recedit à partibus dolentibus & inflammatis, vnde illa concidentia non est dolorosa. Aëre frigido delectari est signum magni caloris, & obstructionis in pulmonibus; eo verò lædi est signum frigiditatis. Lædi inspiratione aëris frigidi, est etiam signum aliquando asperæ arteriæ exulceratæ. Anhelitus fœtidus quid indicet, videndum est infra, vbi de signis à fœtore. Expiratio calida est signum magni ardoris & æstus interni; expiratio frigida contrà defectus caloris. *Qui frigidus ex naso & ore expiratur spiritus*, inquit Hipp. *in Prognost. admodùm exitialis est*, quia emortuam indicat facultatem. Respiratio magna indicat robur facultatis cum calore magno & instrumentorum obedientiâ & sanitate. Respiratio parua instrumentorum angustiam, facultatis imbecillitatem, dolorem in partibus vel frigiditatem indicat; nam propter dolorem non potest thorax multùm dilatari; nam motu dolor exasperatur in partibus vicinis: Sic Hipp. 1. *Prognost.27. spiritus crebrior indicat dolorem aut inflammationem super præcordia.* Obstructio etiam & adstrictio paruam faciunt respirationem, sed tantò crebriorem ac celeriorem. Respiratio celeris ac crebra indicat calorem seu vsum auctum, & dolorem; nam cùm dolor impediat magnitudinem, debet deficiens magnitudo celeritate compensari: indicat etiam facultatis imbecillitatem, quæ cùm tam debilis sit, vt non possit facere magnam respirationem, facit saltem celerem & crebram. Obstructio & compressio externa, cùm non patiantur magnam respirationem, sunt causa, vt fiat celeris & crebra. Hinc tumores qui circa ventrem sunt, vt in liene, stomacho, colo, quia septum transuersum coarctant, paruam celerem ac crebram faciunt respirationem. Hinc asciticis, mulieribus grauidis, cibo repletis, magnum ventrem habentibus, respiratio est parua, celeris ac crebra. Respiratio rara etiam obliuionem, delirium, amorem atque lethargum indicat. Spiritus sublimis, teste Galen. 6. *Epid. comm.* 2. ab Hippoc. vocatur, cùm ad scapulas vsque thorax mouetur; & talis, inquit, indicat magnum in respiratione impedimentum vt v. g. peripneumoniam, magnum asthma, anginam, orthopnæam, empyema; & talis respiratio est perniciosa: sic morientibus omnibus spiritus fit sublimis. Respiratio inæqualis ac intercisa indicat dolorem, vt in anginâ, pleuritide, facultatis imbecillitatem, mentis perturbationem, obstructionem, aliquando & musculorum thoracicorum conuulsionem. Respiratio cum sensu suffocationis vel indicat aëris vitium: sic qui in aëre sunt angusto, infecto prauis humoribus & fumo carbonum, calcis, gypsi, &c. videntur sibi suffocari; vel indicat

obstructionem

obstructionem asperæ arteriæ; vel venenatam qualitatem vaporum ad diaphragma ac pulmonem ascendentium, vel musculorum thoracem mouentium debilitatem ac resolutionem. Respiratio abolita indicat catarrum suffocantem, lætalem anginam, apoplexiam, vteri strangulationem, mortem imminentem. *Bona respiratio*, inquit Hipp. 1. *Prognost. text.* 25. *in acutis morbis est bonum signum; est enim signum omnes partes respirationi seruientes*, vt inquit Galen. *in comm. nempe cor, thoracem, pleuram, pulmonem, trachæam, &c. bene se habere*; nam si vlla earum malè se haberet, bona non esset. Et 1. *de Crisibus*, inter bona signa recenset bonitatem respirationis. Pessima autem est mala respiratio, præcipuè quando cum prauis aliis signis concurrit; nam si praua alia signa non adsint, censebitur peculiari aliquo alicuius partis respirationi seruientis vitio prouenire: sic Hippoc. 4. *Aphor. in febre*, inquit, *non intermittente, si spiritus difficilis acciderit, & desipientia, lætale est.* Malæ respirationes sunt respiratio sublimis, in quâ & scapulâ & pinnæ narium mouentur; respiratio simul parua, celeris & crebra, respiratio stertorosa & cum stridore, respiratio inæqualis & intercisa, respiratio frigida, respiratio luctuosa & suspiriosa, modò non sit à causâ manifestâ, respiratio obscura. De frigidâ respiratione sic loquitur Hippoc. *in Prognost. qui verò frigidus de naso & ore exspiratus spiritus, exitialis iam est; quia emortuam indicat facultatem.* Et 6. *Epid. text.* 36. *signa mortifera per cutem calidus vapor, priùs nares frigidum spiritum reddunt*, &c. etiam pessima est obscura respiratio, seu tam parua, vt nullus quasi spiritus sentiatur exire. *Sect.* 3. *text.* 39. *coacar.* sic habetur: *pessimus autem est & morti propinquus spiritus vrgens & obscurus*, pessima etiam est in acutis stertorosa respiratio; nam hæc imminentem mortem indicat, & pridie plerumque ante mortem accidere solet; hanc nonnulli medici raucum murmur vocant, vel vt Belgæ *den rotel*; in hâc respiratione in gutture quædam ebullutio & strepitus phlegmatum ac quasi stertor percipitur; hic strepitus ac sonus latinis ebullitio, Hippoc. ranchos, atque rexis, aliis regmon dicitur. Hic sonitus indicat facultatem planè extinctam, vt non valeat ex faucibus excrementa expellere. In pleuriticis & peripneumonicis fit stertor ille propter angustiam, aut sputi retentionem. Cùm respiratio parua & difficilis est; proprium est omnium morientium, vt hunc stertorem habeant, sed præcipuè pleuriticorum & peripneumonicorum seu suppuratorum. Vt autem sciatur, an verè hic stertor lætalis sit, considerandum est, quando, & cum quibus signis eueniat: nam si cum pessimis signis contingat in vigore morbi, tum verè est exitialis. Sic Hipp. 6. *Epid. text.* 34. loquitur de Menone pleuritico: *die* 16. inquit, *spiritus iam stertorius erat, sudor circa frontem & ceruicem, somni comatosi*, &c. vbi dicit illum spiritum fuisse lætalem, quia fuit cum prauis aliis signis coniunctus, & in fine morbi; nam in principio & fine aliis signis lætalibus, potest non esse lætalis, vt in pleuritide & peripneumoniâ incipiente ac febre catarrhali, astmate & orthopnoxâ, vbi ob excrementorum multitudinem

tudinem, vel catarrhi in fauces defluxum aliquando talis respiratio stertorosa fieri potest. De spiritu sublimi etiam loquitur Galen. 3. *Epidem. text.* 24. & dicit, esse lætalem, & contingere propter summam debilitatem vel suffocationem, & non nisi in moribundis apparere. 7. *Epid.* 39. loquens de vxore Lympiadis, *oculi,* inquit, *tristes, spiritus sublimes, nares trahebantur, color prauus, sudor circa pedes & crura; cùm iam circa mortem esset,* & infra loquens de Aristocrate moribundo; *ad mortem,* inquit, *spiritus sublimis est factus, sudor exiguus circa frontem, infernæ partes frigidæ, &c. mortuus est.* Mala est etiam & exitialis luctuosa in febribus respiratio, nisi forte à manifestâ causâ, vt mœrore, contingat; indicat enim anxietatem, inquietudinem, potentiæ motiuæ debilitatem, & indicat, quòd inspiratio difficilis sit, expiratio verò voluptuosa; propterea quòd expiratio fiat sine difficultate & conatu facultatis, inspiratio verò cum labore eius; indicat etiam cor à prauis fuliginibus ac malignis vaporibus opprimi, à quâ oppressione leuantur ægri expiratione; in luctuosâ enim & suspiriosa respiratione adest quædam in expiratione voluptas. Hippoc. 6. *Aphor.* 58. Sic inquit, *in acutis passionibus, quæ cum febre luctuosa sunt suspiria, mala.* Mala est etiam respiratio intercisa; respiratio intercisa est talis respiratio, qualis fit in pueris plorantibus; hæc respiratio fit vel propter facultatis imbecillitatem, quæ nequit vnicâ vice ac continuo motu respirationem facere, sed eandem facit quibusdam interuallis & intermediâ quiete, vel fit ob instrumenti inobedientiam, vel propter dolorem in membris respirationis, vel propter magnam duritiem, propter quam membra respirationis non sunt æqualiter explicabilia, quæ durities ab exiccatione propter magnitudinem caloris causatam contingit; vel fit ob aliquam in musculis pectoris conuulsioni similem dispositionem, quæ facit quandam in respirando retractionem: à quacunque causâ hæc respiratio fiat, semper est mala: de hâc respiratione loquitur Hippoc. 4. *Aphor.* cùm dicit: *in febribus spiritus offendens, malum; conuulsionem enim significat.*

§. II.

A sternutatione.

Sternutatio fit, quando cerebrum aliquid sibi molestum excutere studet. Exiccatur ad hunc modum cerebrum tum ab humoribus mordacibus, tum à frigidis & pituitosis, sed maximè cum ab accidente capitis dolore in flatum resoluitur. Quòd à mordacibus excitetur sternutatio, patet ex eo, quòd attracta euphorbij, piperis, pyrethri & aliarum rerum acrium substantiâ aut fumis, mox ad sternutationem excitemur. A pituitâ simplici non adeò fit sternutatio, quia videmus nos copiosa phlegmata per nares excernere, sine eo quòd vllam excitent sternutationem, sed tamen fit maximè sternutatio, cum illa phlegmata mucosa in fla-

tum resoluuntur; & hæc est causa, cur manè collectis in cerebro muccis tum incipiamus sternutare, quando nos aëri & radiis solis, præcipuè nudo capite, exponimus; quia sc. calore aëris illi mucci resoluuntur & in flatus conuertuntur. Sternutatio est bonum, & interdum malum signum; est signum vnum ex illis, quæ dicuntur esse bona ex malâ causâ; est signum bonum quat. indicat robur naturæ conantis & valentis expellere; non enim fit sternutatio, nisi cum insigni robore facultatis motiuæ: est signum malum quat. indicat malam causam, quæ naturam ad eiusmodi motum ac expulsionem irritat. Sternutamenta multa in sanis grauedinem indicant; nam qui grauedine laborant frequenter sternutant. Citra grauedinem copiosæ in sanis sternutationes futurum morbum præsagiunt, vt habetur *cap.82.artis medicæ.* prosunt autem sternutamenta grauedini superuenientia, & in grauedine sæpe sunt arte prouocanda; quia per sternutationem causa ipsa grauedinem faciens expellitur, vt Galen. *lib.de instrumento odoratus* testatur. In caro, lethargo apoplexiâ, catalepsi, & similibus capitis affectibus sternutatio prodest; sicut etiam in doloribus capitis ab halituoso spiritu genitis; quia causam morbificam tollit. Bona est etiam sternutatio in morbis ac febribus acutis, tum sc. cùm materia est cocta; quia indicat validas vires & vegetam facultatem expultricem, & consequenter futuram crisim bonam; vt docet Galen.2. *de caus. sympt. cap.*4. Hæc enim duo ad crisim requiruntur, robur sc. naturæ vel facultatis expultricis,& materia concocta. Id mulierculæ nouerunt, quæ cùm eiusmodi morbis ter audiunt ægrum sternutare, dicunt eum iam euasisse periculum, conualescere & ex xenodochio esse expellendum. Et in exitiosis morbis sternutamenta vtilia esse scribit Hippoc.2. *Prognost.*49. A materiâ non concoctâ sternutatio mala; quia concitat humores & facit eos turgere & motu impedit coctionem eorum, quæ tamen quiete perficitur. Rauedines & sternutamenta morbos pulmonis simul & præcedere & subsequi, malum; est autem malum & vt causa & vt signum. Vt signum, quia indicat maximam humorum abundantiam, quam natura & ante & post conatur expellere, & tamen non potest. Vt causa, quia humores in capite per grauedinem existentes sternutatio concitat & in pulmonem decidere facit. *Singultui sternutatio superueniens eum tollit*, inquit Hippoc.6. *Aphor.*13. ratio est, quia sternutamentum etiam euacuat partes inferiores; nam sternutatione non solùm cerebrum & stomachus plurimùm mouetur & concutitur, quâ concussione materia in ipso contenta frequenter expellitur. *Mulieri vteri suffocatione*, inquit Hipp.5. *Aphor.35. vel difficultate partus laboranti sternutamentum superueniens bonum*; est autem bonum & vt signum & vt causa, sed magis vt causa. Vt signum; quia indicat robustam facultatem: vt causa; quia quatit fœtum, diuellit & ad motum excitat musculos expulsioni inseruientes, vt patet ex eo, quòd post conceptum sternutatio parit abortum, sicut Plinius *lib.2. cap.6.* testatur. Sternutamenta in vlceribus, abscessibus, inflammationibus ac

erisipelatis non sunt bona; quia commouendo humores, præcipuè in corporibus cacochymicis, faciunt eos ad partes laborantes deferri; vnde malum augetur.

§. III.

A voce.

Ad vocem faciendam varia concurrunt instrumenta & variæ partes, cerebrum, nerui recurrentes, spinalis medulla, diaphragma, pulmo, thorax, aspera arteria, os, nares, lacrymæ, palatum, &c. quarum vnâ læsâ potest vox vitiari: ideò ex vitio & læsione vocis non potest pars affecta bene cognosci, aliquando vox læditur vitio cerebri, vt in apoplexiâ, aliquando vitio neruorum recurrentium, cùm illi sunt præcisi, vulnerati, compressi, obstructi; aliquando vitio musculorum, cum illi paralysi vel conuulsione affecti sunt; aliquando vitio linguæ, cùm illa est amputata, vel tumefacta; aliquando vitio laryngis, vt in raucedine, anginâ, &c. Itaque vitium vocis indicat affectum alicuius partis ad vocem formandam concurrentis, sed nullius determinatæ. In sanis vocis acumen indicat aliquando eunuchismum; præcipuè si mentum pilis eo tempore, quo ornari deberet, destituatur. Insuper vox acuta indicat paruitatem & siccitatem laryngis & asperæ arteriæ; vox grauis humiditatem & amplitudinem eiusdem. Blesitas & impedimentum loquelæ in pueris non rarò vinculi, quod sub linguâ est, & quod Belgicè *die spanader* vocatur, est signum. Vox magna indicat robur facultatis validam facientis expulsionem aëris; parua è contrà debilitatem. Vox magna etiam indicat abundantiam caloris, & temperamentum calidum, teste Auic. *fen.*10. 3. *tract.*2. *cap.*1. Sic Hipp.6. *Epid.*4. dicit, *quòd quibus plurimum calidum inest, sint voce magnâ.* Et Aristoteles *sect.*11. *problem.*3. quærit, cur qui temperamentum calidum habent, sint voce magnâ. Et Gal. *in arte paruâ* inter signa calidi pectoris & tracheæ ponit vocem magnam; ratio est, quia validus calor est causa robustæ facultatis; talis autem facit validam expirationem. Est etiam causa multi aëris expirati; nam cùm est magnus calor debet multus aër inspirari & expirari. Facit etiam in primâ generatione arteriam magnam; quæ omnia faciunt ad magnam vocem. Verùm talem vocem magnam facit calor naturalis, non autem calor contra naturam; talis enim facit vocem exilem; quia debilitat facultatem. Vox rauca indicat laryngis asperitatem & humiditatem à defluxu humoris à cerebro, qui laryngem inæqualiter humectat & asperitatem ei inducit; & sic est signum grauedinis ac destillationis à capite: aliquando etiam raucedo contingit propter magnam siccitatem asperam arteriam exasperantem, vt in acutis febribus non rarò contingit. Raucedo etiam aliquando indicat debilitatem facultatis motiuæ; sic senes sæpe loquuntur raucâ voce & valdè ægri ac debiles;

parua enim expiratio confert ad raucedinem faciendam; & ideò qui raucam habent vocem, maiorem habent raucedinem, si debiliter loquantur, quàm si magnam vocem edere conantur; nam forti locutione raucedo non parùm superatur. Raucedo est aliquãdo signum vlceris in faucibus ac gutture; & ideò sæpe est signum morbi gallici; nam à morbo gallico sæpe vlcera in gutture generantur, raucedo etiam aliquando significat empyema, seu suppurationem pectoris ac tabem, vt Galen. & Aëtius testantur. Vox tremula, intercisa virtutis indicat debilitatem non valentis, imò æquali motu facere totius aëris expirationem, ad quod & gutturis siccitas confert. Aliquando fit vox tremula propter aliquam dispositionem in musculis conuulsioni similem, vt de respiratione dictum est; talis autem dispositio à somno calore ac maximâ ariditate inducitur. Vox clangosa indicat magnam siccitatem & ardorem, & vox stridula, quæ est clangosa in supremo gradu, cessatio à loquelâ & silentium in ægris, est signum melancholiæ & amentiæ. Priuatio vocis contingit vel propter apoplexiam, epilepsiam, catarrhum, vel catalepsim, vel propter vitia cordis & suffocationem vteri, propter animi deliquium, vel neruos recurrentes læsos, vulneratos aut compressos, vel propter vulnus asperæ arteriæ sub larynge, vel in moribundis propter imbecillitatem facultatis. Vocis permutatio & vitia vocis in phrenitide ac acutis febribus omnia sunt mala; quia fiunt vel propter summum à calore ariditatem, vel facultatis motiuæ debilitatem, vel dispositionem conuulsioni similem musculis superuenientem. 2. *Proret. text.* 22. inquit Hippoc. *vox acuta clangosa mala est.* Et *text.* 10. inquit, *quibus vox acuta est, iis hypochondria introtracta sunt*; id est, in phrenitide, acutis febribus, diaphragmatis inflammatione, cùm vox est acuta & clangosa, etiam quasi conuulsiua quædam dispositio & contractio est in hypochondriis propter summam musculorum ac membranarum ariditatem, & quibus illa simul coincidunt, iis maximum subest mortis periculum. Clangosa ergo vox delirium, conuulsionem, magnum periculum propter caloris & siccitatis magnitudinem minatur; sæpe minatur & vocis priuationem, aliquand. sc. ita aucta in musculis siccitas est, vt ipsi quodammodò conuellantur, & larynx præ nimiâ siccitate indurescat. 1. *Proret.* 17. *ex vomitu graui*, ait Hippoc. *vox clangosa, oculi concretum puluisculum habentes, delirium indicat.* Et 2. *Coacar. sect.* 2. *vox acuta & lugubris, oculorum obscuratio conuulsiones accersit.* Et 3. *Coac.* dicit, *quòd clangosa vox cum lingua conuulsione vehementi, insaniâ, tremore, duritie est exitiosa*: ex quo patet, quòd quando in acutis morbis vox incipit fieri clangosa, simul tunc etiam alia pessima symptomata ei coniungantur & succedat. *Vocis priuatio in acutis morbis est exitiosa*, vt docet Hipp. 1. *Coacar. sect.* 2. pessimæ sunt illæ aphoniæ, quæ cum aliis signis lætalibus apparent: Sic Hippoc. *in Epid.* de Philisco loquens: *extremitates*, inquit, *frigebant, nec recalescebant, minxit nigra, aliquando dormit, sub diem obmutuit, frigida sudabat, extrema liuescebant.* Galen. *comm. in* 1. *Proret.* inquit, *aphonia*

quæ conuulsiuo modo fiunt, si in eam, quæ cum silentio, & extasim desinant, pernitiosum. Et 2. *Coac. sect.2. insaniæ vehementes,* inquit, *cum vocis interceptione lætales.* Et 1. *Proret. text.24. quæ cum exsolutione,* inquit, *aphoriæ fiunt, pessimæ.* Et 2. *Coac. sect.2. in vocis interceptione spiritus sublimis, velut iis qui suffocantur, malum.* Cum breui spiritu vocis interceptio etiam lætalis; vt exemplo Pythionis apparuit. Et 1. *Proret.23.* dicit Hippoc. *quòd aphoniæ cum singultu sint pessimæ.* In anginâ etiam aphonia lætalis est. Sic Hippoc.5. *Aphor.* loquens de quâdam anginosa, *quartâ fuit conuulsa, sine voce cum stertore dentium contritione, maxillarum rubore, quintâ die mortua est.* Aphonię cum catalepsi etiam sunt pernitiosę, vt habetur 2. *Proret. text.4. Ex capitis quoque dolore aphoniæ lætales*, inquit Hipp.2. *Proret.*4. quia inflammationem in cerebro factam ostendunt. Et 2. *Coacar. qui,* inquit, *ex dolore muti fiunt, moriuntur.* Aphoniæ etiam ex casu ex alto, vel capitis percussione, sunt pernitiosæ: Sic Hipp.5. *Epid. de* quodam capite percusso loquens dicit, quòd cecidit tertiâ die sine voce, erat anxietas, febris, nihil audiebat, mortuus est. Notandum tamen, quòd aphoniæ ex percussione aut læsione capitis non sint semper lætales, quia multis contingit hæc aphonia, qui tamen adhuc seruantur, præcipuè si caput trepano aperiatur, vt sanguis extrauenatus exeat, aut ventiletur, vel depressa ossa attollantur: Sic 5. *Epid. t.* 51. recitat Hipp. historiam puellæ, quæ de rupe deciderat & voce priuata fuit, & tamen conualuit. Etsi autem aphoniæ plerumque sint pernitiosæ, tamen aliquando non sunt etiam ita malæ; nam aliquando possunt contingere in principiis morborum à solâ multitudine humorum, quæ non sunt necessariò lætales. Contingunt etiam aphoniæ aliquando stomacho à multo humore repleto, quæ humore illo per vomitum aut aliam rationem reiecto sæpe breui cessant; cuius exemplum est apud 5. *Epid.* in filio Hermotidi. Fiunt etiam aliquando à vermibus in pueris aphoniæ, quæ non semper sunt lætales. Denique aphoniæ subitò obortæ, quæ non diu durant sed cessant, non necessariò sunt lætales; sic aphoniæ ab animi deliquio, vteri suffocatione, vel strangulatione sine periculo facilè recedunt. Sunt & aliquæ etiam aphoniæ criticæ, quas euacuatio aliqua sequitur, quæ non sunt lætales: Sic 7. *Epid. t.* 25. ait Hipp. *erat aphonia & sudor iudicatorius erupuit, & conualuit.* Et 4. *Coac. sect.2.* habetur, quòd aliquando aphoniæ soluantur vel brachij aut membrorum resolutione, vel crassis vrinis superuenientibus. Porrò sicut aphoniæ criticæ, seu illæ, quas conueniens sequitur euacuatio non sunt lætales; ita è contrà criticæ aphoniæ, quas nulla sequitur euacuatio, sunt lætales; *indicatoria enim non indicantia sunt lætalia, vel difficilis indicij:* Sic 7. *Coac. t.* 51. *quibus,* inquit Hipp. *vox in febre intercepta sine indicatione, cum tremore moriuntur.* Et *infra, mutitates,* inquit, *in febre acutâ cum exsolutione non sudanti quidem lætales; minùs autem sudanti, diuturnitatem significat.*

§. IV.

A Tußi.

Tuſſis fit propter vitia variarum partium & à variis cauſis ; & ita nullum determinatè morbum aut partem affectam indicat ; fit autem tuſſis, quando aliquid ſpiritales partes ſeu præſentiâ ſeu malâ qualitate offendit, quod partes illo motu expellere conantur. Offenduntur autem & læduntur ſpiritales partes tum per ſe, tum per conſenſum aliarum partium, vt ſtomachi, vteri, hepatis, diaphragmatis. Indicat enim tuſſis vitium alicuius illarum partium, à quibus poteſt cauſari. Fit autem tuſſis & vitio aſperæ arteriæ & pulmonis, & mediaſtini, & thoracis, & pleuræ ac diaphragmatis; quia illæ ſunt partes reſpirationi inſeruientes: aſperæ arteriæ, ſic cùm quid in illam ſiue cibi ſiue potus illabitur, fit tuſſis; à puluere, fumo aſperam arteriam ingrediente. Etiam fit tuſſis vitio pulmonis: ſic in peripneumoniâ, pthiſi ac vlcere pulmonis. Fit & tuſſis vitio pleuræ, thoracis ac muſculorum eius, vt patet in pleuritide, humoribus & inflammationibus hepatis; in iis enim ſæpe tuſſicula ſicca oboritur. Vitio abdominis, ſic in hydrope, aſcite aliquando adeſt tuſſis. Vitio inteſtinorum; quia pueri vermibus laborantes etiam tuſſi aliquando laborant. Indicat etiam tuſſis diuerſos morbos, vt intemperiem ſimplicem vel cum affluxu humoris, vlcera, tubercula, vel continui ſolutionem, calculos, vermes, &c. Ab his enim omnibus poteſt tuſſis excitari.

Tuſſis alia eſt ſicca, alia humida : ſicca, in quâ nihil tuſſiendo expuitur : humida, in quâ multa phlegmata, vel pus, vel ſanguis ſemper excernitur. Tuſſis ſicca indicat talem cauſam, quæ expui non poteſt. Indicat enim vel intemperiem, vel continui ſolutionem, vel crudum tuberculum, vel calculum, vel aliquod vitium exiſtens extra pulmonem, vt in thoracis muſculis, mediaſtino, hepate, ſtomacho, inteſtinis, vtero, &c. vel indicat aliquam faucium aſperitatem, vel humorem aliquem gypſeum & fortiter impactum, vel humorem admodùm tenuem, qui tenuitate ſuâ in altum attolli & elidi non poteſt; hæc enim omnia tuſſiendo excerni non poſſunt, & ideò fit tuſſis ſicca ac vacua. Tuſſis humida indicat materiam ac humorem, qui tuſſiendo expuitur. In inflammationibus pulmonis ac thoracis, vt peripneumoniâ ac pleuritide primùm tuſſis fit ſicca, dum materia adhuc eſt cruda; quando verò materia eſt cocta, tunc fit tuſſis humida, & aliquid vnà expuitur. Tuſſicula etiam comitatur obſtructiones viſcerum, quæ ſunt infra diaphragma. Tuſſicula parua in pueris eſt etiam inter ſigna vermium, propter conſenſum ſtomachi & inteſtinorum cum diaphragmate. Eſt etiam tuſſicula inter ſigna variolarum. Tuſſis ſicca etiam ſæpe adeſt in acutis ac malignis febribus; & talis contingit vel propter ſummum ardorem ac ſiccitates, vel propter

malignos

malignos habitus ex toto ad diaphragma & partes spiritales ascendentes. Tussis etiam sicca aliquando superuenit ascitidi, & hoc est malum, inquit Hipp. 2. *Prognost.* 5. hoc enim indicium est abdomen ita intumescere aquâ, vt diaphragma comprimatur, vnde tussis. Tussis sicca & perpetua & admodùm molesta, tophos & lapillos in pulmone indicat. Si tussis sicca post acutas febres remaneat cum calore multo ac lentâ febriculâ & ægri non conualescant, sed remaneant debiles, hecticam minatur. *Omnis tussis perpetua & diuturna, mala,* inquit Hippoc. indicat enim spiritales partes offendi, quæ ad vitam valde necessariæ sunt. Tussis humida & multa phtiseos periculum minatur, maximè si adest raucedo, narium obstructio, titillatio quædam in gulâ ac asperâ arteriâ; est autem signum catharrhi ac destillationis; frequenter enim tussis ab humoribus à cerebro in subiectum thoracem delabentibus contingit; hinc Aristoteles dixit, hominem solum inter omnia animalia tussire, quia humidum cerebrum habet, ex quo generantur multi catarrhi, qui in pulmonem delabentes tussim faciunt.

Tussis denique alia est facilis, alia laboriosa, alia continua, alia per interualla oboriens. Continua tussis & valde laboriosa indicat partes spiritales ac præcipuè pulmonem per se ac primario vitio laborare, nam mala per protopathiam sunt intentiora & magis perpetua. At tussis neque intensa neque perpetua, sed tantùm per interualla infestans, indicat spiritales partes tantùm per consensum laborare. Tussis humida, quæ fit à phlegmatibus aut pure in pulmone contentis, quæ expuuntur, plerumque est facilis, vt in destillatione ac phthisi. At tussis sicca ab humoribus valde induratis & impactis, aut etiam tenuibus, à duro tuberculo aut calculo causata, plerumque est laboriosa. Tussis in acutis febribus est mala; quia vel summam ab ardore spiritalium membrorum siccitatem, vel causæ morbificæ malignitatem indicat. Magna tussis in pueris non raro ramices aut rupturam inducit. In adultis rupturam venarum, hæmorrhagiam, phthisim, vomitum atque stomachi imbecillitatem; somnum insuper impedit, & capitis dolorem adfert in mulieribus grauidis abortum. In senibus tussis vel nunquam vel rarò curatur.

CAP. VIII.

Ab actionibus vitalibus.

§. I.

A Pulsu.

PVlsus est actio facultatis vitalis fiens in corde; eius vsus est attemperare calorem natiuum & spiritum vitalem, ac quasi vitam in vniuersum

uersum corpus distribuere, & mittere spiritum vitalem ad cerebrum pro generatione spirituum animalium. Per illam ergo actionem conseruatur & vita & robur omnium facultatum in omnibus, & sine eius influxu omnes facultates diminuuntur & intercidunt quapropter ab hâc actione maximâ signa desumuntur in Medicinâ. Verùm signa, quæ ab illa sumuntur, sunt præcipuè signa futuri euentus: nam hæc actio maximè indicat dispositionem cordis & robur facultatis vitalis; morborum autem exitus pendet à proportione virium ad magnitudinem morbi; vires autem aliarum facultatum ferè pendent à viribus cordis; ideò ex pulsu optimè cognoscitur, an humores sint concoquendi, an per bonam crisim expellendi, an sanitas, an mors sic successura: & propterea pulsus est præstantissimum signum prognosticum. Verùm non ita est bonum signum diagnosticum; nam neque pars affecta, neque morbi species, neque causa morbifica ita bene per pulsum cognoscuntur, dico, (non tam bene) quia aliquo modo per accidens & indirectè aliqui morbi, aliquæ causæ morbificæ, aliquæ partes affectæ etiam per pulsum cognosci possunt; per pulsum enim aliquando cognoscitur, an causa morbifica sit calida, an frigida; nam pulsus magnus, celer, creber, indicat causam calidam; paruus, tardus, rarus, frigidam. Vndosus sanguinem aut pituitam, durus melancholiam, mollis pituitam indicat. Intermittentes, mijuri, &c. sæpe causam venenatam & malignã indicant, sed valde incertò & per accidens. Indicat etiam pulsus aliquãdo morbi speciẽ. Pulsus in membris percipi, in quibus nõ solet percipi, seu dolor pulsatorius, inflammationem, suppurationem: Magnus, celer, creber intemperiem calidã; tardus, paruus, rarus, frigidam: durus, conuulsiuus magnum ardorem, exiccationem, conuulsionem, distensionem, compressionem, ac tumores, &c. partem affectam etiam aliquo modo indicat: durus, conuulsiuus neruosum ac membranosum genus affectum. Vbi pulsus, ibi malum. Pulsus in altero brachio naturaliter se habens, in altero læsus ac morbosus indicat vitium non esse in corde, sed tantùm in illo latere, in quo pulsus est læsus ac vitiatus, &c. Verùm cum pulsus à nullâ parte exerceatur, quàm à corde ac arteriis, ideò nullus partis vitium per se & directè indicat, quàm cordis; at indicando læsionem cordis, indicat quoque læsionem totius; propterea quòd sanitas ferè pendet à sanitate cordis. Pulsus porrò indicat vt effectus, id est, sicut effectus indicat suam causam, & ideò differentiæ pulsus indicant illa, quæ talium differentiarum sunt causa: sic pulsus celer, creber, indicat intemperiem calidam, vt effectus illius intemperiei; quia sc. intemperies calida talem pulsum facit. Indicat etiam pulsus vt coëffectus; & tali ratione indicat maximè futuros euentus, quat. sc. indicat talem causam, quæ talem vel talem futurum euentum causabit. Non multùm autem indicat vt causa; quia differentiæ pulsus non sunt causa illorum siue euentuum siue morborum, siue causarum, siue partium affectarum, sed sunt illorum effectus vel coëffectus, vt dictum est. Itaque vt sciatur

quid

quid singulæ pulsuum differentiæ indicent, oportet scire, quænam sint singularium pulsuum differentiarum causæ; nàm illas causas indicant.

§. II.

Pulsuum differentiæ.

Pulsuum autem differentiæ sunt duæ; nam pulsus alij sunt simplices; ac in se considerati, alij considerati ad alios. Pulsuum simplicium ac in se solis consideratorum 5. sunt differentiæ simplices; nam vel magnus & paruus; celer vel tardus; creber vel rarus; vehemens vel languidus; mollis vel durus: vel plures sunt compositi. Pulsuum consideratorum in collatione ad alios differentiæ sunt duæ; vel enim pulsus est æqualis vel inæqualis, de quibus posteà.

§. III.

Pulsuum differentiarum causæ.

Omnium pulsuum differentiarum duplices sunt causæ, vel proximæ ac primariæ, vel secundariæ & remotæ. Proximæ causæ quæ & synecticæ & coniunctæ, & continentes & primariæ vocantur, sunt tres; nempe facultas, vsus auctus, & dispositio membri siue arteriæ. Dicuntur causæ proximæ, quia nulla potest fieri in pulsu mutatio, quin sit facta mutatio in aliquâ istarum trium causarum; & nulla è contrà potest fieri mutatio in illis tribus, quinstatim quoque fiat mutatio in aliquâ differentiâ pulsus; & ideò vocantur hæ causæ continentes, primariæ & causæ per se omnium differentiarum pulsus. Causæ verò secundariæ & remotæ sunt multæ; anni tempus, regio, ætas sexus, temperamentum, & res non naturales, morbi, causæ morbificæ, &c. Sed hæ non mutant pulsum per se aut immediatè, sed solùm per accidens & mediatè; quatenus sc. faciunt aliquam mutationem in causis primariis, quæ mutatæ tum primò mutant differentias pulsuum. Facultas, quæ & prima causa synectica, talem indicat differentiam pulsus, sc. vt ab illa fiat pulsus vehemens vel debilis: valida facultas facit pulsum validum, debilis languidum. Vsus auctus facit magnum, celerem, crebrum; vsus diminutus facit paruum, tardum, rarum. Primùm autem vsus acutus facit magnum, si potest & nihil impedit; qui si non sufficiat refrigeratio caloris facit etiam celerem; qui si etiam non sufficiat refrigeratio caloris, facit tum deinde & crebrum. Vsus diminutus facit primò rarum, inde tardum. Instrumenti dispositio talem facit differentiam pulsuum; nam si instrumentum seu arteria est mollis, facit pulsum mollem; si dura, durum. His positis quid singulæ pulsuum differentiæ indicent facilè colligi potest. Validus ac vehemens pulsus est, qui digitum repercutit & reprimit.

Languidus, qui à digito reprimitur. Vehemens pulſus indicat robuſtam eſſe facultatem cordis, bene cor ſe habere, neque vllo vitio neque per ſe neque per accidens affici. Languidus indicat cor & facultatem debilem eſſe. Quia cor ab omni intemperie excedente debilitari poteſt, ideò talis pulſus per ſe nullam certam intemperiem indicat, ſed bene quidem coniunctus cum aliis differentiis pulſuum; nam ſi eſt debilis & paruus, & præcipuè tardus & rarus indicat debilitatem eſſe ab intemperie frigidâ, ſi eſt languidus & valde celer & creber indicat debilitatem eſſe ab intemperie calidâ. Porrò quia cor debilitatur à variis morbis, & à morbis variarum partium, ideò talis pulſus nullum quoque certum morbum, aut nullam certam partem affectam indicat, ſed ſolùm quat.cum aliis ſignis peculiaribus morborum ac partium coniungitur: ſi eſt valde debilis, & ſemper debilis, & ſimul valde paruus, intermittens, miiurus, &c. poteſt eſſe indicium cordis per ſe affecti ac proprio aliquo vitio laborantis; aliàs potiùs ſignum erit cordis laborantis per ſympathiam. Porrò quia pulſus vehemens indicat robur facultatis vitalis & caloris natiui, ideò indicat ſalutem & in morbis acutis bonam criſim futuram. Languidus contrà indicat vires eſſe debiles, futuram mortem ac malam criſim; in morbis frigidis aliquando gangrænam, paralyſim, &c. Eſt tamen notand. quòd vires aliquando ſint debiles vel per reſolutionem, vel per ſuffocationem ſeu oppreſſionem. Pulſus languidus per ſe indicat debilitatem virium, ſed non indicat per ſe, an ſint debiles per reſolutionem, an per ſuffocationem; nam peſſimum eſt vires eſſe debiles per reſolutionem, quia talis debilitas non facilè reſtauratur; at non eſt ita malum vires eſſe debiles per oppreſſionem vel ſuffocationem, quia tales vires breui tempore, ablato impedimento poſſunt recuperari. Verùm cognoſcitur hoc per alias differentias pulſus, quæ coniunguntur; nam ſi eſt languidus & ſimul æqualis, indicat debilitatem ex reſolutione; ſi eſt languidus & inæqualis, indicat debilitatem ex ſuffocatione; ratio eſt, quia cùm facultas eſt debilis ex reſolutione, manet ſemper debilis, quia eſt iam verè & habitualiter debilis; ſed cùm eſt debilis per ſuffocationem, tunc radicaliter adhuc eſt fortis, ſed ſolùm eſt ligata & oppreſſa; quæ autem ſolùm ſic debilis eſt, poteſt ſe aliquando ſuper cauſam ſuffocantem exercere, & per interualla robur ſuum ſimul oſtendere. Porrò languidus & ſimul paruus & vermiculoſus indicat debilitatem à conſumptione ſpirituum, ſeu malignâ & venenosâ qualitate. Languidus, paruus & ſimul celer indicat debilitatem propter exceſſum calidæ intemperiei, & indicat ardentem & malignam febrem. Languidus, paruus & ſimul tardus & rarus indicat debilitatem propter exceſſum intemperiei frigidæ. Languidus, paruus, frequens, cum inæqualitate indicat febres malignas; nam ex malignitate pulſus fiunt parui & languidi; ex calore autem febrili celeres; ex humorum putreſcentium copiâ inæquales.

Magnus pulſus eſt, in quo arteria in altum, longum & latum multùm

tùm dilatatur. Paruus contrà. Differt hic pulſus ſecundum Galen. & omnes medicos à vehementi; nam cauſa vehementis eſt facultas robuſta, cauſa verò pulſus magni eſt vſus auctus. Verùm ego non poſſum concipere, quomodo iſti pulſus differant, nec videtur quòd tactus poſſet diſtinguere vehementem à magno; nam non poteſt eſſe pulſus vehemens, niſi arteria in longum, vel in latum, vel in altum, vel ad omnes illas diſpoſitiones ſimul multùm dilatetur: ergo pulſus vehemens eſt pulſus magnus; & non poteſt eſſe pulſus magnus, qui non ſit vehemens nec poteſt fieri pulſus magnus ſine robore facultatis; non igitur vſus auctus facit pulſum magnum effectiuè, ſed ſolùm per modum cauſæ finalis & cauſæ irritantis, & ſtimulantis facultatem; ipſe autem effectiuè fit à robuſtâ facultate: ergo magnus eſt vehemens, & conſequenter idem eſt vehemens & magnus; interim tamen maneamus in communi doctrinâ & diſtinguamus eos pulſus. Ergo pulſus magni cauſæ ſunt tres, vſus auctus, robuſta facultas, & inſtrumentum molle; & ſic omnes cauſæ ſynecticæ debent concurrere ad faciendum pulſum magnum. Vſus auctus ideò facit magnum, quia propter vſum auctum debet multus aër frigidus trahi in cor & arterias, quod vt fiat, debent arteriæ & cor in omnem dimenſionem multùm dilatari, niſi facultas ſit valida. Concurrit etiã mollities inſtrumenti; quia niſi inſtrumentum eſſet molle, non poſſet etiam in omnẽ dimenſionẽ dilatari; has ergo tres cauſas pulſus magnus indicat, & maximè vſum auctum ſeu exceſſum caloris: Indicat ergo pulſus magnus calidum corporis temperamentum, In ſanis exercitia, iram, &c. in ægris morbos calidos, febres, inflammationes. Pulſus paruus cum fiat ex contrariis cauſis, contraria indicat; vel facultatem debilem, vel vſum diminutum, vel arteriæ paruitatem aut duritiem. Porrò magnus cum mediocri raritate & paruitate ſolùm indicat robur facultatis. Magnus & ſimul celer indicat vſum adhuc magis auctum, cùm calidâ tamen adhuc facultate, nam omnes tres indicant vſum auctum. Magnus ſimul & celer indicat robur facultatis & arteriam non duram; quia ſi eſſet dura nec magnus nec celer fieri poſſet, ad celeritatem enim requiritur arteriæ mollities. Cùm vſus parùm augetur, natura facit primò pulſum magnum; cùm adhuc magis augetur præter magnitudinem facit etiam celerem; cùm adhuc magis augetur facit & crebrum: ſi magnitudo ex aliâ aliquâ cauſâ impeditur, tunc tantùm fit celer & creber; ergo hic pulſus indicat omnis generis febres; nam nulla febris eſt, in quâ ex naturâ vſus aucti non debeat eſſe talis pulſus. Quòd ſi verò in aliquâ febri interdum eſt paruus vel tardus, hoc contingit ex accidenti; quia ſcilicet decurſu & magnitudine febris facultas eſt debilitata, & arteria exiccata & indurata, arteriæ enim durities impedit magnitudinem & celeritatem. Omnes pulſus magni in febribus ſunt boni; quia indicant ſaltem facultatem adhuc non eſſe debilem, & inſtrumentum molle, nec à ſiccitate febris adhuc eſſe induratum; propter eandem cauſam magnus pulſus circa tempus criſeos eſt ſignum bonæ criſeos futuræ. Magnus etiam pulſus in-

dicat febrem non esse malignam; quia si maligna esset, pulsus non esset magnus sed paruus. Magnitudo pulsus etiam aliquando indicat aliquid quod naturam irritet; nam hoc etiam facit pulsum magnum, modo sic tantum irritet vt facultatem non deiiciat; nam si eam deiiceret, faceret potiùs paruum; sic ira, crisis, dolor faciunt pulsum magnum, modò tantùm non sint, vt naturam debilitent. Pulsus paruus contraria indicat, vel vsum diminutum, vel facultatem debilem, vel instrumentum inobediens & durum. Paruus & simul valde celer & creber indicat vsum auctum, sed simul vel debilitatem facultatis, vel duritiem instrumenti, propter quæ impediatur magnitudo, paruus, languidus, rarus, vermicularis, formicans, mijurus indicant paruitatem esse ex debilitate facultatis. Paruus & simul tardus & rarus cum mollitie indicat paruitatem illam esse ex vsu diminuto. Paruus & durus, vibratus, serrinus indicat paruitatem esse ex duritie & renitentiâ instrumenti. Paruus ex debilitate facultatis indicat nullam vel malam crisim, morbi magnitudinem, malignitatem & mortem. Paruus ex vsu diminuto indicat abundantiam pituitæ, & melancholiæ, refrigerationes, congelationes, euacuationes sanguinis & spirituum. Paruus ex duritie & renitentiâ instrumenti indicat vel congelationem vel siccitatem vel tensionem; & indicando siccitatem indicat marasmum, febres acutas: indicando tensionem indicat vel conuulsionem, vel scirrhum, vel inflammationem. Pulsus paruus sine debilitate longas & difficiles indicat affectiones.

Creber pulsus est, cùm quàm minima est inter systolen & diastolen quies. Duplex est autem in pulsu quies; vna quæ sequitur diastolen & vocatur quies supera; alia quæ sequitur systolen & præcedit distolen, & vocatur quies infera. Secundũ vtramque quietẽ desumitur pulsus crebritas, sed tamen maximè secundùm quietem superã; nam sola quies supera percipitur, infera non item. Creber ergo pulsus est, in quo est minima quies. Hunc pulsum distinguit Gal. & omnes medici à celeri; sed non possum ego comprehendere, quomodo isti pulsus distinguantur: videtur enim quòd celeritas & crebritas sint idem; nam tum sunt celeres passus, quando inter passus est minima quies, & tum homines celeriter currunt, quando pedes in terrâ non multùm quiescunt; sicuti ergo sunt idem celeres & crebri passus, ita videtur esse idem celer & creber pulsus; sit quidem ita, quòd ratione aliquo modo distinguantur, tamen illi pulsus sensu tactus discerni non possunt; nec ego qui tot iam annis medicinam feci, eos discernere potui: interim tamen maneamus in antiquis, & eos cum aliis medicis distinguamus. Creber pulsus potest fieri à plurimis causis, & ideò plurimas causas potest indicare. In primis creber vsus indicat vsum auctum, aucto vsu facultas primò facit magnum; si magnum propter aliquod impedimẽtum, nempe vel propter facultatis debilitatẽ, vel propter instrumenti duritiẽ facere non potest, facit crebrũ; vsu magis aucto facit & celerem. Pulsus ergo creber in sanis indicat temperamentũ calidum, in ægris morbos calidos ac febres; Insuper indicat etiam facultatem debi-

lem;

lem; nam quando facultas tam debilis eſt, vt non poſſit facere pulſum magnum, tum facit crebrum; non tamen neceſſariò indicat facultatem debilem; quia poteſt dari pulſus magnus & creber & celer ſimul; in tali autem caſu pulſus creber eſt ſine debilitate facultatis; nam eo ipſo quò eſt coniũctus cum magno, patet quòd non adſit facultatis debilitas; alioquin non eſſet pulſus magnus. Interim tamen plerumque creber indicat facultatem debilem. Indicat etiam aliquando duritiem inſtrumenti; nam durities inſtrumenti eſt aliquando cauſa, quòd non poſſit fieri pulſus magnus; tunc verò ad compenſandum defectum magnitudinis debet fieri pulſus creber. Creber ergo & paruus ſimul indicant debilitatem facultatis. Creber, celer & magnus indicant vſum auctum: creber, paruus & durus indicant duritiem inſtrumenti. Pulſus rarus omnia his contraria indicat.

Celer pulſus eſt, cùm materia citò de loco in locum redit & breuiſſimo tempore omnes ſuas partes nempe diaſtolen & ſyſtolen & vtramque quietem perficit. Celer pulſus indicat vſum auctum & magnitudinem caloris; nam cùm vſus valde auctus eſt, debet facultas non ſolùm multum frigidi aëris attrahere & facere pulſum magnum & intermittere exiguam quietem & facere pulſum crebrum, ſed & celerem. Indicat inſuper pulſus celer facultatem vtcumque vegetam. Dico (vtcumque) quia niſi eſſet vtcumque vegeta, non poſſet tam celeriter arteriam mouere. Dico (vtcumque robuſtam) quia frequenter poteſt pulſus eſſe celer, etiamſi facultas non ſit robuſta, imò paruitas pulſus eſt ſæpe cauſa celeritatis; nam quando pulſus eſt paruus, tum plerumque fit celer, modò facultas vtcumque adhuc robuſta ſit, vt ſc. quod deeſt vſui aucto ac neceſſitati propter pulſum paruum, id compenſetur per pulſum celerem. Dico (modò adhuc vtcumque ſit robuſta) quia ſi facultas ſit valde debilis, non fiet paruus & celer, ſed paruus & tardus, non obſtante vſu aucto, vt contingit in moribundis; ſi ergo ſit pulſus paruus & tamen adſit vſus auctus, quantò pulſus eſt minor, erit celerior, niſi, inquam, facultas omninò ſit debilis. Si ergo pulſus ſit celer & magnus indicat vſum valde auctum, & celeritatem ob nullam aliam cauſam eſſe, quàm ob vſum auctum, præcipuè ſi inſuper ſit creber; vſus enim auctus non tantùm facit magnum, ſed & crebrum & celerem: At ſi celer & paruus, poteſt indicare celeritatem fieri ab vſu aucto, magnitudinem autem impediri à debili facultate; vel poteſt indicare non tam vſum auctum quàm facultatis imbecillitatem, quæ cùm non poſſet facere magnum, quod deeſt neceſſitati propter paruitatem, compenſat celeritate; paruus enim pulſus eſt cauſa celeritatis. Pulſus celer poteſt etiam indicare duritiem inſtrumenti; nam durities inſtrumenti eſt aliquando cauſa celeritatis; durities enim eſt cauſa quòd non poſſit fieri pulſus magnus, ſed ſolùm paruus; dum enim arteria non poteſt multùm dilatari; at paruitas pulſus eſt cauſa celeritatis, vt dixi; ergo. Tamen etſi celeritas poſſit indicare aliquam duritiem inſtrumenti, modo quo iam dixi, tamen non poteſt indicare magnam duritiem: nam ſi arteria

esset valde dura, non posset facultas eam celeriter mouere. Celeritas est certum signum febris, & sequitur quamcumque febrim, & ex nullo signo febris cognoscitur, quàm ex celeritate pulsus. Cognoscuntur etiam febres ex rubedine vrinæ, sed multò certiùs ex celeritate pulsus; etenim in omni febre est vsus auctus; vsus autem auctus facit celerem pulsum, quare & febris necessariò adest. Celeritas cum vehementiâ & magnitudine & frequentiâ & æqualitate indicat ephemeras cum inæqualitate putridas: cum imbecillitate, paruitate & duritie, hecticas. Pulsus tardus celeri in omnibus contrariatur. Indicat vsum diminutum, facultatem debilem & instrumentum durum, non omnia simul, sed vnum istorum; nam ab vnoquoque istorum potest pulsus tarditas causari. Tardus & languidus indicant tarditatem esse ex debilitate facultatis. Tardus & durus indicat tarditatem esse propter vsum diminutum. Talis enim pulsus indicat absentiam febris, abundantiam frigidorum humorum, congelationem, paralysim, caloris natiui magnam debilitatem ac penuriam.

Mollis pulsus est, quando in allisione arteriæ contra digitum sentitur in ipsâ arteriâ mollities. Durus est, quando è contrà. Mollitiem facit, si pars affecta mollis, humida, & frigida, vt est cerebrum, pulmo, adeps, carnosa seu musculosa substantia. Eamque mollitiem etiam facit genus causæ morbificæ, vt si est pituita, sanguinis serositas; talia enim mollem reddunt arteriam, vt contrà melancholia duram & siccam. Illam mollitiem etiam facit morbi genus; sic œdemata viscerum, cachexia, leucophlegmatia, febris quotidiana, lethargus, peripneumonia, paralysis, stupor, &c. has ergo partes affectas, has causas morbificas, hos morbos pulsus mollis indicat. Mollis pulsus, si alia signa adsint, indicat futuram crisim per sudores. Pulsus durus indicat congelationem, siccitatem, febrem quartanam ac humoris melancholici abundantiam, vel conuulsionem, epilepsiam; nam conuulsio facit tensionem arteriæ, tensio facit pulsum durum. Durus etiam indicat vel membranosam vel tendinosam vel venosam aut arteriosam corporis affectam partem; hæ enim partes tendi possunt; tensio autem duritiem facit; ideò talis pulsus indicat affectum meningum, pleuræ, vel diaphragmatis, vel intestinorum, iecoris, lienis, vesicæ. Quænam autem earum indicentur, debent ex aliis signis propriis colligi. Indicat etiam inflammationes ac scirrhos; nam tales affectiones tensionem facit, vel compassionem, vnde durities arteriæ fit; sed si scirrhus fuerit, erit pulsus durus & simul tardus & rarus; eò quòd scirrhus non faciat vsum acutum: si inflammatio fuerit, erit durus cum celeritate, quia inflammatio facit vsum auctum.

Æqualis pulsus est, qui non variatur in suâ differentiâ, sed æqualiter semper procedit in magnitudine & paruitate, crebritate & raritate, celeritate & tarditate. Inæqualis est, qui inæqualiter procedit, & in aliquâ dictarum differentiarum variat; ex quo patet quòd æqualitas & inæqualitas considerantur secundum primas & simplices pulsuum differentias;

nam

nam vel est æqualis in magnitudine & paruitate, vel in crebritate & raritate, vel in vehementiâ & debilitate, & sic de aliis differentiis. Inæqualis è contrà, vel est inæqualis in magnitudine & paruitate, vel inæqualis in celeritate & tarditate, vel inæqualis in crebitate & tarditate. Notand. tamen pulsus esse æquales secundum vnam differentiam, & inæquales secundum aliam; vt æqualis in magnitudine & paruitate, & inæqualis in celeritate & tarditate. Absolutè æqualis est, qui est æqualis secundum omnes differentias. Inæqualis, qui est inæqualis secundum aliquam dictarum differentiarum tantùm. Porrò pulsus vel est æqualis vel inæqualis in vno pulsu, vel in pluribus, id est, in vnico ictu, vel in pluribus. In vno ictu æqualis est, qui in vnico ictu nullam habet inæqualitatem, sed illa vnica pulsatio secundum omnes differentias habet suam æqualitatem; sic quod principium diastoles nec sentitur maius nec celerius nec vehementius, quàm finis; contra est inæqualis. Æqualis in pluribus est, quando plures considerantur pulsationes, & omnes illæ pulsationes sunt secundum omnes differentias sc. magnitudinem & paruitatem, vehementiam & debilitatem, crebritatem & tarditatem, &c. æquales. Inæqualis in pluribus pulsationibus est, cùm vna pulsatio sentitur maior, altera minor; & illa est inæqualitas secundum magnitudinem; vel quando vna pulsatio sentitur celerior quàm altera; & illa est inæqualitas secundum celeritatem; vel quando vna sentitur crebrior quàm altera; & illa est inæqualitas in crebritate: & sic de aliis. Æqualitas vel inæqualitas in vno pulsu adhuc est duplex, vel enim pulsus est æqualis sub vno digito, vel sub pluribus. Æqualis sub vno digito est, quòd in vnâ pulsatione sentitur omnimodo æqualitas. Inæqualis contra cum in vnâ pulsatione sub vno & eodem digito sentitur aliqua inæqualitas secundum aliquam qualemcunque tandem differentiam, id est, siue secundum magnitudinem, siue celeritatem, &c. Æqualis in vnâ pulsatione sub pluribus digitis est, quando vnus ictus sub tribus omnibus digitis, quibus ordinariè solet à medico palpari, sentitur secundùm omnes differentias esse æqualis. Inæqualis est, quando sub vno illorum digitorum sentitur maior, sub altero minor, vel sub vno mollior, sub altero durior, vel sub vno vehementior, sub altero debilior. Æqualitas vel inæqualitas sub pulsu vno vocatur æqualitas vel inæqualitas singularis. Æqualitas vel inæqualitas sub pluribus pulsibus vocatur æqualitas vel inæqualitas collectiua, & communiter genere systematica. Pulsus dicrotus, imparcitatus, intermittens singularis, miiuri, deficientes sunt inæquales secundum inæqualitatem singularem. Pulsus vndosus, vermiculans, alius miiurus, systematicus intermittens, capricans, serrans, sunt pulsus inæquales in pluribus pulsationibus seu secundum inæqualitatem systematicam. Causæ inæqualitatis in pulsu præcipuè sunt duæ; vitium instrumenti & imbecillitas facultatis; si sc. arteria comprimatur vel obstruatur, vel repleatur; vel sit nimis mollis, vel nimis dura & tensa. Hinc pulsus inæqualitas si nimis mollis, concidit: si ni-

mis, tensa, dura, renititur ipsi dilatationi: hinc pulsus vndosi, intermittentes, serrati, vibrati, conuulsiui facultatis imbecillitatem significant; nam imbecilla facultas non potest æqualiter ac æquali tempore arteriam perpetuò secundum omnes differentias mouere, sed modò mouet sic modo aliter, prout magis super causâ morbificâ sese eleuat atque erigit; hinc pulsus mijuri, deficientes, intermittentes, &c.

Quæritur an inæqualitas pulsus etiam possit causari ab inæqualitate vsus aucti; & videtur quòd non, quia vsus auctus non potest mutari secundum illud breue tempus vnius aut 10. aut 20. pulsationum, secundum quod breue interuallum ipsa pulsus inæqualitas consideratur. Si posset vsus auctus breuissimo tempore permutari, posset etiam in illo breuissimo vnius aut aliquot pulsationum spatio pulsus permutari, & fieri inæqualis. At modò impossibile videtur, calorem cordis ac totius in breuissimo tempore vnius aut plurium pulsationum ita subitò posse variari; quare etiam impossibile est, pulsus inæqualitatem posse causari ab vsu aucto. Verùm Resp. hoc non esse impossibile: nam possibile est cor & arterias eodem tempore frigidis sc. & calidis humoribus obsideri, vario modo calorem intro & foras moueri, adeoque cor inæquali intemperie affici; proinde possibile est vsum auctum breuissimo tempore posse permutari & fieri inæqualem; ex quo inæqualitatem quoque in pulsu causari non est mirum. Hinc cognoscitur, quid pulsus inæqualitas indicet nempe vitium instrumenti, vel compressionem, vel obstructionem, vel repletionem arteriarum, vel inæqualem intemperiem ac contrarios humores frigidos & calidos, vel facultatis imbecillitatem, siue quòd ea sit grauata humorum abundantiâ & malitiâ, siue resoluta. Si pulsus præterquam quòd sit inæqualis, sit etiam languidus, est signum quòd inæqualitas causatur à facultatis imbecillitate: si est inæqualis cum magnitudine, celeritate, crebritate, est indicium, quòd sit inæqualis propter vsum auctum. Si est inæqualis & simul durus, censebitur inæqualis esse vitio instrumenti; nam qui est inæqualis vitio instrumenti, semper & necessariò quoque est durus. Pulsus mijuri, decurtati, emiduli, intercepti sunt differentiæ indicantes facultatis debilitatem. Vndosi, vibrati, serrati, palpitantes, conuulsiui, sunt differentiæ indicantes vitium instrumenti. Hæc enim omnia indicat pulsus inæqualis; inprimis compressionem, obstructionem, repletionem arteriarum, vt inquit Galen. 2. *de præsagitione ex pulsibus cap.* 7. Indicat etiam febres putridas, epialas, lypirias, hemitritæos, horrorem ac rigorem febrium, ex eo quòd in illis est inæqualitas intemperiei, & inæqualitas vsus acuti & varietas causarum morbificarum. Indicat etiam eodem tempore in corpore abundare humores frigidos & calidos, putridos & imputridos, & varium motum eorum, modò ad exteriora, modò ad interiora. Indicat etiam inæqualitas pulsus cor primariò esse affectum, vel saltem per consensum partium præcipuarum, vt stomachi, hepatis, vteri, cerebri, à quibus cor & facultas vitalis grauiter debilitantur & labefactantur, sic vt

pulsus

pulsus propter imbecillitatem fiat inæqualis. Indicat etiam facultatem valde grauari, & imbecillitatem facultatis potiùs esse ex eo, quòd facultas sit oppressa & grauata, quàm quòd sit resoluta; nam si facultas intrinsecè & essentialiter esset debilis & resoluta, pulsus non esset ita inæqualis, sed potiùs in paruitate suâ & languore semper æqualis. Indicat & pulsus inæqualis febres pestilentes, inflammationes partium principaliũ, & suppurationes. Indicant etiam causæ morbificæ malignitatem eo quod hæc omnia facultatem vitalem valde debilitent. Indicant etiam palpitationem cordis, lipothymiam, orthopnæam, vteri suffocationem, quòd ex his facultas summoperè debilitetur. Indicant etiam magnas inflammationes, phrenitidem, lethargum, anginam, peripneumoniam, pleuritidem, quatenus hæc tensionem & duritiem in arteriis faciunt, à quâ duritie, vt dictum est, pulsus fit inæqualis. Indicant etiam scirrhos, abscessus, obstructiones arteriarum, abundantiam sanguinis & aliarum humorum facultatem obstruentium. Inæqualitates quò citiùs veniunt & diutiùs durant, eò sunt periculosiores. Inæqualitas singularis est pessima & peior inæqualitate systematicâ; nam grauior est causa, quæ ita facultatem turbat, vt non possit vnam pulsationem facere æqualem, quàm illa, quæ plures non potest facere æquales; & hoc intelligendum est, quando vtraque inæqualitas fit à debilitate facultatis; nam quando fit vitio instrumenti, tunc non ita semper est. Pulsus inæquales aliquando sunt æquales, ac in suâ inæqualitate ordinati; interdum sunt inæqualiter inæquales, seu in suâ inæqualitate inordinati. Ordo & æqualitas in pulsu prauo est mala, vt peior inordinato. Inordinatio in pulsu bono est mala, in pulsu malo, bona. Ideò æqualitas seu ordo est malus, quia indicat causæ morbificæ stabilitatem, & permansionem. Omnes pulsus inæquales, in quibus plures apparent pulsationes magnæ & vehementes, quàm paruæ & languidæ, sanitatem adhuc pollicentur; at oppositi minantur mortem. Omnes Pulsus inæquales vehementes, magni, celeres & frequentes ostendunt morbum per crisim soluturum. Imbecilliores, minores, tardiores & rariores per paulatiuam solutionem. Pulsus æqualiter inæquales & ordinati, vtcumque validi non multum celeres aut frequentes, longam affectionem significant: contrà inæquales inordinati, & simul celeres ac frequentissimi, breuitatem affectionum indicant. Ex pulsibus inæqualibus pessimi sunt, qui indicant facultatis imbecillitatem, & qui simul sunt tepidi, vermiculosi, parui, rari, formicantes, mijuri, eminuli, prominuli.

§. IV.

Inæqualitates singulares.

Impar citatus est pulsus, in quo in vnâ pulsatione sub vno digito arteria inæqualiter mouetur secundum celeritatem & tarditatem, sic quòd

Vnica & eadem diastole incipiat cum tarditate & finiat cum celeritate, id est, quòd principium diastoles sit celerius quàm finis; vel contrà: est ergo hic pulsus inæqualis inæqualitate singulari sub vno digito: in hoc pulsu arteria mouetur æqualiter secundum celeritatem, sic tamen quòd ipsa sit continua & non intercepta vllâ cessatione aut quiete intermediâ; mouetur quidem in principio diastoles celeriùs, in fine tardiùs, vel contrà; tamen vno motu continuo non interrupto vllâ cessatione aut quiete intermediâ. Hoc dico ac distinctionem pulsus dicroti & intermittentis singularis, qui sunt etiam pulsus inæquales inæqualitate singulari sub eodem digito, sed sunt inæquales cum quâdam interruptione & quiete inter ipsius diastoles principium & finem. Impar citatus indicat obstructionem, compressionem arteriarum, vel facultatem à multitudine humorum grauatam. Melior est imparcitatus quàm intermittens singularis; nam in impar citato diastole est continua sine interruptione: In intermittente singulari est intermedia quies; meliùs est autem motum arteriæ variari secundum celeritatem & tarditatem, quàm interrumpi aliquâ cessatione; nam debere diastolen interrumpi aliquâ cessatione aut quiete, est signum magnæ debilitatis. Melior est impar citatus qui ex tarditate in celeritatem vergit, quam qui è contrà; nam celeritas est maius signum roboris, quàm tarditas; quapropter meliùs est pulsum in progressu sui motus indicare robur quàm deficientiam.

Intermittens singularis est pulsus inæqualis, in quo diastole non est continua, sed interrumpitur aliquâ quiete aut cessatiunculâ. Dico (intermittens singularis) ad distinctionem intermittentis systematici; nam in intermittente singulari est cessatio & intermissio motus in vnâ diastole ac in vnâ pulsatione, & intermissio vnius portiunculæ in ipsâ diastole: in intermittente verò systematico inter multas diastoles seu inter multas pulsationes intermittitur vna diastole integra. Intermittens ergo singularis est pulsus inæqualitate singulari in vnâ pulsatione sub eodem digito, secundum celeritatem; nam vbi est quies, ibi non est æqualis celeritas. Hic intermittens etiam oritur à facultate grauatâ & simul valde debili, adeò vt non possit facere vnam diastolen integram, quin debeat intermedio tempore cessare; quapropter peior est intermittens singularis impare citato. Peior est etiam intermittens singularis intermittente systematico; quia maior debilitas est non posse vnum motum seu vnam pulsationem facere sine intermediâ quiete, quàm non posse facere multas. Intermittens hic non tantùm grauatam ac debilem indicat facultatem, sed etiam vsum auctum; nam si non adesset vsus auctus, qui stimularet & cogeret naturam ad perficiendum istam pulsationem interruptam, natura cum illâ incipiente quiete cessaret in totum, & non perficeret integram diastolem; sed quòd post interceptam quietem non esset, fit, quia vsus auctus naturam nimis stimulet & irritet ad hoc faciendum. Intermittens singularis est valde malus, & proximam

solet

ſolet indicare mortem; patet ergo, quòd hic pulſus in vnâ diaſtole bis feriat.

Capricans eſt ſpecies huius intermittentis iam dicti, & fit ab eadem causâ; differt tamen in eo, quòd in intermittente iam dicto ſit ſolùm inæqualitas ſecundum vnam differentiam, nempe ſecundum celeritatem: in capricante verò eſt inæqualitas & ſecundum celeritatem & ſecundum vehementiam; nam bis ferit & habet quietem, & ſic in eo eſt inæqualitas ſecundum celeritatem, ſed poſterior pars diaſtoles, quæ ſequitur ceſſationem, eſt vehementior anteriore ſeu parte diaſtoles ceſſationem præcedente. Eſt hic pulſus valde prauus, ſicut omnes intermittentes, & facultatis indicat debilitatem & oppreſſionem; ſed tamen per hoc indicat adhuc aliquam bonitatem, quòd poſterior pars diaſtoles ſit vehementior priore; per quod indicatur naturam valde grauari & opprimi & cum causâ morbificâ conflictari, ſed eam adhuc poſſe fieri ſuperiorem.

Dicrotus eſt etiam pulſus in vnâ diaſtole ſeu pulſatione bis feriens, in quo motus retrocedit & redit, & diaſtole à ſyſtole quaſi retrahitur; & hic eſt etiam pulſus inæqualis in vnâ pulſatione ſub vno digito, habens intermediam quietem. Inter hos pulſus eſt exigua differentia, & ſunt potiùs differentiæ rationales quàm ſenſuales, inuentæ potiùs per ſpeculationem, quàm quòd ipſas ſenſus diſtinguere poſſet. Conueniunt in eo quòd ſint omnes pulſus bis ferientes, habentes diaſtolem interruptam quiete mediâ.

Mijurus ſingularis eſt, in quo pulſatio eſt maior ſub primo digito, minor ſub ſecundo, & adhuc minor ſub tertio, & maior ſub digito vicino cubito ac cordi, minima ſub digito viciniore manui, & paulatim decreſcit & fit minor inſtar caudæ muris, quæ paulatim attenuatur, vnde nomen ſuum deſumit. Dico (Mijurus ſingularis) ad differentiam mijuri ſyſtematici, in quo non in vnâ pulſatione ita deficit pulſus, ſed in pluribus; nam ille mijurus ſyſtematicus, in quo prima pulſatio eſt maior, ſecunda minor, tertia adhuc minor, & ita inæqualitas illius conſiſtit in pluribus pulſationibus; at inæqualitas mijuri ſingularis conſiſtit tantùm in vnâ pulſatione, ſed ſub diuerſis digitis. Eſt ergo hic Mijurus, de quo hîc agimus, pulſus inæqualis inæqualitate ſingulari in vno pulſu ſub diuerſis in arteriâ partibus ſiue ſub diuerſis digitis. Inæqualitas huius pulſus eſt ſecundum magnitudinem & vehementiam, & non ſecundum crebritatem, duritiem aut celeritatem. Hic pulſus vocatur decurtatus; quia decurtatur, diminuitur & paulatim attenuatur. Nota quòd, vt Mijurus cognoſcatur, digiti tangentis debeant æqualiter premere arterias, & non nimis fortiter. Dico (æqualiter) quia ſi primus premeret leuiùs, & ſecundus fortiùs, & tertius adhuc fortiùs, tunc fieret Mijurus propter inæqualem preſſionem digitorum; quia vbi digitus fortiùs premit, ibi pulſus fit minor; propterea quòd propter compreſſionem arteria non poſſit multùm attolli, & talis eſſet mijurus ex accidenti, & à

causâ externâ & non à morbo aut facultatis debilitate, & sic non esset verus pulsus mijurus; quia verus & propriè dictus mijurus debet paulatim sub digitis deficere propter debilitatem facultatis, quæ scilicet propter debilitatem non potest tam fortiter influere in partes arteriæ remotiores, sicut in propinquiores, sed paulatim deficit, & sic in propinquis fortiùs pulsat quàm in remotis. Omnes mijuri indicant magnam debilitatem, sed maiorem mijurus singularis, quàm systematicus; quia maioris debilitatis signum est deficere in vnâ pulsatione, quàm in multis.

Vndosus pulsus est, quando arteria tollitur per modum vndarum, vnâ parte altiùs alterâ demissiùs, & sic alternatim. Hic pulsus est inæqualis secundum magnitudinem; quia sub vno digito altiùs attollitur & est maior quàm sub altero; estque inæqualis inæqualitate singulari, id est, in vnâ eademque pulsatione, sed non sub eodem digito, sed sub diuersis arteriæ partibus. Causa huius pulsus est eadem, quæ aliorum pulsuum inæqualium singularium, sc. facultatis imbecillitas; si enim facultas esset robusta, omnes partes arteriæ sub omnibus digitis æqualiter attolleret. Alia causa huius pulsus est arteriæ mollities, quæ facit vt cùm arteria vnâ parte attollitur, alterâ labescat. Vndosus itaque pulsus indicat facultatis debilitatem & arteriæ mollitiem. Indicat etiam partes humidas laborare, à quibus arteria humectetur & mollesiat. Insuper indicat causam morbi esse sanguinem, pituitam vel serositatem. Vndosus pulsus non indicat vsum valde auctum; quia vndosus indicat arteriæ mollitiem, quia si adesset vsus auctus, arteria esset dura & sicca, non autem mollis. Vndosus pulsus non est ita malus, quia indicat non adesse magnas in visceribus inflammationes; nam si illæ adessent, pulsus non posset esse vndosus. Indicat etiam non adesse scirrhos aut compressionem arteriarum, aut tensionem. Vndosus pulsus indicat synochum & abundantiam sanguinis, febres quotidianas & hydropes. In calidis febribus indicat crisim, vel per hæmorrhagias, vel per sudores futuram.

Vermiculans ad vndosum debet referri, & differt ab vndoso solâ paruitate: nam vndosus est, qui per modum vndarum attollit, atque eleuat arteriam; vermicularis est, qui sentitur leuiter attolli & deprimi, sicut vermes repentes, qui vnâ parte attolluntur, alterâ deprimuntur. Vndosus, cum adest magna facultatis debilitas, vertitur in vermiculantem; ideò vermiculans est pulsus malus & signum magnæ debilitatis.

Formicans est pulsus ita paruus, vt vix sentiatur, & sentiatur solùm per modum muscæ aut formicæ leuiter sub digitis currentis. Formicans pulsus est species vermiculantis, sed vermiculante longè debilior, & indicat maximam debilitatem, estque tardissimus, creberrimus, & languidissimus, & in morbis in quibus vires propter magnitudinem vel diuturnitatem morbi sunt resolutæ, indicat mortem. Et ideò pessimus est

pulsus,

pulsus, qui ex vndoso paulatim fit vermicularis,& ex vermiculante paulatim formicans; quia tales indicant meras facultatis resolutiones. At si vermicans vel formicans subitò oriantur, tum non sunt adeò periculosi; quia sicut subitò oriuntur, sic etiam aliquando subitò cessant. Sic in animi deliquiis,magnis vulneribus, subitaneis sanguinis fluxibus, vteri suffocationibus, momento aliquando plus fit vermiculans & formicans, qui tamen propterea mortem non indicat, neque est adeò periculosus, sed cessante hæmorrhagiâ, deliquio, vteri suffocatione, &c. statim quoque & pulsus talis cessat, & ad pristinam differentiam redit.

Serrans est pulsus qui per modum serræ percipitur inæqualis, & in quo arteria inæqualiter attollitur cum motu interciso, habens partes arteriæ alias altiùs alias demissiùs eleuatis cum duritie & acumine per modum serræ. In quo differt à pulsu vndoso, quòd vndosus percipiatur cum mollitie & quâdam fluctuatione. Serrans itaque est etiam pulsus inæqualis inæqualitate singulari: *Primò* in vno pulsu,sed sub diuersis digitis & seu in diuersis arteriæ partibus, & inæqualis secundum varias differentias; inprimis inæqualis secundum duritiem, nam in hoc pulsu arteria est dura inæqualis. *Secundò* secundum magnitudinem, nam cùm arteria est inæqualiter dura vel tensa, magnitudo quoque pulsus non potest esse æqualis; sed vbi maior est durities, ibi pulsus est minor, vbi durities minor est, ibi pulsus est maior; nam durities est causa paruitatis; denique quia in serrante natura est grauata, natura autem grauata facit inæqualitatem in magnitudine. Pulsum ergo serrantem faciunt tres causæ; natura seu facultas grauata, instrumentum durum, & vsus auctus: hinc pulsus serrans est proprius magnarum inflammationum neruosas ac membranosas partes obsidentium: neruosis enim partibus tensis, vnà tenduntur arteriæ per membranosas partes decurrentes, & quadam successione reliquæ omnes arteriæ: hinc in pleuritide inter quinque pathognomonica eius signa pulsus serrinus est vnum. Ad serrantem pulsum concurrit quoque vsus auctus; nam quia vsus est auctus ideò requiritur, vt pulsus fiat magnus, verùm cùm propter tensionem & duritiem arteriæ non possit fieri magnus, fit vt facultas arteriam inæqualiter hîc altè, illic minùs altè attollat, vnde pulsus serrinus. Conuulsiuus pulsus est, in quo percipitur arteria conuelli; conuellitur autem, cùm conuelluntur nerui; nam nerui iuxta arterias decurrunt, & suis mutuò fibris alligantur, vnde illis conuulsis & hæ conuelluntur. Hic ergo plus est signum spasmi seu conuulsionis, & maximè spasmi ex inanitione & siccitate, qui est pessimus. Hinc in morbis acutus iste pulsus est valde perniciosus; quia sicut in morbis acutis conuulsio est valde perniciosa, ita & pulsus, qui illam indicat. Omnis quoque pulsus conuulsiuus, qui ex nimiâ inanitione oritur, ex quocunque morbo, vt à vigiliis, inediâ, euacuationibus, est lætalis.

Vibratus ferè eſt idem cum conuulſiuo, & ab eo ſolùm ratione maioris vel minoris differt. Sunt aliæ multæ differentiæ, quas ratio quidem ſpeculando inuenit, ſed ſenſu diiudicari non poſſunt, & quarum in vſu practico exigua eſt conſideratio; ideò eas hîc omittimus, maximè cùm non ſit hic noſtri ſtatuti abſolutum tractatum de pulſibus exprомere, ſed breuem tantùm methodum à pulſu & differentiis eius famoſioribus ſigna deſumendi.

§. V.

Inæquales ſyſtematici aut collectiui.

Mijurus ſyſtematicus eſt pulſus, qui eſt inæqualis in magnitudine & vehementiâ, ſiue qui decurtatur in diuerſis pulſationibus, ſic quòd primus pulſus ſit magnus, ſecundus minor, tertius minimus; & hic pulſus eſt duplex; vel enim diminuitur ad defectionem, & eſt mijurus deficiens; vel redit iterum ad primam magnitudinem, & eſt mijurus reciprocus. Omnis mijurus indicat debilitatem facultatis, ſed maiorem mijurus ſingularis, quam ſyſtematicus, vt dictum eſt; inter hos peiores ſunt deficientes, quàm reciproci. Omnes ſunt perniciosi ac lætales.

Intermittens ſyſtematicus eſt pulſus inæqualis in multis pulſationibus, qui poſt aliquas pulſationes vnam intermittit; proinde eſt inæqualis in magnitudine, quia poſt multas pulſationes deficit vnus, qui meritò poteſt dici minimus, quia eſt nullus, vel, vt alij dicunt, eſt inæqualis in crebritate. Quo plures decurrunt pulſationes ſine intermiſſione, eò pulſus eſt melior; quò verò intermiſſio eſt frequentior, eò deterior; vt tractatus pulſus, qui ad ſingulos duros aut tres ictus vnum intermittit. Quare vbi medicus ſuſpicari poteſt, an pulſus ſit intermittens, debet pulſum diu tangere ad minimùm ad 50. vel 60. pulſationes. Pulſus omnis intermittens eſt malum ſignum, & indicat facultatis debilitatem, quæ non poſſit omnes pulſationes perficere, ſed poſt aliquod tempus laſſata deficit, & vnam pulſationem intermittit. Verùm, vt ſupra dixi, facultas eſt aliquando tam debilis per reſolutionem ſeu eſſentialiter debilis, aliquando per grauationem & oppreſſionem & per accidens: quando autem fit pulſus intermittens propter debilitatem eſſentialem ſeu debilitatem ex reſolutione, tunc ille pulſus eſt peſſimus; non eſt autem ita prauus, quando fit propter debilitatem ab oppreſſione. Ideò pulſus intermittens in ſtatu acutorum eſt valde periculoſus, quia tunc eius intermittentia cauſatur à debilitate ex reſolutione; quando verò talis eſt in principiis, non eſt ita malus, quia tunc fit talis ab humorum oppreſſione; nam nunquam debilitas eſſentialis eſt in principiis. Sic pariter ſi intermittens ſimul eſt paruus, rarus, mijurus, vermiculans, &c. tum talis eſt lætalis, quia tum cenſetur eſſe intermittens ex debilitate per reſolutionem. At ſi eſt intermittens ac ſimul magnus, vehemens, celer,

talis

talis solùm censetur intermittens à debilitate facultatis per oppressionem. Plerumque autem intermittens pulsus fit propter facultatem grauatam copiâ humorum, vel lacessitam ab humorum malitiâ & venenositate. Dixi, quòd in statu intermittens sit prauus; quod intelligendum est, nisi sit criticus; frequenter autem est criticus: nam cum natura aggreditur luctam cum humore morbifico pro crisi faciendâ, quia natura est valde turbata & occupata ad distracta, pulsus fit intermittens; & talis est bonus, quia est signum criticum, præcipuè si coniungatur cum aliis signis bonis & præcipuè concoctionis,& cum aliis signis decretoriis futuram crisim indicantibus. Not. quòd intermittens systematicus est pulsus malus, sed non est ita malus, sicut intermittens singularis: sic mijuri, vermiculantes, capricantes, &c. Not. etiam, quòd facili de causâ fit pulsus intermissio, & infinitos habui ægrotos cum pulsu intermittente, qui tamen conualuerunt. Not. insuper, quòd multi homines naturaliter habent pulsus intermittẽtes:tales sunt homines pingues & senes,quando minimo affectu laborant;ideò cùm in talibus pulsus intermittentes reperiuntur, non oportet statim consternari, præcipuè si tales percipiantur in pinguibus, senibus, in morborum principiis, cùm vires adhuc apparent constantes, cùm nulla alia praua signa simul coniunguntur, nec aliæ prauæ pulsus differentiæ vnà adsint. At si vires sint resolutæ, si morbus magnus, si est in statu,si multa alia pessima signa coniunguntur, quæ tamen non sunt decretoria, id est, si non instet crisis,si pulsus insuper est languidus, conuulsiuus, vibratus, mijurus, capricans, dicrotus, &c. est pessimum signum. Peior est intermittens, qui ordinatè & semper ad eundem statum pulsationum numerum intermittit, quia qui intermittit inordinatè, id est, modò post multas, modò post paucas pulsationes.

Intercurrens est pulsus,in quo post aliquas pulsationes intercurrit vna pulsatio superuacanea, seu vna plusquàm deberet. Vnde hic pulsus est contrarius intermittenti; nam in intermittente post aliquas pulsationes vnus deficit ictus, in intercurrente contrà post aliquas pulsationes ictus vnus superabundat: est ergo hic pulsus inæqualis inæqualitate systematicâ, seu inæqualis in plurimis pulsationibus,& est inæqualis secundum crebritatem, quia in vnâ pulsatione est crebrior. Etsi autem hic pulsus videatur contrarius intermittenti, non tamen contrariatur ei causâ, sed vterque fit ab eâdem causâ, nempe humorum abundantiâ naturam grauante & arterias obstruente, vel comprimente; verùm contrariantur ratione facultatis cum illâ humorum copiâ luctantis; nam in intermittente facultas succumbit copiæ humorum, & ita opprimitur vt fiat debilis & propter debilitatem pulsum vnum intermittat: in intercurrente verò fortiter contra humorum copiam resultat, & irritata ita vim suam exerit, vt etiam superabundet in suis pulsationibus & adiiciat vnam ordinariis superuacuam. Itaque contrarietas istorum pulsuum non est ex parte copiæ humorum, quia illa est eadem; eadem autem causa

non poteſt facere pulſus contrarios; ſed eſt ex parte cedentis vel fortiter inſultantis. Ex quo patet, quòd intermittens ſit ſignum maioris debilitatis : intercurrens verò ſignum mediocris adhuc roboris. Dico (mediocris) quia in intercurrente facultas non eſt omninò robuſta; nam quomodo poſſet eſſe robuſta, ſi ab humorum copiâ grauatur, ſi arteriæ oppleantur aut coarctentur? ſi facultas eſſet robuſta, fieret pulſus magnus, vehemens; & ſi eſſet magnus & vehemens, non eſſet opus intercurrentiâ : ſed ideò fit intercurrens, quia magnus & vehemens fieri non poteſt, naturâ ſc. compenſante defectum magnitudinis celeritate & augmento vnius pulſationis, ad id faciendum ab humorum copiâ prouocata. Sed eſt adhuc, vtcumque & mediocriter robuſta ex eo, quòd irritata & oppreſſa valeat exurgere & luctari cum causâ morbificâ; & non tantùm pulſum accelerare, ſed inſuper vnum ordinariis adiicere. Ex his patet, quòd intermittens pulſus ſit coniunctus cum mediocri paruitate & celeritate : mediocri paruitate, quia, vt dixi, ſi eſſet magnus non eſſet intercurrens, nec eſſet opus intercurrentiâ. Si eſſet valde paruus, non etiam fieret intercurrentia, quia valde paruus fit à magnâ debilitate facultatis, intercurrens verò à robore. Eſt etiam coniunctus cum celeritate; quia vbi eſt pulſus paruus, ibi natura paruitatem debet compenſare celeritate, cùm ſc. à copiâ humorum vrgetur, & ipſa non eſt ſummè debilis. 2. quia debet præcedere celeritas, antequàm fiat intercurrentia; natura enim primò vtitur omnibus modis ordinariis & facilioribus; & cùm illi non ſufficiunt, tunc refugit ad difficiliores; vnde natura primùm ſtudet expellere cauſam morbificam, vel ſatisfacere vſui aucto per celeritatem & crebritatem; & cùm illa non ſufficiunt, tum inſuper adhuc adiicit vnum pulſum vltra ordinarium; hoc autem nunquam facit ante celeritatem; quia quid eſſet opus hoc facere, ſi fortè celeritas ſola poſſet hoc facere? pulſus hic eſt bonum ſignum, naturæ robur indicat, eamque cauſæ morbificæ præualituram, & bonam criſim futuram, & ita inter omnes inæquales ſyſtematicos eſt optimus.

Deficiens pulſus eſt, quando inter multos pulſus vnus apparet minor, vel plures minores, imò quando multi pulſus vel omnis pulſus in totum ceſſat, quod aſphygmia vocatur. Eſt hic pulſus etiam inæqualis ſyſtematicus & ſecundum differentiam magnitudinis & paruitatis. Pulſus deficiens eſt malus; quo plures deficiunt eò peior; aſphygmia omnium peſſima & mortem vicinam indicat. Notand. tamen, quòd præcipuè ille deficiens eſt malus & perniciosus, qui oritur ex facultatis reſolutione, & qui eſt à longitudine morbi, & qui eſt in ſtatu; nam qui ſubitò fit etiam ſæpe ſubitò recedit, & non eſt ita æſtimandus: ſic in lipothymiâ, vteri ſuffocatione ſæpe contingunt pulſus deficientes, qui breui poſt ad priſtinam ſuam diſpoſitionem reuertuntur.

§. VI.

A syncope seu Animi deliquio.

Differunt syncope & lipothymia ratione maioris & minoris: maior est syncope quàm lipothymia & peius signum. Syncope propriè est defectio cum sudore; lipothymia est defectio quæ non est adhuc tanta, vt sudorem inferat, & sic est defectio cum sudore. In deliquio succedere sudorem est malum signum; nam ille sudor est diaphoreticus, & contingit propter magnam debilitatem retentricis, & humidi primigenij solutionem; & ideo sudor iste est minimè aqueus sed pinguis. Contingit lipothymia ob varias causas, vel propter peculiare vitium cordis, vel vitium spirituum, vel vitium aliarum partium: maximè verò contingit propter vitium spirituum. Spiritus autem læduntur vel vitiantur vel in substantiâ, vel qualitate, vel quantitate, vel motu. In substantiâ sic fit syncope, quando spiritus cordis afficiuntur malignâ & veneficâ qualitate, vel propter assumpta venena, vel propter morsum venenatorum, vel propter aërem pestilentem, vel propter humores venenatos in corpore genitos, vnde vapores venenati ad cor feruntur, vt in febribus pestilentibus, vteri suffocationibus: vermibus, &c. In qualitatibus, quando spiritus exhauriuntur; exhauriuntur autem in maximis laboribus, præsertim tempore æstiuo, à magnâ inediâ, maximis doloribus, diuturnis vigiliis. Exhauriuntur etiam magnis euacuationibus sensibilibus & à nimio sanguinis effluuio; in paracentesi abdominis siue thoracis cùm serum vel pus nimiâ qualitate ac nimis subitò effluunt; in magnis deiectionibus, sudoribus, in subitâ apostematum internorum eruptione. In motu etiam spiritus læduntur, si nimis subitò ad cor recurrunt, & à corde ad externa rapiuntur: sic à subito timore, subitâ lætitiâ non tantùm syncope, sed & mors aliquando contingit. Cõtingit etiã aliquãdo spiritus à multitudine humorũ opprimi ac suffocari, sic vt ad externa membra, ac sensoria moueri non possint. Vitio cordis contingit syncope, si cor magnâ intemperie afficiatur, si aqua putrida in pericardio contineatur. Fit etiam syncope per consensum aliarum partium, vt quando, sicuti dictum est, in nobilibus membris apostemata erumpunt. Magnæ etiam partium externarum gangrænæ syncopem faciunt. In hecticis, acutis febribus, ac longis ægritudinibus non rarò etiam fit. Multoties accidit deliquium, in Crisibus, vt inquit Auicenna, propter materiæ morbificæ ad os ventriculi effusionem. Ex his quid synope indicet, facilè colligi potest; indicat enim aliquam istarum causarum, quàm verò, ex aliis signis comitantibus colligi debet. *Qui frequenter & sine manifestâ causâ exoluuntur*, inquit Hipp. 2. *Aph.* 41. *repentè moriuntur*. Loquitur autem ibi Hipp. de sanis; ratio est, quia indicat causam latentem & incognitam, quæ semper est mala, & indicat causæ perseuerantiam, & inesse ei aliquid maligni, & causam esse magnam; quæ tantoperè facultatem vitalem

labefactat. Syncope à causâ externâ, inedia nimio sanguinis fluxu, &c. non est ita perniciosa; quia facilè causa auferri potest, quâ ablatâ ipsa quoque cessat. Pessima est syncope, quæ fit à virium resolutione, non ita quæ est ab oppressione. Syncope in die critico est bonum signum, si præcesserint signa concoctionis, si virtus extra syncopem valida sit, & alia signa critica concurrant; mala, si vires sunt resolutæ, si alia grauia signa adsint, nec coctionis signa præcesserint.

§. VII.

A Palpitatione cordis.

Tradidimus supra aliqua signa à palpitatione membrorum in generali. Verùm variant authores in tradendâ palpitationis essentiâ; aliqui ad motum animalem, aliqui ad vitalem referunt; & ideò ibi de palpitatione inter motus animales egimus; nunc verò paulò latiùs particulatim de cordis palpitatione. Ex multis causis contingit palpitatio, ex quibus syncope; & ideò sæpe coniunguntur, & sæpe post palpitationes syncope sequitur; maior est autem syncope quàm palpitatio; & cum ab eadem causa contingunt, maior est, quæ sincopem facit, quàm quæ palpitationem. Palpitatio significat vel inflammationes incipientes, vel abscessum, vel calculum, vel venenatam qualitatem, vel aliquid cor ad expulsionem irritans. Scribunt Columbus & Trincauellus aliquando in corde calculum generari, & exinde palpitationes contingere. Scribit Brencius Maximilianum Imperatorem laborasse palpitatione cordis, & post mortem calculum fuisse inuentum. Fernelius *de abdit. rer. causis* scribit, cuidam magnum in arteriâ calculum loco cordi proximo natum fuisse, qui multis annis cordis palpitationi obnoxius fuit. Scholiographus *ad cap.29. lib.1. Holleri de morb. inter.* scribit, se in quorundam pericardio inuenisse abscessum in venâ arteriosâ, in aliis pericardium flatus distensum. Schenkius *lib.2.obseru.* habet historiam cuiusdam, qui à pueritiâ iuxta ad annum 42. laborauerat cordis palpitatione, quo dissecto inuenta fuit cordi adnata excrescentia carnea. Horum ergo aliquid potest palpitatio cordis indicare. Potest etiam indicare vel malignum ac venenatum vaporem à putridis vel venenatis vaporibus ascendentem, vel ab humoribus melancholicis, vel ab acribus biliosis: sic in Melancholiâ hypochondriacâ, in vermibus puerorum; in malignis febribus, non rarò adest cordis palpitatio. Contingit etiam ab ictu venenatorum animalium, & à veneno hausto. Aliquando contingit propter aneurisma in vasis cordis, sicut scribit se obseruasse Fernelius; scribit enim ita aliquando in cordis palpitatione arteriam dilatatam fuisse, vt pugni magnitudinem adæquaret. Contingit etiam aliquando à causâ externâ: sic iracundis, valde exercitatis cor aliquando palpitat. Nonnulli à magno timore in perpetuam palpitationem

cordis

cordis inciderunt. Palpitatio aliquando ſequitur febres hecticas, lypirias, epialas, &c. palpitatio quæ durauit multis annis ſine manifeſtâ læſione, indicat frigidum aliquem tumorem, aut tuberculum durum in corde. Si eſt cum tabe ac febre, indicat potiùs vlcus aliquod aut abſceſſum cordis. Si eſt cum ſyncope, venenatam qualitatem cor, ſiue ab aliquâ fœtidâ & viſcosâ in pericardio contentâ irritantem. Si palpitatio eſt cum febre magnâ, & ſubitò exſoluitur, fortè eſt incipiens in corde inflammatio. Si eſt cum magnâ difficultate reſpirationis, poteſt eſſe, quòd ſit à craſſo flatu in thorace vel pericardio contento. Porrò in palpitatione diſtinguendum eſt; nam alia eſt ſolius cordis, alia cordis & arteriarum ſimul. Palpitatio cordis & arteriarum indicat affectum eſſe in corde: palpitatio ſolius cordis, potiùs affectum eſſe extra cor. Palpitatio continua & magna eſſentiale cordis vitium ſignificat; parua & per interualla vitium cordis per conſenſum. Palpitatio omnis eſt periculoſa & Gal. 5. *de loc. aff. c.* 1. nullum palpitatione laborantem quinquageſimum annum exceſſiſſe ſcribit. Palpitatio tamen quæ eſt à flatu, non eſt ita periculoſa. Cordis palpitatio, quæ perſeuerat & augetur primùm ad ſyncopem, deinde ad mortem tendit. Palpitatione mcordis perſæpe hectica comitatur.

§. VIII.

Ab animi paſſionibus.

Metus & mœſtitia longo tempore perſeuerans melancholicum eſt: hoc inquit Hipp. *In febribus per ſomnum pauores, malum,* inquit, 4. *Aph.* 67. quia aduſtam bilem arguunt, vt Gal. 1. *Epid. part.* 2. teſtatur; eſtque ſignum vel atram bilem è venis ſurſum in cerebrum ferri, vel ſaltem vapores eius. Verùm de ſignis ab animi paſſionibus ſuprà egimus.

CAP. IX.

Ab Actionibus Naturalibus.

§. I.

A Vomitu.

A Vomitu dupliciter ſumūtur ſigna; vel ſc. ab ipſo actu vomitionis nō cōſideràdo illud, quod vomitur; vel ab ipsâ ſubſtātiâ, quæ euomitur. De sūptis ab eo quod euomitur, infrà agemus, vbi de ſignis ab excremētis: hîc verò agitur de ſignis, quæ ſumuntur ab ipſo vomitionis actu. Vomitus cauſæ variæ ſunt, aliæ internæ aliæ externæ. De cauſis externis hîc etiam

nihil; quia illæ ſatis cognoſci poſſunt ex relatione ægri, vel ipſo ſenſu ſunt manifeſtæ. Nos autem quærimus ex vomitu tanquam ſigno cognoſcere cauſas internas. Externæ cauſæ ſunt crapula, ingeſtio multi cibi, imaginatio ſeu comeſtio ciborum abominabilium, putridorum, pinguium, oleoſorum. Nauigatio in mari, vectio in curru, &c. Internæ cauſæ ſunt vel in ipſo ſtomacho, vel extra eum; vomitus enim alius eſt per protopathiam, alius per conſenſum aliarum partium. Vtrumque facit vomitum; vel debilitatem facultatem retentricem orificij ſuperioris, vel augendo retentricem orificij inferioris, vel excitando ac irritando expultricem; ab vnâ enim harum cauſarum vomitus excitatur. Cauſæ, propter quas læditur facultas retentrix, ſunt; humida complexio vel totius ventriculi, vel eius orificij ſuperioris; humores multi praui ac pituitoſi in ventriculo contenti, eius orificium laxantes ac humectantes; orificij quoque ipſis naturalis vel aduentitia laxitas & apertio. Cauſæ propter quas læditur expultrix, ſunt humores omnis generis, ſeu quantitate, ſeu qualitate, ſeu acrimoniâ ac nimiâ malignitate peccantes, à quibus omnibus facultas expultrix ad expulſionem excitatur; qui interdum ſunt pituitoſi, melancholici, bilioſi, ex bile porraceâ, æruginoſâ, pus, ſanguis quacunque causâ extrauenatus, inſuper vlcus circa orificium ſuperius mordicans & ſtimulans expultricem: vermes in ſtomacho ad ſupernum orificium aſcendentes. Diuturni ac moleſti vomitus etiam aliquando fiunt à calculo in ventriculo generato. Eſt Religioſa quædam hîc Louanij, quæ poſtquam diuturno ac moleſto vomitu ac dolore ſtomachi laboraſſet, tandem calculos & arenulas euomere incepit, & poſtquam multos & diu euomuiſſet, tandem vomitus ceſſauit & conualuit. Similis caſus mentionem facit Nicolaus Florentinus *sermone* 5. *cap*.51. Contingit etiam vomitus propter retentricem nimiam orificij ventriculi inferioris; quæ nimia retentio contingit propter obſtructionem aliquam in ventriculo; illa obſtructio contingit propter ſordes ibi agglutinatas, propter apoſtemata, vel callum, vel qualecunque durum tuberculum, aut carnoſitatem ibi genitam: ſic ſcribit Fernelius *lib.de abdit rer. cauſ. cap*.36. quendam, qui perpetuo vomitu tentabatur, poſt mortem apertum fuiſſe, & inuentum fuiſſe habere callum in orificio inferiore. Ob carbunculum ibi genitum aliquando etiam contingere ſcribunt Galen.3. *de cauſ. ſympt. cap*.2. & Auic. *f*.13. *cap*.3. immò non tantùm obſtructio ipſius orificij, ſed & inteſtinorum & maximè ilei vomitum facit: hinc in ileo continuus adeſt vomitus; nam quando deorſum nihil euacuari poteſt, neceſſarium eſt, vt ſuperiùs regurgitet. Per conſenſum etiam aliarum partium contingit vomitus, vel quando aliqui circumiacentium partium tumores de foris ſtomachum premunt, ad quos expellendos facultas expultrix fruſtra inſurgit; vel quando venenati aliqui ac praui vapores, ex aliis partibus vel à toto ad ſtomachum aſcendunt; vel quando neruoſæ ac membranoſæ partes afficiuntur, quibus ſtomachus ob ſubſtantiæ ſimilitudinem conſentit. A tumoribus comprimentibus,

primentibus, sic tumor iecoris, lienis, septi transuersi faciunt vomitum. Est & alia diuturnorum vomituum causa, prolapsus sc. cartilaginis xyphoidis; quando enim illa cartilago siue propter trusionem ac vim illatam, siue propter pituitosos humores eam relaxantes non manet erecta, sed concidit, tunc cuspis eius decidit in stomachum, & continuò stomachum tangit, quem molestum attactum stomachus continuo vomitu excutere frustra conatur. A vaporibus ad stomachum ascendentibus etiam fiunt vomitus; hinc contingit vomitus in mulieribus grauidis, in vermibus puerorum, in accessionibus febrium, in peste, &c. Per peculiarem stomachi consensum cum aliis partibus: sic contingit vomitus in colicâ, in calculo renum, & læsione membranarum cerebri, item post casum ex alto cranio fracto ac fractis cerebri membranis statim vomitus sequitur. His positis colligi potest, quòd ex vomitu in morbis iudicari possit; nam cùm ex variis causis propter tam variarum partium læsionem vomitus contingere possit, patet quòd ex vomitu neque morbi causa, neque morbus, neque pars affecta, facilè ac certò colligi possit. Indicat semper vomitus stomachi vitium, sed non necessariò vitium primarium, sed vel primarium vel saltem per sympathiam. Si vomitus est continuus, si est cum eiectione hnmoris aut alicuius substantiæ, si est coniunctus cum dolore in regione stomachi, & quidem dolore qui vomitum præcessit, cum inappetentiâ & aliis stomachi propriis vitiis, si contingit aut mutatur pro ratione cibi assumpti, si in nullâ aliâ parte, cuius ratione aut consensu vomitus fieri posset, vitium vllum aut læsio apparet, si aucto aut diminuto dolore aut vitio alterius partis vomitus non augetur aut diminuitur; signum est ipsum vitio stomachi contingere. Ex eo, quod vomitu eiicitur, colligi potest quæ sit causa vomitus in particulari. Itaque hæc nonnulla signa ex vomitu sic colliguntur. Vomitus & nausea in mulieribus de reliquo sanis, quæ de conceptu dubitandi habent occasionem, sunt signa grauiditatis. Vomitus multus præcipuè materiæ biliosæ, si coniunctus sit cum similibus deiectionibus per inferiora, est signum morbi cholerici; est etiam signum vermium, calculi, colicæ, &c. calculi; si simul adest dolor circa renes vel perinæum, ac dolor & molestia in reddendâ vrinâ: Colicæ, si est dolor in ventre, si sentitur tensio, flatulentia, & rugitus & nulli è ventre flatus eduntur; & si eduntur, malum alleuient: Vermium, si simul adsit epilepsia, dolor capitis, dolor circa stomachum, &c. Si quis ex alto cecidit vel supra caput percussus fuit, superueniens vomitus signum est cranium esse fractum vel piam aut duram matrem esse læsam. Vomitus etiam aliquando est signum veneni assumpti, præcipuè si post assumptum alimentum sequitur, cùm antea non adesset, si simul adsit stomachi cruciatus, si nigra euomuntur & alia assumpti veneni signa adsint. Vomitus tempore grassantis pestis si coniungitur cum dolore capitis, febre, somnolentiâ, dolore aut tuberculo in inguine, alis, post aures, vel in aliâ corporis parte, est signum pestis. Si continuò cibus ac

potus, paulò postquàm accepti sunt, reiiciantur, signum est debilitatis & laxitatis oris ventriculi superioris; at si eijcitur 4. aut 5. horis post, & deijcitur cibus iam vtcunque chylificatus, est signum adesse vitium in pyloro inferiore. Si vomitus contingat ex eo quòd æger in hanc potiùs quàm in aliam partem decumbat, est signum quòd aliquid tum in illo decubitu stomachum premit, quod non est in alio. Vomere non tantùm post cibum sed etiam ante cibum,& vomere ex quacunque causâ est signum plenitudinis humorum in stomacho. Si vomitus fit quouis tempore & simul adsint alia signa affecti ventriculi, vt oris amaritudo, sitis, cardialgia, inappetentia, grauitas, tensio in facie, signum est vomitum esse vitio primario stomachi: at si tantùm aliquando fit, & adsint signa alterius partis affectæ, cuius vitio aucto vel diminuto vomitus augetur vel diminuitur, signum est, vomitum esse per consensum alterius partis, proinde si tum est vomitus biliosus, signum est illum fieri vitio & consensu hepatis. Si est vomitus sanguinis, sæpe fit vitio vteri; vt si sit mulier & menstrua sint suppressa. Si vomitus est in muliere & simul adest cardialgia, anxietas, syncope, vteri suffocatio, est signum ipsum fieri vitio vteri. Si vomitus est niger, fit vitio lienis, maximè si consuetæ hæmorrhoides sint suppressæ, si dolor aut tensio in sinistro latere percipitur. Vomitus fœtidus est signum affectus ilei. Et hæc sunt signa Diagnostica.Sumuntur etiam à vomitu signa Prognostica. Liuidus vomitus, teste Galen. 2. *Prognost. t.* 38. est signum extinctionis caloris, puta in moribundis, & nisi sit à melancholiâ. 7. *Aphor.*37. Sic inquit, *quicumque enim sanguinem vomunt sine febre, salutare: cum febre autem malum*; ratio est, quia cum febre indicat inflammationes internas. Vomitus à vulnere capitis sunt lætales. Praui sunt omnes vomitus nigri, liuidi, æruginosi, virides, fœtidi, &c. *Frequens vomitus corpus extenuat*, inquit Galen. 2. *Aphor.*38. *Vomitus in principio febrium sunt praui*, inquit Hippoc. loquitur autem de febribus acutis, quia excretiones, quæ fiunt in morborum principiis, sint symptomaticæ, eo quòd tum materia non est adhuc concocta. *In perturbationibus alui & vomitionibus spontaneis si talia purgentur, qualia oportet, confert*, inquit Hippoc. 1. *Aphor.*2. *& leniter ferunt. Mulieri sanguinem vomenti mensibus erumpentibus solutio*, inquit Hippoc. 5. *Aphor.*32. Vomitus critici, & qui fiunt in statu, sunt boni, maximè in tertianâ & quartanâ, quia illæ vomitu optimè iudicantur. Boni sunt vomitus, qui contingunt in morbis illarum partium, quæ per vomitum optimè expurgari possunt; inutiles verò & symptomatici, qui fiunt in morbis illarum partium, quæ vomitu expurgari non possunt. Sic habetur 4. *Aphor.* 18. *dolores supra septum transuersum purgatione indigent per superiora; qui verò loca inferiora molestant, per inferiora.* In acutis morbis optimi sunt vomitus biliosi; nam causa talium morborum est ipsa bilis: in pituitosis, pituitosi. 6. *Aphor.* 15. sic habetur;

tur; *A longo alui profluuio habito, spontaneus vomitus superueniens, soluit.* Vomitus non alleuiantes neque causam morbificam excernentes sunt mali, maximè si sint porracei, liuidi, æruginosi, virulenti, fœtentes, &c.

§. II.

A singultu.

Singultus est motus, quo ventriculus studet excutere ea, quæ continentur in tunicis eius. Singultus causæ sunt eædem, quæ conuulsionis, inanitio sc. & repletio, vt est 6. *Aphor.*39. & mordicatio rei contentæ in ventriculi tunicis. Ab his causis afficitur stomachus vel primario vel per consensum: primariò fieri potest singultus vel à vaporibus, vel flatu, vel veneficâ qualitate, vel bile, vel acidâ aut salsâ pituitâ, vel serosis humoribus, vel corruptis cibis & ab acribus medicamentis assumptis, vt pipere & similibus. Contingit aliquando singultus etiam à frigiditate, vt aquâ frigida assumptâ, sicut asserit Galen. 8. *de compos. medicam. cap.*8. quæ omnia vel in tunicis ventriculi continentur, vel sic continentur in eius cauitate, vt simul in ipsas tunicas sese insinuet. Fit etiam singultus per sympathiam vel cerebri, vel iecoris, vel lienis, vel intestinorum, vel diaphragmatis, vel vesicæ, vel articulorum, vel totius: Cerebri, vt si in cerebro contingat inflammatio, per consensum fit singultus in ventriculo; sic Hippoc. 7. *Aphor.*3. *à vomitu*, inquit, *singultus & rubor oculorum, malum*, ratio est, quia teste Galeno, tunc indicatur inflammatio in cerebro, vel in ventriculo, ex quibus verbis patet singultum posse fieri per consensum cerebri; sic etiam in fracturis ac vulneribus cerebri non raro fit singultus: Intestinorum; nam ex ileo morbo aliquando sequitur singultus; hinc Hippoc. 7. *Aphor.* 10. *ex volvulo vomitus, aut singultus, aut conuulsio, aut delirium, malum.* Scribit Saxonia, se habuisse ægrum laborantem vlcere ilei, & per 14. dies singultu laborasse: per consensum iecoris; sic Hippoc. 5. *Aphor.* 58. dicit, *iecori inflammato superuenire singultum.* Et 7. *Aphor.* 17. *ex hepatis*, inquit, *inflammatione singultus, malum.* Sequitur etiam singultus inflammationem diaphragmatis propter communes neruos ac communem vtrique membranam. Fit etiam singultus à vermibus puerorum; ab affectibus vterinis, à vitio totius corporis, vt in febribus; vnde nonnullæ febres 4. acutorum singultuosæ appellantur. Fit etiam consensu aliarum partium, quando ventriculus ab aliquibus partibus comprimitur. Scribit Massaria, quòd cuidam ex casu vertebra fuerit luxata, quæ stomachum compressit & fecit singultum, qui non prius cessauit, quàm vertebra fuerit reposita. Has ergo causas singultus indicat.

indicat. Et hæc de diagnosticis à singultu sumptis. Quantum ad prognostica, singultus in multis morbis est valde prauum signum. Singultus, qui procedit ab inanitione, vt à nimio sanguinis fluxu, nimiâ siccitate, vt in ardentibus febribus, est lætalis. A vomitu singultus & oculorum rubor, malum; propter causam supra dictam. 5. *Aphor.* 3. *à copioso sanguinis profluuio*, inquit Hippoc. *conuulsio aut singultus, malum.* Et *Aphor. seq. à purgatione immodicâ conuulsio aut singultus, malum* 7. *Aphor.* 17. *propter iecoris inflammationem singultus malum.* 7. *Aphor.* 41. *senibus supra modum purgatis, si singultus superueniat, malum. Aphoniæ cum singultu pessimæ,* inquit Hippoc. 1. *Pror.* 23. In febribus acutis singultus est lætalis; vel quia indicat inflammationem hepatis aut ventriculi febri esse coniunctam, vel quia indicat summam exiccationem, vel abundantiam æruginosæ bilis, vel putridorũ humorum stomachum in consensum trahentium. Hinc pessimus singultus in talibus, si vomitum sequitur, præcipuè malignum nempe humorum fœtidorum, nigrorum, virulentorum, &c. Sic Hippoc. 3. *Epid. comm.* 2. *t.* 9. loquens de muliere, quæ in mendacium foro decumbebat; 12. inquit, *die vomuit multa nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa, postridie obiit.* Et 4. *Coac. sect.* 3. *t.* 15. post vomitus synceros singultum damnat Hippocrates. Pessimus habendus est singultus, quando aliis prauis symptomatibus est coniunctus.

§. III.

Ab Appetentiâ deiectâ.

Appetentia quadrupliciter læditur: aut enim diminuitur, aut tollitur, aut deprauatur, aut augetur. Diminuitur vel quia nulla suctio fit, vel quia suctio non sentitur; non sentitur enim in delirio, nam deliriũ aliquãdo est causa inappetentiæ; licet enim deliri appetentiam habeant, præ delirio tamen ignorant, nec cibum petunt; sunt aliquando sitientes, & tamen non sitiunt, dolentes & tamen dolorem non percipiunt, ita & famentes & tamen non appetunt. Contingit etiam inappetentia propter defectum suctionis, vt dixi: multæ autem sunt causæ, ob quas non fit suctio; prima est, quia non mittitur humor melancholicus à liene ad ventriculum; humor enim ille solet naturaliter mitti ad os ventriculi ad excitandum appetitum, faciendo corrugationem orificij ipsius. 2. causa est quia os ventriculi obsessum est multo prauo humore, suctionis sensum impediente. 3. causa est corruptio ciborum; nam ex hâc causâ contingit etiam inappetentia. 4. causa est intemperies oris ventriculi, propter quam fit vt eius actio lædatur, vel eius sensus intermoriatur. 5. causa est, quia adest pletora vel plenitudo ciborum in stomacho, hæc enim faciunt vt membra non sugant, vel saltem vis suctionis ad orificium stomachi non contingat. Fit etiam nulla suctio, cùm vel venæ

iecoris

iecoris vel meseraicæ sunt obstructæ; Hinc in fetero & tumoribus lienis ægri non appetunt. Non fit etiam suctio, quando non fit inanitio aut dissipatio humorum; nam cutis pori sunt obstructi, vel calor corporis tam exiguus, vt nullam faciat dissipationem. Inappetentia ergo aliquam harum causarum indicat, quam autem indicet, ex aliis signis propriis cuiusque affectus coniunctis est colligendum. Si est inappetentia propter extinctum calorem natiuum, dignoscitur, quia ægri sunt vicini morti, adsunt grauissima & lætalia symptomata, oculi caui, pulsus languidi, excrementa nigra, frigidi sudores, &c. Si est inappetentia propter intemperiem calidam, cognoscitur ex signis illius intemperiei; oris sc. erit intemperies, sitis ingens, lingua arida, vomitus biliosus, mordicatio in orificio stomachi, &c. Si propter intemperiem frigidam seu pituitosum humorem os stomachi obsidentem, nulla erit sitis, sputum multum, vultus pallidus, somnolentia, œdematosa constitutio. Si contingat ex eo, quòd melancholicus humor ad stomachum non mittatur, dignosci poterit, quòd forsan lien sit durus, tumidus, adsit arquatus niger, propter quem omnis melancholia in habitum feratur, vel hæmorrhoïdes immodicè fluent, vt omnis melancholia ad aluum conuertatur. Si contingat ex obstructione Mesaraïcarum, proper quam impediatur suctio, aderunt signa eiusmodi obstructionis. Si propter humores putridos aut vermes, percipietur dolor, mordicatio, fœtor oris, nausea, &c. Si est propter plenitudinem corporis, cognoscitur, quia adsunt signa plethoræ, corpus est graue, venæ tumentes, sudor per noctem, consuetæ euacuationes retentæ. Si fiat defectu caloris naturalis, corpus erit extenuatum, refrigeratum, exsuctum, atque diuturnitate morbi exhaustum. Atque hæc sunt diagnostica. Quoad prognostica, bonum est in omni morbo appetentiam habere bonam; bonum est functiones semper esse integras, & accedere ad statum sanitatis, præcipuè autem est bonum in morbis longis, vt docet Hippoc. 7. *Aphor.* quia in morbis longis requiritur, vt corpus bene nutriatur, & cibum appetat, vt corpus vires habere possit ad resistendum diuturnitati morbi. In acutis, quia tenuis victus requiritur, inappetentia non est ita mala, saltem non est ita mala vt causa, etiamsi semper sit mala vt signum. Bonum ergo est in morbis perseuerare appetentiam, intellige appetentiam naturalem; nam appetentia non naturalis semper est mala. Habent ergo aliquando ægri appetentiam, quæ non est naturalis, quæ reuera est mala; vnde oportet bene animaduertere ne decipiamur putantes aliquando appetentiam esse naturalem, quæ reuera est contra naturam ac praua: sic aliquando contingit hominibus, vt per noctem desiderent cibum & auidè edant; quod aliquibus videtur esse bonum signum, & paulò post moriuntur; talis appetitus fit aliquando ab acido ac frigido humore ad stomachi orificium delapso. 2. *Aphor.* 33. sic habetur: *in morbis mente constare & bene se habere ad oblata, bonum; contrà verò, malum.* 6. *Aphor.* 3. *in difficultatibus intestinorum cibi fastidium malum, cum febre, peius.* In omnibus

morbis acutis cibi fastidium perpetuò malum, pessimum autem cum omnem cibum aduersantur: sic Hipp. 3. *Epid. comm.3.* de Aurianachis filio moribundo inquit, quòd omnes cibos toto illo tempore fastidiuit, neque appetiuit quidquam. Sic Hippoc. 1. *Epidem. comm.* 1. *t.* 30. de tabidis in Epidemicâ constitutione Mortuis ait, quòd omnes perpetuò cibos fastidiebant, & non sitiebant. Pessimum est fastidium cibi, si cum aliis prauis symptomatibus coniungatur. Sic *in Coac. comm.* 3. *t.* 5. *quibus*, inquit, *fastidia cibi accedunt, & sudores cum bono colore faciei & liquidâ aluo, aut dolore cordis, hi peripneumonicorum more intereunt postquam diutiùs ægrotarunt.* Et 3. *Epidem.* de Hermocrate ait 20. *semper à cibo fastidiebat, omninò mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat, comatosus periit.* 27. sic loquitur de muliere, quæ apud frigidas aquas decumbebat: *Tertiò*, inquit, *à partu die febre correpta est horridâ, quartâ die cibum fastidiebat, sextâ die ad cibos auerso animo se habuit:* & postea, ait, *hæc perpetuò cibum fastidierat, & obiit.*

Ab appetentiâ supra modum auctâ, quæ canina vocatur, etiam sumuntur signa. Contingit hæc ex plurimis causis, interdum fit propter acidum humorem os ventriculi obsidentem, vel eius tunicis imbutum, qui aciditate suâ facit continuam in orificio stomachi corrugationem, quæ sensum suctionis mentitur. Interdum fit propter nimiam indigentiam & membrorum exhaustionem, quæ exhaustio contingit vel ex nimiâ sanguinis euacuatione prægressâ, vel à vomitu, egestionibus, exercitiis, vel ex morbo diuturno prægresso, aliquando propter vermem vnum aut plures maximos, qui alimentum omne ad se trahunt, & consumendo relinquunt corpus semper cum fame & indigentiâ alimenti. Sic scribit Nicolaus Florentinus se cognouisse mulierem, quæ post maximam famem excreuit centum vermes. Quapropter fames indicat vel magnam euacuationem prægressam, inediam, vigilias, morbum aliquem longum ac diuturnum. Sic à quartanis conualescentes magnam habent appetentiam. Si appetentia est coniuncta cum vomitu, si multi acidi ructus, si flatus, & non præcessit inanitio, signum est appetentiam esse ab humoribus acidis circa orificium stomachi hærentibus. Si adest fœtor anhelitus, mordicatio, si vermes aliquando eiiciantur, si æger est puer, si morsus percipitur magno stomacho ieiuno, si syncope superuenit, quando nimis diu à cibo abstinent, signum est vermium.

§. IV.

A siti immoderatâ.

Immoderata sitis contingit propter insignem vel siccitatem vel caliditatem, vel vtramque simul; eamque vel in orificio ventriculi, vel

aliis partibus ad os viam habentibus: Sic contingit aliquando sitis vitio stomachi, aliquando vitio solius oris vel faucium, aliquando vitio asperæ arteriæ vel pulmonis vel hepatis; aliquando contingit propter vapores salsos ab aliis partibus ad os ascendentibus, vel salsam pituitam à cerebro in palatum destillantem: sic in ascite adest sitis, vel propter inflammationem membrorum internorum; etenim in omnibus partium internarum inflammationibus, mesenterij, diaphragmatis, pulmonis, hepatis, cerebri; in omnibus febribus acutis adest intensa sitis. In sanis siticulositas indicat vel salsorum aut acrium ciborum esum, vel exercitia prægressa, aut longam locutionem, aut calidam hepatis intemperiem. Sitis in eiusmodi affectibus non est mala, quia est conueniens symptoma naturæ morbi; & tamen sitis inextiguibilis est mala, quia indicat magnitudinem mali. Inextinguibilis sitis delirium minatur. Absentia sitis in talibus morbis est malum signum; quia indicat vel delirium, in quo ægri sitim non sentiunt; vel emortuam facultatem, teste Galen. *comm.1. in 1. Epidem. t.* 3. Pessimum est in acutis febris cùm ægri antea sitiuerunt, permanente morbo sitim sine causâ tolli; sic Hippoc. 2. *Pror. t.* 22. *sitis*, inquit, *quæ non ex ratione in acutis morbis soluitur, est mala.* Vbi Galenus *in comm.* dicit, posse contingere, quòd sitis cesset, si morbus vel vomitu, vel deiectionibus, vel aliâ viâ sit iudicatus: posse etiam remitti sitim propter refrigerantia & humectantia medicamenta assumpta; at si neutrum præcesserit, sed morbo permanente sitis sine causâ cesset, vel emortuam facultatem, vel morbi malignitatem ostendit. Sicut enim in acutis & ardentibus febribus vrinas esse naturales est signum malignitatis, ita etiam malum signum est in morbo siccissimo & calidissimo non adesse sitim, vel eam si ante adfuerit sine ratione cessare. Longè perniciosior est defectus sitis; si illum quoque alia pessima signa comitentur; quæ & Galenus docuit *comment.* 2. *in* 1. *Epidem. tom.* 75.

Not. quòd aliquando contingere possit absentia sitis in calidissimis morbis, quæ non est exitiosa aut mala. Potest aliquando contingere, vt humor frigidus humidusque calore febris liquefactus è cerebro in stomachum delabatur, qui orificium stomachi sic humectet, vt eum à siti liberet. Hippocrates dixit, tussientes aliquando non esse siticulosos; eò quòd eiusmodi frigida pituita è cerebro stillat, quæ tussim facit, ita eodem modo extinguat sitim.

SECTIO IV.

Signa ab Excrementis.

Proëmiolum.

IN Excrementis multa sunt consideranda, substantia excrementorum, qualitas, quantitas, tempus, modus, via per quam excernuntur; à quibus omnibus signa desumi possunt.

CAPVT I.

§. I.

A substantia Excrementorum.

A Substantiâ excrementorum signa desumuntur hoc modo; sanguis exiens plethoram, synochum, morbum à sanguine, vulnus vel vlcus designat. Pus, vlcus vel abscessum. Caro excreta vel membrana, vlcus itidem; fœces cucurbitinæ, latum vermem, ossis frustulum, fracturam, vel cariem ossis, &c.

A qualitate signa desumuntur hoc modo: vt si excrementa nigra, fœtentia, frigida, mordacia, &c. alium atque alium morbum, causam morbificam, salutem vel periculum indicat. Et eodem modo ab aliis excrementorum differentiis signa desumuntur.

Sumuntur porrò ab excrementis signa tum diagnostica tum prognostica: diagnostica tum causarum, tum morborum, tum partis affectæ: Causarum, quia si excernitur bilis, indicium est morbum esse à bile, si pituita, à pituitâ, si vermes vel calculi excernuntur, ab illis symptomata & reliqua causari suspicio est; Morborum; cognoscuntur ab excrementis non rarò morbi genus & natura; calidi humores in corpore abundantes acutas febres prænuntiant, frigidi debilitatem, inappetentiam, indigestionem, durities leucophlegmatiam, &c. Excrementa esse dura, quæ debent esse liquida, vstionem significant; esse verò liquida quæ deberent esse dura, indicant cruditatem, indigestionem &c. pus exiens, vlcus; arenulæ, calculum; officulorum fragmenta, cariem; sanguis putridus, niger & fœtens valde, vlcus vel apostema gangrænosum, &c. Cognoscitur etiam morbi tempus, humores crudi, morbi principium, se-

micocti

micocti incrementum, cocti statum indicant. Cognoscitur etiam morbi mos; sic in pleuritide sputa nigra malignitatem indicant; sudores frigidi, pingues, vomitus porracei, æruginosi, virulenti, vrina nigra, vel in ardentissimis febribus habens colorem naturalem, febres malignas significant. Cognoscitur etiam pars affecta; nam per quam viam excernuntur, ab eâ parte illa prodire suspicio est, quæ per illam viam excrementa sua solet expellere; sic tussi eiecta pulmonem, vomitu stomachum, aluo intestina ac mesenterium, vrinis vesicam vel renes laborare indicant. Substantiâ excrementorum etiam partem affectam potest indicare; sic carnea substantia cum vrinâ eiecta non vesicam sed renes exulceratos indicat; reiecta vomitu vel eiectione hepar; tussi pulmonem affectum. Carnea substantia per vulnus exiens, quod est circa hepar, indicat hepar vulneratum; quod est circa regionem lienis, lienem vulneratum indicat. Prognostica etiam ab excrementis desumuntur tum morbi magnitudinis, tum longitudinis, tum breuitatis, tum futuri euentus. Nonnulla exempli gratiâ hîc ponentur: *Si talia purgentur qualia oportet*, inquit Hippoc. 1. *Aphor.* 2. *confert & leuiter ferunt; sin minùs contrà.* Malum est prauos humores per plures vias excerni; quia signum est eos in variis partibus abundare, & varias partes esse affectas. Etiam in crisibus meliùs est per vnam quàm per plures partes aut vias excerni; nam per plures vias excerni, signum est potiùs expulsionis symptomaticæ quàm criticæ; natura rectè agens per vnam viam excernere solet; quando tamen est robusta & causi mali latè sparsa per multas vias excerni non est malum. Excrementa naturalia excerni per vias ordinarias est bonum, vt menses, vrinas, &c. contrà verò est malum. Excerni per vias breuiores, latas, & è directo, meliùs est semper, quàm contrà. Excrementa quæ secundum naturam sunt, bona; quæ præter naturam aliquando bona, aliquando mala: bona si criticè, mala si symptomaticè expellantur. Excernenda retineri malum; sic critico die fieri euacuationem, malum; malum quoque euacuari ea, quæ deberent retineri. Excrementa quæ toto genere sunt contra naturam, mala, vt pus vermes, lapides, carunculæ, &c. Excrementa non sunt æstimanda multitudine, sed si talia, qualia oportet, euacuentur. Excrementa eo tempore esse cruda, quo deberent esse cocta, malum est. Si in excrementis breuî signa coctionis apparent, bonum est signum breuis morbi futuri; si seriùs, longioris. In morbis, in quibus nulla coctio expectatur quò tenuiora sunt excrementa, eò meliùs & faciliùs expelluntur; contrà in quibus fit concoctio, bonum est dura esse, & crassiora; nam hoc concoctionem indicat. In febribus sudores crassi & tenaces, maximè in principio & in intermittentibus, cruditatem indicat. Excrementa, quæ liquida sunt, cùm deberent esse dura, cruditatem indicant; contrà quæ dura sunt, cùm deberent esse liquida, vstionem & caloris excessum indicant. Excretiones nimiæ vel nimis paucæ sunt malæ; nimis paucæ morbum indicant, nimiæ naturam debilitant. Quæ per voluntatem deberent

berent excerni, excerni contra voluntatem, eſt malum; vt ægris inſciis ac præter voluntatem vrinam ac excrementa alui exire. Peſſima ſunt excrementa nigra; quia vel magnam vſtionem ſignificant, vel caloris natiui defectum, niſi melancholicus humor eiiciatur, aut morbus ſit à melancholiâ. Peſſima ſunt excrementa valde fœtentia; quia vel magnam putredinem indicant, vel cruditatem, adeoque naturam ſuperari. Quæ excernuntur, ea conuenit neque valde eſſe calida, neque frigida; nam ſi calidiſſima ſunt adeò vt vrere videantur, interdũ ardorem vel inflammationem ſignificant; ſi frigida, emortuum calorem natiuum: ſic anhelitus frigidus, frigidi ſudores, vrina frigida inter lætalia ſigna ponuntur. Excrementorum nimia craſſities vel viſciditas in lætalibus citam mortem, in ſalutaribus longitudinem indicat. Eiectiones variæ in morbis ſalutaribus longitudinem, in lætalibus periculum indicant.

§. II.

A ſanguine exeunte.

A ſanguinis exeuntis variis differentiis ſigna deſumuntur: à modo ſubſiſtentiæ, vt ſi ſit craſſus vel tenuis. A quantitate & à qualitate, vt ab eius ardore, colore, ſapore, frigiditate, &c. à tempore effluxionis, vt ſi in principio morbi, vel in ſtatu, veſpere vel mane, vere vel hyeme &c. A loco effluxionis, vt ſi per os, vterum, inteſtina, virgam, vulnus, nares exeat. Cauſæ ſanguinis exeuntis ſunt duplices; aliæ ſunt cauſæ exitus, aliæ quòd talis vel talis ſit & talis vel talis exeat, tali quantitate, qualitate, modo, viâ, &c. Cauſæ exitus ſanguinis ſunt tres; vel enim exit ratione facultatis, vel ratione ſui ipſius, vel ratione vaſorum: Ratione facultatis; ſi retentrix ſit debilis, vel expultrix nimis robuſta; Ratione ſui ipſius, ſi in quantitate peccet, & ea ratione naturæ ſit moleſtus, ac eam grauet, vel vaſa diſtendat, vt facultas cogatur eum extrudere, vel ipſe mole ſuâ orificia dilatet ac aperiat, vel ſit nimis acer, vt ſtimulet expultricem, vel vaſorum orificia erodat, vel nimis tenuis, vt per ea exſudet: Ratione vaſorum, cùm ipſa rumpuntur vehementi exercitio, conatu, ſaltu, caſu ab alto, vel cùm laxantur, vel ſunt nimis parua, vt ſanguinis molem continere non poſſint, vel orificia habeant nimis lata & hiantia vt effluat; & hæ ſunt cauſæ proximæ fluxus ſanguinis. Harum cauſæ aliæ ſunt remotiores, aliæ propinquiores: has omnes cauſas ſeu remotiores ſeu propinquas poteſt ſanguinis fluxus indicare, præcipuè itaque & maximè indicat ſanguinis fluxus vel abundantiam, vel acrimoniam, vel criticam expulſionem, vel orificiorum laxitatem, vel vulnus aut vlcus, vel caſum aut percuſſionem.

§. III.

§. III.

A ſingulis Differentiis : & primò ;
A Craſſitie & Tenuitate.

Craſſior eſt ſanguis venoſus quàm arterioſus ; ideò ſi ſanguis ſit tenuis & magis floridus, eſt indicium quòd exeat ab arteriis ; præcipuè ſi exeat cum ſaltu. Tenuior etiam eſt qui exit à venis capillaribus, quàm qui à maioribus. Cognoſcitur ſanguis craſſus tum ſenſu, tum ſi citò & fortiter concreſcat, & ſeroſitatem nullam vel paucam habeat admixtam. Craſſus poterit etiam vocari, qui exit concretus : tenuis, qui adhuc liquidus eſt. Craſſus indicat vel melancholicam complexionem, vel calorem adurentem, vel quòd in corpore diu permanſerit, & nunquam fuerit euacuatus ; nam quibus nunquam ſecta vena fuit, iis ſanguis craſſior eſt, quàm quibus frequenter. Sanguinem qui exit eſſe craſſum, ſignum ſaltem eſt eum per diaphoroſim non exire, ſed vel propter rexim vel propter anaſtomaſim. Sanguis ſi mediocriter eſt craſſus & boni coloris, & adſit pletora, bonitatem ſanitatis & optimam hepatis conſtitutionem indicat. Sanguinem eſſe valde tenuem & valde ſeroſum, indicat imbecillum eſſe hepar, & corpus ad hydropem eſſe diſpoſitum, renes debiles eſſe vel obſtructos, quodque ſerum à ſanguine non bene ſeparent aut ad ſe trahant. Sanguinem effluxum non concreſcere, indicium eſt eum eſſe valde tenuem & ſeroſum, vel eſſe putridum, eiuſque fibras eſſe putredine conſumptas, & talis eſt aliquando in affectis morbo Gallico inueterato, vel elephantiaſi, vel indicat morbi malignitatem aut venena aſſumpta. Sanguinem exire concretum & non liquidum, vel exire ſanguinis grumos, indicat eum non recenter & immediatè è venis exire, neque exire è venis remotis, ſed diu exiuiſſe & hæſiſſe in loco extra venas, vel venire à partibus remotis, vel tranſiſſe partes frigidas, & non eſſe valde calidum, ſed naturâ frigidiorem, & ſic medio itinere eſſe concretum ac coagulatum ; nam cùm diu eſt extra venas, ac calore ſuo deſtituitur, grumeſcit : maximè autem hoc indicatur, ſi ſimul eſt niger, indicium enim eſt eum diu fuiſſe extra venas. Spumoſus ſanguis vel indicat ſanguinis feruorem, vel eum à pulmone prodire, vel multo flatu aut ſpiritui eſſe permixtum. Si ſanguini pinguedo permixta videatur, in ſanis & adipoſis obeſitatem, in macilentis colliquationem indicat. Si ſanguis manu per linteum traiiciatur, & terreum aliquid in eo ſentiatur, quòd aſperitate ſuâ manum feriat, nec diſſolui aut conteri poſſit, elephantiaſis ſignum eſſe nonnulli ſcribunt. Alij ſcribunt, quod ſi ſanguini elephanticorum imponatur ſal aut acetum, ſal in eo non liqueſcet, nec acetum ei commiſcebitur. Si pus ſanguini permiſceatur, vel

carnis ramentum cum eo exeat, indicium est eum per erosionem exire, vel ab vlcere aut abscessu prodire. Si melancholicus est sanguis, sic vt multùm nigræ substantiæ sit in eius fundo, indicat sanguinem esse melancholicum, fortè lienis aliquam subesse obstructionem, maximè si in regione lienis tumor aliquis, aut grauitas, aut molestia sentiatur. Si multa bilis aut humor flauus supernatet, indicat ægri complexionem esse valde calidam & biliosam, & fortè folliculi fellis bilem ad se non satis trahentis adesse oppilationem. Si pituita multa adest, & sanguis mucco viscido & albo quasi operculo quodam tegatur, pituitam in corpore abundare significat. Sanguis chylo permixtus venit ex stomacho, permixtus fœcibus ex intestinis, vrinæ à renibus vel vesicâ vel etiam ab hepate.

§. IV.

A quantitate.

In vulnere si sanguis copiosus exeat, venam notabilem vulneratam esse significat; & si vulnus sit in regione hepatis vel lienis, suspicionem facit, quòd illa membra sint vulnerata, vel vulneratam alicubi arteriam, vnde sanguis perpetuò fluat nec sisti possit. Sanguinis per aluum copiosa deiectio eum ab hepate vel venis meseraicis prouenire significatur. Paucus sanguis vomitu reiectus à stomacho; multus ab hepate prodit vel liene. Paucus excretione aut tussiculâ reiectus potest ab asperâ arteriâ, vel faucibus, vel thorace prouenire; multus non nisi à pulmone. Paucus sanguis per nares exiens ex cerebri venis tantùm, multus à toto cerebro. Paucus sanguis mictione emissus, à vesicâ vel collo eius, copiosus à renibus, longè copiosior à venâ cauâ vel hepate promanat. Menses copiosi, hæmorrhagia copiosa ac diu durans vel plethoram indicat, vel prægressam lautam victus rationem, vel membri vnius mutilationem vel solitam aliquam euacuationem vel phlebotomiam omissam, ætatem iuuenilem, ver, &c. vel magnam retentricis debilitatem, vel vasorum laxitatem. Si ab aliquâ parte sanguis subitò & confertim exit, indicium est eum exire propter rupturam seu rexim; si verò paulatim magis magisque, per diabrosim seu erosionem. Si sectâ venâ paucus sanguis exit, vel timorem, vel syncopem, vel foraminis paruitatem, vel sanguinis crassitiem, vel adipem foramen obturantem, vel venæ scissæ è loco motionem indicat. Menses retenti vel laxationem, vel obstructionem, vel grauitatem, vel corporis debilitatem, vel sanguinis penuriam. Sanguinis copiosa emissio ac diu durans cachexiam, hydropem, atrophiam ac summam debilitatem, singultum, & conuulsionem minatur. *A profluuio sanguinis desipientia, malum*, inquit Hipp. 1. *Pror. comm.*

§. V.

§. V.

A qualitate.

Sanguis fœtidus putredinem maximam indicat, vt nonnulli dicunt; verùm non puto sanguinem ad tantam putredinem ac malignitatem peruenire posse in corpore viuente, vt fœtorem acquirere valeat. Sanguis exiens calidissimus, quique per brachium defluens sensum inducit maximi caloris, est calidus & biliosus & acrimoniâ præditus, & maximum indicat ardorem: qui frigidior percipitur, calorem indicat remissiorem, hepatis debilitatem, ac frigidam cordis intemperiem, leucophlegmatiam seu anasarcam, œdema, &c. Aliqui dicunt sanguinem elephantiacorum adeò calidum esse & adustum, vt si effluenti supponatur ouum recens, illud paulò pòst coquatur, non aliter quàm si bulliente aquâ coctum esset; cui tamen ego exiguam fidem adhibeo. Sanguis per os exiens, si percipitur dulcis, est valdè sincerus; si amarus, est biliosus; si salsus serum multum, vel salsa pituita ei est permixta: si aqueam præ se ferat dulcedinem, pituitosus est ac crudus. Idem ex colore cognoscitur; nam si est flauus multum bilis admixtum habet; si nigricat, melancholiæ; si viridescit, æruginosæ atque torridæ bilis; si albicat, pituitæ. In acutis febribus ater sanguis est malum signum; quia indicat exustionem, & sic morbi magnitudinem. In sanis non exustionem, sed melancholici humoris admixtionem. Sanguis magis floridus coloris dilucidioris ac pallidus ab arteriis fluit, præcipuè si cum saltu exit; ruber à venis; sanguis qui tussi eiicitur floridus, à pulmone; niger prodit à thorace. Sanguis puerorum ac iuuenum rubicũdior est, hominum prouectioris ætatis nigrior; rubicundior, quibus vena frequenter secatur; nigrior, quibus raró aut nunquam. Pallidus sanguis ac diluti coloris frigidiorem & pituitosam complexionem, hepatis debilitatem, cachexiam, vel hydropem indicat, sed tum debet quoque esse serosus. Tenuis, aqueus, qualis est lotura carnium per aluum exiens, hepatis debilitatem ac fluxum, vt vocant, hepaticum, indicat. Sanguis à remotis partibus procedens est nigrior; à propinquis magis rubicundus. Sanguis per aluum fluens cognoscitur esse hæmorrhoidalis, si simul est valde ater; talis enim à liene procedit.

§. VI.

A tempore exeundi.

Mulieres sanguinem euomere vel tussiendo eiicere sub tempus, quo menses fluere deberent, maximè si non nihil vel parùm fluant, indicium est sanguinem ab vtero ad supernas partes regurgitare. In acutis febribus

multum refert ſcire, quo morbi tempore ſanguis à corpore profluat: etenim euacuationes ſanguinis in principio aut incremento, id eſt, eo tempore, quo humores necdum ſunt cocti, ſunt ſymptomaticæ ac non ſalutares; In die verò critico optimæ ſunt & morbum ſoluunt, modò quantitas ſit ſufficiens. Stilla narium in die indice eſt bonum ſignum, & ſignum criſeos futuræ per hæmorrhagiam in die critico; at ſtilla narium in die critico eſt pernitioſa, tum enim nares ſanguinem non leuiter ſtillare ſed copioſè effundere deberent. Aliqui poſt comeſtum oleum ſanguinem ſpuunt, vel per nares emittunt; alij cum caput ab igne eſt excalefactum; talis ſanguinis fluxus nihil indicat, niſi ſolùm manifeſtam cauſam, & ſanguinem effluxum à venarum eſſe anaſtomoſi. Qui calculo renum laborant & ſanguinem mingunt, mox eum iterum emingere ſolent, cùm vel minimum exercitium ſubierunt. Sanguinem emittere poſt caſum, graue exercitium, percuſſionem, vociferationem, venæ ruptæ eſt indicium.

§. VII.

A modo exeundi.

Sanguis qui ſimpliciter ac æqualiter egreditur, à venâ; qui cum ſaltu, ab arteriâ prodit. Nota tamen, quòd ſanguis venoſus aliquando exeat cum ſaltu, ſed hoc fit per accidens, nimirum quando ipſi venæ ſeu loco, vnde ſanguis egreditur, arteria ſubiacet. Cum vena ſecatur, aliquando ſanguis exilit cũ vi & valde longè, aliquando tantùm guttatim defluit, & nõ exilit, ſed ſaltem per brachium dilabitur. Exilire cum vi indicium eſt, quòd ſit tenuis, multo ſpiritui permixtus, quòd adſit plethora, quòd vena ſit valde tenſa, quòd rectà è venâ exiliat. Lentè decurrere aut elabi eſt indicium vel ſanguinem in venâ eſſe paucum, vel foramen eſſe paruum ac contortum, vel ſanguinem craſſum eſſe, vel foramen carne aut adipe obturatum, vel ægrum timere vel animo delinquere.

§. VIII.

A loco effluxionis.

Qui per nares effluit, immediatè promanat à capite; mediatè verò, præcipuè quando magnâ copiâ effluit & valde diu, ex toto. Aliquando etiam prodit à liene, vel hepate, quando ſc. criticè ab illis ſurſum pellitur; hinc in inflammationibus ac affectibus lienis ſanguinem per ſiniſtrã narem effluere, dicit Hipp. eſſe bonum. In affectibus verò hepatis per dextram: quia ſc. lien ob rectitudinem lateris, poteſt euacuare per hæmorrhagiam naris ſiniſtræ; hepar verò naris dextræ. Aliquando etiam prouenit ab vtero. Qui per os effluit, vel venit immediatè à ſtomacho

vel pulmone: à stomacho, si cum vomitu: à pulmone si tussi exeat. Aliquando etiam promanat à capite, defluendo per palatum in os. Aliquando solùm à gingiuis aut faucibus, & tum simplici excreatione aut eiectione. Eiicitur dico, cùm sc. ab illis partibus procedit immediatè, nam mediatè potest etiam prodire à variis aliis partibus sanguinem sursum ad os regurgitantibus, vt liene, mesenterio; præcipuè si est copiosus; prouenit etiam aliquando ab vtero in mulieribus, sc. quibus menstrua cessant. Sanguis qui emingitur, prouenit vel à vesicâ, vel renibus, vel etiam venis emulgentibus, à venâ cauâ, tandem etiam ab hepate, & liene. Qui per vterum, vel ab vtero prodit, vel à venis in vteri collum tendentibus; talis sanguis est menstruus, præcipuè si sit moderatus & periodos seruet; at si mediocritatis limites excedat, etiam à remotis partibus, & aliquando à toto procedit. Qui per anum exit, vel venit ab intestinis, vel venis mesaraicis, vel hepate, vel liene, vel venâ cauâ, vel à corde per arterias mesaraicas, vel à stomacho: potest etiam à capite defluens per anum excerni, quando sc. vel naribus obstructis, vel copiâ abundans per nares totus exire non potest, sed per palatum in gulam, inde in stomachum, tandem in intestina delabitur. Si niger est, si exit cum leuamine, si stato tempore, si tempore autumnali in melancholicis lienis affectibus est hæmorrhoidalis, & talis est bonus. Porrò hæmorrhoidalis sanguis non tantùm à venis mesaraicis ac liene procedit, sed etiam à venâ cauâ. Talia signa diagnostica desumuntur per se à differentiis sanguinis exeuntis: verùm quia diuersæ differentiæ possunt idem indicare, & è contrà, vna differentia potest indicare diuersa, provt vnius differentiæ sunt causæ, & aliquæ indicant certò aliæ non, ideò vt aliquid vnum certò & præcisè indicet, debet cum aliis signis conferri, & præter alia signa ad aliquid vnum & certò significandum determinari: sic sanguis floridus potest indicare vel eum prouenire à pulmone: vel à loco propinquo, vel ab arteriâ, vel ex corpore puerili. Verùm quid ex his indicet debet ex aliis signis coniunctis cognosci: sanguis exiens per os potest indicare eum prodire vel à cerebro, vel thorace, vel pulmone, vel stomacho, &c. Sed vnde præcisè prodeat, ex aliis signis cognoscitur. Particulatim ergo sic nonnulla ex sanguine exeunte cum aliis signis coniuncto indicia desumi possunt. Si sanguis eiicitur confestim multus, & præcessit vulnus, clamor, ictus, casus ab alto, est indicium ruptionis: si præcessit balneum, exercitium in aëre calido, alimenta calida, est indicium ipsum exire per anastomasim. Si primò exit parum & paulatim magis magisque, si coniungitur dolor, si aliquid puris ei commiscetur, si adsunt vel præcesserunt signa salsæ pituitæ vel acris bilis, signum est quòd exeat per diapheresim. Si sanguis per os exit sine tussi solâ expuitione, à gingiuis procedit vel faucibus: si exit cum tussi, distinguendum; quia cum parua tussi potest exire tantùm à trahæâ, & tum simul est paucus; si cum magnâ tussi, & est multus, & simul est floridus ac spumosus, & exit sine dolore, præcipuè si præcessit vocife-

 ratio,

ratio, cantus, &c. exit à pulmone; nam pulmo habet venas maximas & amplum canalem, ex quibus poteſt multus & confertim ſanguis exire: ſi exit cum maximâ tuſſi & difficultate, & dolore, & paucâ quantitate, & niger, & grumoſus, eſt indicium, quòd venit à thorace, præcipuè ſi anteà in thorace aut latere dolor fuit; nam à thorace non poteſt multus ſanguis ſimul per os excerni; quia debet ex thorace imbibi in ſubſtantiã pulmonis, vt per os exire poſſit, & ideò debet expui cum maximâ tuſſi & non niſi paucus; non enim multus ſimul ſic imbibi poteſt. Si læſionis thoracis nulla adſint ſigna, ſi facies aut venæ oculorum rubent, ſi titillatio in palato præceſſerit, præceſſerit & capitis dolor, grauitas & tinnitus auriũ, ſi ſubitò exit, ſi aliquis ſanguis ſimul effluit per nares, vel iam ante effluxit, ſignum eſt à capite delabi, etiamſi cum tuſſi excernatur; à capite enim in palatum aut fauces confertim defluens etiam tuſſiculam excitat. Si thoraci vulnus inflictum eſt, & ſanguis per os exeat, indicium eſt, vulnus eſſe penetrans, ſi non in pulmonem vſque, ſaltem in cauitatem thoracis; nam ex thorace in pulmonem imbibi aliquando poteſt, veriſimiliùs tamen eſt pulmonem ſimul eſſe vulneratum; nam in pulmonem ſanum & non vulneratum neque in circumferentiâ exulceratum difficulter ſanguis imbibi poteſt. Si in capite vulnus eſt aut præceſſit caſus, percuſſio ſupra caput, & ſanguis per os & nares maximè exit, indicium eſt cranium eſſe fractum vel menyngem læſam. Si vulnus eſt in hypochondriis & cum ſanguine exit chylus, & ſanguis exit cum vomitu, eſt indicium ſtomachum eſſe vulneratum. Si exit cum admixtâ vrinâ aut ſeroſitate, & adſit difficultas mingendi, & mingitur ſanguis, & locus vulneris reſpondeat loco veſicæ, vel veſica, vel vreteres, vel renes vulnerati ſunt. Sanguis ſeroſus vulnerato thorace exiens indicat pericardium eſſe læſum. Si ſanguis multus exeat ab ano permixtus fœcibus, ab hepate vel meſeraicis venis prouenit, vel eſt hæmorrhoidalis; nam qui venit ab inteſtinis ſemper eſt fœcibus permixtus. Sanguis ſeroſus vel loturæ carnis ſimilis deiectione exiens non ſemper neceſſariò eſt fluxio hepatica, ſed poteſt eſſe fluxio hæmorrhoidalis, præcipuè cùm æger eſt cachecticus: ſic ergo eſt diſtinguendum; ſi æger ſolet ſæpe hæmorrhoidibus laborare, ſi ægri etiam reliquus ſanguis eſt ſeroſus, ſi venæ ani tumeant vel doleant, erit hæmorrhoidalis: ſi verò iſtorum nihil adſit, ſed adſit humor & grauitas hepatis, color faciei pallidus, indicium eſt veram eſſe fluxionem hepaticam ab hepatis ſummâ debilitate. Aliàs ſi ſanguis per ſedem per interualla exit ſanis & ſine læſione, ſi dolor aut tumor in ano, ſi ſanguis niger, tempus autumnale, æger melancholicus, aut lienis aliquo vitio laborans, ſi non exit cum aliis alui excrementis permixtus, ſed exit vel ante vel poſt emiſſa excrementa, vel ſimul cũ eis, & tamen ſeparatur, eſt hæmorrhoidalis. Si paucus ſãguis eiectione exit & pituitæ permixtus, & cum frequenti cupiditate deſidendi, eſt ab inteſtino recto, præcipuè ſi adeſt dolor aut moleſtia in ipsâ deiectione; ſi autem ſine frequenti

cupiditate

cupiditate desidendi, sed exeat cum difficultate & dolore, & parùm excrementis permisceatur, & breuî post perceptum dolorem excernatur, & dolor sentiatur circa os pubis, aut in lateribus ventris è regione ventriculi, signum est vlcus esse in colo, indeque sanguinem promanare: si verò sanguis fœcibus multùm permisceatur, & dolor circa vmbilicum sit, & non statim à percepto dolore sanguis exit, sed aliquanto tempore post, signum est esse vlcus in intestinis superioribus, præcipuè si & paruâ quantitate, & post pituitæ, pinguedinis ac ramentorum eiectionem exit. Cùm sanguis per virgam exit, si exit sine vrinâ, procedit ab ipsâ virgâ, præcipuè si virgæ aut catheter aut syringa fuerit imposita: Si exit cum vrinâ & non est vrinæ pefectè mixtus, sed statim subsidet, si est paucus, venit à vesicâ; vesica enim est exanguis. Si in perinæo aut virgâ aut pectine dolor percipitur, signum est, quòd etiam veniat à vesicâ. Si est vrinæ magis perfectè mixtus, sic quòd non subsideat in matulâ nisi post longum tempus, si est multus, renes enim magnas venas & arterias habent, promanat à renibus, præcipuè si constet in renibus calculum esse, vel circa regionem eorum dolor percipiatur, si æger corpus suum malè contorserit, aut lumbos excalefecerit. *Quicunque*, inquit Hipp. 4. *Aphor.*78. *inopinanter sanguinem mingunt, iis vena rupta est in renibus.* Si ex genitalibus mulierum sanguis exeat, qui non sit menstruus, & sequatur post prægressos menses albos, est indicium vlceris. Si sanguis per nares exit & est paucus, si medicamentis adhibitis statim cessat, & nullus in capite dolor percipitur, est signum solùm à naribus prouenire. Si multus, & adsit dolor capitis, & post sanguinis fluxum dolor cessat, signum est prouenisse à cerebro. Atque hactenus de signis præcipuè diagnosticis à sanguine sumptis.

Prognostica à sanguine exeunte desumi possunt hoc modo. Exitus sanguinis per anastomosim est minùs periculosus aliis, nam laxata orificia facilè constringuntur, & frequenter laxatio est solum causa manifesta, quâ cessante cessat effectus. Peior est exitus per diapheresim, quia indicat sanguinis tenuitatem & serositatem, hepatis imbecillitatem aut cachecticam ac hydropicam dispositionem; & talis exitus hoc modo solùm est per accidens, per se autem non est ita malus. Pessimus est sanguinis exitus per erosionem siue per diabrosim, primò quia indicat malitiam causæ, humorem sc. acrem & salsum. 2. quia talis exitus semper magis magisque augetur, prout vlcus crescit; & vlcera interna difficulter consolidantur. Pessimus est ille sanguinis exitus, qui fit propter vasorum ruptionem seu catarexim; priusquàm enim vasa consolidetur, vel æger mortuus, vel nimio sanguinis effluuio ad magnā debilitatē redactus est. Omnis nimius sāguinis fluxus presagit cachexiā, hydropē, alui humiditatē, singultum, conuulsionē, desipientiā, viriū dissolutionē, tremorem, lypothymiam; quæ omnia etsi per se sint mala, peiora tamen sunt, cùm ex tali causâ fiunt. 5. *Aph.* 3. sic habetur: *vbi sanguis multus fluxerit, singultus*

aut conuulsio, mala. Externa frigida in fluxu sanguinis malum. Et 7. *Aphor.9. à profluuio sanguinis desipientia & conuulsio, malum.* Hæmoptisis seu sanguinis sputum est periculosum, quia post se trahit phthisim aut vlcus pulmonis: in inflammationibus tamen pectoris aut thoracis sanguinem expui est bonum; & quo citiùs expuitur eò meliùs, quia signum est coctionis & roboris naturæ; & talis expuitio est quodammodo critica. Sanguinis exitus per quamcunque partem in mulieribus, præcipuè periodicus, & quibus menses sunt suppressi, & præsertim sub tempus, quo menses fluere deberent, non est ita malus; est enim indicium sanguinem menstruum aliò regurgitare, & expulsionem esse criticam; & ideò sanguinis exitus in mulieribus non est ita periculosus, sicut in viris. 5. *Aphor.33.* sic habetur: *fluxus sanguinis è naribus mensibus deficientibus bonum:* in aliis sanguinis fluxus, qui periodos seruat, vel nimiam indicat repletionem aut plethoram, vel intermissas exercitationes, vel membrum mutilatum. Malum est pus sanguini esse permixtum, quia indicat malum fieri ab erosione, & vel adesse vlcus vel abscessum; sanguis per vterum exiens tempore mensium & post partum, est signum bonum & naturale. Menses in mulieribus grauidis vel imbecillum fœtum significant, vel futurum abortum. Menstrua retenta varias causant passiones: morbum comitialem, maniam, melancholiam, oculorum caliginem, phthisim anginam, tussim, vomitum, nauseam, hydropem, morbum virgineum, cordis palpitationem, capitis grauitatem, & tinnitum aurium. Si subitò exit, si aliquis sanguis simul per nares effluit, vel iam ante fluxit signum est à capite delabi. Hæmorrhoides opportunè fluentes à multis morbis liberant. Hippoc. 6. *Epid.66.* & 6. *de humoribus cap.6.* dicit, quòd *qui hæmorrhoides habent, neque lateris dolore, neque palpitatione, neque inflammatione, neque phagadænâ, neque leprâ corripiuntur.* Et 6. *Aphor.11. & 12. melancholicis*, inquit, *& nephriticis hæmorrhoides superuenientes, bonum.* Insanientibus si hæmorrhoides & varices superueniunt, insaniam tollunt. Et *lib. de vena sect. aduersus Erasistratum cap.5. Hæmorrhoidibus*, inquit Galen. *pro consuetudine moderatè fluentibus* homines sanam vitam degunt; fluentibus verò immoderatè in grauia mala incidunt: sic 1. *ad Glauc.* 14. & 2. *de præsag. ex puls.* dicit; hæmorrhoides immoderatè fluentes animi deliquia, hydropem, apoplexiam, cachexiam & mortem inferre. Hæmorrhagia post dolorem capitis bona, ac eum soluit. 4. *Aphor.27.* sic habetur: *Quibus in febribus sanguis fluxerit quacumque ex parte, cùm conualescunt, iis alui humectantur;* Hinc *Aphor. cit.* Galen. *in expositione sect.40. tertij Prorh.* dicit causam esse, quòd nimis sanguinis fluxu calor natiuus debilitetur; vnde pituita multa generatur, à quâ ad aluum fluente ipsa aluus humectatur. Alter sanguis in acutis febribus est malum signum, indicat enim maximum ardorem & sanguinis assationem, & præcipuè si talis apparet in principio, aut incremento, aut sectâ venâ; at talem exire per crisim non est malum; etenim criticæ eruptiones sanguinis sunt bonæ, symptomaticæ verò malæ.

malæ. Criſes in calidis morbis frequenter fiunt per ſanguinis eruptiones: ſic febres tertianæ intermittentes, ſynochi, febres omnes acutæ & ardentes, inflammationes viſcerum, præcordiorum, hepatis, diaphragmatis, lienis, ſtomachi, pleuritides, peripneumoniæ, frequenter per ſanguinis hæmorrhagiam ſeu fluxum è naribus iudicantur, maximè in iuuenibus, plethoricis, tempore verno ſeu æſtiuo; contingunt enim in morbis hæmorrhagiæ à ſanguine calido & bilioſo ſurſum aſcendente, aut bile ſurſum motâ; nam cùm leuis ac tenuis ſit, ſurſum aſcendit, ac ſanguini permixta partim erodendo, partim ſanguinem calefaciendo, cogit eum è venis exire. Sic Galen. 3. *Prorh. comm.* 75. dicit, calidos ac tenues ſuccos ad caput recurrentes, deſipientias ac hæmorrhagias cauſare. Et 1. *Epid. comm.* 2. dicit, ſanguinis eruptiones è naribus in ardentibus aliiſque febribus ob dominantem bilem flauam fieri, quæ ſanguini permixta, poſtquàm eum deuſſerit, cum eo multum calorem ad caput vehens venis narium diruptis, ſanguinis effluuium facit. Hinc Hippoc. 6. *Epid.* ſic inquit; *Sanguinis è naribus profuſio, aut iis, qui ſubuirides nigrique ſunt, aut iis, qui rubri ſunt viridéſque*; acſi diceret ſanguineis & bilioſis, *fiunt.* Si ergo in iis fiant, & ſint criticæ, ſunt bonæ & ſalutares; ſi verò ſymptomaticæ, malæ. Tunc autem criticæ eſſe cenſentur, quando fiunt in morbi ſtatu, quando ſigna concoctionis præceſſerunt, vires ſunt robuſtæ, alia quoque ſigna decretoria adſunt, quando morbus talis eſt, qui per hæmorrhagiam iudicare aptus ſit, vt febres tertianæ, ſynochi, continuæ omnes & ardentes, & viſcerum inflammationes, quando hæmorrhagia eſt ſufficiens & tanta, vt morbum ſoluere poſſit, quando quoque eſt è directo, vt ſi lien & ſiniſtræ partes inflammatione laborent, fiat per vtramque narem vel ſiniſtram tantùm; ſi hepar aut dextræ partes per dextram. Sic Hippoc. 4. *de victus ratione in acut. t.* 10. *Si*, inquit, *è naribus ſanguis fluxerit, vel ſi ſudores indicatorij legitimi cum vrinis albis, craſſis & leuibus ſuperuenerint, ſoluitur ægritudo.* Not. tamen, quod aliquando etiam in eiuſmodi morbis hæmorrhagia ſit bona, etiamſi non ſemper omnia ſigna bona coctionis appareant: ſic in Metone apud Hipp. *in Epid.* vrinæ fuerunt nigræ, & cum ſedimentis nigris, & in quodam qui in Dealcis horto decumbebat, vrinæ erant tenues, crudæ cum craſſioribus ſedimentis; & in Antiphonte Critoboli filio vrinæ fuerunt tenues, & tamen per hæmorrhagiam fuerunt iudicati. Verùm etſi aliquando propter robur naturæ contingat eiuſmodi hæmorrhagias eſſe bonas, vt plurimùm tamen ſunt malæ, & tùm ſolùm ſunt ſecuræ, quando ſupradictas omnes conditiones habent coniunctas; ſanguinis enim eruptiones ac hæmorrhagiæ hanc prærogatiuam magis habent præ alis euacuationibus, quòd ipſæ etiam in principio & in aliis temporibus, etiamſi non adſint ſigna bonæ coctionis, poſſint eſſe magis vtiles, quàm aliæ euacuationes, quæ ferè ſemper ſunt malæ ex eo, quòd ſanguis ſemper per apertas partes fluat, & ſemper liberè & commodè exire poſſit, nec eget ita præparatione & concoctione, ſicut alij humores, qui per alias euacuationes excerni debent.

debent. Optimum autem eſt eruptionem vtcumque eſſe bonam. Sic Hipp. 2. *Epid.largè enim*, inquit, *eruptiones liberant ferè*. Et 1. *Epid. t.65. in febribus ardentibus*, inquit, *hac accidebant, quibus ritè & largiter ſanguis è naribus erupit, eâ de causâ maximè ſeruabantur, nec quenquam noui*, inquit, *in hoc ſtatu mortuum, cui rectè ſanguis erupiſſet;nam Philiſcus quidem, Epimenon & Silenius, quibus parum quartâ aut quintâ die è naribus ſtillauit, mortem obierunt*. Et 2. *Epid.ſect.*1. *t.* 16. *fluxus enim*, inquit, *largi ſanguinis è naribus ſoluunt*. Quibus ſimilia multa alia loca habet Hippoc. *in Epid*. Dixi, mediocriter magnas hæmorrhagias eſſe bonas; nam ſi nimiæ ſunt, non ſunt bonæ, ſed malæ,& potiùs mortem inferunt; nimietas enim indicat eruptionem non eſſe criticam, ſed ſymptomaticam; quia natura robuſta ac ordinatè agens non plus excernit, quàm ſibi conueniens ſit;ideò ſi nimia eſt, indicat eam fieri à naturâ victâ, & læsâ facultate retentrice, vel naturâ ab humorum malignitate plùs iuſto irritatâ, & ſic eſt mala vt ſignum: eſt etiam mala vt cauſa, quia cauſat caloris natiui & ſpirituum vitalium exhauſtionem;vnde tales hæmorrhagias ſudores frigidi, deliquia, conuulſiones & mors ſequuntur. Legimus tamen aliquando etiam maximas eruptiones, imò ad multos dies durantes fuiſſe criticas & ſalutares. Quare cùm tales eueniunt, an ſalutares ſint an lætales ſic cognoſcitur: quia ſi æger ſit robuſtior, ſi alleuiatur, ſi mala ſymptomata, quæ antea aderant, ceſſent,ſi febris, ſitis diminuitur, ſi euacuatio in die critico fit,ſi ætas, anni tempus, morbi genus hæmorrhagiæ reſpondeant,ſi pulſus fiant vehementiores & æqualiores, ſignum eſt eſſe ſalutares; at ſi contrà fiat,& praua ſymptomata comitentur aut ſequantur, ſignum eſt eſſe lætales. Pauca ſanguinis excretio aliquando eſt bona,aliquando mala;bona eſt, quæ fit in die indice, mala quæ fit in die decretorio; etenim natura antequàm in die decretorio magnam faciat euacuationem, ſolet ſæpiſſimè in die indice præmittere aliquam ſanguinis eruptionem & eam non niſi paruam, quâ indicatur in die decretorio magnam ac inſignem ſubſecuturam eſſe; & tum dico talis eruptio ſanguinis eſt bonum ſignum,non quòd illa ſit critica, ſed quòd ſit ſignum bonæ ac largioris fluxionis ſanguinis in die critico futuræ. Tunc autem modica illa eruptio in die indice eſt bona, quando ſimul etiam aliqua ſigna concoctionis comitantur, & poſteà in die decretorio larga eruptio ſanguinis ſequitur:nam ſi in die indice non fiat, ſed in alio, & non adſint ſigna coctionis, & in die decretorio non ſequatur larga eruptio, tum potiùs illa parua eruptio in die indice fuit pernitioſa, & malum ſignum;indicat enim naturam à malignitate morbi irritari & naturam quidem conatam fuiſſe aliquid agere, ſed magnitudini morbi ſuccubuiſſe. Mala verò eſt omnis parua eruptio ſanguinis in die critico, præcipuè ſi mala ſigna adſint, ſi vires ſint debiles, ſi morbus fiat à ſanguine, ætate iuuenili, & vere;nam in tali conſtitutione ſanguis maximè abundat, & deberet maxima eius eruptio fieri; & parua non ſufficit, nec poteſt morbum iudicare. Et ſic vſque apud Gal. & Hipp.

Hipp. stilla narium in die critico pro pessimo signo habetur. Vt 4. *de victus rat. in acut. t. 66. & 1. Prorh.1. Epid.3. t.35.* habetur. Ibi enim Hippoc. loquitur de epidemicâ constitutione, & inter pessima signa ponit, quando per nares pauca stillabant; nam Epimeon, Philiscus, & Silenius, quibus parum quartâ & quintâ die è naribus stillabat, mortem obierunt: sic Hipp. 1. *Prorh. stillatio,* inquit, *è naribus est perniciosa, & maximè si quartâ die inceperit:* ille enim dies in ardentissimis & acutissimis febribus est criticus. Pessimæ sunt insuper illæ stillæ narium, in quibus sanguis niger & crassus exit; sic Hippoc. 4. *Prorh. t.54. è naribus,* inquit, *stillicidium, malum, lætale, si nigrum; quia,* vt inquit Galen. *in comm. est indicium sanguinis summè calidi & adusti;* immò stillicidium sanguinis in acutis tum maximè est malum, si cum aliis prauis symptomatibus est coniunctum. Sic 3. *Prorh.* inquit Hipp. *quæ ex naribus cum surditate & torpore parua est stillatio, difficile quippiam habet.* Vbi Galen. *in comm.* dicit, non illam difficile quippiam habere, sed omninò esse lætalem, & *lib.1.* habetur: *ex naribus si stillicidium sanguinis fuerit cum sudore frigido, aut refrigeratione extremorum, lætale.* Pessimæ itaque sunt, quæ cum torpore, comate, vigiliis, delirio, inquietudine, frigiditate extremorum, &c. sunt coniunctæ. Verùm non tantùm stilla narium, sed omnis sanguinis eruptio, si cum prauis symptomatibus est coniuncta, vel si alia praua symptomata eam sequantur, est lætalis & perniciosa; talia praua symptomata sunt vrinæ nigræ, vel sedimentum nigrum, vrinæ turbidæ vel subiugales, siue valde crassæ, non clarescentes, vel tenues & aquosæ, vomitus fœtidus, virulentus & diuersi coloris, deiectiones nigræ, colliquationes, &c. 3. *Prorh. t.25.* sic habetur: *Sanguinis eruptiones cum deiectionibus nigris & prærubris malæ.* Et Galen. *in comm. t.37.* dicit, *omnes sanguinis eruptiones cum resudatione,* id est, cum paruis sudoribus, *esse malignos;* item cum deiectionibus nigris, surditate, &c. Et 2. *Coac. s.2.* sic habetur. *A profluuio sanguinis è naribus paucus sudor cum refrigeratione, malum.* Et 4. *quæ diebus decretoriis perfrictiones fiunt à sanguinis profluuio, pessimum.* Atque hæc omnia intelligenda sunt de morbis acutis, sicut & pleraque omnia prognostica. Porrò in morbis frigidis eruptio sanguinis est mala, præcipuè cùm est copiosa; quia refrigerat magis.

CAP. II.

A Pure exeunte.

PVs à quacunque parte corporis exiens, vel vlcus vel abscessum indicat. Vlcus; si paulò ante per eandem partem sanguis exierit, vel præcesserit casus ab alto, aut vis corpori sit illata, aut si præcesserit destillatio acris & salsa, quæ vlcus potuerit excitasse; & præcesserit lentus ac

diuturnus dolor in parte, vnde verisimile pus promanare insuper si adsit febris continua ac parua, & pus paulatim exeat, primò paruâ quantitate, paulatim verò maiore quantitate, & exiuerit primò parùm sanguinis, & illi sanguini parum puris fuerit permixtum, & paulatim plus puris, minùs verò sanguinis, excernatur; tunc dico hoc esse vlceris signum. At si ante præcessit in aliquo loco dolor magnus & intolerabilis, tensio & durities cum rubore, cum ardente febre & siti magnâ ac linguæ siccitate, & malum illud de repentè sit obortum & acutissimum, sic vt celerrimè tempora sua percurrat, & ad statum perueniat, & non præcesserit vulnus aut sanguinis excretio & in statu pus erumpat idque subitò & magnâ quantitate, & primò exeat pus clarum & album, & paulatim postea cum pure exeat sanguis, & adfuerint signa vnicuique parti inflammatæ propria, & pure eiecto, dolor, febris, tensio subitò cessant aut minuantur; est signum abscessus. A quâ parte pus promanet, colligitur ex viâ, per quam excernitur, & à modo, quo excernitur, & situ ac regione partis dolentis. Si per nasum aut aures exit, à capite exit: si tussi, à pectore vel thorace: si vomitu, à stomacho, intestinis, mesenterio, hepate, liene; à quâ autem istarum partium, cognoscitur ex situ doloris, tumoris, ruboris, ac caloris percepti, & propriis vniuscuiusque partis actionibus læsis. Si deiectione exit, prouenit ab eisdem partibus, à quibus cùm per vomitum exit. Si mictione & cum vrinâ, à vesicâ, renibus, & etiam à partibus superioribus; nam etiam à thorace ad vias vrinarias peruenire & cum vrina excerni authores prodiderunt: si per genitalia mulierum, ab vtero aut partibus vicinis. Si pus per virgam eiectum aliquando est sanguinolentum, si pus vrinæ exactè permiscetur, & difficulter subsidit ad fundum, & si subsidat nihilominùs tamen vrina manet adhuc turbida, est indicium, quòd exeat à renibus; ratio est, quia renes sunt viscus carneum multo sanguine præditum, hinc sæpe cum pure sanguis emingitur. Denique quòd pus vrinæ exactè permisceatur, est signum quòd veniat à partibus remotis; nam si à propinquis veniret, non posset ita exactè mixtum esse, & consequenter indicat, quòd procedat à renibus, qui inter vasa vrinaria sunt remotiora, maximè hoc significatur, si insuper in loco renum æger dolorem sentiat, si æger calculo laboret & sanguinem ante minxerit, & diutissimè dolorem in loco renum senserit. Si puris quantitas non sit ita magna, & magis pus vrinæ sit permixtum, signum est vlceris; at si diu ante de dolore ibi conquestus non sit, sed subitò dolor inuaserit, paucis diebus durauerit, & fuerit intensissimus cum febre maximâ, tensione, dolore, rubore, dolorisque ad tactum externum obacerbatione, & subitò pus erumpat, ac copiosum, & eo erumpẽte dolor minuitur, signum est apostematis renum. Si parum puris cum vrinâ emingitur, & illud mediocriter cum vrinâ sit permixtum, & dolor à renibus ad pectinem pertingat, à ductibus vrinariis prouenire indicat. Si pus in vrinâ citò subsidit, & viscidum est,

ac viſcido muco permixtum, & æger nullum dolorem, inflammationem circa lumbos ſenſerit, ſed dolorem ſentiat in perinæo, eumque diu antea ſenſerit, & etiam in pube, ſi ſigna calculi adſint & difficultas vrinæ; ſi verò fœtet, ſignum eſt vlcus eſſe in veſicâ; multò magis, ſi etiam cum vrinâ ſquammulæ excernantur. Si pus ſponte exit & ſine vrinâ, aut ſi exit ante vrinam, & pod redditam vrinam dolor creſcit, ſignum eſt vlcus eſſe in virgâ; nam à tranſeunte per virgam vrinâ mordetur locus vlceratus & dolor creſcit; nihil enim à renibus effluere poteſt niſi vrinæ ſit permixtum. Si pus per aluum exit, ſi eſt ſeparatum ab alui excrementis, ſi exit potiùs cum anus detergitur, ſi exit cum teneſmo, indicat ani fiſtulam, vel hæmorrhoïdes exulceratas, maximè ſi hæmorrhoides frequentes fluant; ſi pus illud ſanguini permixtum ſit, ſi leuiter permixtum ſit excrementis duris, & primò exeuntibus & cum teneſmo, à rectiore & propinquiore procedit inteſtino. Si exit cum torminibus & valde permixtum fœcibus, venit à colo & ſuperioribus inteſtinis. Si fuerint inflammationes in meſenterio, hepate aut ſtomacho, & ſubitò erumpit pus & magnâ quantitate & purum ac non permixtum fœcibus atque album, & erumpente dolor mitigatur, eſt ſignum ipſum prodire à parte illâ, quæ per alia ſigna iudicata fuit inflammationem habere. Pus ex pudendo vlcus vteri demonſtrat; ſi fœtet, vlcus eſt cancroſum. Si venit à ceruice vteri, dolores circa coccygem, id eſt, oſſis ſacri caudam, erunt ad femur vſque exporrecti. Si pus tuſſi eiiciatur, & præceſſerunt ſigna phlegmones, & ſignum pleuritis vel peripneumoniæ, & ſubitò eiiciatur & magnâ quantitate, & augetur difficultas reſpirandi, indicium eſt intus in thorace abſceſſum eſſe ruptum; nam quia pus in cauitatem thoracis lapſum ſuper diaphragmate iacet, ideò difficultas reſpirationis augetur. Si tuſſis diu durauit, & malum lentè incepit & paulatim creuit, & non adſit difficultas reſpirationis, & pus ſit pituitæ permixtum, & non excernatur magnâ quantitate, ſed primò minor quantitas fuit, & paulatim augetur, & præceſſerit ſputum ſanguinis, & adhuc ſputa purulenta ſanguinem admixtum habeant, & adſit lenta febricula, eſt ſignum vlceris pulmonis & phthiſeos. Dicò, ſi pus tuſſiendo expuitur: verùm hoc non rarò eſt inter medicos controuerſum, an quod tuſſi expuitur, ſit verum pus, an tantùm lenta pituita. Proponunt autem authores diuerſa ſigna, quibus hoc poteſt dignoſci, ſed ſigna non ſunt valde certa; primũ eſt, quòd dicant pus ſuper carbonibus poſitũ fœtere, pituitum non; ſed ratio non eſt efficax, quia pus à phthiſicis prodiens non eſt valde fœtidum. Secundum ſignum eſt, quòd dicant pus in aquâ poſitũ, præcipuè marina vel ſalſa, deſcendere ad fundum, pituitam non ita, ſed neque illud ſignũ eſt valde certum, quia etiam craſſa & excocta pituita ad fundũ deſcendit. Cælius Aurelianus 2. *de morb. acut. c.* 14. dicit dignoſcendũ eſſe ex eo, quòd pituita ſit albior pure, & pus ad liuorem magis vergat; & hoc ſignum non eſt malum; ſed dico ego, ſi ſputũ eſt craſſum inſtar puris, & ſubrubeũ rubedine toti ſputo imbutâ, eſt

signum quòd sit pus, quia fit ex sanguine, & tale pus rubicundum sæpe expuunt phthisici. Si sputum etiam sit subliuidum, signum est etiam, quòd sit pus & non pituita. Verùm plerumque sputum in phthisicis est flauescens, & tum magis difficulter videtur posse discerni à pituitâ; quia pituita crassa & excocta, & quæ aliquanto tempore in corpore hæsit, vt illa præcipuè quæ mane post somnum expuitur, est etiam flaua, vt patet in muccis, qui totâ nocte cocti mane per nares emunguntur. Aliud signum ponit Aurelianus, quod pus aquæ mixtum facilè soluitur, & non est ita glutinosum sicut pituita; & hoc signum est bonum, saltem in vlceribus pulmonis, nam ex aliis partibus sæpe pus exit valde lentum. Atque hæc sunt signa à viâ & modo exeundi.

A qualitate puris etiam signa desumuntur. 1. ante sanguinem pus eiici, & subitò & multum & album, & posteà puri sanguinem admisceri, præsertim non clarum aut roseum, sed pallidum ac semisuppuratum est indicium abscessus: parum & diu & post sanguinis exitum & magis lentum & non ita albidum, est signum vlceris. Multitudo puris etiam carnosam partem affectam potiùs indicat; nam carnosa pars est magis sanguinea, & sic plus puris edit: sic si cum vrinâ multum puris diu eiicitur, est signum vlceris renum, quia renes sunt carnosi, si parum, vesicæ, quia vesica est exsanguis & membranosa. Pus in abscessibus foràs euacuari, bonum: intus manere & intra cerebrum, thoracem vel abdomen colligi, malum. Quò plus puris ex abscessibus eiicitur, eò melius est; signum enim est totum euacuatum & abscessum purgatum ori.

A qualitatibus puris etiam signa desumuntur. *Pus*, inquit Hippoc. *in Progn.* optimum est, quod candidum, læue & æquale & quàm minimè fœtidum existit; nam quod candidum est, ex magis puro sanguine genitum esse, & apprimè esse coctum, & consequenter calorem natiuum vegetum esse, indicio est: quod prauo colore præditum est, malignitatem indicat, & ex humoribus prauis sanguini permixtis genitum esse: quod leue est & æquale secundum omnes suas partes, caloris etiam robur optimamque coctionem indicat. Pus esse fœtore aliquo præditum, malum est, sed non valde fœtere est bonum signum & signum optimæ coctionis: omninò nihil fœtere est signum defectus caloris natiui: valde fœtere, est signum causæ malignitatis & morbi corruptionis. Pus aqueum indicium est ipsum ab articulis venire; quando scilicet vulnus aut vlcus circa articulos est. Aliàs pus tenue & aqueum indicium est maligni vlceris, maximè vbi neruo læso inflammatio secuta est: in aliis vlceribus pus esse aqueum est indicium cruditatis, & pus adhuc non esse coctum, & ita sæpe est indicium vlceris incipientis ac principij morbi: bonum quando incipit inspissari, hoc enim indicat incrementum adesse vel statum. Pus crassum & glutinosum etiam esse malum, & indicium maligni vlceris, & neruos, præcipuè circa articulos læsos esse. Pus ab vlceribus profundis interdum exire, interdum non exire, & quando exit, tunc

tunc exire magnâ quantitate, indicium est vlcus esse fistulosum, & profundas cauitates habere, in quibus pus coaceruatur; & aliquando nihil, aliquando magnâ copiâ excernitur. Pus exire nigricans atro sanguini & aquæ permixtum, & supra modum fœtere, vlcus indicat cancrosum & gangrænosum. *Quicunque*, inquit Hipp. 7. *Aphor.* 44. *suppurati vruntur vel secantur, si pus purum fluxerit & album, euadunt: si verò subcruentum, sordidum ac fœtidum, pereunt.* Et Celsus *l.* 2. *cap.* 8. *à iecinore*, inquit, *si pus cruentum exit, mortiferum est; sin ex eo exit pus purum & album, salus ei facilis.* Bonum est, si pure exeunte symptomata cessent. *Ex suppuratis*, inquit Celsus, *loco iam citato, ij maximè superstites manent, quos febris eodem ab eruptione die dimiserit & qui cibos citò appetiuerint, & siti liberati fuerint. Suppuratum pulmonem habentibus per aluum pus secedere letale est*, inquit Hipp. *in Coac. prænot.* In suppurationibus viscerum pus extra corpus excerni est bonum; at verò in abdominis aut maximè in thoracis cauitatem excerni, ac intùs remanere, malum; inde enim viscerum corruptela, lenta ac hectica febris, ac hydrops promanant. *Si pus aut sanguis in vrinâ est, vel vesica vel renes exulcerati sunt*, inquit Hippoc. 4. *Aph.* 75. *Pus exiens per nares, aures, aut os capite dolenti morbum soluit*, inquit Hippoc. 6. *Aphor.* 27. *Si pus aut aqua in vniuersum effluxerit iis, qui suppurati aut vruntur aut secantur, omnes moriuntur*, inquit Hipp. cùm verò sputum retinetur, moriuntur. *A sanguinis sputo puris sputum, malum*, inquit Hipp. 7. *Aphor.* 15. quia indicium est phthisim fieri.

CAP. III.

A sudoribus.

§. I.

A Variis sudorum differentiis signa desumuntur. Differentiæ sudorum sumuntur ab eius substantiâ; & secundum hanc alij sunt crassi, viscidi, aut tenues. A quantitate, sic sudor alius multus, alius paucus. A qualitate & primũ olfactili, sic alius est fœtidus, alius nõ: A gustatili, alius amarus, salsus, insipidus: A tangibili, alius calidus, alius frigidus, alius medio modo se habens: A visibili, alius aqueus, sanguineus, viridis, flauus. A loco exeundi, alius exit à toto corpore, alius à capite tantùm, alius à pectore, alius ab extremis, vt brachiis, cruribus, &c. A tempore exeundi, alius exit de nocte, alius de die, aliis vigilantibus, aliis dormientibus, alius statim post cibum, alius non, alius quiescentibus, alius obambulantibus & exercitatis, alius in principio morbi, alius in statu, alius in declinatione. A modo exeundi, alius est assiduus, alius inter polatus. Ab his omnibus differentiis signa desumuntur.

Ad sudoris generationem tria concurrunt : materia, causa efficiens, & via per quam. Materia sudorum est humidum potulentum & serum sanguinis in venis existens; aliquando ipsa humiditas alimentalis existens in ipsâ substantiâ partis ac habitu corporis; interdum ipsum humidum primigenium membrorum, quod à calore febrili dessoluitur ac colliquatur, & exit per poros cutis. Efficiens causa est tum facultas expultrix valida, tum etiam expultrix retenta debilitata & extincta. Not. tamen, quòd etiam aliquando calor natiuus & naturalis faciat sudores, vt qui fiunt æstate ab exercitio, vel in criticis expulsionibus, &c. Via per quam, sunt ipsius cutis pori. Lassitudo & apertio pororum est causa multorum ac crassorum sudorum; adstrictio angusta nullorum aut tenuium. Sudor habet magnam efficaciam in significando & sanitas corporis ex sudore corporis colligi potest. Scribunt quidam authores fuisse quendam Regem, qui cùm vellet sibi eligere vxores, vt sciret, quænam earum esset maximè sana & optimi temperamenti, iubebat eas benè lauari & mundari & totas iubebat indui linteo gossipino, & posteà in sole exerceri, vt sudarent; cuius sudor minùs fœtebat & minùs prauo calore præditus erat, eam indicabat saniorem. Est autem sudor maximè signum succorum existentium in venis ac præcipuè minoribus, ac existentium in habitu corporis, sicut vrina est signum eorum, quæ sunt in venis magnis. Sudor in sanis indicat calefactionem, exercitium magnum; magis sudant pingues quàm graciles, quia omnis motus eis est laboriosus. Minor est sudor in exercitatis, si post exercitium frigidam bibant, quàm contra; quia frigus internum expellit calorem ac serum extrorsum. Facilè sudare in sanis significat sanguinem serosum, obesitatem corporis, abundantiam caloris, pororum corporis naturalem laxitatem; difficulter verò sudare, contrà: in ægris humorum copiam, expultricem irritatam, retentricem debilem.

§. II.

A modo substantiæ.

Sudor crassus fit à sero lento, vel pituitâ ipsi sero permixtâ, vel ex colliquatione carnium, atque etiam vltimi alimenti sero permixta, vt fit in hecticis & ardentibus febribus. Potest etiam fieri à calore multo serum ipsum coquente & inspissante. Potest etiam fieri à seri paucitate, quòd paucum est, id magis coquitur & inspissatur. Tenuis & aquosus sudor potest fieri ob caloris magnitudinem attenuantis serum; vel ob venarum & pororum angustiam, per quam quodammodò colatur, & non permittitur exire, nisi quod tenuissimum est; quod autem crassius est, retinetur: vel fit ob multam sanguinis serositatem, multam potationem aut hydropicam constitutionem. Crassi itaque sudores crassitiem & lentorem humorum indicant, vnde præsagiunt obstructiones; quia

quia si tales retinerentur, leui occasione obstructionem corporis pori inducerent. Indicant etiam meatuum laxitatem. Crassities media indicat robur caloris, & serum bene esse percoctum. Si crassum sit cum quodam lentore & obesitate, & adsit febris hectica, & æger cum tali sudore debilitetur & emacietur, & in vrinis pinguedo supernatans appareat, indicat colliquationem.

§. III.

A Quantitate.

A quantitate sudoris varia signa petuntur, & variæ differentiæ, provt variæ sunt eius causæ. Multi itaque sudores fiunt, vel ob corporis ac pororum raritatem, quæ facilem humori exitum præbet, vel ob excrementorum abundantiam & sanguinis serositatem, vel propter copiam potus assumpti; nam qui multum bibunt, plus sudant; quia abundant in corpore tenues & biliosi humores; tales enim natura per sudores facilè expellit; vel ob virtutem expultricis; sic in crisibus fiunt magni & multi sudores, quando natura causam morbificam per sudores expellit. Fiunt etiam multi ob debilitatem retentricis: sic in aliquibus morbis multi sudores sunt aliquando lætales, quia proueniunt à læsâ expultrice. Aluus suppressa & vrina retenta sæpe etiam sunt causa plurium sudorum; hinc diuretica assumpta sunt causa diminutionis sudorum. Cutis calor est etiam causa multorum sudornm; atque hinc æstate magis sudamus quàm hyeme; quia calor poros laxat & serum ad habitum trahit; hyems stringit & repellit, hinc etiam cachectici, etsi multo humido abundent, tamen quia frigidum corporis habitum habent, non facilè sudant. Nimius tamen calor est etiam aliquando causa sudoris diminuti, quatenus sc. humidum exiccat; hinc fit quòd in aliquibus febribus ardentibus nunquam appareant sudores. Sudor itaque multus indicat humorum abundantiam, intemperiem calidam ac humidam, ac febres: in febribus enim plerumque sudores contingunt nisi impediantur; quia natura humorem è venis per habitum corporis expellit. *Sudor multus ex somno factus*, inquit Hippoc. *absque manifestâ causâ, corpus pluri cibo vti significat; si verò cibum non accipienti hoc accidat, scire oportet quòd euacuatione indigeat.* Sudor multus post somnum sine manifestâ causâ est etiam signum hecticæ; hecticâ enim laborantes etiam hyemali tempore, & quàm paucissimis stragulis coaperti post primum somnum sæpissimè solent sudare, quod est perniciosum; sunt enim sudores diaphoretici & colliquatiui, qui corpus supra modum exiccant & debilitant. Sudor multus ęgrotanti & acuto morbo laboranti, si in statu & in die critico accidit prægressis signis cōcoctionis, morbi solutionem indicat; at si in principio

morbi

morbi contingit, si vires sunt robustæ,morbi longitudinem indicat,quia indicat abundantiam humorum; sin vires sunt debiles, non morbi longitudinem,sed citam mortem præsagiunt; quia significant naturam multitudine humorum oppressum iri. Si sudor sit copiosus, non potest prouenire ex vnâ parte tantùm, sed necessariò ex toto, & sic non ostendit vnius partis vitium sed totius. *Sudor interfectus & non continuus est prauus*, inquit Hipp.quia talis est symptomaticus.

§. IV.

A Qualitate.

A qualitate gustatili. Salsus sudor, modò non immodicè salsus sit, sanitatem indicat; omnis enim sudor naturaliter debet esse salsus;immodicè salsus caliditatem & terreos humores exustos & salsam pituitam in venis abundantem indicat. Sudor amarus indicat bilem cum sero excerni, & biliosum in venis abundare, & sic vel caloris abundantiam, vel folliculi fellis obstructionem, propter quam contingit bilem in habitum deferri; atque hinc Ictericorum sudor est amarus. Acer atque acidus sudor ob similium humorum admixtionem contingunt; vnde eos vel expelli,quod aliquando est bonum; vel in corpore abundare,quod aliquando est malum,significat.

A qualitate olfactili. Odor sudoris non fœtidus est signum bonæ digestionis, & signum nihil praui aut fœtidi sero aut sanguini esse permixtum, fœtor sudoris contingit à putredine; hinc sudores eorum,qui leprâ aut prauâ scabie & morbo Gallico laborant,sunt fœtidi.Fit etiam fœtor teste Galeno à prauis & acribus eduliis manducatis; sic comestio ceparum & porrorum reddit sudores fœtidos; vel quia talia ob tenuitatem suarum partium faciunt fœtidos in venis existentes humores sero permisceri & ad habitum ferri; vel quatenus portio ipsorummet eduliorum suum odorem seruans cum sero miscetur; quod sudorem prauo odore inficit. Sed quæritur: è quorum humorum putredine sudoris fœtor causetur, an humorum in venis putrescentium fœtor faciat sudores fœtidos; & an sudores laborantium febribus putridis debeant esse fœtidi; & quando fœtidi sudores non sunt, an hoc sit certum signum, nullam esse humorum in venis putredinem: Dico in primis putredinem in habitu corporis prope cutem facere sudores fœtidos; atque hinc leprosorum ac scabiosorum sudores sunt fœtidi; & sudores qui exeunt sub axillis, sunt fœtidiores illis, qui exeunt ex aliâ parte corporis;quia serum cùm in illis non ventiletur, facilè putrescit. Dico 2. si nulla sit sub cute putredo, tunc si sudor sit fœtidus, indicat putredinem internam in venis;sed si non sit fœtidus, propterea non indicat, quòd non sit putredo; potest enim interiùs in venis esse putredo, & tamen sudores non esse fœtidi; ratio est, quia quando putredo est in profundo, non

necessariò

necessariò incipit fœtore humores exeuntes per cutem, & sic sudores in illo casu non fœtent.

A qualitate visibili. Sudorum color naturalis est albus cum aliquâ tamen palliditate aut citrinitate admixtâ; & hoc, quia sero aliquid bilis ob suam tenuitatem admiscetur: hinc albissima indusia infecta sudore perdunt suam albedinem, & acquirunt aliquam palliditatem; si multum bilis admisceatur fit pallidior, & ideò sudores laborantium Ictero reddunt indusia flaua, vt inquit Auicenna: ideoque color sudorum flauus indicat multam bilem in corpore abundare, vel folliculum fellis esse obstructum, & sic bilem ad externa ferri. Si color tendit ad viriditatem, est signum bilis poraceæ sero permixtæ; si ad liuiditatem, melancholiæ. Si sudor est planè aqueus, & nullo colore infectus, indicat seri cruditatem & aquositatem & pororum angustiam, qui nullos humores crassiores, sed solum purum aqueum tenue serum transmittunt. Si color est sanguineus, indicat sanguinem admixtum; hoc contingit duplici de causâ: vel quia pori sunt valde laxi non tantum cutis, sed orificiorum vasorum; vel quia sanguis est valde tenuis & aqueus; vel quia aut retentrix, aut facultas seri separatrix est valde debilis. Omnis sudor sanguineus est malus.

A qualitate tactili. Diximus alium sudorem esse calidum, alium frigidum. Sudor naturaliter debet esse calidus, nam eius causa efficiens instrumentalis est calor; calore enim separatur serum à sanguine, & calore laxantur cutis pori, per quos debet sudor transire, & calor cum spiritu motu suo sudorem extrorsum protrudit, sic vt meritò omnis sudor debet esse calidus; calor mediocris in sudore est ab his causis; calor verò excedens contingit à calore excedente & febrili, vel à billioso humore admixto. Calidus itaque moderatè est bonum signum, & indicat robur caloris natiui; valde calidus febres ac maximè ardentes. Bonum est semper sudorem esse calidum: malum autem esse frigidum. Frigidi sudoris causæ sunt vel frigidorum crudorumque humorum permixtio, vel caloris natiui extinctio, vel saltē ad interiora retractio; hinc sudores morientium sunt frigidi, quia eorum calor est extinctus. Sudores verò laborantium syncope & rigore febrili ideò frigidi sunt, quia calor est ad interiora retractus: Sic in maximis doloribus colicis sudores sunt frigidi; quia sc. à doloris magnitudine calor veluti strangulatus est: & in febribus pestilentibus & internis inflammationibus frigidi fiunt sudores; quia calor in iis ad interiora est retractus, sic vt habitus corporis relinquatur frigidus; & ideò sudores per ipsum transeuntes euadunt frigidi. Aliquid igitur istorum frigus indicat, vel caloris natiui extinctionem, vel retractionem, vel humorum frigidorum crudorumque copiam, qui naturâ sunt superiores, nec à naturâ coqui possunt. Minùs malus est ille sudor frigidus, qui propter caloris retractionem contingit: sic in febribus intermittentibus sæpe sudor est frigidus, & talis non est valde malus, quia ille tantùm contingit ob caloris retractionem. In syncope frigidus

sudor non est etiam valde malus; & non est malus, nisi in quantum indicat syncopem, quæ est mala; syncope autem sæpe facilè cessat; contingit autem talis frigidus sudor in syncope etiam propter retractionem caloris. Sudor frigidus post maximas euacuationes est pessimus; quia talis fit ex caloris natiui summâ diminutione ac extinctione. Pessimus quoque est frigidus sudor, qui contingit in ardentibus febribus & viscerum inflammationibus; quia signum est omnem calorem ad interiora trahi, proindeque ibi calorem esse maximum, & magnam viscerum phlegmonem, quæ est admodùm perniciosa. Lætalis est etiam frigidus sudor à venenis assumptis. Pessimus quoque omnis sudor frigidus in calidis febribus, partim propter causam iam dictam, partim quia sæpe fit propter resolutionem & extinctionem caloris, vel propter oppressionem & strangulationem à causâ morbificâ, vel multitudine crudi humoris coctionem non recipientis. Pessimus est frigidus sudor, qui est paucus, qui ab vnâ parte tantùm, vt capite, collo, pectore procedit, talis enim omnimodam naturæ debilitatem indicat, quæ non tantùm frigidos excernit sudores, sed nec potest etiam ex toto, sed solùm ex vnâ parte; nam quando ex toto excernuntur, saltem aliquod adhuc naturæ robur indicant, valentis adhuc humores crudos ex toto expellere, ex quâ expulsione vniuersali adhuc aliquid boni potest succedere, quod non potest ab expulsione particulari, quæ nunquam potest esse critica vel sufficiens. Pessimus est frigidus sudor, qui in statu ac die critico contingit; quia talis non potest esse iudicatorius, sed contingit superatâ extinctaque naturâ. Pessimus quoque, qui cum lætalibus symptomatibus est coniunctus. Hipp. 4. *Aphor.* 42. sic inquit, *sudor multus calidus vel frigidus, semperque fluens, frigidus maiorem, calidus minorem morbum significat.* Et 4. *Aph.* 37. *sudores frigidi*, inquit, *cum acutâ febre facti, mortem, cum mitiore longitudinem morbi significant*; ratio est, quia in acutâ febre citiùs æger extinguitur, quàm crudi humores, quorum ratione frigidi sudores fiunt, sint concocti, in mitiore autem febre datur tempus concoctioni eius, sed tamen indicat morbum futurum longum, quia tales crudi & crassi humores difficulter coquuntur. 3. *Prorh.* 34. *à profluuio sanguinis è naribus paucus sudor frigidus cum refrigeratione, malus*, vt *in Epid.* aduertere licet in Phitisco aliisque, quod cum eis in acutis febribus sudores frigidi sunt oborti, omnes obiere.

§. V.

A loco.

Vbi sudor, ibi malum, inquit Hipp. 4. *Aphor.* 38. hic aphorismus ita simpliciter acceptus non est semper verus; etenim in febribus malum est in toto, & tamen in iis sæpe fiunt sudores in vnâ parte tantùm. Itaque in quo ægro adest febris, in eo non est verum, quod in Aphorismos continetur;

tinetur; nam in febribus sudores sæpe tantùm fiunt in vultu, vel collo ac pectore; sed hoc est malum. 2. Si sudor effluat ex vnâ parte, & effluat valde copiosus, tunc etiam non est verum, quòd ille sudor indicet malum solùm esse in illâ parte, ex quâ effluit, quinimò indicat malum esse in toto; nam etsi ex vnâ parte tantùm effluat, venit tamen à toto. 3. Sudor exiens ex vnâ parte in febribus malignis non est signum malum esse in illâ parte, sed solùm est signum malignitatis ac mortis; itaque in tribus illis casibus Aphor. ille non est verus. Sudor ex toto melior est, quàm ex parte; ratio est, quia veniens ex toto indicat naturam esse fortem, quæ possit vndique & æqualiter humorem ex toto expellere, & est indicium, quòd viæ æqualiter vndique sint apertæ, & quòd natura non habeat vspiam resistentiam. Est etiam bonus ex eo, quòd talis sit criticus; nam qui ab vnâ tantùm parte procedit, non potest esse criticus; & posito quòd aliquando etiam possit esse criticus, nimirum cùm est valde copiosus, tamen adhuc melior est ille, qui prouenit ex toto. Et hoc quidẽ videtur satis verum esse in sudore calido; sed dubitari potest, an sit etiam verum in sudore frigido; an sc. ille melior sit, qui ex toto procedit, quàm qui ex parte tantùm, & dicunt communiter Medici, quòd frigidus ex toto sit adhuc melior, quàm frigidus ex parte tantùm; quia per hoc quòd à toto exeat, indicatur adhuc aliquod robur naturæ. Qui verò frigidus est, & ex vnâ tantùm parte exiens, duplici nomine indicat malũ; & quia est frigidus, & quia ob naturæ debilitatem non exit nisi ex vnâ parte: sic videmus Hippocratem pessimo loco habere sudorem illum frigidum, qui ex vnâ tantùm parte exit. Verùm posset adhuc dubitari an frigidus sudor, qui exit per resolutionem ac læsam retentricem seu caloris extinctionem, an non sit deterior exiens à toto, quàm à parte; ego autem puto sudorem ex tali causâ genitum deteriorem esse, si exeat à toto, quàm si ab vnâ parte tantùm; quia exiens ex toto magis debilitat naturam, quàm exiens ab vnâ parte tantùm; & sic eâ ratione est malus vt causa; est etiam malus vt signum, quia deterius est talem resolutionem, colliquationem, retentricis læsionem, caloris extinctionem esse in toto, quàm in vnâ parte. Sudores qui exeunt ex vnâ parte tantùm, in acutis morbis sunt praui; peiores si in die critico; pessimi si simul frigidi, & cum aliis prauis signis coniuncti. Hippoc. 1. *Progn. t.26.* sudores qui circa caput, ceruicem, vultum tantùm contingunt, prauos esse dicit, indicant enim facultatem grauatam, impeditam vel resolutam. In *Coac. prænot.* idem asserit. In suppuratis ex pleuritide & peripneumoniâ pessimum, inquit, est, si nihil expuunt, si oculi cauantur, maxillæ rubent, circa collum & clauiculas sudant. In sanis partem aliquam peculiarem facilè sudare, est signum debilitatis vel caloris in eâ: sic partes, quæ aliàs à vulnere aut à peste fuerunt corruptæ, facilè sudore corripiuntur: sic qui difficultate respirandi laborant, semper magis circa caput aut ceruicẽ sudant. Qui debili sunt stomacho, cum concoctio impeditur, facilè circa stoma-

chum sudant. Idque circa crura contingit, quibus articuli, artus, aut membra sunt debilia.

§. VI.

A tempore.

A tempore, quo apparent, etiam signa sumuntur: sic alij apparent in principio morbi, alij in excremento, alij in incremento, alij in statu. Bonum est sudores fieri in statu; quia tales possunt esse critici; quemadmodum etiam aliquo modo possunt esse illi, qui apparent in principio incrementi; apparentes in principio morbi sunt mali; quia tales non possunt esse critici. Optimè proinde sudores, qui apparent in die critico, & qui apparent in illis morbis, qui per sudores iudicari nati sunt, quales sunt febres continuæ & ardentes ac etiam malignæ. Dixi, quòd tales sudores (possint) esse critici; quia reuerâ etiamsi in statu appareant, non tamen sunt semper critici; sed tum tantùm sunt critici, quando multas alias conditiones habent coniunctas, in quibus quando præterquam quòd fiant in die critico, sunt etiam cum præuiis signis concoctionis. 2. quòd sint calidi; nam sudores frigidi non possunt esse critici, imò sudores frigidi in die critico sunt perniciosissimi, & perniciosiores, quàm in alio tēpore; in die enim critico deberent sudores esse iudicantes; iudicātes autem sudores debent esse calidi, quia crisis fit à calore robusto, & crisis est humorum concoctorum; concocti autem humores sunt calidi. 3. requiritur, quòd sint multi & copiosi; euacuatio enim parua non potest facere bonam ac sufficientem crisim; & euacuationes paruæ sunt iudicatoria & iudicantia, quæ apud Hipp. habentur valde perniciosa. 4. Quòd sudor sit vniuersalis; nam particulares sudores censentur esse tantùm symptomatici; nam cùm febres sint morbi totius, & morbi venosi generis vt salutariter iudicentur, debent ex toto adeoque ex omnibus venis excerni: sic 3. *Epid.* apud Hipp. variæ sunt Historiæ, Nicodemi, mulieris morosæ, virginis Larissæ, qui febribus laborantes calido & multo sudore & de toto erumpente sunt iudicati. Denique sunt boni illi sudores qui sequuntur criticum rigorem; nam talis rigor præcedens est signum, quòd natura expulerit humores è venis; etenim quando tenues & putridi humores è venis expelluntur in habitum corporis, cùm ipsi allidunt ad partes sensibiles & neruosas, fit rigor, & sic sudor sequens rigorem est signum, quòd ipse sit factus à naturâ expellente causam morbificam è venis ad habitum. Et multis locis ostendit Hipp. *in Epid.* tales sudores frequentes post rigores esse bonos. 4. *Epid. pro bono signo in quodam ægro*, inquit, *acuta febris, rigor, sudauit*. Et loquens de Muliere in littore decumbente, *vndecimo*, inquit, *superriguit, igne est correpta, sudauit, febre est liberata*. Et eodem modo de Phereone loquens, *decimo septimo*, inquit, *superriguit, febris acuta, sudauit, decretoriè est liberatus*. Sic 4. *Aph.* 58. *ardente*

ardente febre correpto rigor superueniens, solutio; sc. rigor est indicium sudoris futuri. Quibus verbis significatur, quòd talis rigor sudorem sequens sit bonus. Bonus est sudor, qui alleuiat & morbum tollit; malus post quem mala symptomata sequuntur, & sic Hipp. 1. *Prognost.* dicit, illos sudores esse malos, qui neque morbum soluunt, neque alleuiant. Et 4. *Aphor.* 56. sic inquit, *febricitantes si sudor accidit febre non deficiente, malum; prorogatur enim morbus, humiditatémque significat copiosam.* Tandem omnes sudores cum bonis omnibus aliis signis coniuncti, sunt boni, cum malis mali. Tùm autem magis mali censendi sunt, cum praua illa symptomata sudores sequuntur; nam quando eos præcedunt, tunc superueniente sudore & crisi possunt omnia superari & excerni; at cùm sequuntur, est signum, quòd illa crisis sit defectuosa & mala, & quòd talis sudor sit iudicatorium non iudicans. Inter alia praua symptomata pessimum est, si post sudores sequantur rigores; sicut enim dixi, bonum esse sudores sequi post rigores, ita è contrà malum est post sudores sequi rigorem; quia hoc indicium est, humores putridos illis sudoribus non esse expulsos, vel saltem non sufficienter, sed in corpore remansisse; si enim expulsi essent, iam non iterum fieret rigor. Porrò sudores apparentes in morbi principio; cùm humores adhuc sunt crudi, & nulla adhuc facta est concoctio, sunt mali, vt Hippoc. 2. *Epidem.* 1. *t.* 2. testatur.

CAP. IV.

A Deiectionibus.

§. I.

A Variis deiectionum differentiis signa sumuntur, à quantitate, substantiæ modo, qualitate, modo exeundi, tempore, &c.

§. II.

A Quantitate.

Deiectiones copiosæ seu alui fluxus à variis causis fiunt. 1. ab impeditâ alimentorum distributione; tum enim alimentum omne, etiam chylosum, cum excrementis excernitur; impeditur autem alimenti distributio vel propter mesenterij obstructionem, vel inflammationem, &c. 2. à pinguedinis intestinorum vel totius corporis colliquatione, vt in febribus pestilentibus, causo, phthisi, viscerum inflammationibus; insuper ab hepatis imbecillitate nequeuntis chylum attrahere, neque ab alimentis

ſeparare à copiâ etiam alimenti grauantis vel habentis facultatem lubricandi, irritandi, purgandique. A cacochymiâ humorum, catarrho, criſi, facultate retentrice debilitatâ, vel expultrice irritatâ. Hæc omnia, vt ſuas cauſas, indicat alui fluxus. Alui porrò fluxus aliquando eſt malus, aliquando bonus: Bonus, quat. morbificam cauſam reuellit, euacuat, deriuat; Malus, in quantum corpus debilitat, calorem natiuum diminuit, ſomnum impedit, & morbificam cauſam non educit. Plurimi morbi alui fluxu ſoluuntur. Omnis alui fluxus criticus eſt bonus; ſymptomaticus plerumque malus: tum cenſetur eſſe criticus, cùm contingit præuiis ſignis coctionis, in ſtatu morbi, cum leuamine,& cùm talis euacuatur humor, qualem morbi cauſam eſſe veriſimile eſt, nempe bilis multa pituitæ permixta in acutis morbis; bilis enim acutos morbos ac qui per criſim ſoluuntur, facere ſolet. Tum verò cenſetur eſſe ſymptomaticus, cùm fit in morbi principio ſine leuamine, cum magnâ anxietate;& poſt eum æger deteriùs habeat, ac debilior euaſit. Non rarò tamen contingit alui fluxus in principio etiam vtiles eſſe., quatenus antecedentem morbi cauſam aliquando euacuant; ſed id minus ſecurum eſt. Alio autem loco nobis diſputandum erit, an ſymptomaticæ euacuationes ſeu in principiis factæ aliquando vtiles eſſe poſſint. Hipp.4.*Coac.*16. Sic inquit, *in febre ardente valde ſoluta aluus, lætale.* Contrarium eius dicit 4. *Coac.*46. vbi ait*: acutos morbos deiectionibus curari;& * 4.*Aph.*60, *quibus*, inquit, *per febres ardentes aures obſurduerunt, ſanguis per nares fluens, aut aluus turbata morbum ſoluit.* In *Epid. tempeſtate* 3. dicit, multos ſeruatos in ardentibus febribus, tum aliis euacuationibus, tum ſolutâ aluo. Quapropter diſtinguendum eſt, quia alui fluxus in febribus ardentibus plurimum nocet, aliquando prodeſt & morbum ſoluit. Itaque ſymptomaticus eſt lætale ſignum, criticus verò ſeu fiens in ſtatu,præuiis ſignis coctionis, cum læuamine, cùm talia excernuntur, qualia debent, vtilis eſt. Sic Hipp. *in Aphor.* illas alui turbationes dicit eſſe bonas,quibus talia euacuantur, qualia euacuari oportet, & quas ægri leuiter ferunt. Hippoc. 2. *Coac. comm.*2. *t.*15. *dolores*, inquit, *qui in hypochondriis incidunt, tum aliàs praui ſunt, tum ſi aluus inde profluat.* Per dolores autem hypochondiorum intelligit pro more ſuo, hepatis ac lienis inflammationes. Et 6. *Aphor.*16. dicit, *à pleuritide ac peripneumoniâ detentos, ſi fluor alui ſuperueniat, malum:* quibus verbis indicat, in internis inflammationibus alui fluxum eſſe lætalem ac periculoſum; & ratio eſt, quia talis alui fluxus eſt cum magnâ noxâ & ſine vtilitate; debilitat enim,& interim cauſam morbificam ipſi inflammationi incluſam non poteſt educere. Aliis tamen locis contrarium dicit: Sic 2. *Coac.*3. *comm.*2. *quibus in febre*, inquit, *dolore lateris accedente aluus multa aquoſa ac bilioſa egerit, hi alleuiantur,* & *lib. de aëre, aquâ & loc.* dicit, *rarò pleuritidi obnoxios eſſe, quibus aluus humidior eſt.*Quapropter ſciendum eſt in viſcerum inflammationibus, ac præcipuè partium ſuperiorum, vt & pleuræ & pulmonis, vt plurimùm alui fluxus nociuos eſſe, ob cauſam iam dictam.

ctam. Possunt tamen etiam aliquando prodesse; idque tum cùm in statu præuiis signis coctionis, ac cum leuamine fiunt. 5. *Aphor.* 12. sic habetur: *Quibus per ætatem capilli è capite defluunt, ij alui profluuio superueniente, moriuntur.* Et 5. *Aphor.* 14. *si tabe*, inquit, *detentis alui profluuium superuenerit, perniciosum:* quod quotidiana experientia docet; nam mox vt tabidi & hectici alui profluuio corripiuntur, statim summoperè debilitantur, & deficiunt, & moriuntur; ratio est quia talis fluxus est colliquatiuus; ex quâ humidi alimentaris & humidi primigenij colliquatione statim moriuntur: id confirmat Celsus *lib.* 8. *cap.* 2. his verbis: *si quis etiam in eo morbo* (loquitur de tabe) *diutiùs traxerit, vbi capilli defluunt, vbi vrina araneis quædam similia subsidentia ostendit, atque in his odor fœtidus est, maximéque vbi post hæc orta deiectio est, protinus moriuntur.* Porrò Celsus *eodem cap.* sic inquit: *mulier quoque grauida eiusmodi casu capi potest, nimio sc. alui fluxu; atque etiamsi ipsa conualuit, partum tamen perdit.* Ab alui profluuio non rarò mulieribus abortus contingit, à quo tum ipsis, tum ad minimùm fœtui necdum maturo mortis periculum est. Contrà alui fluxus in multis morbis prodest. Celsus *loco cit.* dicit, *alui fluxum in paralysi, lippitudine, surditate remedio esse.* Hipp. 2. *Coac. comm.* 1. *lib.* 6. sic inquit; *incipienti hydropi alui profluuium aquosum sine cruditate morbum soluit*; id est, nisi fiat à peculiari cruditate nam tali ratione hydrops non solueretur. 7. *Aphor.* 29. *leucophlegmatiâ laboranti alui fluor superueniens morbum soluit:* quod intelligendum est de leucophlegmatiâ, in quâ pituita adhuc est in venis, non de anasarcâ, cuius causa morbifica est extra venas & per aluum educi non potest. Idem asserit *sect.* 2. *Coac. comm.* 1. *lib.* 7. Porrò alui fluxus & capitis doloribus, & difficultati respirandi, & vomitionibus, colicæ, ileo, ventris doloribus, nauseis, aliisque variis inferni ventris affectibus superueniens, eos frequentissimè soluit. In læsionibus sensuum etiam frequenter prodest. Hippoc. 2. *Coac. lib.* 1. *comm.* 2. *lippitudini*, inquit, *profluuium alui, sponte naturæ motum, bonum.* Quòd 7. *Aphor.* 17. confirmat, *libro de cap. vuln.* inflammatos oculos diarrhæâ solui scribit. Contra aluus suppressa in sanis semper est mala & vt signum, & vt causa. Vt signum, quia indicat internum ardorem excrementa alui exiccantem, obstructionem, expultricis torporem: vt causa, quia facit sordes ac prauos humores, qui cum alui excrementis à naturâ solent excerni; intùs retineri, iique retenti in intestinis faciunt ileos, dolores colicos inappetentiam, capitis dolores, nauseas: & iidem humores retenti, in viscera ac venas rapti ac bono sanguini permixti, eum inficiunt, putredinem afferunt, & in visceribus obstructiones. Si aluo diu suppressæ superueniat vomitus cum dolore hypochondrij, est signum ilei. Hippocrates vbique suppressam aluum in morbis acutis ponit inter signa conuulsionis. 1. *Coac.* 36. *comm.* 2. *qui capite*, inquit, *dolent, leniter desudant, aluo sunt suppressa, facilè in conuulsionem incidunt.* Et ipsemet Aristoteles *cap.* 6. *hist. animal.* 12. alui suppressionem in conuulsione esse malam, scribit.

bit. Porrò in omnibus affectibus euacuatione indigentibus atque à repletione causatis semper suppressio alui est mala.

§. III.

A Qualitatibus.

A qualitate visibili: Deiectiones rubræ ac sanguinolentæ plerumque sunt malæ; *nam*, vt inquit Hipp. *Sanguis à quacunque parte exierit, malum.* Sanguinis tamen eiectio periodica, sanguinisque crassi, atri, ac fœculenti, eaque moderata, & quæ hæmorrhoidalis sit, est bona. In acutis febribus eiectio sanguinolenta est mala; nam contingit ex acrimoniâ calore ac tenuitate sanguinis, & sic est mala vt signum; & euacuat spiritus, & debilitat calorem natiuum; & sic est mala vt causa, præcipuè cum peccat quantitate. In inflammationibus tamen internis cruentæ deiectiones sunt bonæ ac criticæ. Hinc Hipp. 2. *Coac.comm.2.lib.3.t.26. dolores,* inquit, *hypochondrij, oris ventriculi, hepatis & earum, quæ circa vmbilicum sunt, partium, excreto per aluum sanguine seruantur, non excreto pereunt.* Quid à sanguine tum à sede, tum ex aliis partibus exeunte sit præsagiendum, latiùs supra diximus; sicut etiam diximus, quid ex pure exeunte præsagiendum; & ita de purulentis deiectionibus hîc non ampliùs loquimur. Deiectiones varias ac diuersi coloris Hippocrates vbique damnat. Eum imitatur Celsus *lib.2. cap. 6.* enumerans varia signa mortis præcipuè in febribus continuis; *aluus,* inquit, *pestifera est, quæ variat:* quod idem dicit *cap.*8. Variæ deiectiones ideò malæ sunt, quia indicant vel periculum, vel morbi diuturnitatem: periculum, quia indicant diuersos in corpore prauos humores esse; diuersi autem humores inducunt diuersa symptomata & confusa, & contrarios morbos, & contraria exigunt remedia, quæ vires destruunt, & difficulter diuersi humores simul possunt euacuari & difficulter diuersi morbi simul curari; cui accedit, quòd diuersitas causarum inducendo varios ac diuersos morbos & symptomata implicata & confusa, facit quòd neque morbi genus neque pars affecta bene dignosci possit; ex quo etiam sequitur difficilior cura. Indicant etiam morbi diuturnitatem, ratio est, quia, vt inquit Galenus, *diuersæ affectus & diuersæ cacochymiæ non tam breui tempore possunt expurgari, quàm vna tantùm*; sed meliùs est dicere quòd diuersitas humorum morbificorum tum solùm facit diuturnitatem, cùm morbus est salutaris, ac cùm æger est robustus; at cum æger est debilis, facit potiùs breuitatem, quia facit, vt morbus citiùs ad mortem terminetur. Eiectio valde biliosa & flaua est etiam mala, teste Hipp. *in Progn.* est autem mala & vt signum & vt causa; vt signum, quia indicat abundantiam bilis in corpore, qui est humor prauus: vt causa, quia in exitu transiens per partes intermedias, in eis sæpe praua symptomata, mordicationes, anxietates, cardialgias, ac vlcerationes producit. Hipp. 2.

Coac.

Coac.6. quibus eiectio, inquit, *biliosa est, circa pectus mordicatio, malum; hac enim eius abundantiam indicant in toto*. Et 7. *Aphor.23. à syncerâ deiectione dysenteria*; per synceram deiectionem intelligit Hipp. biliosum; cùm sc. syncera & mera bilis excernitur, & præcipuè bilis syncera assata & sine sero: interim cùm dicitur, quòd flaua & biliosa deiectio sit mala, intelligendum est cum esse malam, cum est symptomatica; nam aliquando est critica, & tum est bona; propterea talis deiectio mala est, cum apparet in principio, nec fit robore naturæ expellentis, sed copiâ, acrimoniâ, ac malignitate bilis in toto abundantis; & tum ob copiam bilis existentis in toto prænunciat morbum grauem ac periculosum futurum; sed in declinatione ac statu non est periculosa; quia tum est critica, si sc. tum insuper adsint signa concoctionis, si vires sint robustæ, & sequitur aleuiatio. *Deiectio alba est etiam mala in acutis*, vt ait Hipp.1. *Prorh.7.* significat enim cruditatem, & quod est pessimum, bilem intus retineri, neque eam ad intestina excerni, quod est malum: præcipuè autem est mala in phrenitide & ictero: in phrenitide, quia indicat bilem omnem sursum ad caput delatam esse, quod morbi magnitudinem & periculum indicat: In ictero, quia indicat maximam obstructionem in meatu cholidocho, per quem bilis à folliculo fellis ad intestinum ieiunum excernitur. Hipp.1. *Coac.38. comm.2. à regio morbo abundè colorati moriuntur*, inquit, *alba verò ex his deiectio procedit*. Et 1. *Prorh.1. & 3. Coac.16. in phrenitide*, inquit, *alui deiectiones albæ & ïgoauia, malum*. Debet autem medicus animaduertere ne decipiatur, an albedo non sit à manifestâ causâ atque à cibo; sic enim deceptus fuit Hipp. in Apollonio, in quo excrementa alui erant alba à cremore hordei, lacte, emulsione amygdalarum, &c. quæ ægri comedunt. Deiectiones virides, liuidæ, nigræ sunt lætales, nisi fiant in morbi declinatione & sint criticæ, & fiant cum leuamine: virides indicant magnam adustionem, æruginosam ac porraceam bilem morbum facientem, quæ pessima est: Liuida indicat caloris natiui extinctionem, præcipuè cùm alia pessima symptomata comitantur: Atra indicat maximum incendium, torridam & superassatam bilem. Hipp.2. *Progn.* sic inquit: omnium maximè lætifera est liuida, nigra, & quæ peioris est fœtoris, quàm de consuetudine. 4. *Aphor.47.* excretiones in febribus non intermittentibus liuidæ, cruentæ, & biliosæ omnes malæ. Dicit (in febribus non intermittentibus) quia in intermittentibus, nempe quaternis fæces aliquando possunt esse liuidæ sine periculo aut malo signo; quia fiunt ab humoris melancholici quaternam facientis ad aluum ac intestina excretione. Easdem deiectionum differentias etiam malas & perniciosas esse dicit Celsus *lib. 2. cap.4.* Ab aliis qualitatibus sic signa desumuntur.

Excrementa alui valde & supra modum fœtentia sunt praua; indicant enim magnam cruditatem, putredinem aut corporis colliquationem. Hipp.4. *Aphor.* 47. valde fœtidas fœces inter malas ponit. Et Galen. *in Epid.* fœtorem fœcium in ardentibus ponit inter signa colliqua-

tionis renum; colliquatiuæ enim fœces semper sunt valde fœtidæ. Sic & *in Progn.* & Celsus & Aëtius valde fœtidas fæces inter prauas ponunt. Atque hoc est intelligendum de valde fœtentibus in acutis;nam in sanis magnus fœtor non est tam malum signum : aliquorum enim hominum etiam sanorum fæces, tum à suâ proprietate, tum à cibis, quos comedunt vt aliis, cæpis, &c. ordinariè supra modum fœtent : fœtent magis fœces nobilium quàm pauperum; quia fœtor fœcum à pane est longe minor, quàm à cibis delicatioribus. In pueris magnus excrementorum fœtor est inter signa vermium, præsertim si non tantùm fœtida,sed etiam sint liquidiora; liquidiora enim semper sunt fœtidiora siccis & compactis. Spumosæ deiectiones alui in acutis ab Hippoc. *in Prognost.* dicuntur esse malæ. 1. *Prorh.6.* sic inquit: deiectiones alui desinentes in spumosas meracas, exacerbatoriæ sunt: Et cap.7.in morbis acutis biliosis valde albæ,inquit, *spumosæ*, circumbiliosæ egestiones, malæ; malæ & vrinæ eiusmodi; ratio est, quia spumosa excrementa indicant multum flatum viscidæ pituitæ admixtum; talis flatus non potest sic pituitæ permisceri, nisi vel ex magno corporis motu,vel magno ardore ac incendio interno,quo modo videmus ignem calidum in aquâ spumam excitare.Non fit ea flatus permixtio in laborantibus morbo acuto à motu corporis, quia tales non possunt multùm moueri, sed prostrati & quieti decumbunt in lecto; quare fit ab incendio interno; tale autem incendium est malum. Ego potiùs puto spumosa excrementa esse mala in acutis, quia indicant debilitatem & debilem calorem natiuum, & sunt soboles frigiditatis; omnia autem symptomata frigiditatis in calidis & ardentibus febribus, vt fœces liquidæ,albæ, torpor, ignauia, sopor,liuor & excrementorum sunt signa perniciosa.

Not. tamen, quòd aliquando excrementa possint esse spumosa à catharrho à capite in intestina delabente, & talia non sunt ita mala: Sic Hipp.7. *Aphor.30. quibus per diarrhæas*, inquit, *spumosa sunt alui excrementa, iis à capite fit defluxio.* Liquidæ deiectiones in acutis non sunt etiam bonæ;sunt enim præter naturam ægritudinis;ex naturâ enim ægritudinis deberent esse siccæ; quæ autem symptomata in morbis sunt contra naturam ac rationem eorum, sunt mala ac suspecta; vel enim indicant varietatem causarum, & præter bilem in corpore etiam abundare pituitam, vel indicant colliquationem, vel cruditatem, vel facultatem retentricem debilem. In sanis aluum esse perpetuò liquidam non est etiam bonum;est enim signũ cruditatis,cacochymiæ biliosæ,membra non bene nutriri, nec ex chylo alimentariam humiditatem satis bene ad se trahere; excrementa enim hominis bene valentis non liquida,nec etiam sicca, sed mollia esse debent, vt non fluant, sed consistentiam habeant & figuram, vt inquit Hippoc. 1. *Prognost.9.* Celsus *lib.2. cap.3.* Paulus, Aëtius, aliique.

§. IV.

A modo exeundi.

Si deiectiones spontè exeunt sine sensu, malum. Hipp. 2. *Prorh. t.* 46. sic inquit: *Si ex ventre tenuia non sentienti ægroto exierint, si extra se non sit, malum*; nam si non sit extra se, tum solum delirium indicant; aliàs significat partes, per quas excretio fit, non ampliùs sentire, & exire excrementa non vi expultricis, sed debilitate retentricis, vel musculum sphincterem esse resolutum.

§. V.

A substantiâ quæ cum fæcibus exit.

Quid sanguis, quid pus cum fæcibus exeuntia significent, suprà dictum est; quid flatus, quid vermes, infra est dicendum. Hîc itaque de nonnullis aliis. Hipp. *in Coac.* deiectiones ramentosas dicit esse malas; ramentosæ deiectiones sunt, in quibus velut intestinorum ramenta conspiciuntur; cùm tales in acutis contingunt, indicant intestina erodi ab acrimoniâ humoris biliosi morbum facientis. Ramentosæ deiectiones in dysenteriâ sunt malæ, & vlceris magnitudinem indicant. *Corpuscula quædam seminibus cucurbitæ similia exeuntia vermem latum indicant*, vt inquit Paulus *lib.* 4. *cap.* 55. Et Aëtius *lib.* 9. *cap.* 4. Porrò etsi sic posuerimus varias fæcum differentias prauas, lætales atque pernitiosas, sciendum tamen non valdè efficacia ab excrementis alui signa desumi. 1. quia aluus est communis totius corporis sentina, & natura sæpe fortuitò varij generis humores ac sordes ad aluum demandat, ex quibus nullum signum certum desumi potest; quia quantumcunque sint praua, quæ excernuntur, eo ipso sunt bona, quòd excernantur. Praua excrementa sæpe sunt signa mala per hoc, quòd indicent adhuc consimilis generis humores in corpore remanere, vel perpetuò adhuc generari; sæpe autem non remanent vel saltem paucissimi, vel non quotidie generantur, vel antea diu generari ac in corpore relicti robore expultricis excernuntur, & hoc est bonum. Porrò & eiusmodi deiectiones sunt criticæ, & tum omnes sunt bonæ, cuiuscumque sint humoris, & quantumcumque praui; & ideò ad securè iudicandum ex deiectionibus, salutares ne sint an pernitiosæ, symptomaticæ an criticæ, distinguendum, quo tempore, quâ facilitate exeant quo leuamine, quæ bona vel mala symptomata eis coniungantur, & an signa coctionis ac cruditatis in vrinâ præcesserint, nec ne.

Cap. V.

De Vrinis.

§. I.

Vrina quid?

VRina est excrementum secundæ concoctionis, vehiculum sanguinis, attractum à renibus, eorumque vi secretum. Dico esse excrementum, 1. quia nulla pars nutritur eâ. 2. quia quotidie excernitur, quòd non fieret, si esset vtile alimentum: nec valet dicere, quòd habeat serum vsum in corpore, cum sit vehiculum sanguinis, & ideò non sit excrementum; quia multa sunt excrementa habentia vtilitatem, quæ tamen ideò non sunt partes, vt pili, vngues, bilis in vesiculâ fellis & melancholia in liene. Duplicia enim sunt in corpore excrementa; aliqua omninò inutilia, vt fæces alui, sordes aurium, narium, &c. aliqua verò vtilia, vt iam dicta; & inter ea est vrina seu serum: non est contra naturam excrementa adhuc habere aliquam vtilitatem; sed tantùm vt sit alimentum. Pro quo not. vt adhuc dicemus, quòd vrina vt vrina seu vrina secundum appellationem, id est, vrina, quando est eo loco & statu, quo nomen vrinæ meretur, & quo propriè appellatur vrina, vtpote quando transiuit renes, ac iam est in vesicâ, non habeat ampliùs vtilitatem: & sic hinc est merissimum excrementum; tunc autem solùm habet vtilitatem, quando adhuc est in renibus: tunc verò adhuc non dicitur vrina, nec est vrina secundum appellationem, sed secundum essentiam, id est, illud serum, quod secundum essentiam quidem est vrina, etsi adhuc sic non vocetur, & ab vrinâ solùm differat per hoc, quòd necdum à sanguine sit separatum; quâ separatione essentia eius non mutatur, illud, inquam, serum habet vtilitatem. Nec valet etiam dicere, quòd serum attrahatur à renibus & vesicâ, ac proinde videatur esse alimentum & non excrementum; eo quòd si tantùm sit excrementum, non traheretur ab iis; cum nulla pars trahat aliquid, nisi quod habeat rationem alimenti; quia vt mox dicemus hoc non est verum; trahunt enim bene partes id, à quo nutriuntur. Dixi, esse excrementum secundæ concoctionis. Circa quod est difficultas; cùm alij dicant esse primæ, alij secundæ, alij tertiæ concoctionis excrementum; Alij dixerunt esse excrementum stomachi, alij hepatis, alij venarum, alij renum. *Verùm dico* in primis non esse excrementum stomachi, 1. quia chylus totius, id est, omnia quæ in ventriculo cocta sunt, quando perueniunt ad hepar, ibi permutantur essentialiter, & perdunt formam, quam in stomacho habuere & acquirunt aliam: sic vbi

chylus

chylus fit ibi sanguis, bilis, &c. quæ essentialiter differunt à chylo: aquositas alimenti, quæ in chylo fuit, vnà cum chylo etiam ad hepar transit; ergo eodem modo, quo reliquæ partes chyli, in hepate essentialiter permutatur: si ergo vltimam essentiam, quam habet, acquirat in hepate: ergo non in stomacho, & sic est effectus, & consequenter excrementum hepatis; illius enim partis est excrementum, à quâ vltimò suam essentiam, & formam recipit; nam quod aquositas illa fuit, cùm esset in stomacho, hoc non est ampliùs postquàm fuit in hepate, sed illam essentiam & formam perdit; & sic si fuisset in stomacho serum seu vrina, non esset ampliùs, postquàm fuisset in hepate. Sicut ergo bilis & melancholia superuacaneæ non dicuntur excrementum stomachi sed hepatis; quia in illo acquisiuerunt suam essentiam & vltimam formam, id quod est in stomacho; ita & serum debet dici excrementum eius, eo quòd etiam in illo suam vltimam essentiam acquisierit. Non est equidem dubium, quin serum aliquod principium suæ alterationis acquirat in stomacho, sed ideo non est excrementum eius; sic enim & prædicti humores in eo aliquod quoque suæ alterationis principium habent, & tamen idcircò non dicuntur excrementa stomachi. *Probo.* 2. vbi excrementum aliquod est generatum, ibi post suam generationem statim à bono alimento separatur; sic excrementa alui post primam coctionem separantur, nec transeunt ad locum secundæ concoctionis; sic bilis, melancholia excrementitiæ post concoctionem hepatis separantur, nec transeunt in habitum corporis, id est, ad locum tertiæ concoctionis: sed serum non separatur à chylo bono post primam concoctionem, sed cum toto chylo transit ad hepar: ergo non est excrementum primæ concoctionis; quia excrementum anterioris concoctionis non transit ad organum secundæ concoctionis; nec organum secundæ concoctionis trahit illud; vrina autem seu serum trahitur ab hepate, vt est manifestum; quia si traheretur, non posset sponte suâ per angustias venarum mesaraicarum pertransire. *Probatur* 3. vsus seri est pro secundâ coctione; ergo in illâ generatur. anteced. probatur; quia vsus seri est deducere sanguinem per minimas venas & humiditate suâ impedire, ne sanguis superasseretur: vt patet ex eo, quòd serum etiam in vltimis venarum extremitatibus reperiatur; vbi non reperiretur, nisi propter illam causam, vt scilicet sanguinem eò deduceret. Conseq. prob. quia si fuisset excrementum primæ, non conueniret ad instrumenta concoctionis secundæ, ibi bonum illius coctionis alimentum deprauari. *Probo etiam* non esse excrementum tertiæ concoctionis; si enim esset excrementum tertiæ coctionis, deberet esse excrementum illius tertiæ coctionis, quæ fit in renibus vel vesicâ, & esset excrementum renum aut vesicæ; at hoc non est; Ergo. *Probatur. minor.* 1. serum est excrementum commune, & est excrementum totius alimenti, & non est excrementum alicuius partis

peculiaris; hoc indicat eius quantitas; nam neque renes, nec vesica possunt habere tantam quantitatem excrementi. Denique excrementa tertiæ coctionis sunt solùm quædam sordes & vapores à singulis partibus secedentes. 2. Seri vsus est in secundâ coctione; ergo non potest generari in tertiâ quia sic haberet citiùs vsum quàm essentiam, quòd est absurdum. 3. Serum secernitur à renibus, ergo est genitum antequam ad renes veniat; nihil enim secernitur, nisi quod iam ante est; secretione autem solâ essentiam suam non acquirit. Dico itaque serum & vrinam esse excrementum secundæ concoctionis, *quòd probatur*: 1. quia si neque est primæ neque tertiæ, tunc est secundæ. 2. in organis secundæ concoctionis necessariò alteratur, in illis reperitur, in illis præstat vsum suum, ab illis exiens secernitur, partim per halitum corporis, & dicitur sudor, partim per renes & vesicam & tunc dicitur vrina, cum alimento secundæ concoctionis manet commixtum, & sequitur mutationes alimenti secundæ concoctionis, & sicut illa mutatur, ita & ipsa mutatur, & sic ex eâ optimè iudicatur de dispositione alimenti, & instrumentorum secundæ coctionis. Est equidem verum vrinam bene indicare super primam coctionem, & super organis coctionis tertiæ, nempe renibus & vesicâ, sed hoc non est eo, quòd in iis essentiam suam acquirat, sed quòd per ea transeat, & in prima coctione aliquod saltem rudimentum suæ alterationis, & in renibus ac vesicâ aliquam vlteriorem perfectionem suæ essentiæ acquirat. Dicet aliquis, argumenta prædicta probant quidem serum in secundâ coctione generari, sed non vrinam; vrina enim videtur esse quid à sero diuersum; quia serum, quod est in venis, quandiu est in eis, non potest dici vrina, sed tunc tantùm, cùm à renibus & vesicâ est attractum & ab iis alteratum, & sic vrina non est in venis, nec in eis fit, sed tantùm in renibus ac vesicâ. Resp. verum esse vrinam non dici talem, antequam sit attracta à renibus, & quàm diu est in venis non dicitur vrina; verùm nihil refert, quòd ibi non vocetur vrina, sed sufficit, quòd essentialiter sit vrina, & quòd vrina, quæ est in renibus ac vesicâ, non habeat aliam essentiam, quàm serum, quòd est in venis, & quòd non differant essentiâ, sed leui aliquâ alteratione, quam adhuc vrina in renibus aut vesicâ acquirere potest: & sic verum est, quòd vrina essentialiter in hepate & venis generetur; & sic ibi existens vrina nondum appelletur; appellatio enim nihil facit ad rem, nec mutat eius essentiam. Itaque vrina essentialiter est excrementum hepatis & venarum, 2. solùm autem tunc vrina dicitur, cùm ad renes & vesicam est secreta, & sic quoque hâc ratione non immeritò potest vrina renum & vesicæ excrementum dici; quia per illa saltem transit, & in iis aliquam leuem alterationem & vrinæ nomen acquirat.

§. II.

§. II.

De Materiâ vrinæ.

Duplex eſt vrinæ materia, vna remanens, altera tranſiens. Pro quo notand. etſi potus aſſumptus, poſtquàm in hepate eſſentialiter eſt tranſmutatus, ſit verè & ſubſtantialiter ſerum; & ſerum, quod eſt in venis cum ſanguine, non habeat aliam eſſentiam, quam ille potus, qui in hepate alteratus in venas cum ſanguine non tranſit, ſed ſtatim à ſanguine ſeparatur & vehitur ad veſicam, tamen ille potus alteratus & ſic ad veſicam miſſus, non dicitur ſerum, quia nec dum fuit ſerum ſanguinis, & necdum cum ſanguine fuit, & nondum præſtitit vſum quem præſtat ſerum, quod eſt in ſanguine, & ſic non dicitur ſerum, etſi ſecundum eſſentiam ſit ſerum & non differat ab eo: ergo materia ordinaria vrinæ eſt potus, qui ſeri vice adhuc functus non fuit, ſed ab hepate immediatè eſt ſeparatus; & illa eſt materia tranſiens eius. Dico tranſiens, quia potus debet primò eſſentialiter permutari, antequam fiat vrina; ſi enim eſſentialiter non tranſmutetur, ſicut aliquando bene contingit in ebrioſis & multum bibentibus, qui ſæpe potum aſſumptum immediatè & non alteratum emittunt, illa non eſt vera & eſſentialiter vrina, ſed tantum potus per corpus tranſmiſſus; Potus ergo eſt materia ordinaria principalis & proxima vrinæ: per potum autem intellige potum immediatè ante aſſumptum, ſeu pridianum ſeu propridianum. Conſtat vrina etiam ex aliâ materiâ, ſc. ſerò ſanguinis ſeu illo liquore, qui propriè dicitur ſerum, quòd ſanguinem deduxit per venas, & cum ſanguine in venis fuit, & aliquando multis forte menſibus & annis in corpore fuit, illius enim portio aliquando frequenter aut plerumque vrinæ admiſcetur; quando enim ſerum quod cum ſanguine eſt, officio ſuo functum eſt, aut in ſanguine incipit abundare, tunc natura illud expurgat, interdum per ſudores, vt in æſtate, plerumque autem per vrinas; illud enim ſerum eſt materia vrinæ immanens, quia illud, vt fiat vrina, non debet eſſentialiter mutari ſicut potus, ſed tantum à ſanguine ſeparari & à renibus trahi. Porrò etſi illud ſerum ſit quoque genitum ex potu, tamen quia non immediatè ſed multo tempore ante ſic genitum eſt, ideò meritò dici poteſt, quòd illud non ſit materia ordinaria vrinæ; & quòd ille potus, ex quo illud ſerum genitum eſt, non ſit niſi materia vrinæ valde remota; potus autem pridianus & ſerum ſunt materia proxima: potus pridianus vt materia tranſiens, ſerùm verò vt immanens; nam alioqui ſi de totâ materiâ vrinæ loquamur, nempe & de proximâ & de remotâ, ſic non erit alia materia niſi potus. Materia quoque permanens eſt aliqua pars bilis; ſæpe enim aliquid bilis vrinæ permiſcetur; & dicunt Medici illius bilis permixtionem eſſe cauſam flaui coloris in vrinâ, ſicut probant ex eo, quod in phrenitide, vbi bilis ad cerebrum lata eſt, vrina ſit albior.

Verùm

Verùm ego puto vrinam, bilem non necessariò omni vrinæ naturali permisceri, neque vrinam ab eâ suum colorem habere, sed à calore & coctione, provt infra. Aliqua præter naturam vrinæ aliquando quoque permiscentur, vt pituita, pus, colliquationes, &c. Sed illa non commiscentur semper & ordinariè, nec vrinæ naturali, sed tantùm morbosæ; nos verò solùm hîc loquimur de materia vrinæ naturalis. Porrò potest adhuc dubitari, an potus pridianus & serum sanguinis sint materia vrinæ, & primò an potus. Et videtur quòd non 1. quia fœtus in vtero matris mingit, fœtus autem non bibit. 2. aliqua alia animalia mingunt, quæ non bibunt, vt cuniculi. 3. volucres bibunt & non mingunt: Ergo materia vrinæ non est potus. Not. insuper, quòd aliqui Philosophi putarunt, materiam vrinæ esse habitus ac vapores: & putarunt potum in habitum & vapores conuerti, qui postea in vesicam penetrantes, ibi frigiditate vesicæ concrescere, & fieri vrinam. Verùm Galen. 1. *de facul. nat. cap.*13. hoc refutat duplici argumento: 1. quia vapores sursum feruntur, non autem deorsum ad vesicam. 2. quia si vrina sic generaretur, non posset potus assumptus tam citò emingi. Dico itaque potum esse materiam vrinæ; quod *Probatur* 1. *Auctoritate* Aristotelis, 1. *de generat. animal. cap.*18. *& sect.* 2. *Probl.*21. Galen. *lib. de atrâ bile cap.* 2. *&* 5. *de vsu partium cap.*16. *&* 1. *de fac. nat. cap. vlt.* 2. *probatur ratione*; quia animalia quæ nunquam vel rarò bibunt; ea non mingunt, nec habent vesicam, vt testis est Aristot. 4. *de part. animal. cap.* 1. 2. quia quantitas vrinæ respondet quantitati potus; quod non esset, si potus non esset eius materia. 3. quia aquæ theomales, vt bibuntur, ita per vrinam redduntur. 4. quia materia vrinæ debet esse substantia liquida; solida enim substantia non posset sic liquari, vt ex eâ fieret vrina; at nulla alia substantia liquida in nobis est, quàm potus. Ergo. Ad argumenta in oppositum Respondetur. Ad primum: potum esse materiam ordinariam, in hominibus intellige perfectis & iam natis, non in vtero existentibus. Eius enim in vtero constituti alia est constitutio, quàm iam nati: omnis enim homo respirat, comedit, bibit, esurit, quod fœtui non contingit; materia autem vrinæ fœtus est serum, & ideò bene dictum est, serum quoquæ vrinæ materiam esse. Ad alia respond. potum esse materiam in hominibus; de omnibus autem brutis non est hîc certum. Est autem materia in iis quæ bibunt, in non bibentibus matera est aquea pars alimenti, quo vescuntur; quæ enim mingunt & non bibunt, ea herbis vescuntur humiditatem multam in se continentibus, vt de cuniculis est manifestissimum. Quòd verò aues bibant & non mingant, ratio est, quia parum bibunt, & quod bibunt volatu dissipatur, & in plumas conuertitur, & sumunt alimentum siccum, quod potu diluitur, vt in sanguinem conuertatur, sic vt nihil eius supersit pro vrinâ. Porrò serum quoque esse materiam vrinæ *Probatur* 1. Auctoritate: tum etiam exemplo de fœtu allato. Auctoritate Aristot. 2. *sect. probl.*3. Galen. 1. *de sanit. tuend. cap.* 12. *in arte parua cap.*94. *&* 99. *&* 2. *de facul. natur. cap.*7. 2.

Scribit

Scribit Gal. 1. *de loc. aff. c.* 1. vrinam exiuisse cuidam adolescenti ad libras tres, qui integris tribus diebus nec cibum nec potum sumpserat: Refert Marcus Aur. de Puellâ Mediolanensi, quæ per 40. dies quotidie 15. libras vrinæ excreuit, cùm potus & cibus non æquarent pondus 4. librarum; in illis materia vrinæ non fuit potus pridianus, ergo fuit serum. 3. natura in crisibus sæpissimè causam morbificam per vrinas copiosè expurgat; hoc non fit, nisi sero cum causâ morbificâ expulso. 4. diuretica mouent vrinas quantitate longum potum superantes; ergo. 5. si sanguis opus habeat, vt per vrinas fluat, necessum est illud serum sæpe renouari; ergo cùm semper superueniat nouum serum, necesse est, vt quod priùs in venis fuit, per vrinas frequenter secernatur. 6. æstate plus bibimus quàm hyeme; & tamen hyeme plus mingimus quàm æstate; hoc nullâ alia ratione fit, quàm quia serum æstate non miscetur vrinæ, sed transit magis in sudores, hyeme verò magis manet sanguini permixtum. 7. Aliqua animalia multis mensibus in latebris degentia, mingunt, & tamen non bibunt; ergo in eis vrina non fit ex potu pridiano, sed ex sero in venis collecto.

§. III.

Causa Efficiens.

Efficiens vrinæ causa est duplex; vna est vrinæ secundum essentiam consideratæ, seu causa generationis essentialis vrinæ: alia vrinæ secundum appellationem seu separationis vrinæ. Causa generationis essentialis vrinæ est hepar & venæ, & facultas concoctrix naturalis eis inexistens mediante calore natiuò tanquam instrumento: causa separationis vrinæ sunt renes & vesica, serum à sanguine separantes. Vesica autem præcipuè est causa vrinæ secundum appellationem, quia non priùs appellatur nomine vrinæ, quàm ad vesicam venerit. Circa causam separationis vrinæ duo occurrunt problemata. 1. per quam viam potus veniat ad vesicam. 2. an vrina veniat ad vesicam tracta, an pulsâ. Circa primum Notand. multos Philosophos fuisse in opinione, quòd potus ex ore caderet in asperam arteriam, exinde in pulmonem, inde in arteriam magnam, hinc in arterias emulgentes, renes, & vesicam. Hanc opinionem habuere Plato, Plutarchus *in quæstionibus conuiualibus.* Et Plutarchus & Galenus eam Aristoteli tanquam primo auctori tribuunt, & illam opinionem habet Hippoc. *lib. de corde:* sed excusatur, quia non est legitimus Hippocratis liber, & illam sententiam Hippoc. 4. *de morbis* refutat. Videtur tamen probari his argumentis. 1. si canis linquatur multo tempore sine potu, & postea ei exhibeatur aqua nigra bibenda, si tum statim eius pulmo aperiatur, inuenietur niger. 2. post potum homo multo magis spuit, quàm ante, sputum au-

tem prouenit à pulmone; hoc est indicium potum ire ad pulmonem. 3. post potum meliùs cantamus; hoc non videtur fieri, nisi quia potus ad asperam arteriam venit; aspera enim arteria est instrumentum vocis & cantus. 4. in deliquio animi vinum potatum statim vires restaurat, hoc non videtur fieri, nisi quia vinum ad cor peruenit, & statim spiritus vitales restaurat; ergo illud vinum quàm citissimè ad cor peruenit; atqui per viam prædictam potest certissimè & citissimè ad cor peruenire; per viam verò stomachi non potest, nisi per multas ambages, & valde serò. 5. aliquando potus quàm citissimè per vrinam redditur; videtur autem quòd hoc fieri non possit, nisi per hanc rectam & breuem viam feratur, non autem si per stomachum & venas meseraicas; quia illa via est nimis longa & nimis angusta. 6. Qui diu cantauerunt & locuti sunt, & multùm ex labore aut cursu sunt excalefacti & exiccati, sitiunt, & hausto potu humectantur, & sitim perdunt; atqui in talibus sitis est causata ex pulmonis calefactione & exsiccatione; ergo potus illam sitim extinguens ad pulmonem pertingit. 7. Peripneumonicorum pus aliquando per vrinas expurgatur; ergo à pulmone ad vias vrinæ est transitus; si est transitus, quomodo non liceat dicere potum quoque per illam viam transire? Pro resolutione dico, viam potus esse per gulam, stomachum, venas mesaraicas, hepar, venas emulgentes, renes & vesicam; aliqua tamen nihilominùs exigua potus portio bibendo per laryngem & latera asperæ arteriæ in pulmonem destillat. *Probatur* 1. quia potus confertim in magnâ quantitate assumitur: at tantâ quantitate non posset asperam arteriam ingredi sine tussi & periculo suffocationis; ergo. 2. si per pulmonem ferretur, deberet vniuersus potus sinistrum cordis ventriculum ingredi; hoc est absurdum; ergo, 3. videmus ebrios vomentes potum omnem euomere; ergo in stomachum fuit receptus. 4. potus purgatorius purgat per aluum & vomitum; at si transiret per pulmonem, non purgaret per aluum, sed per tussim. 5. si lac infantis transiret per pulmonem, non posset infantem nutrire; quia non perueniret ad membra nutritioni destinata. *Ad primum respondetur.* hoc fieri, quia aliquis potus etiam guttatim in pulmones destillat, qui eum denigrat. Ad 2. & 3. id fieri eadem de causa. Ad 4. illa restauratio valde citò fit, quia illâ solummodò spiritus nutriuntur; tunc autem potest vinum rapi immediatiùs in hepar per ramum forte stomachicum, & non per intestina aut mesaraicas, quæ via est breuior. Ad 5. etsi guttatim per orificia mesaraicarum transeat, potest tamen nihilominùs transire celeriter; quia ob magnam quantitatem confertim trahitur; nam etsi per pulmonem transiret, non propterea citiùs transiret; quia eodem modo deberet etiam guttatim ex orificiis asperæ arteriæ transire in orificia arteriæ venosæ. Ad 6. sitis ex partium spiritalium calore & siccitate causata, remittitur per guttas potus in asperam arteriam irrorantes. Ad 7. illud rarò fit, & non nisi aliquo quasi naturæ

miraculo, & per vias occultas, quas ipsa in summâ necessitate aliquando sibi inuenit; vel in spiritibus, quæ alio modo quàm reliqua corpora ordinariè sunt conformata. Sed occurrit tamen aliquod adhuc dubium circa commemorata, propter nonnulla exempla apud Auctores, propter quæ videtur potus per angustias venarum mesaraicarum, vt diximus transire non posse. Nam Marcellus Donatus *c.12. lib.2.* scribit historiam cuiusdam, cui hiante ore musca in os & stomachum ingressa, postridie per vrinam est emissa; ergo debet à stomacho ad vias vrinarias adhuc aliquis alius transitus esse, quàm per vias mesaraicas; quia musca non posset per orificia transire. Alexander Benedictus *lib.5. histor. hum. corp. cap.*13. scribit à quadam acum crinalem deuoratam fuisse, & cum vrinâ redditam. Ioannes Anglius *Epistolâ* 40. *lib.*2. tradit in Gynecæo ducis Iuliacensis virginem acus 5. in ore habentem casu perterritam eas deglutisse, & per vrinam illæsam reddidisse. Verùm Respond. Cùm hæc exempla sint rara, & miraculosa, nihil contra conclusionem probatur; potuit enim hoc factum fuisse, vel quòd illæ personæ habuerint aliquos meatus præter communem ordinem, vel quòd illæ res cuspide & acumine suo solidas partes vsque ad vesicam temporis decursu perforârint, quorum foramina vi naturæ iterùm fuerunt restaurata; de quibus casibus multa reperimus apud auctores exempla.

Alterum problema est; an vrina veniat ad vesicam tracta an pulsa; id enim scire in diabete, & omni suppressione vrinæ multum momenti habet. Videtur quòd non tracta sed pulsa. 1. serum & vrina sunt excrementum secundæ coctionis & venarum, ac partes omnes habent naturalem potentiam expultricem suorum excrementorum; ergo & venæ: si habent, ergo eâ vtuntur; ergo serum expellunt. *Probatur:* videmus venas habere vim expellendi serum per habitum corporis & sudores; ergo cur non eadem hâc ratione haberet expellendi vim ad vias vrinales. 2. Renes ipsum non trahunt; ergo eo fertur expulsum. *Probatur anteced.* nihil trahit propter solum trahere, sed propter frui; res enim naturâ constantes trahunt appetitu naturali; is autem vergit in bonum trahentis; nihil enim trahit ob bonum alterius, quia sic intellectum habere deberet; bonum autem quod renes possent habere ab eo quod attrahunt, non potest esse nisi nutritio; atqui renes & vesica non nutriuntur sero, sed sanguine: renum enim caro est densa & compacta, quæ non potest nisi sanguine nutriri. 3. Bibones semper mingunt; non est autem verisimile tam exiguo tempore semper renibus serum deesse, vt ad illud attrahendum debeant stimulari; partes enim illæ non plus trahunt alimenti, quàm egeant; at renes tantâ seri quantitate non egent. Ergo. *Pro resolutione dico*, verisimile esse serum à renibus trahi. Hoc tenet Gal. multis locis, & probatur ratione. Si non traheretur, vel sponte suâ ad renes ferretur, vel propriâ grauitate eò delaberetur, vel fugâ vacui, vel similitudine substantiæ, vel venarum expulsione: sed nullâ istarum ratione; ergo renum tractione. Quòd non sponte suâ,

probatur, quia sic videretur intellectu præditum esse, & scire se renibus & sanguini oneri esse, & aliò debere secedere: denique quia sic deberet contrarios motus subire; nam quod est in superioribus venis deberet descendere, quod in inferioribus, ascendere, quod in lateralibus, transuersim ferri; at talis motus in opposita non conuenit rebus naturalibus: res enim naturales ad vnum solùm sunt determinatæ. Ergo. Quòd non propriâ grauitate, probatur: quia sic renes debuissent à naturâ in infimo ventris loco constituti fuisse; alioqui non posset serum venarum infra renes constitutarum ad eos peruenire. Denique si serum solùm naturali grauitate ferretur, deberet omne decumbere in venas crurum, & non renes; tandem quia quæ in venis continentur non feruntur motu propriæ grauitatis; quia sic quoque eâdem ratione deberent & humores ferri, & non minùs quàm serum ad renes decumbere. Quòd non fugâ vacui, vel successione ad id, quod ante est euacuatum (quomodo Erasistratus sanguinis & aliorum humorum in corpore distributionem fieri putabat) probatur: sic nunquam contingeret vllum hominem ischuriâ laborare; quia tractio, quæ fit fugâ vacui est tam efficax, quòd nullâ ratione vnquam posset vrinam retinere. Denique quia sic vnquam nullus posset laborare diabete, quia nunquam posset maior quantitas seri affluere, quàm assiduè euacuaretur. Denique quia nulla talis vacui necessitas in illis partibus contingere potest; etenim si in illis aliqua vacui necessitas foret, illa deberet contingere propter partium trahentium dilatationem seu diastolem; quomodo in pulmone fugâ vacui aër attrahitur, quia pectus dilatatur; at nulla talis dilatatio aut diastole in renibus fit, nec ipsorum conformatio eam patitur; quare nec vlla necessitas vacui esse potest. Sed nec similitudine substantiæ ad renes fertur, sicut dixit Auerrhoës; quia nulla cognosci potest talis seri cum renibus substantiæ similitudo. Porrò quòd à venis etiam non expellatur, sic videtur probari: quia illa expulsio deberet fieri venarum & arteriarum compressione, coarctatis sc. superioribus ac prioribus venis expellentibus, & dilatatis inferioribus seu posterioribus: at hoc fieri non potest, quia illâ compressione non tantùm serum, sed & reliqui humores sero crassiores, & qui magis vim compressionis recipere apti sunt, versus emulgentes omnes exprimerentur. Denique si per expulsionem moueretur, moueretur serum omne extrorsum, id est, à venarum principio ad ramos omnes externos, non autem retrogrado ordine ad extra ab intro, seu versus venam cauam ac emulgentes; nam si omnes versus emulgentes serum expellerent, viderentur ad hoc intellectu quodam præditi esse debere, quo cognoscant inter tot venas solas emulgentes esse illas, ad quas serum suum expellere deberent. Ad argumenta *Respond.* Ad primum, ideò non esse in venis illam vim expellendi ad renes, quia non potest tam commodè illa pulsio fieri, eò quod non desinant omnes venæ in venas emulgentes; hâc enim de causâ meliùs serum

cò

eò ferri à parte emulgentibus annexa attractum ſc. renibus quàm venarum expulſione. Ad ſecundum, negari debet illud axioma medicum, nihil trahere propter trahere ſolum, ſed propter frui; multa enim trahunt res aliquas, quibus non fruuntur, vt magnes, medicamenta purgantia, electrum, &c. Sed finis facultatis trahendi eorum eſt ipſa ſola tractio; & hoc ipſorum frui, conſequi ſc. ſuam operationem, ad quam inditam ſibi facultatē habent, & ad quam à naturâ ſunt inſtituti; & ea operatio eſt ipſorum agentium perfectio, & vltra illam non conſequuntur vllum aliud bonum; & eiuſmodi agentia ſunt illa, quorum operatio eſt cauſa alterius vel boni publici; talia enim non debent neceſſariò frui eo, quod trahunt.

§. IV.

Quale ſignum ſit vrina, & quæ indicet.

Vrina poteſt eſſe ſignum multarum corporis diſpoſitionum: nam ſicut aqua per vas effuſa ſeu per canalem aliquem transfluens poteſt eſſe ſignum eorum, quæ vaſi ſeu canali inſunt, quatenus ſc. ſecum defert qualitates vel ſubſtantiam illi inexiſtētium, & ex illis cognoſcimus quid in vaſe contineatur, & quomodo vas intus ſit conſtitutum; ita quia vrina per plurimas corporis partes & venas omnes pertranſit, ideò quoque poteſt de eis aliquod iudicium ferri. Porrò cùm etiam pulſus ſit ſignum multorum affectuum, & duo præcipuè ſint ſigna artis medicæ pulſus & vrina, quæri meritò poteſt, vtrum eorum ſit præſtantius. Dico autem hoc non poſſe ſimpliciter & abſolutè diſcerni; quia aliquando caſu & in aliquibus morbis vrina eſt præſtantius ſignum, aliquo verò caſu pulſus: aliqua indicat vrina, quæ non indicat pulſus, & contrà præſtantia illa maior vel minor conſiſtit in duobus; vel in generalitate ſigni, vel in certitudine. Vnde primò quæri poteſt, quodnam eorum ſit ſignum generalius, 2. quodnam certiùs. Dico ergo inprimis, quod vrina ſit maius & præſtantius ſignum diagnoſticum; diagnoſtica autem ſunt ſigna morbi ſpeciem, morbi cauſam, & partem affectam indicantia; ex vrinâ enim ſæpe poteſt cognoſci pars affecta, ſpecies morbi & cauſa; ex pulſu non ita; nam ex vrinis cognoſcuntur vlcera, vulnera, obſtructiones, intemperies partium. Cognoſcitur quoque cauſa morbi, an adſit calculus, an bilis, an grumi ſanguinis, an pituita, an melancholia, &c. Cognoſcitur etiam pars affecta, ex ſquammulis vrinę permixtis veſica; ex carunculis, ſanguine, pure, renes affecti; ex vrinæ flauedine folliculus fellis; ex nigredine lien; ex albedine in ardentibus febribus cerebrum. At pulſus nihil eorum indicat, non vllam ſpeciem morbi, niſi calidam aut frigoris intemperiem, nullam morbi cauſam, nullam partem affectam, niſi cor; pulſus enim mutatus tantùm cor affectum indicat; an autem afficiatur per ſe an per conſenſum alterius & cuiuſnam alterius non poteſt ex pulſu cognoſci. Inſuper vrina eſt certius ſignum facultatis

naruralis affectæ, pulsus verò vitalis. In ratione verò signi prognostici potest dubitari, vtrum sit præstantius. Dico autem ferè esse æque præstans; malæ vrinæ sæpe mortem indicant, etiamsi pulsus sit bonus; vt aquea vrina in leucophlegmatiâ, vel paucissima in iscuriâ, vel purulenta in calculo & vlcere vesicæ; & ita vicissim malus quoque pulsus sæpè mortem indicat, etiamsi vrina sit bona; vt in malignis ac pestilentibus febribus, assumpto veneno, &c. Et contrà bona vrina sæpè sanitatem indicat, etsi pulsus sit malus, vt in febribus acutis, cùm in vrinâ apparent signa concoctionis tempore status vel augmento & circa crisim, quo tempore sæpe pulsus est pessimus & turbatissimus; & sic vicissim bonus pulsus sanitatem indicat, etsi vrina sit mala, vt cùm vrinæ aliquando apparent nigræ cum pulsu bono, &c. Dicunt autem plerique Medici pulsum esse certius signum futuræ mortis, vrinam verò certiùs signum futuræ salutis; nam etsi pessima sit vrina, ex eo adhuc non indicatur certa mors, sed potest adhuc æger sanari si virtus sit valida; sed si pulsus sit pessimus, nisi fortè criticus sit, certò potest iudicari æger moriturus. Contrà si vrina sit optima, & talis quæ concoctionem indicet, certiùs indicat salutem, quàm optimus pulsus: nam etiamsi optimus sit pulsus, si humores sint crudi, vel non fiet crisis vel mala: pulsus verò illa bonitas facilè posteà peruertitur. Verùm ego puto adhuc distinguendum; nam mortem propinquam certiùs indicat pulsus, quàm vrina; at mortem adhuc longinquam certiùs potest indicare vrina quam pulsus. Porrò aliqui dicunt pulsum esse generalius signũ quàm vrina, quia consideratio pulsus in omni morbo locum habet, in omni enim morbo debet iudicari de viribus cordis & facultatis vitalis; at in omnibus morbis non debemus considerare vrinas; quia de multis morbis & partibus non indicat vrina, vt de cerebri, pulmonis & habitus externi affectibus. At mihi contra videtur vrinam esse signum generalius pulsu, quia plura indicat, vt dixi, morbi speciem, causam, partem affectam, robur facultatis naturalis, futuram crisim, tempora morbi, salutem & mortem; pulsus verò non indicat nisi robur facultatis vitalis & salutem ac mortem. Vti porrò pulsus, ita etiam vrina debet in omnibus affectibus considerari; nam etsi non per se, tamen per accidens etiam in omnibus ferè morbis aliquod iudicium habet; pulsus verò in pluribus morbis non videtur debere considerari, nisi tantùm ad sciendum, an adsit febris, nec ne, & in morbis periculosis, sed in fine morbi, cùm iam mortis periculum imminet, aliter non. Quod attinet ad certitudinem, aliqui dicunt pulsum esse certius signum, aliqui vrinam: mihi neutrum videtur esse altero multò certiùs; vtrumque enim ob leues ac latentes causas facillimè mutatur. Omnibus tamen bene consideratis pulsus est constantior & minùs mutabilis, & in morbis magis semper eodem tenore & constantiâ procedit quàm vrina; verum quidem est, quòd ob animi affectus incidentes, ob motum corporis, ob somnum & cibum prægressa, facillimè quoque pulsus mutetur, sed illæ externæ causæ faciliùs dignosci & obseruari possunt.

possunt: quoad internas autem causas manet constans, nec ab illis ita facilè mutatur; vrinæ autem mutantur à causis internis, quæ sunt latentes, nec ita bene dignosci possunt, vt ab admixtione huius vel illius humoris, qui contingenter aliquando à naturâ cum vrinâ excernitur; tunc enim ita dignosci non potest, an illa vrinæ mutatio contingat ex ratione morbi, ac causæ morbificæ eius, an verò casuali alterius alicuius humoris ad morbum non spectantis, & in viis vrinæ fortè obuij admixtione: hoc tamen vicissim magnam pulsui incertitudinem causat, vrinæ verò certitudinem, quòd omnes vrinæ differentiæ visû, adeoque perfectissimè iudicari ac discerni possint; differentiæ verò pulsus solummodò tactu, qui in hominibus est obtusus; vnde plurimæ pulsuum differentiæ, ex quibus præcipiunt iudicium esse desumendum, tactu discerni non possunt, nisi à Medico in artis longo vsu exercitatissimo; imò plurimæ differentiæ ratione potiùs concipiuntur, quàm tactu verè possint explorari; vnde Galenus ipse scribit, se multis annis laborasse in pulsus systole dignoscenda. Est porrò circa vim significandæ vrinæ notandum, quòd in morbis prauis seu mali moris bona vrina non est tam bonum signum, quam praua prauum; contra in morbis salutaribus bona vrina magis est bonum signum, quàm praua prauum: vrina enim sæpe à causâ aliquâ etiam ad morbum non spectante, mutatur. Porrò quæritur, quid in particulari vrina possit significare, an morbum, causam morbi, partem affectã, & quos morbos, seu in quibus morbis & in quibus partibus affectis eius iudicium locum habeat; Pro quo dico, quòd ratio & fundamentum significandi vrinæ consistit in eo, quòd vrina & accidentia eius sint effectus dispositionum internarum ac partium, facultatum, & temperamentorum corporis; partes enim corporis mediante facultate & temperamento coquunt & mutant vrinas, & omnes sunt causæ efficientes differentiarum ipsarum, quia ergo effectus potest indicare suam causam, ideò vrina potest indicare omnes illas causas, à quibus permutatur; & sic è contra, quæ per se non habent vim vrinas permutandi, de iis etiam vrina non potest indicare; quia talium non est effectus. Itaque quæ vrinam mutant per se, vrina illa indicat per se; quæ illam mutant per accidens, ea quoque tantùm indicat per accidens; nam provt vnum quodque habet vim causæ erga suum effectum, secundum hoc quoque effectus habet vim signi erga illam; cùm vrina ab vnâ tantùm causâ solet permutari, illam solam indicat; cùm à variis causis, tunc nullam earum præcisè indicat, sed omnes simul, id est, indicat vnam ex illis omnibus quænam autem illarum omnium sit, tunc ex aliis causis debet inuestigari. A quâ causa vrina necessariò aliquam differentiam aut qualitatem accipit, eam indicat necessariò: à quâ solùm contingenter, eam quoque indicat non necessariò, sed tantùm contingenter: cùm itaque tantùm duæ sint causæ synecticæ omnium differentiarum vrinæ, temperamentum sc. & contenta, primò & per se vrina tantùm indicat aliquam mutationem circa illa duo, & non aliud; sed quia varietas temperamenti, &

vitium

vitium ac differentiæ contentorum contingunt ab aliis cauſis anterioribus, & illæ iterum ab aliis, ideò quoque vrinæ omnes illas cauſas conſecutiuè aliquo modo poſſunt indicare; ita tamen omnes illas propinquas ac remotas indicant, & tali modo, quo ab illis cauſantur, nempe vel neceſſariò vel contingenter, provt ab iis fiunt; vnam, ſi ab vnâ tantùm poſſunt permutari, plures indeterminatè, ſi à pluribus. 1. ergo vrina ſignificat ſtatum temperamenti, an calor ſit naturalis, an non, aut vel diminutus & conſequenter cum facultas & operationes ſe habeant ad modum caloris, cùm ſit inſtrumentum eorum, etiam indicat ſtatum & operationem facultatum, an bona fiat concoctio in omnibus, nec ne. Indicat 2. ſtatum humorum, & primò indicat ſibi nihil vel multùm humorum eſſe admixtum; & conſequenter indicat omnia illa, quæ poſſint admixtionis pauci vel multi humoris eſſe cauſæ: talis admixtionis multi vel pauci humoris poſſunt eſſe cauſæ plurimæ, expultricis vel retentricis vitium, viarum laxitas vel anguſtia, humoris illius multa vel pauca generatio, &c. & hâc ratione vrina, cui parum vel multùm alicuius humoris eſt admixtum, indicat an facultas retentrix ſit fortis an imbecilla, ſimiliter an expultrix, an facultas concoctrix tales humores generet nec ne, an ſit in viis intermediis obſtructio, & an tales humores in venis ac viis intermediis contineantur; denique indicat etiam quales humores ei ſint admixti, bilioſi, pituitoſi, &c. & per hoc conſequenter indicat quales humores in toto vel in partibus contineantur, & conſequenter quæ ſit morbi cauſa, & quomodo ſe habeat facultas quæ tales humores generat: ſi alia contenta admiſcentur, indicat cauſas & morbos, à quibus talia contenta poſſunt prouenire; vt ſi ſemen admiſceatur indicat vel abundantiam ſeminis, vel calorem, vel gonorrhæam, vel debilitatem partium ſemen continentium: ſi miſcetur pus, indicat adeſſe cauſas pus generantes, vt abſceſſum, vlcus, &c. & ſic de aliis contentis. Atque hoc eſt totum fundamentum indicandi vrinæ, quod qui bene intellexerit & conſiderauerit, non poteſt in iudicando ex vrina falli. Dico ergo, quòd vrina poſſit indicare morbum, & eius ſpeciem; nam imprimi poteſt vrina indicare morbos ſimilares, ſc. intemperiem totius vel partium; ſic vrina indicat febrem, cachexiam, ſtomachi aut hepatis calorem vel frigiditatem; ab earum enim partium temparamento vrina permutatur. Morbos in malâ conformatione poteſt vrina difficulter oſtendere; ratio eſt, quia figura partium vrinam non mutat; poteſt tamen oſtendere obſtructionem; quia obſtructio partium facit quòd vrina non poſſit tranſire, ſed ſolummodo tenuis & alba; ideò talis vrina indicat obſtructionem; poteſt etiam oſtendere ſolutiones continui, vt vlcera, vulnera, ex pure ſc. vel ſanguine ſibi admixtis. In omnibus porrò morbis poteſt vrina inſpici, non quòd in omnibus valeat aut morbi ſpeciem, aut partem affectam, aut cauſam indicare, ſed quat. ſaltem expedit in omnibus morbis ſcire, quomodo coctio, quomodo calor natiuus ſeſe habeat; an morbo ſit adiuncta febris, qui humores in

corpore

corpore abundent, an nulla causa præcedens abundans malum foueat, an nihil ab affectâ parte ad vrinas proueniat, ex quo possumus de causâ morbi iudicium ferre; quod etsi in aliquarum partium morbis vel rarò vel non ordinariè fiat, fit tamen aliquando, vt à naturâ per insensibiles vias aliquid expellatur, vt aliquando in peripneumoniâ & pleuritide visum fuit pus per vrinas expurgari. Vrina porrò non tantùm morbi speciem, sed & morbi morem, & tempora, & magnitudinem ac pericula indicat: tempora, ex vrinæ coctione: morem, si ipsa recedat plurimùm à naturali statu, vt si sit liuida, viridis, nigra, vel si omninò sit naturalis, vt in morbis pestilentibus: morbi magnitudinem; sic paucissima obstructionem maximam; si multum puris continet, vlcus maximam, parum paruum: mortem aut salutem, longitudinem aut breuitatem morbi crisim futuram vel non futuram, indicat per signa concoctionis aut cruditatis. Indicat etiam vrina morbi causam, an bilis, sanguis, pituita, &c. tum ex colore tum ex substantiâ, & iis, quæ cum vrinâ exeunt & miscentur: vrina valde flaua bilem, nigra liuida melancholiam; alba, lactea cum crassamento pituitoso in fundo, pituitam, &c. Indicat etiam partem affectam; nam cùm est cruda, indicat hepar affectum vel stomachum; cum paucâ, obstructos renes vel vesicam; cum saniosâ vlcus renum aut vesicæ: in calidis febribus si vrina alba fiat, cerebrum affectum &c. tamen meliùs indicat causam morbi & morbum, quàm partem affectam; ratio est, quia pars vt pars, seu hæc vel illa non mutat vrinam; sed tantùm dispositiones eius sc. temperamentum vel angustiâ vel præsentiâ humoris in eis; hæc autem sunt communia omnibus partibus; nam idem temperamentum, eadem angustia, eadem præsentia humoris potest esse in multis partibus, & ideò differentiæ vrinæ, quæ ab iis causantur, non indicant determinatam partem, sed tantùm suam causam, siue tale vel tale temperamentum, tales vel tales humores; sed non in hâc vel illâ parte: sic vrina cruda indicat frigiditatem, quæ potest esse in multis partibus, & non potest indicare cruditatem cuiusuis partis determinatæ; vrina rubra indicat intemperiem calidam, sed nullius præcisè partis; nam hepatis & venarum, & cordis, & renum calor possunt eandem in vrinâ rubedinem causare; & sic non magis ostendit vnam, quàm alteram partem: cruenta indicat sanguinem, saniosa vlcus; sed non indicat vlcus vnius partis determinatè, quia à diuersarum partium vlceribus seu abscessibus potest pus ad vrinas æquè peruenire, tum autem indicat aliquam determinatam partem, quando aliquid est in vrinis, quod est vnius determinatæ partis proprium; sic squamulæ, furfures, pili, carunculæ non tantùm indicant ipsum affectum, sed determinatam partem, cui affectus inhæret; sic squammæ & furfures non tantùm indicant vlcus & excoriationem, sed etiam vesicæ: carunculæ non tantùm indicant vlcus, sed & vlcus renum; quia illa non possunt ab illis aliis partibus, quàm ab illis determinatis procedere. Indicat etiam vrina symptomata seu actiones læsas, præcipuè concoctionem stomachi,

hepatis venarum. Indicat etiam ex iis, quæ cum ipsâ miscentur, vel retentricem esse debilitatam, vel expultricem irritatam. Interim vrina non tam bene ostendit vitia primæ concoctionis sicut secundæ; ratio est, quia immediatiùs se habet ad secundam coctionem, quàm ad primam; nam etsi sit cruda ratione primæ concoctionis, potest illa cruditas in secundâ concoctione corrigi; & sic per illam deletur & obscuratur signum, ex quo cruditas primæ concoctionis potuisset cognosci; & etsi non obscuraretur, adhuc tamen non sciretur, an illa cruditas vrinæ à secundâ, an verò à primâ coctione oriretur; è contra etiamsi cocta sit ratione primæ coctionis, si in secundâ non perficiatur, manebit cruda; & sic non poterit bonitatem primæ concoctionis ostendere, quia nescietur, an illam cruditatem habeat à primâ coctione, an à secundâ. Vrina ergo est signum diagnosticum & prognosticum; & indicat morbi causam, morbi speciem, partem affectam, actiones læsas, morbi malignitatem, cruditatem & coctionem, tempora morborum, crisim, salutem & mortem; verùm paulò particulariùs præstat inuestigandum, in quibus partibus affectibúsve vrina habeat indicandi potestatem & & quam; seu de quarum partium affectibus ex vrinâ possimus iudicare.

Dico primò: Vrinam principaliter & per se posse indicare de indispositionibus omnium partium, per quas transit; hâc ratione potest iudicium dare de affectibus stomachi, mesaraicarum venarum, superiorum intestinorum, hepatis, renum, vreterum, vesicæ & meatuum vrinariorum. Potest 2. dare indicium de illarum partium dispositionibus, à quibus etsi per eas non transeat, tamen humores aut materiam recipere potest, seu de illis partibus, à quibus solent aut possunt sæpe humores ad vias vrinarias ferri; ratio est, quia ex illis humoribus, qui sic ad vrinas expelluntur & cum vrinâ excernuntur, potest colligi dispositio partium, à quibus illi humores seu excrementa prodierunt; hâc ratione potest vrina aliquo modo indicare de affectibus pulmonis; nam contenta pulmonis sæpe ad vrinam veniunt. Legimus pleuriticorum & peripneumonicorum pus sæpe à natura ad vrinam transmissum fuisse; sic in vulneribus pulmonum non rarò vrina cruenta fuit emissa, quod fit ratione viæ, quæ est à thorace per venam sine pari, ad venas emulgentes. Porrò de partibus per quas transit, potest vrina & communiùs & certiùs indicare; de aliis, per quas non transit incertiùs: ratio est, quia illæ, per quas non transit, sunt valde remotæ. 2. quia de illis tantùm indicat, quatenus ab iis aliqua excrementa recipit; illa autem recipit rarò & non ordinariè; & sic iudicium, quod vrina de iis fert, est tantùm fortuitum & valde rarum; sic sanguinem vel pus à pulmone ad vrinas ferri, rarissimè contingit. Quoad partes autem per quas transit, dico non posse etiam vrinam de iis omnibus æquè bene ac æquè certè indicare. ...ergo vrinam maximè indicare de partibus, à quibus præcipuam ...nem ac alterationem ac accidentia sua acquirit; tale est au... ...osum genus; in iis enim moratur, & ab iis valde afficitur;

citur; in quibus autem non hæret, & à quibus non multùm alteratur, nec magnam suarum qualitatum recipit impressionem, de iis non potest ita multum indicare, saltem ratione sui coloris, etiamsi ratione suæ substantiæ sibi admixtæ, quam in transitu per eas abluit, etiam possit. Dico 2. quòd de partibus remotis etiam non possit tam bene iudicium ferre, vt gulâ, stomacho, intestinis, mesaraicis, sicut de propinquis ratio est; ratio est, quia qualitates & dispositiones & contenta, quæ ab illis recipit, non defert secum semper extra corpus, nec remanent in eâ, sed pereunt in viâ, & à partibus posterioribus mutantur, corriguntur, aut delentur; & contenta, quæ serum abluit à prioribus, possunt hærere seu detineri in posterioribus: sic, verbi gratia, si stomachus sit frigidus, vrina deberet esse alba, tenuis, cruda, & si permaneret talis, tunc de stomachi cruditate posset indicare; at si hepar & renes sint calidi, illi albedinem illam delent, & loco albedinis impertiunt ei rubedinem, quæ illam stomachi cruditatem potest indicare; quapropter cùm in partibus, per quas posteriùs transit, est notabile aliquod vitium, tunc vrina non potest indicare de partibus anterioribus; quia vitia posteriorum corrumpunt & alterant eam, & delent signa dispositionis partium anteriorum; at quando in partibus posterioribus non est vitium, tunc multò meliùs potest de partium anteriorum dispositione indicare; sic calculo vesicæ, vlcere renum aut vesicæ non potest ex vrinâ de bonâ vel malâ concoctione, de statu stomachi, hepatis, venarum iudicium ferre, eò quòd qualitates ab illis partibus aliàs impressæ, & per quas de iis partibus iudicium ferre deberet, sunt obfuscatæ per albedinem, crassitiem, turbiditatem, quas vrina à pituitâ, sanie, furfuribus sibi per transitum vesicæ ac renum admixtis acquisiuit. Porrò, si præter vrinam adsint signa alia indicantia partem, per quam vrina transit, affectam esse, & nulla sunt alterius, & tunc in vrinâ sint qualitates præter naturam, verisimile est illas ab illâ parte affectâ vrinæ esse impressas, & non ab aliâ; & hâc ratione dispositionem illius & non alterius partis indicat. Est insuper sciendum, vrinam de omnium partium affectibus aliquo modo per accidens frequenter, etsi non semper, posse iudicium ferre. Pro quo sciendum, vrinam maximè iudicium ferre de stomacho, hepate & venoso genere ob rationes dictas; potest etiam plurimùm iudicare de statu generis arteriosi; ratio est, quia serum, quod vrinæ permiscetur, tam bene venit ex arteriis quàm ex venis, vt ex eo patet, quòd non minus in corpore nostro sint arteriæ emulgentes, quàm venæ emulgentes. Confirmatur etiam ex eo, quòd ex vrinâ maximus sumatur de febribus iudicium; febres autem in arteriis primò, in venis verò non nisi secundariò stabulantur. Porrò quat. vrina indicat de arteriis, eatenus etiam potest indicare de corde; cum idem sit arteriarum & cordis affectus, & cordis affectus arteriis communicentur: accedit, quod vrina maximè iudicium ferat de qualitatibus actiuis corporis nostri; actiuæ autem qualitates maximè à corde dependent. Potest etiam indicare affectus

pulmonis vt ante : quòd de folliculo fellis etiam poteſt iudicare, patet in Ictero flauo ; ita etiam de liene in arquato nigro. De affectibus capitis etiam aliquando indicat per accidens ; ſic in phrenitide vrina ſæpe eſt alba ; in deſtillatione frigidi catharrhi alba, turbida, craſſa. Porrò quatenus cum omnibus illarum partium affectibus febris coniungi poteſt, eatenus ad febrem ſaltem cognoſcendam debet in omnium partium affectibus vrina conſiderari.

§. V.

De differentiis vrinæ.

Vrinarum differentiæ aliæ ſumuntur à ſubſtantiâ, aliæ à quantitate, qualitate, contentis. Differentiæ à ſubſtantiæ modo deſumptæ, cùm vrina vel ſit tenuis vel craſſa, vel turbida vel clara. A quantitate, quòd alia eſt multa, alia eſt pauca ; A qualitate ſumuntur differentiæ variæ, aliæ à quantitate viſibili ſeu colore ; vnde aliæ ſunt albæ, pallidæ, flauæ, rufæ, rubræ, liuidæ, nigræ, &c. Aliæ à qualitate audibili ſc. ſono, & ſic aliquæ ſunt exeuntes cum ſtrepitu, ſicut eſt ſtrepitus aquæ cum effunditur, aliæ ſine ſtrepitu, ſicut cùm oleum in vas effunditur ; Aliæ à qualitate olfactibili, & aliæ ſunt fœtidæ aliæ non : A qualitate guſtatili ſeu ſapore, & ſic aliæ ſunt ſalſæ, amaræ, inſipidæ, quæ qualitates ab ipſo ægro poſſunt explorari ad maiorem ſuæ valetudinis ſecuritatem, & medico referri ; à propriâ enim vrinâ nemo facilè horrorem ac nauſeam habet. A contentis quoque ſumuntur differentiæ: contenta autem vel ſunt naturalia vel contra naturam : naturalia ſunt hypoſtaſis encorema, nubecula : contra naturam ſpuma, pus, ſanguis, arenulæ, caruncula, colliquatio, furfures, ſquammulæ, pili, &c. ſic aliquæ vrinæ ſunt cum nubeculâ, aliæ cum hypoſtaſi, &c. quæ iis carent, vocantur vrinæ crudæ ; quæ ea continent, coctæ ſunt, maximè verò in febribus & acutis morbis.

§. VI.

Cauſæ differentiarum vrinæ.

Omnium harum differentiarum duplices ſunt cauſæ ; aliſi remotæ & per accidens, aliæ propinquæ & per ſe. Cauſæ proximæ differentiarum vrinæ à medicis ponuntur tres, facultas, humores & inſtrumentum. Per inſtrumenta intelliguntur partes illæ corporis, per quas vrina tranſit, vel quæ quaquâ ratione vrinas immutare, eiuſque differentias & qualitates cauſare poſſunt. Hæ cauſæ dicuntur cauſæ primariæ, coniunctæ & ſynecticæ ; & illæ taliter ſunt cauſæ omnium differentiarum vrinæ quòd poſitâ aliquâ mutatione in illis, neceſſariò debet poni aliqua differentia

rentia, & mutatio qualitatum in vrinis; & contrà, quando est aliqua mutatio seu diuersitas qualitatum in vrinis, tunc necessariò debet quoque esse facta aliqua mutatio in vnâ vel pluribus istarum causarum; & ob id vocantur causæ synecticæ, & nullæ aliæ causæ sunt internæ vel externæ, quæ aliquam in vrinâ differentiam causare possint, nisi quatenus aliquam istarum causarum synecticarum immutant. Causæ remotæ, secundariæ, & per accidens sunt variæ; vel enim sunt res naturales, vt temperamentum, ætas, sexus, habitus ægrotantis; vel sunt res non naturales, vt aër, regio, ventus, anni tempus, cibus, potus, motus, quies, &c. vel sunt res contra naturam, vt causæ morbificæ, morbi & symptomata. Porrò quoad causas primarias & synecticas iam dictas, etsi communiter à Medicis, vt dico, ponantur tres, videntur tamen illæ tres commodè ad duas referri posse; sc. ad facultates & humores: mihi enim non videtur instrumentum inter synecticas causas esse ponendum; quia non video, quomodo instrumentum vllam in vrinâ per se faciat mutationem: est equidem verum, quòd bene aliquam faciat mutationem, sed non per se & proximè, sed tantùm per accidens & mediatè, & quatenus propter instrumentum, seu propter membri dispositionem aliqua fit facultatis seu humorum mutatio; nam quando instrumentum facit aliquam in vrinâ mutationem, semper facit eam mediante suo temperamento seu facultate, expultrice sc. retentrice aut concoctrice, seu in quantum humores aut retinet, aut expellit, aut generat: vnde solùm facultas & humores sunt causæ proximæ & per se omnium mutationum vrinæ; nec potest vlla vrinæ differentia excogitari, quam necessum sit ad instrumentum, tanquam ad synecticam causam referri; sed omnes possunt referri ad has duas, sc. ad facultatem & humores, nam quòd dicunt, viarum vreticarum obstructionem per se causare tenuitatem vrinæ, verum non est, quia quando tenuitas vrinæ causatur ab angustiâ viarum, non causantur ab illâ per se, sed solùm quatenus angustia membri est causa absentiæ humorum ab vrinâ, ex quo vrina remanet tenuis; & sic absentia humorum est vera causa per se tenuitatis; dispositio verò seu angustia membri solùm est causa per accidens, & sic non est causa synectica. Duæ ergo sunt synecticæ causæ omnium mutationum vrinæ, facultas & humores. Sub facultate comprehenditur temperamentum, nam est facultatis instrumentum; temperamentum enim calidum aut frigidum per se vrinas mutat, & facit eas rubras, rufas, aqueas, &c. Sub humoribus comprehenduntur omnia contenta; non enim tantùm quatuor humores mutant vrinas, sed etiam alia contenta, vt colliquationes, furfures, arenulæ, semen, pus, &c. Inter has duas causas est differentia, quia facultas seu temperamentum mutat vrinas extinsecè, efficienter ac alteratiuè: humores verò mutant vrinas materialiter & intrinsecè inexistendo sc. vrinæ. Humores autem sunt causa præcipua mutationum vrinæ; nam humorum admixtio & plures facit mutationum vrinæ differentias, quàm facultas, & humores admixti efficaciùs

mutant vrinas quàm facultas: nam facultas solùm facit differentias in colore; humores verò faciunt differentiam & in colore, & in odore, & sapore, & sono, & quantitate & substantiâ. Denique quando vtraque causa permutat vrinam; efficaciùs permutatur ab humoribus, quàm à facultate; & humores admixti obscurant & extinguunt differentiam seu qualitatem, quam ex se causat facultas; facultas autem non potest extinguere aut obfuscare differentiam, quam causant humores; sic si facultas sit debilis, seu temperamentum frigidum, ex se & naturâ suâ causat vrinæ albedinem & tenuitatem; at quando facultas suis qualitatibus vrinam affecit, si insuper humores biliosi, aut sanguis, aut melancholia vrinæ permisceantur, extinguent & obscurabunt albedinem & tenuitatem, quam ex se induxit facultas, & facient vrinam esse flauam, rubram, nigram & crassam: Contrà si temperamentum calidum seu facultas calida reddiderit vrinam rubicundam & igneam, pus admixtum vel multa pituita reddent vrinam & albam & lacteam, & extinguent qualitatem à temperamento & facultate inductam, quod non potest facere ipsa facultas; nam qualitates vrinæ ab humoribus inductas non potest temperamentum vi suâ permutare. Facultas itaque sic vrinas immutat; facultas imbecilla ex se facit vrinas semper albas, non autem necessariò aut tenues aut crassas, sed interdum tenues, interdum crassas pro humorum admixtione; facultas calida & temperamentum naturale calidum facit vrinas flauas, temperamentum auctum facit rubram, &c. itaque facultas ex se causat præcipuè mutationes in colore, non autem adeò in substantiâ; sed mutationes in substantiâ præcipuè pendent ab humoribus admixtis; sic etiam facultas ex se non multùm facit mutationem in quantitate, sed illa, vt dixi, etiam magis pendet ab humoribus admixtis. Porrò facultas valida & temperamentum naturale facit vrinas cum contentis, & maximè cum hypostasi; facultas debilis facit vrinas vel sine contentis, vel tantùm cum eneoremate vel nubeculâ: humores mutant vrinas secundum varias differentias, & secundum colorem, & secundum substantiæ modum, & secundum quantitatem, & secundum alias supra dictas qualitates; humores albi vrinam faciunt albam, rubri rubrã, &c. fœtidi fœtidam, tenues tenuem, crassi crassam, &c. multi admixti multam pauci paucam, &c. humores crudi & incocti faciunt vrinam turbidam, concocti claram, humores crudi & flatuosi faciunt vrinam cum eneoremate seu nubeculâ, cocti cum sedimento. Et hæ sunt causæ synecticæ & primariæ. Causæ secundariæ & remotæ etiam mutant vrinas. Inter secundarias primò sunt res naturales, vt temperamentum, ætas, sexus. Quoad temperamentum, calidi vrinas habent coloratiores & tenuiores, sedimentum exiguum, vel suspensum loco sedimenti vel nubeculã; frigidi vrinas habent decolores & tenues, & contentis vacuas, quantum sc. ex ratione temperamenti; nam quatenus tales pituitosi sunt, & quatenus talis vrina sæpe cum pituitâ excernitur, eatenus crassiores & cũ multis contentis haberi possunt;

ex

ex nimio enim calore, quia multum bilis generatur, quæ vrinam fingit, ideò vrinæ sunt colorariores; & eadem ratione tum liquoris substantia, tum contenta minuuntur; quare sæpissimè non residet quidpiam in vrinis, sed pro sedimento is humor, qui excernitur, attenuatus in venis vel pēdet vel supernatat. Ætas etiam mutat vrinas; sic puerorum vrinæ sunt albæ & crassæ; ratio est, quia pueri sunt valde humidi & voraces, & eorum calor natiuus, etsi quoad substantiam sit validus, tamen quoad intensionem non est ita magnus, quia multo humido obtunditur, ob has omnes causas multa in iis excrementa pituitosa coaceruantur, quæ vrinæ permixta eam reddunt crassam; & quia calor eorum non est intensiuè magnus, ideò vrinæ sunt albæ: Crassas esse eorum vrinas docet Hipp. 2. *Progn.*33. cùm dicit *vrinas aquosas in pueris omnium pessimas esse; quia in iis*, inquit, *vrinæ naturaliter sunt crassæ.* Idem & Isac *parte* 5. *lib. de vrinis*, & Auicen. 2. *primi doct.*3. *cap.*5. Hinc ergo etiam puerorum vrinæ habent multum & crassum sedimentum, cùm sedimentum sit pars crudi humoris & inconcocti: Iuuenum vrinæ sunt tenues & flauæ vel rubicundiores cum suspenso tenui, eò quòd eorum calor sit maior, & ipsi biliosiores; hoc Gal. 2. *Prognost. comm.*34. quoque affirmat. Senum vrinæ albæ sunt & tenues, quia in eis debilis est calor & imminuta concoctio; debilis enim calor albas facit vrinas, & mala concoctio vrinas sine contentis; contenta enim naturalia sunt signa probæ concoctionis. Vbi notand. quòd vrinas habere contenta mediocri quantitate & substantiâ est signum probæ concoctionis, habere autem valde multa & crassa est signum concoctionis non ita perfectæ, sed potiùs imperfectæ & generantis multam pituitā, quæ vrinæ permixta facit in eâ contenta multa & crassa. At vrinas esse tenues & albas & sine vllis contentis, est signum pessimæ cōcoctionis, & maioris adhuc cruditatis. Porrò etsi vrinæ senū ob magnā naturæ debilitatem sint tenues, & sine contentis, tamen per accidens etiā sæpe sunt crassæ, & cū multis & crassis contentis, quatenus sc. cùm frigidi sint, multā in corpore pituitā congregant, quæ si ad vrinas feratur, reddit eas præditas contentis multis & crassis. Sexus quoque vrinas mutat; sic vrinæ virorū sunt colorariores & cum paucioribus cōtentis, eò quòd sint calidiores, & pauca in eis pituitosa excremēta coaceruentur, & quæ coaceruantur, magis exercitio in iis, quàm in mulieribus discutiantur. Vrinæ verò mulierum sunt pallidiores & crassiores. *Dices*: at deberent magis esse tenues; eò quòd debiliori calore, quàm viri præditi sint, & vrinæ tenuitas, vt dictum est à debili calore proueniat. *Respond.* id quidem per se ita fieri debere, sed per accidens, quia in eis multi pituitosi humores congregantur, fiunt crassæ. Quoad res non naturales, inprimis est aër, sub quo regio & anni tempus comprehenduntur; in calidis regionibus vrinæ sunt colorariores, tenuiores & cum pauciori sedimento, eo quòd in iis corpora sint calidiora & biliosiora, & pauciore pituitoso humore prædita: in frigidis regionibus, etsi aucto per accidēs natiuo calore, vrinæ sint satis coloratæ, quia tamen earum incolæ magis sunt pituitosi, ideò eorū vrinæ

sunt

sunt crassiores & magis perturbatæ: ineunte æstate vrinæ quoque sunt coloratiores, tenuiores, & pauciorum contentorum, quia tunc multùm bilis generatur, quæ vrinam tingit, quæ quia pauca semper est & tenuis, vix vlla aut pauca saltem facit contenta, aut leuiora, & in medio vel in summo potiùs quàm in fundo natantia: hyeme vrinæ plus sedimenti habent, tum quia in hyeme plus comeditur, tum quia plus pituitosi humores generantur, tum etiam quia somni sunt longiores, ex quo etiam contingit pituitam generari. Autumno vrinæ euadunt quoad colorem dilutiores, & quoad substantiam crassiores, quia tum bilis incipit deferuere, & plurimi fructus comeduntur, qui crudos humores generant. In vere vrinæ mediocriter se habent. Secundo loco est cibus; cibi crassi & difficilis digestionis ac frigidi vrinas pariunt crudas, albas & cum crasso sedimento: cibi euchymi & facilis concoctionis, quia parum excrementorum crudorum deponunt, sed toti in alimentum vertuntur, vrinas reddunt tenues bene coloratas, & cum paucis contentis: largus cibus, crapula, nimia voracitas vrinas reddit crudas & crassas; tenuis & paucus bene coloratas, & cum pauco & ferè nullo sedimento; ideò cum in sanis vrinæ solito crassiùs & copiosiùs acquirunt sedimentum, est signum eos pleniori victu vti, & in cibo errores committere, & abstinentiâ ac purgatione opus esse. Ad cibos possunt & medicamenta referri per os assumpta, quæ variis modis vrinas mutant. Cantharides haustæ vel foris adhibitæ vrinam reddunt sanguineam, eo quòd habeant proprietatem vesicam exulcerandi. Rubia tinctorum etiam reddit vrinam rubram; idem facit Radix Alcannæ & ficus indica comestæ; cassia, glycyrrhita crocus, Rhabarbarum faciunt vrinam flauam; panis similaceus reddit vrinam albam. Refert Rhases quædam folia pomantia virides reddere vrinas. Therebinthina & alia, de quibus infra, vrinas reddunt odoratas: alia nonnulla fœtentes. Quoad motum & quietem: & quies quia concoctionem impediunt & cruditates congregant, albas, crudas & cum multo sedimento reddunt vrinas; exercitium, quia calorem excitat & excrementa discutit, bene coloratas & cum pauco sedimento. Quoad somnum & vigilias: moderatus somnus vrinas reddit optimas; somnus enim concoctionem iuuat; multus autem vrinas reddit crudas, albiores & crassiores, quia calorem torpidum reddit & pituitosum humorem auget; vigiliæ, quia exsiccant & calorem intendunt, reddunt vrinas tenues, magis coloratas & cum pauco sedimento; quæ verò modum excedunt spiritus nimirum consumendo, & coctionem debilitando, quæ quiete perficitur, & inde calorem natiuum extinguendo, summè crudas, tenues, albas, sine sedimento vllo vrinas reddit. Quoad animi affectus, cùm varij sint, & diuersos habeant ac contrarios affectus, varias vrinarum differentias inducunt: affectus qui naturâ suâ subitò ingruunt, vt ira, timor, gaudium, quatenus agitant humores in corpore, & hâc ratione vrinæ permiscentur, crassas & turbatas reddunt vrinas, at provt ex agitatis humoribus alios atque alios, secundum quod

alij magis in corpore abundant, vel ad expulsionem sunt parati, vrinæ contingit misceri. Varias quoque pro specie humorum vrinæ permixtorum differentias inducunt: Ira, cùm corpus calefaciat & bilem peculiariter agitet, vrinas reddit intensè coloratas, rufas ac rubicundas. Affectus lenti ac diuturni cùm concoctionem impediant, spiritus consumant & calorem natiuum extinguant, præcipuè metus ac tristitia, vrinas reddunt decolores, tenues, crudas & sine contentis, nisi per accidens multiplicato pituitoso humore contingat eas crasso & pituitoso affici contento; & hæ sunt res naturales. Res verò contra naturam omnium maximè mutant vrinas, vt causæ morbificæ, morbi & symptomata; & inter symptomata maximè dolores & peruigilium. Quomodo singuli morbi vrinas mutant, non est huius loci pertractare, sed de practicis, qui de singulis morbis agunt, est perquirendum.

CAP. VI.

Differentiæ vrinarum.

§. I.

Differentiæ vrinarum à 4. desumuntur: vrinæ substantiâ, qualitate, quantitate, & contentis. A substantiæ modis, alia dicitur tenuis alia crassa: crassa vel est turbida vel clara; turbida vel est turbida cùm mingitur & posteà clarescit, vel est clara cùm mingitur & posteà turbatur; vel est turbida cùm mingitur, & manet talis. A qualitate desumuntur variæ differentiæ: aliæ à qualitatibus visibilibus, vt colore, aliæ ab odorabilibus, vt ab odore, &c. à coloribus sumuntur hæ differentiæ, quòd aliæ vrinæ sint albæ, aliæ pallidæ, flauæ, rubræ, rufæ, virides, liuidæ, nigræ, &c. ab odore, aliæ fœtidæ, aliæ non fœtidæ; à sono, aliæ cùm effunduntur aut quassantur strepitum edentes instar aquæ, aliæ non. A sapore, aliæ salsæ, amaræ, insipidæ. A qualitatibus tangibilibus, aliæ sentiuntur valdæ calidæ, acres; mordaces, cùm exeunt, aliæ non: aliæ percipiuntur viscidæ, crassæ, quæ cum prædictis qualitatibus coincidunt, eo quòd aliquæ qualitates diuersis sensibus comprehendantur. A contentis, aliæ sunt cum contentis, aliæ sine ipsis; & illarum aliæ cum contentis naturalibus, aliæ cum contentis contra naturam: earum quæ sunt cum contentis naturalibus, aliæ continent arenulas, aliæ sanguinem, pus, calculos, vermes, &c. de quibus omnibus seorsim est agendum.

§. II.

Differentiæ vrinæ à substantiæ modo.

Alia est ergo tenuis, alia crassa: tenuis est, cuius substantia est valde subtilis, tenuis, & aquea; Crassa quæ corpulentiam & spissitudinem habet maiorem. Quæritur ergo; quæ sit causa tenuitatis & crassitudinis vrinæ? Dicunt communiter medici duas esse causas proximas & coniunctas ac synecticas huius differentiæ, temperamentum sc. & humores. Temperamentum frigidum & calor imbecillis vrinam reddunt tenuem; calor fortis mediocriter crassam: permixtio humorum eam reddit crassiorem; impermixtio seu absentia humorum tenuem. Verùm dubitari potest, an hoc ita sit, & an calor debilis eam reddat tenuem; & videtur quòd non: nam caloris est attenuare; ergo vegetus calor non incrassat vrinam sed attenuat. 2. etsi videatur, quòd calor aliquando incrasset, sicut patet ex eo, quòd concoctio dicatur procedere incrassando, tamen hoc solùm verum est in illo humido, cui multum terrestris ac siccæ substantiæ est permixtum, tunc enim quatenus calor coquendo siccum terrestre cum humido aqueo permiscet, & tenues ac aqueas partes in halitum facit euanescere relinquendo siccas; in solo autem humido aqueo hoc non est verum, vt patet in aquâ, quæ quantumcunque coquatur, non euadit crassior sed potiùs tenuior. 3. patet experientiâ, quòd calor natiuus validus vrinam reddat tenuem; nam potus vt cereuisia, cùm bibitur, est crassa, & cùm mingitur est multò tenuior; ergo calor & bona coctio attenuant vrinam; ergo tenuitas vrinæ est soboles caloris validi & bonæ concoctionis, & non caloris imbecillis quia si cereuisia fuisset incocta & relicta sicut erat, non emingeretur tenuior, sed æquè crassa. Verùm his non obstantibus; dico, calorem imbecillem & coctionem debilem esse causam tenuitatis vrinæ: hoc probatur communi axiomate iam dicto, quod concoctio procedat incrassando. 2. patet experientiâ; quia vrina, quæ non diu retinetur, vt in iis qui multum bibunt & potum statim emingunt, apparet tenuis & aquea; quæ verò diu in corpore fuit retenta, apparet crassa. 3. quia in principiis febrium, cùm calor naturalis est pessundatus, vrinæ sunt tenues; in statu verò, cùm calor incipit reuiuiscere, euadunt crassiores. *Ad argumenta Respond.* quòd calor dicitur attenuare dupliciter, vel separando partes heterogeneas crassas, vel constrictas fundendo, vel quatenus ignis tenuitate suâ peruadit omnes minimas portiones substantiæ, quam concoquit; at verò in concoctione, in quâ calor terrestres partes cum aqueis combinat, iungit & incorporat, & in quâ multas partes aqueas tenuitate suâ facit euaporationem, in illâ, inquam, incrassat: vrina autem fit per concoctionem, & ideò à coctione incrassatur. *Ad 2. Respond.* ita fieri in vrinâ, nam ipsa fit per coctionem, & ideò à calore vegeto & bonâ coctione

coctione euadit crassa. *Ad* 3. *Respond.* verum esse cereuisiam esse vrinâ crassiorem, & sic coctione attenuari; sed hoc est per accidens, quatenus sc. crassiores & magis alimentariæ partes pro corporis alimento statim exuguntur, & quat. sic remanent aqueæ, quæ si statim emingantur nec diu in corpore retineantur manent tenues; at diutiùs si retineantur, fiunt crassiores, quia concoctione in hepate factâ, aliæ partes excrementitij chyli & humorum hepatis ei incorporantur. Calor ergo imbecillus tenues reddit vrinas. Est autem calor imbecillus vel positiuè, vt cùm est verè & essentialiter diminutus, vel respectiuè in comparatione sc. cibi potusve qui assumuntur, qui vel est nimis multus vel nimis crudus, vel nimis parùm in corpore retinetur; qui calor potest dici debilis obiectiuè sc. ratione alimenti improportionati, quod est obiectum eius. Verùm dicet aliquis: calor debilis & imminuta concoctio sunt causa generationis multæ pituitæ, quæ admixta vrinæ debet eã reddere crassam; ergo hâc ratione debilis calor potiùs reddet vrinam crassam quàm tenuem. Sed *Respond.* 1. debilem calorem hoc facere per accidens, non per se enim & vi propriæ suæ actionis, quam in vrinâ exercet, relinquit eam tenuem; & crassities vrinæ, quæ fit ex admixtione pituitæ, non est crassities facta ratione temperamenti per se, ratione admixtionis humorum, quæ est secunda causa tenuitatis vel crassitiei vrinæ, de quâ hic nondum agimus. 2. *Respond.* crassitiem illam, quæ est ab admixtione humorum, non esse crassitiem, quæ referatur ad substantiam vrinæ, de quâ hîc agimus, sed debet referri ad contenta, & non est crassities intrinseca vrinæ, per quam ipsa substantia vrinæ intrinsecè est crassa, sed est crassities extrinseca non faciens ipsam substantiam vrinæ crassiorem, sed tantùm faciens in vrinâ contentum; nam talis crassities subsidentiâ separatur à substantiâ vrinæ; crassities verò vrinæ intrinseca non separatur ab eâ; nos verò hîc agimus de crassitie & tenuitate intrinsecâ substantiæ vrinæ, non de crassamento alieni humoris in vrinæ substantiâ contento. Calor itaque validus & natiuus vrinas reddit mediocriter crassas. At verò calor auctus & factus igneus ac non naturalis, qualem faciet ex se vrinam? crassámne an tenuem? Dicunt Medici, eam etiam vrinam reddere tenuem; calor enim auctus est calor debilis; nam etsi intensiuè sit auctus, est tamen diminutus quoad esse suum naturale, & sic opera naturalia debiliter agit, non secus quàm calor intensiuè & essentialiter diminutus: hinc calor auctus ac febrilis tam bene etiam facit malam coctionem, quàm diminutus; & cùm vrinæ crassities naturalis producitur per coctionem, sequitur, quòd prauâ existente coctione vrina manebit tenuis. Hinc quærit Capiuaccius, an vrina possit esse valde tenuis & simul valde tincta ac rubicunda; an verò omnis tenuis debeat esse necessariò decolor & alba; & respondet posse esse tenuem & rubicundam simul, eo quòd etiam adaucto & igneo calore euadat tenuis, quando autem est tenuis à tali calore, tunc simul est etiam rubicunda; igneus

enim calor rubedinem facit; at cùm est à calore diminuto, tunc est tenuis & simul alba. Dico itaque calorem, quantumcunque sit intensus, per se non facere vrinas absolutè crassas, sed bene aliquando per accidens; quando sc. cum calore accedit humorum permixtio, in quantum potest calor humores crassos incorporare eiusque substantiæ intrinsecare; sicut ex eo patet, quòd ignis coquendo aquam, nunquam eam incrassat, sed si aquæ admisceatur aliqua substantia crassa, vt farina, quatenus illam incorporat aquæ, eatenus incrassat illam & facit pultem. Verùm quæri potest, quomodo cognoscatur an vrina sit tenuis, an crassa: videtur enim quòd non aliter cognosci possit, quam visu sc. ex perspicuitate vel obscuritate vrinæ; at illud iudicium videtur non valere, quia vrina crassa, vt supra dictum est, potest etiam esse perspicua; quando ergo erit perspicua, quomodo scietur an sit tenuis an crassa? *Respond.* tenuitatem & crassitiem 5. modis cognosci. 1. si vrina concutiatur, & paucas bullas facit est tenuis; si multas, crassa. 2. si quassata est strepera instar aquæ, & acutum edit sonum, est tenuis; si grauem, est crassa. 3. etiam cognoscitur ex perspicuitate; nam etsi crassa vrina etiam possit esse perspicua non habet tamen talem ac tam lucidam perspicuitatem, sicut habet tenuis: credo quòd fortè etiam ex pondere crassities dignosci possit; & miror nullum vnquam Medicum ex pondere vrinæ vllum signum desumpsisse. Atque hæc de primâ causâ, seu de temperamento. Secunda causa tenuitatis vel crassitiei est humoris admixtio; hâc ratione dicunt Medici obstructionem facere vrinam tenuem & albam, quat. obstructio & angustia partium est causa, quod humores crassiores non possint cum vrinâ transire, sed in angustiis partium hæreant, & vrina solùm secundum suas partes tenues & aqueas præterlabatur: vnde cùm teneant, vrinam habere suum colorem flauum ab admixtâ sibi bile, & bilis in illis angustiis partium etiam detineatur, dicunt vrinam sine bile transeuntem manere coloris expertem & remanere albam: obstructionem quæ tenuem & albam faciat vrinam, dicunt esse obstructionem & hepatis & venarum, & renum, & vreterum; & hæc est communis medicorum doctrina. Mihi verò penitùs consideranti non videtur obstructio tenuem & albam facere vrinam. Pro quo considerandum, duplicem posse considerari vrinæ crassitiem; vnam crassitiem ipsius substantiæ seu crassitiem intrinsecam eius; aliam verò extrinsecam seu ab admixtione humoris, vt dictum est. Intrinseca crassities ab vrinâ est inseparabilis, extrinseca seu quæ est ab admixtione humorum, potest separari humorum detentione vel separatione: hoc posito dico obstructionem posse facere, quòd humores, qui vrinæ sunt simpliciter admixti, & substantiæ vrinæ non intrinsecati, retineantur & cum vrinâ non exeant, & sic vrina non euadat crassa crassitie secundum contenta seu crassitie secundum admixtionem humorum, sed maneat tenuis: at verò obstructio non potest ab vrinâ auferre crassitiem secundum propriam substantiam, seu

craſſi i:m intrinſecam, & ita obſtructio non poteſt vrinam reddere tenuem ſecundum ſuam ſubſtantiam, de quâ tenuitate hîc agimus. Poteſt ergo obſtructio efficere, vt vrina ſic euadat tenuis, vt deponat contenta, ſed non poteſt facere, vt euadat tenuis ſecundum eſſentiam; obſtructio enim tantùm facit tenuitatem cribrando vrinam; at intrinſeca ſubſtantia non poteſt ab vrinâ cribrando ſeparari: ſic olei ſubſtantia per cribrationem non poteſt euaderé tenuior, quia illa eſt intrinſeca & inſeparabilis; ſed aqua terreſtrium partium commixtione craſſata, poteſt cribratione euadere tenuis, quia illa eſt extrinſeca, & ſolùm craſſities per admixtionem; ergo propriam craſſitiem, quam vrina habet à calore coquente ſeu ab admixtione humorum, quos calor per coctionem ſubſtantiæ vrinæ incorporauit, non poteſt obſtructio tollere. Porrò adhuc eo poſito, quòd obſtructio aliquam vrinæ tenuitatem cauſaret, ſaltem videtur, quòd eam non poſſet cauſare obſtructio hepatis & venarum; obſtructio enim quæ faceret tenuitatem vrinæ, deberet eſſe valde magna & talis, quæ nihil craſſi ſinit præterlabi; at talis non poteſt eſſe in hepate, nec in venis; ergo reſtat, vt ſi qua obſtructio illam tenuitatem cauſaret, eam tantùm eſſe vel renum vel veſicæ, non in venis, quia venæ cùm habeant cauitatem amplam, & præcipuè emulgentes, non poſſunt ita vllâ obſtructione coarctari, quin per eas humorum tranſitus concedi poſſit; non etiam in hepate, quia ſi hepar tantopere obſtrueretur, impediretur ſanguinis diſtributio, & æger moreretur; quandiu ergo hoc non fit, & quamdiu ſanguis, qui eſt craſſus, & humores ei admixti per eum tranſitum habere poſſunt, tamdiu etiam & vrina ſecundum ſuam ſubſtantiam naturalem, & etiam vnà cum humoribus admixtis tranſire poteſt. Porrò videtur, quòd obſtructio etiam non poſſit cauſare vrinæ albedinem: ſi enim hoc faceret, faceret quatenus impediret tranſitum bilis, eoque impedito vrina non tingeretur, & ſic maneret alba: at non videtur, quòd obſtructio tranſitum bilis poſſit impedire, eò quòd bilis etiam ferè tam tenuis ſit, quàm vrina ipſa; vnde quamdiu vrina tranſire poteſt, videtur quoque & bilis debere poſſe tranſire. 2. quia, vt infra docebitur, naturalis vrinæ flauedo non cauſatur à bilis admixtione. 3. quia etſi cauſaretur & bilis propter obſtructionem tranſire non poſſet, tamen quando bilis ſemel vrinæ permixta fuit, & colorem ſuum ei impertiuit, videtur quòd ille adhuc eſſet manſurus, etiamſi bilis vnà cum vrinâ tranſire non poſſit; nam accidentia ſemel impreſſa non poſſunt cribratione tolli, ſicut tolluntur ſubſtantiæ ipſæ. Itaque vt concludam, admixtio humorum poteſt vrinam reddere craſſam, craſſam quidem ſecundum propriam ſubſtantiam, ſi calor humores illos coctione vrinæ incorporauerit; craſſas verò accidentaliter tantùm & ſecundum ſimplicē admixtionē, ſi leuiter tantùm cum vrinâ ſint abluti; horum abſentia vrinas reddit tenues, non quidem abſolutè ſed reſpectiuè in comparatione craſſarum, ſeu tenues priuatiuè, id eſt non craſſas. Ideò abſentia vrinæ poteſt facere vrinas te-

nues,ſic vt non ſint craſſiores naturalibus, ſed non poteſt facere tenuitatem maiorem,quàm ſit craſſities vrinæ naturalis;quia craſſitiem naturalem habet vrina à calore coquente,& non ab humorum admixtione; & ita abſentia humorum non poteſt eam reddere tenuiorem;craſſitiem,quæ eſt vltra craſſitiem naturalem habet ab admixtione humorũ,qui ſi vrinæ coctione caloris ſint incorporati,vrina eſt ſecundum propriam ſubſtantiam craſſa,& talis craſſities eſt ei intrinſeca & inſeparabilis, & ſic talis manet ſemper craſſa; at ſi non ſint incorporati, non manet illa craſſities ſed ſeparatur ab vrinâ per ſubſidentiam & in vrinâ fiunt contenta; ipſa verò vrinæ ſubſtantia euadit tenuis.Ex quo patet,quòd inter vrinas craſſas aliquæ ſint craſſæ & maneant tales, & illæ ſunt verè ſecundum ſubſtantiæ craſſæ;aliquæ ſunt craſſæ,ſed non manent tales: ſed craſſamentũ ſeparatur ab iis,illæ ſunt craſſæ ob humores admixtos nec beneficio caloris incorporatos; hæ ſunt craſſæ ab humoribus nudè ſolùm & ſimpliciter admixtis & non incorporatis. Pro quo notand. humores diuerſis temporibus poſſe vrinæ admiſceri : vel enim admiſcentur, poſtquàm vrina iam eſt percocta,vel interim dum iam adhuc coquitur, vel antequam concoctio in eâ eſt incepta: ſi miſcentur poſtquam vrina iam eſt elaborata, tum craſſities non eſt intrinſeca & ſeparatur ad fundum, & vrina ex craſsâ euadit tenuis; ſi miſcentur eo ipſo tempore quo vrina elaboratur, ita vt ei per coctionem incorporentur, tunc vrina euadit craſſa ſubſtantialiter, & craſſa manet nec ſeparatur illud craſſamentum; vel ſi fortè aliquid ſeparetur, id fit tardè & valde ſerò: ſi vrinæ permiſceantur ante omnem concoctionem, ſi tunc fiat vrinæ exacta coctio, fit vrina craſſa ſubſtantialiter; ſi non exactè coquatur, ſed celeriter tranſeat & non teneatur, euadit craſſa ſic vt non attenuetur; de quo ſtatim plura dicenda ſunt: & hæ ſunt cauſæ ſynecticæ tenuitatis vel craſſitiei vrinæ.

Cauſæ ſecundariæ, remotæ & mediatæ ſunt plures, ſc. illæ omnes quæ ſynecticas illas cauſas immutant, id eſt,omnia,quæ calorem vel diminuere vel augere poſſunt; vel cauſa eſſe poſſunt, vt humores multi vel nulli vrinæ admiſceantur.Cauſæ ergo remotæ tenuitatis vrinæ ſunt, temperamentum calidum & ſiccum,vel temperamentum frigidum, conſtitutio aëris calida & ſicca,exercitia,potus copioſus, cruditas,&c. cauſæ vrinæ craſſæ ſunt facultas expultrix valida alicuius partis, vel materiæ multæ copia in venis, renibus,aut veſica contenta,declinatio morborum, in quâ humores à naturâ expelluntur, frigida temperies partium aliquarum generans multum pituitæ, ætas puerilis & ſenilis;pueri enim craſſas ob voracitatem habent vrinas,ſenes verò,quia ſunt pituitoſi; conformatio corporis & amplitudo viarum, breuitas colli veſicæ; ideò dixit Alexander *ſect.2. Probl.* mulieres calculis minùs obnoxias eſſe, quia meliùs emittunt ſordes ob breuitatem colli veſicæ; ex quo neceſſum eſt illis fieri vrinas craſſiores; aliâ etiam ratione mulieres craſſas vrinas habent, quia magis ſunt pituitoſæ, & quia frequenter vterus aliquid craſſæ materiæ

teriæ ad vrinas mittit, exceptis grauidis, in quibus quia vterus est clausus, nihil tale exit: vnde grauidarum vrinæ sunt tenues. Anni tempus, frigida & humida aëris constitutio, australis & pluuiosa vrinas crassas reddit, otium, crapula, vsus ciborum crassi succi & frigidorum, piscium, casei, fungorum, leguminum, somnus longus, curæ, mœrores, exercitia statim à cibo, quatenus incoctum alimentum statim ad venas rapit, vnde generantur cruditates, quæ vrinæ permiscentur, alui, sudorum ac reliquorum quoque excrementorum suppressio crassas vrinas reddit, quatenus contingit sordes, quæ alias vias excerni deberent, vrinæ admisceri; cerebri frigida intemperies, mittens catarrhos ad renes & vias vrinarias, frigidum hepatis & aliorum viscerum temperamentum crudam pituitam multiplicans; calida intemperies omnes ad se humores trahens. Gonorrhæa, quat. semper aliquam seminis materiam facit vrinæ admisceri; colliquatio corporis, quat. illud colliquamentum, quod naturâ suâ crassum est, vrinæ admiscetur. His causis positis manifestum est, quid tenuis & crassa vrina indicet; nam cùm vrina indicet vt effectus, effectus autem indicet suam causam, vtique & vrina indicat suas causas; sicut ergo omnes reliquæ vrinæ differentiæ, ita quoque differentia secundum tenuitatem & crassitiem suas causas indicat. Vrina tenuis, si est cum albedine coniuncta, indicat magnam cruditatem vel materiæ absentiam, id est, vt loquamur secundum communem Medicorum sententiam, hepatis, venarum & renum obstructionem: an verò vnum & alterum significet ex aliis signis comitantibus est distinguendum. Vrina crassa indicat humorum admixtionem, & consequenter omnes illas causas, quæ admixtionis humorum vel generationis humorum causæ esse possunt, vt humorum abundantiam, robur expultricis, humorum agitationem; crassa vrina cum coloribus extraneis est morbosa, neque in sanis reperitur, & indicat admixtionem illius humoris, cuius colorem refert. Crassa vrina & alba indicat etiam cruditatem & stomachi debilitatem, sc. alimenta non perfectè coqui, sed indigesta relinqui & sic multum crudi & pituitosi humoris generari, qui vrinæ permixtus eam crassam reddat, præcipuè autem talis vrina hoc indicat, cùm diu talis perseuerat, & talis victus ratio, ætas, anni tempus consentiunt; nam si non diu perseueraret, & illa non consentirent, casualem crudi humoris in stomacho, venis, vesicâ aut aliis viis intermediis hærentis expulsionem indicaret: itaque & tenuis & crassa stomachi debilitatem & cruditatem indicat. Sed quænam ex his duabus deterior est? Respond. secundum Auicen. 2. *primi doct.* 3. *cap.* 3. tenuem esse peiorem; quia talis omnimodam indicat cruditatem, & nullam grossi cum subtili commixtionem: crassa verò indicat inceptam saltem coctionem, & talem, in quâ saltem ad pituitæ coctionem sit peruentum: in morbis verò tenues interdum sunt meliores interdum crassæ: in principiis febrium crassæ indicant humores à febrili calore agitari, quod plerumque est malum, & tales tunc sunt

ſymptomaticæ; tenuiores verò ſunt meliores: in declinatione morborum tenues ſunt peſſimæ, craſſæ verò ſalutares & criticæ; indicant enim humores à naturâ validiore expelli, maximè ſi in quotidianâ ſint craſſæ & albæ, in tertianâ craſſæ & flauæ, in quartanâ craſſæ & liuidæ. In principiis tenues eſſe malum non eſt, in aliis temporibus tenues remanere malum eſt; vel enim morbi longitudinem vel mortem indicant; longitudinem quidem, ſi virtus adhuc ſit valida; mortem verò ſi eadem ſit debilis. Sæpe etiam aliàs craſſæ vrinæ ſunt bonæ & indicant robur facultatis expultricis prauos corporis humores expellentis; ſæpe etiam craſſæ vrinæ indicant humores plurimos excrementoſos in corpore detineri, quod eſt malum; ſæpe etiam excrementa corporis per vias ordinarias non excerni, ſed ad vrinas conuerti; vnde in aliis partibus obſtructiones vel debilitatem arguunt; ſic in obſtructione folliculi fellis, hæmorrhoïdibus retentis, aluo ſuppreſsâ, vrinæ craſſæ euadunt. Porrò vrina craſſa alia eſt turbida, alia clara; turbida eſt, quæ non eſt clara, nec viſum tranſmittit; ſic clara contra. Turbiditas cauſatur ab humoris opacis admixtione, tenuis ab eiuſdem abſentiâ. *Quæri poteſt*, an vrina tenuis poſſit eſſe obſcura; & videtur quòd non, quia turbida & obſcura, vt dixi, fit ab humoris admixtione; humores enim non ſunt perſpicui ſed opaci; vrina verò, in quantum ſimpliciter aquea eſt ſine vllâ humoris admixtione, non videtur poſſe eſſe obſcura, cum aqua naturâ ſuâ ſit pellucida. *Verùm Reſpond.* vrinam tenuem poſſe eſſe obſcuram; etenim perſpicuitas, tenuitas, opacitas & craſſities ſunt diuerſæ qualitates, & ideò nihil impedit perſpicuitatem eſſe cum craſſitie, tenuitatem cum opacitate; ſic patet vitrum & oleum eſſe craſſa, quæ tamen nihilominus ſunt perſpicua: ſimiliter ergo quid poteſt eſſe in vrinâ, quia perſpicuitas & opacitas non ſolùm pendent ab humoris admixtione, ſed etiam à calore concoquente; calor enim perfectè concoquens vrinam reddit perſpicuam & lucidam: ſed imperfectè coquens, obſcuram, & ita quando eſt imperfectè cocta, poteſt eſſe obſcura etſi ſit tenuis; & quando humores admixti coctione perfectâ ei ſunt incorporati, poteſt eſſe lucida, & ſic craſſa; ſic in morituris aliquando ſunt tenues & opacæ, in febribus ardentibus aliquando craſſæ & perſpicuæ. Porrò etiam quando vrina ab admixto humore eſt obſcura, poteſt nihilominus aliquando etiam eſſe tenuis; quia poteſt ab exiguo humore admixto perdere ſuam perſpicuitatem, à quo tamen non euadit craſſa, neque perdit ſuam tenuitatem; ſic ſerum eſt obſcurum, & tamen eſt tenue; & ſic vrina etiam ſæpe inſtar ſeri eſt tenuis, & nihilominus eſt obſcura. Cauſa ergo vrinæ tenuis & claræ eſt abſentia materiæ cum aliquâ actione caloris in eâ: tenuis & obſcuræ cauſa eſt abſentia materiæ cum omnimodâ cruditate, ſic vt calor nihil ferè in eam egerit; plerumque autem tenuis eſt perſpicua, & craſſa obſcura. Porrò videndum eſt, cur vrinæ quæ claræ & tenues fuere cum mingerentur, poſteà euadant turbidæ & obſcuræ ac craſſæ. Aliqui dicunt illius turbiditatis

vnam-

vnam tantùm esse causam, sc. frigiditatem aëris externi, & omnem vrinam, quæ ex perspicuâ turbatur, talem fieri, quòd frigiditas aëris eam congelet & condenset, & sic condensata euadat turbida. Verùm hæc opinio non videtur vera, quia aliquæ vrinæ etiam turbantur in mediâ æstate cùm aër est calidus, & aliquæ etiam turbantur constitutæ in sole; ergo tales non turbantur à frigiditate aëris externi; ergo adhuc est alia causa turbiditatis vrinarum. Aliqui dicunt proximam causam turbiditatis vrinæ esse, quòd calor & spiritus in vrinâ cõtenti exhalent; calor enim natiuus & spiritus, qui in vrinâ sunt, conseruant partes vrinæ permixtas & bene vnitas, vnde causatur vrinæ perspicuitas, quando illi exhalant, separantur partes heterogeneæ eius, & perit perspicuitas, & fiunt vrinæ obscuræ: exhalant autem calor & spiritus tripliciter, vel quòd frigus ambientis aëris eos extinguat, & hâc ratione aëris frigiditas reddit vrinas turbidas; vel quòd ipsimet sponte paulatim exhalent, præcipuè quando in vrinâ pauci spiritus continentur & calor natiuus in eâ est imbecillis, vel quòd etiam calor ambientis similitudine euocet calorem internum, & cùm eo spiritus, vel facit calorem vrinæ intensiorem, quàm pro naturâ; vnde non potest ea facere, quæ sunt caloris natiui, & sic non potest regere neque seruare partes vrinæ vnitas sed patitur dissolui, separari & confundi, vnde ipsa fit turbida. Alij dicunt turbationis causam esse flatum vrinæ permixtum; sed quomodo flatus eam reddat turbidam, in eo non omnes consentiunt: Aliqui enim dicunt flatum hoc facere, quat. ipse in vrinâ ab externo aëre statim condensantur, qui condensatus vnà vrinam etiam condensat. Verùm posset quis mirari, an etiam flatus in vrinâ condensetur, & quomodo ipse potiùs condensetur quàm vrina, & quomodo ipse condensatus possit vrinam condensare & perturbare: videtur enim quòd flatus condensatus adhuc sit tenuior vrinâ, non videtur autem id quod tenuius est, posse condensare id, quod densius est. Aliqui dicunt flatum vrinam posse condensare per hoc, quòd ipse in vrinâ contentus ascendat sursum, & ascendendo partes heterogeneas in vrinâ existentes eleuet; & sic facit partium separationem, vnde vrina fit turbida, eodem modo, quo vinum in dolio turbatur, quando incipit ebullire. Verùm etiam hæc doctrina mihi videtur valde infirma, & exiguam verisimilitudinem habere, adeò vt tota hæc de causâ turbiditatis vrinæ materia sit valde occulta. Mihi verò verisimiliùs causa proxima mutationis ac turbationis vrinæ videtur esse extinctio caloris natiui in vrinâ contenti, quæ extinctio vel fit à frigore externo, vel à calore externorum, vt ante dixi, euocante. Magnum frigus ferè omnem vrinam perturbat, nisi calor vrinæ sit valde vegetus; si frigus externum non sit magnum, quò vrina debiliorem habet calorem, eò citiùs perturbatur; quò validiorem, eò seriùs. Causa adiuuans perturbationis vrinæ est substantias aliquas humorosas vrinæ esse permixtas, quæ non sunt exactissimè à calore percoctæ, neque ipsis aqueis substantiis perfectè incorporatæ, adeò vt

tandem per malam illam diſpoſitionem vrina euadat turbida. Atque hæ ſunt cauſæ vrinarum turbidarum,quæ ſc.turbidæ ſunt factæ, cùm eſſent mictæ claræ,quæve ſunt factæ turbidæ extra corpus. Aliquæ verò minguntur turbidæ,ſeu fiunt turbidæ intra corpus.Earum quæ turbidæ minguntur,aliæ permanent tales,aliæ euadunt claræ.Cauſa cur euadant turbidæ in corpore,eſt duplex : vel quòd humores in viis intermediis hærentes fortuitò vrinæ exeunti miſceantur, & cum eâ abluantur, ſic vt ei per concoctionem non ſint intrinſecè incorporati; vel quod natura humores non perfectè concoxerit,vnde illi humores vrinæ permixti eam reddunt turbidam. Quod vrina turbida micta euadat clara, vel contingit in illâ vrinâ, in quâ fortuitò tantùm humores cum vrinâ in tranſitu mixti ſunt, & ei non incorporati; vel contingit in iis vrinis, in quibus natura humores intus ſtuduit concoquere, & vrinæ (etſi tantùm imperfectè)incorporauit: illa euadit clara per ſolam ſubſidentiam, quat. partes heterogeneæ admixtæ ſuâ grauiditate naturali ad fundum ſecedunt, & clara euadit ab operatione caloris natiui in vrinâ exiſtentis, qui partes humoroſas heterogeneas ac craſſas à ſero ſeparat; illis enim ſeparatis tunc ſerum vrinæ fit perſpicuum & clarum. Itaque talem turbidam euadere claram, eſt ſignum roboris caloris natiui; & quò citiùs clara fit, eò maioris, quò ſeriùs eò minoris. Non euadere claram ſed permanere turbidam, minus bonum ſignum eſt, quia ſignificat impotentiam caloris natiui,& maiorem cruditatem humorum ſero admixtorum, & conſequenter ſignum eſt debilitatis caloris, & cruditatis humorum in corpore inexiſtentium. Hiſce poſitis dico, vrinam eſſe perſpicuam vel non perſpicuam ſiue turbidam, talem fieri vel non fieri, non idem in ſanis quod in ægris ſignificare. Quoad ſanos, vrinam mingi perſpicuam cum colore naturali eſt bonum ſignum; mingi turbidam eſt ſignum vel humores aliquos fortuitò expelli, vel in viis intermediis hærere,vel malam fieri ciborum concoctionem, vel crapulam præceſſiſſe, vel pituitam quaquâ ratione in corpora abundare,vel flatum in corpore contineri, à quo humores agitentur. Vrinam, quæ micta eſt clara, citò turbari eſt ſignum debilioris caloris natiui & paucorum ſpirituum in vrinâ exiſtentium,qui à leui aëris ambientis frigore facilè extinguantur: vel indicium eſt,extraneos humores vrinæ eſſe permixtos, eique concoctione exactè incorporatos, qui à ſero ſecedant & ipſum perturbent; quo autem ſeriùs conturbatur, eo perfectioris vrinæ concoctionis, & conſequenter humorum in corpore exiſtentium ac maioris roboris caloris natiui indicium eſt. Qui dicunt flatum eſſe cauſam turbationis vrinæ, dicunt talem vrinam flatulentiam & per conſequens cruditatem & inconcoctionem & caloris debilitatem indicare, quod in idem cecidit. Quoad ægros verò, eos mingere vrinam tenuem & claram, ſic vt tenuis & clara permaneat, eſt ſignum maximæ cruditatis; & eſt ſignum, quòd natura cauſam morbificam adhuc non aggrediatur, non agitet, non incipiat concoquere; quia ſi iam agitaret & iam concoquere inciperet,

aliquid illorum humorum vrinæ iam per venas transeunti deberet incipere admisceri, qui calore vrinæ tum debili existente exhalante, eam deberet reddere confusam ac turbidam. Itaque etsi in principiis morborum talem vrinam mingi non sit adeò perniciosum, quia tunc natura causam morbi necdum aggreditur, tamen in morbi augmento talem esse, signum est pessimum: & ideo in morbis maximè in incremento, & in morbis acutis ac valde periculosis est signum mortis; in aliis saltem indicat morbi longitudinem. Vrinam mingi turbidam, significat humores in corpore agitari, vel à naturâ incipere concoqui; sed adhuc esse crudos & imperfectè coctos. Itaque vrinam reddi turbidam in morbi principio est malum signum; quia est indicium humores agitari à calore igneo & non naturali, quod est malum; nam à calore naturali non debent nec solent agitari in principio. In augmento reddi vrinas turbidas, non ita malum est, sicut in principio. Pro quo notand. quòd vrinam mingi turbidam & permanere talem, est malum signum, quia indicat humores in corpore agitari à calore igneo, & non naturali concoqui; quia si à calore natiuo concoquerentur, calor in vrinâ residuus, faceret aliquam humorum vrinæ separationem, & sic faceret, quòd vrina deberet euadere clara; cùm ergo nullam faciat humorum vrinæ separationem, est indicium calorem illum, qui in vrinâ est, non esse naturalem sed igneum, qui omnia agitet & perturbet. Qui dicunt vrinam turbidam à flatibus in ipsâ contentis causari in venis, & non humores morbificos concoqui, id valde debilis caloris signum est; vel est signum calorem natiuum morbificam causam aggredi quidem, sed necdum eâ esse superiorem: quia si superior esset, iam non tantùm concoquere posset, sed etiam crudum à cocto separare, & sic posset in vrinâ aliquam humorum morbificorum facere à sero separationem; quod cùm in vrinâ facere non possit, indicat eius debilitatem, præcipuè talem esse vrinam in statu, quando iam natura deberet esse omnimodè superior causâ morbificâ est malum: in incremento verò non est ita malum; quia non est mirum, tunc naturam adhuc non esse causâ morbificâ absolutè superiorem. Vrinam mingi turbidam & reddi claram est bonum signum; indicat enim calorem esse superiorem & speciatim in morbis, qui concoquuntur, est indicium humores coqui à calore naturali, & coctos expelli, indeque vrinam reddi turbidam; & est indicium calorem natiuum esse superiorem illis, qui valent in vrinâ eos à sero separare, ex quo ipsa clarescit: quò autem citiùs illa separatio fit, citiusque vrina clarescit, & melioris & maioris roboris caloris indicium est. Vrinam mingi claram & citò perturbari est semper malum signum, indicium enim est debilis caloris in vrinâ: per hoc enim quod clara mingitur, indicatur quòd adhuc nulla sit facta agitatio, aut concoctio humorum, quia si iam aliqua facta esset, portio eius aliqua cum vrinâ expelleretur, quæ eam turbidam redderet, & sic non mingeretur clara; per hoc verò quòd etiam postea

ſtatim perturbatur, indicatur, quòd calor eius, & conſequenter calor corporis debilis ſit, quodque ex vrinâ facilè expiret; vnde colligi poteſt, quòd ipſe adhuc non ita facilè concoctionem aggredietur, imò multò minùs proficere poterit; & ſic talis vrina cum forti facultate portendit morbi longitudinem, cum debili verò mortem; niſi ita ſit, quòd vrina à frigore externo perturbetur; quia tunc non internam aliquam diſpoſitionem ſuæ turbiditatis indicat, ſed ſolum externum aëris frigus. Qui dicunt vrinam turbari à flatibus admixtis, dicunt talem vrinam eſſe quidem malam, ſed tamen non valde malam, ſed eſſe adhuc meliorem illâ, quæ clara mingitur & clara permanet; & rationem dicunt, quia putant eam ſic turbari à flatibus admixtis; hâc ergo ratione eam turbidam fieri, cum fuerit micta clara, dicunt eſſe malum ſignum; quia cùm ſit micta clara, eſt ſignum naturam adhuc non feciſſe aliquam notabilem humorum coctionem; quia ſi feciſſet, vrina mingeretur turbida; ſed quòd quæ micta fuerit clara, poſteà turbetur, dicunt adhuc eſſe aliquod bonum ſignum, quia indicat in vrinâ eſſe flatus, & ſic naturam, ſaltem coctionem in corpore eſſe aggreſſam; ſed tamen adhuc non facere niſi exiguam, ſic quòd humores morbificos tantùm in flatus conuertat, non autem perfectè maturet; ſaltem, inquiunt eſt ſignum inceptæ concoctionis, quam ſperandum eſt porrò incrementum habituram. At claram mingi & claram permanere, dicunt nullam concoctionem inceptam eſſe, ne quidem tantillam, vt natura ex causâ morbificâ flatus incipiat excitare; qui ſi tantùm faceret, iam vrina poſteà turbaretur. Hæc diuerſitas indicandi ex vrinâ, pendet ex eo, quòd Medici non omnes conueniant in deſignandis cauſis ſingularum vrinæ differentiarum, ſed cùm vnus dicat turbiditatem fieri ab hâc causâ, alius ab aliâ, ſequitur quòd vnus debeat dicere turbiditatem indicare hoc, alius aliud: differentiæ enim vrinæ proximè indicant ſuas cauſas. Porrò cùm vrina aliquando turbida ſit ex diſpoſitione internâ, aliquando à frigore ambientis, ne medicus in iudicio fallatur, debet prius inſeſtigare, ſitne vrina turbida à causâ ſibi internâ, an verò ab externâ ceu frigore ambientis; ſic enim cognoſcet, an ſit turbida micta, an verò poſteà turbida euaſerit. Rhaſes 23. *continentis cap. de vrinis* ponit duo eius ſigna. 1. quod vrina, quæ mingitur clara & poſteà turbatur, nullam habet tranſparentiam, ſed eſt alba ac inſtar pinguedinis congelatæ, & ſi calefiat ad ignem clara redditur; contrà, quæ turbida mingitur eſt tranſparens, nec calefacta clareſcit. 2. ſignum eſt, quia quæ turbatur poſt mictionem à causâ externâ, illa facit in matulâ circulum album; quæ verò turbida eſt naturâ ſua, non facit.

§. III.

§. III.

Differentiæ à. Qualitate & primò à colore.

Colorum causæ primariæ & synecticæ sunt duæ: temperamentum seu facultas & humor siue contentum quod vrinæ admiscetur: verùm admixtio humoris seu contenti maiorem habet vim vrinam permutandi, quàm temperamentum; nam etsi à facultate seu temperamento aliquis in vrinâ calor causetur, tamen si simul aliquis humor copiosus permisceatur, ille magis colorabit eam, quam temperamentum, & colorem temperamento inductum permutabit; sic si propter imbecillitatem caloris ac hepatis vrina remansisset alba, si contingat copiosam bilem vel sanguinem vrinæ admisceri, color ille albus, qui fuerat à temperamento inductus, extinguetur, & inducetur color flauus vel rubor ab illis humoribus admixtis; eodem modo si vrina euaserit rubra propter excessum caloris & contingat interim pus ex renum vel vesicæ vlcere ei admisceri, rubedo à calore inducta extinguetur, & acquiret colorem materiæ admixtæ, & fiet alba: Idem de aliis humoribus est intelligendum. Sed dubium esse potest an temperamentum seu facultas possit esse vera causa synectica & vera causa per se colorum vrinæ, an verò solùm sit causa mediata & per accidens, id est, an ipsum temperamentum per se mutet colorem vrinæ, an verò solùm quat. talem vel talem humorem in corpore generat, qui vrinæ permixtus eam suo colore tingat; v. g. cum calor imbecillis causat vrinam albam, quæri potest, an talem causet per se vt talis calor, an verò per accidens quat. generat pituitosos humores, qui sunt albi, qui vrinæ permixti eam reddunt albam, & cùm calor excedens vrinam reddit intensè claram & rufam, an hoc faciat per se vt calor intensus, an per accidens, quat. generat multam bilem, quæ cùm sit flaua vrinæ permixta eam reddit flauam; quia si temperamentum illo modo mutet colorem vrinæ, tum est causa synectica; sin hoc modo, tum est causa remota & per accidens, & tum ipse humor est causa synectica. Dico autem, temperamentum etiam primo modo & vt causam synecticam colorem vrinæ mutare; sic calor imbecillus reddit vrinam aqueam siue albam & tenuem, talem autem reddit non generando pituitam, quæ vrinæ permisceatur, sed per se; quia si talis vrina esset alba ab admixtione pituitæ, esset alba aliâ albedine quàm nunc est; quia esset alba cum crassitie & opacitate, & esset instar seri lactis; at nunc supponitur alba cum perspicuitate, & a ba vt aquea; ergo illa albedo non est causata ab admixtione humorum, sed à temperamento per se. Fateor equidem temperamentum etiam posse non rarò mutare colorem vrinæ per accidens seu vt causa remota, generando hunc vel illum humorem, sed sæpe etiam per se & vt causa proxima eam immutat. Pro quo notand. calorem siue debilem

siue fortem posse omnes colores vrinæ per se & vt causa synectica producere vsque ad rubedinem inclusiuè, seu vsque ad colorem vini Hispanici obscurioris; colores verò, qui vltra illum sunt, non producuntur ab actione caloris immediatâ & per se, sed tantùm ab humore admixto: possunt autem distingui colores qui à calore per se fiunt ab illis qui fiunt ab humore admixto; quòd illi qui fiunt à calore per se sint coniuncti cum perspicuitate & tenuitate; qui verò ab humore admixto cum crassitie & opacitate. Hâc ergo occasione latiùs potest dubitari, an color naturalis vrinæ seu color vrinæ flauus fiat per se à calore concoquente, an verò ab admixtione bilis: & pro vtraque parte sunt argumenta. Quod fiat ab admixtâ bile sic probatur: quia in ictero, sicut excrementa alui sunt alba, ita & vrina; illius nulla videtur esse alia ratio, quàm quòd bilis tum fæcibus ac vrinæ non permisceatur: si ergo non permixtio est causa non flauedinis; ergo permixtio est causa flauedinis: sic in phrenitide vrina sæpe est alba, eius nulla videtur alia esse ratio, quàm quòd tum bilis sursum ascendat in caput, & consequenter inferiùs vrinæ non permisceatur; si enim calor vrinam tingeret, cùm tum calor sit valde intensus propter febrem phrenitidi adiunctam, vtique vrina non deberet esse alba, sed potius intensè flaua seu rubra: Sic in nephritide vrina etiam est alba, cuius ratio non videtur esse alia, quam quòd tum propter obstructionem in renibus, bilis retineatur & non possit cum sero transire, vnde ipsum linquitur album. Accedit auctoritas Galen. multis locis & præcipuè *6. Epid. comm. 5. t. 15.* dicentis, vbique flauedinem vrinæ naturalis à permixtione bilis causari. Contrà verò non causari à bile, sed à calore multo, pluribus videtur probari argumentis: 1. si vrina fieret flaua ab admixtâ bile, videtur quòd vrina naturalis non posset esse tam perspicua, sicut est: bilis enim admixta, quæ est opaca, aliquam ei opacitatem communicaret; & videtur quòd non esset coloris spicei, sed crocei seu cum flauedine nigricante; sic enim patet quòd in Ictericis, quorum vrinæ est admixta bilis, ipsa sit obscura & quasi nigricans. Denique ictericorum vrina ex eo, quòd ei bilis sit admixta, inficit lintea colore flauo; quare & vrina sanorum idem facere deberet, si esset flaua ab admixtâ bile; sed hoc non facit. ergo. 2. Si vrina reciperet colorem ab admixtâ bile, sicut in transitu per venas ablueret & hauriret illam bilem ac colorem eius, ita alluendo quoque ad alios humores in venis existentes, deberet etiam aliquid eorum abluere, & sic illorum quoque colorem imbiberet; at hoc non fit; ergo nec colorem bilis haurit. Minor probatur: quia si vrina id faceret potiùs deberet esse rubicunda à sanguine, vel nigra à melancholiâ; quia color ruber & niger sunt magis coloratiui & actiui, quàm flauus: vnde colores illorum humorum deberent extinguere colorem bilis. 3. Si bilis permixta vrinæ ei communicaret suum colorem; sicut communicaret suum colorem, ita etiam communicare deberet suum saporem, & sic vrina esset amara, prout ipsa bilis est; sed vrina non est amara, sed salsa.

E. 4. Hippoc. *lib. de aëre, aquâ & locis* dicit vrinas euadere albas, cum aluus est adstricta; at si fieret flaua à bile, deberet aluo adstricta magis esse flaua; quia aluo adstricta retinetur bilis, quæ retenta & per aluum non euacuata debet magis in venis redundare, & consequenter vrinæ permisceri, & sic eam reddere flauiorem, sicut in Ictero est manifestum. S. vtentes temperato & maximè euchymo victu deberent vrinam habere potiùs albam quam flauam; ratio est, quia in talibus totus cibus conuertitur in optimum alimentum, & sic bilis parum in eis generatur; & sic parum bilis in eis vrinæ admiscetur, & sic eorum vrina deberet quam minimè esse flaua; at contrà fit, nam talium vrina est adhuc flaua; ergo non est flaua à bile admixtâ, sed ab actione caloris. 6. in abundantibus bile porraceâ deberent vrinæ etiam porraceæ & nigricantes esse; quia bilis vrinæ permixta deberet eam inficere eodem colore, quo ipsa prædita est; at in talibus vrina est adhuc flaua; ergo illam flauedinem non habet à bile, sed aliunde & consequenter à temperamento. 7. Si vrina fieret flaua à bile, & non ab actione caloris coquentis; quando quis commisisset errorem in victu, & corpus multis cibis ac potu ingurgitasset, quos calor digerere non posset, & inde cruditas multa in stomacho esse oporteret, vrinæ propterea non deberent esse albæ & crudæ, sed deberent æquè semper reseruare suam flauedinem; at hoc non fit, sed in tali cruditate euadunt albæ; ergo flauedinem suam non habent à bile, sed à calore coquente. Sequela maioris propos. prob. quia etiamsi cruditas esset in stomacho, tamen propterea in venis non desineret eadem esse copia bilis, quæ fuit ante; & consequenter non desineret eodem modo ab vrinâ ablui, & ei permisceri sicut ante; & vlteriùs consequenter non obstante illâ stomachi cruditate, deberet æquè bene vrina esse flaua. Nec valet dicere ideo esse albam quia in illâ cruditate est generata pituita & parum bilis; quia etsi non tingatur à bile, quæ tum durante illâ cruditate fuit producta, deberet tamen tingi à bile, quæ præterito tempore, & ex ante fuit genita. 8. Si vrina fieret colorata ab humore admixto, pro ratione & diuersitate coloris sanguinis in variis hominibus, vrinæ color deberet etiam permutari; quia etsi homines sæpe inter se differant diuersitate coloris sanguinis, habent tamen nihilominus vrinam eiusdem coloris. v.g. videmus sæpe humores peccantes in morbis esse putridos corruptósque, & tamen vrinam esse spiceam & naturalem, vt patet sæpe in principiis morborum & in peste: ergo vrina non coloratur ab humore admixto; quia sicut illi sunt putridi facti in substantiâ ita quoque mutati sunt in qualitate & colore; quare eundem colorem deberent vrinæ communicare. Pro resolutione dico, communem esse sententiam vrinam naturalem recipere suum colorem ab admixtione bilis, quam natura vnà cum vrinâ, tanquam ei congenitum & substantiæ tenuitate similem, expellit versus vias vrinarias: Hæc sententia est Galeni & omnium Medicorum. Quod si vrinæ intensionem acquirat colorem in febribus, in inflammatio

flammationibus aliisque morbis, id dicunt fieri non ab intensiore calore per se, sed quòd ille intensus calor plus generet bilis vel magis adurat eam; vnde ipsa copiosior & adustior vrinæ permixta eius colorẽ facit intentiorẽ: & si fiat albior naturali, id fieri dicũt, nõ quia calor sit imbecillus per se, sed quòd minùs bilis generet, quæ vrinam tingat. Hæc sententia probatur præcipuè euidẽtibus experientiis; quia sc. in phrenitide sæpe, in nephritide sæpissimè vrina est alba; in phrenitide id fieri non potest, nisi quia bilis sursum ascendit, vnde vrina inferiùs manet alba: nam quâ ratione posset alioqui esse alba, cùm in phrenitide calor sit intensus, à quo si vrina tingeretur, deberet esse magis colorata: in nephritide etiam nulla videtur esse alia ratio, cur sit alba, nisi quia in eâ est obstructio, propter quam bilis non excernatur cum vrinâ. Verùm ego eo non obstante puto, naturalem vrinam non à bile sed à calore concoquente; non nego quin bilis bene tingat vrinam flauedine, sed hoc non fit in vrinâ naturali; & tum calor ille non est flauus, sed croceus & fuscus; & sicut vrina participat colorem à bile, ita quoque saporem, & tunc vrina simul est amara, quod non est in vrinâ naturali; & tunc illa flauedo tingit res omnes, chartas, lintea, & antea quibus illinatur, non aliter quàm si croco essent infecta; taliter autem tingit flauedo vrinæ naturalis, & quando vrina est infecta bile, simul quoque est spissa, crassa, turbida; naturalis verò vrina est tenuis, splendida & perspicua; quod indicium est eius flauedinem esse à calore & non ab humore admixto. Hanc meam opinionem argumenta superiùs allata meo iudicio efficacissimè demonstrant. Quod ad argumenta à nephritide & phrenitide desumpta & in contrarium allata, ea inferiùs examinabuntur. Dico ergo calorem & per se & immediatè ac vt causam synecticam vrinam tingere, tum etiam mediatè & per accidens, mediantibus sc. humoribus, quos generat. Sic calor debilis per se albam facit vrinam, & etiam per accidens, multiplicando pituitam, quæ vrinæ permiscetur: calor intensus flauam & rubram facit vrinam, & per se seu suâ propriâ coctione ac alteratione, & & per accidens generando plus bilis.

Not. autem calorem per se posse omnes vrinæ colores producere vsq; ad rubedinem inclusiuè; colores verò qui vltra rubedinem sunt, non potest per se suâ immediatâ actione producere, sed solùm mediantibus humoribus; & tum admixtio humorum est causa proxima & synectica eorũ, & ideo omnes colores, qui sunt supra rubrum, sunt semper coniũcti cum crassitie substantiæ, eò quòd illi fiant ab admixtione humorum, quæ necessariò debet vrinam reddere crassam; colores verò qui sunt infra rubrum, possunt causari à solâ actione caloris; illa autem actio non potest vrinam vltra modum reddere crassam, sed solùm mediocrem, tenuem & claram. Itaque per hoc dignosci potest, an vrinæ colores sint causati à solâ operatione caloris, an ab admixtione humorum, quia si fiunt à solâ operatione caloris, sunt cum tenuitate & splendore coniuncti; qui verò ab admixtione humorum, cum crassitie & turbiditate; vnde si vrina

est

est alba à debilitate caloris erit quoque tenuis & clara & habebit albedinem sicut aqua; si verò ab admixtâ pituitâ, erit alba sicut lac, id est crassa & opaca; si est rubra aut flaua ab intensione caloris, erit sicut color vini Hispanici perspicui, seu instar vini rubri dilutioris; si ab admixtione vstorum humorum, erit sicut crassum & obscurum mulsum.

Albæ vrinæ variæ sunt differentiæ: nam alia est crystallina, aquea, lactea, glauca, charopa. Crystallina est alba cum insigni splendore sicut crystallus; aquea est instar aquæ; & illæ sunt albæ priuatiuè, id est, priuatione coloris. Lactea est, quæ est alba cum crassitie sicut lac; & est alba positiuè. Glauca est sicut cornu lanternæ. Charopa est, quæ habet colorem cinereum. Ego pono duas species; vnam, quæ est alba priuatione coloris, quæ dicitur aquea, quæ aliquando magis aliquando minùs splendet; aliam lacteam quæ est alba albedine positiuâ; & hæc est interdum magis interdum minus alba; minùs alba est sicut serum lactis parum turbidum, magis alba est sicut lac adaquatum. Causæ albedinis synecticæ sunt tantùm duæ; nam cùm dixerimus in generali omnium vrinæ differentiarum, non esse nisi duas causas synecticas, sequitur differentiarum, quæ desumuntur à colore, non posse etiam esse nisi duas, temperamentum sc. & humorem absentem vel præsentem: Quoad temperamentum: albæ vrinæ causæ est calor debilis, & consequenter diminuta coctio & cruditas; nam cùm calor est talis, materia potulenta, cuius natura est aquea, non est à calore multùm alterata; & ideò non est multum in colore mutata, sed manet in naturâ & colore aquæ, sc. albo. Illa autem mala coctio & calor debilis fit dupliciter: nam vel est debilis simpliciter vel respectiuè: simpliciter debilis est, quando reuerâ secundum suam essentiam est diminutus: respectiuè debilis est, quando non est secundum substantiam diminutus, sed solùm est debilis respectu alimenti, quod vel est nimis crudum suâ naturâ & inalterabile, vel nimis copiosum, vel non satis hæret ac retinetur, sed dimittitur ac prolabitur, priusquam alterationem perfectam sit perpessum; & tunc concoctio mala non fit vitio caloris, sed vitio obiecti sc. alimenti; & ita etsi calor maneat vegetus, vti prius erat, si æger biberit vel aquam crudam & inconcoctam, vel sumpserit cibum vel potum vltra mediocritatem, vel biberit potum diureticum vt aquas thermales, vel subsit vitium aliquod seu stomachi non retinentis, seu renum nimis trahentium, seu adsit diabetes, vrina erit cruda, inconcocta & alba, & in tali casu non arguitur debilitas caloris simpliciter, sed vitium alimenti tantùm, respectu cuius calor est debilis. Calor fit simpliciter debilis, vel quia est à frigido, aut prægressis morbis diminutus, vel quia à calore nimio præter naturalem, vt in febribus vel abundantiâ humorum malignorum oppressus & suffocatus. Hâc ratione contingit in principiis febrium vrinas esse crudas. In his casibus vrina est alba & simul tenuis; nam calor non incrassat, & nulli humores sunt admixti.

2. Causa, vt dixi, sunt humores; illi vrinam faciunt albam dupliciter: vel quia non est ei admixta bilis, vel quia est admixta pituita, vel aliquod aliud contentum album, vt pus, sanies, lac, semen. Sic legimus apud Auctores lac aliquando cum vrinâ emissum esse. Pus vrinæ admiscetur vel cùm aliqui sunt abscessus in internis partibus, vt renibus, vesicâ, hepate, liene, pulmone; legimus enim sæpe abscessus thoracis cum vrina esse excretos, & expurgatos. Semen verò admiscetur in Gonorrhæâ. Humor pituitosus admiscetur vrinæ, vel quia nouiter est generatus; generatur autẽ indies vel vitio regulę viuẽdi, vel debilitate caloris, vel quia ante genitus fuit & sic in venis abũdat, vel quia in aliquibus viis vrinariis fortuitò tantùm hæret; è quibus casu à naturâ expellitur: & hoc modo vrina potest esse alba ab admixtâ pituitâ etiam illo tempore, quo iam optimè fit concoctio, & calor non tantùm non est debilis, sed etiam intensus: cùm ab hâc causâ nempe admixtione humoris vrina euadit alba, tum etiam necessariò est crassa & turbida ac obscura: nam omnis substantia crassa & viscida vrinæ permixta necessariò debet eam quoque reddere crassam & turbidam. Dicunt aliqui absentiam bilis vrinam facere albam; & hoc dicentes supponunt flauum & naturalem vrinæ colorem ab admixtâ bile causari, quod quàm verum sit ante diximus. Bilem verò vrinæ non admisceri contingit secundum eos tribus modis: vel quia à felliculo fellis nequit venire ad venas & vesicam propter obstructionem eius; vnde contingere asserunt in Ictero vrinam aliquando esse albam: vel quia aliò diuertit vt in phrenitide, in quâ petit partes superiores & deserit infernas; vnde in phrenitide etiam aliquando est alba: vel propter obstructionem aliquarum partium per quas vrina transit, sc. hepatis, vesicæ, ac præcipuè renum, quat. propter obstructionem nihil potest effluere, nisi quod est summè tenue; & sic bilis, quæ est crassiuscula, retinetur, & vrina remanet alba: hâc ratione fieri asserunt, quòd in nephritide vrina mingatur alba, sicque vnam causarum albedinem vrinæ facientium ponunt obstructionem. Verùm etsi hæc sit communis doctrina, tamen persuaderi non possum, vt credam absentiam bilis esse causam vrinæ albæ: nam vrina, vt supra est probatum, non acquirit flauedinem suam à bile, sed à calore; ergo quam diu non mutatur aut læditur calor, non potest vrina perdere suum colorem: nam si bilis præsentia non dat ei colorem, ergo eius absentia etiam ei non adimit colorem, modò causa eius propria & synectica maneat eadem: quando enim causa proxima & per se permanet, effectum etiam permanere est necessum: vnde etsi omnis bilis ponatur ab vrinâ abesse, nihilominus tamen debebit vrina esse intrinsecè flaua à solâ operatione caloris; vnde si in phrenitide ac in Ictero vrina aliquando est alba, non est alba ratione phrenitidis aut Icteri, sed ratione cruditatis aut debilitatis stomachi: nam si esset alba ratione illorum morborum, deberet semper in illis esse alba; at contra in phrenitide plerumque est tincta; adsunt enim magna inflammatio, calor & febris, quarum

ratione necessum est vrinam valde esse tinctam. In Ictero porrò vrina ferè semper est crocea, fusca, imò ad nigredinem tendens præ nimiâ flauedinis intentione, & memini me omni vitâ meâ semper tales vidisse clericorum vrinas, nunquam verò albas. Dicunt aliqui, tunc tantùm in Phrenitide vrinam esse albam, cùm vniuersa bilis ad caput ascenderit. Sed est ridiculum credere vniuersam bilem posse à sanguine & venis secerni & sursum ad caput ferri: non ergo bilis ita separatur à sanguine & sursum ascendit, sed cum Phrenitis fit, fit tantùm à sanguine bilioso è venis capitis in menyngis & cerebri substantiam elapso: qualis autem est sanguis circa caput, talem etiam esse & in toto verisimile est; quare tum maximè biliosum esse est necessarium: si ergo & in toto tum biliosus est, ergo & vrinam tum maximè tingere debebit; & sic non est ratio, cur vrina in phrenitide sit alba, quantum sc. est ex parte phrenitidis, sed hoc aliquando contingit ratione cruditatis & debilitatis stomachi, quæ tum phrenitidi potest esse conjuncta. Sed neque etiam potest dici obstructionem in ductibus vrinæ eam reddere albam, quat. sc. propter obstructionem bilis retineatur; in pluribus enim obstructionibus vrina non est alba, imò in obstructionibus hepatis & venarum vrina è contra videtur valde tincta: quòd porrò in obstructione renum à calculo non ideò sit alba, quòd bilis ibi retineatur, probatur: quia bilis permiscetur vrinæ ante aduentum ejus ad renes, sc. in venis &c. ergo; primùm vt est ei mixta, mox colorem suum ei impertit, vnde etsi bilis retineretur propter renum obstructionem, adhuc tamen vrina propterea non esset alba, quia colorem, quo prius est imbuta, non deponet; color enim cùm sit accidens nec locum occupet, non potest per obstructionem excludi; postquam enim semel bilis vrinæ fuerit permixta, color ejus ita est vrinæ communicatus & intrinsecatus, vt etiamsi bilis tota ab ea secerneretur, color tamen in vrinâ remaneret, sic si quis crocum in aquam projiceret, & illam posteà per subtile cribum colaret, crocus quidem retineretur à cribro, aqua tamen, quæ transflueret, non ita fieret alba, sed remaneret colorata: sed nec etiam bilis propter obstructionem retineri potest; etenim bilis est substantiæ tenuissimæ; quare vel ipsa tota vel saltem aliqua portio ejus etiam poterit per obstructos renes transmitti. *Probatur*: nam si vrina naturalis secundum alios tingeretur flauedine ab admixtâ bile, vtique illud bilis quod eam tingit perparum esse deberet; nam cùm vrina naturalis sit tenuis & valde clara, necessum est bilem, quæ ei est admixta, esse paucissimam; nam alioqui esset turbida & crassa; si ergo quàm minimum bilis eam tingere posset, quomodo in obstructione illud minimum, quod non est glutinosum neque adhærens, cum vrinâ dissolutum non transflueret, vt vrinam valeat colorare? itaque iudico in illis affectibus vrinam non esse albam ob absentiam bilis, sed quia contingere potest, vt in illis & cruditas & stomachi debilitas adsit, quæ vrinam reddunt albam & crudam; & ideò in illis morbis non semper sed aliquando tantùm vrina est alba. Quòd autem

tem in nephritide ſæpiſſimè eſt alba, ratio eſt, quia in eâ ſtomachus ſemper in conſenſum trahitur & debilitatur, vt quotidiana docet experientia; nam nephritici ſemper habent ſtomachum debilem, & multum vomunt, nihil retinent, & vomunt ſemper multam pituitam inſtar albuminis oui; quod ſignum eſt eorum ſtomachum eſſe debilem & adeſſe ſemper cruditatem, à quibus mirum non eſt vrinam crudam albamque reddi. Vnde concludo, non eſſe in nephritide vrinam albam propter obſtructionem & abſentiam bilis, ſed propter ſtomachi cruditatem. Cognitis itaque cauſis facilè nunc intelligitur, quid vrina alba indicet: Dico itaque indicare duo primariè & per ſe, ſc. aut facultatis caloris, coctioniſque imbecillitatem, aut alicuius humoris albi admixtionem, addite etiam, ſi libet, ſecundum opinionem communem, vel obſtructionem, vel bilis ſurſum aſcenſum. Si vrina eſt alba cum tenuitate habens colorem aqueum, tunc ſi ſimul eſt parùm turbida & expers ſplendoris, ſi ſimul redditur pauca & cum difficultate, indicat obſtructionem, & præcipuè renum à calculo, maximè ſi alia adhuc ſimul ſigna calculi renum adſint: nam colatura facit quidem tenuem, ſed non dat ſplendorem, ſed quandam obſcuritatem, quam contrahit ab humoribus obſtruentibus; ſi non alia adſint ſigna calculi, ſed vrina ſit tenuis cum aliquâ perſpicuitate & ſplendore ſicut vinum Rhenanum ſplendens, tum indicat primò & per ſe in hepate malam concoctionem & cruditatem; ſplendor enim ille eſt argumentum, calorem in vrinam exiſſe; & quòd ipſa ſit alba indicat ipſum eam parùm alteraſſe: prout ergo ſplendor eſt major & calor intenſior, indicat concoctionem meliorem. Verùm quia mala concoctio poteſt fieri vel vitio caloris ſeu agentis vel vitio objecti ſeu alimenti, ideò talis vrina non neceſſariò indicat debilitatem caloris, ſed poteſt etiam indicare errorem ex parte objecti; ſi ergo alicui, cui vrina ſemper ſolet eſſe laudabilis & colorata extra ordinem fiat alba & tenuis, nec alia ſigna adſint eſſentialis ſtomachi debilitatis, & præceſſerit crapula, vel comeſtio ciborum crudorum, vel potatio aquæ crudæ ſeu thermalis, tunc indicat quandam malam concoctionem ſeu cruditatem, ſed quæ non ſit orta vitio facultatis aut caloris naturalis, ſed objecti ſeu alimenti. Si non præceſſerit error in victu, tunc vel ſtomachi vel hepatis, caloriſque natiui debilitatem arguit; & ſi diu talis permanet, vel cachexiam, vel hydropem minatur. Quia autem calor poteſt debilitari à variis cauſis, ideò talis vrina conſecutiuè cauſas illas indicare quoque poteſt, à quibus calor natiuus ſic potuit debilitari: ſi in principiis febrium talis apparet, indicat natiuum calorem à febribi opprimi, ſed non eſt tamen tunc adhuc valde mala: ſi in augmento tunc indicat calorem natiuum necdum aggreſſum eſſe humoris morbifici coctionem; & tunc eſt mala, quia tunc non deberet eſſe alba & tenuis, ſed craſſa, quia tunc deberet illius pars aliqua cum vrinâ excerni, à quâ ipſa deberet fieri craſſa & turbida: ſi talis apparet poſt inediam, magnas vigilias, curas, reſolutum eſſe ab

eis calorem natiuum indicat. Si vrina est alba crassa & obscura, primò & per se significat ei admixtam esse materiam albam, vt pituitam, semen, pus, &c. Si ergo æger laborat Gonorrhæâ indicat admixtionem seminis; si simul est fœtida, pus indicatur; aut si aliter cognoscitur pus esse id, quòd est in vrinâ; tunc si pus est exiguum & minùs exactè vrinæ permixtum, sic vt statim in vrinâ subsidat & fundum petat, indicat vlcus esse in renibus & vesicâ, maximè si alia quoque eius signa concurrant, vt si dolor in eorum regione percipiatur, aut præcesserit sanguinis mictio, aut calculus adsit. Si non est in illis partibus vlcus, & pus sit copiosum & magis exactè vrinæ permixtum, indicat alicubi abscessum, seu in renibus, liene, hepate, mesenterio vel pulmone; ab omnibus enim illis partibus potest pus ad vrinam vergere; & hoc maximè indicat, si aliæ quoque phlegmones in aliquibus partibus prægressæ signa apparuerint, & tempus ferè sit, quo illa suppuratio debeat esse absoluta. Si vrina est alba & crassa ab admixtâ pituitâ, poterit indicare cruditatem & malam concoctionem, & debilem calorem, & multam generari pituitam quæ vrinæ permisceatur; magis hoc indicabit, si circa stomachum dolor aliquis sentiatur, & alia cruditatis signa adsint; verùm etsi talis vrina indicet cruditatem, non tamen indicat tantam, quantam tenuis & alba; nam tenuis & alba indicat cruditatem omnimodam, & vrinam vi quadam esse alteratam, & ne quidem eò vsque concoctionem procedere, vt ad multam pituitosi humoris generationem perueniatur. Alba autem & crassa indicat saltem concoctionem fieri, & humores generari, sed multos tamen præter solitum pituitosos. Ex quo patet cruditatem ab vtraque vrinâ sc. albâ, tenui ac perspicuâ, & etiam albâ & crassâ indicari; sed maiorem & certiùs ab illa, minorem & incertiùs, quia vrina alba & crassa potest multa alia indicare præter cruditatem; alba verò & tenuis non ita: alba ergo & crassæ, potest indicare cruditatē & debilē calorem, sed non necessariò; nam potest etiam indicare alias causas admixtionis pituitæ, vel indicat sanguinem venarum multùm esse pituitosum, vel pituitam à capite vel aliis partibus casualiter excerni, vel obstructiones aliquas antiquas à pituitoso humore factas solui, vel plurimam pituitam in vesica congregari, quæ cum vrina expellitur. Quia porrò aliqui dicunt albam vrinam aliquando causari propter absentiam bilis, quod supra negatum est; ideò secundum eos vrina alba & tenuis illam bilis absentiam indicare potest; & sic si in phrenitide talis appareat secundum eorum doctrinam, indicabit bilem supernas partes petere, & tunc erit malum signum; si non adsit phrenitis, nec vrina talis euadit à cruditate & diu talis perseuerat, erit signum obstructionis felliculi fellis.

Sub vrinâ flauâ comprehendo omnes colores, qui supra album sunt vsque ad rubedinem, qui omnes flaui quidem sunt, differunt tamen secundum magis & minùs: sub hâc enim differentiâ comprehendo pallidam, spiceam, auream, rufam, croceam, fuscam. Pallida est, quæ incipit ex albedine emergere ad flauedinem, adeò vt magis flaua quàm alba

dici possit: spicea est quæ iam est verè flaua, nec quicquam ampliùs albedinis habet, & habet colorem instar straminis, vnde & spicea dicitur, talis flauedo autem adhuc est diluta: aurea est quæ habet flauedinem perfectam sicut optimum aurum, & talis propriè vocatur flaua. Rufa in idem incidit, sed habet potiùs flauedinem quandam obscuram: Crocea est, quæ habet flauedinem valde intensam nigricantem cum obscuritate, quæ non est flauedo aurea aut splendens, sed obscura, qualis esset si aqua tingeretur maximâ croci quantitate. Vrina fusca est, quæ incepit à flauedine ad rubedinem declinare, sic vt nescias an flauam rubrámne dicas; talis est vini Hispanici fusci ac intensè colorati, & sicut rubra cereuisia bene defœcata. Hi colores habent magis & minus; & sic aliqui vocantur subspices, subaurei, subfusci, &c. Vrina hominis sani est perspicua vel flaua propriè dicta, id est, aurea: sed quia sanitas habet latitudinem, ideò hominis optimè sani & optimum habentis temperamentum ac in iuuenili ætate constituti vrina est perspicua, clara, & flaua; sed sub ætate virili vrina est aurea: in pueris, mulieribus, senibus, complexione pituitosâ præditis vrina est spicea vel subaurea. Causæ vrinæ flauæ sunt etiam duæ: calor, temperamentum, concoctio vel admixtus humor. Eam tingentia vel sunt externa vel interna. Externa sunt Rhabarbarum, crocus, myrrha, glycirryta, radix alcannæ, cassia; quando enim talia pridie sunt assumpta, vrina redditur præter ordinem flaua. Internæ sunt humores; illi autem sunt vel bilis flaua, vel adusta, pro quâ diuersitate etiam vrinæ colores variantur. Spicea, aurea, flaua causantur à solo calore vrinam concoquente; & ideò tales vrinæ specie sunt tenues tenuitate mediocri, id est, non crassæ aut turbatæ, sed cum perspicuitate fuscâ: vel à solo calore febrili, vel etiam interdum ab admixtis humoribus biliosis. Crocea solùm fit ab admixto humore bilioso; & ideò talis semper est crassa & obscura sicut vrina Ictericorum. Bilis admiscetur vrinæ vel in Ictero, & ideò Ictericorum vrinæ sunt valde croceæ; vel in declinationibus morborum biliosorum, vt febrium continuarum & inflammationum, in quibus biliosus humor criticè vrinæ permiscetur & cum eâ expellitur agente naturâ. Croceæ vrinæ videntur ferè esse nigricantes, sed in circulo ac coronâ insignis illa flauedo maximè relucet. Vrina fusca causatur vel ab admixtis humoribus biliosis adustis, qui à naturâ expelluntur, vel à calore febrili in corpore agitantur, vel à solo febrili calore nimis aucto, vt dixi: si ab admixtis humoribus, tunc simul est crassa & obscura, non aliter, quàm si fuliginis aliquid in eâ esset dissolutum: si à solo calore febrili nimis aucto talis euaserit, tunc est splendens & ignea cum perspicuitate & minimè crassa. Vrina itaque spicea, flaua, perspicua splendens indicat bonitatem caloris natiui, bonam coctionem & sanitatem. Flauo cum obscuritate, præcipuè si sit tinctiua flauedo, significat humorem biliosum à naturâ expelli, & sic indicat vel multitudinem eius & abundantiam in corpore naturam ad expulsionem irritantem, vel febrium bilio-

ſarum declinationem, in quâ bilis criticè expellitur; vel bilem in corpore agitari & turgere, vel Icterum adeſſe, vel mox futurum eſſe, vel ſi nihil iſtorum fiat, ſi alia ſigna non correſpondeant, ſaltem bilem caſualiter à naturâ expelli. Rubræ vrinæ etiam duæ ſunt cauſæ; vel calor excedens vel ſanguis admixtus; etenim præ nimio calore in febribus vrinæ aliquando ſunt ita rubræ, vt acquirant, ferè colorem ſanguinis; tales ſunt perſpicuæ & claræ; nam ſi non eſſent claræ, non haberent tantam rubedinem. Aliæ ſunt rubræ à ſanguine admixto: etſi autem vrinæ, quæ rubræ ſunt ab excedente calore, ſunt valde rubræ, eſt tamen alia rubedo quàm ſit ſanguinea, & quiſque poterit facilè dignoſcere viſu, an ſit rubedo ab admixto ſanguine nec ne: nam quæ eſt à calore, eſt rubedo perſpicua, & ſplendens cum quadam fuſcitudine coniuncta: at rubedo à ſanguine eſt cum opacitate & craſſitie & ſine ſplendore, eſtque rubedo abſoluta. Eſt & alia diſtinctio: quia rubra à calore, etſi aliquo tempore ſit quieta, tamen manet & in partibus ſupernis & infernis æquè rubra; quæ verò rubra eſt, à ſanguine admixto, ſi aliquantum temporis ſuccedat, euadit dilucidioris coloris in parte ſupernâ, intenſioris verò in infernis, eò quòd in illa rubrâ ſubſtantia ſanguinis ſubſidat & fundum petat; in rubrâ verò à calore nihil eſt quod poſſit ſubſidere. Hæc rubedo à ſanguine dicitur ſanguinea: ſanguinea ergo rubedo eſt à ſanguine admixto: talis ſanguinea vrina eſt dilutiſſima rubra, ac ſi magnæ aquarum quantitati aliquot guttæ ſanguinæ admiſcerentur; alia eſt manifeſtiſſima rubra, & manifeſtum ſanguinis colorem repræſentans, & talis dicitur cruenta. Sanguis admiſcetur vrinæ vel propter debilitatem facultatis retentricis, vel debilitatem ſerium à ſanguine ſeparantis, vel debilitatem renum, vel anaſtomoſim venarum; vel ſi eſt planè rubra, ab vlcere vulnere aut rupturâ, quæ facta ſunt à præuio nimio motu, vel caſu, vel calculo vel magno renum calore ſanguinem attenuante & fundente. Vrina rubra, quæ non eſt ſanguinea, indicat febrim & exceſſum caloris. Sanguinea per ſe non indicat ſuper temperamentum ac bonam malámve coctionem, ſed primò & per ſe indicat admixtum ſanguinem & conſecutiuè omnes cauſas, ob quas talis ſanguis poteſt eſſe permictus. Si vrina eſt ſubrubra & diluti coloris, indicat debilitatem renum & imbecillitatem retentricis ſeu ſeparatricis: poteſt etiam indicare malam ſanguificationem factam, adeóque ſanguinem eſſe valde ſeroſum. Si eſt cruenta vel indicat caſum aut rupturam à nimio motu, vel vulnus, vel vlcus, vel calculum, qui aſperitate ſuâ venas atterit & ſanguinem exire facit; vel magnam laxitatem venarum ad renes tendentium, vel ſanguinis acrimoniam, quæ venas exedat. Notand. quòd admixtus vrinæ ſanguis non ſemper faciat vrinam rubram & cruentam, ſed aliquando facit ipſam nigram, ſicut eſt fuligo camini; & hoc eſt quando ſanguis vrinæ permixtus diu hæſit extra venas & computruit, tunc enim redditur niger.

Sub nigrâ vrinâ comprehendo reliquos colores, viridem, liuidum, &c. hæc vrina cauſatur tantùm ab vnâ cauſâ ſynecticâ, nempe admixtione

humoris;

humoris; temperamentum aut color per ſe ſola tales vrinas cauſare non poſſunt, & ideò tales vrinæ etiam nunquam ſunt perſpicuæ, ſed ſemper craſſæ, turbatæ, obſcuræ; quia ſc.tales fiunt ab humoribus craſſis ac nigricantibus admixtis, qui vt craſſam ita & obſcuram neceſſariò reddunt vrinam. Aliqui dicunt vrinam poſſe euadere nigram ſine admixtione humoris nigri per ſolam caloris natiui extinctionem; nam ſicut externa membra à frigore, & reliqua omnia à gangrænâ liuida & nigra euadunt, eò quod ſpiritus & calor qui partibus illis ſplendorem tribuunt, extinguantur, ita putant fieri, vt etiam vrina euadat nigra per ſolam ſpirituum ac caloris natiui extinctionem. Verùm ita mihi non videtur; nam quæ extra corpus nigreſcunt non poſſunt nigreſcere niſi à ſummo frigore; quare etiam vrina non poſſit nigreſcere niſi à ſummo & actuali frigore; at in homine viuente non poteſt dari illud ſummum & actuale frigus; quare nec vrina in ipſo nigro eſſe poteſt. 2. quia in ipſis mortuis vrina, quæ in veſicâ remanſit, non eſt nigra; in eis tamen & ſpiritus omninò ſunt extincti. 3. quia quæ ſunt euaporabilia, quando à frigore condenſantur, non fiunt nigra ſed alba, vt patet in aquâ; cùm ergo vrina aquea & euaporabilis, potiùs à nimio frigore deberet fieri alba. 4. quia nunquam videmus vrinam, quæ à frigore extra corpus eſt incraſſata, aut tam diu ſtetit, donec omnis calor & ſpiritus exhalauerint, videmus nigram euadere. Aliqui contra putant vrinam poſſe nigram euadere à ſolo caloris exceſſu vrinam comburente; ſicut carbones & pix fiunt nigra à ſummâ vſtione: Verùm hoc etiam eſt falſum; nam quando calor denigrat tantùm facit id in iis, in quibus omne humidum exiccatur, vt in carbonibus; aqua autem & humida nunquam ſic denigrat: cùm ergo vrina ſit tota aquea, & calor in corpore viuente nunquam ſit tantus, vt poſſet carboniſare, non poteſt dici vrinam ab eo fieri nigram: adde quòd ſic in omnibus febribus ardentibus vrina deberet euadere nigra, quod tamen eſt falſum. Quapropter concludere poſſumus ſemper vrinæ nigredinem fieri ab admixtione materiæ alicuius tingentis; quod admixtum vrinæ eam nigram facit, vel ſunt externa aſſumpta vel interni humores: externa, quia ſi niger aliquis potus aſſumeretur poſſet vrina exinde euadere nigra: ſic ſcribit Mercurialis ſe eſſe expertum, quòd cum clyſteres ex ſolâ ſapâ ægris præſcripſiſſet, vrinas exinde nigras factas fuiſſe; ſic ſcribunt Auicennas & Rhaſes, ſi quis oblinat corpus fructu Alcannæ, id eſt, liguſtri albi, quod flores & fructus nigros fert, vrinas reddi nigras. Interni humores nigram facientes vrinam ſunt varij: quia autem ſub vrinâ nigrâ, vt ſupra, etiam viridem comprehendimus; dico, quòd viridis vrina, quæ habet viriditatem nigricantem & obſcuram, contingat ab admixtâ bile porracea, Iſatode & æruginoſa; tales enim vrinæ admixtæ faciunt eam craſſam, viridem, & nigricantem; dico viridem nigram, quia aliquando vrina alba ſeu aquea & cruda videtur aliquid habere viriditatis, ſicut vinum Rhenanum, ſed de tali viriditate hîc non loquimur; nam illa eſt viriditas aquea, & continetur

non

non sub colore nigro, sed albo & aqueo, nos verò hîc loquimur de vrinâ crassâ nigricante, quæ in circumferentiâ sui seu coronâ ostendat viriditatem, quæ est sicut ius caulium rubrorum. Humores qui liuidam & nigram faciunt vrinam, sunt sanguis, melancholia naturalis, & melancholia ac bilis adusta: sanguis qui vrinam nigram facit, est, qui intus diu fuit extrauenatus, & in grumum concretus & incepit putrescere; talis cùm vrinæ admiscetur, reddit eam nigram; nam alioqui sanguis qui recens est, & adhuc liquidus, facit rubram. Melancholia naturalis aliquando potest vrinæ admisceri, & in iis qui valde melancholicum sanguinem habent, aut laborant obstructione lienis, propter quam contingit Melancholicam non recipi in lienem, sed ad renes regurgitare, & cum vrinâ expelli; sicut contingit in æquato nigro, aut suppressione hæmorrhoidum, aut in habentibus lienem tumidum ac plenum melancholiâ; vel etiam in declinationibus quartanarum, quando natura causam morbificam, id est, melancholicum humorem expellit; in iis enim contingit & alui fœces & vrinas aliquando nigras euadere. Adusti humores & flaua bilis superassata, & adusta ac nigra miscentur vrinæ in acutis & ardentibus febribus, carbunculis, &c. Vrinæ omnes virides, liuidæ, nigræ sunt suspectæ & rarò bonæ. Dico, *rarò*, quia aliquando possunt esse bonæ, vt in declinationibus quartanarum, quando natura causam morbificam criticè expellit, & sic in declinationibus talibus vrinæ nigræ sunt morbi solutio: aliàs vrina nigra malum significat; nam si est nigra à sanguine admixto, vt post ictum, casum ex alto, &c. indicat internam læsionem, sanguinem intus collectum esse & putrescere, quod est malum; periculum enim adfert inflammationis, abscessus, vlceris, febris, & mortis; non est tamen talis vrina necessariò lætalis, vt aliqui scribunt: si est nigra ab admixtione melancholiæ naturalis, si talis est in declinatione febrium quartanarum, mala non est, sed si est nigra ab admixtâ bile adustâ aut atra, & ab intenso calore; vt si talis appareat in febribus acutis, in carbunculo, in causo, febribus pestilentialibus, tunc est signum lætale; indicat enim immensum calorem febrilem, & nullam fieri coctionem; sed naturam à causâ morbificâ superari, & tum præcipuè pessima est, si nigra facta est per commutationem ex rubrâ & viridi; quia tunc certò talis maximum incendium significat. Vrina viridis etiam est mala, sicut nigra, indicat enim etiam incendium magnum, acutam febrem, & abundare in corpore; morbique causam esse bilem æruginosam, porraceam & Isatodem, quæ pessimæ humorum species sunt.

§. IV.

De differentiis vrinarum ab odore.

Sumptâ ab odoribus differentiâ, vrina interdum est inodora, inter-

dum fœtida, interdum odorata, id eſt, habens bonum odorem, ſuauiorem ſaltem odorem, quàm vrina ordinaria aut hominis ſani: alia eſt odorata odore naturali vrinæ; talis enim odor etſi non ſit bonus, non eſt tamen ingratus aut fœtidus. Vrinæ inodoræ cauſa eſt caloris natiui imbecillitas & mala concoctio, quæ cùm non perfectè concoquit vrinam, non dat etiam ei eam qualitatem, quæ ſequitur eſſentiam & perfectionem naturalem eius, ſed relinquat eam in ſuo eſſe aquæ, quæ caret omni odore, & tunc vrina non tantùm eſt inodora, ſed etiam ſine colore ob eandem cauſam. Odorata vrina fit vel ab externis aſſumptis vel à principio interno ab externis, quia experientia docet, quòd ſi therebinthina aſſumatur, vrina ab eâ reddatur odorata odore violæ. Quæ eſt odorata odore naturali vrinæ, cauſatur à bonâ ſanitate, calore natiuo vegeto & faciente optimam concoctionem ac ſanguinem, & à ſanguine non habente in ſe prauos corruptos ac putridos humores. Fœtidæ vrinæ eſt vna tantùm cauſa ſynectica, ſc. materia fœtida admixta, quæ fit vel ab externis cauſis vel humoribus internis. Dico, tantùm eſſe vnam cauſam ſynecticam eius; nam calor ſiue excedens ſiue deficiens per ſe & vt cauſa ſynectica non facit vrinam fœtidam, ſed tantùm quat. quaquâ ratione cauſa eſſe poteſt; vt vel fœtidi humores in corpore generentur, vel vrinæ miſceantur. Eſt tamen inter fœtidas vrinas diſtinguendum: nam aliæ ſunt verè & multùm fœtidæ, aliæ ſolùm malè olentes. Verè fœtidæ tantùm fiunt ab admixtis fœtidis humoribus; malè verò olentes poſſunt etiam fieri vitio caloris; & tum meo iudicio magis fiunt à calore excedente. Aliqui dicunt poſſe etiam fieri à calore imbecillo, quat. ſc. ipſe cauſa eſt, vt cruditates generentur, quæ cùm fœteant admixtæ vrinæ reddunt eam malè olentem, ſicut experientia docet, quòd fœces alui, quo magis ſunt cocti, eò minùs fœtent; cùm verò ſunt crudæ & liquidæ fœtent magis. Verùm id mihi non placet; videtur enim mihi oppoſitum in vrinâ contingere, nec puto calorem imbecillum aut humores ſimpliciter crudos (niſi putruerint) fœtidam vrinam facere poſſe; nam vt ſupra diximus & experientia docet, vrina incocta & quæ à debili mutata eſt calore eſt inodora, & infra odorē medium ac naturalem; ergo ab eodē calore non poteſt fieri fœtida. 2. quia humores qui ſunt crudi ſimpliciter, non fœtent; imò etiam ſunt inodori; vt patet in pituitâ albugineâ, quam ſæpe euomunt debilem ventriculum habentes, & in muccis, qui per nares emunguntur, qui quò ſunt liquidiores & crudiores magis ſunt inodori; cùm verò diutiùs retenti & excocti & craſſiores facti fuerint, ſunt fœtentiores. Verùm à calore excedente poteſt vrina fieri malè olens, quod probo: quia quando vrina nimis diu fuit in veſicâ retenta, fit craſſa, & prauum acquirit odorem; hoc autem fit, quia per longam retentionem calor fuit nimis diu in eam operatus, & ſic ratione caloris poteſt vrina eſſe malè olens. At vrina, quæ verè fœtida eſt, non fit niſi ab admixtâ materiâ. Externa aſſumpta, quæ vrinam reddunt fœtentem, ſunt aniſum, allia, aſparagus, &c. Interni humores ſunt pus & putridi

putridi humores: sic in febribus putridis ac pestilentibus, in quibus in venis humores putrescunt, percipiuntur vrinæ esse fœtidæ; sic etiam in vlceribus internis cùm praua sanies vrinæ permiscetur. Sed quæri potest, an semper pus vrinæ permixtum eam debeat semper reddere fœtentem, hoc enim sciri est maximi momenti; nam sæpe vrinæ innatat materia quædam alba, pultacea, de quâ sæpe dubitant Medici, an sit pus, an tantùm pituita: vt autem hoc distinguant, dicunt si vrina fœteat esse pus, si non fœteat, solùm esse pituitam, supponentes omnem vrinam, cui est admixtum pus, necessariò debere fœtere; quòd si verò pus admisceri posset sine eo, quòd vrina fieret fœtida, sequeretur quòd Medici illi in suo iudicio multùm abberrarent. In hâc dubitatione ego dico, pus vrinæ admixtum eam non necessariò reddere fœtidam, sed aliquando solùm grauiùs olentem; nam si pus est bene coctum album & æquale,& proueniens à partibus sanguineis sine ipsarum corruptelâ, tum vrina non fœtebit, etenim experientia docet pus optimum ab vlcere exiens atque apostematibus suppuratis erumpens non notabiliter fœtere;quomodo ergo fœtebit vrinæ permixtum: proinde dico, si pus prodeat ab hepate, thorace, abscessibus suppuratis, à renibus, non necessariò fœtere; facit quidem ipsum in vrinâ odorem fortem, sed non valde fœtidum: accedit, quòd si quantitas puris est parua, non necessariò debet vrinam reddere fœtentem, quia multa aquositas permixta fœtorem delet; sic res fœtentes aquæ impositæ fœtorem perdunt: sic in putridis febribus raro vrina fœtet, etsi aliquid putridi humoris ei sit admixtum. Sed pus procedens à vesicâ, fœtidum est & valde fœtentem reddit vrinam, & per hoc dignoscitur, an pus in vrinâ existens prodeat à renibus, an à vesica, quòd illud, quod prodit à renibus, non fœteat; quòd verò à vesicâ quàm maximè. Quoad iudicium itaque ab odore: Vrina inodora significat cruditatem & malam coctionem; sed quia contingit vrinam esse crudam & vitio caloris aut stomachi, & vitio potus, qui vel valde crudus ac frigidus est, vel nimia quantitate ingurgitatus,ideò talis inodora & aquea vrina vel indicat caloris debilitatem, vel vitium facultatis retentricis, quòd vrina non potuerit tam diu retineri, quousque potus esset exactè coctus, vel nimiam potus ingurgitationem: cùm nec crapula præcessit, nec vitium vllum retentricis, nec assumptus sit antea potus thermalis, tunc verò debilitatem caloris indicat. Vrina optimè olens indicat præassumptum aliquid, quod illam à proprietate talem reddere possit; vel peculiarem aliquam ægroti proprietatem: non enim credo illam indicare posse super corporis aut humorum dispositionem; nam non puto vllam posse humorum bonitatem tantam, quæ possit vrinam reddere odoratam; cùm etiam maximè sani nunquam ægrotantes, habeant vrinam semper olentem odore communi vrinæ, qui non est odoratus sed fortis. Vrina odorata odore naturali indicat bonam concoctionem, vegetum calorem, nuspiam in viis vrinæ esse humores putridos, & massam sanguineam bene esse constitu-

 tam.

tam. Vrina putrida indicat putredinem humorum, vel sordidum vlcus, vel semiputridum sanguinem admixtum, vel cancrosum seu vesicæ seu colli vteri humorem. Si fœtida est vrina cum sedimento albo puri simili, indicat pus esse & saniem in vrinâ, eamque prauam & à putrido & sordido vlcere aut abscessu; si enim pus optimum esset, vrina non fœteret; etsi autem fœtida cum tali sedimento pus indicet, non tamen è contra non fœtida indicat pus non esse.

De differentiis à sapore nihil tracto, quia eas Medicus non cognoscit; sufficiat dicere vrinam naturalem esse salsam, morbosam verò posse habere diuersos sapores; nam quæ est insipida, sicut & inodora, à debili calore & mala coctione causatur, & illa indicat; quæ amara est, indicat admixtam bilem, acida melancholiam.

§. V.

Differentiæ à sono.

Vrina sonora, quæ quassata vel micta sonum clarum & acutum edit & strepitum sicut aqua, causatur ab vrinæ tenuitate & aqueâ naturâ; quia aqua concussa acutum sonum edit. Talis vrina per se primò nihil indicat nisi substantiæ suæ tenuitatem; quia autem illa tenuitas fit vel ab imbecillo calore, vel moderato, vel etiam intenso; ideò talis vrina nihil indicat super statum caloris aut coctionis; & quia tenuitas non est nisi cum absentiâ humorum, ideò talis vrina indicat nullos humores crassos vrinæ esse permixtos. Vrina verò soni expers, quæ quassata vix sonum aut non nisi grauem edit sicut puls aut oleum, causatur, vel quia ipsa est crassa in substantiâ suâ; vel quia crassi & viscidi humores ei admiscentur, vel pinguedo aliqua aut partium colliquamentum. Talis enim vrina indicat crassitiem suæ substantiæ: si simul est obscura indicat humorem admixtum: si pinguedo innatat & colorem habet fuscum, & crassa sit cum aliquali perspicuitate vt lixiuium, & quassata percipiatur grauis, quæque difficulter moueatur & sine sono, indicat colliquationem totius vel renum.

§. VI.

Differentiæ à Quantitate.

Multa vrina causatur non primò aut per se à calore & temperamento vt causâ synecticâ, sed tantùm ab admixtione multæ materiæ; caloris status potest quidem causa esse, vt vrina fiat vel multa vel pauca, sed tantùm per accidens, & vt causa mediata, quat. sc. est causa vt vel plus vel minus materiæ serosæ ei adiungatur. Quod igitur admixtum vrinæ eam copiosam reddit, est vel potus externus assumptus, vel multæ res liquidæ,

liquidæ, aut crudi fructus; aliaque quæ multam aquosam generant humiditatem; vel est admixtum serum sanguineum; si enim vnâ vice plus seri à venis secedat ac vrinæ misceatur, quàm altera, fiet vrina solito copiosior: vel est materia pituitosa, quæ à calore funditur & cum vrinâ expellitur; vel est colliquatio: pinguedo enim partium colliquata sæpe cum vrinâ exit, & sic facit eam copiosiorem. Et hæ sunt causæ synecticæ. Causæ remotæ sunt, quæ quaquâ ratione sunt causæ, vt illæ humiditates cum vrinâ permisceantur, tales sunt medicamenta diurectica assumpta, quæ serum à sanguine separant, & ad vias vrinarias deducendi vim habent: est quoque tempus morbi; sic in declinationibus contingit vrinam fieri multam, præcipuè in declinationibus febrium quotidianarum, quat. tum natura criticè materiam morbificam expellit & ad vias vrinarias transmittit; & tales vrinæ vocantur criticæ: sunt quoque inter illas causas retentæ aliæ euacuationes, & præcipuè aluo suppressâ: tum enim omnis humiditas quæ est in deiectionibus conuertitur ad vias vrinæ, vnde & Hippocrates multam mictionem noctu factam paruam deiectionem indicare. Certi etiam morbi sunt causa eius differentiæ, vt renum caliditas, quæ magnam seri quantitatem ad se trahit; obstructionem quoque quatenus fit vt per eas vrina, quæ antea diu fuit suppressa, obstructione solutâ impetu prorumpat & copiosiorem reddat vrinam: febres etiam acutæ & ardentes, quat. causant interdum membrorum colliquationem: hydrops, quat. interdum contingit, vt serosa & pituitosa substantia, antea in membris vel cauitate abdominis retenta, viâ factâ, impetu ad vrinarios ductus prorumpat. Causa vrinæ paucæ synectica est contraria, sc. abscentia seri & humiditatum aliarum ab vrinâ: eius variæ etiam sunt causæ; interdum est renum & vreterum obstructio, ob quam vrina retinetur; hinc in calculosis ac nephriticis pauca redditur vrina. Prægressi etiam magni sudores & alui fluxus; tunc enim serosa materia, quæ aliàs ad renes conuerteretur, deriuatur ad habitum corporis & intestina. Hydropes etiam; nam hydropici plerumque valde parum vrinæ reddunt; quod fit quia serum antequam à renibus trahatur, per oscula venarum, per fissum iecur, aut renes, aut per aliquod in viis vrinæ vulnusculum seu foramen in corporis habitum aut cauitatem ventris influit. Labores etiam & inedia & febres ardentes prægressæ, quat. serum sanguinis consumunt & exiccant. Huc referri etiam potest delirium, quia phrenitici sæpe parum mingunt, quòd præ delirio mingere obliuiscantur; si etiam vis vesicæ expultrix lædatur, aut vesica præ paralysi sensu priuata non sentiat se copiâ vrinæ grauari, retinetur vrina & fit pauca. Verùm quæ sint causæ suppressæ vrinæ latiùs patet apud Practicos, qui de Ischuriâ tractant. Multa ergo vrina omnes illas causas indicat; à quibus potest causari. In declinationibus febrium, si vrinæ procedant multæ & crassæ, præsertim quotidianarum, bonum signum est; indicium enim est illas criticas esse, & per eas morbum solutum iri. Dico, si simul sint crassæ; quia hoc arguit humores morbifi-

cos ei esse admixtos, & sic ipsam verè esse criticam. Si vrinæ ante fuerint paucæ, & posteà subitò fiant multæ, bonum est, indicium enim est fuisse antea obstructionem & ab illa vrinam fuisse retentam, iam verò cum copiosis vrinis solui: in febribus ardentibus multas reddi vrinas, malum est, nisi hoc sit in declinatione & sint criticæ; nam aliàs indicant præ nimio calore sanguinem colliquari, vnde serum cum vrinâ secernatur; vel ipsamet etiam membra colliquari, & hoc tunc si vrina simul sit rubra & pinguedinem habeat innatantem, & sit oleosa. Interdum vrinæ multæ arguunt calorem renum; & tunc vrinæ erunt tinctæ,& dolor & calor circa renes sentietur, & vrina erit mordax, & cum arenulis: si vrina est multa, alba & tenuis indicat vel crapulam vel vsum aquarum thermalium, aliàs vel diureticum assumptum, vel alias suas causas. Vrina pauca indicat vel magnum calorem eam consumentem, vt si adsint ardentes febres; vel adesse obstructionem in renibus aut vesicâ, ob quem retineatur, si sc. suspicio adsit calculi, aut dolor in renibus vel vesicâ sentiatur; vel indicat vrinam aliò conuerti, vt si venter & pedes incipiant tumere, & tunc est indicium futuri hydropis; vel aliter indicat aut diarrhæam aut prægressos sudores. Vnde patet, quòd omnis vrina longè infra quantitatem assumpti potus mictæ, semper malum indicat.

§. VII.

De differentiâ vrinarum à Contentis.

Contenta, quæ apparent in vrinis, alia sunt secundum naturam, alia tota genere contra naturam: secundum naturam sunt nubecula, suspensum & hypostasis. Contra naturam sunt crassamentum, pus, pinguedo, sanguis, pili, vermes, carunculæ, squammæ, furfures, bullæ, corona, &c. primùm agemus de contento naturali, quod siue natitet in summo, & sit nubecula; siue in medio & sit suspensum; siue in fundo, & sit hypostasis; omnia vocabo generali nomine sedimenti. Vt autem sciatur, quid tale vrinæ contentum indicet, necessarium primò est scire, quid illud contentum seu sedimentum sit, vbi generetur, & à quâ causâ fiat, Quæritur itaque primò quid sit, & vbi generetur. Circa hanc rem variæ sunt Medicorum opiniones. Sciendum itaque, quòd sedimentum appareat in vrinis & sanorum & ægrorum. Est autem magna dubitatio, an vtrumque illud sedimentum sit vnum; & an ex eadem materiâ & in eodem loco generetur, & an vtrumque sit essentialiter vnum, an verò differat: aliqui enim dicunt esse vnum, aliqui diuersa. Nos pro maiori claritate primò inquiramus, quid sit sedimentum sanorum, deinde quid sit sedimentum ægrorum. Aliqui dixerunt sedimentum ægrorum esse partem humoris putridi, quæ sit concocta, & à naturâ cum vrinâ expulsa. Sit itaque primò hoc certum, quòd sedimentum sanorum non possit

possit esse pars humoris alicuius putridi; nam in optimè sanis apparet; in talibus autem nulla subest causa morbifica, aut humor putridus, sed sedimentum sanorum debet esse aliquid secundum naturam, quod in ordinariâ coctione naturali generatur & vrinæ miscetur, eo quòd in omni vrinâ sanâ inueniatur, & quouis tempore & post omnem coctionem cum vrinâ excernitur. Quid autem illud sit est dubium: Aliqui putauerunt sedimentum hoc esse quandam partem sanguinis tenuiorem & subtiliorem, quæ incepit à partibus solidis conuerti; & quia solidæ partes dealbant, incepta sit dealbari, & cuius pars aliqua sic cum vrinâ abluatur: sed hæc sententia paucos habet sectatores. Aliqui putant esse partem seri crassiorem contractam ex mictione seri cum aliis alimentis tempore coctionis; sic vt in ventriculo aliquid chyli, in hepate & venis aliquid pituitæ, bilis &c. remanserit ei permixtum, quod non potuit tam exactè ab eâ separari: Verùm hæc opinio habet difficultatem, quia si hoc ita esset, videtur quòd sedimentum deberet potiùs esse rubrum, aut nigrum, aut flauum, quàm album; quia vrinæ debuisset tam bene imò magis remansisse permixta portio aliqua humoris colorati, vt sanguinis, quàm humoris albi; sed dici posset, quòd vrinæ remanserint permixtæ diuersæ diuersorum humorum portiones, sed quòd vrina posteà perficiatur in renibus, vreteribus, & vesicæ, & ab iis portiones illæ diuersi coloris coquantur, attenuentur & conuertantur in eiusmodi albam substantiam sedimenti; quod videtur etiam confirmari, quia serum quod separatur in pelui ab abstracto sanguine, & quod è ventre asciticorum educitur, non est ita plane clarum & coctum, sed habet adhuc obscurum colorem, & si subsederit, habet crassamentum rubrum nigricans, &c. Hæc opinio non videtur mihi à ratione valde aliena, sed patitur difficultates; quia tunc sedimentum in vrinâ non posset indicare super bonam aut malam coctionem aut cruditatem; atqui tam longâ omnium ætate est compertum sedimentum indicare cruditates, & in otiosis, frigidis, crassos crudósque cibos comedentibus, in crapulosis debilem stomachum habentibus, plùs crassiusque reperiri; ex qua videtur ipsum debere esse aliquod crudum, indigestum, superabundans, ab imperfectâ coctione relictum, quod non potuit à calore coquente superari. Sit ergo conclusum sedimentum sanorum esse aliquam reliquiam alimenti crudam, quæ non potuit à calore coquente superari, quæ est excrementum crudum coctionum, quæ cum vrinâ eluitur, & cum eadem expellitur. *Probatur* 1. quia in corporibus absolutè sanis, in quibus non est succus crudus, non reperitur; in omnibus verò in quibus viget aliqua cruditas reperitur. 2. in calidis & siccis corporibus, in inediâ, laboribus, vsu optimorum ciborum non multum crudi aut superflui generantium non reperitur. 3. multum sedimentum in sanis semper omni æuo ab omnibus medicis fuit habitum indicium cruditatis, & cum præcedens victus ratio fuit immoderata, aut ciborum superantium vim caloris naturalis, seu quando non est facta perfecta concoctio, tunc semper

in

in vrina est multum sedimenti, eo quòd tum multum productum sit cruditatis. 4. in morbis pituitosis, in hominibus phlegmaticis semper in vrinis reperitur copia sedimenti, in biliosis verò febribus, hominibus cholericis, calidis siccis, quàm minimum. *Dicet* aliquis; sedimentum in vrinis indicat coctionem & est signum bonum; ergo non potest esse excrementum crudum indigestum; quia quod est crudum & excrementosum debet indicare cruditatem, & non potest indicare bonam coctionem; quod enim est malum non potest indicare nisi malam causam. *Resp.* Sedimentum, cùm sit quid crudum, indicare esse aliquid quod non est superatum à coctione; sed tale aliquid esse contingere potest vel vitio alimenti, quod naturâ suâ est insuperabile, & tunc sedimentum non indicat nisi fuisse in alimento aliquas partes crudas & insuperabiles, & tunc non indicare simpliciter cruditatem aut defectum concoctionis, indicare autem è contrà per hoc bonam coctionem; quod illud, quod naturâ suâ est crudum sit à calore adhuc coctum & attenuatum, quantum concoquibile & attenuabile est. Posito ergo quod sedimentum sit aliqua cruditas, quæri potest, qualis cruditas sit, & cuius alimenti & coctionis, an chyli, an sanguinis, an verò humorum secundariorum, id est, an sit excrementum crudum primæ, secundæ aut tertiæ coctionis. Aliqui dixerunt esse quid crudum tertiæ coctionis fientis in singulis membris, id est, esse aliquid quod fuit in tertiâ coctione alteratum, sed quia fuit nimis crudum, non potuit in eâ perfectè digeri, aut in membri substantiam conuerti. Et hoc probant ex eo, quòd si esset excrementum crudum & indigestum chyli aut sanguinis, & non tertiæ coctionis, deberet esse multò copiosius, quàm sit; quia chyli & massæ sanguineæ magna est moles, à quâ si decideret tale crudum, & vrinæ permisceretur, deberet esse longè copiosius; quia in tam magna massâ deberet esse multo plus crudi. 2. quia sedimentum habet colorem album, atqui eum non habet à primâ coctione, vt pars chyli: nam etsi stomachus dealbet & chylus sit albus, tamen quia debet priùs transire in hepar & subire coctionem eius, priusquam vrinæ misceatur, deberet in hepate necessariò fieri rubrum: non etiam habet à secundâ coctione, quæ fit in hepate, nam, vt iam dixi, hepar non dealbat sed rubefacit. Si dicas tunc rubefacere, quando superat alimentum & conuertit illud, hoc autem sedimentum esse crudum, & non conuerti, & ita manere album. *Resp.* debere nihilominus necessariò aliquam acquisiisse rubedinem; atqui illam non habet; ergo. Solidæ partes quia constant membranis, venis, neruis, arteriis, &c. habent naturam dealbandi alimentum. Ergo cum sedimentum quoque sit album, est verisimile ipsum esse portionem quandam crudam alimenti tertiæ coctionis, seu esse partem sanguinis crudam, non membrificatam: porrò qui dixerunt ipsum esse crudum excrementum tertiæ coctionis adhuc variant: nam aliqui dixerunt ipsum esse cruditatem tertiæ concoctionis generalis fientis in omnibus membris seu in habitu

corporis: ſed hoc non videtur verum, quia tunc ſedimentum deberet eſſe multò copioſius. 2. quia tunc hoc excrementum crudum deberet eſſe extra venas; nam extra venas fit tertia concoctio; at ſi eſſet extra venas, non poſſet cum vrinâ exire, ſed deberet per habitum corporis excerni: nam quomodo illud craſſum indigeſtum poſſet per inſenſibilia foramina venarum iterum ingredi? hoc animaduertentes aliqui dicunt eſſe excrementum coctionis fientis in venis capillaribus: nam ibi, inquiunt, iam incipit alimentum dealbari & perſentiſcere aliquam, actionem partium ſolidarum, & aliquam recipere impreſſionem ab eis. At euaſio eſt vana 3. quia natura non remittit crudum per eandem viam, per quam attrahit bonum alimentum; at attrahit bonum alimentum per venas capillares in habitum corporis; ergo per eaſdem venas capillares non remittit excrementum verſus venas magnas; quod fieri tamen deberet vt illud excrementum cum vrinâ miſceri poſſit. Aliqui vt haſce difficultates effugerent, dixerunt eſſe excrementum nutritionis alicuius particularis fientis in vno aliquo membro tantùm, & non in toto; & ſic aliqui putarunt eſſe excrementum coctionis ipſiuſmet venæ cauæ & arteriarum; aliqui renum; coctio enim quæ fit in ſubſtantiâ venæ cauæ ac renum, quaque venæ & renes nutriuntur, eſt coctio tertia, & ſic probant: hoc excrementum cùm ſit album debet dealbari à partibus ſolidis & membranoſis in tertiâ coctione; at non à toto propter argumenta iam allata; ergo à venâ cauâ vel à renibus. Probatur, quia venæ & arteriæ debent nutriri; at de alimento earum debet reſtare aliquod reliquum indigeſti; nam in coctione eſt excrementum; hoc autem non videtur per inſenſibilem exſpirationem poſſe expelli: ergo veriſimile eſt elui & expelli ſenſibiliter per vrinas in ipſis venis & arteriis contentas; & hoc ipſum excrementum eſſe illud ſedimentum quod in vrinis apparet. Idem alij de renibus ſic aſſerunt.

Verùm ſedimentum vniuerſaliter non eſt excrementum tertiæ concoctionis nec generalis nec particularis; quapropter nec eſt excrementi venarum nec renum, nec etiam coctionis fientis in toto. Hoc probatur: quia ſedimentum quod eſt in vrinis ſanorum compertum eſt iam tot ſeculis indicare concoctionem bonam aut malam, illam ſc. quâ toti corpori concoquitur alimentum; nempe quæ in ſtomacho, hepate & magnis venis fit, hoc ſupra eſt probatum, quia quando concoctio alimenti eſt adhuc in fieri in hepate aut ventriculo plus eſt in vrinâ ſedimenti, perfectâ verò minùs. 2. Qui ſe ſentiunt cibo grauari, nec eum bene concoqui, plus habent ſedimenti; ſic in frigidis crapuloſis, otioſis, ſomno deditis, plura apparent ſedimenta non aliâ ratione, quam quia in talibus vniuerſalis alimenti coctio, ſc. chylificatio & ſanguificatio non perfectè fiunt; Ergo ſedimentum debet eſſe aliquod reliquum crudum illarum coctionum & non tertiæ, quæ fit vel in toto vel venis aut renibus. Probatur conſequentia; nam coctio peculiaris renum, vena-

rum, aut quæ fit in habitu, quid habet commune cum generali coctione alimenti vniuersalis? nunquid enim potest alimentum generale malè coqui,& peculiare illud venarum,renum,&c.benè? si quis hodie se nimio aut nimis crasso cibo repleuerit, cur postridie vrina haberet multum sedimentum, si sedimentum generaretur in ipsâ rerum aut venarum substantiâ? non enim quia in hepate fit mala alimenti concoctio, ideò plus crudi generabitur in coctione venarum aut renum; nam hæ partes non attrahunt mox illud crudum, sed aliam partem optimam sanguinis sibi conuenientem: itaque si sedimentum esset excrementum tertiæ concoctionis, non posset indicare super coctionem generalis alimenti fientis in stomacho vel hepate; atqui indicat, vt iam omnium medicorum huius seculi est sententia. Sit ergo Conclusio: Sedimentum est excrementum secundæ coctionis fientis in hepate & venis; seu quod idem est, est portio chyli crudior insanguificata, seu crudior pars chyli quæ non potuit in hepate superari & in sanguinem conuerti. *Probatur*: quia cùm sedimentum sit aliquid ordinariè apparens in vrinâ omni tempore, & in vrina omnium humorum, indicans super bonitate coctionis fientis in stomacho & hepate, sequitur ipsum esse aliquid, quod ordinariè & quotidie in coctione alimenti in omni homine naturaliter generatur. 2. Apparet ipsum esse quoddam excrementum, eo quòd à naturâ semper expellatur. Denique esse aliquod crudum & indigestum, vt supra est probatum: ergo necessum est ipsum esse aliquid crudum, indigestum relictum ex cibo, quod non potuit in illis coctionibus, sc. stomachi & hepatis, superari; cùm ergo ipsum sit album & ex eo pateat, ad minimum esse chylificatum, & non rubrum, adeoque non sanguificatum, sequitur ipsum esse aliquid chyli insanguificati. Vlteriùs hoc crudum tam diuturna experientiâ comprobatum est indicare super bona aut malâ coctione stomachi aut hepatis; & experientiâ quoque probatur in exquisitissimè sanis, & exquisitissimo victu vtentibus,& debitos labores subeuntibus, nullâ cacochymiâ laborantibus nullum reperiri; & cum eo tamen stare absolutissimam sanitatem; & in quibus mediocre apparet, primam & secundam coctionem bene fieri; in quibus verò nimis multum aut nimis crassum apparet, illas coctiones fieri malè; & quandocunque aut cruditas sentitur iu stomacho aut nimis cibi crassioris est ingestum, qui superet facultatem coctricem, sic vt concoctio non perfectè fiat, tunc ipsum in vrinâ abundare; sequitur & est manifestum ipsum esse quid crudum, indigestum illarum coctionum. Sed quæret aliquis, si est portio chyli insanguificata, in quâ ergo coctione generatur sedimentum, primâne an secundâ, nam si est portio chyli, ergo fit in stomacho, nam chylus fit in eo. Dico itaque non fieri in stomacho, & non esse excrementum crudum indigestum stomachi; nam sedimentum est aliquid proprium vrinæ; ergo ibi generatur, vbi generatur vrina; at vrina generatur in hepate, & est excrementum eius; ergo & sedimentum debet ibi generari. Nota itaque dupliciter posse intelligi, quòd sit portio chyli insanguificata: Vel quòd sit portio chyli

huiæ nullam ampliùs alterationem aut formæ ſuæ permutationem in qepate aut ſecundâ coctione acquiſiuit ; vel quòd in hepate adhuc ſit alterata & permutata in aliam formam ſupra formam chyli, ſic vt formam chyli depoſuerit,& in hepate per coctionem eius acquiſierit aliam formam, etiamſi quidem formam ſanguinis acquirere non potuerit ; ſi ſedimentum ſic eſſet portio chyli inſanguificata , quòd hepar eam non permutaſſet, ſed reliquiſſet in formâ chyli,tunc ſedimentum eſſet excrementum primæ coctionis, & deberet dici generari in ſtomacho;at contra eſt , nam antequam potuit vrinæ permiſceri , debuit tranſire in hepar ; ergo debuit ſubire eius concoctionem, & debuit ab hepate alterari , & perduci neceſſariò ad aliam formam : nam ſi ſtomachus potuit eam conuertere in chylum etſi crudiorem , hepar quoque potuit eam vertere in aliam ſubſtantiam etſi non in ſubſtantiam ſanguinis,& ſic cùm ab hepate ſit alteratum meritò eſt excrementum hepatis , & debet dici fieri in ſecundâ coctione, & dici eſſe portio chyli inſanguificata ; non quòd ferè permaneat chylus , aut quòd ſit materia eius permanens , ſed ſolùm quòd ſit materia tranſiens, quat. illud crudum in ſecundâ coctione generatum non ex chyli parte crudiore , quæ quidem bene potuit in hepate alterari , ſed non ſanguificari. *Obijcies* , non eſſe excrementum hepatis crudum, indigeſtum ; nam ſic non poſſet indicare ſuper coctione ſtomachi , ſed tantùm hepatis : Contrarium eſt verum , vt ſupra dictum eſt ; Er. Verùm *nego ſequelam maior.* Pro quo Notand. quòd etſi hepar & venæ & ſecunda coctio propriè producant ſedimentum,& debent ei eſſentiam ſedimenti, quia non eſt priùs ſedimentum, quàm ſit hepatis coctionem perpeſſum, & ibi diuerſam à chylo eſſentiam adeptum, tamen etiam ventriculus ex parte eſt cauſa efficiens & cauſa per accidens ſedimenti , in quantum ſubminiſtrat talem crudam & indigeſtibilem chyli portionem ipſi hepati , & in quantum eſt occaſio , quòd hepar non poſſit illam conuertere in ſanguinem , ſed tantùm in naturam ſedimenti ; etenim etſi ſedimentum in ſtomacho tranſitiuè non producatur, quia tamen producitur diſpoſitiuè , ideò poteſt ſedimentum meritò indicare ſuper coctione ſtomachi & chylificatione ; & eadem ratione etſi ſedimentum ſubſtantialiter in venis & hepate generetur , tamen poſtquam ibi eſt genitum adhuc vlteriùs perficitur in renibus & veſicâ ; aliàs enim non eſſet tam album , læue & æquale , ſicut eſſe in vrinis animaduertitur , & ſic quia in iis adhuc aliquam perfectionem acquirit , ideò poteſt etiam de renum & veſicæ ac vreterum ſtatim aliquod iudicium facere. *Obij.* 2. In ſanis hominibus apparet ſedimentum; at ſi ſedimentum eſſet portio cruda inſanguificata , ſequeretur quòd in omnibus ſanis deberet ſemper eſſe aliqua cruditas ; & conſequenter quòd ſic ſani omnes ſemper eſſent ægri , & ſemper laborarent aliquo vitio coctionis. *Reſpond.* Hæc cruditas eſt interdum ex parte chyli non digeſtibilis, interdum ex parte caloris non bene digerentis. In ſanis verò eſt ratione cibi non digeſtibilis;& hoc eſt vitium externum , & ſic in iis

non indicat vitium indigestionis, sed solùm defectum ex parte obiecti. *Obi.* 3. Si esset pars chyli insanguificata, videtur quòd longè plus sedimenti deberet apparere in omnibus vrinis; videtur enim quòd in toto chylo debeant esse plures partes indigestibiles, insanguificabiles, quàm illa exigua portio sedimenti. *Respond.* Verum esse, sed magnam partem illius portionis indigestibilis conuerti in pituitam & alios humores, imò eius magnam partem adhuc in venis concoqui, aliam è venis in habitum corporis transire. *Obij.* 4. Quomodo posset hæc portio esse tam cruda, quòd remansisset alba? ex hoc enim videtur, quòd potiùs alibi generetur, & in partibus aliquibus spermaticis membranosis ac frigidis quæ vim & naturam habent alimenti dealbandi. *Resp.* non esse mirum post operationem hepatis adhuc album remanere; nam & idem in pituitâ cõtingit. *Obij.* 5. Si est portio chyli insãguificata, est crudior portio eius; ergo debet portio eius esse magis crassa & terrestris; at sedimentum non est portio terrestris, sed videtur esse substantia admodùm tenuis; Er. Minor patet: nam in vrinis secernit & volitat per modum nubis, & constat partibus tenuissimis & minimis, quæ tandem coagmentantur & lege naturæ paulatim fundum petunt, interdum tantùm volitant in altum, quod est indicium tenuitatis. *Respond.* sedimentum esse partem chyli & insanguificabilem, exinde tamen non sequi esse terrestriorem & crassiorem; dico tamen nihilominus etiam esse terrestrem, sed postmodum in hepate, venis, renibus, vesicâ, & per multas illas alterationes attenuari; quomodocunque tamen alteretur, adhuc in sanguinem verti non posse propter nimiam suæ substantiæ ineptitudinem. *Obij.* 6. Si est pars chyli insanguificata est cruda; Er. est pituita. Probatur: quia & ipsa est pars chyli frigida, cruda, insanguificata, & alba sicut sedimentum; nam si differunt, in quo differunt? Prob. alij humores excrementitij hepatis recipiuntur in sua receptacula; at pituita non habet receptaculum, sed manet in venis; idem est de sedimento. Er. 2. Si illud sedimentum non est pituita; ergo essent eiusdem coctionis duæ partes crudæ, indigestæ, eiusdem generis. 3. in morbis biliosis & in omnibus tum corporibus, tum temporibus, tum locis, vbi non generatur multa pituita, non est multum in vrinâ sedimenti; contrà vbi multa generatur pituita, ibi multum est sedimentum: Sic in laborantibus inediâ, exercitatis, biliosis, calidis parum est sedimenti; contra in quibus generatur multa pituita, vt in quibus mala sit digestio, in crapulosis, otiosis, somno deditis, mulieribus, senibus est plurimum; ergo sedimentum non est aliud quàm pituita. Hanc sententiam tenet Argenterius & alij nonnulli, dicentes sedimentum esse pituitam, quæ generetur in secundâ coctione. Et certè hoc argumentum est difficile; & si dicatur sedimentum esse cruditatem secundæ coctionis, difficile est explicare, quomodo possit esse aliud quàm pituita. Dicunt quidam in eo differre, quòd pituita sit talis cruditas, quæ possit adhuc in sanguinem conuerti; sedimentum, quæ non possit. Verùm hoc non satisfacit; nam quòmodo

sciunt,

ſciunt, an non aliqua ſedimenti pars in ſanguinem conuertatur: vel fortè dici poteſt, quòd ſedimentum ſit illud pituitæ, quod in ſanguinem conuerti non poteſt. Adde, quòd eſt incertum, an verum ſit, quod medici dicunt, pituitam aliquando in ſanguinem conuerti poſſe. Notand. tamen, quòd etſi ſedimentum dici poſſit eſſe pituita quædam valde excocta, & attenuata, & in renibus, vreteribus, veſica adhuc elaborata.

Modò videndum eſt, quid ſit ſedimentum ægrorum, an ſit idem quod ſedimentum ſanorum, de quo dictum eſt, ſeu an ſit etiam portio chyli inſanguificata, an verò quid aliud, & diſtinctum ab illo. Pro quo Notand. communem Medicorum ſentētiam eſſe ipſum eſſe portionē humoris morbifici ac putridi in venis contenti, & à naturâ concocti, & cum ſero expulſi. Notand. ergo Medicos dicere, in febribus putridis & acutis morbis, ſalutaribus ſc. & curabilibus, naturam ſe conuertere ad illos morbificios & malignos humores coquendum, priuſquam eos expellat, & perducendam ad quandam benignitatem, ſicque eos faciliùs & ſine nocumento partium intermediarum, per quas tranſire debent, expellere; & ſic dicunt naturam priùs humores in venis coquere & maturare, ac maturatos tum demum criticè in ſtatu expellere; & ſic dicunt in illis morbis fieri quid ſimile ei, quod fit in phlegmonibus; nam ſicut in illis ſanguis inflammatus & putrefactus per quandam maturationem conuertitur in benigniorem, quantum poſſibile eſt, materiam, quæ dicitur pus; ita dicunt, quod in venis cauſam quoque morbificam, ſiue ſit bilis, ſiue alius quicunque humor conuertat per ſimilem maturationem & quandam ſpeciem coctionis in quandam ſubſtantiam ſimilem puri & albam, & quòd illam ſic maturatam paulatim è venis cum vrinis expellat; & quòd hoc ſit ſedimentum: & quòd illa ſit ratio, cur ſit album: & ſic tenet ſedimentum eſſe quid ſanioſum, medium inter putridum & pus, genitum per quandam actionem quæ dicitur maturatio, quæ nec eſt putrefactio nec concoctio, ſed actio quædam inter illas media. Hanc doctinam tenet Galen. vbique, Auicenna & vniuerſa ſchola Medicorum: vnde Galen. 1. *de febribus in apoſtematibus*, inquit, *pus quidem fit ſuppurante naturâ, in venis autem & arteriis, dum humores coquuntur, quiddam puri proportione reſpondens in vrinis:* ibique addit, ſedimentum eſſe partem humoris putridi morbifici iam per coctionem meliorati: & Auicenna 2. 1. *doctr.* 3. *ſummâ* 2. *cap.* 6. *quid*, inquit, *eſt ſedimentum niſi humor, qui febrem facit; qui iam coctionem eſt aſſecutus.* Et doctrina ſic probatur; hoc ſedimentum quod in eiuſmodi febribus putridis apparet, non eſt cruditas ex alimento reliqua, aut alimenti portio inſanguificata, producta per coctionem naturalem ciborum; ergo quid poteſt eſſe aliud, quàm portio humoris putridi febrem facientis, qui à naturâ coquatur, & ſic cum vrinâ expellatur? *Anteced. probatur*: quia quando concoctio peius fieret, deberet plus apparere ſedimenti; at in principiis morborum facultas & coctio læduntur; ergo

tum deberet plus apparere ſedimenti, quàm in ſanitate: atqui contra fit; tum enim vel vrinæ ſunt tenues, vel craſſæ & turbatæ; in neutro ſtatu habent ſedimentum; ergo. Sic etiam in vigore non eſt vlla cruditas alimenti reliqua à concoctione, quia tunc non fit concoctio, & non exhibentur alimenta, ex quibus tale crudum indigeſtum poſſit generari, tunc enim ægris imperatur tenuiſſimus victus, imò ſæpe exactè tenuis, & non exhibetur niſi cibus euchymus, qui minimum habeat partium crudarum & indigeſtibilium; at tunc ſedimentum incipit creſcere & copiosè apparere in vrinis: ergo ipſum non eſt portio cruda alimenti, ſed humoris morbifici, qui in morbi principio eſt crudus, in augmento coctus. 2. ex hypoſtaſi iam tot ſeculis eſt notatum in prædictis morbis poſſe ſalutem & mortem prædici; hoc autem fieri non poteſt, niſi quat. ex hypoſtaſi indicatur de ſtatu & bonitate ac malitiâ cauſæ morbificæ, qui eſt humor putridus; ergo ſedimentum iudicat de ſtatu eius: at non videtur, quomodo aliâ ratione de eo poſſit iudicare, quàm quat. eſt pars eius; portio enim exiens indicat, quale ſit reliquum quod in venis continetur: ergo ſedimentum eſt pars illius humoris putridi morbifici in venis contenti; ſi enim ſolùm eſſet portio crudior alimenti, ex illâ non poſſet iudicari, niſi de coctione ſtomachi, hepatis, & alimenti, & non de ſtatu humoris morbifici putridi exiſtentis in venis. *Probatur*: ex ſedimento iudicatur de ſalute & morte, cognoſcuntur tempora morborum, ſcitur an cauſa morbifica coquatur nec ne; hoc ſciri non poſſet, ſi ſedimentum eſſet ſolùm portio cruda alimenti, quid enim commune habet modicum aut multum effugere coctionem primam aut ſecundam fientis in ſtomacho aut hepate cum morbi conſtitutione. Pluſquam commentator tenet ſedimentum in ægris eſſe etiam partem alimenti crudam. *Reſpond.* eâ ratione ipſum de ſtatu humorum putridorum in venis & de cauſâ morbificâ poſſe ferre, quòd illa cruditas alimenti non rectà mox è venis ad emulgentes feratur, ſed adhuc diu in venis cum humoribus putridis & cauſâ morbificâ remaneat & volutetur, in quâ volutatione acquirit aliquam impreſſionem & ſimilitudinem ab ipsâ cauſâ morbificâ & humore putrido, ratione cuius nata eſt de ſtatu eius indicare, etiamſi non ſit pars eius: non poteſt benè intelligi, quâ ratione poſſit affici tantâ ſimilitudine cum humore putrido, vt omnem morbi conſtitutionem, quæ ex humoris illius putridi alteratione pendet conſpicuè valeat declarare. 4. In ſanis ſedimentum multum eſt ſignum cruditatis & ſignum malum; in ægris ſedimentum multum eſt ſignum cruditatis & malum ſignum; in ægris ſedimentum multum eſt ſignum ſalutis & bonum; ergo illa ſedimenta non poſſunt eſſe eadem, ſed debent inter ſe naturâ & eſſentiâ differre; vnum enim & idem non poſſet indicare contrarium; ſi ſedimentum ægrorum eſſet cruditas alimenti indigeſta, cum tale ſedimentum in morbis apparet copioſum, deberet eſſe malum ſignum; nam in omnibus morbis cruditas eſt malum ſignum; ſed contra eſt optimum; nullum

nullum verò apparere est pessimum. Er. 5. sedimentum habet similitudinem cum pure : ergo est factum per quandam maturationem seu coctionem putridi humoris conuersi in meliorem statum sicut fit pus. Probatur : pus maximè fit phlegmonibus circa statum morbi, ac circa idem tempus fit sedimentum in febribus : ergo sunt eiusdem naturæ & sibi inuicem proportionata, fiuntque eodem modo per quandam humoris maturationem. 6. Aliquæ febres acutæ iudicantur seu soluuntur ; per vrinas ; at in febribus quod expellitur debet necessariò esse illud ipsum quod morbum fecit, aliàs non esset ratio, quare per eius expulsionem morbus iudicaretur : atqui quod tantùm expellitur, non est nisi serum & sedimentum : Ergo sedimentum est ille humor putridus morbum faciens ; atqui ille humor morbum faciens & sic expulsus non est in suâ formâ naturali. Ergo est humor putridus iam alteratus, à naturâ coctus & ad benigniorem statum perductus. Pro hâc difficultate sit *Conclusio* : Communis ab omni seculo Galeni & Auicennæ sententia est, sedimentum ægrorum esse specie distinctum à sedimento sanorum, & non esse partem alimenti crudam relictam ex coctione cibi ab portionem chyli insanguificatam, sed esse partem humoris putridi ac morbifici facientis febrem iam coctam & maturatam plus vel minùs pro ratione temporis morbi. Hanc doctrinam nolumus inuertere quia est communis, & ideò secundum eam postea in iudicio & præsagio, quod à sedimento desumetur, procedemus. Sit tamen animi gratiâ secunda conclusio ; non est improbabile dicere sedimentum ægrorum esse idem specie cum sedimento sanorum, & vtrumque esse eiusdem substantiæ, & esse eadem : & sicut sedimentum sanorum est portio alimenti cruda insanguificata, ita etiam esse sedimentum ægrorum : & sedimentum ægrorum non esse portionem humoris morbifici facientis febrem, nec esse quid saniosum puri simile, vt Medici putant, factum per maturationem suppurationi similem. Quod videtur posse probari variis argumentis : 1. nos cognoscimus essentias rerum ex accidentibus ; vnde quæ habent eadem accidentia, iudicamus inter se quoque non differre substantiâ. Atqui accidentia sedimenti ægrorum sunt eadem cum accidentibus sedimenti sanorum ; Ergo. *Minor prob.* quia vtrumque se habet eodem modo ad vrinam, nec vnum videtur aliter vrinæ permixtum quàm alterum. 1. vtrumque sic vrinæ est permixtum vt seorsim non possint discerni, nec à sedimento separari ; paulo pòst separantur, & quidem eodem modo subsidunt vel natant in vrinâ, eandem habent consistentiam, colorem, figuram ; quomodo ergo poterimus dicere, illa inter se esse diuersa & specie differre, quæ sensus indicat planè esse eadem, maximè cùm nihil absurdi sequatur, si eadem esse dicantur ? omnia enim phænomena in vrinis apparentia tam bene possunt saluari, si dicantur esse eadem, quàm si dicantur esse diuersa ; & posito, quòd saluari non possint, propterea tamen non est aliud asserendum, quod ratione & sensu videtur esse falsum, sed defectui artis &
nostræ

nostræ ignorantiæ adſcribendum, quòd omnium phænomenorum rationem dare non poſſimus. 2. Illa ſententia, quòd ſc. ſedimentum ſit portio humoris morbifici, ſupponit in acutis febribus humores morbificos in venis à naturâ decurſu temporum morbi coqui & maturari quâdam ſpecie concoctionis, quæ redoleat naturam ſuppurationis,& vocetur maturatio, quâ humor morbificus conuertatur in quandam ſubſtantiam ſimilem puri, &c. cuius pars ſit ipſum ſedimentum. At contrâ non fit talis maturatio humoris morbifici in venis. Ergo. *Anteced. Prob.* talem coctionem fieri in venis non poſſunt Medici alio argumento probare quàm ex ſedimento, & ſic argumentantur: In principiis morborum non videtur ſedimentum, in ſtatu & in incremento incipit apparere, & apparendo eſt ſignum ſalutis; hoc non videtur eſſe poſſe, niſi quat. ſedimentum illud ſit pars humoris morbifici, qui in incremento incipit cum vrinâ elui & expelli, cuius expulſione morbus tandem ceſſat: Er. Atqui non eſt pars humoris morbifici exiſtentis in ſuâ naturali conſtitutione; quia humores non ſunt albi, ſedimentum autem eſt album; ergo ſedimentum eſt pars ipſius humoris à naturâ iam alterati, immutati & concocti; & cùm ſedimentum ſit album & ſimile puri, ergo illa alteratio, quâ ſedimentum ſic mutatur, eſt quædam actio ſimilis ſuppurationi. Sed hæc argumentatio non valet; nam ex ſedimenti albedine in ægris malè & inſufficienter colligitur talem aliquam maturationem fieri in venis, & talem, quæ ſit ſuppurationi ſimilis; proinde cùm nullo alio argumento probetur talem maturationē humoris morbifici in venis fieri,& illud argumētum ſit inefficax;ideò, dico ego, non fieri, & ſi non fiat, ergo malè Medici ex eo colligunt, ſedimentum ægrorum eſſe illius humoris morbifici ſic concocti & naturati portionem;quòd autem talis maturatio in venis non fiat,& quòd ſedimentum ægrorum non ſit portio humoris morbifici ſic maturati, probatur: quotidianum enim eſt videre in tertianis acutis in ſtatu apparere ſedimentum læue, album & æquale, eſt poſtmodùm illas iudicatas per vomitum multæ bilis finitum iri; in illo caſu certum eſt, quòd bilis illa eiecta fuerit cauſa morbi, quod patet, quia ſi eiecta ſoluit morbum & eius eiectio eſt ipſa criſis, quòd non eſſet,niſi ipſa eſſet cauſa morbi: Atqui cùm morbus ſit ſalubris, & in vrinâ ſit ſedimentum album, quo tempore dicunt Medici illam maturationem fieri in venis, illa bilis quæ eſt cauſa morbi, deberet etiam ſic eſſe maturata; proinde deberet eſſe alba, ſicut ſedimentum vrinæ; ſicut enim eſt pars, ita deberet eſſe & totum, & ſi ſedimentum ſit portio eius & ſit album, reliquus totus humor morbificus deberet tum etiam eſſe dealbatus: ſed non eſt;nam in illo comitu critico, quo morbus ſoluitur, apparet eſſe flauus, & minimè ſimilis ſedimento: Ergo non fit talis maturatio in venis; ergo ſedimentum quod tempore talis criſeos & ſtatus apparet in vrinis, non eſt pars hominis morbifici. Eodem modo per deiectiones ſæpe humor morbificus expellitur; quod autem eiuſmodi deiectionibus

bus expellitur non apparet ita maturatum sicut pus,neque album, læue, æquale sicut sedimentum, sed nigrum,flauum, viscosum, mordax. Ergo sedimentum non est pars illius. Denique febres acutæ sæpius soluuntur per hæmorrhagiam narium; atqui cum illâ hæmorrhagiâ nunquam videtur excerni sanguis albus, maturatus, & suppuratus vt pus aut sedimentum. Et. taliter quoque febres iudicantur per sudores; at cum sudoribus nihil videtur expelli album sic maturatum,& sedimentum quod illo eodem tempore in vrinis apparet, non habet similitudinem cum illo humore morbifico, qui sudoribus excernitur: ergo non est pars illius. Denique acutæ febres per cutaneas affectiones vt exanthemata, parotides, &c. iudicantur;atqui quod versus illos tumores expellitur,non est simile sedimento aut puri.Ergo sedimentum non est pars humoris morbifici, neque humor morbificus in venis sic coquitur aut suppuratur. 3. aliquando contingit ægros vsque ad statum habere signa concoctionis & adesse spem salutis; ab externo verò errore incidente,mori;quis tunc sanguinem in venis vidit sic maturatum? quis simile quippiam sedimento ibi vidit, aut quis in vllo morbo acuto laborante vidit sanguinem è venâ eductum continentem eiusmodi materiam albam suppurari aut maturari inceptam aut sedimento similem. 4. Quomodo acutissimæ febres, quæ sine dubio fiunt ex multitudine causæ morbificæ, possunt criticè iudicari per illud pauculum sedimenti, quod in vrinis apparet, & cum eis excernitur; non est ergo sedimentum ipse putridus humor expulsus, qui morbum soluit. 5. cùm plures sint in sanguine humores, qui in febribus seorsim putrescunt & morbum faciunt, sedimentum in singulis partibus deberet esse diuersum; nam à tam diuersis humoribus quomodo potest vnum idemque sedimentum generari; at sedimentum in omnibus febribus est vniusmodi. Ergo non fit à diuersis humoribus morbificis: Adde quòd si sedimentum fiat per maturationem, quæ proportionetur suppurationi, non videatur quomodo in febribus biliosis, pituitosis & melancholicis possit apparere sedimentum;nam bilis,melancholia & pituita non suppurantur, vt patet in œdemate, scirrho, quæ sunt apostemata ab illis humoribus fientia, quæ nunquam suppurantur. 6. In pestilentibus morbis, etiam cùm homines moriuntur, sæpe tamen apparet sedimentum;at eiusmodi sedimentum in talibus non est factum per quandam maturationem causæ morbificæ, sed necessariò est quid aliud ex alimento genitum: si hoc sic est in febribus pestilentibus, ergo verisimile est quòd sic etiam fit in omnibus aliis febribus & morbis venosi generis. 7. aliquando iudicantur seu criticè soluuntur morbi per vrinas, iudicium autem sequitur bonam maturationem; itaque tunc deberent humores morbifici esse maturati, alioqui non fieret crisis; si essent maturati deberet in vrinis apparere optimum sedimentum & optimè coctum, at in illis vrinis, per quas illa crisis fit, non apparet tale sedimentum, album, coctum, læue, & æquale, quæ sunt optimè sedimenti notæ; sed vrinæ solùm sunt turbidæ, confusæ, crassæ, nigræ, &

in eis solùm apparet crassamentum humorum incoctum & crudum: Ergo sedimentum non est pars humoris morbifici concocti. 8. Medici dicunt in febribus intermittentibus humores putrescere extra vasa. Atqui in talibus febribus etiam apparet tale sedimentum, sicut in acutis. E. illud sedimentum non est pars humoris putridi concocti. *Sequela Probatur*: quia sedimentum non potest esse pars nisi eius quod est in venis, vel quod venit ad eas. Itaque cum in intermittentibus videatur esse idem sedimentum cum eo, quod est in acutis; si quod apparet in intermittentibus non est portio humoris morbifici, ergo neque quod in acutis. 9. In phlegmone & tempore principij & incrementi & status fit pus, sed in principio parum & crudum & ferè adhuc sanguineum & rubrum; in augmento magis incipit albescere; in statu & cùm fit exitura, perfectè album, & tamen tum exit eius partibus perfectè albis & adhuc multæ partes rubri sanguinis nondum perfectè maturatæ ei permixtæ videntur; natura enim per gradus incedit: & ab oppositis qualitatibus ad oppositas transit per inedias; itaque si generatio sedimenti fieret per quandam speciem coctionis similem suppurationi, in principio febrium cùm coctio adhuc est imperfecta deberet sedimentum apparę vel semialbum vel semirubrum, vel semiflauum vel seminigrum, prout febris ab hoc vel illo humore causatur, & paulatim deberet fieri albius albiusque remissâ paulatim seu rubedinę, seu flauedine, seu nigredine: at non apparet; Er. non fit sedimentum ex illis humoribus per talem transmutationem. 10. In vrinis ægrorum potest esse sedimentum sanorum, & negari bene non potest, quin sit, & quid impediret, quò minùs esset; quia etiam febrientebus comedunt & alimentum coquunt; quare ergo non poterimus dicere, quòd eorum sedimentum sit illud idem sedimentum, quod est in sanis; cur insuper comminiscimur adhuc aliud sedimentum peculiare ægrotantibus specie distinctum ab illo sedimento sanorum, quod in omnibus hominibus mundi apparet? Etsi in vrinis ægrotantium sunt duo sedimenta; si sunt duo, quomodo ergo poterunt Medici iudicare de sedimento vrinarum in morbis? quomodo enim scient distinctè, an illud sedimentum quod est in vrinis ægrorum totum sit sedimentum sanorum, an totum ægrorum? an verò mixtum ex vno & altero; & quantum insit de vno, & quantum de altero? Quum enim illa duo sedimenta significent diuersissima, quomodo poterunt ex illis bene iudicare? quòd autem in ægris etiam sit sedimentum sanorum, infra dicetur.

Si quis verò obiiciat huic conclusioni duo argumenta supra pro contraria à communi sententiâ seu conclusione primâ adducta, posset ad illa sic responderi.

Ad primum. Quòd sedimentum ægrorum verè sit portio alimenti crudior insanguificata. Ad probationem Respond. in principiis morborum non apparere sedimentum propter alias causas. 1. quia in morborum principiis humores agitantur & totum corpus turbatur, hinc

vrinæ fiunt crassæ & turbidæ, ideò non apparet sedimentum in eis, eò quòd obfuscetur ab admixtis prauis vrinæ humoribus; ita fortè est in vrinâ sedimentum, sed non videtur: non enim sequitur in principiis non apparet in vrinâ sedimentum, ergo non est; potest enim esse & non apparere, & hoc est rationi maximè consentaneum. 2. ideò etiam in principiis morborum facultates naturales læduntur: propter hoc autem duo eueniunt; & quòd vrina non sit perfectè cocta, tunc autem contingit sedimentum ab vrinâ non benè separari, sed manere cum vrinâ permixtum, & ideò tum non videri, & putatur non esse, eo quòd non separetur; ideò autem non separatur, quia ad exactam separationem requiritur, vt partes heterogeneæ sint bene elaboratæ; quæ enim sunt perfectè heterogenea, qualia sunt quando vnumquodque per coctionem absolutè suam diuersam essentiam acquisiuit, illa optimè à se mutuò separantur. Secundum quod euenit, est, quod propter læsum calorem naturalem & factum igneum, & læsam coctionem alimenti non generetur sedimentum; sic videmus & diximus supra, quòd quando vrinæ sunt valde crudæ, tunc sunt tenues & sine sedimento. Itaque non sequitur, in principiis coctio alimenti malè fit propter morbum, Er. deberet plus sedimenti apparere, si sedimentum esset pars cruda chyli; potest enim fieri quòd nihil generetur; imò cùm vitio facultatis vrinæ sunt crudæ, tunc potiùs non fit sedimentum; cum fit vitio alimenti, tunc potiùs fit multum; etsi enim sedimentum sit crudum, est tamen cruditas summè cocta & attenuata, ideò ad eius generationem requiritur bona coctio & calor naturalis; quia autem in morborum principiis omnia turbantur, ideò tunc tam bona coctio non fit, quâ posset generari sedimentum, quòd autem in statu appareat, quo tempore videtur quòd non deberet apparere, eo quod tunc non coquitur multum alimenti, eo quòd ægri tunc parum comedant; ratio est, quia tum morbus superatur, & natura redit ad pristinum suum statum, & ideo tunc incipit facere illa eadem, quæ facit in sanitate, & ideo tunc incipit iterum facere vrinam cum sedimento sicut in sanitate.

Dices; at ex quo alimento? tum enim ægri alimento non vtuntur. *Respond.* illud sedimentum esse non ex cibo tantùm, quo ægri tempore status vtuntur, sed etiam quo ante ægritudinem vsi fuerunt, cuius superfluum adhuc in venis hæret; non enim semper sedimentum quod hodie excernitur est ex alimento quod hodie aut heri est assumptum, sed etiam ex eo quod multis ante diebus.

Ad secundum. Medicos ex sedimento multa minuta vanè & nugaciter prognosticare, & ideò sæpe in indiciis suis errare, quia ex falso procedunt fundamento, ex quo fit, quòd multi ægri habentes vrinas cum sedimento nihilominùs moriantur; & non habentes adhuc conualescant. Fateor tamen sedimentum in vrinis, quãtum ex se est, ferè semper bonum esse, & ideò ex sedimento semper optimè esse prognosticandum. Dico ferè, quia aliquando potiùs expedit vrinas esse crassas, turbidas, ac criti-

cas; At hoc ideò non est bonum, quòd sedimentum sit pars humoris putridi concocti, sed quia quando sedimentum apparet in vrinâ, indicium est, quòd calor natiuus & facultates naturales incipiant bene habere, vtpote quæ incipiant redire ad statum sanitatis, & ea iterum facere, quæ faciunt in sanitate; & quia cùm apparet sedimentum vrina debet necessariò esse clara & boni coloris, quod ipsum bonum est; nam in turbidâ, nigrâ, liuidâ, &c. non apparet. Denique quando est sedimentum, indicium est, quòd facultas naturalis bene se habet; sedimentum enim, etsi sit cruditas optimè attenuata & cocta, & ideò indicat bonam coctionem, quod est bonum: & hâc ratione ex sedimento iudicatur de morbi celeritate, de salute & morte, &c. & non quat. sedimentum est pars pars humoris putridi, & sic falsum est, quòd sedimentum per se indicet super maturatione & statu putridi ac morbifici humoris; tantùm enim indicat reditum ad statum naturalem,& calorem & facultates naturales non esse valde læsas sed facere officium pristinum, nec ampliùs tantam humorum perturbationem esse, eò quòd tunc sint clariores, sicut ante cùm essent crassæ & turbatæ;& sic omnibus illis bene esse sperandum. Vos itaque eligatis opinionem, quæ vobis magis arridet. Nos deinceps procedamus secundum opinionem, communem quâ supposita quæruntur: an in vrinis ægrorum præter sedimentum illud ægrorum sit insuper etiam sanorum. Dico itaque supposito quòd sedimentum ægrorum sit pars hominis putridi,debere etiam insuper in vrinis ipsorum, aut saltem posse etiam esse sedimentum sanorum, seu illud sedimentum quod est cruditas alimenti insanguificati; & qui tenent illam primam opinionem, debent hoc etiam fateri nec possunt negare: & ideò Capiuaccius & alij tenentes primam opinionem ac communem, concedunt in vrinis febricitantium aliquando etiam esse illud sedimentum, quod est portio chyli insanguificati, & ponunt signa, per quæ distingui possit vtrumque sedimentum quod in vrinâ apparet, quod ita debet distingui:nam in principiis morborum si apparet sedimentum, quia tunc natura causam morbificam adhuc non coxit, non potest adhuc esse illud sedimentum ægrorum, seu illa portio humoris morbifici iam cocti; ideò quod in vrinâ apparet necessariò debet esse sedimentum sanorum. 2. in malignis & pestilentibus febribus si apparet aliquod sedimentum, illud necessariò debet esse sanorum & non ægrorum; quia in pestilentibus morbis natura non concoxit causam morbificam. 3. Si æger in febrem incidat & vrina adhuc non fuerit permutata, sed adhuc sit sicut illa in sanitate, clara &c. & spicei coloris, & habeat sedimentum sicut semper habuit in sanitate, est indicium illud sedimentum esse sedimentum sanorum & non ægrorum. 4. Si æger deliquerit in victu, est indicium esse sedimentum sanorum; si non deliquerit, esse sedimentum ægrorum. Porrò quòd in vrinis ægrorum possit etiam esse sedimentum sanorum, *probatur* 1. ex Rhase 31. *continentis cap.* 1. vbi dicit: *in ægrotis obseruari quòd otiosi & pingues*

pingues plus habeant in vrinis ſuis, cùm ægrotant, ſedimenti. 2. ex Galen. 1. *de Criſi*, vbi dicit, *eos qui laborant febribus propter otium & plenitudinem, cùm incipiunt conualeſcere, habent valde multum ſedimentum*; *ratio eſt, quia tales ſani exiſtentes habent multum ſedimenti, eo quòd illis multum inſit crudi*; ex quo patet ipſorum iam ægrotantium ſedimentum multiplicari ab illo ſedimento, quod habent exiſtentes ſani, ſeu ab illo crudo chyli inſanguificato. Denique & Galen. ſicut in ſanis & cholericis modicum aut nihil eſt ſedimenti, ita in iiſdem febricitantibus à bile exiguum quoque eſſe. Et *probatur etiam ratione*, quia quid impedit quò minùs in febribus eſſet tam bene aliqua cruditas alimenti & aliquid chyli inſanguificatum quàm in ſanis, multò magis debet eſſe in ægris: nam ſedimentum ſanorum fit, cum coctio alimenti eſt diminuta; at in ægris magis eſt diminuta, quàm in ſanis. Er. ſedimentum ſanorum magis debet eſſe in ægris quàm in ſanis. Doctiſſimus Valeſius videns hanc difficultatem dicit in vrinis febricitantium tantùm eſſe ſedimentum ægrorum & non ſanorum, quia, inquit, *etſi nihil impediat, quo minùs ſanorum ſedimentum poſſit in ægris generari, tamen*, inquit, *non excernitur, & ſic non apparet*; *& ideò*, inquit, *quod in vrinâ apparet eſt tantùm ſedimentum ægrorum, ideò autem*, inquit, *non excernitur, quia natura omnia retinet ad concoctionem*. Sed euaſio non valet, quia ſi ſedimentum in ſanis exiret per expulſionem à naturâ factam, fortè reſponſio eſſet alicuius momenti, ſed videtur quòd potiùs exeat in ſanis per ablutionem; in tali autem caſu Reſponſio non habet locum. Denique ſupponit illa reſponſio humorum maturationem in venis fieri, quod ſupra tum multis argumentis falſum eſſe ſatis videtur eſſe probatum. 3. Aliquid illa in principiis morborum, ſed in incremento & magis in ſtatu multum locum habet; nam tunc natura non ampliùs retinet ad coctionem, ſed incipit excernere, quia tum coctio eſt facta; itaque tunc tam bene deberet excernere ſedimentum ſanorum quàm ægrorum; aut quæ eſſet ratio cur non tam æquè excerneret vnum ac alterum? ex eo itaque ſequitur in vrinis febricitantium ſeu laborantium illis morbis venoſi generis, qui coquuntur, poſſe eſſe duo ſpecie diſtincta ſedimenta; & conſequenter dico ſedimentum, quod in eorum vrinis apparet, interdum poſſe totaliter eſſe ſedimentum ægrorum, interdum totaliter ſedimentum ſanorum, interdum mixtum ex vtroque: quia in febribus, quæ non ſunt ſalutares, & in quibus non fit illa maturatio humoris morbifici non poteſt eſſe ſedimentum ægrorum, quia humor putridus non coquitur, & tamen non impedit ſedimentum ſanorum vnà cum vrinâ ablui; ergo quod tunc in vrinâ apparebit, erit totum ſedimentum ſanorum. Er. contra poteſt fieri, vt coctio alimenti nulla fiat propter inediam, aut quia alimentum eſt valde euchymum, & natura optimè concoquat humorem morbificum; in illo caſu in vrinâ non erit ſedimentum ſanorum, ſed totum erit ſedimentum ægrorum: & ſic etiam poteſt medio modo fieri, vt etiam ex alimento relinquatur alia cruditas, &

 humor

humor quoque morbificus bene coquatur, & eo casu sedimentum erit mixtum. Ex hoc autem patet, debere esse magnam difficultatem in iudicando ex sedimento: nam cùm vnumquodque sedimentum habeat diuersam generationem, & diuersam materiam ex quâ debet indicare diuersissima, ideò vt sciatur quid indicet sedimentum, primò cognoscendum est cuius generis sit illud sedimentum, quod in vrinâ apparet, an sanorum an ægrorum. Hoc autem difficile est distinctu, eò quòd hæc sedimenta nullis notis sensibilibus à se mutuò possint dignosci; quâ autem ratione aliquo modo dignosci possint, supra dictum est.

Quæritur nunc, quæ sit causa efficiens separationis sedimenti per hoc enim quæritur, quid sit causa faciens substantiam sedimenti, seu quid sit illud, quod facit sedimentum iam generatum in venis in vrinis in matulâ permixtum separari à substantiâ seri, & seorsim ac in distincto peculiari vrinæ loco apparere, & quid faciat illa duo à se mutuò secedere, serum sc. & sedimentum. Potest itaque dubitari, an illa separatio fiat ab aliquâ facultate animæ separatrice, sicut separantur excrementa & humores in corpore à se inuicem; an verò à calore, an à frigore. Et dico in primis, non fieri illam separationem ab aliquâ facultate animæ, eò quòd illa separatio non sit motus vitalis; nam vbi non est anima non est potentia animę; in vrinâ autē non est anima; ergo nec animæ potentia. Communis medicorum sententia est causam illius separationis esse calorem, qui est in vrinâ: quo concesso adhuc est difficultas, quis calor ibi sit, an natiuus, an elementaris, an calor actualis vrinæ, an aliquis potentialis; & an calor vrinæ, an calor sedimenti. Aliqui dicunt causam facientem separationis esse in ipso calore, seu esse calorem sedimenti; & secundum hoc dicunt, nubeculam non ita perfectè separari ad fundum sicut hypostasis, eò quòd nubecula cum sit facta per imperfectionem coctionis, non habeat tam fortem calorem sicut hypostasis. At hoc non valet, quia si calor sedimenti esset causa separationis, sedimentum deberet sursum ferri, eò quòd id quod plus habeat caloris, magis debeat sursum ferri, quàm id quod habet minus: Et sic sequeretur quòd nubecula plus haberet caloris, quàm hypostasis; quod est falsum & omnium Medicorum doctrinæ contrarium. Etenim calor est causa motus sursum: & Aristoteles causam cur vapor ascendat, cum sit crassior aëre, dicit esse calorem ei inexistentem, quapropter notand. aliam posse esse causam separationis sedimenti; at descensus ad fundum aut ascensus causa est calor, sed vel flatuositas aut leuitas eiusdē maior vel minor, vel vrinæ, vel grauitas aut leuitas eiusdem; calor verò qui separat, non potest esse in sedimento tantùm, sed est in totâ vrinâ. Quo posito dubium est, an calor sit illud, quod separat; & videtur quòd sic: hypostasis quæ primò apparuit in vrinâ, postquam vrina diu sub dio stetit, euanescit; at hoc non fieri potest aliâ ratione, quàm quia calor euanescit. Et. *Probatur*: nam si frigus esset causa, quo magis vrina

esset frigida, eo maior esset separatio; at experientiâ constat, quod sedimentum, quod ante fuit turbatum, propter frigus turbetur & separatio cesset; Er. frigus non est causa separationis. 2. in optimâ concoctione, in quâ calor est validissimus, fit optima & citissima sedimenti separatio; contra in vrinis crudis, & cum malè facta est concococtio, sedimentum non tam citò separatur, Er. calor est causa separationis. 3. omnes actiones quæ fiunt in corpore fiunt à calore, hic motus in vrinâ est quidam motus, qui naturaliter fit in vrinâ, & in vrinâ est calor: ergo videtur quòd calor illius motus sit caūsa. Sed dubitatur, quis calor hanc separationem faciat, natiuúsne an elementaris: videtur quòd etiam elementaris possit illam separationem facere quia calor qui vrinæ participatur est à corpore, at ille calor interdum est natiuus interdum igneus & elementaris: *anteced. prob.* nam in febribus calor est igneus; est enim febris caloris natiui conuersio in igneum; ergo calor vrinæ cùm sit participatus, erit similis participanti qui est in corpore; adeoque etiam igneus & elementaris; at in vrinis febricitantium fit etiam talis sedimenti separatio; ergo à calore illo elementari.

Pro resolutione dico, calorem elementarem non esse causam huius separationis, quod *Probatur:* quia calor ignis non facit hanc separationẽ; at iste est elementaris. Er. *Maior probatur.* Quia si vrina incalescat ab igne, peruertitur hypostasis & vrina corrũpitur, & nõ fit illa separatio; & ideò prohibent Medici ne vrina clara ponatur ad ignem. 2. quia cùm sæpe vrina fuit à frigore coagula, sic vt calor natiuus eius expirauerit, & si postmodum iterum calorem ab igne aut calidâ aquâ acquirat, non ampliùs deponet vrina veram hypostasim. Itaque separationis causa est calor natiuus, quem vrina à corpore participauit. Nihilominùs posset aliquis non abs re dubitare, an omninò hæc separatio fiat à calore; aliqua enim sunt, quæ videntur ostendere potiùs fieri à frigore; nam communis schola Medicorum dicit hanc separationem fieri à calore natiuo, sc. ab illo calore qui est participatus à corpore; at calor ille natiuus participatus est calor actu, & actualiter in corpore sensibilis: ergo talis deberet esse etiam ille calor participatus, qui est in vrinâ, nam quòd actualiter ille calor participatus sit in vrinâ & sensibilis, docet experientia; quia vrina micta percipitur calida; ergo si vrina separatur ab illo calore participato deberet separari ab illo calore, qui est in eâ actualiter & perceptibilis ad sensum: at cùm sedimentum incipit separari & apparere, tunc iam nullus ampliùs calor actualis est in vrinâ; ergo videtur, quòd nullus calor illam separationem faciat. *Probatur* nam scribunt Rhases & Nicolaus, quòd in corporũ gracilium & exercitatorũ vrinis sedimẽtum valde serò, sc. 4. aut 5. primùm horis post factam vrinam incipiat apparere; atqui tunc nullus ampliùs calor actualis est in vrinâ, nec vllus calor in eâ percipitur, imò ipsa percipitur frigida. Er. Denique aliquæ vrinæ etiam in hyeme & in matula stanneâ aut vitreâ non condensantur, & acquirunt hypostasim; in talibus autem propter frigus aëris debuit calor mox euanuisse. Er. in

tali

tali hypostasis non fuit separata à calore. 2. Si sedimentum separaretur à calore, deberet tum separari, quando calor ferè est maximus & vegetissimus, & sic deberet separari mox vt vrina est reddita; sed ita non fit, sed solùm dici post. Er. 3. videtur quòd calor potiùs fundet hypostasim & miscebit cum vrinâ,& sic faciet non videri; sicut cùm pinguedo humido aqueo miscetur, cum pingue est refrigeratum secedit ab aqueo & separatur, & cum aduenit calor funditur, & non ampliùs videtur separatum. 4. Sic videmus alia etiam, quæ in corpore vnita sunt, extra corpus disiungi & separari per frigus; vt patet in sanguine extracto, cuius partes separantur propter frigus. Er. forte idem fiet in vrinâ. 5. dicunt Rhases & Nicolaus exercitatis & macilentis serò sedimentum separari, ex quo colligitur sedimentum maximè separari ob densitatem & grauitatem: quod etiam videtur sensus docere, quia sedimentum sensibiliùs separatur & discedit, cùm est crassius quàm cùm est valde tenue; at grauitatis & densitatis causa non est calor sed frigus; E. potiùs frigus videtur esse causa huiusmodi separationis. Et notand. quòd in rebus separatio possit fieri multis modis: aliqua separantur à quadam facultate vel virtute internâ separante, aliqua separantur per hoc, quòd partes diuersæ sibi fiunt dissimiles, & aliæ incrassentur aliæ non. Vnde seorsim fiunt visibiles; sic aqua & pinguedo, cùm sunt fusa, apparent vnum; cùm pinguedo est incrassata, apparent separata. Aliqua separantur per hoc, quòd differant in grauitate & leuitate, quat. leue tendit sursum, graue deorsum; & sic interdum realis separatio est prior, & postea succedit iam separatorum motio & collectio in diuersa loca. Interdum contra, prior est motio ad diuersa loca, & ex hâc consequenter sequitur separatio. Quapropter potest dubitari,an priùs calor virtute suâ faciat separationem sedimenti ab vrinâ, & illa iam separata secedant ad diuersa loca; an verò non calor sed partes crassæ petant deorsum, aqueæ remaneant sursum, & sic per hoc separentur. Si primo modo separetur sedimentum, tum calor esset causa separationis; si secundo modo, tum non calor, sed grauitas aut leuitas sedimenti. Videtur itaque dici posse, in vrinâ esse dissimiles partes; aquam quæ est leuis & tenuis; & sedimentum quod est crassius & graue. Primò non apparet sedimentum, quia vrina est adhuc calida; calor autem fundit sedimentum & seruat vnitum cum vrinâ, & non seorsim visibile; at cum calor expirat,sedimentum quod est crassius,incipit à frigore coagulari, coagulatum fit densius & sic fit seorsum visibile; & fit grauius, & sic petit fundum, & hâc ratione fit ipsius separatio; quod si ita fieret,tunc separatio fieret non à calore sed à frigore. Hanc dubitationem vobis propono, vt eam ipsi examinetis & diiudicetis, & videatis quàm sint omnia hæc dubia & incerta. Ergo, vt breuis sim, relinquo eam indecisam; hoc breuiter addo, veritati magis consentaneum videri, separationem hypostasis partim fieri à calore, partim à frigore; primò calorem natiuum; qui est in vrina actu, dum adhuc actu est, virtute suâ

quâ calor, natus est heterogenea separare, separare substantialiter partes crassas à tenuibus & substantialiter separatis posteà superuenire frigus, & sedimentum illud, quod crassius est, condensare; condensatum & factum grauius grauitate suâ vlteriùs separari cum distantiâ loci, sic vt ipsum feratur vel ad imum vel ad alium locum. Itaque prima separatio simplex seu separatio secundum substantiam fit à calore. Secunda & vltima seu localis, quâ sedimentum vergit ad certum locum, non fit à certo loco, sed à tenuitate & crassitie; & ita principium separationis seu separatio substantialis est à calore, & nullo modo à frigore; at consummata separatio & localis, seu separatio cum distantiâ loci fit à grauitate, & per accidens quoque à frigiditate & ideò prima separatio, seu separatio substantialis fit necessariò, cum vrina adhuc habet calorem; vltima seu localis potest fieri etiam, cùm vrina incipit refrigerari: & hoc ita de facto fieri apparet; nam primò cùm vrina est adhuc tepida, cernitur per totam vrinam sedimentum per minimas nubeculas dispersum; posteà cùm refrigescit, tum primùm euidenter cernitur cum distantiâ loci.

His de naturâ sedimenti prælibatis, quæritur in generali quid sedimentum significet; pro quo sciendum, vt dictum est, duplex esse sedimentum, sanorum sc. & ægrorum; sanorum sedimentum est portio chyli seu alimenti crudior insanguificati; sed tum ægrorum est portio humoris morbifici putridi in venis concocti & maturati; quo posito dico inprimis omne sedimentum sanorum indicare aliquam concoctionem; quia quando vrina est omninò cruda & aquea, tunc nullum aut saltem exiguum apparet sedimentum; interim etsi omne sedimentum indicet aliquam coctionem, non omne tamen sedimentum indicat bonam coctionem; sed aliquando indicat bonam, aliquando malam, id est, non valde bonam. Itaque optimum sedimentum indicat optimam concoctionem: malum, cruditatem. Optimum sedimentum est, quod non est nimis paucum neque nimis multum, sed mediocre, quodque optimè est exterminatum, acuminatum seu formam pyramidis gerens, album, æquale, non planum contra fundum matulæ iacens, sed quasi in fundo matulæ volitans ac suspensum. Malum est, quod est nimis multum, nimis crassum, diuulsum non album, non acuminatum sed planum sedimentum. Ergo per se neque indicat concoctionem neque cruditatem absolutè, sed tale vel tale, nempe malum, cruditatem; bonum, optimam sanitatem & coctionem; nam etsi sedimentum sit cruditas insanguificata, quat. tamen est cruditas optimè attenuata indicat optimam concoctionem; mala enim coctio non posset illud crudum sic attenuare, præcipuè si illud crudum sit paucum; nam tum illud crudum arguit vitium alimenti, seu fuisse partes crudas in alimento, quod non est vitio caloris aut concoctionis adscribendum; sed si illud crudum est multum & crassum, tunc non tantùm indicat vitium alimenti, sed etiam caloris; quia si calor esset validus & concoctio optima, non tam multum

crudi ex alimento relinqueretur, sed in sanguinem bonum conuerteretur. Verùm quæritur: si sedimentum multum est signum cruditatis, paucum sanitatis, quale signum sit sedimentum nullum? an est melior vrina cum sedimento nullo, an cum aliquo; si ideò non est in vrinâ sedimentum quod non potest videri, eò sc. quòd vrina sit crassa, turbata, alba, nigra, rubra, tunc nullum esse sedimentum est malum signum, non quidem per se sed per accidens, quat. sc. est malum signum vrinam esse crassam & prauis coloribus præditam, quæ faciunt sedimentum, quod forsan est in vrinâ, non apparere: si verò vrina est talis, quòd in sedimentum possibile est videri, vt si tenuis sit & clara, tunc est distinguendum: nam si est tenuis alba & aquea, tunc nullum apparere sedimentum est malum, & tunc est signum magnæ cruditatis vel obstructionis; quòd sc. propter obstructionem nihil potuerit transire, nisi mera & tenuissima aquositas. At si vrina est pulchra tum colore tum substantiâ, tunc quò paucius est sedimentum eò meliùs; imò nullum esse omnium optimum. Et hæc de sedimento sanorum. Quoad sedimentum ægrorum dico, quòd in morbis acutis & venosi generis & in iis qui concoquuntur, & in quibus sedimentum solet esse pars humoris morbifici & putridi, sedimentum quod in vrinâ apparet, non est necessariò semper sedimentum ægrorum, sed potest esse sedimentum sanorum, seu potest esse ex vtroque mixtum: & propterea ex tali sedimento est fallax & incertum iudicium; nam illa duo sedimenta diuersissima indicant; & ideò oportet primò scire dignoscere, an sedimentum illud, quod in vrinis talium morborum apparet, sit sedimentum sanorum an verò ægrorum: nam si est sedimentum sanorum, tunc nihil super statu causæ morbificæ indicat, nec super humore putrido morbum faciente, neque potest indicare morbi cruditatem aut concoctionem, neque crisim, neque salutem neque mortem, tantùm indicat super concoctione alimenti, & tum indicat statum partium naturalium, & parum aut multum pituitosi & crudi humoris esse in venis. At si est verum sedimentum ægrorum, in quantum tale sedimentum, tunc est, pars humoris morbifici concocti & superati à naturâ, in tantum indicat super statu eius, sc. an causa morbifica concoquatur, & à naturâ superetur, nec ne, & an natura eam concoquat sufficienter nec ne, an nimis tardè, an celeriter; & consequenter indicat, an morbus curabitur nec ne; an crisis fiet nec ne, bona an mala, breui an serò.

Si sedimentum est mixtum ex vtroque, sc. ex sedimento sanorum & sedimento ægrorum, tunc mixtum indicat, & tunc est indicium incertum; quia est difficile iudicare, quâ proportione illa sedimenta coiverint. Itaque sedimentum ægrorum apparens in vrinis talium acutorum morborum est bonum signum, præcipuè apparens in incremento & statu, sc. eo tempore, quo potest natura iam causam morbi concoxisse; sed si aliquod sedimentum appareat in principiis talium morborum, tunc verisimilius est illud non esse sedimentum ægrorum, sed sedimen-

tum ſanorum; Itaque in incremento apparens ſedimentum indicat cauſam morbificam concoqui: & ſi illud ſedimentum inſuper habeat bonas aliquas qualitates, eſt indicium cauſam morbificam coqui; & inſuper eſt indicium, quod facultas expultrix ſit adhuc valida, quæ cauſam morbificam non tantùm coquat, ſed & expellat: eſt etiam inſuper indicium, quòd calor natiuus ſit adhuc validus, & quòd non tantùm cum vrinâ expellatur ſedimentum, ſed quòd expulſum & vrinæ permixtum virtute caloris naturalis inſuper etiam ſeparetur ab ipsâ vrinæ ſubſtantiâ, & ſeorſim etiam viſibile fiat; indicat etiam vrinæ ſubſtantiam mediocriter eſſe elaboratam, & non nimis craſſam, nec admixtis aliis humoribus crudis turbatam; ex eo quòd ſedimentum ſit viſibile: nam ſi vrina eſſet craſſa, turbida, referta crudis humoribus, ſedimentum non eſſet in eâ viſibile: & quat. ſedimentum hæc omnia indicat, eatenus indicat naturam eſſe ſuperiorem, & domituram eſſe ac expulſuram cauſam morbificam, & morbum ſalutariter finitum iri.

Porrò ſedimenti variæ ſunt differentiæ: quarum aliæ deſumuntur ab ipsâ ſedimenti eſſentiâ, aliæ à quantitate, aliæ à qualitate. Subſtantiæ modo & ſitu. A quibus ſingulis propria ſigna deſumuntur.

Quòd ad eſſentiam à ſedimenti eſſentiâ, notand. ſedimentum aliud eſſe naturale, legitimum & verum, & ſedimentum propriè dictum; aliud non verum, falſum, nothum ſeu non naturale. Sedimentum verum eſt illud quod natat ſeu potiùs volitat in vrina inſtar nubis, albi coloris, ſimile illi nubeculæ, quæ volitat in vrinis ſanorum; & vtrumque ſedimentum, tam illud quod volitat in vrinis ſanorum, quàm quòd in vrinis ægrorum ac febribus laborantium; Vtrumque, inquã, dico eſſe verum & legitimum ſedimentũ, ſiue natet in ſummo, quod dicitur nubecula, ſiue in medio quod vocatur ſuſpenſum ſeu eneorema; ſiue in imo, quod vocatur hypoſtaſis, & illud ſedimentum adhuc habet terminos latitudinis; nam aliud eſt craſſius, læuius, albiuſque altero, & tamen quamdiu terminos iuſtos ſuæ latitudinis ſeu mediocritatis non excedit, eſt verum & legitimum ſedimentum. Eſt inſuper aliud ſedimentum, quod non eſt verum & legitimum, quod apparet quidem in fundo vrinæ, ſed non fluitat aut volitat, nec vnquam volitauit per modum nubis, ſicut verum ſedimentum, ſed ſtatim ſubſidit ad fundum, & non apparet in vrinâ acuminatum aut pyramidale, ſicut verum ſedimentum, ſed habet vndique æqualem & horizontalem altitudinem, & iacet in fundo planum, craſſum & coagmentatum, ſicut quidam mucus, & hoc eſt quid diuerſum à ſedimento, & alterius naturæ; & eſt vel pus vel mucus quidam & pituita cum vrinâ à naturâ expulſa; & debet potiùs dici craſſamentum quàm ſedimentum, & eſt ſedimentum non naturale; & hoc craſſamentum differt à ſedimento, quod ſit quædam ſubſtantia cruda, minimè cocta ac pituitoſa; cum è contra ſedimentum verum ſit valdè coctum & attenuatum. Eſt equidem verum quòd ſedimentum ſanorum ſit etiam ſubſtantia quædam cruda, inſanguificata, & ſic quoque

quædam cruditas; sed est tamen cruditas valde excocta & extenuata instar nubis cuiusdam ac tenuis vaporis; & sic saltem est signum coctionis: Hoc verò crassamentum est quædam substantia longè crudior, crassior, valde terrestris & grauis ac viscidior; & sic est signum meræ cruditatis vel tum primùm genitæ vel tum saltem à naturâ expulsæ. Vbi notand. equid. est, quòd verum sedimentum, etsi primùm benè volitauerit in vrinâ per modū tenuis nubis, vel in summo vel medio & tandem in imo, & cum figurâ acuminata & pyramidali; tamen in fine cum vrinâ diu stetit & post longam subsidentiam etiam planè descendit ad fundum & ibi etiam condensatur per modum iam dicti crassamenti, & perdit suam figuram acuminatam & pyramidalem, & iacet planè in fundo sicut dictum crassamentum: sed distinguitur tamen à crassamento, quòd crassamentum statim & primò sic ad fundum descendat, & nunquam ante aut in principio volitarit in vrinâ per modum nubis acuminatæ: sed verum & legitimum sedimentum sic: Hoc ergo sedimentum seu crassamentum non est sanorum sedimentum, nec est quid naturale vrinæ sicut sedimentum sanorum, sed est quid non naturale; neque est sedimentum ægrorum aut portio humoris morbifici putridi febrem facientis cocti ac maturati; & ideo non potest ex eo sumi signum conueniens super statu morbi & causæ morbificæ; sed vel est pus, vel quidam mucus crudus pituitosus, qui nihil aliud indicat, quàm cruditatem & humoris pituitosi in venis copiam, & casualem eius expulsionem.

A Quantitate etiam sumuntur differentiæ sedimenti; quia sedimentum vel est paucum, vel est multum. Pauci vel nullius sedimenti causæ sunt, vel quòd reuerà nullum in vrinâ sit sedimentum, vel quòd, etsi sit, tamen non appareat; potest enim esse, quòd in vrinâ actualiter sit verum & bonum sedimentum, & tamen non videatur. Hoc fieri potest vel propter vrinæ colorem vel crassam substantiam, vel admixtos crassos & viscidos humores. Propter colorem; quia si color sedimenti sit similis colori vrinæ, vel si vrina habeat aliquem excessum coloris à sanguine, bile, vel melancholiâ, quæ tingat sedimentum, ita vt appareat quid vnum cum vrinâ, tunc non bene distinguitur ab eâ; vt si vrina sit cruenta, nigra, liuida. Propter substantiam, si vrina habeat substantiam valde crassam & sit obscura, tunc non potest bene videri sedimentum in eâ. Propter admixtam aliquam materiam crassam; quia si vel crassæ sordes melancholicæ; vel pituita, pus, semen vel aliquid sanguinis vrinæ sit permixtum, inuoluitur sedimento & permiscetur cum eo, & trahit ipsum ad fundum, ita vt non appareat seorsim in formâ sedimenti aut nubis, sed appareat tantùm veluti crassamentum seu sedimentum falsum. Si vrina est tenuis cum claritate sine multis sordibus, aut crassamento, & non appareat sedimentum ibi non est; sed si vrina habeat crassamentum, aut si turbata, aut valde crassa, tunc fortè in eâ est sedimentum & non videtur, & fortè non est; cùm

enim

enim non videatur, non poteſt iudicari an ſit nec ne. Porrò ſedimentum quod videtur, ſi eſt paucum, vel eſt ſedimentum ægrorum vel ſanorum. Paucum ſedimentum ſanorum fit vel ob magnam cruditatem, vel optimam concoctionem & perfectam ſanitatem. Si vrina eſt tenuis alba, cruda, æger ſtomachi dolore, vel debilitate, vel frigidâ intemperie laboret, & non appareat ſedimentum in vrinâ, eſt ſignum malum & malæ coctionis; ſed ſi æger videatur valere omnibus functionibus, & vrina ſit ſpicei coloris, clara ſplendida, & habeat pauciſſimum ſedimentum, tunc hoc è contra eſt ſignum perfectæ ſanitatis. Porrò qui temperamento ſunt frigido, ſexu fœmineo, tempore verno, in otio degentes, cibis frigidis & craſſis vtentes, crapuloſi, plus comedentes, quàm ventriculus poſſit concoquere, pueri quia ſunt voraces, pingues, &c. hi omnes multum & craſſum habent ſedimentum. Bilioſi, exercitati, calidi & ſicci, graciles tenue, &c. paucum. In ſanis paucum ſedimentum cum optimâ vrinâ ſemper eſt bonum ſignum; quò plus eſt & craſſius, eò maiorem indicat cruditatem & eſt peius. At ſedimentum ægrorum ſeu in iis, qui laborant acutis morbis, ſeu morbis, qui concoquuntur, quò plus eſt ſedimenti; præcipuè eo tempore, quo cauſa morbifica coquitur, eò eſt meliùs. Quoad ergo ſedimentum ægrorum in morbis acutis, ſedimenti abſentia indicat cruditatem; ideò in principiis morborum non apparet ſedimentum, aut ſi apparet, eſt tantum ſedimentum ſanorum & non ægrorum, indicat cauſam morbificam à naturâ concoqui & maturari, & futuram bonam criſim & ſalutem. Ita cum morbus non coquitur, & cauſa morbi eſt nimis multa & maligna, tunc non apparet ſedimentum; & ideò ſi ſedimentum non apparet in augmento aut in ſtatu aut valde paucum, eſt malum ſignum, nullius ſcilicet aut imperfectè criſeos futuræ, adeoque futuræ mortis.

A qualitate etiam ſumitur differentia: & primùm à viſibili; nam ſedimentum interdum eſt album, interdum flauum, liuidum, rubrum. Album ſedimentum fit ab optimâ coctione; ideò tale; modò habeat reliqua accidentia bonitatis, eſt ſemper bonum; nam ſi ſit ſimul graue craſſum & tenax, tunc eſt potiùs pituitoſum craſſamentum. Reliqui colores fiunt ab humore, à quo ſedimentum deciditur ſeu cuius eſt pars; citrinum ab abundantiâ bilis, vel cùm cauſa morbi eſt bilis, vt in tertianâ: liuidum cum cauſa morbi eſt melancholia: rubrum, cùm ſanguis eſt admixtus. Hinc ſedimentum citrinum indicat fieri morbum à bile; liuidum à melancholiâ; rubrum indicat admixtionem ſanguinis, qui, quia admiſcetur, vel debilitatem renum, vel malam ſeri à ſanguine ſeparationem, vel cruditatem, ideò aliquod iſtorum indicat. Præterea in vniuerſum eiuſmodi ſedimenta in acutis morbis apparentia ſunt mala & lethalia; indicant enim cruditatem, & naturam illas cauſas morbificas non bene concoxiſſe; quia ſi bene vel exactè coxiſſet, ſedimentum quod eſt portio eorum deberet habere colorem album, & non illos colores prauos.

Ab olfactu etiam ſumuntur differentiæ : quia aliquando ſedimentum fœtidum eſt, aliquando non : ſi eſt fœtidum ſummam indicat malignitatem & mortem.

A ſubſtantiæ modo ; quia ſedimentum aliud eſt craſſum, aliud tenue. Craſſum fit vel ratione materiæ ex quâ eſt genitum, vel ratione humorum craſſorum, qui cum vrinâ excernuntur, & ſedimentum inuoluunt; vel ratione coctionis bonæ vel malæ : Ratione materiæ, *ex quâ*; nam cum in morbis acutis ſedimentum ſit portio humoris morbifici, & ſic humor morbificus ſit materia eius, ſi humor morbificus ſit bilis, ſedimentum eſt tenue; quia bilis eſt humor tenuiſſimus ; ſi melancholia, pituita, &c. ſedimentum erit craſſum. Ratione humoris admixti; nam poteſt fieri, vt bonum quidem generetur ſedimentum, & tamen à naturâ ſimul cum eo aliqui humores crudi & craſſi per vrinam excernantur, qui ſedimento permixti, ipſum reddunt craſſum, cùm tamen ipſum per ſe & per generationem ſit tenue. Ratione coctionis poteſt dubitari, ab bona coctio faciat ſedimentum tenue an craſſum; aliqui enim tenue habent pro optimo, & dicunt illud ſedimentum eſſe optimum quod à calore maximè eſt attenuatum. Alij è contra dicunt ſedimentum craſſum eſſe optimum, eò quòd concoctio procedat incraſſando, quod probatur : quia pus quod eſt mediocriter craſſum, eſt optimum, quod verò tenue eſt & aquoſum, eſt malum ; ſic ſemen, quod eſt craſſum, eſt optimum & maximè concoctum. Etſi hæc omnia plena ſint difficultatibus, dico tamen breuiter : ſedimentum illud eſſe optimum, quod eſt mediocriter craſſum, tali ſc. craſſitie, qualis poteſt per coctionem induci ; At quod eſt ſupra modum craſſum, eſt malum; quia tale non poteſt eſſe factum à validâ coctione, ſed ſolùm à materiâ admixtâ : Vlteriùs in ſtatu ſanitatis quod eſt tenue eſt melius; in ſtatu ægritudinis melius quod eſt craſſum.

A ſitu ſumuntur differentiæ : nam aliquando ſedimentum natat in ſummo, & tunc dicitur nubecula; aliquando in medio, & tunc dicitur ſuſpenſum ſeu eneorema; aliquando in imo & vocatur hypoſtaſis. Vt autem ſciatur quodnam horum ſit meliùs, & quid vnumquodque indicet, oportet ſcire cauſam ; cur aliquando ſedimentum natet in ſummo, aliquando in medio, aliquando in imo. Cauſæ autem diuerſis diuerſæ ponuntur. Aliqui dicunt flatus permixtos eſſe cauſam, quòd ſedimentum petat locum ſummum : quod videtur rationi conſentaneum eſſe; quia flatus cùm ſunt leues ſurſum petunt & volunt eſſe ſuper aquam & vrinam, & ita ſecum eleuant ſedimentum : & hoc voluit Hippoc. quando dixit ſuſpenſum indicare delirium, quat. ſc. ſuſpenſum indicat flatum eſſe in vrinâ, & conſequenter etiam in corpore ; qui caput petunt & eâ ratione poſſunt facere delirium : & hâc ratione dicunt multi Medici nubeculam & ſuſpenſum indicare magnam humorum in capite agitationem à flatu ; vbi autem talis agitatio eſt, multi etiam vapores ad caput feruntur, & fit delirium ; &

fic

fic hâc ratione dicunt nubeculam esse malam, quia indicat flatus, qui multorum malorum possunt esse causæ. Alij fatentes etiam nubeculam fieri à flatu eleuante, dicunt eatenus nubeculam esse malam, quat. flatus generatur à debili calore, & sic nubecula indicet caloris debilitatem & imperfectam coctionem. Hypostasim verò dicunt longè esse meliorem, & signum bonæ coctionis & validi caloris, quat. indicat nullos flatus in corpore generari. Porrò posito quòd flatus sint causa situs sedimenti in alto, quæri potest, quis flatus hoc faciat, an ille qui est in sedimento, an ille qui est vrinâ. Videtur autem quòd ille flatus possit esse in vtroque; nam siue sit in vno siue in altero, necessariò debebit sedimentum eleuare: posito ergo, quòd tales flatus sint in vrinâ, dicunt consequenter Medici pro maiore aut minore copiâ flatuum sedimentum vel in magis vel in minùs altum locum eleuari; à pluribus flatibus fieri nubeculam, à paucioribus suspensum; & sic dicunt ideò nubeculam indicare plures flatus & maiorem cruditatem & maiorem debilitatem caloris quàm suspensum. Sed primùm hæc doctrina mihi displicet; nam in primis videtur vanum esse dicere multos flatus eleuare sedimentum vsque ad summum, paucos autem vsque ad medium; quia tam bene pauci flatus summum petunt quàm multi, & ideò pauci flatus tam bene eleuabunt sedimentum vsque ad summum quàm multi: nam tam altè paucus ignis ascendit quàm multus, & tam bene ad centrum vsque descendit paruus lapis quàm magnus; si enim vnquam est flatus in vrinâ, ille cum sit aërius, est multò leuior totâ vrinâ; ergo semper debebit supra totam vrinam ascendere, & consequenter sedimentum semper vsque ad summum vrinæ eleuare; qui enim flatus sua leuitate vsque ad medium vrinæ ascendit, debet continuando motum necessariò etiam ascendere vsque ad summum; & tam bene videtur paucissimus aër per aquam ascendere, & exire in paruâ bulla, quàm multus in magnâ.

Dicet aliquis: multum aut paucum flatum non esse causam, cur sedimentum ascendat vel ad summum vel ad medium, sed flatum tenuem & crassum esse causam, dicetque sic flatum, cùm sit leuior & altiora petat, eleuare sedimentum vsque ad summum, crassiorem verò cùm grauior sit & non tam altè feratur, non posse etiam eleuare sedimentum vsque ad summum: crassiorem verò, cùm grauior sit & non tam altè feratur, non posse etiam eleuare sedimentum vsque ad medium. Verùm hoc etiam non valet; quia quantumcunque flatus est crassus, semper est leuior aquâ & vrinâ, & ideò qualiscunque sit, semper deberet vsque ad summum vrinæ ascendere, & secum eò vsque sedimentum eleuare. 2. hoc ideò non valet, quia secundum hoc sequeretur, quòd nubecula esset meliùs signum quàm suspensum, quod est communi Medicorum doctrinæ contrarium; quia nubecula fieret à tenuissimo flatu, suspensum verò à crassiore; tenuis autem flatus fit à maiore coctione & validiore calore quàm crassus. Posito ergo quòd aliquando sic sint

flatus

flatus in vrinâ, adhuc tamen hæc doctrina propter illas rationes non videtur valde probabilis; sed insuper posse dici videtur, quòd nunquam tales in vrinâ flatus contineantur. Pro quo dico 1. quòd vbi est calor & humidum, ibi semper est aliqua expiratio & vapor; & ideò concedo & est certum, quòd ex vrinâ quamdiu est calida, semper excitetur aliquis vapor, qui ascendit per corpus vrinæ, & expiret extra eam in aërem. 2. quòd etsi vrina sit excrementum, tamen semper sit aliquis spiritus naturalis vel vitalis in eâ, qui etiam paulatim expirat; ille autem cùm sit in omni vrinâ, non potest esse causa diuersi huius situs sedimenti; præter illum autem non videtur, quòd in vrinâ possit esse vllus alius flatus, qui cum eâ è corpore exeat, primò quia flatus non habitant & non stabulantur in illis partibus, per quas vrina transit. 2 quia illi flatus non possunt cum vrinâ descendere, nec cum eâ misceri, & etsi cum vrinâ miscerentur, deberent illi flatus auolare, cum non sint vrinæ interni aut intrinsecati, sed tantùm per simplicem admixtionem vniti; aut si in vrinâ essent, deberent videri per bullas in vrinâ excitatas exire, sicut aër sub aquâ contentus excitatis bullis effertur. Alia causa, quæ videtur facere posse, quòd sedimentum sit interdum in summo, interdum in imo, &c. est leuitas & grauitas, tenuitas & crassities tum sedimenti tum ipsius vrinæ: sedimenti; quia si sedimentum est tenue & leue, volitabit in alto, nec facilè fundum petet; si est graue & crassum, citò petet fundum. Vrinæ; quia sedimentum quod in vrinâ tenui fundum peteret, in crassa posset manere suspensum; quod enim est leue in medio crasso, est graue in medio tenui; & contrà. Itaque tenuitas vrinæ & grauitas ac crassities sedimenti sunt causa, quòd sedimentum petat fundum; contrà tenuitas sedimenti at crassities vrinæ sunt causa, quòd sedimentum in alto volitet. Ex hoc ergo patet, quod sedimentum esse in summo, non necessariò semper indicet flatus, ac consequenter caloris imbecillitatem & cruditatem; sed sæpè tantum iudicet sedimenti tenuitatem & leuitatem. Porrò est hic quoque sua difficultas: nam non videtur, quòd possit sedimentum vnquam volitare in alto ratione suæ tenuitatis & leuitatis; nam quantumcunque sedimentum sit tenue & leue, semper tamen est grauius vrinâ; quia sedimentum est pars grauior & crassior vrinæ, itaque semper debebit esse in infimâ parte vrinæ, neque vnquam poterit esse supra eam. 2. quia sic iterum sequeretur, quòd nubecula esset meliùs signum hypostasi; nam nubecula esset tenuior, & consequenter magis cocta quàm hypostasis: nam quod est magis à calore attenuatum, est magis coctum & magis spirituosum. Ex his patent huius materiæ difficultates. Interim nos secundũ communem Medicorũ sententiam dicamus duas esse causas nubeculæ seu situs in summo; tenuitatem sedimenti & flatus: hypostasis verò grauitatẽ sedimenti & absentiã flatus; suspensi verò sedimenti mediocrem crassitiem, & flatus aliquos sed non multos. Vt itaq; sciatur quale signũ sit nubecula, quale hypostasis, &c. est distinguendum, vtra istarum sit causa sedimenti sursum vel deorsum existentis.

ſtentis. Si cauſa ſunt flatus, tunc nubecula eſt mala, & peius ſignum ſuſpenſo vel hypoſtaſi; & indicat multos flatus eſſe in corpore, & conſequenter caloris imbecillitatem & imperfectam coctionem; & indicando flatus poteſt etiam conſequenter indicare humorum in corpore agitationem, propterea quod ea aliquando à flatibus fieri poſſit; ſic hypoſtaſis niſi fiat à craſſitie ſedimenti, indicat abſentiam flatus, perfectam coctionem & fortem calorem natiuum; ſed ſi nubecula aut hypoſtaſis non fiant à flatu, ſed à tenuitate, leuitate, aut craſſitie ſedimenti; tunc non indicat illa, ſed tantùm indicat illa, quæ ſunt cauſa ſedimenti tenuis vel craſſi; & propterea non eſt vniuerſaliter verùm, vt quidam Practici putant, quòd nubecula ſemper indicet flatus & cruditatem, ſed tantùm tunc cùm ſitus ille ſedimenti à flatu in vrinis exiſtente cauſatur. Cauſæ autem tenuitatis ſedimenti aut craſſitiei ſunt interdum ſpirituoſitas ſedimenti, vel ſpirituum abſentia; hinc enim ſedimentum eſt tenuius, leuius, grauius & craſſius. Interdum materia ex quâ tenuitas & craſſities; ſic qui cibis veſcuntur tenuibus & facilè digeſtibilibus, habent potiùs nubeculam aut ſuſpenſum in ſuis vrinis; qui verò craſſis, habent potiùs hypoſtaſim; ex iis enim fit leue & tenue ſedimentum, ex his craſſum. Sic ex humoribus bilioſis fit potiùs ſedimentum tenue & leue ſeu nubecula; ex pituitoſis & melancholicis potiùs craſſum, graue & hypoſtaſis; ex mediis omnibus ſuſpenſum. Itaque cum ſedimenti ſitus non fit propter flatus, tunc tantùm indicat materiam *ex quâ* ſedimenti eſſe tenuem & ſpirituoſam; & tunc nubecula non eſt malum ſignum; & ita dicunt Medici, quòd in complexionibus bilioſis & in iis, qui tenui victu vtuntur, & in morbis qui cauſantur ab inediâ & laboribus nubecula ſit tam bonum ſignum quàm hypoſtaſis, eò quòd in illis non fiat ab imperfectâ coctione, ſed tantùm ab humorum tenuitate: Vnde nubecula in morbis bilioſis eſt tam bonum ſignum, quàm hypoſtaſis in pituitoſis. An autem ſitus ſedimenti cauſa ſint flatus, an tenuitas ſeu craſſities tum ſedimenti tum vrinæ, dignoſci poteſt ab ipsâ tum ſedimenti tum vrinæ conſiſtentiâ: quia ſi vrina habeat multas bullas & difficulter diſſolubiles, & ſedimentum appareat ſpiſſum & craſſum, & volitet in ſummo vel in medio, eſt ſignum ſitus illius cauſam eſſe flatus; ſed ſi è contra vrina nullas vel paucas bullas habeat, & ſedimentum ſit tenue & rarum, & præcipuè ſi cum illâ tenuitate in alto volitet, ſignum eſt cauſam ſitus ipſius eſſe tenuitatem. Alij dixerunt cauſam cur ſedimentum aliquando volitet in ſummo, aliquando in imo, &c. eſſe, quòd materia *ex quâ* ſedimenti veniat à partibus ſuperioribus vel inferioribus corporis, eo quòd ſedimentum ex naturali quadam ſympathiâ cum illis partibus habeat ſimilem in vrinâ poſitionem, quam habebunt humores in corpore, ex quibus ipſum eſt generatum: & ſic dicunt, quòd nubecula indicat humores morboſos exiſtere in ſuperioribus partibus corporis, & quòd indicet affectus capitis. Suſpenſum humores exiſtere in mediâ parte corporis, & indicare affectus thoracis,

stomachi, hepatis, &c. hypostasim verò affectus infimi ventris. Et hanc doctrinam tradidit Actuarius antiquus & celebris Medicus. Sed est falsa & explosa ab omnibus Medicis posterioribus; etenim quod in vrinâ est, non petit locum consimilem loco, vnde prouenit, sed prout eius grauitas & leuitas requirunt. Hoc patet in pinguedine, quæ etiamsi proueniat à colliquatione partium inferiorum, non tamen propterea natitabit in fundo vrinæ, sed semper in summo, quia sc. natura pinguedinis ita exigit, non autem quia venit ex altis aut imis partibus; si pus ex thorace cum vrinâ excernatur, illud non ideò in summo natitabit, quia à superioribus corporis partibus procedit, sed semper fundum petet; quia sc. naturâ suâ est grauis vrina; eodem ergo modo sedimentum non fluitat in summo vel in imo, quòd à summis vel imis partibus corporis procedat, sed quia leue est vel graue, ac à flatibus vel attollitur, vel non attollitur, sunt & aliæ differentiæ sedimenti; nam aliquando sedimentum est læue & æquale, aliquando asperum & inæquale. Læue sedimentum est quod est continuum & vnitum & cuius omnes partes inuicem cohærent vnitæ, sicut vnus paruus continuus monticulus. Asperum seu diuulsum & inæquale est, cùm est dispersum fissum ac disceptum in partes diuersas, non vniformiter ac pyramidaliter sibi mutuò cohærentes. Quid sit sedimentum æquale vel inæquale medici variant: potest enim æqualitas duobus modis considerari, vel quoad substantiam, vel quoad tempus. Æquale quoad substantiam est, cuius omnes partes æqualiter quoad substantiam sunt vnitæ, læues, albæ, æquè tenues aut crassæ, & eodem modo coctæ; & sic æquale comprehendit in se sedimentum læue. Æquale quoad tempus est, quod omnibus horis & pluribus diebus non variat, sed vno tempore est sicut alio. Aliqui dicunt per æquale debere intelligi æquale primo modo, sc. secundum substantiam, alij secundo modo, id est, secundum tempus. Æqualitas à Galen. & ab omnibus medicis commendatur, & semper est bona. Cùm itaque sedimentum malum bene possit esse æquale quoad tempus, & tale tamen sedimentum sit pessimum, imò eò peius, quò magis est æquale, videtur quòd per æquale non debeat intelligi æquale secundum tempus, sed æquale secundum substantiam. 2. quia in morbis pro diuersis eius temporibus sedimentum bonum debet variari, & non potest esse vno tempore sicut altero; & sic non potest esse æquale secundum tempus; ideò videtur quòd potiùs per æquale debeat intelligi æquale secundum substantiam quàm secundum tempus. Dico tamen vtrumque intelligendum esse, sc. quòd sedimentum bonum, album, in fundo, læue, acuminatum, &c. si simul sit æquale secundum tempus, tunc est optimum: indicium enim est sanitatis constantis, & bonitatem illam non esse casualem aut fortuitam, sed à solido fundamento, bonâ coctione & valido calore; sed si sedimentum in se sit malum, & tamen sit æquale quoad tempus, tum tantò est peius: & si est malum aut mediocriter bonum, & fiat meliùs, & si eo ipso non sit æquale sed inæquale; quia tamen ex malo fit meliùs,

debet haberi bonum. Et hæc æqualitas quoad tempus maximè bona est tum in ſanis tum in morbis, qui non concoquuntur, neque determinatis temporibus, principio, incremento, &c. diſtinguuntur; nam in acutis: qui coquuntur, & manifeſtè ſic temporibus diſtinguuntur, non eſt neceſſarium ad ſedimenti bonitatem, vt ſit omnino æquale ſecundum tempus, ſed ſufficit pro ratione temporis eſſe æquale ſecundum ſubſtantiam: nam gradus concoctionis in venis fientis & morbi temporum non permittunt, vt dixi, ſedimentum plane ſecundum tempus eſſe æquale. Æqualitas ſecundùm ſubſtantiam non eſt etiam ſimpliciter bona, nec ſimpliciter mala: ſi ſedimentum habet omnes bonas conditiones, & ſimul ſit æquale ſecundum ſubſtantiam, ſic vt ſit læue, vnitum, non diuulſum, omnibus partibus æquè album, æqualiter aſſurgens in pyramidem eodem loco contentum & æquè tenuè, eſt optimum: eſt enim indicium calorem qui coxit, eſſe naturalem, coctionem eſſe vniformem & perfectam, & non eſſe in corpore humorum peccantium diuerſitatem. At ſi ſedimentum habeat malas conditiones, & cum illis ſit æquale eſt peſſimum; quia indicat malitiam extenſiuè eſſe maiorem, & nihil eſſe, quod ſit bene coctum. Si ſedimentum ſit aliqua parte bonum, & tamen non æquale ſed diuulſum, & aliæ eius partes ſint albæ, aliæ praui coloris, aliæ tenues, aliæ craſſæ, &c. minus bonum ſignum eſt; quia indicat bonitatem illam ſedimenti non eſſe firmam & ſtabilem neque vniuerſalem.

Quæres, quid ergo indicet propriè ſedimentum aſperum & diuulſum; Dicunt Medici indicare flatus in vrinâ, qui per ſedimentum penetrantes illud diuellant, ac eos quidem paucos; quia ſi eſſent multi, totum ſedimentum vel ad medium vel ad ſummum locum attollerent. Sed meo iudicio cauſa eſt, quòd ſedimenti partes omnes non ſint vniformiter coctæ, aut vniformiter leues & graues, & ideò non ſint vnitæ, ſed hæreant in diuerſis locis. Hoc autem fit, vel quia humores concoquuntur in diuerſis locis, ſc. in aliquibus meliùs perfectè; vel quia humores qui coquuntur, inter ſe ſunt diuerſi; vt cùm morbus à pluribus diuerſis producitur humoribus; & ſic meo iudicio ſedimentum diuulſum potiùs indicat diuerſitatem humorum morbificorum & inæqualem eorum coctionem, quàm flatus in vrinâ contentos. Eſt tamen hîc notand. illud ſedimentum verè eſſe ſedimentum diuulſum, quod habuit ſufficiens tempus ad ſui vnitatem & coagmentationem; nam quod illud non habuit non poteſt eſſe æquale, ſed neceſſariò adhuc debet eſſe diuulſum; quia ſedimenti portiunculæ à ſingulis vrinæ partibus ſecedunt, & morâ temporis ſimul deſcendunt & congregantur. Sedimentum inæquale quoad ſubſtantiam dicunt Medici indicare prauitatem concoctionis; quia ſimul indicat calorem natiuum non vniformiter coxiſſe alimentum aut morbificos humores. Sed ego non video quare inæqualitas hæc indicet malam coctionem; nam vnus calor, quantum ex ſe eſt, vniformiter coquit: nam tam bene poteſt æqualitas contingere cùm

debilis est calor & mala fit coctio, quàm cum bona, & tam bene inæqualitas cum calor est fortis & bona fit concoctio, quam cùm debilis & mala. Solùm ergo indicat inæqualitatem alimenti aut humoris morbifici qui coquuntur, esse sc. diuersas partes in alimento, aut plures in corpore humores morbificos, qui non potuerunt à calore natiuo vniformiter coqui. Hactenus de contentis naturalibus: nunc de contentis contra naturam.

Contenta contra naturam sunt pinguedo, bullæ, corona, arenulæ, pili, sanguis, pus, semen, carunculæ &c. & primùm de pinguedine; nam aliquando vrinæ innatat quædam pinguedo, & ea vrina vocatur oleosa seu oleaginosa. Vt itaque cognoscatur quid sit vrina oleaginosa, notandum est, quòd non semper vrina, vt vocetur oleaginosa, habeat pinguedinem innatantem; imò sæpe caret eâ, & tamen vocatur oleaginosa. Itaque duplex est vrina oleaginosa: vna quæ tantùm habet innatantem pinguedinem in suâ superficie, etsi reliquâ suâ substantiâ neque colore neque substantiâ sit oleaginosa; talem dari omnes agnoscunt, sed aliqui, inter quos est Aëtius, putant etiam dari aliam oleosam, quæ non solùm habeat aliquas guttas pinguedinis supernatantes, sed quæ sit per totam suam substantiam pinguis & oleosa. Verùm Galen. dicit, se talem nunquam vidisse, reuerâ non potest etiam dari; quia oleum non potest cum sero incorporari, sed debet supernatare. Itaque secunda vrina oleosa est, quæ est oleosa colore & consistentiâ, idest, quæ suo colore & crassitie habet similitudinem olei, & quasi oleum repræsentat. Prima illa habet veram pinguedinem liquatam admixtam, & est verè pinguis & oleosa, hæc non est pinguis nec habet pinguedinem admixtam sed tantùm ad oculum refert similitudinem olei; & hanc etiam vocari oleosam dicit expresse Galen. *comm. tertio tertij de morb. vulgarib. text.* 74. illa fit ex colliquatione, hæc non, sed ex aliâ causâ. Hæc ergo secunda habet quandam crassitiem sicut oleum cum quâdam obscuritate vergens versus colorem viridem, & eam dicit Galen. adhuc esse duplicem: Aliquam quæ vergit versus albedinem, & eam dicit indicare cruditatem; aliam versus flauedinem viridantem, & eam dicit indicare febrem intensam; tamen si reliqua, inquit, bona signa adsint, nihil indicat mali. Et dicit Galen. hanc secundam oleaginosam se sæpe vidisse sine ægri detrimento. Ex quo patet, quod hæc vrina oleaginosa secunda non proueniat ex colliquatione nec sit lætalis, nec indicet tabem. At quæ est primo modo oleaginosa habet pinguedinem innatantem diuerso modo; interdum sic vt pinguedo supernatat in iure carnium refrigerato, seu veluti crustulæ pinguedinis. 2. vt in superficie tantùm veluti puncta quædam pinguedinis appareant, sicut in iure carnium parùm pingui, quod solùm habet aliquas guttas pinguedinis. 3. vt supernatet sicut tela aranearum. Causa omnis pinguedinis vrinæ innatantis teste Gal. est colliquatio substantiæ alicuius pinguis; ideò omnis vrina cum pinguedine ferè semper est perniciosa & indicat colliquationem: omnis

autem

autem colliquatio victus à calore excedente & liquefaciente & à calore igneo, & ideò talis vrinas indicat hecticas ac ardentes febres, si colliquatio est à toto; aut alicuius partis calidam intemperiem, si colliquatio tantùm promanat ab aliquâ peculiari parte. Plura autem sunt quæ in corpore nostro possunt colliquari interdum pinguedo seu adeps corporis, interdum alimentum substantificum eius; interdum carnosa substantia ac humidum primigeneum eius: & secundum hoc sunt plures colliquationis; & sic inter vrinas oleosas aliæ aliis sunt deteriores, prout hæc vel illa substantia in corpore colliquatur. Porrò etiam sunt diuersa in corpore loca, in quibus prædictæ substantiæ colliquantur; aliquando enim colliquantur in toto corpore vt in febribus ardentibus aut hecticis; interdum tantùm in parte vnâ, & hoc præcipuè in renibus. Quæri potest, quomodo sciri possit, ex cuius rei colliquatione vrina sit oleosa, an habitus, an carnis, &c. Denique vbi illa colliquatio fiat, an in toto, an in renibus. *Respond.* quando pinguedo seu adeps colliquatur, tunc vrinæ sunt valde oleosæ, sicut cùm iuri carnium multa pinguedo supernatat: Quando caro, tunc minùs est pinguedinis, eò quod caro minus sit pinguis quàm adeps: cùm humiditas partium solidarum seu humidum primigenium colliquatur; tunc pinguedo supernatans potiùs est sicut tela subtilis aranearum. Adeps, quia faciliùs liquescit quàm caro, ideò à minore calore liquescit; caro non nisi à fortiore, humidum verò substantificum partium solidarum non nisi à summo; ideò vrina quæ adipis colliquationem indicat, minùs est mala; peior carnis, pessima quæ humidi substantifici partium solidarum.

In vrinis etiam aliquando conspiciuntur bullæ. Vt ergo sciatur, quid illæ indicent, oportet illarum causas inuestigare. Causæ duæ sunt materialis & efficiens. Materia est humor qui distenditur, & contentus aër, vapor, flatus, qui distendunt. Causæ efficientes sunt calor & motus. Calor bullas facit cùm est imbecillus; idque dupliciter, & quia materiam reddit crudam & crassam & sic dilatabilem in bullas; & quia excitat vapores & flatus, qui inflant & extendunt humores. Motus quat. humorem commiscet cum aëre, & sic facit sibi mutuò inuolui. Materia apta ad bullarum generationem est, quæ mediocriter est crassa & viscida; nam si valde tenuis tunc non potest in bullam extendi, sed in extensione finditur & hiscit: si est valde crassa non facilè extenditur; & hinc oleum non facilè admittit bullas, nec puls, quia sunt nimis crassæ. Debet etiam materia esse valde viscida, sic enim non facilè dehiscit. Porrò motus bullas faciens in vrinâ vel est internus vel externus. Internus, nam si humores & spiritus intus in corpore agitentur, cùm illi ad vrinas perueniunt, fiunt in iis bullæ, quæ exeunt cum vrinâ vel postea in vrinâ generantur. Externus, quia fiunt etiam bullæ per externam agitationem; nam si fortè vrina excernitur, aut multùm agitetur, motu illo externo contrahit bullas aëre externo per motum vrinæ inuoluto; & sic dicunt bullas aliquando habere causam internam & intra corpus

generari, aliquando externam & causari extra corpus. *Sed dices*: quomodo possunt bullæ intra corpus generari; nam etsi ibi generarentur in exitu vrinæ propter angustiam partis destruerentur & frangerentur. *Respondent* Medici; verum esse & frangi, sed mox vt vrina micta, iterum flatus vrinæ permisceri, & iterum bullas excitari. Docent porrò aliqui, quomodo medici possint dignoscere, an in vrinâ à se dilata bullæ apparentes genitæ sint ab agitatione externâ, an verò à causâ vrinæ intrinseca; nam inquiunt, quæ extra à motu fiunt bullosa, in eâ bullæ citò pereunt; quæ verò à causâ internâ, in eâ non. Porrò vrina crassa ac viscida fit ab admixta pituitâ & crudis humoribus, vel ab admixto colliquamento, vel quia à calore nimis est cocta & incrassata. Quoad causas efficientes, cùm interim calor est imbecillis, qui generet multam substantiam vaporosam; vel cùm est valde validus & igneus, vt faciat humores efferuescere in corpore & agitari, tunc dicunt bullas in vrinâ fieri. Denique cùm humores intus turgent & agitantur vel sponte vel à naturâ moti, tunc etiam dicunt bullas in vrinâ fieri. Secundum hanc communem doctrinam dicunt, bullosam vrinam indicare vel imbecillum calorem flatus generantem, vel humorum agitationem; & quia agitatio interdum fit à calore feruefaciente, ideò dicunt bullas interdum indicare excessum caloris humores agitantem, & quia calor humores agitans interdum est naturalis, interdum febrilis, & interdum agit humores criticè interdum symptomaticè, ideò oportet distinguere à quâ agitatione fiant illæ bullæ. Dicunt itaque si in principiis morborum vrina appareat spumosa; indicat agitationem humorum fieri à calore febrili & non naturali, & illam agitationem esse symptomaticam; quippe quæ eo fit tempore, quo fieri non deberet, sc. in principio, cum materia adhuc est cruda, & sic in principiis spumosæ vrinæ sunt malum signum: sed si fiat spumosa in aliquâ parte status vel declinatione cum aliis signis bonis, indicium est illam agitationem fieri à calore naturali & esse criticam, & secuturam esse crisim, & naturam agitare humores in ordine ad futuram crisim, & sic in illis temporibus vrinam reddi spumosam est bonum signum. Interdum etiam in augmento esse spumosam non est malum; nam est indicium naturam aggredi humores & incipere eos coquere, & ex eorum ad concoctionem agitatione spumam in vrinâ fieri. Aliqui porrò etiam dicunt vrinam spumosam etiam indicare colliquationem, & quia spuma indicat agitationem humorum; agitatio autem potest fieri à calore igneo, id est, excedente faciente humores ebullire, à quo calore excedente non fieri potest, quin producantur colliquationes tum etiam quia ex colliquatione vrinæ fiunt crassæ ac viscidæ, tales autem aptæ sunt producere multas bullas. Itaque vrinæ spumosæ, si alia insuper frigiditatis signa adsint, indicant flatus & humores crudos: sed si cum spumositate simul sunt oleaginosæ, è contra indicant caloris agitationem & colliquationem. Porrò Hippoc. *Aphor.* 34. dicit *etiam spumosam vrinam indicare vitium renum*; quòd

Medici

Medici dicant fieri, quia talis vrina indicat crassam pituitum & crudos humores esse vrinæ permixtos, quales facilè solent in viis vrinæ ac renibus esse, ibique vel obstructionem, dolorem ac calculum causare. Actuarius etiam dicit spumosam vrinam indicare destillationem à capite, eò quòd spumositas fiat à vapore vel spiritu vrinæ permixto; sedes autem præcipua spirituum sit in capite, qui defluentibus ex eo humoribus permixti & ad vias vrinarias expulsi reddunt vrinam spumosam. Aliqui dicunt aliâ ratione spumosam vrinam capitis affectum indicare, eò quod spumæ in superiore vrinæ parte natitent; superior autem vrinæ pars superioris corporis affectum significet propter sympathiam quàm loca seu situs vrinæ habent cum locis seu sitibus partium corporis; quæ doctrina supra à nobis est refutata. Verùm tota hæc de causis generationis bullarum in vrinâ doctrina videtur valde esse infirma, & potiùs falsa; & ideo indicia illa, quæ ex illis petuntur, esse vana & friuola. Mea itaque opinio est causam efficientem bullarum non esse vllam agitationem internam humorum, neque etiam calorem siue excedentem, qui faciat humores bullire; siue diminutum qui flatus generet; sed dico vnicam causam efficientem bullarum in vrinâ esse agitationem externam; & quòd omnis vrina tantùm acquirat bullas, quæ extra corpus agitatur vel nimis impetuosâ mictione, vel manuum aut reliqui corporis conquassatione; & dico quòd nulla vrina habeat bullas, quæ non sit sic externè agitata; & quòd si sine vllâ agitatione lentè mingatur, nullo modo habebit bullas, & consequenter, quòd omnes bullæ generentur extra corpus & à causa externâ & non internâ; *Probatur*: quia non generantur bullæ intra corpus; nam si fierent in exitu deberent destrui: ergo quæ sunt in vrinâ extra corpus existente, non sunt intùs generata; quia ibi fit effectus vbi eius causa est; causæ autem internæ iam non adsunt vrinæ cùm est extra corpus: ergo illæ non possunt vrinâ extra corpus existente effectum suum seu illas bullas producere. 2. quia experientia docet, quòd idem vir sanus si contra matulæ parietes mingat, adeoque sic lentè desinat vrinam in matulam descendere; non habebit bullas; si verò impetuosè rectâ in matulam mingat, bullas habebit. 3. quia nunquam ostenditur vrina quæ lentè micta & non conquassata sit, habere bullas. *Conseq. prob.* nam si extra corpus bullæ fiunt, internæ causæ non producunt illas: nam agitatio humorum in corpore non potest facere bullas in vrinâ extra corpus existente; nam in eâ vrinâ quæ est extra corpus, illa agitatio ampliùs non est. Denique calor qui in corpore facit ebullire humores, non potest facere bullas in vrinâ iam mictâ; quia in vrinâ iam mictâ nulla ampliùs apparet talis ebullitio. Dices: etsi bullæ sint fractæ in exitu, tamen mox vt vrina micta est iterum generantur. Dices 2. quòd virtus illarum causarum internarum remaneat in vrinâ mixtâ, & sic quòd cùm vrina micta est, adhuc sint in eâ flatus, qui cum eâ exierunt, illi verò permiscentur cum vrinâ, & faciunt bullas in eâ. Denique calor ille, qui efferuescere facit

humore

humores in corpore, adhuc remanet in vrinâ, & in eadem flatus vaporesque & spiritus excitat, quos excitando facit in vrinâ bullas; sic etiam humorum, qui in corpore agitantur pars aliqua cum vrinâ excernitur, qui adhuc in matulâ eundem motum agitationis reseruant, quem habent humores in corpore. Verùm hæc sunt ridicula & falsa, quod probatur; quia nunquam videntur bullæ in vrinâ crescere, aut de nouo fieri; nam si sit micta sine bullis, nunquam in eâ post mictionem bullæ de nouo excitabuntur, quòd tamen deberet fieri si prædicta doctrina esset vera; & nunquam videtur vrina bullas plures acquirere quàm illas, quas primâ mictione per motum acquisierit. Dico porrò vlteriùs bullas etiam non fieri ab aliquo flatu in vrinâ existente, qui vrinæ permisceatur, sed solummodò fieri ab aëre externo, qui per fortem mictionem aut agitationem vrinæ inuoluitur & permiscetur. Hoc fundamento posito quod videtur esse verissimum, sequitur consequenter bullas in vrinâ non indicare vllam agitationem humorum in corpore; nec consequenter indicare dolorem capitis, qui ex illâ agitatione proficiscitur; neque etiam indicare flatus vrinæ admixtos, nec consequenter indicare cruditatem aut malam concoctionem, aut debilem calorem illos flatus generantem; neque indicare calorem excessiuum facientes illos humores ebullire & efferuescere, eo quòd, sicut dixi, nec agitatio interna, nec calor corporis, nec flatus in vrinâ sunt causæ; si enim bullæ indicarent illa, facerent hoc in quantum essent effectus illorum, cùm ergo non sint eorum effectus, sequitur quòd illa quoque non indicent. Quæritur ergo quænam bullarum in vrinâ sint causæ, & quid possint indicare. *Respond.* quòd causa efficiens earum est agitatio externa, materialis verò est aër externus & vrinæ liquor, qui per agitationem aërem inuoluunt. Quia autem non omnis liquor æqualiter bullas contrahit, nec æquè citò, nec æquè magnas, nec æquè diu conseruat, ideò quòd de bullis potest considerari est, an vrina per agitationem externam facilè ebullescat nec ne? an bullas contrahat magnas aut paruas? & an iam contractus statim exponat an vltrò diu reseruet? hoc autem pendet præcipuè à materiâ; nam materia tenuis facilè bullescit, crassior difficulter, tenuis enim facilè potest in minima fundi & statim aërem includere, & tenuis bullescit à paruâ agitatione; crassa non nisi à magnâ: viscida potest magnas admittere bullas, & diu retinere; tenuis non nisi paruas, easque statim deponit; aër enim inclusus viscidam bullarum substantiam non ita facilè potest perfringere: quapropter vrinam bullas habere simpliciter nihil indicat quàm externam agitationem; sed facilè & multas bullas acquirere, & quæ statim euanescant, indicat vrinæ tenuitatem: facilè & multùm bullescere & mediocriter diu durare, indicium est vrinæ substantiam esse mediocrem, non nimis tenuem, nec nimis crassam, & non valde lentam: hoc autem est bonum signum, & indicat vrinæ substantiam esse laudabilem, & benè à calore percoctam. At vrinam difficulter bullescere; sed contractas bullas pertinacissimè conseruare, est

indicium

indicium vrinam esse crassam & valde viscidam; & sic indicat tales causas, quæ crassitiem & visciditatem producere possunt, id est, vel admixtos crudos & pituitosos humores, vel vrinam à nimio calore nimis esse inspissatam vel pinguedinem admixtam. Dixi, bullas in vrinâ præcipuè pendere à materiâ, quia potest etiam ab aliquâ externâ vel internâ causâ pendere, quòd citiùs vel seriùs bullæ pereant; externâ, nempe aëre, quòd est maximè considerandum, si nempe ille sit vel valde calidus vel valde frigidus; calor enim & rarefaciendo & explicando aërem, qui intra bullas est, facit vt ipse perrumpat, sicque illæ frangantur: frigus densando & cogendo facit, vt aër in iis contentus nequeat capi, sed efferatur. Interna causa etiam potest esse; calor vrinæ maior vel minor, vel flatus aliqui aut spiritus interclusi: calor enim vrinæ attenuando inclusum bullis aërem, vel excitando vapores vel flatus, facit vt illæ citiùs pereant. Atque hæc de bullis dicta sufficiant. Nunc de alio contento præternaturali agamus, sc. de arenulis.

Notand. itaque in vrinis duplices esse arenulas: alias tenuissimas splendentes & minimas, quæ vocantur atomi, & istæ non tantùm subsidunt ad fundum, sed & volitant in medio & in summo & per totam vrinam; & cùm inspicitur vrina in claro aëre, splendent & volitant in eâ sicut atomi. Aliæ sunt crassiores, quæ magis propriè sunt arenulæ, & sunt de materiâ calculi. Atomi illi fiunt à magno calore exurente humores in venis, & exiccantem tales arenulas, & apparent post ardentes febres, & sunt quidem tempore febris genitæ, sed non excretæ; excernuntur verò postea. Itaque illæ atomi sunt reliquiæ humorum putrescentium, quæ in venis relictæ quotidie magis exiccantur & quodammodo incinerantur. Tales etiam arenulæ aliquando inueniuntur in sanguine leprosorum, sic quòd sanguis elephanticorum digitis comminutus sentiatur habere arenulas; quod fit in iis ex humorum putrefactione, & partis terrestris torrefactione vel exustione ac incineratione. Quod ad alterum arenularum genus spectat; earum materia est humor viscidus & crassus, qui à calore coquitur & condensatur, & quodammodo lapidescit, & generantur sicut calculus. Differunt in hoc, quòd materia calculi sit magis viscida: nam si arenularum materia esset valde viscida, cùm torretur à calore, maneret vnita & fieret calculus, & non funderetur nec dehisceret in vrinâ: sic terra sicca vertitur in puluerem cùm torretur à sole, viscida lapidescit.

Locus vbi arenulæ generantur sunt renes & vesica. Vbi tamen notand. aliquid singulare, quod ego primum comperi experientia, postea verò notaui ab alio viro docto esse animaduersum: nimirum quod aliquæ arenulæ in corpore ipso generentur & fiant, ibique generatæ cum vrinâ exeant & expellantur: aliquæ verò in corpore non generentur, sed postquam vrina micta est in matulâ generantur. An autem sint generatæ in corpore an verò in matula sic cognoscitur: quæ in corpore generatæ sunt, semper apparent in fundo matulæ globatim hærere, &

sic non affixæ ei, & apparent paulò postquàm vrina micta est: quæ verò in matulâ generantur non sunt in fundo, sed circumquaque hærent affixæ parietibus matulæ, & non apparent nisi diu post mictam vrinam. Dicunt Medici omnes arenulas indicare temperiem calidam & vesicæ, quia sc. supponunt calorem & exustionem esse causam arenularum, quòd si verò calor non semper sit causa arenularum, sequetur quoque, non semper arenulas illarum partium calorem indicare quidam igitur dicunt non semper arenulas aut calculum à calore immoderato gigni, sed sæpe non laborare calidâ intemperie renum qui calculo corripiuntur, sed calculum à proprietate quadam & facultate lapidificâ illarum partium generari, quod videtur ex eo confirmari, quòd vt supra dixi aliquando generentur in matulâ diu post vrinam mictam; tunc autem non generantur ab immoderato calore, sed potiùs à frigore; quia generantur in aëre externo, qui est frigidus, & cùm vrina refrixit, & ad parietes matulæ stanneæ aut vitreæ, qui sunt frigidi. Latiùs agere de causâ generationis calculi non est huius loci, sed in pathologiâ est videndum. Quæri autem potest, an arenulæ apparentes sint semper signum calculi? Dico in multorum hominum vrinis apparere arenulas, qui nunquam conqueruntur de calculo. Itaque arenulæ solùm indicant adesse causam efficientem calculi, sed non necessariò adesse calculum: etenim bonum est arenulas expelli, & cùm expelluntur, tunc non fit calculus. Indicant ergo arenulę adesse dispositionem lapidificã, quod est malum; sed arenulas expelli indicat vias esse latas & facultatẽ expultricẽ esse validã, & arenulas nõ remanere aut hęrere in corpore, & materiã esse nimis friabilem quàm vt ex eâ possit generari calculus, & non satis esse viscidam, sed hiscere & minutim findi, & hinc non futurum, vt calculum valeat coire; ideò arenulas multas apparere in vrinâ est bonũ signum, sed est mala causa. Vnde cùm apparent semper periculum minantur; nam quia indicat efficientem saltem causam & illam dispositionem lapidificam adesse, & quia facilè accidere potest, vt vel facultas expultrix debilitetur, vel aliqua copia viscidi humoris aliquando allabatur, etiam indicant facilè fieri posse, vt sic semel arenulæ illæ retineantur, vel à materia aliquâ viscidâ allabante inuoluantur, & sic in calculum coniungantur. Arenulas porrò solitas apparere & posteà supprimi, & tum dolorem sentiri, & vrinas euadere tenues & albas, est indicium arenulas in calculum conuerti. Denique arenulas mingi cum dolore & stranguriâ est etiam signum calculi. Arenulæ aliquando sunt albæ, aliquando rubræ. Rubræ indicant in renibus esse genitas; quia renes rubro colore præditi sunt, quod melius: albæ, quòd in vesicâ quæ est alba, quòd peius. Est tamen hoc signum non planè certum; quia potest arenularum color non à parte, in quâ generantur, sed à materiâ ex quâ esse profectus: & sic arenulæ albæ indicant materiam earum esse pituitam, rubræ bilem aliquam pituitæ permixtam: albæ etiam magis ab occultâ proprietate lapidificâ; rubræ ab excessu caloris generantur.

Sunt

Sunt & alia contenta non naturalia : quia aliquando apparet aliquid in vrinis quod est sicut farina, aliquando aliquid sicut orobus, aliquando aliquid sicut furfures & squammæ : & hinc aliquod sedimentum vocatur farinaceum, similaceum, pollentaceum, furfuraceum, squammosum lamineum, orobum, &c. horum sedimentorum meminit Hipp. 2. *progn.* 29. quando dicit, *malum, si vrinarum sedimentum tanquam farinam crassiorem repræsentat ; peius si quasi bracteolas ; tenuia atque alba sunt admodùm vitiosa ; omnium pessimum si quod subsidet furfuraceum* est. Actuarius etiam 1. *de different. vrinar. cap.* 15. meminit horum sedimentorum, & ponit etiam sicut Hippoc. 4. eius species & gradus, quæ suis exprimit nominibus : orobeum, furfureum, lamineum, similaceum. Hæc omnia sedimenta dicuntur à Medicis fieri ab excessiuo calore tum humores, tum partes carnosas, tum etiam solidas colliquante & adurente : provt autem vstio & colliquatio maior est vel minor, & provt vel est in humoribus vel partibus carnosis aut solidis & mẽbranosis, secũdum hoc modò hoc, modò illud sedimentum in vrinâ apparet. Possunt autem hæc commode ad 3. species referri ; 1. cùm sedimentum est sicut farina, hoc vocatur vel farinaceum, vel similaceum, vel pultaceum, vel crimnodes. Galen. 1. *de crisib. cap.* 12. dicit hoc sedimentum duarum affectionum esse indicium, vel sc. grandis colliquationis, vel caliditatis excedentis, quæ sanguinem adurat. Cùm sit eiusmodi sedimentum per colliquationem, tunc possit dubitari, an fiat per colliquationem partium solidarum, an carnosarum. Medici modò vnum modò alterum dicunt. Galen. dubitationem soluit ; nam *lib. de vrin.* dicit, *cùm calor solida membra corripuerit, facit deteriora sedimenta, quæ vocantur crimnodea, & farinacea, quæ* inquit, *duo significant aut cremationem sanguinis, aut liquationem solidorum membrorum.* Quod etiam dicit Actuarius *lib.* 1. *de vrinis cap.* 10. & Aëtius. Cùm fit tale sedimentum ex sanguine adusto, tunc fit in quantum sanguis per nimiam adustustionem quasi incineratur : Secunda species est, cùm in vrinâ sunt parua crustula nigricantia similia colore & figura orobo, quod est legumen quoddam paruum, nigrum, Aëtius illud vocat ervinum ; Galen. etiam illud vocat hordaceum, non quòd farinæ hordei simile sit, sed quia est simile granis hordei: huius sedimenti multis locis meminit Galen. *vt* 6. *Epidem. comm.* 5. & 4. *Aphor. comm.* 76. & illud orobeum putat esse illud idem, quod superiùs Hipp. appellauit esse quasi bracteolas. Galen. 2. *Prognost. comm.* 2. & 1. *de Crisib. cap.* 12. dicit etiam, huius sedimenti causam esse excedentem calorem, in quantum ille colliquefacit humores ac partes, & colliquando insuper nimietate caloris adurit, & conuertit in crustulas adustas, quæ à toto receduut, & expelluntur cum vrinis eo modo, quo cùm funditur laridum, aliqua pars glutinosa funditur, alia pars terrestrior torrefit ; & fiunt crustulæ seu frustula rotunda præ nimia assatione. Huius sedimenti orobei meminit Hippoc. in vxore Nicostrati 4. *Epid.* quæ patiebatur magnam hepatis inflammationem, in qua erat hoc sedimentum, eò quòd propter

nimium illum calorem ſanguis dicto modo vreretur & incruſtaretur: hoc ſedimentum incipit in vrinâ apparare, quando colliquatâ primùm pinguedine poſtmodùm carnes incipiunt conſumi, torreri & fruſtulatim ſecedere. An autem hoc ſedimentum fiat ex aduſtione ſanguinis & humorum, an verò partium, docent Medici diſtinguere: quòd ſi fruſtula illa ſint rubra, ſunt ex aduſtione ſanguinis; ſi nigricantia, ex aduſtione carnis & membrorum. Verùm notand. fieri poſſe, vt ille calor excedens ſit aliquando in toto, aliquando in vnâ parte tantùm v.g. renibus & hepate; & ſic poſſe interdum torqueri & liquari totum, interdum tantùm haſce partes; & ſic ſedimentum orobeum interdum eſſe à toto, interdum ab vnâ parte: ſi fiat à toto, indicat totius conſumptionem & hecticas ac ardentes febres; ſi à parte, illius tantùm peculiarem conſummationem & calidam intemperiem; hoc autem docet Galen. ſic diſtinguere *lib.1. de vrin. cap.36.* vt, ſi hoc ſedimentum appareat in acutâ febre procedat vitio & vſtione totius; ſi eſt dolor in renibus, vitio & intemperie renum. Tertia ſpecies eſt, cùm ſicuti furfures & ſquammulæ apparent in vrinis, hoc ſedimentum vocatur ſquammoſum, furfureum, lamineum. Galen. 2. *prognoſt. comm.* 29. hoc ſedimentum eſſe teſtimonium caloris febrilis vrentis & colliquantis: facit autem ille calor teſte Galen. 4. *Aphor. comm.*77. duplici ratione; & per viam aduſtionis & per viam colliquationis: per viam aduſtionis, quando ſanguis ſic vritur, & aſſatur, vt exiccetur & in furfures ac laminas dehiſcat eodem modo quo in leprâ furfures à cute recedunt per vſtionem & nimiam exiccationem, quæ ſquammulæ cùm recedunt à ſanguine, abluuntur cum vrinâ, & petunt fundum, & faciunt in eâ ſedimentum furfuraceum: per viam colliquationis, quando ſolidæ partes ab igneo illo calore primùm colliquatæ, tandem vruntur & depaſcuntur, ita vt de ſubſtantiâ eorum procedant portiunculæ, quæ ſunt ſicut ſquammulæ & furfures. Fit autem furfuraceum ſedimentum per colliquationem potiùs partium ſolidarum quàm carnoſarum; carnoſæ enim partes liquatæ potiùs faciunt farinaceum & orobaceum: furfures enim ſunt particulæ membrorum ſolidorum ac ſpermaticorum, vt membranarum, venarum, neruorum, &c. Quidam dicũt furfures non fieri per liquationem ſolidarum partium in habitu corporis exiſtentium, ſed ſolùm per aduſtionem & exiccationem venarum; quando ſc. venæ ipſæ ſic exiccantur, vt in ſquammulas dehiſcant. Porrò etſi lamineum, ſquammoſum, & furfureum ſedimentum ſint vnius ſpeciei, differunt tamen inter ſe ſecundum magis & minùs: In ſedimento ſquammoſo particulæ ſunt maiores & craſſiores; in furfuraceo verò minores & tenuiores; ſquammoſum fit, cùm calor profundiores partes conſumit; furfuraceum cùm tantùm extimam pelliculam, & ideo ſquammoſum eſt deterius furfureo, profundioremque indicat colliquationem. Verùm notand, quòd furfureo etiam benè fiant ab aliâ causâ, nempe à ſcabie aut vlcere veſicæ; & ita hi furfures non ſemper neceſſariò indicant liquationem, ſed interdum tantùm vitium

peculiare

peculiare vesicæ, vt docet Hippoc. 4. *Aphor.* 77. & 81. Dignoscuntur autem; nam si æger non laboret magnâ aliquâ intemperie calidâ, tabe aut ardente febre, sed potiùs in eo adsint signa calculi aut vlceris vesicæ, vt si aliquando pus aut sanguis fuerit in vrinâ, aut doleat æger circa illa loca, signum est tantùm vesicam esse læsam, scabiosam verò exulceratam; sed si nulla adsint signa vesicæ affectæ, præcesserit pinguedo in vrinâ aut sedimentum farinaceum, æger contabescat; aut præcesserint ardentes febres, tum tale sedimentum est signum colliquationis. Etsi autem hæc sit communis doctrina & iudicium Medicorum de his sedimentis, quam Hipp. Galen. Aëtius, Auicenn. Actuar. &c. tradiderunt, videtur tamen multis dubitationibus esse obnoxia; nam inprimis non videtur, quomodo farinaceum sedimentum possit causari ab excedente calore adurente vel colliquante humores aut carnem; vel enim hoc deberet fieri per viam colliquationis vel adustionis, vt Medici docent: nam non est alius modus; non per viam liquationis, quia colliquatur tantùm quod est pingue, hoc autem supernatat in vrinâ sicut pinguedo; partes etiam terrestriores membrorum non possunt liquari; at hoc sedimentum farinaceum debet esse pars terrestrior, quia fundum petit. 2. quia in iis qui hecticâ moriuntur aut phthisi, postquàm apparuit in vrinâ pinguedo, deberet etiam postea apparere semper hoc sedimentum farinaceum; & cùm farinaceum apparet, deberet vrinæ oleositas cessare; cùm enim farinaceum appareret, iam carnosæ partes deberent liquari; illæ autem non liquantur nisi postquam iam primò adiposa substantia esset colliquata; at sic non apparet. Et. Non etiam per viam adustionis; nam si per viam adustionis, hoc non posset esse nisi in quantum calor excedens terrestriores partes membrorum ac humorum incineraret: farinaceum enim sedimentum nihil aliud est, quàm particulæ corporis incineratæ, & cineres membrorum in vrinâ conglobati; at falsum est, quòd vnquam calor in corpore nostro adeò augeatur, vt possit humores aut membra incinerare. Confirmatur: quia quacunque demum colliquatione aut hecticâ ægri sint mortui, earum nihilominus caro & humores post mortem adhuc sunt humida; ergo non sunt adeò exiccata, vt in cinerem conuerti potuerit; neque in sanguine aut carneâ substantiâ vllæ sunt notæ incinerationis. Adde quòd hoc farinaceum sedimentum deberet sequi in ardentibus febribus, & semper in hecticis ac phthisicis appareret: at non semper apparet, imò rarissimè aut nunquam. Econtrà in multis vrinis videtur sedimentum album conglobatum instar farinæ & pultis, in quibus tamen nulla est liquatio aut hectica. 2. non videtur etiam illud sedimentum orobeum fieri per modum torrefactionis; nam præterquam quòd nunquam meminerim me neque in ardentibus febribus, neque in hecticis tale sedimentum vidisse, non videtur etiam quòd calor in corpore nostro possit esse tantus, vt sic totum humidum substantificum posset liquare, quòd etiam partes carnosæ torrerentur & assarentur. Adde quòd etsi particulæ carnis sic torrerentur, tamen propterea

adhuc non recederent frustulatim à toto; nam neque à carne, neque à larido ab igne tosto talia frustula recedunt. Denique etiamsi adhuc talia frustula decederent, non possent tamen ad vrinam peruenire; cùm enim sint frustula partium carnosarum existentium in habitu, deberent priùs orificia venarum capillarum ingredi, priusquam ad vias vrinarias possent peruenire at talia frustula non possent illas venas ingredi. Er. Accedit, quòd in homine viuente non possit eousque calor augeri, vt talem valeat facere torrefactionem. Porrò sedimentum furfuraceum certum est aliquando in vrinis apparere, sed tale non producitur propter magnam colliquationem, sed solummodò vel propter scabiem aut vlcus vesicæ ac vreterum, vel ariditatem & scabiem venarum & arteriarum, quibus præ nimiâ ariditate squammulæ seu furfures secedant, quæ cum vrinis excernuntur eo modo, quo in leprosis propter magnam cutis ariditalem ejusmodi furfures secedunt.

Porrò & carunculæ aliquando in vrinâ apparent, & pus, & pili, & filamenta & sanguis. Tunc apparent carunculæ, quando in aliquâ parte fit vlcus aut empyema, à quibus ad vias vrinarias est transitus aut accessus. Hoc ergo fit, cùm vel hepar, vel pulmo vel renes exulcerantur: tunc enim præter pus quod ad vrinas peruenit, aliquando etiam simul aliquæ particulæ ipsius partis exulceratæ secedunt, & cum vrinâ excernuntur; vnde cùm tales carunculæ in vrinis apparent, si simul præcesserit sanguinis aut puris mictio, vlcus alicuius prædictarum partium indicat; cuiusnam autem illarum, ex propriis signis hanc vel illam partem affectam indicantibus colligi debet.

Pili in vrinis apparent: Hippoc. 4. *Aphor.* 76. dicit eos generari in renibus, ac eorum vitium indicare; sed doctissimus Triuerius prædecessor noster hoc ridet, eò quòd substantia renum non sit talis, vt ex eâ aliquid posset procedere instar pilorum; nam pili illi videntur aliquando longitudine sesquipedali, vt Gal. scribit, qui non videntur posse in substantiâ renum generari, cùm ibi neque vlli longi ductus sint, neque febræ longæ, quæ possint ad similitudinem pilorum conformari. Itaque Galen. 1. *de loc. affect.* eas generari in venis per adustionem ex materiâ crassâ & viscidâ. Alij Medici recentiores putant, illos potiùs generari in vreteribus, cùm in iis aliqua viscida pituita diu hæsit; nam cùm vreteres sint longi & exili cauitate præditi, si in iis aliqua lenta pituita longo tempore hæreat, virtute caloris naturalis exiccantur & condensantur, & in pili formam conuertitur. Aliquando apparent etiam in vrinâ filamenta; ea autem fiunt vel cùm particulæ membranorum exesæ cum vrinâ expelluntur, vel pituita viscida in aliquo loco exiccatur, in filamenta conuertitur, vel quòd etiam aliqua materia seminalis: Et sic post vsum veneris notatum fuit à Medicis, eiusmodi filamenta in vrinâ natare; quapropter si talia filamenta appareant, videndum est, an æger vlcere alicuius partis laborarit, & an antea sanguis, pus aut pinguedo in vrina fuerit; aut æger in loco renum aut vesicæ dolorem habue-

rit:

rit: si sic, tunc eiusmodi filamenta sunt signum vlceris; sin minùs, vel rei venereæ prægressæ, vel pituitæ alicuius in viis vrinariis hærentis.

Aliquando etiam in vrinis apparet pus; hoc fit cùm in aliquâ parte est vlcus, vel abscessus, à quâ ad vias vrinæ est accessus; tales partes sunt vel pulmo, vel thorax, vel hepar, vel renes. In quâ autem istarum partium vlcus sit, aut à quâ pus illud proueniat, necessariò est dignoscendum; priùs tamen videndum, ne contingat error, sed certò sciamus, an quod in vrinâ apparet sit verè pus nec ne. Nonnulla alia enim aliquando in vrinâ apparent, quæ puri sunt similia, vt pituita & semen, id dignoscere docent Medici fœtore; nam si fœtet, inquiunt, est pus, sin minus, semen & pituita. Sed illud signum est incertum: nam aliquando etiam fœtet pituita, dum sc. diu in vesicâ fuit retenta. Vt igitur hoc meliùs dignoscatur, sinenda est quiescere vrina, donec perfectam acquisierit subsidentiam; tum apprehensâ matulâ oportet tenuius serum desuper lentè effundere, sic vt maneat crassamentum in fundo. Illud crassamentum si facilè dissoluitur est pus; si est tenax & viscidum, est pituita; & hoc verum est quando pus prouenit ab aliâ parte quam vesicâ; nam quando prouenit à vesicâ, vt quando illi inest calculus & vlcus, tunc pus est viscidissimum, & simul maximè fœtet; tunc autem cognoscitur à vesicâ procedere, quando nullus dolor & nulla signa vlceris aut inflammationis in vllâ aliâ parte præcesserunt, sed signa calculi vesicæ adsint, & vrina cum maximo dolore reddatur. Sanguis etiam aliquando in vrinâ apparet; sed is rarò à vesicâ promanat, communiter à renibus; & signum est calculi renum, præcipuè quando paruo motu corporis facilè recurrat: A vesicâ procedens communiter est paucus; à renibus copiosus: potest etiam procedere à partibus, vt hepate aut venis, præcipuè si simul sanguinis vomitus adsint.

CAP. VII.

A vermibus exeuntibus.

§. I.

A Vermibus exeuntibus etiam nonnulla signa desumuntur, eaque tum ab eorum substantiâ, tum specie, qualitatibus, numero modo exeundi, ac tempore.

§. II.

A substantiâ vermium.

Vermes è corpore exire malum est; sunt enim res toto genere contra naturam,

naturam, quæ cum in corpore ſunt, grauiſſima ſymptomata, dolores, febres, vigilias, conuulſiones, epilepſiam, icterum atrophiam, inappetentiam, mortemque non rarò inferunt. Omnes exire bonum quidem eſſet; ſed id rariùs contingit, ideò aliquos exire malum; quia plures alios intus remanſiſſe ſuſpicio eſt. Vermes excuntes in primis ſuam cauſam indicant, ſc. putredinem & pituitoſos humores in inteſtinis haberi. Paulus *lib.* 4. *cap.*57. & Aëtius l. 9. dixerunt nunquam eſſe bonum exire vermes, niſi in declinatione.

§. III.

A ſpecie vermium.

Alij ſunt parui qui vocantur Aſcarides, alij rotundi, alij lati. Auicenna *fen.* 10. 3. *tract.*5. *cap.*2. ſic inquit: ex vermibus minùs praui ſunt parui ſiue aſcarides; quoniam longè abſunt à partibus principibus, & quoniam aptiores ſunt expulſioni cum ipſis fæcibus; veruntamen inquit, ſi aliquanto tempore in corpore permaneant fiunt magni, & iam magni facti omnibus aliis ſunt deteriores; quoniam ipſi, inquit, fiunt ex deteriori materiâ nimirum ſtercoribus. Poſt eos peiores ſunt longi ſiue teretes ſeu rotundi; quoniam ipſi, inquit, non ſunt in malitiâ latorum, quoniam malitia eorum eſt peioris putrefactionis. Ex quibus patet Auicennam velle latum vermem omnium peſſimum eſſe, inde rotundos, inde aſcarides, niſi cùm iam magni euaſerunt. Celſus quoque *lib.*4. *cap.*17. dicit latum vermem omnium peſſimum eſſe. Et Galen. *l.*14. *methodi in fine* dicit, latum vermem fortioribus remediis eſſe curandum quàm rotundos. Sciendum itaque illum omnium peſſimum eſſe tum propter ſuam magnitudinem, tum etiam quia ſæpe homines ad magnam inappetentiam & tabem deducit; eſt autem peſſimus non tam periculo quàm difficultate curandi; nonnulli enim imò plerique totâ vitâ eo laborant. Inueniuntur tales vermes 20. aut 30. pedibus longi. Habui ſemel religioſum, qui ab aſſumpto contra vermes remedio latum vermem 16. pedibus longum emiſit. Alium iuuenem cùm vermem iam exiturientem non bene parere poſſet, eum manu extraxit, & relictâ forte intus medietate aut ampliùs, vnam partem 11. pedum extraxit. Itaque latum vermem in malitiâ ſequuntur rotundi; minùs autem mali ſunt aſcarides, quia ſunt parui in parte ignobili nempe inteſtino recto, remoti à partibus nobilibus, inuoluti ſtercoribus, quibus inuiſcati faciliùs excernuntur, neque ita inteſtina tangunt, neque ita ea mordicant aut dolorem inferunt, ſed tantùm pruritum quemdam aut teneſmum in recto inteſtino, & potiùs moleſtiam quàm periculum faciunt, neque inferunt magna tormina, neque atrophiam, neque prædicta alia ſymptomata; quia propter ſuam paruitatem parùm mordicant, & propter ſuam diſtantiam à partibus principibus nec partes ſenſibiles attingunt. Dixit autem Aſcarides

rides fortiora requirere remedia, non per hoc volens indicare, quòd ſint periculoſiores,ſed quia remotiores; remotiores autem cauſæ & affectus fortiora requirunt remedia, quia virtus eorum in itinere diſpergitur, præcipuè cùm per tot excrementa debeant penetrare priuſquam ad aſcarides perueniant. Dixit Auicen. peſſimas eſſe Aſcarides,cùm iam incrementum & magnitudinem acquiſiuerunt; quia ex deteriori materiâ nimirum fœcibus fiunt:ſed ratio non valet,quia aſcarides in magnos vermes numquam excreſcunt,ſed illa paruitas propria eſt ſpeciei earum: materia autem ex quâ generantur, etſi ſordidior ſit, quàm ex qua generantur rotundi,tamen materia ex qua generantur rotundi,cùm putreſcit, longè maiorem acquirit malignitatem, quàm ſtercora.

§. IV.

A qualitate vermium.

Albi vermes minùs ſunt periculoſi, quia tales ex ſimplici pituita ſunt geniti.Flaui,liuidi, rubri ſunt peſſimi; quia tales ſc. flaui fiunt ex bile pituitæ permixtâ; liuidi ex melancholicis humoribus aſſatis: rubri peſſimi ſunt vt cauſa, quia tales ſanguine paſti apparent, ex quo dyſſenteria proculdubio eſt timenda; indicium enim eſt quòd venas corrodant. Peſſimi ſunt cùm exeuntes de foris ſanguine conſperſi apparent : hoc enim indicio eſt, quòd de facto ſanguis incipiat extrauenari propter corroſionem eorum.

§. V.

A modo exeundi.

Alij exeunt per os, alij per anum, alij per alias partes,alij cum excrementis, alij ſine excrementis, alij viui, alij mortui, à quacunque parte exeunt, ibi putredinem ſubeſſe indicant; nam & per nares ex cerebro, & tuſſi ex pulmone, atque per vlcera exiiſſe legitur. Peius eſt per os, quàm per ſedem,non quidem peius vt ſignum ſed vt cauſa;nam qui per os exeunt maiore anxietate, mordicatione ac doloribus exeunt,præcipuè ſi viui exeant, quàm qui per anum : hoc confirmauit Antiphanes Medicus apud Celium Aurelianum 4. *diuturnor. cap.*8.

Quæritur 1. an meliùs ſit exire cum fœcibus, quàm ſine eis. Dicit Antiph. & Auicen. *loc. citat.* meliùs eſſe, quòd exeant ſicci, quàm cum vomitu aut ſtercore. Sed contrarium eſt verum; nam qui exeunt cum fœcibus aut humoribus, exeunt maiore facilitate & ſine offenſa; quia inuiſcati humoribus non ita tangunt aut mordicant partes intermedias;& ſic exire cum humoribus aut excrementis eſt melius vt cauſa : eſt etiam melius vt ſignum; quia cùm exeunt cum excrementis non exeunt motu

criticè, præcipuè cùm exeunt in ſtatu: cùm verò exeunt ſoli ac ſicci exeunt virtute propriâ, & ſic non criticè, ſed exeunt fugientes malignitatem humorum aut magnum incendium, quorum vtrumque eſt malum.

Quær. 2. an meliùs ſit exire viuos, an mortuos. Apud Celium Aurelianum dicit Diocles, & poſt eum Paulus & Aëtius, meliùs eſſe exire mortuos. Contrà Hippoc. Apollonius, Chryſippus, Raſes, Auicenna dixerunt, meliùs eſſe exire viuos. Sed oportet diſtinguere. Exire mortuos meliùs eſt vt cauſa, quàm exire viuos; quia mortui in exitu non ſunt cauſa vllius mali; viui verò magnas faciunt mordicationes, anxietates, deliquia, &c. In ratione ſigni eſt adhuc diſtinguendum: nam vel exeunt in ſanitate, aut febribus intermittentibus, aut diurnis ac benignis morbis; vel exeunt in acutis, ardentibus, malignis ac peſtiferis febribus. In ſanitate ac benignis morbis, melius ſignum eſt exire viuos; quia in talibus non exeunt fugiendò corporis incendium aut humorum malignitatem, ſed tantùm exeunt propter defectum proprij alimenti, quod eſt bonum ſignum. At in malignis atque ardentibus, etſi malum ſignum quoque ſit, exire viuos, quia ſuſpicio eſt eos exire fugiendo magnum incendium, aut humorum malignitatem, tamen peius eſt exire mortuos; quia hoc ſignum eſt, malitiam humorum ac incendij eſſe tantam, vt etiam eos interimant, priuſquàm exire poſſint.

§. VI.

A tempore exeundi.

Hippocrates 1. *Prognoſt.* 9. agens quales in morbis acutis debeant eſſe deiectiones, dicit, quòd morbo ad iudicationem tendente oporteat deiectiones inſpiſſari: & addit. *Commodum etiam*, inquit, *eſt, & lumbricos rotundos exire.* Idem dicit in *Coac.* & Celſus *lib.*2. *cap.*3. loquens de bonis ſignis in febribus, ſic inquit: *At lumbricos quoque aliquos ſub finem morbi deſcendiſſe, nihil nocet.* Et Paulus *lib.* 4. *cap.*57. & Aëtius dixerunt, *nunquam in acutis eſſe bonum exire vermes, niſi in declinatione.* Cælius Aurelianus *lib. de Acut. paſſ.* dicit, *malum eſſe ſi lumbrici exeunt in augmento, & laxamentum eſſe ſi in declinatione.* Quibus authoritatibus manifeſtè apparet, bonum eſſe vermes exire in ſtatu, vel principio declinationis: malum verò in principio morbi, aut incremento. Quæritur ergo, an hoc ita ſit? Dico itaque, Vermes exire, quocunque morbi tempore eſt malũ vt cauſa: malum enim eſt, præter acutã febrem, tam malã inſuper cauſam in corpore eſſe, quæ etiã per ſe tam grauia ſymptomata & mortem inferre poſſit; nam malum malo additum facit illud maius. Excerni, eſſet quidem bonum, ſi omnes, qui in corpore ſunt, excernerentur; ſed quia vno aut altero excreto, reliqui remanent, ideò eſt malum. At verò in ratione ſigni, eſt melius excerni in declinatione aut fine ſtatus, quàm in principio

cipio vel augmento. Nam si in fine status vel principio declinationis excernuntur, idque cum deiectionibus, præcipuè crebris, est indicium quòd excernantur criticè, & expulsi à natura. Si in principio vel incremento, est indicium quòd excernantur symptomaticè, seu quòd exeant potiùs motu proprio, fugiendo morbi malignitatem, quàm aliâ ratione. Circa quod tamen adhuc est distinguendum: nam si in statu vel declinatione excernantur, vnà cum multis magnisque deiectionibus, est indicium planè, quòd excernantur criticè; in principio verò & potissimùm in augmento, si exeunt cum excrementis, in ratione signi neque est bonum, neque malum, sed signum solummodò, quòd fortuitò excernantur, quatenus sunt excrementis permixti. Dico, quòd non est bonum in ratione signi; quia tum non possunt excerni criticè. Dico quòd etiam non sit malum; quia sic fortuitò tantùm & ex accidenti excernuntur. At si in incremento exeant soli sine excrementis, tum hoc pessimum est: indicat enim, quòd motu proprio exeant, fugientes seu causæ morbificæ malignitatem, seu caloris incendium, seu magnam quæ in corpore est, perturbationem. Si in statu exeant sine excrementis, tum etiam est malum: quia talis exitus eorum non potest esse expulsio critica; nam si critica esset, deberent eam copiosæ deiectiones comitari; nam vnus aut alter vermis sine aliis euacuationibus exiens, non potest existimari criticè expelli. Et ideò Hippoc. non dixit, vermes exire morbo ad iudicationem tendente bonum esse, sed exire cum deiectionibus.

CAP. VII.

A Sputo.

§. I.

SPuti nomen æquiuocum est: nam nomine Sputi intelliguntur & excreationes, sputationes, ac saliuationes, à faucibus, cerebro, vel stomacho procedentes: vel excrementa illa, quæ à pectore emanant. Hîc sermo præcipuè ac principaliter est de sputis seu excrementis procedentibus à pectore seu pulmone: quæ magis propriè sputa vocantur. Quod attinet ad sputationes & excreationes, quæ excreationibus excernuntur, ex cerebro vel palato procedunt. Multum excreare, cerebri frigidam humidamque temperiem ac catarrhum ostendit. Sputatio multa stomachi humiditatem, ac aqueæ pituitæ in eo copiam demonstrat. Sputatio multa sequitur etiam affectus lienis ac morbos melancholicos: hinc melancholiâ hypochondriacâ laborantes non rarò crebras habent sputationes. Alij ex praua consuetudine singulis momentis sputant: quod prauum est; nam hoc corpus exiccat, stomachum debilitat, & facit vt

omnia pituitoſa corporis excrementa ad eum trahantur, aluum quoque conſtipat. Crebra ſputatio ab Hippoc. *in Prorrh.* inter ſigna delirij ponitur. *Sect.* 2. *Coacar. lib.*2.*comm.*2. *text.*17. *ſcreatus frequens*, inquit, *ſiquidem aliud ſignum acceſſerit, phreniticum.* Quæ ſententia *in Prognoſt.* quoque ſcripta eſt. Tum eſt ſignum delirij, quando ſic ſpuunt, vt nihil notatu dignum expuant, ac quum ſpuunt ſine cauſa, & indecorè & inconſideratè, etiam ſupra veſtes, puluinaria, loca mundiſſima, quæ inhoneſtum eſt fœdare. Vidi non raro, quibus delirium inſtabat, quòd multoties per cubiculum obambularent, & obambulando ſæpe ſpuebant. Ponitur etiam frequens ſputatio inter ſigna futuri vomitus, 3. *Coacar.*3. *comm.* 2. *Quibus*, inquit, *phreniticis frequens ſputatio cum refrigeratione accidit, iis nigra vomitio ſignificatur.* Fit autem ſputatio multa ante vomitum, propter ſympathiam quam habet ſtomachus cum gula & faucibus, ratione tunicæ ſeu membranæ ori & ventriculo communis. Etenim pars pituitoſi humoris in ſtomacho exiſtentis imbibitur illi tunicæ, & continuitate quadam redit in os, vnde ſputatio. Sputa propriè dicta, ſeu ſputa quæ tuſſi excernuntur, à thorace ac pulmone procedunt: & ſic ſicut vrinæ veſicæ, fœces inteſtinorum, ita ſputa pulmonis pectoriſque morbos, humorum in iis concoctionem ac cruditatem, morbi tempora, ac futurum euentum demonſtrat. Conſideratur etiam in ſputis, ſicut in aliis excrementis, ſubſtantia quæ excernitur, quantitas, figura, modus, ac tempus exeundi.

§. II.

A Subſtantia Sputi.

Si pus excernatur, vel pituita, vel ſanguis, vel bilis, aut alius humor. A ſubſtantiæ modo, ſi quod excernitur craſſum ſit, vel compactum, vel tenue & acre. Quid pus, quid ſanguis ex quacunque corporis parte exeuntia ſignificent, ſuprà dictum eſt, ſed nonnihil tamen mox adhuc dicemus, cùm de coloribus agemus: nam ſi ſanguis expuitur, vrina eſt rubra, ſi pus, &c. Sputum tenue cruditatem indicat; craſſum, præcipuè ſi ex tenui craſſum factum ſit, indicat coctionem; concoctio enim procedit incraſſando. Dico, ſi ex tenui craſſum factum ſit: nam ſi mox à principio craſſum fuerit, non eſt ſignum coctionis, ſed eſt ſignum viſcidæ pituitæ intus contentæ; in principio enim nunquam ſunt ſigna concoctionis. Ergo ex ſputi tenuitate indicatur morbi principium: quum morbus ad incrementum ac ſtatum vergit, ſputa incraſſantur: Et hac ratione morbi tempora ex ſputis colliguntur.

§. III.

A quantitate sputi.

Nihil excerni in affectibus pectoris, malum: sputo enim excerni debet causa morbifica. Hippocrates *sect.2. Coac. comm.1.lib.5.text.20. Siccæ,* inquit, *pleuritides, & in quibus nihil expuitur, periculosum.* Indicium enim est, quòd Natura nullam incipiat coctionem: si enim inciperet, sicut concoqueret, ita etiam paulatim per spiritum excerneret; in affectibus enim pectoris natura non reseruat causam morbificam ad vnam criticam expulsionem, sicut in febribus acutis: sed paulatim vt coquit, ita excernit. Retinentur sputa à variis causis: doloris vehementiâ impedientis validam expirationem, quali opus quidem est ad humorum per sputa excretionem; à facultatis animalis debilitate: musculorum enim pectoris ope sputatio fit; à materiæ vel nimia tenuitate, vel crassitie ac visciditate; à meatuum angustia ac compressione membranæ pulmonem cingentis; à densitate eiusdem, propter quam nihil è thorace in pulmonem attrahi potest.

§. IV.

A Qualitate sputi.

A qualitate visibili. *Sputa in principiis flauescentia, & rubea ac sanguini permixta,* inquit Hippoc. *sunt bona.* Sermo autem est de inflammationibus tum pulmonis, quæ vocatur peripneumonia, tum thoracis, quæ vocatur pleuritis.2. *Prognost. text.50.* sic habetur: *Sputum autem flauum sanguini permixtum non multo, si in pulmonis inflammatione mox in principio reyciatur, salutare est; si verò septimo die, aut posteriùs, minùs securum.* 2. *Coac.comm.1. lib.5. text. 25. in doloribus pleuriticorum vtile* dicit *sputa colorari, aluum esse mollem.* Ratio est, quia vtile est expui illum humorem, qui est pars causæ morbificæ; causa autem morbifica in pleuritide & peripneumonia est bilis & sanguis: quare eos excerni, bonum. Expui aqueam & crudam pituitam, non est bonum: quia pituita illos morbos non facit. Bonum est autem bilem non multam sanguini bene & exactè esse permixtam; quia illa exacta permixtio non fit nisi per concoctionem; & sic illa est signum coctionis incipientis. Porrò quò citiùs tale sputum apparet, eò melius: signum enim est citò coctionem incipere, & breui morbum finitum iri; quò seriùs, eò futurum illum difficiliorem, & diuturniorem: quia in diuturnitate semper est aliquod periculum; nam diu durante morbo possunt multi intercidere errores, tum ex parte Medici, tum ægri, tum adstantium. Dixit Hipp. modicè, seu non multam bilem sanguini permixtam expui, bonum esse, idque in principio:

nam si multa aut sincera bilis, vel non bene permixta sanguini aut pituitæ, expuatur, idque seriùs, nempe vel in statu, vel in die critico, pessimum est. *Sect.2. Coac.comm.1. lib.5. text.3.* Sic inquit. *Omnino prauum, quod flauum, sincerum est, & viscosum,* &c. Et in *Prognost. Ex suppurationibus,* inquit, *quicunque dum sputum adhuc est biliosum, suppurantur, perniciosi valde sunt, siue biliosum illud in parte, siue simul cum pure expuatur: & hoc præcipuè, si morbo ad septimum diem progresso, suppuratio ab hoc sputo procedere incipiat: timor est enim*, inquit, *eum qui talia expuit, moriturum die decimaquarta, si non aliquod bonum signum superuenerit.* Ideò malum est, flauam bilem, ac sinceram bilem expui, quia signum est morbum à plurima bile fieri: bilis autem humor pessimus est: & melius est inflammationes à solo sanguine fieri, quàm à multa bile. Et malum est expui bilem multam ac sinceram, id est, natiuo suo sero destitutam, quia hoc indicat eius malignitatem, acrimoniam ac exustionem. Malum verò etiam maximè est, talem bilem expui in statu, & præcipuè die septimo, qui est criticus: nam tali die non deberet iam expui sincera bilis adhuc perseuerans in suo statu ac accidentibus propriis; sed deberet iam expui concocta, purulenta, & iam conuersa per coctionem in alium humorem, spoliata suis qualitatibus naturalibus, amaritudine scilicet & flauedine: expui enim tum sinceram bilem, est signum cruditatis, imbecilli caloris, ac defectûs concoctionis. Porrò sicut in prædictis inflammationibus excernere sputa nonnihil sanguinea, est bonum: ita valde sanguinea excernere, est malum. Indicium enim est, talem expulsionem non criticam, sed symptomaticam esse. Porrò extra casum inflammationum sanguinem spuere, semper est malum. Etenim *post sputum sanguinis*, vt inquit Hippoc. *in Aphor. sequitur sputum puris, post sputum puris phthisis.* Porrò tum maximè est prauum sputum sanguineum, quum à pulmone procedit: aliquando enim per os excernitur, quod à pulmone non venit; & tale non est periculosum. Sic aliquando procedit à cerebro, aliquando à stomacho, aliquando ab vtero, per sanguinis menstrui anarrhopen, quod non est cum magno periculo: aliquando promanat ab hepate, & hoc quoque est valde periculosum. Sic Hippoc.2. *Coac. locis citatis, text.25. Quibus,* inquit, *spumosus sanguis expuitur, & dextro hypochondrio laborant, ab hepate expuitur, atque hi moriuntur.* Quapropter bene animaduertendum est ad securè præsagiendum, à qua parte procedat. Quare si proueniat cum tussi, si sit spumosus, multus, & proueniat cum dolore, ac difficultate respirandi, est signum prouenire à pulmone. Si mulier sit quæ ægrotat, & suppressione menstruorum laborat, & communiter si circa illud tempus, quo fluere deberent, sanguinem spuat, eumque copiosum, & anteà dolore lumborum laborauit, signum est quòd ab vtero ascendat, præcipuè si post eius expulsionem, lumborum dolor mitigetur. Si æger capite laborauit, & post sanguinis sputum dolor cessauerit, denique si paulò antè sputionem, simulque cum ipsa sanguinem per nares emittat, & in palato

titillatio

titillatio fuerit percepta, imò polato particulæ ſanguinis concreti adhuc adhærere videantur, ſignum eſt quòd procedat à capite. Sanguinem tuſſiendo excernere, etiam craſſum & grumoſum, non eſt ſufficiens ſignum ad oſtendendum, quòd à pulmone defluat: quia poteſt etiam talis cum tuſſi à capite per palatum confertim defluens in faucibus tuſſim excitare: & talis poteſt etiam eſſe craſſus & grumoſus; quia poteſt à capite in fauces defluxus ibidem grumeſcere, & ſic grumoſus excerni. Sputum album, vel eſt purulentum, vel pituitoſum. Purulentum eſt periculoſum; pituitoſum, non item. Purulentum enim vlcus indicat, & futuram phthiſin. Pituitoſum, ſolummodò catarrhum, aut frigidam pulmonis intemperiem, niſi fortè pituita percipiatur ſalſa; talis enim poteſt periculum adferre futuræ exulcerationis. An autem ſputum album ſit pus, an pituita, crudúſve humor, non ita bene poteſt diſcerni: ideò ſæpiſſime inter Medicos controuerſia oritur, an quod ab ægro album ſputo tuſſique excernitur, ſit pus an pituita. Sic tamen aliquo modo diſcerni poſſunt: quia pus non eſt ita album ſicut pituita, ſed vel magis cinerei, vel magis liuidi coloris; denique odor puris ingratus eſt, pituitæ non item: Dicunt aliqui per hoc diſtingui, quòd pus fœteat, pituita non; præcipuè ſi prunis ardentibus imponatur: Sed non eſt verum, pus à pulmone procedens fœtere: quia tum ſolùm fœtet, quum prauum eſt, & à maligna putredine ortum; aliàs ſolùm grauem odorem habet: talem autem odorem nonnunquam poteſt etiam pituita habere. Nonnulli dicunt, pus in aquam, præcipuè marinam aut ſalſam iniectum, fundum petere; pituitam non ita. Hoc videtur indicare Hippoc. 2. *Coac. com.* 1. *lib.* 6. *text.* 10. his verbis. *Quibus tabidis expuentibus in marinam aquam pus ad fundum decidet, lethale:* quaſi diceret, tale ſputum eſſe purulentum. Verùm ſignum non eſt ſatis certum: nam non omne pus ad fundum ſtatim deſcendit; ratio enim ſubſidendi ad fundum, eſt quia ſpiritibus eſt deſtitutum: ſpiritus enim incluſi faciunt ſupernatare. Non omne autem pus ſic ſpiritu deſtitutum eſt, ſed ſolum malignum: & ſic ad fundum deſcendere, non tam eſſentiæ puris, quàm potius eius malignitatis ſignum eſt. Sed & ſæpiſſime phlegmata ad fundum feruntur, præſertim quando diu ſteterunt, quando ſcilicet morâ eorum vapor & ſpiritus exhalarit. Ideò Aretæus ſolo aſpectu pus à pituita diſtinguendum eſſe ait: cui & ego aſſentior. Nec multum iis tribuendum eſſe dicit, qui ſputa igne vel aquâ explorant; nam ſi in aqua facilè diuidantur, pus, ſin minùs pituitam ſolùm eſſe aſſerunt, eo quòd pus non ſit tam viſcidum, ſicut pituita. Porrò ſputa nigra, liuida, virida, fœtida, ſpumoſa, rotunda, omnia pernitioſa ac lethalia ſunt. Hippoc. 2. *Coac.* de ſputis loquens, ſic inquit: *Omnino prauum quod flauum, ſincerum eſt, & viſcoſum, & album, & rotundum, & pallidum valdè, & ſpumoſum, & liuidum, & æruginoſum: peius autem aliquantò eſt quod nigrum apparet.* Hæc enim omnia incendium & calorem indicant. Præcipuè autem tum mala eſt nigredo, quum flauum, viridem aut liuidum colorem fuerit inſecuta; nam nigredo

poſt

post flauedinem, viriditatem, aut æruginosum colorem, est signum incendij; post liuedinem est signum extincti caloris naturalis. Est autem bene attendendum, ne sputa vel à cibo, vel à fumo, vel concreti sanguinis admixtione nigra sint: nam talia non sunt pernitiosa. Spumosa sputa praua dicuntur, quia talia iudicantur esse facta à maximo calore ebullitionem humorum in pulmone faciente, à qua ebullitione spumant. Verùm possunt esse spumosa etiam sine tali ebullitione, à multa scilicet & molesta tussi, cuius agitatione frequenter contingit, aërem expiratum pituitæ permisceri, vnde ipsa fit spumosa, & tum talia sputa non sunt pernitiosa. Rotundum etiam sputum damnat Hippoc. 2. *Prognost*.46. & Paulus *lib*.2. *cap*.14. quia sunt signa caloris vrentis, qui sputa sic exiccat, vt in rotundam quasi formam conglobentur: sic eorum, quibus pulmo à siti, vel magno labore est exiccatus, sputa apparet rotundari. Ponit etiam Hippoc. sputa rotunda esse signum delirij. Sic 6. *Epid*.3. *in Pleno* scribit, à rotundis sputis delirium portendi. Ratio est, quia cùm rotundum sputum, magnum indicet incendium, facilè fieri potest, vt ex illo incendio acres vapores in caput ferantur, qui delirium causent: sed hoc signum non est magni momenti.

§. V.

A Sapore sputi.

Sputa amara, salsuginosa, sunt mala: vt inquit Hippoc. 2. *Coac*. Ratio est, quia indicant bilem, quæ est prauus humor, vel salsam pituitam. Vtraque qualitas fit à magno calore, & sic est mala vt signum. Mala est etiam vt causa, quia acrimonia & salsugo sunt causa exulcerationis pulmonis, vnde phthisis. Dulcis sapor, si cum albedine est coniunctus, est bonus: quia solùm indicat pituitam ac crudum humorem. In inflammationibus pulmonis aut pectoris, sputa dulcia damnat Hippoc. 2. *Coac*. his verbis: *In doloribus pleuriticorum vtile est aluum mollem esse, sputa colorari, &c.* Et subdit: *At contraria iis difficilia, & sputum dulce factum.* Hoc autem intelligendum de iis sputis, quæ antea fuerunt amara, & post modum, quum iam morbus in summo est, & omnia symptomata ingrauescunt, tamen dulcia fiant: talia enim sunt signa vel extincti, vel deficientis caloris natiui, nec ampliùs humores coquentis; sicut de sordibus aurium mox dicemus.

§. IV.

A Modo exeundi.

Sputa, quæ excernuntur per simplicem expuitionem, ex ore; per screationem, ex faucibus; per tussim, ex thorace aut pulmonibus prodeunt.

deunt. Sputa, quæ cum dolore excernuntur, & cum tussi magna ac molesta, à pectore promanant: quæ verò sine magna tussi, ac faciliter, à pulmone; nisi hoc fiat ratione substantiæ eius quod expuitur. Ratio est, quia cùm pectus multis neruis præditum sit dolorem percipit; pulmo cùm nullis, nullum. Porrò & faciliùs sputa à pulmone exeunt, eo quòd ori vicinior sit, & latos ad ipsum ductus habeat; pectus verò ab ore sit remotum, & ab ipso sputa ad os prouenire non possint, nisi magnâ molestiâ prius à thorace, aut eius cauitate in pulmonis substantiam attrahantur. Sputa difficulter excerni, etiam ab ipsorum sputorum substantiæ modo dependet: nam & quæ valde tenuia, & quæ valde crassa, viscida, atque impacta sunt, difficulter excernuntur: illa, quia aëre expirato in altum attolli non possunt, sed suâ tenuitate finduntur ac deorsum recidunt; hæc, quia vel nimis grauia sunt, vel nimis adhærent. Potest etiam hoc ab ipsa facultate prouenire: Etenim robusta musculorum pectoris facultas, cum facilitate; debilis verò nonnisi cum magna molestia, & iteratis vicibus excrementa excernere potest.

§. VII.

A Tempore exeundi.

In pectoris pulmonisque inflammationibus sputa citò apparere, & securitatem, & morbi breuitatem indicat, modò sputa sint bona & cocta: seriùs apparere, vel periculum, vel saltem morbi diuturnitatem significat. Diebus criticis sputa praua, cruda, inconcocta apparere, pessimum est.

CAP. IX.

A Sordibus aurium.

§. I.

AB iis etiam signa aliqua desumuntur, vt ab quantitate, qualitate, substantiæ modo, &c.

§ .II.

A substantia sordium in auribus.

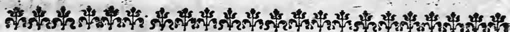
Crassæ aurium sordes indicant, vel earum diuturnam in auribus moram, quodque à multo tempore non fuerint extersæ; vel quum illa causa

non ſubeſt, validam vim concoctricis. Si valde craſſæ & duræ ſint, ſunt malæ : quia indicant cerebri calorem aſſantem & inſpiſſantem, præcipuè ſi ſimul valde amaræ, & valde flaui ſunt coloris. Tenues cerebri frigiditatem ac humiditatem, cruditatem ac concoctionis defectum ſignificant; ſed tum & albiores, & minùs amaræ erunt. Aliquando ab auribus pus promanat, quòd internum aurium vlcus, vel abſceſſum indicat. Hippoc. *in Aphor.* ſic inquit : *Caput dolenti pus ab auribus fluens, liberat:* id eſt, quum dolor ab interna phlegmone fuit cauſatus; tum enim pus per aures fluens, ſuppurationem erupiſſe, indicium eſt, quâ eruptione factâ dolor ceſſat. Copioſæ ſordes aurium indicant humidam cerebri intemperiem; paucæ ſiccam. Aurium ſordes vel albæ ſunt, vel fllauæ, vel viridantes, vel rubræ. Albæ à frigiditate, vel admixta pituita cauſantur. Flauæ bonam indicant coctionem, & moderatum calorem. Intensè flauæ, ac etiam viridantes, incendium ac magnam aſſationem. Rubræ ſanguinem admixtum. Aurium ſordes naturales ſunt amaræ. Cauſam amaritudinis dicit Ariſtoteles 4. *Probl.* 32. ex eo eſſe, quòd materia earum ſit ſudor aurium, qui in auribus detentus incraſſatur & amareſcit; ſudor enim ſalſus, & nonnihil amarus eſt, & morâ amareſcit magis. Rhaſes dicit eſſe amaras à bilioſis vaporibus ad caput aſcendentibus. Sed ratio non valet, quia eâdem ratione excrementa narium deberent eſſe amara. Quidquid ſit, naturaliter debent eſſe amaræ. Aliquando euadunt dulces, & tales dicit Hippoc. eſſe mortiferas. Et rationem dat Galenus 6. *Epidem. part.* 5. *comm.* 10. quia in moribundis fiunt dulces : tales enim fiunt ex cerebri liquefactione; nam cerebri ſubſtantia eſt dulcis. Cerebrum autem liqueſcere, vti per ſe malum, ita quoque in acutis maximum incendium & calorem colliquantem indicat. Verùm falſum videtur, Cerebrum poſſe liqueſcere, atque exinde aurium ſordes euadere dulces. Veriſimilius autem eſt, tales euadere à defectu caloris natiui. Hoc prognoſticum confirmat Auicenna *Fen.* 2. *tr.* 4. *cap.* 46. vbi etiam dicit, aurium ſordes dulceſcere, eſſe malum ſignum. Verùm non ſemper dulcedo eſt tam malum ſignum, quia poteſt illa dulcedo aliquando contingere partim à frigidiore cerebri intemperie, partim ab admixta pituita : tum autem non poteſt eſſe ſignum lethale. Fœtidæ neceſſariò ſunt malæ, quia vel vlcus, vel prauam humorum putredinem indicant.

§. III.

A Lachrymis.

De ſignis à lachrymis ſuperiùs dictum eſt, vbi de ſignis ab Oculis deſumptis actum fuit : itaque de iis hîc nihil.

SECTIO V.

A Simplicibus corporis affectibus.

CAPVT I.

§. I.

A Simplicibus corporis affectibus, seu qualitatibus corporis mutatis, etiam signa desumuntur. Sunt autem illæ in quintuplici differentia: tangibiles, visiles, olfactiles, audibiles, & gustabiles. Ad tangibiles qualitates refero, tum qualitates primas, tum dolorem, tum vitia in quantitate, seu partium tumores: Tumores enim sæpe morbos vt syptomata sequuntur; tum autem ad nullum symptomatis genus referri possunt, præterquàm ad qualitates tangibiles.

§. II.

A qualitatibus primis.

Si externæ partes valde calidæ sunt, est signum caloris interni; si frigidæ, frigiditatis, &c. Contingit tamen illud signum aliquando esse fallax: nam sæpe contingit partes externas frigidas percipi, cùm tamen internæ vrantur, & contrà. Vt in febribus malignis, ac lipyriis, internis viscerum inflammationibus in intermittentium febrium accessionibus, ac in moribundis, calore scilicet incipiente in externis partibus deficere, vel ad interna retracto. Calor temperatus & blandus in sanis, est signum validi caloris natiui. Calor mordax & acer, & manum tangentis Medici feriens ac quasi pungens, est signum febris. Differt tamen adhuc calor febrilis: nam in Ephemera non est ita mordax, sed magis blandus; putridarum autem febrium calor & maximè acer, & mordax est. Calor noctu maior quàm interdiu, & qui augetur post sumptum cibum, est signum febris hecticæ. Hoc docet Galen. *comm. ad lib. 2. Prognost. 60.* Dignum est autem examinatione, quare post assumptum cibum, hecticarum calor intendatur. Dicit Galen. *loco iam citato*, illud fieri eâdem ratione, quâ calx ab imbibita aqua incalescit, sic etiam hecticorum membra quum imbiberunt humiditatem alimenti, magis incalescunt. Quod idem dicit, 1. *de Differ. febr. cap. 9.* Verùm Auerrh. 4. *Collig. c. 33.* dicit illas fabulas, & comparationem membrorum cum calce non valere.

Nam ideò, inquit, calx ab imbibita aqua incalescit, quia aqua est calci contraria: At alimentum non est contrarium laborantibus febre hecticâ, quia alimentum est simile membris, non contrarium. Tradit autem ipse aliam rationem, dicitque id fieri, quoniam de natura nutribilis est sibi nutriens assimilari: hinc autem necesse est, vt cibus corpori adueniens extraneum calorem adipiscatur: quâ ratione febris fortificatur, & accidentia intentenduntur; quod in febribus putridis non fit, eo quòd in eis calor extraneus radicaliter non sit fixus. Verùm hæc Auerrhois ratio non multum valet: quia sic hoc etiam deberet fieri tam bene in febribus putridis, quàm in hectica. Nam quòd calor sit fixus, vel non fixus, id est, habituatus, vel non habituatus, non potest facere diuersitatem in hoc, quòd accedente alimento pars magis vel minùs incalescat. Quapropter insistendum rationi Galeni, & tenendum quòd hoc fiat, quia in febre hectica est maior membrorum siccitas, quàm in putridis: & sic cùm alimentum sit naturâ humidum,& humiditas sit contraria siccitati, fit maior pugna, ex qua calor magis in membro efferuescit. Porrò, quòd ægri nullum calorem percipiant, & interrogati nullum calorem se habere asserant: quòd primo ægri attactu sentiatur à Medico calor mitis, mox longiore attactu acrior & mordacior,etiam est signum hecticæ. Ideò autem hectici calorem suum non percipiunt, quia est æqualis per totum; sola enim inæqualis intemperies dolorem infert, & quia eis quodammodo est factus naturalis. Post febres continuas, si corpus adhuc diu debile manet, seu calor remanet,& præcipuè noctu incipiat æger sudare, est etiam signum hecticæ. Hoc vult docere Hippoc. 1. *Prorrh.* quum dicit: *Qui relinquuntur in præcordiis ardores, febre perfrigeratâ,* (intellige, remissâ) *mali sunt, tum aliàs, tùm in sudoribus.* 4. *Aphor.* 39. sic habetur: *Quâ parte calor aut frigus est, ibi morbus existit.* Vt si magnus calor sentiatur à dextra hypochondrij parte, est inflammatio in hepate; si à sinistra, in liene. Quibus empyema factum est à dextra parte mediastiani, iis maior calor percipitur in dextra parte thoracis; quibus à sinistra, in sinistra. Hinc cataplasmata quæ adhibentur, vnâ parte citiùs quàm alterâ exiccantur. In acutis febribus corpus æqualiter calere, est bonum signum. Hoc docet Hippoc. *in Prognost.* & Aëtius *lib.* 5. *cap.* 3. & Celsus *lib.* 2. *cap.* 3. Contrà, malum signum est, inquit Rhases *lib.* 1. *Rei medicæ, cap.* 21. quando in ægrotantis corpore caloris est varietas, vt scilicet vna particula frigida sit, alia calida. Pessimum esse ait, si pars ventris sit calida, cæteræ partes frigeant: nam hoc indicat vel internam viscerum inflammationem, vel lipyriam,vel febrem malignam. Hoc habuit ex Hippoc. *in Coac.* vbi dicit: *Manus ac pedes contrahi, ac frigida esse, malum est,vbi & venter & latera calida sunt.* Porrò & contrarium illius quoque, malum est. Sic Celsus *lib.* 2. *cap.* 4. *Mali enim morbi signum est, caput, manus pedésque calida habere, ventre & lateribus frigentibus.* Hippoc. 7. *Aphor.* 62. sic inquit: *In forti dolore ventris, partium externarum frigiditas, malum.* Hoc enim signum est vel internæ

ternæ inflammationis, vel assumpti veneni, vel caloris natiui in extremis partibus, propter morbi ac doloris magnitudinem pereuntis. 7. *Coac.* & 4. *Aphor.* 48. sic inquit: *In febre acuta partes exteriores frigere, & interiores calere, accedente siti, malum.* Quod idem quoque Celsus ex ipso transcripsit. Porrò variis locis, tum *in Coacis*, tum *in Prognost.* perfrigerationem cum acuta febre inter lethalia ac pernitiosa signa ponit. Dicit autem, *in acuta febre*: nam in intermittentibus, ac earum accessionibus, non est lethale, sed ordinarium. Notandum autem, tale frigus in externis partibus fieri posse à copia frigidorum ac humidorum humorum calorem opprimentium, & vias per quas calor ad externa deferri debet, occludentium. Et hoc non est lethale, aut pernitiosum. Sic quoque & in critica perturbatione fit extremorum refrigeratio, quæ non est mala, modò postea calor & sudores subsequantur: hoc enim est indicium, Naturam facere caloris concentrationem, & virium collectionem, vt causam morbificam validiùs expellat. At si refrigeratio perseuerat, & calor non redeat, nec sudores subsequantur, lethale. Hoc docet Hippoc. 2. *Coac.* 1. *comm.* 2. his verbis: *Anxietudines in diebus iudicatoriis, si in his sine sudore perfrigerantur, & omnes quæ sine sudore perfrigerantur citra iudicationem, malè habent.* Porrò post sudores criticos iterum de nouo recalescere, & de nouo calorem iterum augeri, malum. Hoc enim signum est, crisim non fuisse bonam aut perfectam: nam si perfecta fuisset, iam non de nouo recalesceret æger, sed febrilis æstus paulatim deferueret. Sic recalescere, vbique malum esse prædicat Hippoc. 1. *Coac.* 36. *comm.* 2. inquit: *Delassati, caliginosi, peruigiles, in somnum inclinati, desudantes, recalescentes:* ac si diceret: post sudores recalescentes, malum. Et 2. *Coac.* 16. *Siquis à refrigeratione sudet, & celeriter recalescat, in malo est.* Quod & 5. *Coac.* 40. *comm.* 2. & 1. *Prorrh.* 7. & aliis locis repetit. Frigus & calor alternantes cum malis symptomatibus in acutis quoque sunt pernitiosi. Hippoc. 5. *Coac.* 32. Sic inquit: *Qui comate oppressi ab initio exsudarunt, leuiter vrinis coctis ardentes, citra iudicium refrigescentes, breuibus interuallis ardore redeunte, torpidi, oppressi comate, conuulsione subinde capti, pernitiosè habent.* 2. *Coac.* 14. *comm.* 2. sic ait: *Extremæ partes si in vtramque conditionem citò & celeriter transmutentur, malum.* Hoc enim indicat, calorem natiuum periclitari, & ancipitem esse pugnam. Accidit hoc in malignis febribus, in quibus internus calor febrilis natiuum ab extra ad intrò trahit, & natiuus aliquando foràs reuertitur: quibus vicibus frequenter alternatis si calor totus foras redeat & permaneat, est bonum signum: indicat enim quòd calor natiuus sit superior. At si intus maneat, ac partes externæ remaneant frigidæ, est indicium mortis, & caloris natiui extincti. Contingit & in crisibus aliquando alterna caloris frigorisque mutatio, naturâ modò vincente, modò victâ: quæ non est ita periculosa, quia potest ad perfectum calorem sudoresque terminari: quod tunc optimum ac salutare signum est. Calor magnus pedum, sic vt æger semper eos velit

denudare, & extra stragula extrudere, est malus: quia est indicium incendij ac maximi ardoris interni. At in declinationibus morborum pedes calere, non malum, sed bonum signum est: indicat enim calorem ad extra ferri. Sic experientia docet in febribus intermittentibus, quòd cùm adest pedum caliditas, sit declinatio febris. Hoc videntur docere Hippoc. & Galen. *lib. de Rat. vict. in acut.* 4. *text.* 39. cùm dicunt, *agros tunc esse cibandos, quum incalescunt*, eo quòd tum febris remittatur. Maximus calor ventris, magni incendij, & sæpe internæ inflammationis, si alia quoque signa accedant, nota est. Calor spinæ dorsi, ab Hippocrate ponitur inter signa futuri fluxus sanguinis per vterum. 5. *Coac.* 25. Sic ait: *Pulsationes in capite, sonitus aurium, profluuium sanguinis è naribus significant: alioqui mulieribus purgationes vteri deducunt tum aliàs, tum si secundum spinam breuis calor sequitur; sed fortassis res* (inquit) *in dysenteriam conuertitur.* Ex quibus verbis colligitur, talem calorem non solùm sanguinis per vterum, sed & per sedem fluxum indicare. Colli ac dorsi perfrigerationes malas esse, & conuulsionem minari, docet Hippoc. in Coac. *variis locis, & 3. Prorrh.* Brachiorum aut crurum frigiditas, si aliqua insuper grauitas aut motûs impotentia coniungatur, hemiplegiæ futuræ signum est. Phthisici propter sanguinis defectum; leucophlegmatiâ, anasarcâ laborantes, propter magnam aqueæ substantiæ in corpore abundantiam, semper frigent. Magnum in capite, aut stomacho dolorem percipi, signum est vitreæ pituitæ ibi collectæ. Qui ante ignem sedentes frequenter obdormiunt capite inclinato, & igni opposito, plerumque de magno in capite frigore conqueruntur. Tumores oborientes in corpore frigidi, à pituita sunt, vel melancholia; calidi à bile vel sanguine.

Cap. II.

A Dolore.

§. I.

A Dolore maxima signa desumuntur: ab eius differentiis, loco, tempore, modo inuadendi, &c. Omnis dolor malus est, & vel intemperiem, vel continui solutionem indicat. Magni autem dolores sunt periculosi: quia nihil æquè vires prosternit, ac magni dolores. Denique vigilias, febres, inappetentias, spirituum dissolutionem, animi deliquium inferunt. Hinc Celsus inter mala signa in febribus ponit continuos dolores. Dolores cessare, aliquando est bonum, aliquando malum: Est semper bonum vt causa, sed non est semper bonum vt signum: Bonum est, quando à iusta causa cessat; malum, quando sine causa.

Dolores

Dolores itaque cessare post adhibita conuenientia remedia, quæ merito & virtute suâ dolorem mitigare valeant, post factam materiæ coctionem & expulsionem criticam, vel etiam artificialem, vt purgationem, phlebotomiam, clysteres, fomenta, &c. est bonum, & signum causam dolorem facientem esse euacuatam vel discussam. Cessare etiam dolorem in parte principe, etsi ad ignobiliorem sit transmutatus, pariter bonum est. At si sine tali iusta causa dolor cessat, malum: quia hoc indicat materiam vel ad nobiliorem partem esse transpositam, vnde breui grauissima mala sunt oritura, vel mors subsecutura; vel extinctum sensum vel delirium, aut sensus communis læsionem, sic vt æger dolorem non sentiat. Dolores in inflammationibus, qui maximi fuerunt, & aliquot diebus continuò durauerunt, si subitò cessent, abscessum iam factum, vel pus erupisse significant. Hippoc. 3. *Prorrh.* Sic ait: *Dolores absque indicatione soluti, inutiles.* Vbi Galenus *in comm.* Sic inquit: *Repentè verò occultari dolorificas affectiones absque hoc, quòd in alia aliqua parte, quæ manifesta sit, abscessus, fiant, humorum transmigrationem ad viscera factam ostendit.* 1. *Prorrh.*12. Sic ait Hippoc. *Lateris dolor ex sputis biliosis citra rationem si euanuerit, mente mouentur.* Sic Caluo, 3. *Epid.* femoris dolore cessante perturbatio mentis superuenit cum inquietatione: vnde mortuus est die quartâ. Notandum tamen, quòd dolores à flatu subitò cessare sine causa, id est, sine manifesta euacuatione, non sit malum: Hoc enim contingere potest, quòd flatûs, qui alicui angusto intestino antea fuerunt inclusi, moti sint in aliquod intestinum laxius, & quo dolor cessauit.

§. II.

A Loco Doloris.

Dolor affectam partem ostendit: ibi dolor est, ibi malum. Potest tamen dolor aliquando in alia parte sentiri, quàm in illa in qua est affectus: quod accidit propter partium inter se sympathiam, & membranarum neruorumque ad longinquas partes extensionem. Sic calculo vesicæ laborantes in extremitate virgæ sentiunt dolorem, in qua tamen non est affectus. Quibus in humeris causa morbifica continetur, illi aliquando maximum dolorem aut stuporem sentiunt in digitis vel manibus. Pleuritide laborantibus dolor ad hypochondria, modò ad scapulas distenditur. Sic vteri consensu dolor sæpe in occipitio, stomachi in fronte percipitur. Dolores magni ostendunt saltem affectum non esse in parte neruis destituta. Sic cùm dolor est in capite, tum circa thoracem: cognoscitur saltem causa morbifica non esse, neque in ipsa substantia cerebri, neque in substantia pulmonis; quia illæ partes dolorem non sentiunt, eo quòd neruis sint destitutæ: sed indicant affectum esse vel in cerebri, vel pectoris membranis, vt meningibus, mediastino,

pleurâ

pleurâ, vel musculis thoracis. Dolores ab infernis partibus ad supernas ascendere, malum. Hippoc.3. *Coac.37. comm.2.* Sic ait : *Quibus in febre dolores, qui circa lumbos & partes infernas fiunt, septum transuersum contingunt, infernas partes relinquentes, pernitiosi sunt, tum aliàs, tum si aliud prauum aliquod signum accedat.* Sic *in Prorrh.* *Ex lumborum recursione, oculorum peruersio mala.* Et *paulo pòst* iterum inquit : *Ex recursione lumborum ad os ventriculi & caput, deliria, vomitiones lethales.* Melius est dolorem esse in partibus externis : internæ enim externis sunt nobiliores. 9. *Aphor.7.* sic habetur : *Dolores* & tumores *ventris, sublimes, leuiores; non sublimes, fortiores.* Porrò peculiarium partium dolores varia signa præbent. Dolores capitis, si per consensum fiant, cùm in vertice ac occipitio percipiuntur, magis fiunt per consensum vteri ; cùm in fronte, magis per consensum stomachi. Cuius ratio est, quia vterus spinæ dorsi alligatur, per quam quum dolorifica qualitas capiti communicatur, ibi sentitur, maximè vbi spinalis medulla terminatur nempe in occipitio. Dolores dextræ capitis partis, magis per consensum hepatis; sinistræ, per consensum lienis fiunt. Vehemens capitis dolor in acutis est pernitiosus, & vt signum, & vt causa : Vt causa, quia vires deiicit, febrem auget, somnum tollit. Vt signum, magnitudinem morbi indicat, causæ malignitatem, & biliosum humorem in toto abundantem : cuius vel portio, vel vapor cerebrum lædit, ac in consensum trahit : vnde tum delirium, tum conuulsio sunt expectanda. Aliquando autem dolor capitis significat futuram crisim, vel per hæmorrhagiam, vel per vomitum, præcipuè si, qui antea non fuit, circa tempus criseos cum aliis signis criticis oboriatur, ac coctionis signa præcesserint. Hippoc.5. *Coac.* 20. sic inquit, *Qui in dolore capitis æruginosa vomunt, accedente surditate & vigiliâ, celeriter in vehementem insaniam incidunt.* Et 5. *Aphor.* dolores capitis frequenter inter signa delirij, & conuulsionis ponit, si cum aliis affecti cerebri signis, vt sopore, vigiliis, surditate, aluo suppressa, &c. coniungantur. 5. *Coac.25.* Sic inquit : *Dolor capitis soporosus cum grauitate aliquid conuulsionis inuehit.* In *Prognost.* sic ait : *Capitis dolores fortes & continui cum febre, siquidem lethalium signorum quid accesserit, pernitiosi; si verò absque talibus signis dolor viginti dies transmiserit, & febris temuerit, sanguinis aut puris eruptionem sperare conuenit, tum aliàs, tum si dolor circa tempora & frontem fuerit.* 5. *Coac.* 16. *comm.2.* *Vehemens*, inquit, *capitis dolor cum acuta febre, alióque difficili signo, lethale; citra verò signum malum, siquidem vigesimum diem superat, fluxum sanguinis: aut puris è nare, vel abscessus in partes inferiores indicat.* Et subdit : *Vbi dolor frontem & tempora sollicitat, isque vehemens, fluorem sanguinis expectare oportet.* Quæ eadem dicit 5. *Coac.10.* *In Progn.* verò sic habet : *Quicunque in febre non lethali, dixerit sibi caput dolere, aut etiam præ oculis obscurum quid apparere, si & osculi ventris morsus huc accesserit, ei biliosus vomitus erit; si verò etiam rigor accesserit, & partes circa præcordium frigidas habet, adhuc citiùs vomet.* Ex quibus locis colligitur, dolorem capitis in

febribus

febribus acutis, esse malum signum; & delirium ac conuulsionem minari; citra verò signa lethalia, & cùm iam critica signa apparuerunt, vel hæmorrhagiam, vel vomitum, vel abscessum futurum prænuntiare. Sed mirum, cur dixerit Hippoc. minari abscessum ad *inferiores partes:* potiùs dicendum esset, minari abscessum ad *partes supernas*, nempe circa collum, aut post aures, minari parotides: id enim rationi consentaneum est. Aurium dolor magnus in acutis febribus, est quoque malum signum: indicat enim in aure, vel circa cerebri membranas inflammationem. Hippoc. *in Prognost.* sic inquit: *Auris dolor acutus cum febre continua & forti, horrendus est: periculum enim est deliraturum esse hominem, aut moriturum.* Et 2. *Coac. lib.1.comm.1.* dicit, quòd aurium dolor pertinax cum febre acuta, sit signum lethale: *nisi*, inquit, *pus ex aure, aut sanguis è naribus effluat*; his enim euacuationibus dolor mitigatur, ac phlegmonem erupisse indicatur. Dolor lumborum in mulieribus frequenter vteri affectionem indicat. Ratio est, quia vterus mediantibus vinculis & vasis multùm consentit lumbis: inde enim ad vterum venæ deducuntur. Hippoc. *in Coac.* à dolore lumborum profluuij mensium seu hæmorrhoidum signa desumit: Etenim suppressis mensibus, eisque ad superna recurrentibus, aut mensibus iam instantibus, cùm vterus est iam repletus, & præ grauitate vincula tenduntur; fit dolor in lumbis. Hippoc. *sect.2. Coac. comm.2. lib.3.* Sic inquit: *Dolores in lumbis eruptionem sanguinis significant.* Et alibi: *Inhorrescentes*, inquit, *anxij lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluuium albi incidunt*, nempe hæmorrhoides, vel in fluxum menstruorum: talis enim dolor plenitudinem sanguinis in illis partibus indicat: præcipuè autem tum lumborum dolor id indicat, cùm nullius alterius affectûs signa adsunt, atque à nulla alia causa, vel calculo, vel molesto decubitu, vel nimio exercitio, is fuerit causatus, cumque iam menstrua sunt suppressa, vel fluendi tempus instat, vel præ manibus crisis est. Porrò albis menstruis laborantes plerumque magno lumborum dolore infestantur. Indicat etiam lõborum dolor calculum renum, præcipuè si is loco sit nonnihil altiori, aliaque calculi signa concurrant; vt si vrina aliquando rubra, aut nigra sit, vel æger lapillos aliquos aut multas arenulas excernere soleat, si etiam vomitus ac nausea illi dolori coniungantur. Fit etiam aliquando in febribus lũborum dolor, idque vel à decubitu in dorsum, vnde lassitudo contingit, ac adipis circa renes existentis feruor & inflammatio; vel cũtingit à lassitudine multo plegmonode id est sanguine & calido in vena caua aut arteria aorta, quæ per lũbos decurrit, redundante: tunc autem talis dolor cum magna inquietudine est coniunctus, adeoque vt æger modò in hanc, modò in aliam partem se vertere cogatur. Hipp. etiam ex lumborum dolore conuulsionem prænuntiari scribit. Sic *sect.2. Coac. comm.2. lib.3. text.50. lumborum* (inquit) *dolor in eo cui os ventriculi dolet cum excretione violenta, habet aliquid quod conuulsionem denuntiat.* Quod ferè iisdem verbis dicit, 3. *Prorrh.* 4. Quod quâ ratione sit fundatum, non video: nisi fortè lumborum dolor à renum

inflammatione contingat, vt non rarò contingit; talem enim inflammationem comitatur vomitus, propter renum ac stomachi consensum, & acuta febris, quam potest delirium, & aliquando conuulsio sequi. Sic ergo lumborum dolor etiam aliquando renum inflammationem, & ex accidenti conuulsionem futuram indicat: sed hoc præsagium est valde remotum. Dolores extremarum partium, manuum ac pedum, in acutis febribus, non sunt etiam valde boni. Hippoc.1. *Coac.31. comm.2.* Sic inquit: *Conuulsio in febre, manuum ac pedum dolores, maligni sunt. Malignus est & doloris ex femore progressus, neque genuum dolor bonus: sed & surarum dolores maligni sunt, mentémque emouent, tum si vrinæ subsidentia in medio innatet.* Dolores artuum in acutis febribus non sunt boni, primò vt causa, quia ægro molestiam & inquietudinem adferunt: secundò vt signum, quia contingunt ex magnitudine febris: & tales sunt sicut lassitudines vlcerosæ & inflammatoriæ, multum delirij inferentes. Contingit enim talis dolor à multitudine acrium humorum, qui ita totum corpus occupant, vt etiam ad externas partes proueniant, & internas externasque simul occupent. Potest talis dolor aliquando contingere à conuulsione præuia: & tum talis est malus, sicut & ipsa conuulsio. Aliquando tamen dolores tales non sunt mali: aliquando enim contingunt à molesto decubitu, & tunc nihil indicant. Aliquando fiunt ex eo, quòd morbus ad exteriora vergat: & tum sunt boni. Sic in Herophonte surditas, delirium, omnia acerba, dolore facto in cruribus leuata sunt. In Clazomenio, cruribus & coxâ dolentibus, mitiora erant deliria, & alia cerebri mala; non dolentibus, grauiora. Porrò extremarum partium dolor in febribus, si contingat circa tempus criseos, aliquando est signum futuræ criseos per abscessum ad externas partes dolentes. Talis crisis in febribus diuturnis & minùs acutis, potest esse bona, sed in acutis est insufficiens: & sic signum, à quo ea indicatur, illic bonum, hîc malum est. Dolores in extremis partibus obortos statim cessare, non est bonum signum: indicat enim materiam ad supernas vel internas partes, adeoque vel ad caput, vel ad viscera conuerti, quod est malum.

§. III.

A Dolorum speciebus ac differentiis.

Dolorum præcipuæ species sunt: tensiuus, punctorius, grauatiuus, pruriginosus, & pulsatorius, &c. Tensiuus dolor est, in quo æger sentit aliquid extendi adeò, ac si rumperetur. Talis dolor fit in omnibus partibus, quæ possunt affluxum humorum, aut flatuum tensionem contrahere: & fit ab illis causis quæ tendere possunt, nimirum copiâ humorum & flatibus: Et fit præcipuè in partibus membranosis, quæ tendi possunt, vel partibus habentibus cauitatem. Talem ergo causam, & talem partem

affectam

affectam indicat dolor tensiuus. Si tensiuus coniunctus est cum grauatiuo, indicat copiam humorum tendentium; humores enim possunt & tendere, & grauare. At si est sine grauatiuo, tum solùm indicat flatûs; flatûs enim non possunt grauare. Talis dolor tensiuus percipitur in stòmacho cibo potúque pleno; in vesica copiâ vrinæ repleta. Talis percipitur in mulieribus grauidis à fœtu vterum tendente; in tympaniticis à flatu; in asciticis ab aqua abdomen distendente. Fit etiam & in toto corpore dolor tensiuus à plethora venas omnes tendente, quæ tensiua lassitudo vocatur. Talis dolor sequitur omnia magna apostemata, ac inflammationes in pulmone, hepate, liene, glandulis, &c. quæ cùm magna sunt, etiam tensio ad alias & inguina vsque extenditur. Fit etiam dolor tensiuus in conuulsione, cùm nerui ipsi vel à nimia siccitate vel repletione tenduntur. Fit etiam in musculis, stomacho, intestinis, vtero, & partibus omnibus cauitatem, quæ extendi possit, habentibus. Tensiuo coniungitur perforans seu fodicans dolor, cùm flatus inter duas partes sine membranis continentur. Coniungitur grauatiuus, cùm tensio est à multo humore. Coniungitur punctorius, cùm materia tendens simul est acris. Pulsatorius, cùm humor tendens arterias tangit, ac simul suppurari incipit. Ex his colligitur, quid dolor tensiuus indicet, quam morbi causam, quam partem affectam. Si est solus, indicat causam esse flatus. Si cum grauatiuo, vel esse lapidem, vel scirrhum, vel aquam, vel frigidum humorem, humorumque abundantiam: si cum punctorio vel pulsatorio, humores calidos. Tensiuus dolor in toto indicat plethoram; in hypochondriis obstructiones; in stomacho cibi nimietatem, & crudorum humorum repletionem. Partem affectam indicat vel esse membranas, vel intestina, vel stomachum, vel vterum, aliásve partes tendi aptas.

Punctorius dolor est, cùm ceu acu seu palo impacto pars diuelli ac perforari videtur. Talis dolor percipitur in colico dolore à vitrea pituita, in aliquibus cephalæis, in calculo aspero renum seu vreterum, in pleuritide, & aliis omnibus ad sensibiles membranas inflammationibus existentibus, præcipuè à bile factis. Potest etiam dolor punctorius fieri à flatu: sed non quando flatus in magnis cauitatibus continetur, easque distendit; tum enim simplex tensiuus producitur: sed quando inter tunicas partium existit; tum enim illas non tam tendendo quàm diuellendo afficit, & sic non tensiuum, sed diuulsiuum adfert dolorem qui eodem modo percipitur, sicut punctorius stimulans ac perforatorius. Talis dolor fit, cùm flatus inter tunicas ventriculi, intestinorum, in colico dolore, inter membranas ossa vel nonnulla alia membra inuestientes ab ipsis diuellit ac separat. Tunc autem maximè fit à flatu punctorius dolor, cùm ille se inter ossa & periostium insinuat: nam in hepate, corde, pulmone non fit dolor punctorius; & ideò etsi sese flatûs inter membranas membra illa cingentes, ipsorumque membrorum carnem insinuent, non ideò tamen dolor punctorius solet contingere, fortè quòd

membranæ partes illas vestientes non sint ita sensibiles; vel quòd flatus inter illas & viscerum internorum carnem non ita sese insinuare possint, eo quòd sibi mutuò nimis arctè adhæreant. Dolor punctorius, cùm præcipuè ab acribus, calidis, mordacibus, ac biliosis humoribus fiat, potissimùm indicat inflammationes ad membranas. Hinc in pleuritide, phrenitide, renum ac orificij stomachi inflammatione, maximè contingit. Maximè autem tum dolor punctorius inflammationes indicat, cùm simul ei & tensiuus & pulsatorius est coniunctus: nam si solus sit punctorius sine tensiuo aut pulsatorio, tum potiùs materiæ alicuius acris in parte aliqua sensibili simplicem collectionem indicat.

Grauatiuus dolor est, cùm quasi pondus aliquod parti alicui incumbit, vel pondus aliquod graue à parte aliqua dependere percipitur. Grauem dolorem faciunt humores præcipuè frigidi copiosè collecti in parte aliqua à vinculis dependente, vel alteri parti mediantibus vinculis adhærente: & talis dolor fit in partibus non ita sensibilibus; & sic talis dolor contingit in ipsis visceribus, cùm scilicet carni viscerum multi humores crudi sunt impacti, vt in liene, cerebro, hepate, pulmone: in partibus quoque cauis, cùm implentur multo & crasso humore. Sic à multa pituita cerebro impacta, grauatiuus dolor in cerebro; à multis crudis humoribus; à magno & graui calculo in stomacho & vesica existente, grauatiuus in illis partibus dolor percipitur. In obstructionibus partium à crassis frigidisque humoribus, à scirrho in hepate aut liene existente, à fœtu vno vel pluribus in vtero existentibus, aut multo pure, aut sanguine extrauenato diaphragmati incumbente, talis dolor causatur. Eiusmodi ergo causas grauatiuus dolor indicat, nempe obstructiones, calculum, frigidorum humorum in visceribus abundantiam crudos tumores, scirrhos, frigida apostemata, præcipuè si nec continua febris, nec punctorius dolor adsit; nam si illorum vnum adesset, non frigidos, sed potiùs calidos humores indicaret. Indicat etiam hic dolor malum esse in partibus non magno sensu præditis, vt viscerum ipsorum parenchymatibus, glandulis, stomacho, vesica, aliisque partibus cauitatem habentibus.

Pulsatorius dolor, est dolor in quo percipitur molestus pulsus arteriarum. Talis dolor non potest contingere, nisi in partibus habentibus sensum, & consequenter in partibus habentibus neruos, & simul in partibus habentibus arterias: quia ad dolorem pulsatorium duo concurrunt, Dolor, qui non fit sine sensu & neruis, & pulsatio, quæ non fit sine arteriis. Hinc ergo dolor pulsatorius neque contingit in pulmone, neque in cerebro, neque in pleura, neque hepate, nec renibus; quia illæ partes vel neruis, vel arteriis carent. Hinc in phrenitide, pleuritide, hepatis renumque inflammationibus, non contingit dolor pulsatorius: & si in iis aliquando dolor ille contingat, hoc tantùm contingit, quatenus inflammatio se extendit vsque ad membranas viscerum, & alias partes circumiectas sensu & arteriis præditas. In inflammatione autem ipsius

substantiæ

substantiæ parenchymaticæ viscerum non contingit dolor pulsatorius. Sic in vera pleuritide dolor non fit pulsatorius, quia in pleura non sunt arteriæ, sed tantùm contingit in pleuritide notha, quando inflammatio musculos occupat intercostales; illi enim arteriis præditi sunt. Et sic dolor pulsatorius rariùs contingit in inflammationibus partium internarum, quia illæ sæpe arterijs destitutæ sunt. Porrò dolor pulsatorius contingit, cùm partem arterijs præditam grauis læsio occupat, vt cùm pars est vulnerata, vel compressa, vel magnâ intemperie affecta. Præcipuè autem tum dolor pulsatorius contingit, cùm in parte est inflammatio seu phlegmone, & maximè cùm phlegmone suppuratur: & ita talis dolor est proprium signum inflammationis ac suppurationis in parte sensibili arteriis præditâ. Ex quibus manifestè colligitur, quid dolor pulsatorius significet, quam partem affectam, quem affectum, & quam morbi caussam: Nimirum esse inflammationem, vel suppurationem, non esse in viscerum parenchymatibus, non esse in partibus sensu, neruis ac arteriis destitutis: & causam esse calidam, sanguinem scilicet aut bilem. Dico, hunc dolorem etiam esse signum suppurationis: ideó cùm inflammationes diu durauerunt, & dolor ac febris perseuerant, & sequitur dolor pulsatorius qui antè non fuit, signum est inflammationem suppuratum iri. Ab arteriarum pulsatione varia signa prognostica desumuntur. Celsus *lib.2.c.7.* sic ait: *Vbi vehementer venæ super vlcera mouentur, sanguinis profluuium erit.* Talis enim magna arteriarum in vlcere pulsatio indicat multi calidique sanguinis in venis præsentiam, quæ vehementiùs arterias ibidem existentes pulsare facit: vnde illius ab vlcere profluuium est expectandum. Similiter pulsationes in capite hæmorrhagiam, vel fluxura menstrua demonstrant. 5. *Coac.26. comm.2.* sic habetur: *Pulsationes in capite, sonitus aurium, profluuium sanguinis è naribus significant: alioqui mulieribus vteri purgationes educunt, tum aliàs, tum si secundùm spinam vrens calor sequitur.* Temporum tamen pulsationes etiam alios affectus, nempe capitis dolores, & pallidam virginum febrem sequuntur, & acres in capite vapores, & spirituosum sanguinem indicant, & futurum delirium prænuntiant. Porrò etiam in infernis partibus, secundùm Hippoc. pulsationes deliria minantur. Hipp.2. *Epid.sect.5.* & Galenus 6. *de Placitis, cap. 9.* dicunt: *Si in cubito vena pulsat, maniam significat & furorem.* Ratio est, quia talis pulsatio indicat magnum in illa arteria sanguinis, vaporum spirituumque feruorem, qui vt facilè per venas & arterias iugulares ascendere potest, ita facilè quoque potest delirium causare. Idem de vmbilico dicit Hipp. *Sect.2.Coac.comm.2.lib.3. text.3.* his verbis: *Circa vmbilicum dolores palpitantes aliquid habent quod mentem turbet.* Idem quoque asserit de hypochondriis, *Sect.2.Coac.comm.2.text.*13. *Pulsus*, inquit, *in hypochondriis cum perturbatione, delirium portendit, magis quoque si oculi crebriùs mouentur.* Et *alio loco in Coac.* dicit: *Ventris palpitationes cum febre, insanias mouent.* Et 1. *Progn.* idem de iliis dicit. *Si pulsus*, inquit, *in iliis sit, perturbationem significat atque delirium.* Idem asserit Celsus *lib.2. cap.6.*

his verbis: *Ergo protinus insania timenda est, vbi expeditior alicuius quàm sani fuerit sermo, subitáque loquacitas, & vbi quis rarò vehementérque spirat, venásque concitatas habet, præcordiis duris & tumentibus.* Ex quibus Celsi verbis potest colligi horum omnium ratio: nimirum quia talis ventris præcordiorumque pulsatio indicat ibidem subesse vel diaphragmatis, vel hepatis, vel orificij stomachi magnam inflammationem, talemque quæ ad suppurationem tendat: ex qua meritò timeri ac prædici potest delirium, præcipuè si alia simul imminentis delirij signa, vt insolita loquacitas, rara respiratio, oculi præter solitum mobiles adsint. Etenim vbi viscerum magna est inflammatio, continua statim febris comitatur: continuam autem febrem sequitur delirium.

Dolor pruriginosus est, qui cum aliqua voluptate est coniunctus, & prouocat hominem ad scalpendum, & scalpendo mitigatur. Hic dolor non excitatur in partibus internis, sed tantùm externis ac in cute, & causatur ab humore tenui, seroso ac salso. Hinc talis dolor indicat abundantiam salsorum, tenuium ac serosorum humorum, vel in toto, vel saltem sub cute. Si talis dolor in morbis superueniat, cùm antea non adfuerit, indicat humores crudos in corpore esse attenuatos, & salsedinem ac putredinem aliquam contraxisse. Indicat etiam tales tenues ac serosos humores, qui antea in venis latuerunt, nunc à Natura foràs & ad cutem expelli. Pruritus aliquando indicat prægressos sudores, quia post sudores sæpe sequitur pruritus: quod fit ex eo, quòd crassior sudorum pars in corpore sit relicta, quæ sub cute hærens facit pruritum. Pruritus etiam excitatur ab emplastris membris appositis, præcipuè vim aliquam attracticem habentibus, quia ab illis attrahuntur tenues ac serosi humores ad cutem, qui emplasticâ vi medicamenti obturante poros cùm exhalare non possint, faciunt tum pruritum, tum rubores, ac aliquando etiam pustulas. Pruritus ani cum tenesmo, est signum ascaridum. Pruritus narium prouocans ad fricandum in pueris, est signum vermium. Pruritus pudendi & frictio eius in pueris, est signum calculi vesicæ. Pruritus in toto cum pustulis, est signum scabiei ac herpetis miliaris. Hipp. *Sect.2.Coac.comm.1.lib.6.text.55.* sic loquitur: *Pruriginosa corpora post suppressam aluum in tabidis, malum.* Est autem malum, primò vt signum, quia indicat acrem, ichorosum ac salsum sanguinem, maximè si aluus sit suppressa. Secundò, malum est vt causa, quia pruritus impedit membrorum nutritionem ac somnum, & auget calorem.

§. IV.

A Modo Doloris.

Alij sunt continui, alij intermittentes: alij profundi, sublimes; lati, angusti; mobiles, fixi; alij cum talibus actionibus, vel post tales actiones, post talia ac talia remedia alleuiantur vel intenduntur.

Continuus dolor partis indicat eam primariò esse affectam. Interpolatus,

latus, esse affectam per consensum. Continuus dolor etiam indicat causam morbificam esse crassam & humorosam: Remittens tenuem, quæ aliquando dissipetur & redeat, vt flatus & vapores, vel tenuem bilem. Continuus indicat etiam causam permanere: remittens, eandem dissipari ac de nouo regenerari: & sic dolores qui fiunt à fluxionibus ac catarrhis sunt intermittentes, & per temporum interualla, certasque aëris constitutiones recurrentes. Dolor latus vel indicat causæ multitudinem, quæ varias partes occupet, vel variarum simul partium affectionem, vel talis vnius partis, quæ multas alias in consensum trahere possit, vel affectum alicuius partis quæ latè extenditur, vt membranarum, neruorum, venarum. Sic dolor pleuriticus, quia membranam afficit, modò adiugulum ac scapulas, modò ad hypochondria vsque protenditur. Dolor neruorum ac venarum, longus est, ac in longum & angustum protenditur per modum cuiusdam chordæ trahentis. Sic ex affectu humerorum, dolor in digitos manuum vsque; coxendicis, secundùm crus totum in extremos pedes protenditur. Profundus dolor indicat partes in profundo sitas; sublimis, partes in superficie dolere. Profundus dolor partium extremarum, est dolor tensiuus neruorum sub arteriis ac venis existentium: dolor pulsatorius inflammationis tenuem cerebri membranam, seu piam matrem occupantis. Est etiam talis dolor, cùm periostium partium extremarum est affectum. Talis est etiam dolor pleuriticus, cùm inflammatio est in membrana succingente; nam cùm est in musculis intercostalibus, tunc dolor fit sublimis. Talis est etiam dolor viscerum omnium in hypochondriis ac præcordiis contentorum. Dolor è contra pericranij ac musculorum, & dolor musculorum epigastrij, est dolor sublimis. An autem dolor sit sublimis, an profundus, dignoscitur, tum ipsius ægrotantis sensu, tum etiam quòd sublimis atque externus externo tactu exacerbetur, profundus non item. Mobilis dolor fit à flatu, modò in hanc, modò in aliam partem discurrente: & ideò talis dolor communiter indicat flatus, præcipuè si ipse dolor sit tensiuus; talem enim dolorem flatus inducere nati sunt: nam si non sit tensiuus, tum potiùs talis doloris mobilitas ab alia causa pendet, vel scilicet ab humorum turgentia, vel à consensu vnius partis cum altera, vel quia morbi causa est à destillatione ac fluxione; quæ modò in hanc, modò in illam partem delabitur, & cùm in vna parte est dissipata, defluit in aliam. Sic dolor arthriticus etsi non sit à flatu, est tamen mobilis ob causam iam dictam. Præcipuè tum doloris mobilitas flatus indicat, quando ipse in ventre ac abdomine percipitur; tali scil. loco, quo & flatus generari nati sunt, & ab vna parte in alteram transcurrere possunt, quà sunt intestina & partes magnam cauitatem habentes, vt thorax, abdomen, vterus, &c. Mobilis ergo dolor etiam talem partem affectam indicat, ex qua in alteram remotiorem facilis sit causæ morbificæ ac flatuum transmigratio. Dolor fixus indicat causam morbificam crassam frigidam, lapidem infixum, vel apostema, vel vlcus, & similia mala, quæ sedem mutare non possunt. Indicat etiam talem partem affectam, in qua

causæ morbificæ non potest ab hoc loco in alium esse discursus. Dolor colicus plerumque est dolor mobilis, & modò in dextra, modò in sinistra parte, modò sub stomachi fundo percipitur. Dolor circa ductum vreterum, à sursum deorsum, & à posteriore parte versus anteriorem per inguina descendens, est signum calculi renum, per vreteres ad vesicam descendentis. Dolores percipi post peculiares aliquas actiones, non pauca signa præbent. Sumpto cibo, vel non sumpto, dolorem aliquem augeri, signum est stomachi affecti debilis, cruditatibus & flatibus referti. Peculiariter autem cibo iam concocto dolorem desinere, mox ingesto augeri, est signum flatuum: ab ingesto enim cibo calor debilis flatus excitat, quibus stomachus læditur; cibo concocto dissipantur, hinc tum stomachus alleuiatur. Denique ab ingesto cibo stomachus magis tenditur & grauatur, concocto iam & emisso alleuiatur. Econtrà dolorem ab assumpto cibo diminui, vacuo stomacho augeri, est signum acrium & malignorum humorum in stomacho existentium, qui miti alimentorum substantiâ & qualitate retunduntur; in alimenti verò absentiâ exasperantur, & malignis suis vaporibus caput, cor, ac stomachi orificium feriunt. Assumpto cibo dolorem minui, est etiam signum vermium: nam vacuo stomacho illi discurrunt & mouentur ad quærendum alimentum, & ipsasmet partes mordicant; ingesto cibo quiescunt, & eo pascuntur. Dolorem percipi in deglutiendo, est signum affectûs in faucibus. Dolorem percipi, cùm iam cibus per œsophagum descendit, est signum affectus in œsophago. Cùm verò in loco orificij stomachi deglutiendo dolor percipitur, signum est quòd affectus sit in ipso. Si percipitur dolor deglutiendo cibos acidos, acres ac salsos, est indicium quòd in partibus mediis sit vlcus. Notandum tamen, quòd dolor in deglutitione cibi, non solùm œsophagi, sed & asperæ arteriæ vlcus indicare potest, eo quòd illa œsophago arctè coniungatur, & affectus vnius, alterius quoque impediat actionem: & ideò vtra istarum laboret, sic est distinguendum. Nam si degluriendo dulcia & insipida, dolor non augetur, sed solùm augetur deglutiendo acria & salsa, est indicium vlcus esse in œsophago, & non in aspera arteria; sin hoc sit indifferens, neque ob assumpta acria maior dolor percipiatur, quàm propter dulcia, signum est affectum esse in aspera arteria; si enim in œsophago esset, deberet ab acribus deglutitis maior esse, quàm propter dulcia. Dolorem à tussi exacerbari, non potest propriè affectam partem indicare; quia in quacunque ferè corporis parte dolor sit, tussiendo exacerbatur, eo quòd à tussi omnes ferè corporis partes agitentur, & agitatæ doleant. Magis propriè tamen & magis per se tussiendo dolorem augeri, indicat thoracis & spiritalium partium, pleuræ, diaphragmatis, ac partium vicinarum inflammationem. Si cum tussi humores morbifici excernuntur, sæpe tantum abest vt dolor tussiendo exacerbetur, vt potiùs minuatur. Dolorem percipi in respirando, etiam vel musculorum thoracis, vel diaphragmatis, vel hepatis inflammationem indicat: thoracis, si doloris sitis respondeat

situi

situi thoracis; hepatis, si situi hepatis, ac magis si inflammati aut affecti signa adsint. Magis autem tum in respirando dolor percipitur, cùm inflammatio est in conuexa hepatis parte; minùs, cùm est in caua. In imo ventre; ac alui deiectionibus dolorem percipi, est signum affectus existentis in intestinis. Tempore mictionis in vesica aut vreteribus, paulò ante deiectionem dolorem percipi, signum est doloris locum esse in intestino superiore. Immediatè ante deiectionem percipi, esse in intestino recto. In ipsomet actu deiectionis percipi dolorem in lumbis, si cum corporis tortione valde exasperetur, est signum quòd sit in partibus externis, id est, vel in musculis, vel spina dorsi, vel osse sacro; sin minùs, esse in internis, & vel in renibus, vel aliis partibus internis. In doloribus thoracis, si decumbentibus in latus sanum dolor exasperetur, est signum inflammationis in membrana succingente; sin minùs, est signum inflammationis externæ in periostio & musculis. Ratio est, quia in primo casu seu decubitu, pars ipsa pondere inflammationis dependentis in cauitatem diuellitur, vnde dolor fit maior; in secundo autem casu talis diuulsio non fit, quia tum apostemata sic non pendent, imò dolor tum est maior, si decumbant in latus dolens, quia tum pars affecta pressione lecti contra ipsam, & incubitu totius molis corporis super ipsam, coarctatur & opprimitur. Dolorem augeri vel cessare à remediis adhibitis, sæpe morbi causam potest indicare. Sic calidis adhibitis, augeri, est signum causam morbi esse calidam; minui verò contrà. Idem de frigidis est censendum. Clysteribus carminatiuis dolorem mitigari, est signum dolorem esse in intestinis, & esse colicum. Dolorem ab amaris assumptis minui, significat esse vermes. Sic Hippoc. lateris dolorem dignoscere docet fomentis adhibitis: si enim illis adhibitis dolor minuitur, signum est esse à flatu, & quòd non sit pleuritis; tali enim remedio flatus dissipantur. Si augetur, est signum phlegmones; nam tale remedium calefaciendo partem, & sanguinem fundendo, auget fluxionem & inflammationem. Dolores, qui retentis mensibus augentur, indicant vteri vitium. Qui suppressâ aluo augentur, fluente remittuntur, indicant affectum esse in partibus primæ coctioni inseruientibus, vt ventriculo, mesenterio, intestinis. Sic dolor ilij, pubis, inguinum, coxarum, subductâ aluo non lenitur; sed bene affectus stomachi ac intestinorum. Hac ratione dolor colicus à nephritico potest discerni; nam nephriticus subductâ aluo non ita lenitur, colicus verò maxime. Dolores capitis à cibo sedari, indicium est eos esse à consensu stomachi. Sic euacuatâ aut curatâ vnâ parte, dolorem sedari in altera, signum est hanc per consensum laborasse. Sessione, equitatione, vel vectione in rheda, dolorem sentiri in perinæo, est signum calculi vesicæ.

§. V.

A Tempore Doloris.

Dolores, qui manè magis exasperantur, magis fiunt à sanguine: qui

meridie, à bile: qui vesperi, à melancholia: qui noctu, à pituita: eo quòd humores illi eo tempore in corpore magis agitari credantur. Dolores quoque ex morbo Gallico præcipuè vesperi solent exacerbari. Dolores articulorum à frigido humore maximè exacerbantur, cùm ægri à lecto incipiunt incalescere. Ratio est, quia tum humor pituitosus à lecto calefaciente funditur, rarescit, & sic articulum magis diuellit & extendit; fortè etiam, vt dictum est, quia pituita noctu magis ad articulum fluit, vnde malum augetur.

CAP. III.

A Qualitatibus audibilibus, siue Sonis.

§. I.

VArij in corpore soni audiuntur, quorum aliqui ab ipso solùm ægro audiuntur, vt tinnitus aurium: alij etiam à Medico & adstantibus, qui varij sunt, vt ventris strepitus ac flatus, in abdomine rugitus, strepitus in respirando, vt stertor, & gutturis murmur, ac vt ita dicam, pipitus, strepitus in deglutiendo, sonitus in abdomine ab ipsius pulsatione. Primùm agemus de signis à crepitu ventris.

§. II.

A Strepitu Ventris.

Flatus alij permanentes in ventre strepitum & murmur faciunt, alij cùm exeunt. Omnis rugitus & murmur indicat flatus in eo contentos; & talis creber ventris rugitus ac flatulentia indicat obstructiones ac compressiones intestinorum, propter quas flatus non potest liberè commeare, sed cum murmure oberrat. Indicat etiam debilem calorem natiuum multos flatus generantem. Talis rugitus creber ac diuturnus est inter signa melancholiæ hypochondriacæ. Est etiam signum vermium, præcipuè quando ventris punctiones ac lancinationes, aliáque vermium signa comitantur. Aliquarum virginum venter ita murmurat, quod nonnulli inter signa virginitatis ponunt, ex eo quòd coniugatis, & iis quæ pepererunt, non ita contingat. Ego verò puto rationem esse, quòd virgines se adeò constringant, vt tenuiores & minùs crassæ euadant; coniugatæ non item. Hippoc. 2. *Coac.* 6. Sic ait: *In febribus flatulentus venter malo est; præcipuè si flatus non exeunt.* Rationes huius variæ sunt. *Primò*, quia est contra naturam flatus generari, & febrem adesse: cùm febris sit calor, flatus autem sint à frigore: mala autem sunt symptomata frigida in febribus, vt aliàs dictum est, & mala sunt symptomata, quæ præter morbi rationem eueniunt. *Secundò*, quia tales flatus cùm generentur

generentur à debili calore, indicat caloris natiui debilitatem; quæ debilitas in febribus est mala, quòd causa morbifica à calore valido coqui & expelli debeat, & ab eo crisis fieri. *Tertiò*, quia sæpe talis flatus dolorem facit: dolores autem accedere in febribus, & malum malo superaddi, est malum: & ideò dixit suprà Hippocrates, malos esse in febre flatus, *si non exeant*. *Quartò*, quia hoc indicat causarum varietatem, & ex eo oriuntur contrariæ curationes, tum refrigerandi pro febre, tum calefaciendi pro flatibus. Murmur ventris sub tempus criseos, est bonum signum; & signum futuræ criseos per alui deiectionem. Sic Hippoc. 4. *Coac.* 32. *Quibus verò*, inquit, *ructus, flatus, strepitus ventris, iis extuberat venter & perturbatur*. 4. *Aphor.* 73. sic habetur: *Quibus præcordia sublata ac tumida permurmurant, subeunte lumborum dolore, his aluus humectatur, si non flatus erumpant, aut vrina copiosa prodeat*. Et in *Progn.* ac *Coac.* sic ait: *Præcordiarum dolores ac tumores, si fuerint recentes citra inflammationem, soluit murmur in præcordiis ortum, idque maximè si pertransierit cum fœcibus vrina ac flatus; sin minùs, ipsum etiam per se modò permeauerit, prodest*. Id est, Dolores ac tumores præcordiorum recentes, qui non sunt ab inflammatione, soluit superueniens murmur ventris: Est enim indicium, illum dolorem ac tumorem esse à flatu, & quòd ille flatus incipiat moueri & descendere: quodque exibit vel per se, vel cum alui deiectionibus, ex quo dolor tumorque cessabunt: Nam si dolor aut tumor esset ab inflammatione, etiamsi talis rugitus ventris superueniret, non tamen propterea cessaret. Ex quo patet, malè dixisse Celsum, vel locum Celsi potiùs esse vitiatum, quando *lib.* 2. *cap.* 3. sic ait: *Si inflammatio in inferioribus partibus dolorem tumorémque fecerit, &c. bonum*. Nam potiùs dicendum esset, bonum signum esse, si sit tumor & dolor in superioribus partibus, & non adsit inflammatio: sic enim Hippoc. dixit, ex quo Celsus omnia transcripsit. Rhases *lib.* 18. *cap.* 3. *Rei medicæ*, sic inquit: *Multa ventositas inferiùs egrediens, cùm cibus non fuerit inflatiuus, debilem digestionem significat: quòd si verò nulla egreditur ventositas, caloris paucitatem, & frigiditatis superfluitatem significat*. Etenim maiorem caloris debilitatem indicat, flatus generari & non posse expelli, quàm generari & expelli. Melius signum est flatus exire sine sono, quàm cum sono. Hippoc. 2. *Coac. comm.* 1. *lib.* 7. *text.* 35. sic inquit: *Flatus sine edito sono excludi oportet. Melius autem est cum sono exire, quàm circumuolui ac remeare: & qui sic excernuntur, significant vexationem ægri & delirium, nisi sponte hoc efficiat*. Idem dicit 1. *Progn.* 10. & 2. *Progn.* 24. his verbis: *Flatum porrò sine strepitu exire, optimum: cum strepitu autem exire, aut dolere hominem significat, aut delirare, nisi fortè suâ sponte flatum emittat*. Vult hîc dicere Hippoc. quòd ægrum emittere flatum cum sonitu, in præsentia Medici ac grauium virorum, ac talem ægrum, qui aliàs solet esse honestus, & quem aliàs id facere puduisset, sit malum signum, & signum eum delirare, vel tanto dolore affici, vt nimietas doloris cogat eum, pudorem deponere: & hoc, inquit, sic est malum signum, nisi constet ægrum id sponte suâ, &

deliberatâ voluntate,ac licentiâ adstantium facere. Porrò, quòd melius sit, exire flatûs sine sono,quàm cum sono,est alia potior ratio, quia scil. flatus qui cum sono exeunt, sunt sicci, & indicant intestinorum ac ani compressionem seu angustiam, & duritiem atque stypticitatem ventris; at qui sine sono exeunt,sunt humidi & aquei, & indicant ventris lubricitatem,& promptitudinem ad deiectionem, & subsecuturas alui fæces: & ideò flatus sine sono exeuntes magis fœtent illis,qui cum sono exeunt. Borborygmus est flatus non exiens, sed intus in ventre murmurans; & est tale murmur flatuum in ventre, quale solet contingere iis qui medicamentum purgans acceperunt. Contingit tale murmur, quando flatus vnà cum substantia humida permiscentur, & contingit in intestinis inferioribus. Talem borborygmum asserit Galenus indicare excrementorum expulsionem mox futuram. Est aliud murmur flatuum inclusorum,quod habet sonum acutiorem & clariorem instar coaxantium ranarum, quale dixi in puellis,quæ se fortiter constringunt,sæpe reperiri. Tale murmur indicat flatûs in ileo esse inclusos,& non descendentes,sed potiùs suspensas fœces. Dentium stridor, qui sanis non est assuetus, pessimus est in morbis acutis. Hippoc.*comm.2. Sect.2.Coac. lib.2.Collidi dentes & stridere,cui id à pueritia consuetum non sit,furiosum & lethale*,inquit. Ratio est, quia est signum quoddam conuulsionis factæ à siccitate; talis autem conuulsio in morbis acutis est lethalis. Sciendum tamen, quòd in rigoribus criticis, & animi deliquiis, aliquando fiunt stridores & collisiones dentium,quæ non sunt lethales. Idem prognosticum ponit Celsus *lib.2. c.6.* Porrò Aëtius *lib.9.cap.39.*stridorem dentium ponit inter signa vermium, his verbis: *Aliqui etiam dentibus strident,quod contingere verisimile est vermibus cibum trahentibus, mordicantibúsque ventrem & intestina.* Idem ponit Celsus *lib.4.c.57.* Sed de his plura dicta sunt,vbi de signis à Dentibus.

§. III.

A Tinnitu Aurium.

Aurium tinnitus in acutis febribus est etiam pernitiosus. Hippoc.2. *Coac.lib.1. comm.2.text.6.* sic inquit: *Bombus in acutis, & sonitus aurium, lethale.* Et *text.seq.* sic ait: *Sonitus aurium cum hebetudine visus, & grauitate narium, mentem mouet, & sanguinem è naribus elicit.* Et *alio loco* dicit: *Quibus surditas cum capitis grauitate, & hypochondrij tensione, ac aurium sonitu, siquidem oculus ad splendorem perturbatur, sanguinis profluuium significatur.* Et 5. *Coac.* 10. ait: *Pulsationes capitis, & aurium soni, sanguinem profundunt, aut menstrua deducunt, multò magis si in spina dorsi ardor consequitur.* Tinnitus aurium in acutis aliquando portendit delirium, quia significat feruidos ac biliosos fumos in caput ascendere, qui sunt causa delirij. Indicat etiam futuram crisim, quia indicat humorum agitationem. Feruidi enim fumi,qui in caput feruntur, in auribus tinnitum

excitant,

excitant, & futuram crisim, præsertim per hæmorrhagiam indicant; maximè autem cùm & capitis grauitas, & pulsatio, & splendores circa oculos, & vultûs rubor comitantur: nam & hæc etiam futuræ hæmorrhagiæ signa sunt. Aliquando etiam talis tinnitus signum est cerebri inflammati, vel abundantiæ calidi sanguinis in capite. Tinnitus inueteratus surditatem præsagit. Tinnitus ex morbis longis relictus, difficilis est curationis.

§. IV.

De Strepitu in Respirando.

Strepitus in respirando est duplex: alius, qui contingit dormientibus, & vocatur stertor; alius qui vigilantibus. De stertore, suprà dictum est. Strepitus, qui vigilantibus inter respirandum accidit, est admodum malus. Hippoc. 1. *Progn.* 13. agens de sputis, sic inquit: *Malum est, si nihil repurget, nec emittat pulmo, sed plenus ferueat in gutture. sect. 2. Coac. com. 1. lib. 5. text. 28.* sic inquit: *Quibus pleuriticis strepitus in pectore multus, & facies tristis, oculus auriginosus & turbulentus, moriuntur.* Et *text. 25.* sic dicit: *In doloribus pleuriticorum vtile est aluum esse mollem, sputa colorari, vrinam facilè prodire, strepitum in pectore non fieri.* Talis strepitus in gutture, est signum obstructionis in gutture, abundantiæ phlegmatum, ac puris in aspera arteria, vel pectore, & debilis facultatis respiratoriæ, & signum futuræ strangulationis ac mortis: nisi hoc fortè contingat ex aliqua pituitosi humoris è capite in pectus defluxione; nam tum non est lethale. Eodem modo etiam est malus strepitus, qui auditur in deglutiendo potum: talis enim strepitus auditur in moribundis, cùm potabile aliquid assumunt. Hippoc. 2. *Coac.* 27. sic inquit: *Qui deglutientes potum obiter strepunt, & submurmurant in siccis, & qui difficulter transglutiunt, tussiculoso spiritu, lethale in acutis.* Et 3. *Coac.* 2. *Phrenitici,* inquit, *rariùs bibentes, & qui quod bibunt cum strepitu deglutiunt, in tremorem & conuulsionem incidunt.* Quotquot referuntur *in Epid.* tale signum habuisse omnes obierunt. Causæ talis strepitûs possunt referri tres: scil. nimia œsophagi siccitas, per quem decurrens liquor sonitum edit; vel flatus è ventriculo erumpens & sursum tendens eo tempore, quo potus deorsum tendit, qui sibi mutuò occurrentes, & ibidem pro transitu quasi colluctantes, eiusmodi strepitum faciunt: vel potiùs imbecillitas facultatis tum attractricis, tum retentricis, quæ cùm vigent, paulatim & sine sonitu potum demittunt; cùm verò sunt debilitatæ, potus non vi illarum, sed solùm suâ grauitate naturali deorsum cadit: vnde tunc quendam sonitum facit, non aliter quàm aqua suâ grauitate naturali in vacuam ollam per angustum eius collum defluens.

Cap. IV.

A Qualitate Visibili.

IN variis corporis partibus diuersi fiunt colores non-naturales, vt in oculis, genis, totâ facie rubor, vel flauedo: in extremis partibus, vt digitis, naso, &c. liuores, &c. Verùm de his egimus suprà, vbi de signis singularum partium. Restat vt aliqua dicamus de maculis in corpore oborientibus. Oboriuntur autem maculæ, tùm in corporibus viuentibus, tum in mortuis. Maculæ varij sunt coloris, rubræ, albæ, purpureæ, flauæ, liuidæ, &c. In pectore, aliisque partibus maculæ subfusæ, rotundæ, latæ contingunt, quæ vitiligines appellantur, quæ signa sunt melancholici sanguinis, lienis obstructi, ac prauâ intemperie affecti: ac lichenes, morphæam, lepram minantur; præcipuè cùm à parte sic colorata furfures decidunt, ac cuticula præ siccitate decorticatur. Maculæ liuidæ & nigræ per totum corpus sparsæ, quum nec pestis, nec malignæ febris signa adsunt, scorbutum ac lienem affectum esse indicant. Hipp. 2. *Prorrh.* 39. sic inquit: *Gingiuæ vitiatæ, & ora graueolentia his sunt, quibus lienes magni sunt. Quicunque verò habent splenes magnos, neque sanguinis eruptionem, neque oris graueolentiam, horum tibiæ vlcera praua habent, & cicatrices nigras.* Celsus *lib.* 2. *cap.* 4. idem dicit his verbis: *Quibus magni lienes sunt, his gingiuæ malæ fiunt, & os olet, vel sanguis ex aliqua parte prorumpit: quorum si nihil euenit, necessum est in cruribus mala vlcera & cicatrices nigras fieri.* Porrò in febribus maculas purpureas & liuidas apparere, est signum pestis, vel saltem febris admodum malignæ.

FINIS.

INDEX

INDEX

MATERIERUM PRÆCIPUARUM Huius Tractatûs.

A.

An

Cibo.

E

H

I

L

M

S

T

V

FINIS.